

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

В. М. Мухоморов (В. М.)

Бүтүн өлкэлэрин пролетарлары, бирлэшин!

ЛЕНИН

ӘСЭРЛӘРИНИН
ТАМ
ҚҰЛЛИЈАТЫ

50

СОВЕТ ИТТИФАГЫ
КОММУНИСТ ПАРТИЈАСЫ
МƏРКƏЗИ КОМИТƏСИННИН
ГƏРАРЫ ИЛƏ
ЧАП ЕДИЛИР

✱

АЗƏРБАЙҶАН ДИЛИНДƏ
АЗƏРБАЙҶАН
КОММУНИСТ ПАРТИЈАСЫ
МƏРКƏЗИ КОМИТƏСИННИН
ГƏРАРЫ ИЛƏ
ЧАП ЕДИЛИР

ИНСТИТУТ МАРКСИЗМА-ЛЕНИНИЗМА при ЦК КПСС

В. И. ЛЕНИН

ПОЛНОЕ СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ

ИЗДАНИЕ ПЯТОЕ

ИЗДАТЕЛЬСТВО
ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
МОСКВА · 1982

АЗƏРБАЙҖАН КП МК җанында ПАРТИЈА ТАРИХИ ИНСТИТУТУ —
Сов.ИҚП МК җанында МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМ ИНСТИТУТУНУН
ФИЛИАЛЫ

В. И. ЛЕНИН

ƏСƏРЛƏРИНИН ТАМ КҮЛЛИЈАТЫ

РУСЧА
БЕШИНЧИ НƏШРИНДƏН
ТƏРЧҮМƏ

АЗƏРБАЙҖАН
ДӨВЛƏТ НƏШРИЈАТЫ
БАКЫ • 1984

3K2

50

Л 0101020000—153
М—631—84

5—84

3K2

Азәрнәшр, 1984

В. И. ЛЕНИН

ЧИЛД
50

*Мәктублар
Октјабр 1917 ~ ијун 1919*

МҮГЭДДИМЭ

В. И. Ленинин Эсэрлэринин там күллийжатынын элчинчи чилди Ленинин Бөжүк Октябр сосиалист ингилабынын гэлэбэсиндэн сонракы жазышмасы илэ ачылыр вэ бу чилдэ 1917-чи илин октябрындан 1919-чу илин ијунунадэк жазылан мэктублар, телеграмлар, кафызлар вэ башга сэнэдлэр дахил едилмишдир; бунлар Ленинин бу нэшрин 35—38-чи чилдлеринэ дахил едилэн эсэрлеринэ јахындыр.

Совет һакимијјети гурулмасы илэ В. И. Ленинин һәјат вэ фәалијјетиндә јени дөвр башланды. О, пролетарнат диктатурасынын тарихи вәзифәлеринин јеринэ јетирилмәси уғрунда, сосиализм чәмијјети гурулмасы уғрунда Советләр Өлкәси зәһмәткешлеринин мүбаризәсинэ башчылыг етди. Ленинин жазышмасы идарәедичи Коммунист партијасынын рәһбәри вэ Совет һөкүмәтинин башчысы олараг онун гејри-ади рәнкарәнжәмәли, тәшкилатчылыг фәалијјетини парлаг сурәтдә көстәрир. Сосиалист ингилабынын јарадычы вәзифәләри В. И. Ленинин диггәт мәркәзиндә дурурду. 50-чи чилдә дахил едилэн сәнэдләр јени, совет дөвләт апаратынын јарадылмасы вэ онун ишинин гајдаја салынамасына, тәсәррүфат гуручулуғу вэ мәдәни гуручулуғу илк аддымларына Ленинин рәһбәрлијини сәчијјәләндирир. Бунунла бәрабәр һәмин сәнэдләр өлкәнин мүдафиәсини, харичи вэ дахили дүшмәнләрдән ингилабнаилијјәтлеринин горунмасыны тәшкил етмәк саһәсиндә В. И. Ленинин фәалијјетини әкс етдирир. Бир чох сәнэдләр Совет дөвләтинин харичи сијасәтинә, бејнәл-

халг фəһлэ вэ коммунист һэрəkаты мəсэлэлəринэ һəср едилмншдир.

Совет һакимијјəти кəһнэ чəмијјəтин иртичачы гүв-вэлəринэ гаршы кəскин мүбаризэдэ јаранырды. Комиссар Фролова 29 октјабр (11 нојабр) тарихли, Гырмызы гвардија штабына 30 октјабр (12 нојабр) тарихли сэрэнчамларда, Н. И. Подвојскијə вэ ја В. А. Антонов-Овсејенкоја 26 нојабр (9 декабр) тарихли, РСДФ(б)П Петроград комитəсинэ 1917-чи ил 8 (21) декабр тарихли мəkтубларда, В. А. Антонов-Овсејенкоја 1917-чи ил 29 декабр (1918-чи ил 11 јанвар) тарихли телеграмда В. И. Ленин əксингилаби Керенски—Краснов, Дутов вэ Каледин гијамларыны дармадағын етмək, Петроградда ингилаби гəјданы тə'мин етмək барəсиндэ кəстəришлэр верир.

Капиталист əһатəсиндэ галан кəнч Совет республикасынын бейнəлхалг вəзијјəти сон дэрəчэ ағыр иди. Чилдэ дахил едилэн сənəдлəрдэ Совет дəвлəтинин харичи сијасəтинэ В. И. Ленинин рəһбərлији һаггында чохлу материал вардыр, бу сənəдлэр онун мүстəсна узагкөрəнлијини вэ дүија мейданында гүввэлəрин јерлəшмəсини дəриндэн баша дүшдүјүнү кəстəрир.

Јалныз В. И. Ленинин чох бөјүк сə'јлəri сажəсиндэ, Тротскијə вэ мүхалифəтчи «сол коммунистлэр» групуна гаршы инадлы мүбаризэдэ 1918-чи ил мартын 3-дэ Брест-Литовскда Алманија илэ сүлһ мүгавилəси имзаланды, бу мүгавилəнин бағланмасы Ленин тактикасынын мүдриклијинэ вэ чевиклијинэ, мүстəсна дэрəчэдэ мүрəккəб шəраитдэ јеканэ дүзкүн тактика һазырламаг бачарығына парлаг нүмунэ олду. К. Б. Радекə 1918-чи ил 14 (27) јанвар тарихли мəkтуб, сүлһ нүмəјəндэ һей'əтинэ 1918-чи ил 25 феврал тарихли радиogram, В. В. Воровскијə 26 феврал тарихли телеграм, февралын 27-дэ Иркутска вэ 1918-чи ил мартын 1-дэ «Бүтүн депутатлар Советлəринэ, һамыја, һамыја»

көндөрлөн телеграмлар Брест сүлһүнүн имзаланмасы вэ «сол коммунистлэрэ» гаршы мүбаризэ илэ бағлы олан мәсәлэлэрэ һәср едилмишдир.

В. И. Ленин башда олмагла Совет һөкүмәти ардычыл сурәтдә сүлһ сijasәти, мүхтәлиф ичтимай гурулушлу дөвләтләрин динч јанашы јашамасы сijasәти јеридирди. Артыг 1918-чи илин јазында Ленинин тәшәббүсү илэ Али халг тәсәррүфаты шурасы Америка Бирләшмиш Штатлары илэ тичарәт-игтисади мүнасибәтләри инкишаф етдирмәк планы һазырлады. Ленин Алманија, Польша илэ вэ башга өлкәләрлә ишкүзар алагәләр јарадылмасыны да зәрури һесаб едирди.

Антанта империалистләри антисовет мүдахиләсинә башладыгда, Совет дөвләти дәфәләрлә АБШ, Инкилтәрә вэ Франса һөкүмәтләринә мүрачиәт едәрәк сүлһ бағламағы тәклиф етмишди. К. В. Чичеринә вэ Л. М. Карахана көндәрилмиш вэ илк дәфә чап едилән 1918-чи ил 10 октјабр тарихли мәктубунда В. И. Ленин јазырды: «Вилсона нота көндәрмәк, зәннимчә, лазымдыр. Сон дәрәчә әтрафлы, нәзакәтли, лакин ачы јазмалы. Көстәрмәли ки, чалышыб ган ахыдылмасынын габағыны алмаг вэ *халгларын көзүнү ачмаг* үчүн биз һәр һалда һәтта капиталист вэ милјардерләр һөкүмәтләринә дә сүлһ тәклиф етмәји өзүмүзә борч билирик» (бу чилд, сәһ. 213). Совет һөкүмәтинин Антанта дөвләтләри рәһбәрләри илэ сүлһ данышыгларына кетмәјә һазыр олдуғуну В. И. Ленин Ф. Нансенә чаваб барәсиндә 1919-чу ил мајын 6-да К. В. Чичеринә вэ М. М. Литвинова көндәрилмиш вэ илк дәфә чап едилән бөјүк мәктубунда да гејд едир.

В. И. Ленин партија вэ дөвләтин рәһбәр кадрларына дипломатија мәһарәтини өјрәдәрәк, сүлһ уғрунда мүбаризәдә совет харичи сijasәтинин чевик олмасы зәрурәтини көстәрирди. В. И. Ленин С. К. Шаумјана 1918-

чи ил 14 мај тарихли мэктубунда Бакы Халг Комиссарлары Советинин мөһкәм вә гәти сijasәти-ни бәјәнәрәк јазырды: «Бачарыб һәмин сijasәти, индики чох чәтин вәзијјәтин шәксиз тәләб етдији чох еһтијатлы бир дипломатија илә бирләшдирин, — онда биз галиб кәләрик» (сәһ. 81—82).

Брест мугавиләсинин бағланмасы Совет дәвләтинә сүлһ тәнәффүсү верди, Советләр һакимијјәтини мөһкәмләтмәк, сoсиалист ингилабынын даһа да инкишафыны тәмин етмәк, Гызыл Ордуну јаратмаг имканы верди.

Чилддә сoсиалист игтисадијјаты јарадылмасынын ән мүхтәлиф саһәләриндә В. И. Ленинин фәалијјәти-ни: саһибкарларын саботажына гаршы мүбаризәни вә миллиләшдирилмиш мүәссисәләрдә ишин гәјдаја сa-дынмасыны; малијјә ишинин тәшкилини; әһалинин тәһизаты мәгсәдилә кооперасијадан истифадә едил-мәсини сәчијјәләндирән хејли сәнәд чап едилир; .ја-зышма кәнд тәсәррүфатыны јүксәлтмәјә, кәнд тәсәррү-фаты аләтләринин истеһсалына вә бөлүшдүрүлмәсинә, коммуналар вә артелләр тәшкилинә Владимир Иличин гәјгысыны көстәрир.

Партија вә һөкүмәт өлкәни дағынты вә ачлыг мән-кәнәсиндән хилас етмәк үчүн чох бөјүк сә'ј көстәрир-ди. 1918-чи илин јајына доғру Совет республикасынын әрзаг вәзијјәти хусусилә кәскинләшмишди. В. И. Ленин көстәрирди: «Әрзаг иши инди һәр шејдән вачибдир» (сәһ. 190). А. Г. Шлјапникова кәндәриямиш вә илк дәфә чап едилән мэктубунда В. И. Ленин јазырды: «МК әрзаг ишинә *максимум* партија гүввәләри *көндәрмәји* гәрара алмышдыр. Чүнки әкәр биз јахын ајларда ачлыға галиб кәлмәсәк, *шәксиз* мәһв олараг вә *бүтүн* ингилабы мәһв едәрик» (сәһ. 91). В. И. Ленин кәнддә сoсиалист ингилабыны кенишләндирмәкдә вә

өлкэни ачлыгдан хилас етмэкдэ фəһлэ синфинин чох бəјүк ролуну гəјд едир, тахылы кизлэдэн голчомагла-ра гаршы гəти мұбаризəјə, зəһмəткеш кəндлилəрлə иттифагы мəһкəмлəтмəјə чағыырды. Онларла мəктуб, телеграм вə кағызлардан кəрүндүјү кими, В. И. Ленин эрзаг ишинин тəшкилиндə бұтүн тəфəррүтə диггəт јетирирди: эрзаг дəстəлəри јарадылмасы вə онларын фəалијјəти мəсəлəлəри илə мəшғул олур, тахыл јүклəринин Москваја, Петрограда вə башга сəнəјə мəркəзлəринə дашынмасына шəхсəн кəз гəјүрду. О, ушагла-рын тəһизатына хұсуси диггəт јетирирди. В. И. Ленин ушагларын эрзагла тəмин олунмасы тəклифлəринə тəрəфдар чыхараг А. Д. Сүрупаја јазырды: «Бəлкə, ушаглар үчүн нə исə даһа бир шəј дə дүзəлдəк вə едəк? *Л а з ы м д ы р*» (сəһ. 274; сəнəd илк дəфə чап едилир).

Империалистлəр вə деврилмиш истисмарчы синифлəр тəрəфиндэн башланан харичи һəрби мұдахилə вə вəтəндаш мұһарибəси совет халгыны өз динч, јарадычы ишини дајандырыб, дұшмəни мəһв етмəк үчүн силаһа эл атмаға мəчбур етди. Чилдə дахил едилэн бир чох сəнəдлəрдə һəрби мəсəлəлəр барəсиндə В. И. Ленинин кəстəришлəри вардыр. Бу сəнəдлəр мұдахилəчилəрə вə ағвардијачылара гаршы мұбаризəјə онун нə гəдəр оператив вə конкрет рəһбəрлик етдијини кəстəрир. В. И. Ленин һəр күн Республика Ингилаби Һəрби Шурасы илə вə Баш команданлыгла əлагə сахлајыр, онларын фəалијјəтинə истигамəт верир вə нəзарəт едирди.

Чилддə В. И. Ленинин РК(б)П МК-ја 1919-чу ил 17 ијун тарихли мəктубу илк дəфə чап едилир. Бир сыра башга сəнəдлəр кими, бу мəктуб ајдын кəстəрирки, о, партијанын Мəркəзи Комитəсини өлкə мұдафиəсинə рəһбəрлик сəһəсиндə коллектив орган һесаб едирди. Гəраркаһы мəһкəмлəтмəк барəсиндə МК гəрары əлəјһинə Тротскинин етиразларыны рəдд едэрəк

В. И. Ленин жазырды ки, МК-нын гэрарында «о шеј вар ки, Тротски онун үстүндөн кечмишдир: МК-нын эксэријјэти... гэраркаһда вэзијјэтин *ја х ш ы о л м а д ы ғ ы н ы* јэгин етмиш вэ вэзијјэти *чидди јахшылаш-дырмаг үчүн* јоллар, *эсаслы дәјишиклик етмэк* үчүн васитэлэр *ахтармаг* мәгсэди илэ мүэјјән *аддым* атымышдыр» (сәһ. 398).

В. И. Ленин партијанын Мәркәзи Комитәси вэ Совет һөкумәти тәрәфиндән верилән һәрби директивләрин вэ стратеги көстәришләрин һәјата кечирилмәсинә диггәтлэ көз гојур, ән мүһүм һәрби әмәлијјатларын һазырланмасы вэ кечирилмәси мәсәлэләри илэ мәшғул олурду. Бүтүн чәбһәләр: о заман башлыча чәбһә олан ІШәрг чәбһәси, совет Шималынын, Һәштәрхананын, Саритсынын, Петроградын мүдафиәси, Чәнуб чәбһәси Ленинин диггәт мәркәзиндә иди.

Бир сыра материаллар гошунларын дәјүш сурсаты, ләвазимат вэ һәрби кејимлә тәһиз едилмәси ишинә В. И. Ленинин дәриндән диггәт јетирдијини, гошун һиссәләриндә командир вэ комиссар кадрларынын мөһкәмләндирилмәси гајғысына галдығыны көстәрир. Ленин арханын мөһкәмләндирилмәсинә — һәрби мүәссисәләрин, дәмир јолу вэ су нәглијјатынын, рабитәнин ишинә вэ башга мәсәлэләрә чох бөјүк диггәт верирди.

В. И. Ленин тәрәфиндән Коммунист партијасынын милли сијасәти илэ әлагәдар јазылан мәктубларын вэ телеграмларын бөјүк әһәмијјәти вардыр. Сәнәдләр социалист ингилабынын гәләбәси уғрунда, Советләр һакимијјәтинин гурулмасы вэ мөһкәмләндирилмәси уғрунда мүбаризәни кенишләндирән милли рајонларда зәһмәткеш күтлэләрә Совет Русијасынын һәрби, малијјә вэ башга јардымыны әкс етдирир. В. И. Ленин мүдахиләчиләрә вэ ағгвардијачылара гаршы мүбаризәдә совет республикаларынын сых һәрби бирлијинин зәрурилијини гејд едирди.

Чилдэ дахил едилэн мэктубларда, телеграмларда вэ кағызларда идарэетмэнин тэшкили, дөвлэт аппаратынын иши мэсэлэлэри бөжүк јер тутур.

В. И. Ленин халг комиссарлыглары вэ башга мэркэзи идарэлэр јарадылмасына билаваситэ рэһбэрлик едир, онларын фэалијјэт програмыны верир, рэһбэр ишчи кадрларыны сечирди. Һәмин дөврдэ о, јерлэрдэ Совет һакимијјэтини мөһкәмлэтмэји эн мүһүм вэзифэлэрдэн бири һесаб едирди. В. И. Ленин јохсул комитэлэринин вэ јерли Советлэрин фэалијјэтинэ диггэтлэ жөз гөјүр, онларын күтлэлэрлэ элагэсини мөһкәмлэтмэјин зэрури олдуғуну гејд едир, зәһмәткешлэрин өз депутатларыны кери чағырмаг һүгүгу олдуғуна диггәти чөлб едирди.

Јазышма партија вэ дөвлэт рэһбэрлијинэ даир Ленин принциплэринин нечэ һазырландығыны көстөрир, В. И. Ленинин иш үслубуну сәчијјэләндирир.

В. И. Ленин рэһбэрлијин коллективлијинэ чох бөжүк әһәмијјәт верирди. Чилдэ дахил едилэн сәнәдлэрдән көрүндүјү кими, бүтүн мүһүм мэсэлэлэр барәсиндә о өз силаһдашлары илә вэ башга рэһбэр ишчилэрлэ мәсләһәтләшир, бу мэсэлэлэри Мэркэзи Комитәнин, Халг Комиссарлары Советинин мүзакирәсинә вэ һәллинә верирди. Владимир Илич М. Ф. Андрејеваја көндәрилмиш вэ бу чилддә илк дәфә чап едилэн мэктубунда јазырды: «Мән Советдәки һәмкарларымын ирадәсинә вэ гәрарына зидд кедә билмәрәм» (сәһ. 55). Бунунла бәрабәр, Ленин рэһбэрлијин коллективлијини һәр бир ишчијә тапшырылан иш үчүн онун шәхси мәс'улијјәти илә дүзкүн элагәләндирмәји лазым билирди. О, 1918-чи ил августун 26-да А. П. Смирнова јазырды: «Мән чох горхурам ки, мәс'ул рэһбэрлэрдән... гәтијјәт вэ чәлдлик тәләб олундуғу бир заманда сиз Саратовда коллекијабазлыг етмиш оласыңыз» (сәһ.

190). Ленин һәр чүр јерличилик, анархизм, интизам-сызлыг тәзаһүрләринә гаршы, јухары тәшкилатларын сәрәнчамларына ајры-ајры ишчиләрин табе олмамасы һалларына гаршы кәскин чыхыш едирди.

В. И. Ленин совет идарәләринин вә партија органларынын ишчиләрини ишкүзарлыға, мәсәләләрин һәл-линдә оперативлијә, диггәти ән мүһүм вәзифәјә чәлб етмәји бачармаға, башланан иши ахыра, реал нәтичә-јә чатдырмаға өјрәдирди. Апаратын ишиндә сүрүндүр-мәчилик, бүрократизм вә сәһләнкарлыг, зәһмәткеш-ләрин тәләбләринә лагејд мүнәсибәт фактлары ону дәриндән һиддәтләндирди. О, апарат ишчиләриндән бу вә ја башга идарәнин вә ја вәзифәли шәхсләрин дүзкүн олмајан һәрәкәтләри барәсиндә зәһмәткешләр-**рин** шикајәтләринә диггәтлә бахмағы тәләб едирди. Владимир Илич өзү шикајәтләрә нә гәдәр тезликлә өз мүнәсибәтини билдирмәк лазым кәлмәсиндә нүмунә көстәрир. 1919-чу ил јанварын 18-дә о, Халг Комиссарлары Советинин ишләр мүдиринә әмр вермишди ки, ХКС-јә кәлән бүтүн шикајәтләр барәсиндә она дәрһал мә'лумат верилсин вә бу шикајәтләрә даир дәркәнарларын ичрасы үзәриндә чидди нәзарәт тәш-кил едилсин. Ленин она шикајәтлә мүрачиәт етмиш шәхсләри тә'ғиб едән јерли ишчиләри чидди чәзалан-дырмағы лазым билирди.

Бир сыра сәнәдләр ингилаби ганунчулуғу, сосна-лист ганунчулуғуну мөһкәмләндирмәк уғрунда В. И. Ленинин мүбаризәсини көстәрир. Әдлијјә комиссарлығына 1918-чи ил апрелин 15-дә көндәрилән ғыса мәктубунда Ленин мәчәлләләшдирмәјин, Совет һөку-мәти Ганунлары вә Сәрәнчамлары Күллијјатыны нәшр етмәјин, әһали ичәрисиндә һүгүг тәблиғатыны кениш-ләндирмәјин, зәһмәткеш күтләләрини халг мөһкәмәлә-ринин ишиндә иштирак етмәјә чәлб етмәјин зәрури олдуғуну гејд едирди. О көстәрирди ки, дәвләт әмла-

жыны оғурламаға, мөһтәкирлијә, хулиганлыға гаршы гәти мүбаризә апарылмалыдыр; о, рүшвәтхорлара гаршы ағыр чәза тәдбирләри мүәјјәнләшдирмәји тәклиф едирди. Владимир Илич бүтүн совет идарәләриндән, бүтүн кадрлардан Республикада гүввәдә олан ганунлара чидди әмәл олунмасыны тәләб едирди. О јазырдыки, тәкчә бир декретдән јан кечмәк тәклифи үстүндә мәһкәмәјә вермәк лазымдыр. В. И. Ленин социалист ганунчулуғунун позулмасы һаггындакы сигналлара дәрһал диггәт јетирир, лазым кәлдији һалларда бу вәјә диқәр иши даһа дәриндән өјрәнмәк һаггында көстәришләр верир, ајры-ајры мәс’ул ишчиләрин өз һүғуғларындан суи-истиғадә етмәсинин гаршысыны гәтиј-јәтлә алырды.

В. И. Ленинин тәшәббусу илә дөвләт нәзарәти органлары јарадылмышды. О, нәзарәт ишинә партија үзвләрини вә фәһлә нүмајәндәләрини даһа кениш чәлбәтмәји тәклиф едирди.

Бир сыра мәктубларда, телеграмларда вә қағызларда В. И. Ленинин мәдәни гуручулуг саһәсиндә фәалиј-јәти әкс олунур; о, күтләви китабханаларын фондларыны артырмағ, кәнд клублары тикмәк, халға лазым олан китаблар нәшр етмәк, елми-тәдгигат ишини кенишләндирмәк гајғысына галырды. В. И. Ленин тәблиғат вә тәшвигата чох бөјүк әһәмијјәт верирди. О, «коммунизмлә марағланан шакирдләр групундан» мәктуб алдыгда, онлара «коммунизми өјрәнмәк, ону мәнимсәмәк вә Русија Коммунист Партијасы сыраларында әмәли фәалијјәтә кечмәк ишиндә... тезликлә мүвәффе-ғијјәтләр газанмағы» арзу етмишди (сәһ. 201—202). В. И. Ленин «монументал тәблиғат» — Москва вә Петроград күчәләрини биналарын үстүндә ингилаби јазыларла вә ингилаби һәрәкат вә мәдәнијјәт саһәсиндә көркәмли хадимләрин һејкәлләри илә бәзәмәк үчүн

ирәли сүрдүҗү планын һәјата кечирилмәсинә чох диг-
гәт јетирирди.

В. И. Ленин партијаја вә Совет дәвләтинә рәһбәрлик
саһәсиндә әзәмәтли фәалијјәти илә јанашы бөјүк нә-
зәри ишлә мәшғул олурду. Чилдә Ленинин «Пролетар
ингилабы вә хаин Қаутски» китабынын јазылмасы илә
әлағәдар мәктублары дахил едилмишдир. О, Ј. А. Бер-
зинә, В. В. Воровскијә, А. А. Иоффејә мәктубларында
болшевикләр вә пролетариат диктатурасы әлејһинә
Қаутскинин китабчасыны вә мәгаләләрини, һәмчинин
китабын јазылмасы үчүн лазым кәлән башга мате-
риаллары көндәрмәји хаһиш едир. Ленин гејд едирди
ки, «марксизми Қаутскинин *нәзәри чәһәтдән*
бајағылашдырмасы әлејһинә» гәти мүбаризәни кениш-
ләндирмәк лазымдыр, чүнки о, дәвләт, пролетариат
диктатурасы, буржуа демократијасы, парламентаризм
һаггында вә башга мәсәләләр барәсиндә Марксын
тәһлимини «*гәтијән* баша дүшмәмиш вә халис оппор-
тунистчәсинә тәһриф етмишдир». Китабы баша чат-
дырана гәдәр Ленин «Пролетар ингилабы вә хаин
Қаутски» мәгаләсини јазмыш вә ону дәрһал ха-
ричдә нәшр етмәји хаһиш етмишди, чүнки «тез мөвге
тутмаг, өз фикримизи сөјләмәк лазымдыр». О, «Дөв-
ләт вә ингилаб» китабынын да харичдә нәшр едилмә-
синә бөјүк әһәмијјәт верирди.

Чилдә дахил едилән сәнәдләр фәһлә һәрәкатында
һәгигәтән ингилабчы олан бүтүн үнсүрләри сых бир-
ләшдирмәк уғрунда, јени, III Интернационал јарадыл-
масы уғрунда В. И. Ленинин сонракы мүбаризәсини
әкс етдирир.

Јазышма башдан-баша пролетар бејнәлмиләлчилији,
бүтүн өлкәләрин коммунист гүввәләри арасында бир-
лијин зәрурилији руһундадыр.

Чилдә В. И. Ленинин К. В. Чичеринә јаздығы вә
Коминтернин биринчи конгресинин һазырланмасына

Һәср едилән 1918-чи ил 27 вә ја 28 декабр тарихли мәктубу илк дэфә чап едилир. В. И. Ленин III Интернационалын платформасы әсасларыны һазырламаг ла-зым кәлдијини гејд едир, Коммунист Интернационалынын тәмәлини гојмаг үчүн бејнәлхалг конфрансда һансы партијаларын, тәшкилатларын вә группарын иштирак едә билмәси вә иштирак етмәли олмасы һаггында өз мұлаһизәләрини сөјләјир.

К. Сеткинә 1918-чи ил 26 ијул тарихли мәктубунда В. И. Ленин бөјүк севинчлә билдирир ки, спартакчылар «чанла-башла бизә тәрәфдардырлар»; о јазыр: «бу бизи әмин едир ки, Гәрби Авропа фәһлә синфинин ән јахшы үнсүрләри, — бүтүн чәтинликләрә бахмајараг, — һәр һалда бизә көмәк едәчәкләр» (сәһ. 142). Өз нөвбәләриндә Совет коммунистләри башга өлкәләринингилабчы пролетариатына јардым көстәрмәји: өзләринин бејнәлмиләл борчу һесаб едирдиләр. В. И. Ленин Алманијада сийаси бөһран һаггында илк хәбәрләри алдыгда, 1918-чи ил октябрын 1-дә Ј. М. Свердлов вә Л. Д. Тротскијә мәктубунда ингилаба галхан алман фәһләләринә јардым көстәрмәк үчүн, лазым кәләрсә, бир сыра тәдбирләр көрмәји тәклиф едирди. В. И. Ленин Мачарыстан Совет республикасы елан олунмасыны гызғын алгышламышды. О, Мачарыстанда һадисәләрин инкишафына диггәтлә көз гојур, мачар коммунистләринин рәһбәри Бела Куна мәсләһәтләр верир, бөјүк чәтинликләрлә гаршылашан мачар јолдашлары руһландырмаға чалышырды. Империалистләр Совет Мачарыстанына гаршы мұдахиләјә әлатдыгларына көрә, Ленин баш команданлыға вә Ингилаби Гәрби Шураја Мачарыстан Совет республикасы илә мөһкәм әлагә јарадылмасыны тәмин етмәк барәсиндә көстәриш вермишди.

В. И. Ленин Р. Робинсә 1918-чи ил 30 апрел тарих-

ли мэктубунда вэ бир сыра башга сэнэдлэрдэ дүнја ингилабынын гэлэбэсинин, бүтүн өлкэлэрдэ јени, социалист демократијасынын гэлэбэсинин лабүдлүүнэ мөһкөм эмин олдуғуну билдирди.

Јазышма Владимир Иличи бир инсан кими, онун кадрлара, јолдашлара — онларын сөһһәтинэ, јашајыш шәраитинэ, ишэ дүзэлдилмәсинэ вэ с. гајғысыны парлаг шәкилдэ сәчијјәләндирир.

* *

*

Эллинчи чилдэ дахил едилән 727 мэктуб, телеграм вэ кағыздан 617-си В. И. Ленинин Әсәрләринин әввәлки нәшрләринэ дахил олмамышдыр; бунлардан 68 сәнэд илк дәфә чап едилир (мүндәричатда бу сәнэдләр улдузла гејд олунмушдур).

50-чи чилдин әсас бөлмәсиндә, һәмчинин совет дөврүнә аид јазышманын верилдији сонракы чилдләрдә макинадә вэ ја башга шәхсләрин әли илә јазылмыш мәтнләр шәклиндә галан бир сыра сәнэдләр чап едилир, чүнки бу сәнэдләрин мәзмунуна вэ үслубуна, бурада мәсәләнин гојулушуна вэ кәстәришләрин характеринә әсасән белә бир нәтичәјә кәлмәк олар ки, бунларын мүәллифи В. И. Ленин иди.

«Әлавәләр»дә В. И. Ленин тәрәфиндән имзаланан елә сәнэдләр верилмишдир ки, бунларын лајиһәләри мүвафиг идарәләрдә һазырланмышдыр, јахуд бунларын барәсиндә инамла демәк олмаз ки, бунлар Ленин тәрәфиндән јазылмыш вэ ја диктә едилмишдир. Бу чүр чохлу сәнэдләрдән ән мүһүм оланлары вэ ја В. И. Ленинин хүсуси мәшғул олдуғу мәсәләләрә һәср едиләнләри дахил едилмишдир.

В. И. ЛЕНИН

Январ 1918-чи ил

1917-чи ил

1

КОМИССАР ФРОЛОВ ЈОЛДАША¹

29. X-да ахшам саат 10 радэлэриндэ топларла һәрә-
жәт етмәјә һазырлашмалы.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

1917-чи ил октябрын 29-да
(ноябрын 11-дә) јазылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Намә'лум бир шәхсин
әли илә јазылыб
В. И. Ленин тәрафиндәк
имзаланмыш мәтндәк
чап олункур

2

ГЫРМЫЗЫ ГВАРДИЈА ШТАБЫНА СЭРЭНЧАМ²

Хаһиш едирәм *д э р һ а л* иңра олунмасы үчүн бү-
түн тәдбирләри көрәсиниз.

В. Улјанов (Ленин)

1917-чи ил октябрын 30-да
(ноябрын 12-дә) јазылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олункур

3

С. В. КОСИОРА МАНДАТ

Буну тәгдим едән Косиор јолдаш Һәрби ингилаб ко-
митәсинин нүмајәндәсидир вә она һәм ордунун, һәм дә

Ингилаб комитэсинин еhtiјачлары үчүн зэрури олан бүтүн эшјалары реквизисија етмэк һугугу верилмишдир.

Һәрби ингилаб комитэсинин Сәдри
Владимир Улјанов (Н. Ленин)

Петроград, 30 октјабр 1917-чи ил.

1917-чи ил октјабрын 30-да
(нојабрын 12-дә) јазылмышдыр

Илк дәфә 1957-чи илдә
«Исторический Архив»
журналынын 5-чи №-синдә
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

4

РСДФ(б)П ПЕТРОГРАД КОМИТЭСИНӘ

ПК-ја

ПК-дан чох хаһиш едирәм ки, сазишчилијә гаршы дәрһал гәрар чыхартсын вә ону МК-ја чатдырсын³.

Ленин

1917-чи ил нојабрын 2(15)-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә натамам шәкилдә
1960-чы илдә

«Вопросы Истории КПСС»
журналынын 2-чи №-синдә
чап едилмишдир

Там шәкилдә илк дәфә
әлјазмасындан чап олунур

5

А. Г. ШЛИХТЕРӘ

Јол. Шлихтерә

Әзиз јолдаш! Сизи бәрк сөјүрәм вә һамымыз Сизи сөјүрүк. Белә дәһигәләрдә ләнкимәк вә тәрәддүд етмәк олмаз. Фәрарилик етмәк олмаз. Сиз торпаг нази-

В Н.К.

Очень прошу Н.К.
Горча внести
 решение против со-
 шалармисе и при
 ктор в ч.к.
 Ленин

ри вәзифәсинә лазымсыныз вә дәрһал бураја жо-
ла дүшмәлисиниз. Ләнкимәјиниз үчүн Сизи амансыз-
часына сөјүрүк⁴.

Тезликлә көрүшәнәдәк.

Сизин Ленин

1917-чи ил нојабрыя 7(20)-дән тез—
10-дан (23-дән) кеч олмајараг
јазылмышдыр
Москваја көндәрилмишдир

Илк дафә 1922-чи илдә
«Пролетарская Революция»
журналынын 5-чи №-синдә
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

6

Л. М. СВЕРДЛОВА

Лол. Свердлова

Буну тәгдим едәнин јерли Советдән мандатлары
вардыр.

Питердә ишләмәк истәјир.

Көзәл тә'сир бағышлајыр.

Күтләләр ичәрисиндә «мүбариз» бир иш истәјир
(тәшвигатчы вә саир).

Чо х мәсләһәт көрүрәм ки, онун Питердә күтләләр
арасындакы ишдә өзүнү дәрһал көстәрмәсинә имкан
верәсиниз⁵.

Ленин

1917-чи ил нојабрыя 8(21)-дән
тез олмајараг јазылмышдыр

Илк дафә 1957-чи илдә
«Исторический Архив»
журналынын 5-чи №-синдә
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

7

НЭРБИ ИНГИЛАБ КОМИТЭСИНЭ

Спирти вэ шэрабы бошалтмамаг, дэрһал Скандинавијаја сатмаг барэсиндэ *Нэрби ингилаб* комитэсиндэн кағыз вармы?

Буну дэрһал јазмалы⁶.

Ленин

1917-чи ил нојабрын 9-дан
(22-дэн) тез—
декабрын 5(18)-дэн
кеч олмајараг јазылмышдыр

Илк дэфэ 1960-чы илдэ
«Вопросы Истории КПСС»
журналынын 3-чү №-синдэ
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олуңур

8

*АМЕРИКА, ФРАНСА ВЭ ИНКИЛТЭРЭ ФӘҲЛЭ МЭТБУАТЫНА МӘ'ЛУМАТ ВЕРЭН БЕЈНӘЛХАЛГ ЧӘМИЈЈӘТЭ'

Мән сизин суалларыныза чаваб вермәјә һазырам, бу шәртлә ки, мәнә тамамилә рәсми вә дүрүст тә'минат верәсиниз ки, әввәлән, *бүтүн* фәһлә мэтбуатына, јә'ни һабелә *мәсләки бејнәлмиләлчи* олан мэтбуат органларына да (Америкада һејвуд, СФП**, Инкилтәрәдә Том Манн вә Британија сосналист партијасы, Франсада Лорно вә онун достлары вә и. а.) мә'лумат верәчәк-синиз, икинчиси, мәним чавабым *һеч бир дәјишиклик едилмәдән* чап олуначагдыр, јә'ни сизин ихтијарыныз вар ки, мәним чавабымы дәрч етмәјәсиниз, амма ону дәрч етсәниз, ихтијарыныз јохдур ки, мәтинмдә бир дәјишиклик едәсиниз.

* Бурада вә сонра јанында белә үлдүз ишарәси гојулан сәрләвһәләр *мәнбәјә* әсасән верилмишдир. *Ред.*

** Америкада Сосналист фәһлә партијасы. *Ред.*

Сизин «бејнэлхалг чэмжјјэтин» бурада, Лондонда,
Нју-Йоркда вэ Парисдэ мэс'ул нүмајэндэси кимдир?

Ленин

1917-чи илин нојабрында,
10-дан (23-дан) эввэл
јазылмышдыр

Илк дафа франсыз (факсимиле)
вэ румын диллэриндэ
1960-чы ил январын 26-да
бу газетдэ чап едилмишдир:
«Scinteia» №4740, Bucuresti

Рус дилиндэ илк дафа
1960-чы ил январын 27-да
«Правда» газетинин 27-чи №-синдэ
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур
Русчасы франсызчадан
тәрчүмэ едилмишдир

9

М. А. САВЕЛЈЕВӘ

Јол. Макс! Сиз «Правда»ны *һеч чүр* тәрк едә
билмәзсиниз, чүнки Сизсиз орада иш позула биләр.
Јахшысы будур Игтисади мүшавиредән мүвәггәти ваз
кечәсиниз, јахуд она аз вахт ајырасыныз, «Правда»ны
исә хаһиш едирәм *һеч чүр* тәрк етмәјесиниз⁸.

Сизин Ленин

1917-чи илин нојабрында,
11(24)-дән тез олмајараг
јазылмышдыр

Илк дафа 1959-чу илдә
Ленин мәчмугэсинин XXXVI kitabында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

10

КЕНЕРАЛ-МАЈОР С. И. ОДИНТЦОВА

Сиз мәнә тәклиф етмишсиниз ки, али һәрби тәһсил
олан вэ барышығын һәрби-техники мәсәләләринин һа-
зырланмасы илә мәшғул олмаг истәјән штаб забитлә-
риндән вэ кенералларындан ибарәт бир груп тәшкил
олунсун; бу барышыг Русијанын мәнәфејини поэма-

дан онун һәрби әмәлијјаты дајандырмасына имкан верәрди.

Бу мәсәлә сон дәрәчә тә'чили олдуғуна көрә Сиздән чох хаһиш едәрдим ки, елә сабаһ сәһәр групу-нузу топлајасыныз вә сабаһ ахшам мәнә барышыг һаггында мүгавиләнин әсас мәсәләләринин, маддәләринин, мүлаһизәләринин һеч олмаса ғыса конспекти-ни (чәбһә хәттинин мүәјјәнләшдирилмәси, гошуну башга чәбһәләрә апармамаг барәсиндә шәрт гојулма-сы, нәзарәт тәдбирләри вә саир вә и. а.) јоллајасы-ныз, һәмчинин кимин вә ја кимләрин ишә там бәләд-ликлә данышыгларда билаваситә иштирак едә билә-чәјини көстәрәсиниз.

Чох хаһиш едирәм мәнә чавабы бир адамла көндә-рәсиниз.

*1917-чи ил ноябрын 15(28)-дә
јазылмышдыр*

*Илк дафә 1959-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXVI kitabында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олукур

11

ҺӘРБИ ИНГИЛАБ КОМИТӘСИНӘ ТЕЛЕГРАМ

Москва

Халг Комиссарлары Совети Москва шәһәр думасы-нын бурахылмасы һаггында Москва фәһлә вә әскәр депутатлары Советинин актыны тәсдиг едир.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдрә

Ленин

*1917-чи ил ноябрын 16(29)-дә
јазылмышдыр*

*1917-чи ил ноябрын 18-дә
(декабрын 1-дә) «Известия
Московского Совета Рабочих
и Солдатских Депутатов»
газетинин 209-чу (216-чы) №-синдә
чап едилмишдир*

*Телеграф бланкынын мәтниндән
чап олукур*

12

ПОДОЛСК СОВЕТИНЭ ТЕЛЕГРАМ

Депутатлар Советинэ
Подолск

Шəһəр думаларыны бурахмаг вə јенилəринə сечки-
лəр тəшкил етмəк јерли депутатлар Советлəринə һə-
валə олунур.

Ленин

1917-чи ил нојабрын 18-дə
(декабрын 1-дə) јазылмышдыр

Илк дəфə 1957-чи илдə
бу китабдə чап едилмишдир:
«Совет һакимијјəтинин декретлəри»,
1-чи чилд.

Телеграф бланкынын мəтниндəн
чап олунур

13

КАТИБЭ ТАПШЫРЫГ

Тəдбир кəрмəк үчүн (вə Володченкоун е'тимада
нə дэрəчэдə лəјиг олдуғуну јохламаг үчүн) радио илэ
Крыленкоја чатдырмалы вə јенə дə бунун үчүн һəрби
назирлијə мə'лумат вермəли⁹.

1917-чи ил нојабрын 19-дə
(декабрын 2-дə) јазылмышдыр

Илк дəфə 1942-чи илдə
Ленин мəчмүəсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Əлјазмасындан чап олунур

14

МОСКВА

ФƏНЛƏ ВƏ ƏСКƏР ДЕПУТАТЛАРЫ СОВЕТИНИН
РЭЛАСЭТ ЁЛУЭТИНЭ ТЕЛЕГРАМ¹⁰

Бүтүн һакимијјəт Советлəрин əлиндəдир. Тəсдиглəр,
лазым дəјилдир. Сизин бирисини вəзифэдəн кəнар ет-
мəјиниз вə башгасыны тə'јин етмəјиниз ганундур.

1917-чи ил нојабрын 19-дə
(декабрын 2-дə) јазылмышдыр

Илк дəфə 1927-чи ил нојабрын 7-дə
«Рабочая Москва» гəзетинин
255-чи №-синдə чап едилмишдир

Əлјазмасындан чап олунур

15

КИШИНЈОВА ТЕЛЕГРАМ

Үч үнван: 175-чи полк, Биринчи Молдавија полку,
депутатлар Советинә, Кишинјов

Сијаси ишләрә көрә һәбсә алынмыш бүтүн бол-
шевикләр вә сол есерләр дәрһал һәбсханадан бура-
хылсын¹¹.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри

Ленин

1917-чи ил нојабрын 19-да
(декабрын 2-дә) јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында
чап едилмишдир

Телеграмф бланкынын мәтниндан
чап олунур

16

*МҮӘССИСЛӘР МӘЧЛИСИНӘ СЕЧКИЛӘР ҮЗРӘ
БАЛТИК ДОНАНМАСЫ КОМИССИЈАСЫНА

Комиссијадан чох хәһиш едирәм ки, сечилмәјим ба-
рәдә вәсигә мәнә ја почтла, ја да донанма нүмајәндәлә-
ринин бири илә бу үнвана көндәрилсин: Петроград.
Смолны институту. Халг Комиссарлары Советинин
Сәдри Владимир Ильич Улјанова (Ленинә). Мәсләһәт-
ләшднјим һүгүгшүнас јолдаш дејир ки, вәсигәнин бу
јолла көндәрилмәсинә гауунда манечилик јохдур.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри

В. Улјанов (Ленин)

Петроград, 23. XI. 1917.

1917-чи ил нојабрын 23-дә
(декабрын 6-да) јазылмышдыр

Илк дәфә 1937-чи илдә
«Морской Сборник» журналынын
II-чи №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

17

РСДФ(б)П ПЕТРОГРАД КОМИТЕСИНЭ

ПК-ја

Јолдашлардан бири мәнэ гысача јаза билэрми кы, көрүм дүнэн Петроград Советиндэ мәнкәмэлэр һаггында гэтнамэ гәбул олуңмушдурму? *вэ әмәли сурәтдә нә едилмишдир?*¹².

Ленин

1917-чи ил ноябрын 25-дә
(декабрын 8-дә) јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXVI китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олуңур

18

М. И. ПОДВОЈСКИЈЭ ВЭ ЈА В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНКОЈА

26. XI. 1917-чин ил

Штаба

(Подвојскијэ вэ ја Антонова)

Буну верәнләр — Оренбургдан дәмирјолчу јолдашлардыр. Дутова гаршы *тәчили* һәрби јардым тәләб олуңур. Хаһиш едирәм, тез мүзакирә *вэ әмәли сурәтдә* һәлл едәсиниз. Мәнэ исә, нечә һәлл етдијинизи гысача јазасыныз¹³.

Ленин

1917-чи ил ноябрын 26-да
(декабрын 9-да) јазылмышдыр

Илк дәфә 1927-чи ил февралын 23-дә
«Правда» гәзетинин 44-чу №-синдә
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олуңур

19

ДӨҮШЭН ОРДУА ТЕЛЕГРАМ

Дөүшэн орду

21-чи орду корпусу дивизијаларынын
тәркибинә дахил олмајан
һиссәләр комитәсинин сәдри Семенникә

Торпаглар чанлы вә чансыз инвентарла бирликдә
торпаг комитәләринә верилир. Халг малы кими ән чид-
ди сурәтдә горунмалыдыр.

Ленин

1917-чи ил нојабрын 26-да
(декабрын 9-да) јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXVI китабында
чап едилмишдир

Телеграф бланкынын мәтниндән
чап олунур

20

СЭРЭНЧАМ

27. XI. 1917-чи ил

Мүәссисләр мәчлисинә сечкиләр үзрә Үмумрусија
сечки комиссијасынын һәбс олунмуш үзвләрини азад
етмәк барәдә сэрәнчам верилир¹⁴.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри
В. Улјанов (Ленин)

1917-чи ил нојабрын 27-дә
(декабрын 10-да) јазылмышдыр

Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

21

М. С. УРИТСКИЈӘ

Јол. Уритски!

Гысача јазын көрәк Мүәссисләр мәчлисиндән тәзә
шәхс хәбәр вар.

Билирсинизми ки, биз мәһбуслары азад етмишик?

Народный Комиссаръ
по
Министерству Финансовъ.

Петроградъ.
1917 г.
№

В Шма
(Подполковнику
Андронову)

Потарди — вѣдуща. Пред. — вѣдуща.
неки из Оружья. Мушкетеры
журналист. Военный и политический
и вѣдуща. Промышленность
и вѣдуща. Ученые и писатели.
Амал — вѣдуща, как вѣдуща.

Великий

Онлары б и н а ј а бурахмамаг үчүн тэдбир көрүл-
мүшдүрмү?

Онларын һәбс едилмәси һаггында хуласә јазмазсы-
нызмы (сәбәбләри, мә'насы вә фајдасы).

Ленин

1917-чи ил нојабрын 27-дә
(декабрын 10-да) јазылмышдыр

Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәңмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олуңур

22

П. И. СТУЧКАЈА, П. А. КРАСИКОВА ВӘ М. Ј. КОЗЛОВСКИЈӘ

Стучка, Красиков вә Козловски јолдашлара:

Аллаһ хатиринә, Мүәссисләр мәчлиси сечкиләринә
даир гануна бахын көрүн сечиләнләри сијаһыдан чы-
хармаг (вә сијаһыда онлары башгалары илә әвәз ет-
мәк) үчүн м ү д д ә т г о ј у л м а ј ы б м ы¹⁵.

Ленин

1917-чи ил нојабрын 27-дә
вә ја 28-дә (декабрын 10-да
вә ја 11-дә) јазылмышдыр

Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәңмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олуңур

23

*МҮӘССИСЛӘР МӘЧЛИСИНӘ СЕЧКИЛӘР ҮЗРӘ ҮМҮМРУСИЈА КОМИССИЈАСЫНА

Хәиш едирәм мәни Финландија ордусундан вә до-
нанмасындан сечилмиш һесаб сдәсиниз, сечилдијим о
бири даирәләрдә исә мәни имтина етмиш сајасыңыз.

В. Улјанов (Ленин)

Петроград, 28 нојабр 1917-чи ил.

1917-чи ил нојабрын 28-дә
(декабрын 11-дә) јазылмышдыр

Илк дәфә 1926-чы илдә
«Красная Летопись» журналынын
1-чи (16-чы) №-синдә
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олуңур

РСДФ(б)П МК-ја

Ганетскинин иши

Мәһдуд һеј'әтли МК Ганетскинин мәсәләсинә бахыб, ону Стокһолмда нүмајәндә *тә'јин етмәмәји* гәрара алмышдыр.

Демәли, МК-нын әввәлки гәрарыны *ләғв етмишләр*.

Мән ашағыдакы сәбәбләрә көрә бу гәрарын ләғв олунмасыны тәклиф едирәм:

Ганетскинин әлејһинә нә кими дәлилләр вардыр?

О, 1903-чү илдән таныныр, полјакларын МК-сынын үзвүдүр, узуп илләр МК-чы кими ишләмишдир, биз Краковда онун ишини, Русијаја сәфәрләрини вә с. көрмүшүк, ону бүтүн гурултајларда көрмүшүк вә с. вә саир.

Дәлилләр јалныз һәдсиз буржуа бөһтанларындан, Заславскинин бағыртыларындан ибарәтдир.

Белә зијалы деди-годусуна ујмаг фәһлә партијасына һеч јарашмаз. Гој әввәлчә *бириси* Ганетскинин пис бир иш тутдуғуну сүбута јетирсин, бундан әввәл исә биз ону кәнар етмәмәлијик.

«Һамы» дејир: «Лакин Ганетски Парвус илә алвер етмишдир».

Ганетски чөрәк пулуну Парвусун сәһмдар олдуғу тичарәт фирмасында *гуллуғ етмәклә* газанырды. Ганетски мәнә белә демишдир. Бу, тәкзиб олунмамышдыр.

Капиталистләрин тичарәт мүәссисәләриндә гуллуғ етмәк гадаған едилмишдирми? Һарада? Партијанын һансы гәрары илә?

Рус капиталистләринин, инкилис капиталистләринин вә с. капиталистләрин тичарәт фирмаларында гуллуғ едән адамлар арамызда јохдурму?

Ја бәлкә, *рус* капиталистләринин јанында техник, мүдир, гуллуғчу ола биләрсән, амма битәрәф өлкәдә јашасан белә, *алман* капиталистләринин јанында һәмин вәзифәләрдә ола билмәзсән?? Буну да «бејнәл-миләлчи» партија һәлл едәчәкмиш??

Гој буну ачыгча һәлл етсин, гој үмуми гәрар чы-хартсын, гој Ганетскијә гаршы тәдбири әсасландыр-сын.

Бухарин кедиб Парвусун јанында *әдиб* кими гуллуғ етмәк истәјәндә биз она мәсләһәт көрмәдик, чүнки бу, һәр һалда, тичарәт фирмасы дејилдир. Лакин *мәсләһәт көрмәдикдән сонра* биз Парвусун јанында гуллуғ етмиш олан *меншевикләри* көзүмчыхдыја салмадыг. Биз онлары, Зурабову вә бир јығын башгасыны көзүмчыхдыја салмадыг, тәгсирләндирмәдик.

Онлары ким вә һарада тәгсирләндирмишдир?

Биз Копенһакендә јашајан *меншевикләри* вә башгаларыны, Ганетскинин алвериндән хәбәрдар олуб, ону *писләмәмиш* адамлары нә үчүн *индијәдәк* диндирмәмишик? Биз буну едә биләрдик вә етмәли идик.

Ганетскинин әлејһинә бир факт белә ашкара чыхарылмадығы, һеч бир өлкә капиталистләринин тичарәт фирмаларында гуллуғ етмәк гадаған олунмадығы, Заславски кими *ашкар* бөһтанчыларын шајиә вә бөһтанлары јохланмадығы һалда, — «кәнар етмәк»? Бу, мәс'улијјәтсиз деди-годучуларын деди-годусу гаршысында «горхуја» дүшмәкдән башга бир шеј дејилдир.

Белә деди-годуја ујмаг фәһлә партијасына јарашмаз. Әкәр деди-годуја ујан јолдашлар «һәјәчан кечирирләрсә», «никарандырларса», нә үчүн онлар бир аз *зәһмәт чәкмәсинләр*? Деди-годуну тәкрар етмәкдәнсә, зәһмәт чәкиб һәгигәти тапмаг даһа јакшы дејилми? Москвадакы кими, Питерин өзүндә дә копенһакенли *шаһидләр* тапмаг мүмкүндүр (әкәр һәјәчан кечирән јолдаш мәсәләни зәһмәтсиз һәлл етмәк дејил, зәһмәт чәкмәк истәјирсә). Ганетскинин партијамызын сыраларында олан аноним иттиһамчылары нә үчүн буну етмирләр??

10 илдән чох ишләмиш, инди өзү бурада олмајан јолдаша белә мүнасибәт ән бөјүк *әдаләтсизликдир*.

1917-чи илин нојабрында,
29-дан (декабрын 12-дән)
кеч олмајараг јазылмышдыр

Иак дәфә 1959-чу илдә
Ленин мәчмусинин XXVI китабында
чәп едилмишдир

Әлјазмасындан чәп олунур

25

МҮЭССИСЛЭР МЭЧЛИСИНЭ СЕЧКИЛЭР ҮЗРЭ КОМИССИЈАЈА ТЕЛЕГРАМ

Псков

Балтик донанмасынын депутаты олараг галырам, хаһиш едирэм, мәни болшевикләрин снјаһысындакы нөвбәти намизәдлә әвәз едәсиниз*.

Улјанов (Ленин)

1917-чи ил нојабрым 30-да
(декабрым 13-дә) јазылмышдыр

Илк дэфә 1958-чи илдә
«Советский Моряк» журналынын
5-чи №-синдә чап едилмишидир

Телеграф бланкынын мәтниндәк
чап олунур

26

А. Г. ШЛЈАПНИКОВА ВӘ Ф. Е. ДЗЕРЖИНСКИЈӘ

Јол. Шлјапникова вә јол. Дзержинскијә

Буну тәгдим едән јол. Воробјов Уралдан нүмајәндә олуб, јерли тәшкилатдан көзәл зәманәтләрн вардыр. Уралда мәсәлә чох кәскиндир: Урал заводларынын *бурадакы* (Питердә олан) идарә һеј'әтләрини дәрһал *һәбс етмәк*, Уралда төрәтдикләри бөһрана көрә мәнкәмә илә (ингилаби мәнкәмә илә) һәдәләмәк вә бүтүн Урал заводларыны *мүсадирә етмәк* лазымдыр. Тез гәрар лајиһәси һазырлајын¹⁶.

Ленин

1917-чи ил нојабрым ахырларында
(декабрым әввәлләриндә)
јазылмышдыр

Илк дэфә (факсимиле)
1920-чи ил апрелин 22-дә
«Уральский Рабочий»
(Екатеринбург) гәзетинин
95-чи №-синдә чап едилмишидир

Әлјазмасындан чап олунур

* Бу мөзмунда телеграмлар Петроград вә Москваја да ипдәрилмишдир. Ред.

27

ОСТРОГОЖСК СОВЕТИ СЭДРИНЭ ТЕЛЕГРАМ¹⁷

Гијмэтли шејлэрин дүрүст сијаһысыны тәртиб етмәли, онлары е'тибарлы јердә сахламалы; сиз онларын саламат галмасына чавабдеһсиниз. Маликанэләр — халг малыдыр. Гарәт едәнләри мәнкәмәјә верин. Мәнкәмәнин һөкмләрини бизә билдирин.

Ленин

*1917-чи ил декабрын 6(19)-да
јазылмышдыр*

*Илк дэфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмуәсинин XXI китабында
чап едилмишдир*

*Там шәкилдә, илк дэфә
Әлјазмасындан чап олунур*

28

РСДФ(б)П ПЕТРОГРАД КОМИТӘСИНӘ

8. XII. 1917-чи ил

ПК-ја

Хаһиш едирәм III мәртәбәдәки 75 №-ли отаға, — таланларла мүбаризә комитәсинә азы 100 нәфәр *та-м а м и л ә* е'тибарлы партија үзвү кәндәрәсиниз. (*Комиссар* кими ишләмәк үчүн.)¹⁸

Сон дәрәчә вачиб ишдир. Партија мәс'улдур. Рајон-лара вә заводлара мүрачиәт етмәли.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри

В. Улјанов (Ленин)

*1917-чи ил декабрын 8(21)-дә
јазылмышдыр*

*Илк дэфә 1959-чу илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

29

В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНКОЈА

Москваја јола дүшән вә орадан чәнуба Калединә ғаршы һәрби әмәлијјат алармағ үчүн кедән Антонов

јолдаш* Халг Комиссарлары Советинә һәр күн мүстәгим хәтлә (шәхсэн вә ја адјутант васитәси илә) белә бир мәлүмат вермәји өһдәсинә көтүрүр ки, о өзү вә ја дикәр һәрби органлар ајры-ајры һәрби әмәлијјатларын идарә олунмасы үчүн, хусусән гошунларын јеринин дәјишдирилмәси вә гошун топланмасы үчүн, команданлыг үчүн мәһз *кимләри мәс'ул* шәхс тә'јин едирләр.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри
В. Улјанов (Ленин)

1917-чи ил декабрын 8(21)-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV kitabында
чап едилмишдир

Макинадә јазылыб,
В. И. Ленин тәрәфиндән
имзаланмыш мәтндән
чап олунур

30

Г. И. БЛАГОНРАВОВА ВӘ В. Д. БОНЧ-БРУЈЕВИЧӘ

8. XII. 1917-чи ил

Благонравов вә Бонч-Брујевич јолдашлара

Јол. Петерсин көстәриши илә кечирилмәли олан һәбсләрин *мүстәсна дәрәчәдә* бөјүк әһәмиј-ти вардыр вә бу һәбсләр бөјүк гәтијјәтлә кечирилмәлидир**. Қағызлары мәһв етмәк, гачмаг, сәнәдләри кизләрмәк вә и. а. һалларынын гаршысынын алынмасы үчүн *хүсуси* тәдбирләр көрүлмәлидир.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри
В. Улјанов (Ленин)

1917-чи ил декабрын 8(21)-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә натамәм шәкилдә
1960-чы илдә
«Вопросы Истории КПСС»
журналынын 6-чы №-синдә
чап едилмишдир

Там шәкилдә илк дәфә,
әлјазмасындан чап олунур

* В. А. Антонов-Овсејенко калединчиләрә гаршы мүбаризә апаран совет гошунларынын команданы сифәтилә 1917-чи илин декабрында Ук-рајнаја јола дүшмүшдү. Ред.

** Әксингиләбчыларын һәбс едилмәсиндән бәһс олунур. Ред.

31

J. M. СВЕРДЛОВА*

9. XII. 1917-чи ил

Jол. Свердлова

Буну тэгдим едэн Поповадыр, гызлыг фамилијасы Каспаровадыр (јахшы таныдығым, јахынларда Ис-вечрэдэ вэфат етмиш гочаман партија ишчиси Каспаровун бачысыдыр). Нәм өзү, нәм дэ эри Питердэ јаша-јыр вэ ишдэ иштирак етмэк истәјир. Оунла данышын, јахуд хаиш едін МК катиби данышыб ишн дүзэлтсин.

Ленин

1917-чи ил декабрын 9-да (22-дэ)
јазылмышдыр

Илк дэфэ 1957-чи илдэ
«Исторический Архив» журналынын
5-чи №-синдэ чап едилмишдир

Өлјазмасындан чап олуғур

32

В. В. ОБОЛЕНСКИЈЭ

18. XII. 1917-чи ил

Jол. Оболенски!

Буну тэгдим едэн Соловјов јолдашы (телефон 265-24) Сизэ мәсләһәт көрүрәм, нефт ишини јахшы билир вэ миллиләшдирмә лајинһәсинин мүәллифидир. Истифадэ етмэк лазымдыр!

В. Улјанов

* Өлјазмасынын јухары һиссәсиндэ В. И. Ленинин белә бир гөјди вар:
«И мәртәбә, отаг 39». Ред.

Мән онун гыса мәктубуну (нефт иши барәсиндә) Шлјапникова вермишәм. Сизин үчүн дә бир нүсхә вардыр (Шлјапниковдадыр)¹⁹.

1917-чи ил декабрын 18(31)-дә
язылмышдыр

Илк дэфә натамам шәкилдә

1958-чи илдә бу китабда

чап едилмишдир:

«1917—1922-чи илләрдә

В. И. Ленин фәалијјәти һаггында»,
Москва.

Там шәкилдә илк дэфә,
әлјазмасындан чап олунур

33

П. А. КОЗМИНӘ

20. XII. 1917-чи ил

Јол. Козмин!

Каменскаја станитсасы јанындакы 2-чи Поладәрит-мә заводу нүмајәндәләринин иши һаггында сөһбәт ет-мәк үчүн дүнән Сизи көзләдим. Тәхсисаты дајандыр-мағы, онларын фикринчә, мүртәчә вә мүфтәхор олан комиссијаны говмағы хаһиш едирләр. Бу ахшам кө-рүшмәсәк, зәһмәт чәкиб мәнә телефонла зәнк един²⁰.

Ленин

1917-чи ил декабрын 26-дә
(1918-чи ил јанварын 2-дә)
язылмышдыр

Илк дэфә 1927-чи илин нојабрында
«Советское Мукомолье
и Хлебопечение» журналынын
8-чи №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

34

ШАРЛ ДУМАЈА²¹

21/XII—1917

Әзиз вәтәндаш Шарл Дүма!

Арвадымла мән Парисдәки Бонје күчәсиндә Сизин-лә таныш олдуғумуз вахты бөјүк мәмнунијјәтлә ха-

тырлажырыг. Биз фикир мүбадиләсинә көрә, Франсадакы социалист һәрәкаты һаггында вердијиниз чох дүрүст мә'лумата көрә Сизә чох миннәтдарыг.

Мән чох тәәссуф едирәм ки, бу гәдәр дәрин сијаси ихтилафлар бизи бир-биримиздән ајырдыгдан сонра арамызда шәхси мүнасибәтләр гејри-мүмкүн олмушдур. Мән бүтүн мүһарибә әрзиндә «милли мүдафиә» мејлинә гаршы мүбаризә апармышам, мән бу мејлин социализми тамамилә алт-үст етдијинә әмин олдуғум үчүн һәмишә парчаланмаја тәрәфдар чыхмышам.

Өзлүјүндә ајдындыр ки, мән бу мәктубу һөкүмәт үзвү кими дејил, гејри-рәсми бир шәхс кими јазырам.

Әзиз вәтәндаш, бизим саламымызы, мәним вә арвадымын ән сәмими арзуларымызы гәбул един.

Ленин

1917-чи ил декабрын 21-дә
(1918-чи ил јанварын 3-дә)
јазылмышдыр

Илк дәфә франсыз дилиндә
1959-чу ил мартын 6-да
«The Times Literary supplement»-ин
(Лондон) 2975-чи №-синдә
чап едилмишдир

Рус дилиндә илк дәфә
1963-чу ил апрелин 14—20-дә
«Неделя»нын («Известия» газетинин
базар күнләри чыхан әлавәси)
16-чы №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур
Русчасы франсызчадан
тәрчүмә едилмишдир

35

Н. И. ПОДВОЈСКИЈЭ²²

Пәдвојскијә Лениндән:

Зәннимчә, белә чаваб вермәк лазымдыр: «Сәрәнчамларымызы көзләјин, биздән хүсуси сәрәнчамлар олмадан иш көрмәјин».

1917-чи ил декабрын 29-да
(1918-чи ил јанварын 11-дә)
јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

36

В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНКОЈА ТЕЛЕГРАМ

Харков, Антоновун штабы, Антонова

Сизин гызғын фэалијјэтинизи вэ калединчилэрэ гаршы амансыз мүбаризэнизи сэмими-гэлбдэн алгышлајырам. Болшевиклэрин бир һиссэсини, дејэсэн, чашдырмыш олан јерли сазышчилэрэ гаршы күзэштэ кетмэмэјинизи тамамилэ бэјэнирэм. Саботажчы милјонерлэри I вэ II дэрэчэли вагонда кэбс етмэјинизи хүсусилэ бэјэнир вэ алгышлајырам. Онлары јарым ил мүддэтинэ мэдэнлэрдэ мачбури ишлэрэ көндөрмэји мәсләһәт көрүрэм²³. Сизи гэтијјэтинизэ көрә бир даһа алгышлајыр вэ тәрәддүд едэнлэри пислэјирэм.

Ленин

1917-чи ил декабрын 29-да
(1918-чи ил январын 11-дә)
јазылмышдыр

1918-чи ил, январын 12-дә
(1917-чи ил декабрын 30-да)
«Правда» гәзетинин 226-чы №-синдә
вэ «Известия ВЦИК» гәзетинин
263-чү №-синдә чап едилмишдир

Телеграф бланкынын мәтниндән
чап олунур

37

П. ПУРВИНИН ВЭСИГЭСИНДӘ ГЕЈД²⁴

Бу иши чох вачинб билирәм вэ чох хаһиш едирәм јолдашын хаһишини јеринэ јетирмәк үчүн гәти тәдбирләр көрүлсүн.

Ленин

1917-чи ил декабрын 30-да
(1918-чи ил январын 12-дә)
јазылмышдыр

Илк дәфә 1957-чи илдә
рус (факсимиле) вэ латыш
дилләриндә бу китабда
чап едилмишдир:

J. Kaimiņš «Latviesu strelnieki cīnās
par Oktobra revolūcijas uzvaru», Rīga

Макинада јазылмыш сурәтиндән
чап олунур

38

Л. Д. ТРОТСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ

Брест-Литовска

Индицэ полковник Рајмонд Робинс президент Вилсонун декабрын 26-да конгресдэ сөjlәдији нитги кә-тирмишдир²⁵. Нитги сизэ көндәрирәм. Үмидварам ки, лазымынча истифадэ олуначагдыр.

Ленин

1917-чи ил декабрын 30-да
(1918-чи ил январын 12-дә)
јазылмышдыр

Илк дәфә 1961-чи илдә
«Вопросы Истории КПСС»
журналыннын 2-чи №-синдә
чап едилмишдир

Телеграф лентинин мәтниндән
чап олунур

39

В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНҚОЈА ТЕЛЕГРАМ

ХКС әмин олдуғуну билдирир ки, ј. Антонов ХКС-нин алгышламыш олдуғу Украјна мәркәзи Совет һа-кимијјәти илә вә Халг Комиссарлары Совети тәрәфин-дән тә'јин едилмиш фөвгәл'адә комиссарла әввәлки кими јенә дә там әлбир ишләјәчәкдир²⁶.

1917-чи ил декабрын 30-да
(1918-чи ил январын 12-дә)
јазылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Әлҗазмасындан чап олунур

40

Ј. М. СВЕРДЛОВА

31. XII. 1917-чи ил

Јол. Свердлов! Зәһмәт олмаса, харичә МИК нүма-јәндә һеј'әтинин көндәрилмәси барәдә Ганетски илә сәһбәт един²⁷.

Ленин

(Бәлкә ону да өҗрәнәсиниз көрәк МИК-ин бейнәл-халг шө'бәси *Басок* — Меленевски иши илә әлагәдар нә етмишдир?)

1917-чи ил декабрын 31-дә
(1918-чи ил январын 13-дә)
язылмышдыр

Илк дәфә натамам шәкилдә 1933-чү илдә
Ленин мәҗмуәсинин XXI китабында
чап едилмишдир

Әлҗазмасындан чап олунур

41

ХАЛГ ҺӘРБИ ИШЛӘР КОМИССАРЛЫҒЫНА

Румынија сәфирлији вә миссијасынын бүтүн үзвлә-рини, һабелә сәфирлик вә консуллуғун бүтүн идарә-ләринин, Румынијанын дикәр рәсми идарәләринин бүтүн гуллуғчулар һеј'әтини дәрһал һәбс етмәк әмр олунур²⁸.

1917-чи ил декабрын 31-дә
(1918-чи ил январын 13-дә)
язылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәҗмуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Әлҗазмасындан чап олунур

1918-ч и и л

42

*АМЕРИКА СЭФИРИ ДЕВИД Р. ФРЕНСИСЭ

1. I. 1918-чи ил

Петроград

Сер, шэртлэшмишдик ки, саат 2-дэ Сизинлэ теле-фонла данышаг, лакин буна имканым олмадыгындан жазыб Сизэ мэ'лумат верирэм ки, бу күн күндүз саат 4-дэ кабинетимдэ — Смолны институту, 81-чи отаг — Сизинлэ көрүшмэжимэ шад олардым²⁹.

Нөрмэтлэ Ленин

1918-чи ил январын 1(14)-дэ
жазылмышдыр

Илк дэфэ 1956-чы илдэ
инкилис дилиндэ (факсимиле)
бу китадба
чап едилмишдир: G. F. Kennan,
«Russia Leaves the War», Princeton
Рус дилиндэ илк дэфэ 1957-чи илдэ
«Вопросы Истории» журналынын
8-чи №-синдэ чап едилмишдир

Элжамасынын фотосурэтиндэн
чап олунур
Русчасы инкилисчэдэн
тэрчүмэ олунмушдур

43

ПЕТРОПАВЛОВСК ГАЛАСЫНЫН
КОМИССАРЫНА

1. I. 1918-чи ил.

Сэрэнчам

Нэбс олунмуш Румынија елчиси вэ Румынија сэфирлијинин бүтүн үзвлэри азад едилсин вэ онлара бэјанат верилсин ки, чэбһэдэ мүһасирэјэ алынмыш вэ

һәбс олунмуш рус гошунларынын азад едилмәси үчүн бүтүн тәдбирләри көрмәлидирләр.

Һәбс олунмуш румынлар азад едиләркән онларын дилиндән кағыз алынсын ки, бу бәјанат онлара чатдырылмышдыр.

ХКС Сәдри В. Улјанов (Ленин)

1918-чи ил январын 1(14)-дә
язылмышдыр

«Газета Временного Рабочего
и Крестьянского Правительства»,
№ 5, 9(22) январ 1918-чи ил

Әлјазмасындан чап олунур

44

Л. М. ҚАРАХАНА ТЕЛЕГРАМ*

Брест-Литовск
Рус сүлһ нұмајәндә һеј'әтинә
Қарахана

Сурәти Али баш командан Крыленкоја

8-чи ордунун Ингилаб комитәсинин үзвләри Кузмин вә Рејзонун вердикләри мә'лумат һаггында Сизин телеграмынызы алдым³⁰. Бу телеграмы Али баш командана верирәм вә мәсләһәт көрүрәм: Қијев Радасынын фитнәсинә ујмамалы, она инанмамалы, әксингилабчы румын команданлығына гаршы, калединчиләрә вә онларын Қијев Радасында олан көмәкчиләринә гаршы силаһлы, мүтәшәккил вә ән гәти һәрәкәт етмәли.

Ленин

1918-чи ил январын 3-дә (16-да)
язылмышдыр

Илк дәфә,
телеграф лентинин мәтниндән
чап олунур

* Мүстәғим хәтлә верилмишдыр. Ред.

45

***ГЫРМЫЗЫ ГВАРДИЈА ШТАБЫНА**

Халг Комиссарлары Совети Гырмызы гвардија штабына эвр едир ки, Таврически сарајынын хүсуси дахили муһафизэси үчүн отуз (30) тапанча версин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри
В. Улјанов (Ленин)

1918-чи ил январын 8-дә (16-да)
јазылмышдыр

Илк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир

Макинда јазылыб
В. И. Ленин тәрәфиндән
имзаланмыш мәтнәдә
чап олувур

46

***СЭРЭНЧИМ**

Таврически сарајы дахилиндә гаровул чәкән әскәр вә матрос јолдашлара тапшырылыр ки, Мүәссисләр мәчлисинин әксингилабчы һиссәсинә гаршы һеч бир зоракылыг етмәсинләр вә Таврически сарајындан һаынын сәрбәст чыхмасына јол вермәклә бәрабәр, хүеуси эвр олмадан һеч кими сараја бурахмасынлар³¹.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри
В. Улјанов (Ленин)*

1918-чи ил январын 5-дән 6-на
(18-дән 19-на) кечән кечә
јазылмышдыр

1918-чи ил январын 12(25)-дә
«Русские Ведомости» гәзетинин
5-чи №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олувур

* Сәһәди Мүәссисләр мәчлисинә сечкиләр үзрә Үмүмрусия комиссијасынын комиссары вә Петрограды муһафизә Февгәл'адә комиссијасынын үзвү М. С. Уритски дә имзаламышдыр. Ред.

47

ХАЛГ ЭДЛИЛЭ КОМИССАРЛЫГЫНА ТЕЛЕФОНОГРАМ

Индицэ мэлумат алмышам ки, бу кечэ матрослар Марија хэстэханасына кедиб, Шингарјов вэ Кокошкини өлдүрмүшлэр. Эмр едирэм ки, тэхирэ салынмадан, биринчиси, эн чидди истинтаг башлансын; икинчиси, гэтлдэ мүгэссир олан матрослар һэбс едилсин³².

Ленин

1918-чи ил январын 7(20)-дэ
язылмышидыр

1918-чи ил январын 21(8)-дэ
«Правда» гээзетинин
(ахшам бурахылыгы) 6-чы №-сіндэ
чап едилмишидир

Макинада язылмыш сурэгіндэн
чап олунур

48

К. А. МЕХОНОШИНЭ

7. I. 1918-чи ил

Жол. Мехоношинэ

Буну тэгдим едэн јол. Рахја мәним шэхсэн таныды-
ғым көһнэ партија ишчисидир, там е'тимада лајигдир.
Көмэк едиб, она (фин пролетариаты үчүн). силаһ:
патрону илэ бирликдэ тәгрибән 10 000 түфәнк, мәрми-
си илэ бирликдэ тәгрибән 10 әдәд үчдүјмәли топ вер-
мәк *сон дәрәчә* вачибдир.

Чох хаһиш едирәм, рәгәмләри азалтмадан, јеринә
јетирәсиниз.

Сизин Ленин

1918-чи ил январын 7(20)-дэ
язылмышидыр

Илк дэфә 1942-чи илдә
«Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында»
чап едилмишидир

Әлјазмасындан чап олунур

В. Д. БОНЧ-БРУЈЕВИЧӨ СЭРЭНЧАМ

Сэрэнчам

Гвардија екипажынын матросларына (бу барәдә он-
лара мә'лумат верилдији һаггында дилләриндән кағыз
алынмагла) билдирилсин ки, онлар һәбс едилмиш за-
битләрин һәјаты үчүн чавабдеһдирләр вә онлар, јә'ни
матрослар әрзагдан мәһрум едиләчәк, һәбсә алыначаг
вә мәһкәмәјә вериләчәкләр.

Тә'чили тәдбирләр көрүлсүн: (1) бинанын јанына
јахшы силаһланмыш муһафизәчиләр көндәрмәк үчүн;
(2) гвардија екипажы матросларынын мүмкүн гәдәр
даһа бөјүк бир һиссәсинин адыны гејд етмәк үчүн³³.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

1918-чи илин јанварында, 8(21)-дән
төз олмајараг јазылмышдыр

Илк дәфә 1930-чу илдә

бу китабда чап едилмишдир:

Влад. Бонч-Брујевич.

«Феврал вә Октябр ингилабларынын
дөјүш постларында», Москва

Әләзмасындан чап олунур

***ЭРЗАГ КОМИССАРЛЫҒЫНА
ВӘ АЛИ ХАЛГ ТӘСЭРРҮФАТЫ ШУРАСЫНЫН
ЭРЗАГ ШӨ'БӘСИНӘ³⁴**

13. I. 1918-чи ил:

Буну тәгдим едән Суворов вә Антропов јолдашлар
Урал Советләри вилајет комитәсинин мүвәккилләри-
дир. Сибирдән Питерә көндәрилән тахыл вагонлары-
нын ирәлиләдилмәси үчүн ән ингилаби тәдбирләр кө-
рүлмәсини онлара тапшырмаг лазымдыр.

Ленин

1918-чи ил јанварын 13-дә (26-да)
јазылмышдыр

Илк дәфә 1931-чи илдә

Ленин нәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир

Әләзмасындан чап олунур

51

КАТИБӘ ГЫСА МӘКТУБ

Шлихтер вә Невскијә чатдырылыб хаиш едилсин ки, көзәл тә'сир бағышлајан бу адамлара *сон дәрәчә ч и д д и* көмәк көстәрсинләр, чүнки јалныз белә дәс-тәләр (40—60 нәфәр јерли адам) ачлыгдан хилас едә биләрләр.

Ленин

*1918-чи ил январын 13-дә (26-да)
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

52

К. А. МЕХОНОШИНӘ

13. I. 1918-чи ил

Јол. Мехоношинә вә ја мүавининә

Хаиш! едирәм буну тәгдим едән јолдаша Антонов үчүн наган патронлары, браунингин һәр үч нөмрәсинин патронларыны вә диқәр патронлар верәсиниз, мүмкүн гәдәр чох. Буну тәгдим едән, Харков маһалы Гырмызы гвардијасынын рәиси Николај Кузмич Кузминдир.

Ленин

*1918-чи ил январын 13-дә (26-да)
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

53

ХАРКОВА ВЭ МОСКВАЈА ТЕЛЕГРАМ

Харков. Халг катиблији, Антоновун штабы,
 Орчоникидзејә
 Москва. Баш командан Муралова,
 Депутатлар Советинин Рәјасәт һеј'әтинә

Биз белә мә'лумат алмышыг ки, Орјол вә Курск арасында әмәлә кәлән басырыг көмүр вә тахыл гатарларынын һәрәкәтинә әнкәл төрәдир. Һәрәкәтин азачыг дајанмасы ачлыг дүшмәсинә вә сәнајенин дајанмасына сәбәб ола биләр. Бу јердә дәмирјолчуларын саботаж етдикләрини күман едирик, чүнки орада дәфәләрлә саботаж һаллары олмушдур. Тә'кидлә хаһиш едирик ки, ән амансыз ингилаби тәдбирләр көрәсиниз. Хаһиш едирик бир дәстә тамамилә е'тибарлы адам көндәрәсиниз. Петрограда тахыл кәтирән вагонлары бүтүн васитәләрлә ирәлиләдин, јохса ачлыг дүшә биләр. Һәр паровоза бир нечә матрос вә ја гырмызы гвардијачы миндирын. Јадда сахлајын ки, Питери ачлыгдан хилас етмәк сиздән асылыдыр.

Ленин

1918-чи ил јанварын 13-дә (26-да)
 јазылмышдыр

Илк дәфә 1945-чи илдә
 Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында
 чап едилмишдир

Н. П. Горбуновун
 әли илә јазылмыш мәтндән
 чап олунур

54

М. А. СПИРИДОНОВАЈА

Јол. Спиридоноваја

Торнаг ганунуну редактә едән комиссијанын (есерләрлә биркә) ичласындан һеч чүр кедә билмәрәм. Мә-

ним адымдан үзр истәјин вә әлавә олуна сәнәди гу-
рултајда охујун³⁵.

Ленин

*1918-чи ил январын 13-дән
(26-дан) тез — 18(31)-дән
кеч олмајараг јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXI kitabында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

55

К. Б. РАДЕКӘ

14. I. 1918-чи ил

Әзиз Радек! Тротски вә ја Каменев мәним нөгтеји-
нәзәrimi Сизә билдирәчәкдир. Принципчә мән Си-
зинлә гәтијјән разылашмырам: Сиз, һәр ики групун
империалистләри тәрәфиндән Советләр Республикасы-
на гурулан тәләјә дүшүрсүнүз³⁶.

Ән сәмими саламларла

Сизин Ленин

*1918-чи ил январын 14(27)-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1959-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXVI kitabында
чап едилмишдир*

*Әлјазмасындан чап олунур
Русчасы алманчадан тәрчүмә
едилмишдир*

56

В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНҚОЈА вә Г. К. ОРЧОНИКИДЗЕЈӘ

15. I. 1918-чи ил

Харкова
Антонова вә Сергоја

Аллаһ хатиринә, ән гәти вә *ингилаби* тәдбирләр кө-
рүб *тахыл* кәндәрин, *тахыл*, *тахыл!!!* Јохса
Питерин чаны чыхар. Хүсуси гатарлар вә дәстәләр

ајырмалы. Тахыл топланмалы вә тәһвил верилмәли. Гатарлары мүшајијәт етмәли. Нәр күн мә'лумат вермәли.

Аллаһ хатиринә!

Ленин

1918-чи ил январын 15(28)-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

57

*ДӘНИЗ ИНГИЛАБ КОМИТӘСИНӘ

15. I. 1918-чи ил

Хаиш едирәм, буржуа Радасына гаршы нәрби әмәлијјатлар үчүн јол. Тер-Арутјунјантсын сәрәнчамына дәрһал 2000 матрос вермәкдән өтрү тә'чили тәдбирләр көрәсиниз³⁷.

Ленин

1918-чи ил январын 15(28)-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1924-чү илдә (факсимиле)
бу китабда чап едилмишдир:
«Ленин вә Гызыл Донанма»,
Ленинград.

Әлјазмасындан чап олунур

58

ХАЛГ МАЛИЈҖ КОМИССАРЛЫҖЫНА

15. I. 1918-чи ил

Јол. Тер-Арутјунјантса 1 000 000 (бир милјон) манат верилсин вә мәсәлә елә бу күн Халг Комиссарлары Советиндә мүзакирәјә гојулсун.

ХКС Сәдри В. Улјанов (Ленин)

1918-чи ил январын 15(28)-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXI китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

59

Н. И. ПОДВОЈСКИЈЭ вэ Н. В. КРЫЛЕНКОЈА*

15. I. 1918-чи ил

j. Подвојскијэ вэ j. Крыленкоја

Элавэ етдијим мәктубу бу күн «трибуначылар»ын³⁸ сол партијасынын үзвү, голландијалы *Лутераан* јолдашдан алмышам. Мән онунла 1915-чи илдэ Берндэ таныш олмушам.

Лүтераан она јол пулу вермәји вэ ону Русија Гырмызы гвардијасына көтүрмәји хаһиш едир.

Принсипиал сәбәбләрә көрә рича едәрдим ки, онун хаһишини јеринә јетирәсиниз. Бәлкә, русчаны өјрәнәнә гәдәр, мүвәггәти олараг ону алманча данышан латышларә вэ ја естләрә гошмаг оларды³⁹.

Ленин

1918-чи ил јанварын 15(28)-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә натамам шәкилдә
1957-чи илдә бу китабда
чап едилмишдир:

Ј. Герыкалов, «Гырмызы гвардија
Советләр һакимијјәти уғрунда
мубаризәдә», Москва.

Там шәкилдә илк дәфә,
әлјазмасындан чап олунур

60

ХАЛГ ҺӘРБИ ИШЛӘР КОМИССАРЛЫҒЫНА

17. I. 1918-чи ил

Хаһиш едирәм Финландија дәмир јолунун комиссарына 25 000 түфәнк вэ 30 пулемјот верәсиниз; бунлар Финландијада олан рус әскәрләрини ағгвардијачы буржуа дәстәләринин вәһшиликләриндән мүдафиә етмәк үчүн лазымдыр.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри

В. Улјанов (Ленин)

1918-чи ил јанварын 17-дә (30-да)
јазылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәңгүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

* В. И. Ленин сәнәддә ашағыдакы гејди етмишдир: «B.Luteraan. Oosten-
burgermiddenstraat, 59. III Amsterdam, Holland». Ред.

61

В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНҚОЈА ТЕЛЕГРАМ

Харков, халг комиссары Антонова

Сизин телеграмынызы алдым. Казакларын гошул-масыны алгышлајырам, онларын нұмајәндәләри инди бурададырлар вә Советләр гурултајына дахил олмушлар⁴⁰. Мокилјов мәсәләсинә кәлдикдә, мән инди Подвојскијә хәбәр вермишәм вә Крыленкоја да хәбәр верәчәјәм; Донда торпаг мәсәләси барәсиндә мәсләһәт көрүрәм ки, Совет республикалары федерасијасы һағында срағакүн Советләр гурултајында гәбул едилмиш гәтнамәнин мәтнини нәзәрдә тутасыныз. Бу гәтнамә казаклары тамамилә сакитләшдирмәлидир⁴¹. Хаһиш едирәм катиблијә хәбәр верәсиниз ки, Затонски Харкова кетмишдир; Харкова кедәркән Артјом јолдашын она мұавин тәјин едилмәсини хаһиш едир. Дәрһал җаваб верин.

Ленин

1918-җи ил јанварын 17-дә (30-да)
јазылмышдыр

Илк дәфә натамам шәкилдә
1924-җү илдә бу китабда
чап едилмишдир:

В. А. Антонов-Овсејенко. «Вәтәндаш
мұһарибәси һағында гәјдләр»,
1-җи җилд, Москва

Телеграф бланкынын мәтниндән
чап олунур

Там шәкилдә 1932-җи илдә
В. И. Ленинн Әсәрләринин
2—3-җү нәшрләринин XXIX җилдиндә
чап едилмишдир

62

В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНҚОЈА ТЕЛЕГРАМ

Харков, Антонова

Гәләбәни алгышлајырам⁴². Сизин тәләбинизи Москваја тәҗили чатдырарам. Бүтүн күчү Питерә тахыл вә јенә тахыл дашынмасына верин.

Ленин

1918-җи ил јанварын 17-дә (30-да)
јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-җү илдә
Ленин мәҗмүәсинин XXXVI китабында
чап едилмишдир

Телеграф лентинин мәтниндән
чап олунур

63

МӘ'ЛУМАТ КИТАБХАНАСЫНЫ СМОЛНЫҖА КӨЧҮРМӘК ҖАГГЫНДА СЭРЭНЧАМ

18. I. 1918-чи ил

Мә'лумат китабханасы, јә'ни ичәрисиндә Ен­сикло­педија лүғәти вә мә'лумат китаблары (ән јениләри), ху­су­силә малијјә вә игтисадијјата даир китаблар олан 2—3 шкаф һөкүмәт отагларындан Смолныҗа Халг Комиссарлары Советинин ихтијарына кечирилсин.

1918-чи ил январын 18(31)-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмуәсинин XXI китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олуңур

64

В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНКОҖА ТЕЛЕГРАМ

Харков, халг комиссары Антонова

Сизинлә Украјна МИК-и арасында баш вермиш олан чәкишмәдән Халг катиблијинин шикајәтини нәзәрә алараг Сиздән хаһиш едирәм өз тәрәфиниздән хәбәр верәсиниз ки, бу нә әһвалатдыр; һәрби шәраит тәләб етмирсә Украјнанын дахили ишләринә бизим мүдахилә етмәјимиз өзлүјүндә арзу олу­нан бир шеј дејилдир. Бу вә ја башга тәдбирләри јерли һакимијјәт орган­лары васитәсилә көрмәк даһа јахшыдыр вә үмумијјәт­лә, һәр чүр анлашылмазлыглар јериндәчә саһмана са­лынсајды даһа јахшы оларды⁴³.

Ленин

1918-чи илин январында,
21-дән әввәл
(февралында, 3-дән әввәл)
јазылмышдыр

Илк дәфә 1924-чү илдә
бу китабда чап едилмишдир:
В. А. Антонов-Овсејенко. «Вәтәндаш
мүһарибәси һаггында гәјдләр»,
1-чи чилд, Москва

Телеграф бланкынын мәтниндән
чап олуңур

В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНКОЈА

21/I. 1918.

Јол. Антонов! Мәнә МИК-дән (Харков МИК-индән) Сизин һаггыңызда шикајәт кәлмишдир. Сон дәрәчә тәәсүф едирәм ки, мәним Сиздән изаһат вермәк барә-дәки хаһишим Сизә чатмамышдыр. Хаһиш едирәм тез мәнимлә (мүстәгим хәтлә—бир вә ја ики хәтлә, Хар-ков васитәсилә) әлагәјә кирәсиниз ки, Сизинлә лазы-мынча данышыб мәсәләни јахшыча музакирә едәк. Аллаһ хатиринә, *вар* гүввә илә чалышыб МИК (Хар-ков МИК-и) илә *бүтүн вә һәр чүр* чәкишмә-ләри *арадан галдырын*. *Дөвләт* нөгтеји-нәзәриндән бу *сон дәрәчә мүһүмдүр*. Аллаһ хатиринә, онларла барышын вә онларын *һәр чүр* суверен-лијини таныјын. Сиздән чох хаһиш едирәм ки, Сизин тәјин етдијиниз комиссарлары ишдән көтүрәсиниз.

Чох-чох үмид едирәм ки, Сиз бу хаһиши јеринә јети-рәчәк вә Харьков МИК-и илә *там* барышыға наил ола-чагсыңыз. Бурада *милли* нөгтеји-нәзәрдән *сон дәрәчә еһтијатлы* олмаг лазымдыр.

Каледин вә К⁰-сы үзәриндәки гәләбәләр мүнасибә-тилә Сизи ән һәрарәтлә саламлајыр, Сизә уғурлар арзу едир вә тәбрикләр көндәрирәм! Ура вә ура! Әли-низи бәрк сыхырам.

Сизин *Ленин*

1918-чи ил јанварын 21-дә
(февралын 3-дә) јазылмышдыр

Илк дәрәҗә 1924-чү илдә
бу китабда чәп едилмишдир:
В. А. Антонов-Овсејенко. «Вәтәндаш
мүһарибәси һаггында гејдләр»,
1-чи чилд, Москва

Әлјазмасындан чәп олунур

66

Г. К. ОРЧОНИКИДЗЕЈӨ ТЕЛЕГРАМ

Харков
Халг катиблији
комиссар Орчоникидзе үчүн

Сизин 20. I. 1918 тарихли телеграмынызы алдым. Эрзаг сәһәсиндә чидди тәдбирләр көрдүјүнүз үчүн үрәкдән тәшәккүр едирәм. Аллаһ хатиринә, эрзаг әлдә едилмәсини, тахылын тә'чили топланыб тәһвил верилмәсини тәшкил етмәји вар гүввә илә давам етдирин ки, гар әријиб јоллары хараб едәнәдәк тәһизаты гајдаја салмаг мүмкүн олсун. Бүтүн үмид Сизәдир, јохса јазгабағы ачлыг лабүддүр.

Пул көндәрилмәси барәсиндә Пјатаков илә данышмышам вә данышачағам. Јүз милјон көндәрилмишдир, 50 милјон Харкова көндәриләчәкдир. Питер—Харков јолуну үчгат мөһкәм горумаг үчүн тәдбирләр көрүн. Әминәм ки, Харковда МИК илә Сизин мүнәсибәтләриниз әввәлки кими тамамилә сәмими олачагдыр. Саламлар вә ән јахшы арзулар.

Ленин

*1918-чи ил јанварын 22-дә
(февралын 4-дә) јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олуңур

67

К. МАННЕРӨ вә К. ВИКӘ ТЕЛЕГРАМ

Тә'чили. Һөкүмәт телеграмы
Һелсингфорс
Һөкүмәтин сәдри Маннерө
вә Карл Викә

Финландија һадисәләри һаггында Исвеч буржуа мәтбуатынын ифрат јалан хәбәрләрини тәкзиб етмәк үчүн Финландијадакы исвечли фәһләләрин иттифаг-

лары адындан Исвечэ радио илэ Исвеч дилиндэ даһа тез-тез вэ даһа этрафлы хәбәрләр вермәк вэ телеграм-лар көндәрмәк лазымдыр⁴⁴. Хаһиш едирәм билдирә-синиз ки, бүтүн тәдбирләри көрүрсүнүзмү.

Ленин

*1918-чи ил январын 24-дә
(февралын 6-да) јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмуәсинин ХХІ китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

68

К. В. ЧИЧЕРИНӘ

24. I. 1918-чи ил

Tschitscherine

Јол. Чичерин!

Буну тәгдим едән пасифистдир, сүлһ һаггында да-нынһмаг истәјир⁴⁵. Мачал тапсаныз, бәлкә, онун хаһи-шини јеринә јетирәсиниз.

Ленин

*1918-чи ил январын 24-дә
(февралын 6-да) јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмуәсинин ХХІ китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

69

АРТУР ҺЕНДЕРСОНА ТЕЛЕГРАМ⁴⁶

Рус сосналист һөкүмәти тәәссүф едир ки, мүттәфиг өлкәләрин сосналистләринин конфрансында иштирак едә билмәјәчәкдир, чүнки һәмин конфранс бејнәлми-ләлчилик принципләринә зиддир. Биз, империалист группашмаларына ујғун олараг фәһлә синфини ајыр-маға гаршы е'тираз едирик. Әкәр инкилис лејборист-

лэри русларын сүлһ нијјэтлэринә, мәркәзи дөвләтләр-
рин социалист партијалары тәрәфиндән бәјәнилмиш
олан бу нијјәтләрә тәрәфдардырларса, онда белә бир
ажырма хүсусилә јолверилмәздир.

1918-чи ил январын 24-дә
(февралын 6-да) јазылмышдыр
Лондона кәндәрилмишдир

Инкилис дилиндә
1918-чи ил февралын 14-дә
«The Call» гәзетинин 97-чи №-синдә
чап едилмишдир

Рус дилиндә илк дәфә,
гәзет мәтниндән чап олунур
Русчасы инкилисчәдән
тәрчүмә едилмишдир

70

*ҺӘРБИ ИШЛӘР КОМИССАРЫ Н. И. ПОДВОЈСКИЈӘ СӘРӘНЧАМ

28 январ 1918-чи ил

Әрзаг чәтинликләрини вә әксингилаби чыхышлар
тәһлүкәсини нәзәрә алараг сәрәнчам верирәм ки, бү-
түн һәрби әсирләри, илк нөвбәдә забитләри Петроград-
дан көчүрмәк үчүн *д а р һ а л* ән гәти вә тә'чили тәд-
бирләр көрәсиниз.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри
В. Улјанов (Ленин)

Бу сәрәнчамын сурәтләри даирә штабына вә һәрби
әсирләрин ишләри үзрә комиссар Кедрова чатды-
рылыр.

В. Улјанов (Ленин)

1918-чи ил январын 28-дә
(февралын 10-да) јазылмышдыр

Илк дәфә 1957-чи илдә
бу китабда чап едилмишдир:
«Совет һакимијјәтинин декретләри»,
I килд

Әлјазмасындан чап олунур

71

Н. И. ПОДВОЈСКИЈЭ

29. I. 1918-чи ил

Жол. Подвојски!

Буну тэгдим едэн *Балонов* 13. VII. 1917-дэ болше-
виклијинэ көрэ өлдүрүлэн гајынатасына эскэри еһ-
тирам көстөрилмәсини хаһиш етмәкдэ, мәнчэ, һаг-
лыдыр*.

Фикринизи мәнэ телефонла билдирин вэ ја зәһмәт
олмаса, шәхсән дејин.

Ленин

1918-чи ил январын 29-да
(февралын 11-дэ) јазылмышдыр

Илк дэфэ 1933-чү илдэ
Ленин мәчмуәсинин XXI китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

72

А. Л. КОЛЕГАЈЕВЭ

30. I. 1918-чи ил

ј. Колегајев! Зәһмәт олмаса, буну тэгдим едәнләрэ
торпағы нечэ вэ *һарадан* алмаг барәсиндэ мәсләһәти-
низ вэ көстәришләринизлэ (1-чи Русија коммунист
әкинчиләр чәмијјәти) көмәк един. Көзәл тәшәббүсдүр,
ону һәр васитә илә мүдафиә един⁴⁷.

Ленин

1918-чи ил январын 30-да
(февралын 12-дэ) јазылмышдыр

Илк дэфэ 1945-чи илдэ
Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

* Н. Н. Поповдан сөһбәт кедир. Ред.

73

Г. Ж. ЗИНОВЈЕВЭ

30. I. 1918-чи ил

j. Зиновјев!

Зэһмэт олмаса, *базар күнү*, күндүз саат 2-дэ, 1-чи Русија коммунист экинчилэр чэмијјетини тэшкил етмиш Обухов фәһлэләринин јығынчағына Петроград Советиндән мүнәсиб бир адам — көстәриш вә мәсләһәт вермәк, көмәк етмәк үчүн — көндәрин.

Јахшы оларды ки, ишин әмәли чәһәтини билән *тәч-рүбәли* бир тәшкилатчы сәчәсиниз.

Ленин

1918-чи ил јанварын 30-да
(февралын 12-дә) јазылмышдыр

Илк дәфә, әлјазмасындан
чап олунур

74

В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНҚОЈА ТЕЛЕГРАМ

Никитовка

Баш командан Антонова

Бензинин чатышмамасы үзүндән мә'дәнләр дајана биләр, сују насосла чәкиб чыхармаг олмаз. Чох хаһиш едирик, әкәр азачыг да олса һәрби имкан варса, бензинин һамысыны мә'дәнләрә, Харков вилајәт халг тәсәррүфаты шурасынын сәрәнчамына көндәрин, Сумскаја күчәси, 27.

Ленин

1918-чи ил јанварын 30-да
(февралын 12-дә) јазылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

75

В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНКОЈА ТЕЛЕГРАМ

Никитовка
Баш командан Антонова*

Кожевниковун тә'јин едилмәсинә һеч бир е'тиразымыз јохдур. Чалышыб Оболенски вә Үмумукрајна МИК-и илә әлагәјә кирин. Оболенски вә МИК-лә разылыға кәлмәдән һәрәкәт етмәјин; әкәр онлар е'тираз етмирилсә, биз Кожевниковун Донетс һөвзәси фөвгәл'адә комиссары тә'јин олунмасына разыјыг.

Ленин

1918-чи ил январын 30-да
(февралын 12-дә) јазылмышдыр

Илк дәфә, В. И. Ленин
вә И. В. Сталин јаздығы
вә В. И. Ленин имзаладығы
мәтндән чап олунур

76

Н. П. ГОРБУНОВА

Горбунова

1) Пул әвәзинә Азадлыг истигразы вәрәгләрини бурахмаг һаггында декрети *бу күн*, 31. I-дә һөкмән мәтбуата вермәк лазымдыр (*кәрәк сабаһ* гәзетләрдә олсун)⁴⁸.

2) Сонра бу декрети Спундејә көндәрмәк лазымдыр.

3) Дөвләт кағызлары экспедисијасы 2. II. 1918-дә, сретенје** күнү *ишләмәлидир*.

Тәдбир көрүн.

1918-чи ил январын 31-дә
(февралын 13-дә) јазылмышдыр

Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмуәсинин XXI китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

*Телеграмын үнваны вә мәтниндәки «һеч бир е'тиразымыз јохдур» вә «Оболенски вә МИК-лә разылыға кәлмәдән һәрәкәт етмәјин» сөзләри В. И. Ленинни әли илә јазылмышдыр. Ред.

** Дини бајрам. Ред.

77

М. А. МУРАВЬОВА ТЕЛЕГРАМ

14. II. 18.

Кијев

Баш командан Муравьова

Экэр Антоновдан башга бир сэрэнчам олмаса, Раковски вэ онун комиссијасынын разылығы илэ Румынија чэбһэсиндэ мүмкүн гэдэр гэти һэрэкэт един*.

Ленин

*Илк дэфэ 1924-чу илдэ
бу китабда чап едилмишдир:
В. А. Антонов-Овсејенко. «Вэтэндаш
мұһарибәси һаггында гејдләр»,
I-чи чилд, Москва*

Әлјазмасындан чап олунур

78

КАТИБЭ СЭРЭНЧАМ

Бу телеграм Чичеринэ верилсин вэ ондан хаһиш едилсин ки, тэ'чили олараг Исвеч сәфиринэ сорғу вэ протест көндәрсин⁴⁹.

Ленин

*1918-чи ил февралын 14-дә
јазылмышдыр*

*Илк дэфэ 1933-чу илдэ
Ленин мәчмуәсинин XXI китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

79

К. МАННЕРЭ ТЕЛЕГРАМ

Тэ'чили

Һөкүмэт телеграмы. М а х ф и

Һелсингфорс, Маннерэ

Финландија халг һөкүмәти

Сиздән хаһиш едирәм ки, Исвеч крејсерләринин Оланда кәлмәси вэ исвечлиләрин гошун чыхармасы

* Бах: һәмчинин бу чилд, Әлавәләр, сәнәд 9. Ред.

барэсиндэ Сенробалтдан дэрһал мә'лумат аласыныз. Финландија фәһлә һөкүмәтинин элиндә бу барәдә нә кими мә'лумат олдуғуну, бүтүн бу мәсәләјә вә Исвеч һәрби гүввәсинин мүдахиләсинә онун нечә мүнасибәт бәсләдијини мүмкүн гәдәр тез бир заманда телеграфла мәнә билдирмәк зәһмәтини гәбул един⁵⁰.

Халг Қомиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*1918-чи ил февралын 14-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXIV kitabында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

80

СЕНТРОБАЛТА РАДИОТЕЛЕГРАМ

Бу хәбәр доғрудурму ки, Исвеч һәрби кәмиләри Оланд адасына јахынлашмыш вә ораја дәстә чыхарыб, бизимкиләри керн чәкилмәјә вадар етмишдир? Сентробалт мүдафиә үчүн вә онлары говмаг үчүн һансы һәрби тәдбирләри көрмүшдүр? Сентробалт Оланда һансы һәрби кәмиләрини вә мәһз нә вахт көндәрмишдир?

Дәрһал чаваб верин. Биз сон дәрәчә никараныг. Күман етмирик ки, Сентробалт вә ингилаби донанмамыз фәалијјәтсизлик көстәрмиш олсунлар. Чаваб көзләјирәм.

Ленин

*1918-чи ил февралын 14-дән
15-нә кечән кечә јазылмышдыр*

*Илк дәфә,
телеграф лентинин мәтниндән
чап олунур*

81

УКРАЇНА СОВЕТ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ХАЛГ КАТИБИ Е. В. ЛУГАНОВСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ

Харков

Халг катиби Лугановскијә

Халг һәрби ишләр комиссары Подвојски бу күн
Кудинскијә белә бир телеграм вурмушдур:

«Сизә верилән сәлаһијјәтә ујғун олараг, ашағыдакыларә әмәл
един: Украјна Совет Республикасы әразиси рајонунда Сизин фәә-
лијјәтиниз Украјна Совет һакимијјәтинин вә онун органларынын
фәәлијјәтинә тамамилә ујғун олмалыдыр, одур ки, бу вә ја дикәр
һакимијјәт органларынын табе олмасы мә'насында Сизин сәлаһиј-
јәтинизин фөвгәл'адәлији јалһыз Брјанск, Смоленск, Витебск,
Орјол, Воронеж вә Тула губернијаларына шамилдир».

Үмидварам ки, Сиз бундан разы галачагсыныз вә
Кудински табе олачагдыр.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

1918-чи ил февралын 15-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә, әлјазмасындан
чап олунур

82

ДОН ВИЛАЈӘТИ ҺӘРБИ ИНГИЛАБ КОМИТӘСИНИН СӘДРИНӘ ТЕЛЕГРАМ

Һөкүмәт телеграмы. Мәхфи

Воронеж

Дон вилајәтинин Виладәт

Һәрби ингилаб комитәсинин сәдринә

Шахтнаја вә Каменоломнинин алындығы һаггында
Сизин 31/І* тарихли телеграмынызы алдым. Совет го-
шунларынын мүвәффегијјәтләрини алгышлајырам.

* Јени үсулла 13 феврал 1918-чи ил. Ред.

Саритсын јолу илэ 60 вагон көмүр көндөрилдији һаггындакы хәбәрә көрә хүсузилә тәшәккүр едирәм. Чох хаһиш едирәм ки, көмүр вә тахыл гатарларынын нөм-рәләрини, бу гатарларын дәгиг олараг һансы саатларда вә һансы жүнләрдә јола салындығыны телеграфла хәбәр верәсиниз. Сон дәрәчә вачибдир. Даһа чох тахыл көндәрин. Алексејевин һасусунун мәктубу һәлә алынмамышдыр. Фотошәклини чәкиб, имкан олан кими эн е'тибарлы бир адамла көндәрин⁵¹.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*1918-чи ил февралын 16-да
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

83

В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНКОЈА ТЕЛЕГРАМ

Һөкүмәт телеграмы

Никитовка

Баш командан Антонова

Фалковскини тә'јин етмәјиниз һаггындакы телеграмы алдым. Тә'кидлә хаһиш едирәм ки, Лугановски илэ һөкмән там јекдил чалышын вә суверен Украјна республикасынын халг катиби кими онун вердији көстәришләрә әмәл един. Әкәр онуңла ихтилаф әмәлә кәләрсә, Скрыпникин, Затонскинин, Бошун көмәји илэ арадан галдырын, лап мәнә телеграм вурун, амма һеч бир заман Лугановскинин зиддинә кетмәјин. Румынија һөкүмәтинин зәнкин анбарларыны чох чидди мүһафизә етмәк лазымдыр ки, румын әксиниглабы деврилдикдән сонра бунлар саламат һалда румын халгына тәһвил верилсин.

Ленин

*1918-чи ил февралын 17-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1959-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXVI китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

А. И. РЫКОВА

Рыкова

1-чиси, сијаһыјаалма рэгэмләри вардырмы,

бүтүн бу жүкләр

(1) һарададыр (*үнванлар*)

(2) *мәһз кимдәдир* (адлары вә үнванлары).

2-чиси, бунларын мұһафизәси барәсиндә сәрәнчам һарада (кимин тәрәфиндән, нә заман?) верилмишдир?

Бунларын мұһафизәсинә *ким* чавабдеһдир?

3-чүсү, бунларын дүзкүн бөлүнмәсинә (расион, *норма*, карточка үзрә бөлүнмәсинә) *ким* чавабдеһдир?

4-чүсү, бу әрзағын бир гисмини вә мүсадирә едилмиш әрзағын һамысыны јохсуллара *мүфтә пәјла-маг* үчүн нә (*кимин тәрәфиндән*) едилмишдир?⁵²

*1918-чи илин февралында,
18-дән сонра јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1959-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXVI китабында
чап едилмишдир*

Әлҗазмасындан чап олунур

ДРИССА ШӘҺӘР СОВЕТИНИН СӘДРИНӘ
ТЕЛЕГРАМ⁵³

Дрисса депутатлар Советинин сәдри
Урбана

Мүмкүн олан јердә мұгавимәт көстәрин. Бүтүн гијмәтли шејләри вә әрзағы чыхарын. Галан нә варса, һамысыны мәһв един. Дүшмәнә һеч бир шеј гојмајын. Јоллары — һәр он верстдә ики верст сөкүн. Көрпүләри партлады.

Ленин

*1918-чи ил февралын 19-да
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир*

*Н. П. Горбуновун
әли илә јазылмыш мәтндән
чап олунур*

86

РСДФ(б) П МК-ја

Хаһиш едирәм мәним сәсими инкилис-франсыз им-
периализми гулдурларындан картоф вә силаһ алмаг
тәрәфдарларының сәсинә әлавә едәсиниз⁵⁴.

Ленин

1918-чи ил февралын 22-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1922-чи илдә
Н. Ленин (В. Улјановун)
Әсәрләри куллијатынын
XV чилдиндә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

87

В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНКОЈА ТЕЛЕГРАМ

Тә'чили.

Халг комиссары Антонова олдуғу јердә
Нечә олурса олсун, Ростов бу күн алынмалыдыр*.

Ленин

1918-чи ил февралын 23-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1924-чү илдә
бу китабда чап едилмишдир:
В. А. Антонов-Овсејенко, «Вәтәндаш
мұһарибәси һаггында гејдләр»,
I-чи «илд, Москва

Телеграф бланкынын мәтниндән
чап олунур

88

КУРСК ВӘ ОРЈОЛ СОВЕТЛӘРИНӘ ТЕЛЕГРАМ

Орјол вә Курск
Советләрә

Чәбһәнин јоллар идарәсинин тә'чили евакуасија
олуна биләчәјини нәзәрә алараг мұнасиб бина һазыр-
ламағынызы әмр едирәм.

Ленин

1918-чи ил февралын 23-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXVI китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

* Ростов-Дон 1918-чи ил февралын 24-дә совет гошунлары тәрәфиндән
алынмышды. Ред.

СУЛҲ НУМАЈЭНДЭ ҲЕЈ'ЭТИНЭ РАДИОГРАМ

Новоселје стансијасы
Сулҳ нумајэндэ Ҳеј'этинэ
Чичеринэ, Иоффејэ, Карахана, Соколникова

Телеграмынызы јакшы баша дүшмүрүк. Экэр сиз тәрәддүд едирсинизсә, бу јолверилмәз һалдыр⁵⁵. Парламентјорлар көндәрин вә алманларын јанына тез јола дүшмәјэ чалышын.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*1918-чи ил февралын 25-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1929-чу илдә
Ленин мәчмуәсинин XI китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

В. В. ВОРОВСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ

Воровскијэ
Каптансгатаң, 13, Стокһолм

Телеграмларымызын һамысыны алырсынызмы, алманларын шәртләриндән хәбәрдарсынызмы, билирсинизми ки, биз о шәртләри гәбул етмишик⁵⁶. Һәр күн телеграфла билдирин көрәк Сиздә вә хариҷи мәтбуатда нә кими хәбәрләр вар.

Ленин

*1918-чи ил февралын 26-да
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1927-чи ил нојабрын
6—7-дә «Известия» газетинин
256-чы №-синдә чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

ИРКУТСКА ТЕЛЕГРАМ

Сулҳ һәлә имзаланмамышдыр, лакин нумајэндэ Ҳеј'эти МИК вә Халг Комиссарлары Совети тәрәфин-

дэн гəбул едилмиш олан сүлһ шəртлəрини имзаламаг үчүн Брест-Литовска јола дүшмүшдүр. Сизин гəтна-мəнизи алдыг. Алман ағвардијачылары вə онларын низами ордусунун јығма һиссəлəри бизим ағвардијачыларла бирлəшиб, вəһши бир азғынлыгла Петроград үзəринə һүчум едирлэр. Мə'лумат вар ки, өн дəстəлəрин ардынча алманларын бəјүк гүввəлəри һэрəкəт едир. Гошунларымызын эксəријјəти гачыр*. Сосиалист вəтəни тəһлүкəдəдир. Двинск, Ревел, Венден, Волмар, Минск, Псков тутулмушдүр. Əһвал-руһијјə јахшыдыр. Фəһлəлэр күтлəви сурəтдə Совет республикасынын мұдафиəсинə галхмышлар. Болшевиклəрин МК-сы сүлһ имзаламаг тəрəфдарыдыр. Сол есерлəрин МК-сы мұгəддəс мұһарибə тəрəфдарыдыр.

Гызыла кəлинчə, мəслəһəт кəрүрүк мə'дэн гызылы һасилатын маја дəјəри гијмəти илə өдəнилсин. Халг Комиссарлары Советинин гызыл барəсиндə хүсуси бир декрети олмамышдыр.

Ленин

*1918-чи ил февралын 27-дə
јазылмышдыр*

*Илк дəфə 1942-чи илдə
Ленин мəчмүəсинин XXXIV китабында
чап едилмишидир*

*Н. П. Горбуновун
əли илə јазылмыш
вə В. И. Ленинин
əлавəси олан мəтндэн
чап олунур*

***БҮТҮН ДЕПУТАТЛАР СОВЕТЛЭРИНЭ, ҺАМЫЈА, ҺАМЫЈА**

Петроград, 1 март (16 феврал)

Мартын 1-дə (февралын 16-да) ахшам саат 8-дə Брест-Литовскдан ашағыдакы телеграм алынмышдыр: «Петроград, Смолны, Халг Комиссарлары Советинə. Бизим үчүн Торошиноја (Псков јахынлығындадыр)

* Телеграмын «Мə'лумат вар» сөзлəриндэн «Сосиалист вəтəни» сөзлəринəдəк олан мəтни В. И. Ленинин əли илə јазылмышдыр. Ред.

кифајет гэдэр мұһафизэчиси олан бир гатар көндәрин. Мұһафизэчи мәсэләси һаггында Крыленко илә данышын. Имза: Қарахан».

Бу телеграм, чох еһтимал, о демәкдир ки, алманлар сүлһ данышыгларыны кәсмишләр. Питер үзәринә вә үмумијјәтлә бүтүн чәбһәләрдә алманларын дәрһал һүчум едәчәкләринә һазыр олмаг лазымдыр. Һөкмән һамы ајаға галдырылмалы, мұһафизә вә мұдафиә тәдбирләри күчләндирилмәлидир⁵⁷.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

1918-чи ил мартын 1-дә
язылмышдыр

Илк дәфә 1918-чи ил мартын 2-дә
(февралын 17-дә)
«Правда» гәзетинин 39-чу №-синдә
вә «Известия ВЦИК» гәзетинин
38-чи №-синдә чап едилмишдир

Әлҗазмасындан чап олунур

93

Ф. Е. ДЗЕРЖИНСКИЈӘ

4/III (19/II) 1918-чи ил

Јол. Дзержински! Буну тәгдим едән Сидоренко бир нечә күн мәним шәхси катибим олмушдур. Мән ондан тамамилә разы идим. О, бир һадисә үстүндә, — мәнә дејилдијинә көрә, сәрхош олуб, «Ленинин катибијәм» дејә бағырмасы үстүндә, — ишдән чыхарылмышдыр.

Сидоренко мәнә дејир ки, бәрк пешман олмушдур. Шәхсән мән дә она тамамилә инанмаг фикриндәјәм; чавандыр, зәннимчә, чох јахшы оғландыр. Кәнчилијинә күзәшт етмәк лазымдыр.

Өзүнүз бүтүн бу фактлар әсасында гәрара кәлиб, көрүн ону һансы јерә лазым билирсиниз.

Сизин *Ленин*

Илк дәфә, әлҗазмасындан
чап олунур

М. Ф. АНДРЕЈЕВАЈА

Марија Фјодоровна!

Тээсүф ки, һәмкарларым (Советдәки һәмкарларым) мәним (истинтаг комиссијасынын үзәриндән адлајыб) көрүш үчүн ичазә вермәјими гејри-мүмкүн һесабы едирләр, хусусилә она көрә ки, тибби јардым (әкәр хәстәдирләрсә) вардыр.

Мән Советдәки һәмкарларымын ирадәсинә вә гәрарына зидд кедә билмәрәм.

Инди Сизинлә гәтијјән сөһбәт едә билмәрәм, чүнки ишдән ајрылмаг мүмкүн *дејилдир*. «Фитнәкарын вә шантажчынын» иши һаггында Сизә јазарам (о, *ачыг-ашкар шантажчы* иди: Карташов чоходан *һәбсханададыр*, сораглашыб өјрәнмишәм).

Чох хаһиш едирәм бағышлајасыныз.

Әлинизи сыхырам. *Ленин*

1918-чи ил мартын 12-дән сонра —
1919-чу илин сентјабрындан эввәл
јазылмышдыр

Илк дәфә, әлјазмасындан
чап олунур

Г. К. ОРЧОНИКИДЗЕЈЭ

Јолдаш Серго!

Сиздән чох хаһиш едирәм, Гәрбдән едилән һүчума таршы ваһид дөјүш чәһәси јаратмаг мә'насында Кырма вә Донетс һөвзәсинә чидди фикир верәсиниз. Крымлы јолдашлары инандырын ки, ишләрин кедиши онлары мүдафиәјә вадар едир вә онлар сүлһ мүгавиләсинин тәсдигиндән асылы олмајараг өзләрини мүдафиә етмәлидирләр. Онлары баша салын ки, Шималын вәзијјәти Чәнубун вәзијјәтиндән чох фәрглидир вә алманлар Украјна илә мүһарибә, фактики олараг мүһарибә етдикләринә көрә Кырмын көмәк көстәрмәси — алманлар ону (Кырма) әлүстү ашыра биләр-

ләр, — нәинки гоншулуг борчундан доған бир һәрәкәт-дир, һәм дә өзүнү мұдафиә етмәк, өзүнү горумаг лүзумундан доған бир тәләбдир. Ола биләр, Слутски јарапмыш вәзијјәтин мүрәккәблијини лазымынча баша дүшмүр вә нә исә башга бир бәсит хәтт јеридир, әкәр беләдирсә, мәнә әсасланыб ону гәтијјәтлә јеринә отуртмаг лазымдыр. Тахылы вә металллары дәрһал шәргә евакуасија етмәк, тәхрибат группалары тәш-кил етмәк, кәндлиләри ишә чәлб едиб Крымдан Великорусијајадәк ваһид мұдафиә чәбһәси јаратмаг, Украјнада олан һиссәләримизи гәти сурәтдә вә даны-шыгсыз олараг Украјнасајағы гурмаг — инди вәзифә беләдир. Антонова өзүнү Антонов-Овсејенко адлан-дырмағы гадаған етмәк лазымдыр, — о, садәчә Овсе-јенко адланмалыдыр. Ејни сөzlәри Муравјов (әкәр вәзифәдә галарса) вә башгалары һаггында да демәк лазымдыр.

Донетс республикасына кәлдикдә, Василченко, Жаков јолдашлара вә башгаларына чатдырын ки, он-лар һансы јолла өzlәринин вилајәтини Украјнадан ајырсалар да, фәрги јохдур, Винниченконун чоғрафи-јасына көрә һәмин вилајәт Украјнанын тәркибинә да-хил едиләчәк вә алманлар ону тутачаглар. Буна көрә дә Украјнанын галан һиссәси илә ваһид мұдафиә чәб-һәсиндән Донетс республикасынын бојун гачырмасы тамамилә мә'насыздыр. Межлаук Питердә иди вә До-нетс һөвзәсини Украјнанын мухтар һиссәси һесаб етмәјә разы олду; буна Артјом да разыдыр; одур ки, Донетс һөвзәсиндәки бир нечә јолдашын инадчыллы-ғы партија мүһитимиздә әсла јол верилә билмәјән, бүсбүтүн алашылмаз вә зәрәрли бир шылтаглыға бәнзәјир.

Јол. Серго, бунларын һамысыны крымлы-донетсли јолдашлара баша салын вә ваһид мұдафиә чәбһәси јаратмаға наил олун.

Ленин

14 (1). III. 1918

Пул мәсәләсинә кәлдикдә, мұдафиә үчүн лазыми гәдәр пул бурахылмасы барәсиндә сәрәнчам верин,

амма сон дэрэмэ ентијатлы олун, јалныз эн е'тибарлы эллэрэ вэ эн чидди нэзарэт алтында верин, чүнки «гапмаг» вэ ја көјэ совурмаг һарислэри инди чохдур*.

*Илк дэфэ 1957-чи илдэ
бу китабда гисмэн чап едилмишдир:
«ССРИ-дэ вэтэндаш муһарибэси
тарихи. 1917—1922», 3-чү чилд*

*Там шэкилдэ 1960-чы илдэ
«ССРИ-дэ вэтэндаш муһарибэси
тарихиндэн» китабынын
1-чи чилдиндэ чап едилмишдир*

*И. В. Сталинин эли илэ јазылмыш
вэ В. И. Ленинин элавэси олан
мэтндэн чап олунур*

96

*АЛИ ҺӘРБИ ШУРАЈА

М. Д. Бонч-Брујевичэ
вэ Шутко јолдаша

Буну тэгдим едэн, јол. Кирилл Рошшупкин бу күн, 16 (3). III. 1918-дэ 8-чи ордунун вэсигэси илэ јаныма кэлиб ишлэрин вэзијјэтиндэн данышды. Зэннимчэ, белэ бир мәсэлэни музакирэ етмэк лазымдыр: бэлкэ бу јолдаша кағыз верилсин ки, Украјнадан великорус гошунларынын апарылмасына көз гојмаг она тапшырылып. Буну музакирэ един вэ әкәр бунун зәрури олмасы һаггында мәним фикримэ шәрик олсаныз, Рошшупкинэ белэ бир кағыз верин.

ХКС Сәдри В. Улјанов (Ленин)

*1918-чи ил мартын 16-да
јазылмышдыр*

*Илк дэфэ 1942-чи илдэ
Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

Әләзмасындан чап олунур

97

А. Л. КОЛЕГАЈЕВЭ ТЕЛЕФОНОГРАМ

Јол. Колегајевэ

1917-чин илин кәнд тәсәррүфаты вэ шәһәр сијаһыја-алма материаллары, АХТШ-нин билдирдијинэ көрә,

* Имза, тарих вэ сәнәдин «Пул мәсәләсинә» сөзләриндән чүмләннин ахырынадәк олан мәтн В. И. Ленинин эли илэ јазылмышдыр. Ред.

Торпаг комиссарлығынын сијаһыјаалма шө'бәсиндәдир. Бу материаллар һаггында Халг Комиссарлары Советиндә һесабат верилмәлидир.

Бу күн ХКС-ја кәлә билмәзсинизми? Чох хаһиш едирәм кәләсиниз вә олуб-олмајачағыныз һаггында дәгиг җаваб верәсиниз.

Ленин

1918-чи ил мартын 18-дән әввәл
язылмышдыр

Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәҷмүәсинин ХХІ китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

98

*МӘРҚӘЗИ РЕКВИЗИСИЈА КОМИССИЈАСЫНА

25. III. 1918-чи ил

Варваркадакы бинанын («Јакор» сығорта җәмијјәтинин еви) бошалдылмасыны сүр'әтләндирмәк үчүн ән гәти тәдбирләр көрмәјинизи тәклиф едирәм. «Јакор» сығорта җәмијјәти тә'хирә салынмадан Варваркадакы тәзә бинасына көчүрүлмәлидир ки, һәмин җәмијјәтий иштиракчыларынын, хусусилә әчнәбиләрин мәнәфејинә һеч бир зијан дәјмәсин. Бу тәклифин ичрасы һаггында мәнә һөкмән мә'лумат вермәјинизи хаһиш едирәм.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри
В. Улјанов (Ленин)

Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәҷмүәсинин ХХІ китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

99

*ПОЧТ ВӘ ТЕЛЕГРАФ КОЛЛЕКИЈАСЫНА

26. III. 1918-чи ил

Хаһиш едирәм, мәнә мә'лумат верәсиниз:

(1) телеграф идарәсиндә иш вахты беләми бөлүнмүшдүр: 24 саат нөвбәтчилик вә бундан сонра үч күн истираһәт?

(2) әкәр беләдирсә, онда нә вахтдан бәри вә кимин сәрәнчамы, јахуд гәрары илә? Хаһиш едирәм дүрүст мәтни вә она мәс'ул олан шәхсләри кәндәрәсиниз.

(3) Әсла дүзкүн олмајан вә јолверилмәз олан белә иш бөлкүсүнә сон гојмаг үчүн нә кими тәдбирләр көрүлмүшдүр, нә заман вә кимин тәрәфиндән көрүлмүшдүр.

ХКС Сәдри В. Улјанов (Ленин)

Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмуәсинин XXI китабында
чап едилмишидир

Әлјазмасындан чап олуңур

100

ПЕТРОГРАД ЭМӘК КОММУНАСЫНЫН ХАЛГ КОМИССАРЛАРЫ СОВЕТИНӘ ТЕЛЕГРАМ⁵⁸

Һөкүмәт телеграмы

Тә'чили

Ч а т д ы р ы л д ы г ы б а р ә д ә
м ә' л у м а т в е р м ә л и

28. III. 1918-чи ил

Петроград, Смолны

Петроград әмәк коммунасы

Халг Комиссарлары Советинә

Сурәтләри Евакуасија коммиссијасынын сәдри

Шлјапникова

вә Халг Комиссарлары Советинин катиби

Горбунова

. Горбуновун гыса мәктубуну алдым. Сәнајенин евакуасијасынын јубадылмасына гызғын протест едирәм⁵⁹. Ларинин вә Милјутинин ихтијары јохдур ки, гәрарлары дәјишдирсинләр. Һәр ким мәним сәрәнчамымдан наразыдырса, гој бундан Халг Комиссарлары Советинә вә ја МИК-ә шикајәт етсин, лакин нә гәдәр ки, мәним сәрәнчамым ләғв олуңмамышдыр, ону ичра етмәк мәчбуридир. Мән буна хүсусилә гәзәбләнирәм ки,

Гутујев адасынын милјардларла өлчүлөн еhtiјатларына эл вурулмамышдыр. Бу рүсвајчылыгыдыр. Һәр нечә олурса-олсун, башлајыб һәмин еhtiјатлары лап тәчили евакуасија етмәли. Евакуасија үчүн фактики олараг нә иш көрүлдүјү, нечә вагонун евакуасија едилдији һаггында һәфтәдә 2 дәфә Халг Комиссарлары Советинә дәгиг һесабат көндөрмәли⁶⁰.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Һәк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXI китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

101

ХАЛГ КОМИССАРЛАРЫ СОВЕТИНИН ҚАТИБИНӘ

Көрүнүр, бурада *б а ш г а* мәсәлә үчүн дә'вәт олунмуш шәхсләр әjlәшмишләр.

Онлары говмаг лазым дејилдир.

Лакин Сизә вә башга катибләрә төһмәт е'лан еди-рәм: јүз дәфә дејилмишдир ки, *а н ч а г* мүвафиг мәсәлә үчүн дә'вәт етмәк олар.

*1918-чи илин март—апрелиндә
јазылмышдыр*

*Һәк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

102

Л. А. ФОТИЈЕВАЈА

Сизи «әзән» јохдур, әксинә Сизинлә чох мүлајим до-ланырлар.

1) Бүтүн катибләрден илтизам алын ки, ХКС *ич-ласлары заманы* онлар *јалныз* мәктүб верә биләрләр, данышмаг исә гадағандыр.

2) Белә бир е'лан да катиб отағында асын.

*1918-чи илин мартындан тәз-
1919-чу илин сентјабрындан
кеч олмајараг јазылмышдыр*

*Һәк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

103

ПЕТРОГРАД ӘМӘК КОММУНАСЫНЫН ХАЛГ КОМИССАРЛАРЫ СОВЕТИНӘ ТЕЛЕГРАМ

Петроград әмәк коммунасы
Комиссарлар Советинин сәдринә

Сизин телефонла дедикләринизә әсасән үмид едирик ки, Совет һөкүмәт органларынын ирадәсинә зидд оларак Финландијаја сохулмуш, чүзи мигдарда олса да, һәр һалда сохулмуш гырмызы гвардијачы дәстәләри дәрһал вә рәсмән кери чағырылачаглар. Тә'кид едирик ки, Петроград коммунасынын Комиссарлар Совети бу барәдә рәсми гәрар чыхарсын. Тә'кидлә хаһиш едирик ки, бу гәрарын дәгиг мәтнини дәрһал бизә билдирәсиниз.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

1918-чи ил апрелин 1-дә
язылмышдыр

Илк әәфә 1959-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXVI китабында
чап едилмишдир

Телеграф бланкынын мәтниндән
чап олунур

104

МҮСТӘГИМ ХӘТЛӘ В. В. КУЗЫШЕВ ИЛӘ ДАНЫШЫГ

*Депутатлар Советинин сәдри КузЫшев апаратдадыр,
Самарадан данышыр.*

Јолдаш Ленин, Оренбургда јенә дутовчулуг баш галдырмышдыр; алынмыш мә'лумата көрә, Оренбургун 20 верстлијиндә казак дәстәләри һүчүм едирләр. Илетск казаклар тәрәфиндән мүһасирәјә алынмышдыр, казаклар станитсаларын һамысыны сәфәрбәр едир, дәһшәтли вәһшиликләр тәрәдирләр, ичрайјә комитәсинин үч үзвү, советин казак бөлмәсинин сәдри Захаров өлдүрүлмүшләр. Оренбург буржуазиясы фәал иштирак едир. Оренбург хаһиш едир ки, Халг Комиссарлары Совети Дутовун авантюрасыны көкүндән мәһв етмәјә көмәк көстәрсин, јохса јоллар јенә кәсиләр вә Түркүстан өлкәсинин 12 000 000 әһалиси ачындан гырылар. Оренбургдан Илетскә көндәрилән бир дәстә мүһасирәјә алынмыш вә тамамилә мәһв едилмишдир; күман едирләр ки, һөкүмәт комиссары Свиллинг һәлак олмушдур. Самара Оренбург

га көмөк етмөкдөн өтрү вар күчүнү топлајачагдыр, лакин дутовчулуғу тамамилә арадан галдырмаг үчүн јерли гүввәләр кифајәт дејилдир, мәркөздән көмөк лазымдыр. Мән гуртардым, чаваб көзләјирәм.

Јубанмадан һәрби идарәјә мә'лумат вермөк вә сизә јардым көстәрмөк үчүн дәрһал бүтүн тәдбирләри көрәрәм.

Ленин

*1918-чи илин апрелиндә,
2-дән тез — 4-дән кеч олмајараг
јазылмышдир*

*Илк дәфә 1935-чи ил јанварын 26-да
«Правда» гәзетинин 25-чи №-синдә
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олуңур

105

Л. Ј. ҚАРПОВА ВӘ Г. И. ПЕТРОВСКИЈӘ

ј. Карпова
вә ј. Петровскијә
(вә ја ј. Латсисә)

5. IV. 1918-чи ил

Көн-дәри истеһсалында чалышан јолдашлар хаһиш едирләр ки, рајон Советләринин бурахылмасы мәсәләсинә бахылсын вә гарышмамаг, дағыланлары бәрпа етмөк һаггында јерли депутатлар Советләринә телеграмын лајиһәси һазырлансын.

Чох хаһиш едирәм онлара көмөк көстәрәсиниз⁶¹.

Ленин

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәҷмуәсинин XXI китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олуңур

106

СИБИР СОВЕТЛӘРИНИН МИҚ-инә ТЕЛЕГРАМ

Сентросибирин гәтнамәсини тамамилә бәјәнирәм⁶². Мәсләһәт көрүрәм мүдафиәни чидди тәшкил етмөк үчүн, һәтта реквизиисија јолу илә дә олса, әрзаг вә ди-

кәр мәһсул анбарлары һазырлајасыныз. Сәфирләрлә данышыгларымыз бу күн башланмалыдыр⁶³. Ајдын-дыр ки, инди һеч бир вә'дә инанмаг олмаз вә јеканә чидди тә'минат өзүмүзүн әсаслы һәрби һазырлығымыздыр.

Ленин

*1918-чи ил апрел 5-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

*Макинадә јазылмыш сурәтиндән
чап олунур*

107

СИБИР СОВЕТЛӘРИНИН МИК-инә

Јаковлевин гыса мәктубуну алдым⁶⁴. Һазырлыг вә сәфәрбәрлик планларыны бәјәнирәм. Әкәр ирәлиләсәләр, мүгавимәт көстәрин. Һәрби комиссарлыға вердим. Чәтинликләримиз сон дәрәчә чох олса да, чалышарыг көмәк едиб, пул көндәрәк.

Хаһиш едирәм, тез-тез мә'лумат верәсиниз.

Ленин

*1918-чи ил апрел 6-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

108

И. Е. ГУКОВСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ

Һөкүмәт телеграмы. Т ә ' ч и л и

Петроград

Дөвләт банкы, Гуковскијә
вә ја Спундејә Гуковски үчүн

Сизин јубанмағыныза бәрк ачығым тутмушдур. Малијјә ишләринә, баңк сijasәтинә ағласығмаз зијан дәјир. Мәсулијјәт сизин үзәринизә дүшәчәкдир.

Тэ'кид едирэм ки, тез кэлиб малијјэ ишлэрини вэ
банклары дэрһал гајдаја саласыныз.

Ленин

*1918-чи ил апрелин 7-дэ
јазылмышдыр*

*Илк дэфэ 1933-чү илдэ
Ленин мәчмуэсинин ХХІ китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

109

Ј. М. СВЕРДЛОВА ВЭ С. П. СЕРЕДАЈА

8. IV. 1918-чи ил

ј. Свердлова
вэ ј. Середаја

Буну тэгдим едэн—јол. Харлов 11 ај Псков губер-
нијасынын кэндли Советләриндэ ишләмишдир, ихтиса-
сына көрө агрономдур вэ 5 иллик тэчрүбэси вардыр.
1905-чи илдэн болшевиклэр партијасынын үзвүдүр
(1917-чи илин мартындан Петроградда Василјевски
островда олмушдур). Хаһиш едирэм Торпаг комиссар-
лығындакы иш барэсиндэ вэ бу ишдэ иштирак едэ би-
либ-билмәјечәји һаггында онунла сөһбәт едэсиниз.

Ленин

*Илк дэфэ 1959-чи илдэ
Ленин мәчмуэсинин ХХХVІ китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

110

Д. П. БОГОЛЕПОВА ВЭ А. Д. СҮРУПАЈА

10. IV. 1918-чи ил

ј. Боголепова
(малијјэ комиссарынын мұавининэ)
Јол. Сүрупаја
(вэ ја ј. Брұханова)

Бу гыса мәктубу тэгдим едэн Псков Губ. Советинин
нұмајәндәләри өзләриннэ сон дәрәчә вэ мүтләг лазым

олан жардымы, *э р з а г* вә малијјә жардымыны инди-
јәдәк ала билмәмишләр. Псков губернијасынын вәзи-
јәти үмидсиздир (хүсусилә алманларын басгыны
үзүндән үмидсиздир; *губернијанын тәгрибән 1/9-и ту-*
тулмушдур). Чох-чох хаһиш едирәм онлара нә кими
тә'чили тәдбирләрлә көмәк етмәк мүмкүн олдуғу һаг-
гында фикирләшәсиниз вә бу хүсусда данышмағ үчүн
мәнә зәнк едәсиниз.

Ленин

*Илк дәфә 1959-чу илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXVI kitabında
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олуңур

111

*ӘДЛИЈҖ КОМИССАРЛЫҖЫНА

Хаһиш едирәм, әдлијјә коллекијасынын үзвләри
(јахшы олар ки, *һ а м ы с ы*) ашағыдакылар барә-
синдә сөһбәт етмәк үчүн јаныма кәлсинләр (күнү вә
сааты һаггында шәртләшәрик):

1) Гануңлар вә Сәрәнчамлар Күллијјатыны нәшр
етмәк үчүн,

2) — мәчәлләләшдирмәк үчүн,

3) — буржуазијаја, дәвләт малыны оғурлајанлара
вә башгаларына гаршы даһа чәлд ишләјән вә даһа
амансыз олан бир мәһкәмә јаратмағ үчүн,

4) — әһали ичәрисиндә, фәһләләр вә ән јохсул кәнд-
лиләр арасында

(а) мәтбуат васитәси илә;

(б) мүһазирәләр (јахуд курслар вә и. а.) васи-
тәси илә һүгүг тәблиғаты апармағ үчүн,

5) — јохсуллары мәһкәмә ишинә (андлы ичласчы-
лар кими) вә истинтағ ишинә чәлб етмәк үчүн,

6) — Шрејдерин гүввәләриндән вә башгаларындан
истифадә етмәк үчүн мәһиз нә иш көрүлмүшдүр.

ХКС Сәдри В. Улјанов (Ленин)

*1918-чи ил апрелин 15-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1933-чу илдә
Ленин мәчмуәсинин XXI kitabında
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олуңур

112

РЫБИНСКИН СОВЕТ ВӘ ФӘҢЛӘ ТӘШКИЛАТЛАРЫНА⁶⁵

Рыбинскдә әмәк интизамыны жүксәлтмәк үчүн көрдүҗү тәдбирләр вә фәһләләрин бу тәдбирләрә көмәҗи һаггында ј. Дыренковун сөһбәти мәнә көстәрди ки, рыбински јолдашлар чари дөврүн ән мүнүм вә ән тәхирәсалынмаз мәсәләләринин һәллинә дүзжүн кириширләр; мән Рыбинск шәһәринин Совет һакимијјәти вә фәһлә тәшкيلاتлары нүмајәндәләриндән хәһиш едирәм ки, бу сәһәдә даһа чидди ишләмәк вә ән бөјүк мүвәфғәғијјәтләр газанмаг һаггында мәним әрзуларымы гәбул етсинләр.

ХКС Сәдри Владимир Улјанов (Ленин)

*1918-чи илин апрелиндә,
15-дән тез олмајараг
јазылмышдыр*

*1918-чи ил мајын 16(29)-да
«Известия Рыбинского Совета
Рабочих, Крестьянских
и Солдатских Депутатов»
гәзетинин 105-чи №-синдә
чап едилмишдир*

*Гәзет мәтниндәгә
чап олунур*

113

С. П. СЕРЕДАЈА

- 1) Рјазана кәстишдинизми?
- 2) Қолегајевин вә К^о-нын иши нә јердәдир?⁶⁶
- 3) Тохум мәсәләси нә јердәдир?⁶⁷

*1918-чи ил апрелин 16-да
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXI китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

Д. П. БОГОЛЕПОВА вэ И. Е. ГУКОВСКИЈЭ

16. IV. 1918-чи ил

Боголепов вэ Гуковски јолдашлара

Сәһмләр һаггында ганун лајиһәсини сизә кәндәри-
рәм. *Һөкмән вэ тә'чили* олараг

1) музакирә един,
2) өз дүзәлишләринизи һазырлајын,
3) таныдығыныз мүтәхәссисләри *дәрһал* музакирәјә
чәлб един (онлардан рә'ј истәјин — јахшы олар ки,
јазылы рә'ј версинләр); профессорлара рә'ј *сифариш*
етмәк олар,

4) бунларын һамысыны *сабаһа кими* гуртар-
маг лазымдыр, чүнки сабаһ, 17. IV-дә биз Халг Ко-
миссарлары Советиндә декрети *тәсдиғ етмәли-*
*јик*⁶⁸.

В. Улјанов (Ленин)

Илк дәрһа 1933-чү илдә
Ленин мәҷмуәсинин XXI китабында
чап едилмишидир

Әлјазмасындан чап олунур

НИЖНИ НОВГОРОД СОВЕТИНИН СЭДРИНЭ
ТЕЛЕГРАМ

Нижни Новгород
Депутатлар Советинин сәдринә

Малијјә комиссарынын дедијинә көрә, Дөвләт бан-
кынын там тәфтишинә, онун вә нәзарәтин тә'јин ет-
дикләри бу тәфтишә әнкәл төрәдилир. Тәклиф едирәм,
Дөвләт банкынын там һәртәрәфли тәфтиш олунма-
сына имкан верәсиниз вә кәндәрилмиш мүфәттишләрә
көмөк едәсиниз. Хаһиш едирәм, мүфәттишләрә өз тап-

шырыгларыны јеринә јетирмәк үчүн там имкан берил-
мәси барәсиндә мәнә телеграфла хәбәр верәсиниз*.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

1918-чи ил апрелин 17-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXI kitabында
чап едилмишдир

И. Е. Гуковскинин әли илә јазылмыш
вә В. И. Ленинин әлавә едиб
имзаладығы мәтндән
чап олунур

116

СИМБИРСҚ СОВЕТИНИН СӘДРИНӘ ТЕЛЕГРАМ**

Симбирск

Депутатлар Советинин сәдринә

Чуваш гадын вә киши мүәллим семинаријалары
сәдрләриннин сечилмәси тәфәррүаты вә шәртләри һаг-
гында телеграфла мәлүмат верин. Мәни чувашларын
милли јүксәлиши үчүн 50 ил ишләмиш олан вә чаризм
тәрәфиндән дәфәләрлә тә'гиб олунмуш инспектор Иван
Яковлевич Яковлевин тәлеји марагландырыр. Күман
едирәм ки, Яковлеви өмүрлүк бағландығы ишдән
ажырмаг лазым дејилдир⁶⁹.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

1918-чи ил апрелин 20-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1928-чи ил январын 19-да
«Пролетарский Путь» (Улјановск)
гәзетинин 16-чы №-синдә
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

*

* «Хәбиш едирәм» сөзләриндән башлајараг мәтн В. И. Ленинин әли
илә јазылмышдыр. *Ред.*

** Сәнәдин јухары һиссәсиндә В. И. Ленин јазмышдыр: «Хәбиш едирәм
бу телеграм үчүн шахсән мәнә һесаб көндәрәсиниз». *Ред.*

КИЧИК ХАЛГ КОМИССАРЛАРЫ СОВЕТИНЭ⁷⁰

21. IV. 1918-чи ил

Кичик Советэ

Гырмызы Хачын јенидэн тәшкили мәсәләси,
В. М. Бонч-Брујевичдән мәнә мә'лүм олан бу мәсәлә
барәсиндә тә'кидлә мәсләһәт көрүрәм кн,

1) (а) комитәнин бүтүн үзвләриндән

(§ 3, I шө'бә),

(б) нүмајәндәләр көндәрмәјә *борчлу* олан бүтүн
идарәләрдән *јазылы* изаһат,

— комитәнин нә заман топлашдығы, онун протокол-
ларынын һарада олдуғу вә с. барәсиндә изаһат тәләб
едәсиниз.

Декретн ичра етмәмәк үстүндә бир сыра шәхсләри
(онлары тапмаг лазымдыр) нәинки төһмәтләндирмәк,
һәтта мәһкәмәјә вермәк лазымдыр.

Ленин

Илк дүрә 1933-чү илдә

Ленин ләһмүәсинин XXI китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

П. Ф. ВИНОГРАДОВА ТЕЛЕГРАМ

Арханкелск

Губернија ичрайјә комитәси Виноградова

Халг комиссары Сүрупа Сизин она көндәрдијиниз
21. IV. тарихли 1192 №-ли телеграмы мәнә тәгдим ет-
мишдир; бу телеграмда Сиз мәркәзи Совет һакимијјә-
тинин сәрәнчамыны мә'насыз сәрәнчам адландырыр-
сыныз.

Бунун үстүндә мән Сизә рәсмән төһмәт е'лан едирәм
вә билдирирәм ки, әкәр Сиз белә јолверилмәз бир ифа-
дәнизи кери көтүрмәсәниз, мән Сизи мәһкәмәјә вермәк
һаггында мәсәлә галдырачағам, чүнки әкәр биз фәһлә

вə кəндлилэрə вичданла интизам өјрəдириксə, буну өзүмүздəн башламалыјыг.

Халг Комиссарлары Советинин Сəдри *Ленин*

*1918-чи илин апрелиндə. 21-дəн
тез олмајараг јазылмышидир*

*Илк дəфə 1940-чы илдə
«Большевик» журналынын
3-чү №-синдə гисмən
чап едилмишидир*

*Там шəкилдə 1942-чи илдə
Ленин мəчмүсинин XXXIV китабында
чап едилмишидир*

Əлжəзмасындан чап олунчүр

119

К. В. ЧИЧЕРИНƏ

22. IV. 1918-чи ил

Јолдаш *Ч и ч е р и н*

Бу мəктубу тəгдим едəн франсыз забити де Лүбер-сак ордумузун бир хиссəсинин хəрби вə мə'нəви вəзиј-јəти һаггында Сизə бə'зи шejлэр данышачагдыр. О хəр шejи кəрмүшдүр вə кəрдүклəриндəн мүтəхəссис кими јахшы баш чыхара билир. Кəрək Сиз онунла һəк-мən сөлһəт едəсиниз*.

Сизин Ленин

*Илк дəфə,
əлжəзмасындан чап олунчүр
Русчасы франсызчадан тəрчүмə
едилмишидир*

120

***ТҮРКУСТАН ӨЛКӘСИ
ДАШКӘНД СОВЕТЛӘР ГУРУЛТАЈЫНА,
ТҮРКУСТАН ӨЛКӘСИ
ХАЛГ КОМИССАРЛАРЫ СОВЕТИНӘ,
ИБРАҢИМОВА ВӘ ҚЛЕВЛЕЈЕВӘ⁷¹**

Јолдашлар, əмин ола билəрсиниз ки, Халг Комиссарлары Совети совет əсаслары үзəриндə сизин өлкə-

*Бах: һəмчинин В. И. Ленин. Əсəрлəri, 5-чи нəһири, 37-чи чилд, сəһ. 59. Ред.

низин мухтаријјэтинэ көмөк едөчөкдир; биз сизин тэд-бирлэринизи алгышлајырыг вэ дэриндэн эминик ки, сиз бүтүн өлкэни Советлэр шөбөкэси илэ эһатэ едөчөк, артыг инди мөвчуд олан Советлэрлэ исэ там элбир һәрәкэт едөчөксиниз.

Сиздэн хаһиш едирик ки, сизин өлкэнизин сәләһиј-јәтли органынын Халг Комиссарлары Советинэ мүнәсибәтини мүәјјән етмәк мәсәләсини бирликдә һазырламаг үчүн, Советлэрин Мүәссисләр гурултајынын чағырылмасы үзрә тәшкил етмәјә башладығыныз комиссијаны Москваја, бизим јанымыза көндәрәсиниз.

Сизин гурултајынызы тәбрик едәрәк, биз үмид едирик ки, онун үзәринэ тарихин гојдуғу вәзифәләри лајигинчә јеринэ јетирәчөксиниз.

Москва, 22 апрел 1918-чи ил.

Ленин вә Сталин

«Правда» № 81
вә «Известия ВЦИК» № 83,
26(13) апрел 1918-чи ил

Макинадә јазылмыш сурәтиндән
чап олунур

121

К. В. ЧИЧЕРИНЭ

ј. Чичеринэ

Мирбахын кәлмәси вахты үчүн конститусијамызын белә бир тәфсирини «һазырламаг» олмазмы ки, сәфирләр өз етимаднамәләрини МИК Сәдринэ тәгдим едирләр?

Ленин

1918-чи илин апрелиндә,
23-дән әввәл јазылмышдыр

Илк дәфә, әлјазмасындан
чап олунур

122

СИБИР СОВЕТЛЭРИНИН МИК-инэ ТЕЛЕГРАМ

23/IV. 1918.

Иркутск
Сентросибир

Пул һаггында сизин хаһишләринизә вә хусусилә Прокопјевә чаваб верирәм. Бу күн сораглашыб өјрән-

мишәм. Питер Сибирә һәфтәдә 150 милјон верир, сон һәфтә 180 милјон, о чүмләдән Челјабинскә 15, Томска 15, Омска 40, Иркутска 55, Барнаула 15 милјон верилмишдир.

Бу нормадан әлавә Иркутск 200 милјон, Томск 220 милјон алмышдыр.

Көтүр-гој един көрәк бундан артыг нә гәдәр лазымдыр, јохлајын, дәгиг чаваб верин көрәк, һансы мәгсәдләр үчүн лазымдыр⁷².

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

Илк дәфә 1933-чу илдә

*Ленин мәчмүүсинин XXI kitabында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

123

А. И. РЫКОВА

Көһнә кағыз пулу јениси илә әвәз етмәк мәсәләсинин мүзакирәсини АХТШ-дә сә'јлә ирәлиләдин: Гуковски тәрслик едир, амма, мәнчә, буну ирәлиләтмәк лазымдыр⁷³.

Сизин фикриниз?

*1918-чи ил апрелин 23-дә
јазылмышдыр*

Илк дәфә 1959-чу илдә

*Ленин мәчмүүсинин XXXVI kitabында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

124

В. М. АЛТФАТЕРӘ

25. IV. 1918-чи ил

ј. Алтфатерә

Буну тәгдим едән јол. Шотман көһнә партијалы јолдашдыр, шөхсән мәнә лап јахшы танышдыр вә там е'тимада лајнгдир.

Ленин

Бу мәктуб Шотман јолдаш үчүн *бу р а х ы л ы ш
ө р а г а с и* әвәзидир.

Ленин

Илк дәфә 1933-чу илдә

*Ленин мәчмүүсинин XXI kitabында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

125

ХҚС ЈАНЫНДА МЭТБУАТ БҮРОСУНА

27. IV. 1918-чи ил

Мэтбуат бүросуна

Јол. Акселрод!

Чох хаһиш едирәм ки, буну тэгдим едән јол. Гомбергә ингилабымыз һаггында бүтүн материаллары (чап олунмуш материаллары) топламагда көмәк көс-тәрәсиниз. Бу ишин бөјүк *иғтимаи* әһәмијјәти вардыр, чүнки Америкаја вә бүтүн дүнјаја мә'лумат верилмәси бундан асылыдыр.

Салам!

Ленин

*Илк дэфә 1959-чу илдә
Ленин мәҷмүәсинин XXXVI китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

126

КУРСКА СУЛЬ НҮМАЈЭНДЭ ҺЕЈ'ЭТИНЭ
МҮСТӘГИМ ХЭТЛӘ ЧАВАБ

Радио илә билдирмәк һаггында инди чә сәрәнчәм верәрәм вә Карахандан хаһиш едәрәм јохласын көрәк. Украјна курјери нә вахт јола дүшмүшдүр.

Бундан әлавә, мәсләһәт көрүрәм ки, нүмајәндә һеј'әтинин кәлдијини билдирмәк вә һәрби әмәлијјатларын дајандырылмасыны тәклиф етмәк үчүн Курск јахынлығында Украјна чәбһәсинин бир нечә јеринә парламентјор, јахуд јахшы олар ки, парламентјорлар көндәрәсиниз⁷⁴.

*1918-чи ил апрелин 29-да
јазылмишдыр*

*Илк дэфә 1931-чи илдә
Ленин мәҷмүәсинин XVII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

127

В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНКОЈА ТЕЛЕГРАМ⁷⁵

Ростов-Дон
Фөвгэл'адә комиссар *Орҗоникидзе*
Антонов үчүн

Тә'кидлә хәһиш едирәм парламентјорлар көндәр-мәк ишинә гарышмајасыныз вә һәрби әмәлијјатларын тезликлә дајандырылмасына һәр васитә илә көмәк едә-синиз. Сталин, Раковский вә Мануилскидән ибарәт сүлһ нүмајәндә һеј'әтимиз артыг Курскдадыр.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*1918-чи ил апрелин 29-да
јазылмышдыр*

*Илк дэфә 1928-чи илдә
бу китабда چاپ едилмишидир:
В. А. Антонов-Овсејенко. «Вәтәндаш
мүһарибәси һаггында гејдләр»,
2-чи чилд, Москва—Ленинград*

Әлјазмасындан چاپ олунур

128

С. К. ШАУМЈАНА ТЕЛЕГРАМ⁷⁶

Бакы
Депутатлар Советинә
Шаумјана

Бојтсовла көндәрдијиниз 13/IV тарихли мәктубунузу бу күн алдым. Гәштәрхан васитәсилә симлә, јахуд Кушка вә Дашкәнд васитәсилә чаваб верин көрәк бу телеграмымы алмышсынызмы, Қобозев кәдмишдирми вә инди Сиздә вәзијјәт нечәдир.

Ленин

*1918-чи ил апрелин 29-да
јазылмышдыр*

*Илк дэфә 1957-чи илдә
бу китабда چاپ едилмишидир:
«Болшевикләр Азәрбајҗанда
социалист ингилабынын гәләбәси
угрунда мүбаризәдә», Бакы*

Әлјазмасындан چاپ олунур

129

РАЈМОНД РОБИНСӨ⁷⁷

30. IV. 1918

Әзиз м-р Робинс,

мәктубуңуза көрә Сизә сон дәрәчә миннәтдарам. Әминәм ки, јени демократија, јәни пролетар демократијасы бүтүн өлкәләрдә гурулачаг, Јени дүнјада вә Көһнә дүнјада бүтүн манеәләри, империализм-капитализм системини дағыдачагдыр.

Сәмини салам вә миннәтдарлыгла

Сизә саднг олан *Ленин*

*Илк дәфә рус дилиндә
1957-чи илдә бу китабда
чап едилмишидир: «СССР-нин
ларичи сијасәти сәнәдләри»,
I чилд*

*Әлјазмасындан чап олунур
Русчасы инкилисчәдән
тәржүмә едилмишидир*

130

А. Д. СУРУПАЈА

j. Сүрупаја

Москва губернија депутатлар советиндәки Сапронов Москва губернијасында әрзаг мәсәләсинин фачиәли вәзијјәтини тәсвир едир вә тәкид едир ки, нарјадлары артырмаг лазымдыр. Әрзаг вермәк үчүн һеч олмаса минимум норма гојмалы. Кәндлиләрә әрзаг верилмәсини күчләндирмәли, јохса *тохумун һамысыны јејәрләр вә әкмәзләр.*

Нә етмәк олар? Нә етмишсиниз?

Ленин

*1918-чи илин апрелиндән
тез олмајараг јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1959-чу илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

131

П. П. МАЛИНОВСКИЈ⁷⁸

Сәбәб нәдир ки, ХКС-нин гәрарына зидд олараг вә ишсизлијә бахмајараг (вә 1. V. олмасына бахмајараг) Москвада бу ишләр:

- 1) чар абидәләрини *јахшы* јығындырмаг,
- 2) чар гартал нишанларыны чыхармаг,
- 3) *бүтүн* ичтимаи биналар үчүн *јүзләрлә* јазы (ингилаб вә социализм руһунда јазылар) һазырламаг,
- 4) мүхтәлиф бөјүк ингилабчыларын *бүстләрини* (һеч олмаса мүвәггәти бүстләрини) гојмаг ишләрн башланмамышдыр?

1918-чи ил мајын 1-и илдә
13-ү арасында јазылмышдыр

Илк дәфә 1963-чү ил апрелин 20-дә
«Советская Культура» гәзетинин
49-чу №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

132

УРАЛЫН МИЛЛИЛӘШДИРИЛМИШ
МҮӘССИСӘЛӘРИНИН
ВИЛАЈӘТ ИДАРӘ ҺЕЈ'ӘТИНӘ
В. Н. АНДРОНИКОВА ТЕЛЕГРАМ

Јекатеринбург
Виладјәт идарә һеј'әтинә
Андронникова

Богословск маһалында миллиләшдирмәнин ләғв едилдији һаггындакы шәјиәләр сарсаг бир чәфәнкијатдыр⁷⁹.

Ленин

1918-чи ил мајын 2-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1927-чи илдә
бу китабда чап едилмишдир:
«Урал фәһлә синфи муһарибә
вә ингилаблар илләриндә»,
III килд, Свердловск

Әлјазмасындан чап олунур

133

РК(б)П МК-ја⁸⁰

1) Спиридонова вэ Карелин јолдашларын тэклифи бундан ибарэтдир ки, болшевиклэрин јалныз сијаси нүмајэндэлији сахланмагла болшевиклэр Торпаг комиссарлығыны фактики олараг бүтүнлүклэ сол есерлэрин ихтијарына версинлэр.

2) Белэ тэклиф она әсасланыр ки, Спиридонова вэ Карелин јолдашларын фикринчэ, Торпаг комиссарлығы бәрбад вэзијјэтдэди, сол есерлэрин ишлэмәси жетдикчэ гејри-мүмкүн олур, онлар һамылыгла чыхыб жетмәјә мәчбур олачаглар, чүнки куја онлары «вуруб чыхарырлар» вэ и. а.

3) Мүшавирэ (торпаг коллекијасындакы болшевиклэрлэ Ленинин мүшавирәси) есерлэрин гојдуғу мәсәленин һәллини партија МК-сына кечирир. Мүшавирэ өз тәрәфиндән белә һесаб едир ки, есерлэрин мүләһизәләрн әсассыздыр вэ онларын тэклифи гәбул едилмәздир*.

*1918-чн ил мајын 3-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXI китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

134

Д. И. КУРСКИЈЭ

Дәрһал, нүмајишкаранэ бир сүр'әтлэ ганун лајиһәси вермәк лазымдыр ки, рүшвәт (пул гопармаг, пулла әлэ алмаг, рүшвәт алмаға васитәчи олмаг вэ с. вэ и. а.)

үстүндә верилән чәза кәрәк

ӘН АЗЫ

* 3-чү бәндин мәтнн В. Н. Мешшерјаковун әли илә јазылмышдыр. Сәһәд В. Н. Мешшерјаков, С. П. Середа, Н. М. Петровски тәрәфиндән имзаланмышдыр. *Ред.*

он ил һәбсдән вә әлавә олараг он ил ичбари ишдән ибарәт олсун⁸¹.

1918-чи ил мајын 4-дә
язылмышдыр

Илк дәфә
1928-чи ил ноябрын 7-дә
«Красная Газета»нын
260-чы №-синдә
чап едилмишидир

Әлјазмасындан чап олунур

135

КУРСКА СҮЛЬ НҮМАЈӘНДӘ ЬЕЈ'ӘТИНӘ РАДИОГРАМЫН ЛАЈИЬӘСИ

Украјнада дәвләт чеврилиши едилмишидир⁸².

Буржуа-мүлкәдар һакимијјәти тамамилә бәрпа олунмушдур.

Ростов-Дон алманлар тәрәфиндән алынмышдыр⁸³.

Инкилисләр өзләринин вә јапонларын һүчуму илә һәдәләјирләр.

Алманијалылар инкилисләрә ғаршы мүбаризә үчүн финләр тәрәфиндән Инонун алынмасыны вә Мурманск јолунун тутулмасыны тәләб едирләр⁸⁴.

Бүтүн бунлар барәсиндә биздә партија МҚ-сынын тә'чили мүшавирәси кедир⁸⁵.

Сизин сијасәтиниз, әлбәттә, јени илһаглар баһасына, барышыг вә сүлһ бағланмасыны вар гүввә илә сүр'әтләндирмәкдир.

1918-чи ил мајын 6-да
язылмышдыр

Илк дәфә 1929-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XI китабында
чап едилмишидир

Әлјазмасындан чап олунур

136

А. Д. СҮРУПАЈА⁸⁶

Мүфәттишләри јахына гојмагдан имтина едилдијинә даир протокол тәртиб етмәк вә имтина едәнләри

м а њ к а м а ј а в е р м а ј и мэнэ тэклиф етмэк лазым *иди*.

1918-чи ил мајын 7-дэ вэ ја 8-дэ
язылмышдыр

Илк дэфэ 1931-чи илдэ
Ленин мэхмуэсинин XVIII китабында
чап едилмишдир

Элјазмасындан чап олунур

137

К. В. ЧИЧЕРИНЭ

Чичеринэ:

Бэлкэ Кијевэ һэр һалда *тэ'чили сурэтдэ* нүмајэндэ һеј'эти көндэрэк?

Мэнчэ, *көндәрмэк лазымдыр*. Алманлардан рэсми тэ'минат көзлэмэк ағылсызлыгдыр, чүнки онларын бәјанаты фактики олараг тэ'минатдыр, вахт итирмэк исэ *бизим зәраримизэдир*, алманларын хејринэ⁸⁷.

1918-чи ил мајын 8-дэ
язылмышдыр

Илк дэфэ 1931-чи илдэ
Ленин мэхмуэсинин XVIII китабында
чап едилмишдир

Элјазмасындан чап олунур

138

СИБИР СОВЕТЛЭРИНИН МИК-инэ ТЕЛЕГРАМ

Иркутск
Сентросибир
Сурэти Прокопјевэ

Прокопјев вэ башгалары Ларинин үстүнэ депешалар јағдырараг пул истәјирләр.

Билдирирәм ки, дегиг рэгәмләри олан 23. IV тарих-

ли телеграмыма чаваб алмамышам*. Билдирирәм ки, ишә белә јанашмаг, јә'ни јүз милјонларла пулун һансы мәгсәдләрә вә нә үчүн хәрчләнмәси, нормадан әлавә нә гәдәр пул лазым олмасы һаггындакы суала чаваб вермәмәк јолверилмәздир.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

1918-чи ил мајын 8-дә
јазылмышдыр

Һәк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмуәсинин XXI китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

139

А. Д. СҮРУПАЈА⁸⁸

Јолдаш *С у р у п а ј а*
Халг әрзаг комиссарына

Буну тәгдим едән Андреј Василјевич *Иванов* Путилов заводунун фәһләсидир (Шлјапников ону таныјыр, чаризм вахтындан көһнә *партија* вәсигәләри вар).

Мән дүнәнки декрет вә фәһләләри Әмәк комиссарлығынын тә'чили сурәтдә сәфәрбәрлијә алмасы һаггындакы гәрар барәдә она данышдым. Мән она өз фикрими сөјләдим:

әкәр Питерин *ән јахшы* фәһләләри кәнд буржуазиясына вә рүшвәтхорлара гаршы интизамлы вә амансыз *һәрби* јүрүш үчүн 20 000 нәфәрдән ибарәт е'тибарлы фәһлә ордусу *сечиб* јаратмасалар, ачлыг дүшмәси вә ингилабын мәһв олмасы лабүддүр.

Сиздән хаһиш едирәм, мәктубу тәгдим едәнә буну дејәсиниз вә гысача бәјанат верәсиниз ки, белә дәстәләрә Сиз сјни илә бу чүр шәртләр әсасында там сәләһијјәт верәчәксиниз.

Чох хаһиш едирәм ки, *Питердә охунмаг* үчүн она

* Бах: бу чилд, сәнәд 122. *Ред.*

белә бир бәјанат верәсиниз, бу мәктубу исә тәгдим едәнә гәјтарасыныз.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри

*1918-чи ил мајын 10-да
язылмышдыр*

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII kitabында
чап едилмишдир*

*Макинадә язылмыш сурәтиндә
чап олунур*

140

А. В. ЛУНАЧАРСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ

13 мај 1918-чи ил

Петроград

Смолны

Халг маариф комиссары
Луначарскијә

Питерин вә Москванын ичтимаи биналары үчүн јахшы ситатлар вә язылар һазырламаг ишиндә Сизинлә Малиновскинин фәалијәтсизлији мәни тәәччүбләндирир вә һиддәтләндирир*.

Николај Розенфелд хаһиш едир ки, мүйәжән ичтимаи биналарын тәртибаты үчүн она сифариш верилсин. Рә'јинизи билдирин.

Ленин

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXI kitabында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

141

С. К. ШАУМЈАНА

Әзиз јолдаш Шаумјан!

Мәктуб үчүн чох сағ олун. Сизин мөһкәм вә гәти сијасәтинизә мәфтунуг. Бачарыб һәммин сијасәти, индики

* Бах: 6у чилд, сәнәд 131. Ред.

чох чэтин вэзијјэтин шэксиз тэлэб етдији чох еһтијатлы бир дипломатија илэ бирлэшдирин, — онда биз га-либ кэлэрик.

Чэтинликлэр һэдсиздир. *Һаләлик* бизи *анчаг*, импе-риалистлэр арасындакы зиддијјэтлэр, тоггушмалар вэ мүбаризэ хилас едир. Бачарыб һәммин тоггушмалар-дан истифадэ един: *Һаләлик* дипломатијаны өјрәнмәк лазымдыр⁸⁹.

Ән сәмини саламлар вэ арзулар, һабелэ бүтүн дост-лара салам.

Сизин Ленин

1918-чи ил мајын 14-дә
язылмышдыр
Бакыја көндәрилмишдир

1918-чи ил сентјабрын 8-дә
«Сентрокаспи Диктатурасынын
вэ Мүвәггәти Ирацијә Комитәси
Рәјасәт Һејәтинин
«Бүллетенләри»нин 33-чү №-синдә
чап едилмишдир

«Бүллетенләр»ин мәтниндән
чап олунур

142

М. Г. БРОНСКИЈӘ

ј. Бронски!

Демәли, биз *дәгиг* шәртләшдик ки,

(1) алманларла сабаһкы мүшавирәдә *Сиз биринчи* сөз алырсыныз (Сизә гәдәр руслардан *һеч кәс* сөз ал-мыр)⁹⁰.

(2) Сиз әввәлчә тезисләри охујурсунуз (сонра нит-ги, јахуд мә'рузәни, јахуд шәрһи охујурсунуз),

(3) тезисләри Сиз мәнә *сабаһ* јыгынчагдан габаг көстәрирсиниз (јә'ни сәһәр чағы, *саат 2-дә к:* сонра мән кедәчәјәм).

Бу сон дәрәчә мүһүмдүр. Бу, МК-нын вэ ХКС-нин директивидир. Бу вачибдир!

Ленин

1918-чи ил мајын 14-дә
язылмышдыр

Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXI китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

143

РАЈМОНД РОБИНСЭ

14 мај 1918-чи ил

Полковник Робинсэ

Эзиз чәнаб Робинс,

Мән бу мәктубума Америка илә игтисади мүнәси-
бәтләримизин илкин планыны әлавә едирәм. Бу илкин
план бизим Али халг тәсәррүфаты шурасынын харичи
тичарәт комиссијасында әтрафлы ишләниб һазырлан-
мышдыр⁹¹.

Үмидварам ки, бу илкин план Америка харичи иш-
ләр назирлији вә Американын ихрачат мүтәхәссислә-
ри илә сәһбәтиниз заманы Сизин үчүн фәјдалы ола-
биләр.

Мәним дәрин тәшәккүрүмү гәбул един,

сәмимијјәтлә Сизин Ленин

*Илк дәфә 1920-чи илдә
инкилис дилиндә бу китабда
чап едилмишдир: «Russian-Ameri-
can relations. March, 1917-March,
1920. Documents and papers»,
New York*

*Рус дилиндә илк дәфә 1957-чи илдә
бу китабда чап едилмишдир:
«ССРИ-нин харичи сијасәтинин
сәнәдләри», I килд*

*«ССРИ-нин харичи сијасәтинин
сәнәдләри» китабынын
мәтниндән чап олунур*

144

*АЛИ ҺӘРБИ ШУРАЈА

16 мај 1918-чи ил

Али һәрби шуранын сәдринә

Али һәрби шураја тәклиф олунур ки, Чәнуб-Шәрг
(Дон) чәһһәсиндә барышыг бағламаг вә демаркасија
хәттини мүәјјән етмәк үчүн чәһһәдәки мүвафиг һәрби
органлар васитәси илә парламентјорлар көндәрсин.
Һәрби органлара мүвафиг көстәришләр вермәк үчүн
Сизи хәбәрдар едирик ки, һазырда Харковда бизим
парламентјорларымыз вардыр, онлара баш штабын

Брјанск дэстэлэринин һәрби рәһбәри Сытин башчылыг едир; она тә'лимат верилмишдир ки, Воронеж вә Чәнуб-Шәрг чәһәләриндә үмүми барышыг әлдә етмәјә чалышсын. Бир вәзифә олагаг тапшырылыр ки, хусусилә Чәнуб-Шәрг (Дон) чәһәсиндә барышыг мүмкүн гәдәр тез әлдә едилсин, башга чарә олмадыгда, һәрби гүввэләрин һәтта индики мөвгеләрини дә әсас кими гәбул етмәјә разылыг верилсин.

Сытинә көстәриш верилмишдир ки, Чәнуб-Шәрг чәһәсиндәки команданлығымызла биркә һәрәкәт етмәк үчүн алман команданлығы васитәси илә онунла бирбаша әлагәјә кирмәјә чалышсын.

Елә бу мәгсәдлә дә Али һәрби шура өз сәрәнчамында олан бүтүн васитәләрлә истәр Сытинлә, истәрсә дә Чәнуб-Шәрг чәһәсиндәки команданлығымызла ғырылмаз әлагә сахламалыдыр.

ХКС Сәдри В. Улјанов (Ленин)

Илк дәфә 1931-чи илдә

Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунар

145

К. В. ЧИЧЕРИНӘ⁹²

Чичеринә:

мәнчә, Брест мугавиләси гијамчы-гулдурлар (силаһлы тичарәт кәмиләри) илә мүбаризә апармағы бизә гадаған едә билмәз, одур ки, гијамчылары дәниз гүввәләримизин силаһ күчүнә дәф етмәси үчүн форма тапмаг лазымдыр.

Ленин

1918-чи ил мајын 16-да
јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXVI китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунар

146

А. И. РЫКОВА

Рыкова

Сиз һараја вә нечә јоха чыхмысыныз?

1) *Кредит* кооперативләри илә данышмысынызмы? Јекуну?

2) пул мүбадиләси һаггында башгалары илә данышмысынызмы?

3) Григорјевни лајинәси (су нәглијјатында эксперт бүросу јаратмаг һаггында) мәндәдир.

Мәнчә, дәрһал тәсдиг етмәк лазымдыр.

4) Ахы о, хаһиш едир, јалварыр: *комиссар* верин! (Баш су нәглијјаты идарәсинә⁹³).

Шлјапникову тә'јин едәкми?

*1918-чи ил мајын 17-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмуәсинин XXI китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

147

А. Д. СУРУПА ИЛЭ МЭКТУБ МУБАДИЛЭСИ

А. Д. СУРУПАЈА

1) Сизин лајинә (тәһизат комиссарлыглары тәшкил етмәк һаггында лајинә) *б у т у н* идарәләрә билдирилмишдирми?

2) Буну сабаһкы күндәлијә дахил етмәк һаггында бу күн сөз алын.

3) Сизин лајинәдә бюрократчасына рәсмијјәтчилик үстүнлүк тәшкил етмирми? Бәлкә декретә *һ ә р б и р т а х ы л* губернијасынын тәһизат комиссарлығында *20—50 ф ә һ л ә н и н* (ән чидди зәманәтлә) *иштира-кыны* әлавә етмәли?⁹⁴

А. Д. СУРУПАНЫН ЧАВАБЫ

1) Лајинә вилајәт ишчиләри илә мүзакирә едилмиш, Тәһизат комиссарлығы (мәркәзи комиссарлыг) јарадылмасына аид олан һиссәси Рыков вә АХТШ тәрәфиндән бәјәнилмишдир.

2) Күндөлик барэсиндэ сөз аларам.

3) Лајиндэ тэчнизат комиссарлыгларыны Депутатлар Советлэри хэтти илэ јаратмаг нэзэрдэ тутулур; тэчнизат комиссарлыглары при олмамалыдыр. Ёэр бир тахыл губернијасынын комиссарлығында 20—50 фәһлэнин иштиракы һаггында маддэ элавэ етмэк мүмкүндүр, лакин техники апаратда волостлара е'зам олунан ишчи кими иштирак етмэк үчүн.

Комиссарлыгларын тәркибинэ бу гэдэр ишчинин дахил едилмэси јерлэрдэ протестлэрэ сәбәб олар.

А. Д. СҮРУПАЈА

Элбәттэ, комиссарлыгларын *тәркибинэ* јох, кадрлар кими

- 1) тәшвигатчы,
- 2) нәзарәтчи,
- 3) ичрачы

*1918-чи ил мајын 20-дә
јазылмышдыр*

*Илк дэфэ 1931-чи илдә
Ленин мәчмусинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

А. Д. СҮРУПАЈА

Эрзаг комиссарлығынын тә'минини вә ја ХКС-нин декретини — дејасән, бу даһа јахшыдыр — тәртиб едиб, ән мүфәссәл изаһат вермәк лазымдыр ки:

- нүмајәндә комитәләри ишә губернија эрзаг комитәләри илэ *бирликдә* вә онларын *рәһбәрлији алтында* бурахылмалыдырлар;
- нүмајәндә комитәләринин ајрылыгда мөвчуд олмасы вә ајрылыгда әмәлијјат апармасы јолверилмәздир;
- бу, мөһтәкирләрин сохулмасына даим имкан јарадыр;
- губернија эрзаг комитәләринин тәшвигатчы дәстәләринин рәһбәрлији алтында нүмајәндә

комитэләринин голчомаг вә мөһтәкирләр әлејһинә
тәшвиғата көмәк көстәрмәләри вә бу тәшвиғатда
иштирак етмәләри хүсусилә арзу олунур вә и. а.
Бунларын һамысыны сон дәрәчә әтрафлы вә *сон*
дәрәчә сәдә јазмалы *вә чап етмәли*.

1918-чи ил мајын 20-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1931-чи илдә
«Ленин мәҷмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишидир

Әлјазмасындан чап олунур

149

В. Д. БОНЧ-БРУЈЕВИЧӨ

23 мај 1918-чи ил

Халг Комиссарлары Советинин ишләр мүдири
Владимир Дмитријевич Бонч-Брујевичө

1918-чи ил мартын 1-дән етибарән мәним маашымы
әјдә 500 манатдан 800 маната јүксәлтмәкдә нәјә әсас-
ландығынызы көстәрмәјиниз барәдә мәним гәти тәлә-
бими јеринә јетирмәдијинизә көрә вә Халг Комис-
сарлары Советинин 1917-чи ил 23 нојабр тарихли
декретини ачыгча позараг Советин катиби Николај
Петрович Горбунов илә разылашыб мәним маашымы
өзбашына јүксәлтмәјиниз тамамилә ганунсуз һәрәкәт
олдуғуна көрә Сизә шиддәтли төһмәт елан едирәм⁹⁵.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри
В. Улјанов (Ленин)

Илк дәфә 1933-чү илдә
«Ленин мәҷмүәсинин XXI китабында
чап едилмишидир

Макинада јазылмыш
вә В. И. Ленинин имзаладығы
мәтндән чап олунур

150

КАТИБЭ ГЫСА МӘКТУБ

Сүрупаја (вә ја мүавининә) зәнк един, әлавә олу-
нан кағызлары она охујун вә дејин ки, мән һәммин за-

водларын ачлыг чэкэн фәһләләринә бир нечә вагон көндәрилмәсини тә'кид едирәм⁹⁶.

Ленин

1918-чи ил мајын 24-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII kitabында
чап едилмишидир

Әлјазмасындан чап олунур

151

А. А. ИОФФЕЈӘ вә В. Р. МЕНЖИНСКИЈӘ

Јол. Иоффејә вә Менжинскијә

24/V. 1918.

Әзиз јолдашлар! Сизин бәдбин вә гејзли мәктубларынызы алдым (20. V тарихли мәктубу бу күн, 24. V-дә алмышам). Сизин Чичеринә гаршы ирәли сүрдүјүнүз иттиһамлардан бир гисми мәнә аиддир. Мәсәлән, мән тәкид етмишдим ки, консессијалар һаггындакы тезисләр алманлар *васитәсилә* көндәрилсин, беләликлә дә, онлара көстәрилсин ки, ишкүзар игтисади әлагәләр јаратмағы биз нә гәдәр чидди истәјирик. (Тезисләр Радекин вә башга «сол сәфәһләрин» иштиракы илә јекдилликлә һазырланмышдыр.) Консессијаларымызын шәртләри еләдир ки, әкәр алманлар һәммин шәртләри гәбул етсәләр, бунун бизә анчаг фәјдасы олар.

Сизин сијасәтиниз, ј. Иоффенин мәктубларында хүсусилә әтрафлы шәрһ едилмиш сијасәти мән тамамилә бәјәнирәм.

Сизин Чичериндән наразылығынызда, зәһһимчә, мүбалиғә вардыр. Лакин *һәр һалда* мән Сизә көмәк етмәјә разыјам вә хаһиш едирәм иши *әмәли* үсулларла јахшылашдырмаға сәј едәсиниз. Буна көрә тәклиф едәрдим ки, *конкрет* тәклифләри *дәғиг* ифадә едәсиниз (мәнә телеграм вә мәктубларын *анчаг* әмәли әһәмијјәтли *һиссәсинин* гысача сурәтләрини көндәрә-

синиз, чүнки һамысыны охумаға гәтијјән вахтым јох-дур). Бу һалда сөз верирәм ки, ичрасына чалышым вә ичра едилиб-едилмәдијини јохлајым.

Ишин ағырлығыны Берлинә *даһа чох* нечә кечирмәли (мән буна көмәк етмәјә разыјам), сиз бу барәдә дүшүнмәли вә бунун үчүн *чох еһтијатлы* (NB) вә *конкрет-әмәли* тәдбирләр тәклиф етмәлисиниз. Мән *мүмкүн олан* бүтүн тәдбирләри нәзәрдә тутарам вә *һәјата* кечирмәјә чалышарам.

Әкәр Финландија, Украјна вә Түрkiјә илә сүлһ әлдә едилмәсинә (мәтләб будур) көмәк көстәрмәк мүмкүн-дүрсә, бундан өтрү һәмишә һәр шеј етмәк лазымдыр (әлбәттә, *бә'зи* јени илһаглар вә хәрәчлар олмалы буну әлдә етмәк мүмкүн дејилдир). Белә бир сүлһү *тезләшдирмәк* үчүн мән *чох шеј* верәрдим.

Сиз дә әсәбиләшмәјин. Дипломатијаны тәсһһ етмәк (вә јенисини јаратмар) чәттин ишдир. *Festina lente**.

Ән сәмими саламлар.

Сизин *Ленин*

P. S.

28/V. Курјерә чатдыра билмәдим.

Чичерин Иоффенин өз *адындан* алман һөкүмәтинә жөндәрдији нотанын мәтнини мәнә вермишдир; Иоффе *тәкчә* Украјна илә сүлһ бағланмасы шәрти илә Гара дәннз донанмасы кәмиләринин тәслим едилмәсинә (јәни онларын Новороссијскдән Севастопола гәјтарылмасына)⁹⁷ разы олмушдур. Һалбуки һөкүмәтимиз ајдын јазылмыш нотада (бу нота радио илә Иоффәјә дә чатдырылмышдыр) кәмиләрин Севастопола гәјтарылмасына *башга* шәртләрлә, јәни ашағыдакы шәртләрлә разылыг вермәји мүмкүн һесаб етмишдир: 1) *һәр үч* чәһләдә *сүлһ*, јәни Украјна илә дә, Финландија илә дә, *Түрkiјә* илә дә сүлһ; 2) Севастополун илһаг едилмәмәси.

Нечә ола билмишдир ки, Иоффе белә бир сәһвә јол вермишдир? Нечә ола билмишдир ки, Иоффе бу гәдәр «учуз гијмәт-гојмушдур»? Баша дүшмүрәм ки, үму-

* — Ишин тәләсик кәрмә. *Ред.*

мијјәтлә белә мһүм бир мәсәлә барәсиндә нотаны мәсләһәтләшмәдән, өз адындан нечә көндәрмәк оларды...

Н. В. «Arbeiterpolitik»дән, Штутгартда чыхан «Социал-Демократ»дан⁹⁸ вә бу кими башга нәшрләрин һа м ы с ы н д а н 5—10 нүсхә көндәрин.

Алманча *легал* бир шеј нәшр етмәјә башламышсынызмы? Мәһз нә? Нәшр планы нечәдир вә нә вахт башлана чагдыр?

Салам! Ленин

Берлинә көндәрилмишдир

Илк дәфә 1959-чу илдә

*Ленин мәчмүәсинин XXXVI китабындә
чап едилмишдир*

Әлҗазмасындан чап олунур

152

ДӘНИЗ БАШ ШТАБЫ РӘИСИНИН ЈАЗЫЛЫ МӘЛУМАТЫ ҮЗӘРИНДӘ ДӘРҚӘНАР

Вәзијјәтин чыхылмазлығы, — буну али һәрби мүтәхәссисләр сүбут етмишләр, — нәзәрә алынараг донанма дәрһал мәһв едилсин.

ХКС Сәдри В. Улҗанов (Ленин)

*1918-чи ил мајын 24-дә
јазылмышдыр*

Илк дәфә 1938-чи илдә

*«Морской Сборник» журналынын
6-чы №-синдә чап едилмишдир*

Әлҗазмасындан чап олунур

153

С. К. ШАУМЈАНА

24 мај 1918-чи ил. Москва

Әниз јолдаш Шаумјан!

Бир нәфәр васитәсилә Сизә јенә бир-ики кәлмә јазыб көндәрирәм (бу јахынларда Сизә бир нәфәр васитәсилә мәктуб көндәрмишдим; Сиз ону алмышсынызмы?⁹⁹).

Бејнэлхалг нөгтеји-нэзэрдэн Бақынын вэзијјәти чә-
тиндир. Буна көрә дә чалышыб Жорданија илә итти-
фага кирмәји мәсләһәт көрәрдим. Әкәр бу мүмкүн
дејилсә, һәрби чәһәтдән өзүнүзү мөһкәмләдәнәдәк ма-
невр етмәк вә гәрар чыхармағы *јубандырмаг* لازم-
дыр. Јубатмаг үчүн вэзијјәти ағыллы шәкилдә нэзәрә
алмалы вә дипломатија ишләтмәли—буну јадда сах-
лајын.

Радиону гајдаја салын вә Һәштәрхан васитәси илә
мәнә мәктуб көндәрин.

Ән сәмими саламлар. Сизин *Ленин*

Бақыја көндәрилмишдир

«Сентрокаси Диктатурасынын
әд Мүвәггәти Ичрәијјә Комитәси
Рәјасәт Һеј'әтинин Бүллегенләри»
№ 33, 8 сентјабр 1918-чи ил

«Бүллетенләреин мәтниндән
чап олунур»

154

А. Г. ШЛЯПНИКОВА

Шляпникова

МК әрзаг ишинә *максимум* партија гүввәләри
көндәрмәји гәрара алмышдыр.

Чүнки әкәр биз јахын ајларда ачлыға галиб кәлмә-
сәк, *шәксиз* мәһв оларыг вә *бүтүн* ингилабы мәһв
едәрик.

Сиз *мүвәггәти* оlara әрзаг ишинә көндәрмәк ла-
зымдыр (халг әмәк комиссары адыны үстүнүздә сах-
ламагла). Әминәм ки, Сиз МК-нын директивини јери-
нә јетирәрсиниз.

Күман едирәм ки, Сиз кәрәк Кубана кедиб, орадан
тахыл көндәрилмәсинә көмәк едәсиниз.

Елә бу күн һәлл етмәк вә дәрһал Сүрупа илә даны-
шыб разылыға кәлмәк لازمдыр.

1918-чи ил майын 28-дә
јазылмышдыр

Илк дәрға, әлјазмасындан
чап олунур

155

А. Д. СУРУПА ИЛЭ МЭКТУБ МУБАДИЛЭСИ

В. И.! Тахыл элдэ етмэк уғрунда мубаризэдэ ордудан истифаде мәселәси нечә һәлл олунмушдур? Әкәр мүсбәт һәлл олунмушса, онда бу иш рәсми шәклә нечә салыначагдыр — ~~×~~ һәрби комиссарлыгга сазыш бағламаг ғајдасы иләми, јохса декрет вермәк ғајдасы илә*.

Бунларып һамысыны билмәк чох вачибдир, чүнки Қудински бу күн һәбс олунмушдур (көрүнүр, ону ј. Дзержинскинин комиссијасы һәбс етмишдир); ишмизин тамамилә дајанмасы горхусу вар.

А. Сүрупа

×Мәһз белә бир ғајда илә. Елә бу күн (мәним будкамдан) Тротскијә зәнк едиб дејин ки, сабаһ һәр шәји ишә салсын.

Шлјапникова индиңә јазмышам ки, Кубана кетсин. О, Сизинлә бу күн даңышыб разылыға кәлмәлидир. Мәсләһәт көрүрәм ки, ону елә бу күн ХКС-дән нүмајәндә тәјин едәсиниз.

Сталин Шимали Гафгаза кетмәјә разыдыр. Ону көндәрин. Јерли шәрантә бәләддир. Оунла кетмәк Шлјапников үчүн дөјәхшы олар.

А. С.

Мән тамамилә разыјам. Һәр икисини бу күн јола салын.

1918-чи ил мајын 28-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәҷмусинин XV III китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

156

Н. П. ГОРБУНОВА

Горбунова

Минкинә дејин ки, чехләр Сызраны тутмушлар¹⁰⁰. Лакин ваһимәјә дүшмәк лазым дејил. Гүввәләримиз

* Алтдан хәтти В. И. Ленин чәкмишдир. Ред.

дәф етмәјә һазырлашырлар. Кәрәк пензалылар да мөһкәм вә җидди һазырлашсынлар. Әл-голумузу јанымыза салмасаг, мүвәффеҗијјәт бизим олачагдыр.

1918-чи ил мајын 29-да
јазылмышидыр

Илк дәфә 1959-чу илдә
Ленин мәҷмүәсинин XXXVI китабында
чап едилмишидир

Әлјазмасындан чап олунур

157

«ИЗВЕСТИЯ ВЦИК» ГӘЗЕТИ РЕДАКСИЈАСЫНА

30. V. 1918-чи ил

«Известия ЦИК» редаксиясына

Буну тәгдим едәнләр Јелстс депутатлар Советинин нүмајәндәләридир. Чох хаһиш едирәм, гәзетдә онларла мүсәһнбә дәрҗ едәсиниз. Сәлигә-саһманы, мәдәни-мәликанәләрин учогу вә тәсәррүфаты чәһәтдән, буржуазијаны әзмәк чәһәтдән нүмунәви гәзадыр.

Јолдашлыг саламы илә

В. Улјанов (Ленин)

Илк дәфә 1959-чу илдә
Ленин мәҷмүәсинин XXXVI китабында
чап едилмишидир

Әлјазмасындан чап олунур

158

А. И. РЫКОВА

Р ы к о в а

Вејнберг мәнә зәнк еләди ки, халг тәсәррүфаты шу-раларынын гурултајында «соллар» мүәссисәләрин идарә едилмәси мәсәләси барәсиндә чәфәнкијат да-нышмышлар вә идарә һеј'әти сәдрләринин һүгүглары-

ны азалтмаг һаггында чәфәнк тәклифһин кечмәси гор-
хусу вар.

Һансы кечиб? вә нә етмәлијн? ¹⁰¹

*1918-чи ил мајын 30-у илә
ијунун 2-си арасында јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXI китабында
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

159

В. В. КУРАЈЕВӘ ¹⁰²

1

Нә гәдәр ки, Мјасников кәлмәмишдир вә бүтүн иш-
ләр тәһвил верилмәмишдир, кетмәјиниз мүмкүн де-
јилдир вә јолверплмәздир.

Пензадан сон мә'луматы саат нечәдә вә кимдән ал-
мышсыныз? Орада нечә мин чех вар вә онлар Самара-
ја нә вахт јола дүшмүшләр? Мјасников кәләндә мә-
нимлә данышмаг үчүн ону апарата чағырын. Экспе-
дисия һаггында мә'луматын дәгиглијинә нә тә'минат
вар?

Ленин

2

Минкиндән инди чә телеграм алмышам; хаһиш едир
она гатар ајрылсын ки, кәлиб мә'лумат верә билсин.

Әкәр чехләр кетмишләрсә, экспедисијаны гәбул ет-
мәк вә јохламаг үчүн Минкинин Пензаја кетмәсини
тә'кид едирәм.

Ленин

*1918-чи ил мајын 31-дә
јазылмышдыр
Ризајевкаја көндәрилмишидир*

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

160

Г. И. ЗИНОВЬЕВ

31. V. 1918-чи ил

Юл. Зинovieв!

Буну тэгдим едэн юл. Бахын* Сибир мәркәзи нәглијат идарәсиндэн мандаты вар. О, хаһиш едир ки, автомобил бөлмәсинин (Питер автомобил бөлмәсинин) (Петроград коммунасы) фәјдәсыз сәјдыгы вә мәркәзи автомобил нәглијаты идарәсинә мұраһиәт едиб, Питердән апарылмасыны хаһиш етдији 137 автомобилни Сибирә верилмәси вә јола салынмасы сүр'әтләндирилсин. Биз јүк автомобилләринин һаһысыны әрзаг идарәсинә вермәји гәрәра алмышыг¹⁰³.

Салам! Сизин Ленин

Һәк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәһмүснин XVIII китабында
һәк едилмишдир

Әлјазмасындан һәк олуһур

161

ВЫКСА ФӘҢЛӘЛӘРИНӘ ТЕЛЕГРАМ¹⁰⁴

Казан—Москва дәмһр јолу Кулебаки

Выкса

Ведерникова

Мән чох үмид едирәм ки, выксалы фәһлә јолдаһлар өзләринин көзәл планыны — пүлемјотлар көтүрүб күтләви сурәтдә таһыл үчүн кетмәк планыны әсл ингилабчы кими һәјата кечирәчәкләр, јәһни дәстәјә сечмә, е'тибарлы, тәмиз адамлар верәчәкләр, елә адамлар ки, тәкчә өзләри үчүн иһләмәсинләр, Сүрупа илә там јекдиллик шәраһтиндә һарјадлар әсасында иһ-

* Әлјазмасында сәһв кетмишдир. «Бәк» кими әхунмалыдыр. Ред.

лэсинлэр, ачларын һамысыны ачлыгдан хилас етмэк
кими үмуми бир иш наминэ фэалијјэт көстөрсинлэр.

Ленин

*1918-чи ил мајын 31-дә
јазылмышдыр*

Илк дэфә натамам шәкилдә

1918-чи ил ијунун 2-дә

*«Известия ВЦИК» гәзетинин
111-чи №-синдә чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

*Там шәкилдә 1931-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

162

АМЕРИКАНЫН БЕЈНӘЛМИЛӘЛЧИ СОСИАЛИСТЛӘРИНӘ¹⁰⁵

Америкалы Алберт Р. Вилјамс јолдаш васитәси илә
Американын бејнәлмиләлчи сосиалистләринә саламы-
мы көндәрирәм. Мән гәти инанырам ки, сосиал инги-
лаб әввәл-ахыр бүтүн сивилизасијалы өлкәләрдә галиб
кәләчәкдир. Бу ингилаб Америкада башландыгда, рус
ингилабыны хејли өтүб кечәчәкдир.

*1918-чи илин мајында
јазылмышдыр*

*Илк дэфә 1925-чи илдә
«Огонек» журналынын 4-чү
(95-чи) №-синдә чап едилмишдир*

Китаб мәтниндән чап олунур

*1960-чы илдә бу китабда
чап едилмишдир:
Алберт Рис Вилјамс. «Ленин вә
Октјабр ингилабы һаггында»,
Москва*

163

ПЕТРОГРАД СОВЕТИНӘ ТЕЛЕФОНОГРАМ

Питерә, Смолныја
телефонла верилсин*:

Чехословаклар тәрәфиндән Сибир дәмир јолу кәсил-
дијинә вә нәглијјат үчүн бөјүк тәһлүкә јарандығына

* Сәһәдди јухары һиссәсиндә В. И. Ленин јазмышдыр: «Әкәр теле-
фонла дәрһал Питерә вермәк мүмкүн олмаса, мүстәғим хәтлә верилсин».
Ред.

көрө, нэглијјат кэсилдијинэ көрө эрзаг иши чох бөјүк тэһлүкө гаршысындадыр.

Јол. Владимиров тэ'кид едир вэ мэн дэ тэрэфдар чы-хырам ки, Питер тэ'чили сурэтдэ Москваја эн јахшы эрзаг ишчилэри көндэрсин. Бу ишчилэр сечмэ фэһлэлэрдэн ибарэт күчлү дэстэлэрлэ бирликдэ ишэ чарэ едэ билэрлэр.

Лэнкимэјин. Кэнардан јардым көзлэмэјин. Питер фэһлэлэри тэрэфиндэн тэ'чили тэдбирлэр көрүлмэсинэ вар гүввэнизи верин.

Ленин

*1918-чи ил ијунун 2-дэ
јазылмышдыр*

*Илк дэфэ 1931-чи илдэ
Ленин мәчмүэсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әләзмасындан чап олунур

164

А. А. ИОФФЕЈЭ

2/VI. 1918.

Јол. Иоффе! Сокольников вэ Бухарин, бир дэ, дејэ-сән, Ларин Сизин јаныныза кэлирлэр¹⁰⁶. Фүрсәтдән истифадэ едиб Сизи бир гэдәр хәбәрдар етмәк истәји-рәм. Мән «јола дүшәнлэрин» (Ларинсиз) ичласында-јам. «Харичи ишлэр комиссарлығыны Иоффенин Бер-линэ көчүрмәси» әлејһинэ нитглэр ешидирәм.

Сизинлэ Чичерин арасындакы ихтилафлардан бә'зән һәмин ихтилафлары кәскинләшдирмәк мә'насында вэ ја истигамәтиндэ истифадэ едирлэр, һәм дэ билә-билә истифадэ етмәкдән даһа чох, билмәдән истифадэ едир-лэр.

Мән әминәм ки, Сиз сајыг олачагсыныз вэ бу ихти-лафлары кәскинләшдирмәјә гојмајачагсыныз. Мән Сизин мәктубларынызы диггәтлэ изләмиш вэ гәти јә-

гин етмишәм ки, бу ихтилафлар чидди дежилдир (хаос һәр јердә, сәлигәсизлик һәр јердә — бүтүн комиссарлыгларда вар вә бу бәланын мүаличәси јаваш кедир). Әкәр сәбр вә гәтијјәт оларса, ихтилафлар арадан галхар. Чичерин чох көзәл ишчидир, Сиз Брест мүгавиләсини там лојаллыгла һәјата кечирмәк хәттини јеридирсиниз вә мәнчә, *артыг* Сизин мүвәффәгијјәтиниз вардыр, — бурадан исә о нәтичә чыхыр ки, ихтилафлары асанлыгла арадан галдырачағыг.

Әкәр алман-тачирләр игтисади фајда әлдә етсәләр вә баша дүшсәләр ки, мүһарибә јолу илә биздән *һеч нә* алмаг олмаз, *һәр шеји* јандыраыг, — Сизин сијасәтиниз бундан сонра да мүвәффәгијјәт газанар. Алманлара хаммал верә биләрик. Лазым кәлсә Сиз өз дәгиг тәләбләринизин сурәтини мәнә кәндәрин. Мүстәгим рабитә хәттини *тез* дүзәлдин.

Бухарин лојалдыр, амма гызышыб һәддини ашараг «сол сәфәһлијә» гапылмышдыр. Сокольников јенә јолуну азымышдыр. Ларин вурнухан зијалыдыр, әсл бошбоғаздыр. Буна көрә дә бүтүн бу ән хошсифәт вә ән көзәл нүмајәндәләрлә сон дәрәчә сајыг олун. Сокольников чох гијмәтли ишчидир, лакин бә'зән (вә мәнз инди) «тутмасы» олур вә о, парадокслар үстүндә «аләми бир-биринә гарышдырыр». Әкәр еһтијатлы олмасаныз, орада Сизин јанынызда аләми бир-биринә гарышдырар. Бухарин исә ондан бешбетәр. *Prenez garde!**

Үмидварам ки, Красин вә Ганетски ишкүзар адамлар кими Сизә көмәк едәрләр вә бүтүн иш јолуна дүшәр.

Сизин мәктубун «әлавәсинә» көрә тәшәккүр едирәм. Јенисини көздәјирәм. Ән сәмини саламлар.

Сизин *Ленин*

P. S.

NB: Алманијанын әсир (Zivilgefangene**) тутдуғу рус болшевикләри арасында Брүсселдәи *Попов* вар

* — Еһтијатлы олун. *Ред.*

** — әсир алынмыш вәтәндашлар. *Ред.*

иди, Белчикада эсир алынмышды. ●ну тапыб гуллауға көтүрмәк олмазмы?¹⁰⁷

Р. Р. S. Мәктуба əлавə етдијими чалышыб курјерлә Исвечрəјə кəндəрин, амма почтла кəндəрмəјин¹⁰⁸.

Берлинə кəндəрилмишдир

Илк дəфə 1959-чу илдə

*Ленин мəчмуəсинин XXXVI китабында
чап едилмишдир*

Əлјазмасындан чап олунур

165

Ј. А. БЕРЗИНЭ ВƏ ЈА Г. Л. ШКЛОВСКИЈЭ

2/VI. 1918.

Јол. Берзинə
вə ја Шкловскијə

Əзиз достлар! Тəəччүблəнирəм ки, индијə кими Сиз-дən сəs-сораг јохдур.

Əлавə олунаны Килбоја чатдырын¹⁰⁹.

Платтенə вə Гортерə салам. Оплар бир-ики сəтир јазыб кəндəрсəлэр јахшы оларды.

Хəбэр кəзлəјирəм.

Сизин Ленин

Бернə кəндəрилмишдир

*Илк дəфə 1925-чи ил јанварын 21-дə
«Правда» гəзетинин 17-чи №-синдə
чап едилмишдир*

Əлјазмасындан чап олунур

166

В. Л. ПАНЈУШКИНЭ ТЕЛЕГРАМ

Тула
Губернија Совети
Панјушкинə кəндəрилсин

Хəбэр олмамасы мəни тəəччүблəндирир. Тə'чили су-рəтдə билдирин кəрək нə гəдэр тахыл тəһвил верил-

мишдир, нечэ вагон көндэрилмишдир, нечэ мөһтәкир
вә голчомаг һәбс едилмишдир.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*1918-чи ил ијунун 3-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XVIII kitabында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

167

БЕРЛИНӘ А. А. ИОФФЕЈӘ ТЕЛЕГРАМЫН ЛАЈИҺӘСИ

Тәклиф едирәм ки, белә чаваб верилсин:

Сәфир Иоффејә һәр чүр сәлаһијјәт, о чүмләдән
Ларини кери көндәрмәк сәлаһијјәти верилмишдир, өзү
дә дәфәләрлә. Бу сәлаһијјәтләри тәсдиг едирәм¹¹⁰.

Ленин

*1918-чи илин ијунунда,
4-дән сонра јазылмышдыр*

*Илк дәфә, әлјазмасындан
чап олунур*

168

Н. И. СӨЛӨВЈОВУН МӘКТУБУНДА ДӘРКӘНАР¹¹¹

Сахламаг олмаз, чүнки орада *мүһарибә* кедир.

Хәрчләмәк Шаумјана һөвалә едилсин, она тапшы-
рылсын ки, 1-чи јери нефтә версин.

*1918-чи ил ијунун 5-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмуәсинин XXI kitabында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

169

А. Д. СУРУПА ИЛЭ МЭКТУБ МУБАДИЛЭСИ¹¹²

Сүрүпә:

Дүшмәнләрин вә «тәрәддүд едәнләрин» гызғын тәш-
вигат анардыгларыны, бу тәшвигатын Питердә, Моск-
вада вә башга јерләрдә *фәһләләрә* тә'сир көстәрдији-
ни нәзәрә алараг

Сиз кәрәк мәктуб кими бир шеј чап етмәклә (вә вә-
рәгә шәклиндә *заводларда* пајламагла) фәһ-
ләләрә билдирәсиниз:

сизи горхударлар —

тәрәддүд едәнләр чахнашма салырлар —

«мүстәгил тәдарүкдән» дәм вурурлар —

«мәркәзи» тәнгид едиб тәгсири башгаларынын
үзәринә атырлар —

вә саирә

Сиз фәһләләр исә сызылдајанлара, чахнашма са-
ланлара вә тәнгидбазлара инапмајын,

ишә киришин: гәј *һәр бир* завод *тә'-*
минат, зәманәт вермәклә бизим көмәјими-
зә инанылмыш адамлар көндәрсин, биз манеәнин һа-
рада олдуғуну, чәтинлијин нәдә олдуғуну онлара көс-
тәрәрик, *онлар бизә көмәк едәрләр.*

Белә адамлары јерләшдирмәји бачарарсынызмы?

А. Д. СУРУПАНЫН ЧАВАБЫ

Дүздүр, бачарарыг. Сизин тәклифинизи гәбул едирик вә је-
ринә јетирәчәјик. Фәһләләрин кичик бир групу биздә әрзаг иши
һаггында бир сыра мә'луматлара (бир нөв мұһазирәләрә) артыг
гулаг асмышдыр вә бу күнләрдә нүмајәндәмизлә бирликдә Тамбов
вә Воронеж губернијалары рајонуна јола дүшүр. Бүтүн депутат-

лар × Советләринә*, болшевик комитәләринә вә һәмкарлар итти-

фагларына мұрачиәт едиб бизә е'тибарлы адамлар вермәләрини
хаһиш етмишик.

* Алтдан хәтти В. И. Ленин чәкмишдир. Ред.

Сүрүпәја:

× Неч олмаса бөјүк заводларын вә фабрикларын завод комитәләри бураја дахил едилирми. Бу ва-
чибдир.

*1918-чи ил ијунун 7-дә
јазылмышдыр*

*Илк дэфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

170

А. Д. СҮРУПАЈА

7. VI. 1918-чи ил

Јол. Сүрүпәја вә ја мүавининә

Јол. Сүрүпә! Вышни Волочек депутатлар Совети-
нин нүмајәндәләрини Сизин јаныныза көндәрирәм.

Орада бәрк ачлыгдыр. Нәр чүр тәдбир көрүб, тә'-
чили көмәк етмәк вә инди неч олмаса бир шеј вермәк
лазымдыр.

Мән дәстәләр јарадылмасы һаггында вә әрзаг иши-
нин вәзифәләри һаггында бу јолдашларла артыг сөһ-
бәт етмишәм, лакин кәрәк Сиз дә онларла данышасы-
ныз.

Ленин

Илк дэфә 1931-чи илдә

*Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

171

А. П. СМІРНОВА

7. VI. 1918-чи ил

Јол. Смирнов!

Буну тәгдим едәнләр Советләрә сечкиләр мәсәләси
илә марагланырлар. Мән онлара демишәм ки, һәмишә
өз нүмајәндәләрини керн чағырмаг һүгугуна малик-
дирләр.

Сиз онлара өз тэчрүбэнизи изаһ един вэ көстэриш-
лэр верин.

Ленин

*Илк дэфэ 1933-чү илдэ
Ленин мәчмуәсинин XXI китабында
чап едилмишдир*

Әлжамасындан чап олунур

172

НИЖНИЈЭ — ЧАЈА ТЕЛЕГРАМ

Тә'чили. Нижни — чај
Сурәтләри Саратов, Саритсын

Сизә тәклиф олунур, Халг Комиссарлары Совети-
нин фөвгәл'адә мүвәккили, халг комиссары Сталинин
бүтүн әмр вэ сәрәнчамларыны дәрһал, данышыгсыз
јеринә јетирәсиниз.

Сталинә хәбәр верин: онун бүтүн әмр вэ сәрәнчам-
ларынын сурәтләри дәрһал Нижнијә — чаја, Волга
вилајәт идарәсинә билдирилмәлидир.

Бу телеграмын мәзмунуну тә'чили сурәтдә бүтүн
рајонлара билдирин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*1918-чи ил ијунун 8-дә
јазылмышдыр*

*Илк дэфэ 1931-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

*Намә'лум шәхсин әли илә јазылмыш
еә В. И. Ленинин дүзәлиш едиб
имзаладыгы мәтндән чап олунур*

173

И. В. СТАЛИНЭ ТЕЛЕГРАМ¹¹³

8. VI. 1918-чи ил

Саритсын
Халг комиссары Сталинә

Ики телеграмынызы алдым. Баш су нәглијјаты ида-
рәсинә Сизин истәдијиниз телеграмы көндәрдим.

Раковски дүнэн хэбэр вермишдир ки, алманлар Батајскдан чэнубда 14 верст ирэлилэмишлэр. Шлјапников бу күн јола дүшмәји вә'д етмишдир.

Халг Комиссары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дэфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

174

И. В. СТАЛИНӘ вә А. Г. ШЛЈАПНИКОВА ТЕЛЕГРАМ

Саритсын
Халг комиссарлары Сталинә
вә Шлјапникова

Сталинин үчүнчү депешасыны вә гыса мәктүбуну алдым. Бүтүн тәдбирләри көрүрүк. Сүрупа дејир ки, пул сабаһ һөкмән көндәриләчәк, малы исә лап бу күн јүкләмәк әмр едилмишдир. Маршрут гатарларыны үч-гат мұһафизә илә көндәрин. Саботажчылары вә хулиганлары һәбсә алыб бураја көндәрин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*1918-чи ил ијунун 10-да
јазылмышдыр*

*Илк дэфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

175

Ј. М. СВЕРДЛОВА ТЕЛЕФОНОГРАМ

Сүрупаја вә'д едилмишдир ки, чәршәнбә ахшамы мәтбуатда олачагдыр¹¹⁴. Сүрупа илә өзүнүз һәлл един. Мән инди сол есерләрә һеч инанмырам.

Ленин

*1918-чи ил ијунун 10-да
јазылмышдыр*

*Илк дэфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

176

А. Д. СҮРУПАЈА

10. VI. 1918-чи ил

Жол. Сүрупаја вә ја муавининә

Буну тәгдим едән јолдашлар Малтсевск заводларындандыр (20 000-дәк, онлары маһалында 100 000-дәк фәһлә вардыр). Әрзаг вәзијјәти олдугча ағырдыр.

Хаһиш едирәм онлары динләјәсиниз вә

(1) тә'чили тәдбирләр көрүб, дәрһал һеч олмаса минимум көмәк едәсиниз, лакин тез көмәк едәсиниз;

(2) Малтсевск рајонунун нүмајәндәләрини Кичик әрзаг шурасына чәлб едәсиниз;

(3) Малтсевск фәһләләриндән дәстәләр тәшкил етмәк үчүн гүввәләринизи топлајыныз.

ХКС Сәдри В. Улјанов (Ленин)

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олуңур

177

А. А. ИОФФЕЈӨ МҮСТӘГИМ ХӘТЛӘ ЧАВАБ

Апаратда Лениндир.

Истәр кәмиләрин Севастопола көчүрүлмәсинә, истәрсә дә бизим тәрәфимиздән һәрби әмәлијјатын вә ја буна бәнзәр һәрәкәтләрин дајандырылмасына наил олмаг үчүн өз тәрәфимиздән гәтијјәтлә бүтүн тәдбирләри көрүрүк. Тәкрат едирәм: нә мүмкүндүрсә едилир. Сијасәтинизи әзмлә, сәбр вә тәмкинлә давам етдирин¹¹⁵.

Ленин

*1918-чи ил ијунун 10-у илә
15-и арасында јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1957-чи илдә
бу китабда чап едилмишдир:
«СССР-нин хариҗи сијасәтинин
сәнәдләри», I килд*

Әлјазмасындан чап олуңур

178

А. Д. СҮРУПАЈА

11. VI. 1918-чи ил

Жол. Сүрупаја вә ја мүавининә

Жол. Сүрупа!

Буну тәгдим едәнләр Брјанск заводунун нүмајәндәләридир. Сиз (вә ја ј. Свицерски) дүнән малтсевскли-ләрлә јахшы дүзәлишмишсиниз, буна көрә әминәм ки, брјансклыларла да дүзәлишәчәксиниз. Чох-чох хаһиш едирәм ки, онлары дәрһал гәбул едәсиниз вә мүмкүн олан бүтүн тәдбирләри көрәсиниз.

Салам! Сизин *Ленин*

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

179

Г. Ј. ЗИНОВЈЕВӘ ТЕЛЕГРАМ

Петроград

Смолны

Зиновјевә

Омск илә әлагәјә ичазә вермәјим јадыма кәлмир.

Подбелскидән сорушуб өјрәнәрәм.

Мәсләһәт көрүрәм ки, Омск әксингилабчылары илә нә бирбаша, нә дә долајы јолла һеч бир сөвдәјә кир-мәјәсиниз¹¹⁵.

Ленин

*1918-чи ил ијунун 11-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXI китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

180

А. С. ЯКУБОВА, И. В. СТАЛИНӘ вә А. Г. ШЛҖАПНИКОВА КӨНДӘРИЛӘН ТЕЛЕГРАМА ӘЛАВӘ

*Тамамла нөвбәдән кәнар
Әрзаг телеграмы*

Саритсын Вилајәт фөвгәл'адә әрзаг комитәси

- 1) Якубова
- 2) Сталинә
- 3) Шлҗапникова

Самара вә Омск һадисәләрини, Перм—Вјатка дәмир јолу һәрәкәтинин кәсилдијини. Перм—Јекатеринбург—Түмен јолунда вәзијјәтин тамамла гејри-мүәјјән олдуғуну вә бунларын вәтичәсиндә Сибирин бүсбүтүн ајры дүшдүјүнү нәзәрә алып, Сизин разылығыныз көзләмәдән Вјатка вә Уфа губернијаларындан техник ишчиләри, — 363 нөмрәли телеграмда Сизә һаггында мә'лумат вердијим ишчиләри су јолу илә көндәрирәм. Хаһиш едијәм онларын гәбул едәсиниз, дәрһал онлара иш верәсиниз, тәдарүк јерләринә, лазым кәләрсә тахылын јола салындығы јерләрә вә даншындығы јоллара көндәрәсиниз. Көндәриләнләрин арасында мәркәзлә, Вилајәт фөвгәл'адә әрзаг комитәсиндә техники иш апармаг үчүн тамамла мүнәсиб олан бөјүк адамлар вә јерләрдә тахыл топламаг үчүн бөјүк тәшкилатчылар тапылар. Виңданлы олдуғларына мәс'үлијјәти үзәримә көтүрмәјә һазыр олдуғум бу адамлардан истифадә етмәк зәрури вә лабүддүр, чүнки бундан бөјүк вә бундан јахшы техник гүввә тапмаг мүмкүн дејилдир. Әмәк һаггыны мүәјјән етмәји онларын өзләринә тапшырын, кифајәт гәдәр тәвазәкар олдуғларына әмин олсам да мәсләһәт көрүрәм ки, онларын әмәјинин өдәнилмәсиндә өзүнүзә сыхынты вермәјәсиниз. Телеграм вурун.

Халг әрзаг комиссары *Сүрупа*

Бир һалда ки, Сүрупа көндәрдији адамлара замин олур, тә'кидлә мәсләһәт көрүрәм ки, онларын гәбул едиб иш башына гојасыныз. Тәчрүбәли вә намуслу әмәли ишчиләрдән истифадә етмәк сон дәрәчә вачибдир.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*1918-чи ил ијунун 11-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунг

181

Г. Ж. ЗИНОВЈЕВЭ

11. VI. 1918-чи ил

Петроград
Смолны
Зиновјевэ

Тэ'кидлэ мэслэхэт көрүрэм ки, Вјатка васитэси илэ Урала эн күчлү вэ тэ'чили сурэтдэ эн чох дэстэ көндэ-рилмэси үчүн фүрсэтдэн истифадэ едэсиниз. Сүрупа разыдыр. Вологдада силаһ вар.

Ленин

Дэрһал Питерэ көндөрмэли вэ Питерин нэ *заман* гэбул етдијини мэнэ хэбэр вермэли.

Илк дафа 1942-чи илдэ
Ленин мәчмуэсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

182

В. П. МИЛЈУТИНЭ, И. Е. ГУКОВСКИЈЭ
вэ А. Д. СҮРУПАЈА¹¹⁷

1

Гуковскијэ вэ Милјутинэ

Бәлкә кәнд тәсәррүфаты машынгајырма шө'бәсини тәфтиш етдирәк вэ бир сыра әмәли мәсәләләрә гыса мүддәтдә чаваб верилмәсини тәләб едәк?

Ленин

2

Сүрупаја

Бәс Сизин фикриниз?

Қозмин 400 милјон истәјир. Кәнд тәсәррүфаты машыналарынын истәһсалы вэ бөлкүсү һаггында Сиз *дагиг* нә билирсиниз?

3

А. Д. СУРУПАНЫН ЧАВАБЫ ҮЗЭРИНДЭ ГЕЈДЛЭР ВЭ ОНА ГЫСА МЭКТУБ

Инди дэгийг хеч нэ дејэ билмэрэм. Эн гыса мүддэтдэ (48 саата) мүфэссэл арајыш верэ билэрэм. Индинин өзүндэ дејэ билэрэм: гүсурлар вардыр, лакин элавэ етмэлијэм: мэхз бу күн мэн
××

елэ бир тэшкилат гуружушуна (ХТШ, Торпаг комиссарлығы вэ Эрзаг комиссарлығы нүмајэндэлэриндэн ибарэт үчлүк)× разылыг вермишэм ки, эввэллэр бурахылмыш гүсурлара даһа имкан олмајачагдыр. Күман едирэм ки, тэфтиш мәсэлэсини инди һәлл етмәк лазым дејилдир, ону мэн арајыш тәгдим едәнәдәк тә'хирә салмаг лазымдыр.

Сурупаја

×кимә?

×× *А р т ы г* тә'јин едилмишдирми?

Кимләрдән? нә вахт? ким тәрәфиндән?

Нә үчүн бу үчлүјү индичә бурада тә'јин етмәјек?

*1918-чи ил ијунун 12-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1933-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин ХХІ китабында
чап едилмишдир*

Әлјәмасындан чап олунур

КУРСК СОВЕТИНЭ ТЕЛЕГРАМ

Курск

Депутатлар Советинин ичраијјә комитәси

Тә'кидлә хаһиш едирәм ки, Курск—Коренево хәттинин Желобовка стансијасында — Лгов гәзасы — сәрһәдчиләр дәстәсинә гаршы тә'чили тәдбирләр көрәсиниз; дәстә орада һәтта јохсул украјналыларын вэ русларын пулларыны вэ гијмәтли шејләрини әлләриндән алыр вэ Украјна илә сүлһ данышыгларыны позмаг истәјән фитнәкарларын тә'сири алтына дүшүр.

Совет һакимијјәтини рүсвај едән бу һәрәкәтләрә сон гојун. Ичрасы һаггында мәнә телеграфла бил-дирин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*1918-чи ил ијунун 14-дән
кеч олмајараг јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXI китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

184

Г. Ј. ЗИНОВЈЕВӘ

14. VI. 1918-чи ил

Јол. Зиновјев!

Питердән кәндләрә дәрһал *јүзләрлә* тәшвигатчы кәндәрмәк үчүн *бүтүн* гүввәни сәрф етмәк лазымдыр. Советләр гурултајы әрәфәсиндә бу олдугча мүнүм-дүр¹¹⁸, *бүтүн* һәрби шәраит вә әрзаг вәзијјәти исә буну даһа артыг тәкидлә тәләб едир. Пул тапылар, пулу әсиркәмәјин. Свидерски илә (вә Сүрупа илә) бу барәдә биз әтрафлы данышмышыг. Чалышмаг лазымдыр.

Салам! *Ленин*

*Илк дәфә натамам шәкилдә
1925-чи ил январын 21-дә
«Правда» гәзетинин 17-чи №-синдә
чап едилмишдир*

*Там шәкилдә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

185

Г. Ј. ЗИНОВЈЕВӘ

Петроград

Смолны

Зиновјевә

Үмидварам ки, Урала даһа чох дәстә кәндәрмәк һаггындакы хәишиими алмышсыныз. Буну да әлавә

едирәм ки, тәшвигат үчүн вә кери галанлара рәһбәр-
лик үчүн ораја даһа чох фәһлә кәндәрмәк сон дәрәчә
вачибдир. Дәрһал җаваб верин.

Ленин

*1918-җи ил иҗунун 14-дә
җазылмышдыр*

Илк дәфә 1942-җи илдә

*Ленин мәҗмүәсинин XXXIV җитабында
җап едилмишдир*

Әлҗазмасындан җап олуңур

186

Г. Ж. ЗИНОВЈЕВӘ вә А. Н. БОБРОВА ТЕЛЕГРАМ

Петроград, Смолны
Зинсвјевә, Боброва

Кәндәрмәјә иҗазә верирәм. Чох хahiш едирәм һәм
дәстәләр, һәм дә тәшвигатчылар кәндәрилмәсини вар
гүввә илә давам етдирәсиниз.

*Ленин**

*1918-җи ил иҗунун 14-дә
җазылмышдыр*

Илк дәфә 1931-җи илдә

*Ленин мәҗмүәсинин XVIII җитабында
җап едилмишдир*

Әлҗазмасындан җап олуңур

187

Н. А. ЖЕМЕЛЈАНОВА ВӘСИГӘ

14. VI. 1918-җи ил

Вәсигә

Буну тәгдим едән, јол. Николај Александрович Же-
мелјанов Сестроречје депутатлар Сөветиндән хусуси

* Телеграмы А. Д. Сүрупа да имзаламышдыр. Ред.

тапшырыгла Урала вә Волгаја нүмајәндә көндәрилмишдир.

Бүтүн јерли депутатлар Советләриндән вә бүтүн совет идарәләриндән хаһиш едирәм јол. Јемелјанова ән там е'тимадла јанашсынлар вә она һәр чүр јардым көстәрсинләр.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри
В. Улјанов (Ленин)

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

188

А. Д. СҮРУПАЈА

Сүрупаја

Биршертин тәгрибән 600 нәфәрдән ибарәт әрзаг дәстәси вар.

Биршерт хаһиш едир: мәни тез көндәрин.

Тротски тапшырмышдыр дәстәни тәфтиш етсинләр. Тротскијә билдирмишләр ки, тәфтиш *јахшы* нәтичә вермишдир.

Бу иши башлы-башына бурахмаг олмаз!

Мәнчә, Сиз кәрәк дәрһал белә бир сәрәнчам верәсиниз:

Биршертин дәстәси *е'тибарлы* бир адамын үмуми башчылығы алтында питерлиләрин *ики јахшы* дәстәси илә бирләшдирилсин

вә ја Биршертин дәстәсинә 2—3 е'тибарлы комиссар вә тә'лиматчы верилсин вә онлардан ајда 1—2 дәфә һесабат тәләб едилсин.

*1918-чи илин ијунунда,
15-дән кеч олмајараг јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

189

*РЕСПУБЛИКА ХАЛГ МААРИФ ВЭ ЭМЛАК КОМИССАРЛЫГЛАРЫНА

Сизэ тәклиф едилир ки, 13. IV. 1918-чи ил тарихли декретин јеринә јетирилмәси үчүн, хусусән 1) көһнә абидәләрин јығышдырылмасы, 2) онларын јени, һеч олмаса мүвәггәти абидәләрлә әвәз едилмәси вә 3) ич-тимаи биналарда көһнә јазыларын тәзәси илә әвәз олунмасы үчүн (декретин 5-чи §-ы) мәһз нә иш көрүлдүјү һаггында дәрһал мә'лумат верәсиниз¹¹⁹.

Һәм тәблиғат нөгтеји-нәзәриндән, һәм дә ишсизләрә иш вермәк нөгтеји-нәзәриндән ејни дәрәчәдә әһәмиј-јәтли олан декретин ичрасынын ики ај јубадылмасы бағышланылмаздыр.

ХКС Сәдри*

*1918-чи ил ијунун 15-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмуәсинин XXI китабында
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

190

А. Д. СҮРҮПАЈА

1

С ү р у п а ј а

Чох горхурам ки, биз «Пензадакы» әрзаг тәһлүкәси-ни дә, үмумсијаси тәһлүкәни дә лазыми гәдәр гијмәт-ләндирмирик вә фактики олагаг ораја «тәшвигатчы-лар» көндәрә билмәјәк.

Бәлкә, тез тәдбир көрүб, јахшы бир әрзаг дәстәси (Питердән вә и. а.) көтүрәк вә она: илк һәфтәләрдә тәшвигатчы олун, дејә таишырыг вериб, *дәрһал* јола салаг.

* Халг Комиссарлары Советинин бланкында бу сәнәдин макинадә јазылмыш мәтни вардыр: мәтн В. И. Ленин тәрәфиндән имзаланмыш вә Халг маариф комиссарлығына көндәрилямишидир. *Ред.*

2

Сүрүнаја

Мәнчә, Сиз сон дәрәчә тә'чили олараг

1) Питерлә,

2) Свердловла

элагәјә кириб Питер вә Москва фәһләләриндән Пензаја вә Пенза губернијасына 50 нәфәр (тәшвигатчы) көндәрилмәси барәсиндә данышмалысыныз.

*1918-чи ил ијунун 17-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

191

А. А. ИОФФЕЈӘ

18/VI.

Јол. Иоффе!

Исвечрәдән хәбәр олмамасы мәни тәәччүбләндирир вә сон дәрәчә гәзәбләндирир. Дејирләр ораја һәр һәф-тә курјерләр кедир. Буна бахмајараг бир кәлмә дә јаз-мырлар!

Берзин вә Шкловски нә едирләр?

Бу мәктубу, лүтфән, онлара көндәрин вә чаваб алын-масы үчүн тәдбир көрүн.

Исвечрәдән бураја тә'чили сурәтдә

Junius-ун китабчасыны,

Карл Либкнехтин »

«Berner Tagwacht»дан кәсилмиш парчалар топлу-суну вә башгаларыны (Алманијада вә Австријада *соллар* һәрәкаты һаггында бүтүн *сәнәдләри*) чатдырмаг зәруридир¹²⁰.

Исвечрәдә буну китаб һалында (бурахылышларла) дәрһал јенидән нәшр етмәк лазымдыр.

Partei-Archiv-ин мә'луматы әсасында вә ја мүһари-бә заманы чыхмыш гәзетләрин («Vorwärts»дә Рүленин парчаланма һаггындакы мәгаләси, 2. I. 1915 вә

ја 1916¹²¹ вә башгалары) комплектләри сахланылан һәр һансы китабхананын мә'луматы әсасында *e j n i* иши көрмәји Алмәнијада (Берлиндә) бир адама тапшырмалы.

Niederbarnim-дән *Referenten-Material (Legien-un: «Warum müssen die Cewerkschaftsführer u. s. w.»* китабчасында ситат кәтирилир)¹²² вә *б у т у н б у н ө в* материаллары дәрһал топламалы.

Анд олсун, биабырчылыгдыр ки, бу сәһәдә *һеч нә* едилмир.

Бу иш үчүн 2 алман (Борһард мүнәсибдир); 2 ис-вечрәли *тутмаг* вә дәрһал һәм алманча, һәм франсызча, һәм дә инкилисчә нәшр етмәк олар (вә лазымдыр).

Ленин

Новороссијскдә олан кәмиләрин мәсәләси һәлә та-мам ајдынлашмамышдыр. Лакин биз *б у т у н* тәдбир-ләри көрмүшүк вә үмидварам ки, әмри јеринә јетирә-чәкләр¹²³.

*1918-чи ил ијунун 18-дә
јазылмышдыр
Берлинә көндәрилмишдир*

*Илк дәфә 1959-чу илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

С. К. ШАУМЈАНА ТЕЛЕГРАМ

Бакы, Шаумјана

Һәштәрхан вә Кушка васитәси илә көндәрмәли,
сонра радиотелеграфла вермәли

Нефт сәнајесинин миллиләшдирилмәси һаггында декрет һәлә олмамышдыр¹²⁴. Нефт сәнајесинин милли-ләшдирилмәси һаггында декрети навигасијанын ахы-рында вермәк фикриндәјик. Һәләлик нефт мәһсуллары тичарәтинин дәвләт инһисарыны тәшкил етмәкдәјик.

Нефт мәһсулларынын тезликлә Волгаја дашынмасы үчүн бүтүн тәдбирләри көрүн. Баш нефт комитәсинә нефт сәнајесинин вәзијјәти һаггында һәр күн мә'лумат верин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

1918-чи ил ијунун 18-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир

В. И. Ленинин имзаладығы
телеграф бланкы мәтниндән
чап олунур

193

МЕНЗЕЛИНСК СОВЕТИНИН СӘДРИНӘ ТЕЛЕГРАМ

Мензелинск
Депутатлар Советинин сәдринә

Һәм гурумаға гојдуғунуз салларын, һәм дә Волганын ашағы ахарына дөвләт тахта заводларына вә ди-кәр тахта заводларына чатдырылачаг бүтүн башга салларын дәрһал сәрбәст кечиб кетмәсинә имкан верин. Һеч бир һалда, гәтијјән һеч бир верки вә чәримә алмајын*. Бу ишин јубадылмасы Совет республикасына бөјүк зијан вурур, сиз бунун үчүн ингилаби мәһкәмә гаршысында чидди мәс'улијјәт дашыјачагсы-ныз. Ичрасы һаггында телеграфла Халг Комиссарлары Советинә тә'чили мә'лумат верин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

1918-чи ил ијунун 18-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир

Макинада јазылмыш,
В. И. Ленинин әләвә едиб
имзаладығы мәтнрән
чап олунур

* Телеграмын «Һеч бир һалда» сөзләри илә башланыб «алмајын» сөзү илә гуртаран мәтни В. И. Ленинин әли илә јазылмышдыр. *Ред.*

194

И. Е. ГУКОВСКИЈЭ

Биз *Эрзаг комиссарлығыны* тэ'чили сурэтдэ, неч ол-маса 2—3 ајлыға күчлэндирмэк үчүн бүтүн комиссар-лыглары сојмағы гэрара алмышыг, јохса мәнв ола би-лэрик.

Сиздэн *Заксы* көтүрмэк истэјирик.

*1918-чи ил ијунун 22-дэ
јазылмышдыр*

*Илк дэфэ 1931-чи илдэ
Ленин мэчмуәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олуноур

195

ХКС КАТИБЛИЈИНЭ

1

1) Мәсәлэләри күндәлијә нечә дахил етмәк һаггын-да чохдан (Питердә) гәбул олуномуш гәрары тапын.

2) Күндәлији тәртиб едән шәхс, катиб (Горбунов дејилми катиб? бу нә гарма-гарышыглыгдыр биздә) ашағыда гол чәкмәлидир: филан катиб тәртиб етмиш-дир (хәбәрдарлыг едирәм ки, гајдалара әмәл етмәк истәмәјән катибләри ишдән *чыхарачағам*).

2

Бүтүн катибләрә

хатырладылыр ки, онлар мә'рузәчидән (вә ја мәсәлә-ни ирәли сүрән шәхсдән) ашағыдакылар барәсиндә *илтизам* алмадан күндәлијә мәсәлә дахил етмәмәли-дирләр:

1) мәсәлә хәрчләрә вә тәхсисата аиддирсә, малијјә идарәсинин (Малијјә комиссарлығы + нәзарәт) рә'ји өјрәнилмишдирми;

2) һаггында сөһбәт кедән мәсәләнин *аид олдуғу* идарәләрин рә'ји өjrәнилмишдирми.

ХКС Сәдри В. Улјанов (Ленин)

Бүтүн катибләр
буну охудуглары барәдә
бурада гол чәкмәлидирләр.

1918-чи ил ијунун 26-да
јазылмышдыр

Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXI китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

196

Г. Ј. ЗИНОВЈЕВӘ

26 /VI. 1918.

Һәмчинин Лашевичә вә МК-нын дикәр үзвләринә*.

Јол. Зиновјев! Биз јалныз бу күн МК-да ешитдик ки, Питердә *фәһләләр* Володарскинин өлдүрүл-мәсинә күтләви террорла чаваб вермәк истәмишләр вә сиз (шәхсән Сиз јох, Питердәки МК-чылар вә ја ПК-чылар) чәкиндирмишсиниз¹²⁵.

Гәти сурәтдә протест едирәм!

Биз өзүмүзү нүфуздан салырыг: һәтта депутатлар Советинин гәтнамәләриндә дә күтләви террорла һәдә-ләјирик, амма ишә кәлдикдә, күтләләрини *тамамилә* дүзкүн олан ингилаби тәшәббүсүнү *дајандырырыг*.

Бу дө—зүл—мәз—дир!

Террорчулар бизи әфәл һесаб едәчәкләр. Зәманә ол-дугча һәрби маһијјәтдәдир. Әксингилабчылара гар-шы, хусусилә дә *һәлледици* нүмунә олан Питердә, шиддәтли вә күтләви террора һәвәс ојандырмаг ла-зымдыр.

Салам! Ленин

* Бу чүмләни В. И. Ленин мәктубун мәтнин үзәриндә јазмышдыр. Ред.

Р. С. Дәстәләр вә јенә дәстәләр: јени сечкиләрдәки гәләбәдән истифадә един. Әкәр питерлиләр *Т а м б о в* губернијасына вә Урала вә с. 10—20 мин адам көндәр-сәләр өзләрини дә, бүтүн ингилабы да *тамамилә вә һөкмән* хилас едәрләр. Мәһсул олдугча чохдур, анчаг бир нечә һәфтә дөзмәк лазымдыр.

*Илк дәфә гисмән
1925-чи ил јанварын 21-дә
«Правда» гәзетинин 17-чи №-синдә
чап едилмишдир*

*Там шәкилдә 1931-чи илдә
Ленин мәңмуәсинин XVIII kitabында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

197

А. М. ЈУРЈЕВӨ ТЕЛЕГРАМ

Әкәр Сиз, һәм инкилисләрә, һәм дә алманлара ејни дәрәчәдә дүшмән олан совет сијасәтини индијәдәк ан-ламаг истәмирсинизсә, онда өзүнүздән күсүн. Натса-ренус јола дүшдү.

Әкәр инкилисләр өз сојғунчулуг сијасәтләрини да-вам етдирсәләр, биз онларла вурушаҭағы¹²⁶.

Ленин

*1918-чи ил ијунун 26-да
јазылмышдыр
Мурманска көндәрилмишдир*

*1935-чи ил февралын 21-дә
«Правда» гәзетинин 51-чи №-синдә
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

198

А. Д. СУРУПА ИЛЭ МЭКТУБ МУБАДИЛЭСИ

Сүрүпәја

1) Сиз нә заман вә кими јерләрә кәндәирсиниз (Шлихтери, Брүханову, даһа кими? вә һараја?).

2) Правдин илэ данышмысынызы (о, бу күн Туладан, *Јелетсдән*, Орјолдан кәлмишдир).

Тахыл вардыр,
гајда нүмунәвидир,
һакимијјәт јохсулларындыр.

3) Кими вә һансы дәстәләрлә Тамбова кәндәирсиниз? Бәлкә ораја Брүханов кәндәрилсин? Ораја *ән* ишкүзар адам кәндәрмәк лазымдыр.

(Бу күн Тамбовдан јаныма кәлмишдиләр; мәһсул мисилсиздир; *көһнә* тахыл да вар; голчомаглары әзмәк олар, лакин *тәшкيلاتчылар вә дәстәләр* чатышмыр).

4) Москвада диктатура (әрзаг диктатурасы) өлмәсәна биз доғруданмы дөзәчәјик? Биабырчылыгдыр! Рүсвајчылыгдыр!

Шлихтер Тула губернијасынын Јефремов гәзасына кедир. Онун дәстәсинә фәһлә чәлб етмәк үчүн ПТБ-јә Зиновјевин јанына бир јолдаш кәндәрмишәм. Инди маллар тәчили јүкләнир. Тәхминән 5 күндән сонра јола дүшәчәкдир*.

А. С.

Сүрүпәја

Зиновјев илэ (о, чоҳдан сорушур ки, дәстәләри һара кәндәрсин) телеграм мубадиләсинә вә малларын јүкләнмәсинә **беш күн** (1 күн??).

Бу, *дәһшәтли* бир сүрүндүрмәчиликдир. Әрзаг комиссарлығындан 10 нәфәр әчлаф чиновники тәјин един вә тәләб един ки, *1 күнә* вә ја *2 күнә* һәр шеји етсинләр, јохса һагг-һесаблары чәкиләчәк вә ишләри мәһкәмәјә вериләчәкдир.

*1918-чи ил ијунун 26-да
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олгунур

* Алтдан хәтти В. И. Ленин чәкмишдир. *Ред.*

199

А. П. СМІРНОВА, Г. И. ПЕТРОВСКИЈӘ ВӘ И. Е. ГУКОВСКИЈӘ

28/VI. 1918-чи ил

Жол. Смирнова

вә ја халг дахили ишләр комиссары Петровскијә
вә халг малијјә комиссары жол. Гуковскијә

Буну тәгдим едәни—Тамбов губернијасы Темников, депутатлар Совети сәдри жол. Семјон Иванович Лебедеви олдугча мәсләһәт көрүрәм.

1½ милјон борч нстәјир. Сөһбәтиндән көрүнүр ки, гәзада ишләр нүмунәвидир. Депутатлар Советләринин *һамысында* голчомагларын һәгигәтән сыхышдырылыб арадан чыхарылмыш олдугу нүмунәви гәзанын сон дәрәчә ибрәтамыз тимсалыдыр. Мәнчә, белә бир гәзаја биринчи нөвбәдә јардым көстәрмәк лазымдыр.

Ленин

*Илк дәфә 1938-чү илдә
Ленин мәчмуәсинин XXI китабында
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олуңур

200

С. К. ШАУМЈАНА

29. VI. 1918-чи ил.

Әзиз жол. Шаумјан!

Сизә ән сәмини саламлар вә арзулар кәндәрирәм.
Сталин Саритсындадыр. Јахшы олар ки, мәктубла-
ры Сталинин васитәсилә кәндәрәсиниз.

Салам! Сизин *Ленин*

*Бақыја кәндәрилмишидир
Илк дәфә 1938-чи илдә
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олуңур

201

И. В. СТАЛИНӘ ТЕЛЕГРАМ

Мәхфи

Халг комиссары Сталинә

Саритсын

Бу күн, ијунун 30-да, Берлиндән Иоффедән хәбәр кәлмишдир ки. Күлман Иоффе илә илкин данышыг апармышдыр. Бу данышыгдан бәлли олдуғуна кәрә, алманлар разыдырлар ки, түркләри Брест мугавиләсиндә көстәрилән сәрһәддән о јанда һәрби әмәлијјаты дајандырмаға мәчбур етсинләр, бизим үчүн дүрүст демаркасија хәтти мүәјјәнләшдирсинләр. Сөз верирләр түркләри Бақыја гојмасынлар, амма нефт истәјирләр. Иоффе чаваб вермишдир ки, биз Брест сүлһүнә чидди әмәл едәчәјик, лакин алмаг хатиринә вермәк принципинә тамамилә разыјыг. Бу хәбәрә чидди диггәт јетирин вә чалышыб ону Шаумјана тез чатдырын, чүнки Бақыны әлдә сахламаг үчүн инди ән чидди шанслар вардыр. Нефтин бир гисмини, әлбәттә, верәрик.

Ленин

*1918-чи ил ијунун 30-да
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1959-чу илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXVI kitabында
чап едилмишдир*

*Телеграф ленти мәтниндән
чап олунур*

202

В. Л. ПАНЈУШКИНӘ ТЕЛЕГРАМ

Новосил

Фөвгәл'адә һәрби комиссар Панјушкинә

Сизин хаһишиниззи Фөвгәл'адә комиссијаја јетирәрәм, Сиздән исә хаһиш едирәм гүввәләриг габагчадан чидди һесаблајараг, өлчүб-бичәрәк гәти һәрәкәт едәсиниз, чүнки елә ки башладын, кәрәк ахыра чатдырасан.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*1918-чи ил ијунун ахырларында —
ијулун 2-дән кеч олмајараг
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XVIII kitabында
чап едилмишдир*

Әлјазмаһындан чап олунур

203

*БҮТҮН ДЭМИР ЈОЛУ ХЭТЛЭРИНДЭ РЕКВИЗИСИЈА ДЭСТЭЛЭРИНИН РЭИСЛЭРИНЭ ТЕЛЕГРАМ¹²⁷

Халг Комиссарлары Совети, бэ'зи реквизиисија дэстэлэринин эсла јолверилмэз вэ Совет һакимијјэти үчүн зэрэрли һәрәкэтлэри барэдэ мә'лумат алмышдыр. Дэстэлэр дэмир јолу хэтлэриндэ һәгиги мөһтәкирлик-лэ мүбаризэ етмәкдән өтрү мәс'ул хидмәт үчүн кәндәрилмишдир. Дэстэлэрин рәислэринэ бир вәзифә олараг тапшырылыр ки, дэстэләрдә ән чидди интизам јаратсынлар; интизамын олмамасы, һабелә дэстәнин бүтүн тәгсирлэри үчүн рәисләр Ингилаби трибуналын амансыз мәнкәмәси гаршысында чидди мәс'улиј-јәт дашыјачаглар. Дэстэләрә е'лан едилсин ки, Халг Комиссарлары Совети, шүүрлу фәһлэлэрин ән чидди пролетар интизамыны позмаға јол вермәјәчәкләринэ вэ өз һәрәкэтлэри илә Совет һакимијјәтини рүсвај едәнлэри сон дәрәчә писләјәчәкләринэ әминдир. Јох әкәр дэстэләрә, мәркәзи һакимијјәтин вэ өз рәислэринин сәрәнчамларына табе олмајан, јахуд торбачылардан рүшвәт алмагла Совет республикасыны ләкәләјән гаты хулиганлар сохулмушдурса, онлар өз рәислэри вэ јерли депутатлар Советлэри тәрәфиндән* дәрһал һәбс едилиб душтаг һалында Москваја кәтирилмәли-дирләр ки, Ингилаби трибуналын ән чидди мәнкәмәсинә верилсинләр.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри
Улјанов (Ленин)

*1918-чи ил ијулун 1-дә
јазылмышдыр*

*Илк дэфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

*Макинада јазылмыш,
В. И. Ленинин дүзәлиш
вә әлава едиб
имзаладығы мәтндән
чап олунур*

* Телеграмын мәтниндәки «өз рәислэри вэ јерли депутатлар Советлэри тәрәфиндән», һабелә биринчи чүмлэдә «бэ'зи» вэ бундан ашағыда «рүс-вај едәнлэри» сөзлэри В. И. Ленинин әли илә јазылмышдыр. *Ред.*

204

А. А. ИОФФЕЈӨ

1. VII. 1918-чи ил

Әзиз јол. Иоффе!

Доғрусу, Сизә бәрк ачығым тутмушдур. Адам аздыр, һамы ишләјиб әлдән дүшмүшдүр, Сиз исә һогга чыхарырсыныз: мәнә олан *шәхси* мәктубунузда (ахырынчыда, карандашла јазылан мәктубда) *әмәли* ишдән чох јазыр, арада Чичеринә бир сыра *шәхси* һүчумлар, басгынлар едирсиниз, ону санчырсыныз вә с. («әсл» м-р* «дејилдир» вә с.). Чичеринә исә јазырсыныз: «перспективләр Ленинә көндәрдијим мәктубдадыр».

Буна һеч билмирәм нә ад вермәк олар!

Әјбәттә, Чичерин мәктубу мәнән хәбәр алып, мән чәкишмәјә баис олмаг истәмәдијимдән мәктубу она көстәрә билмирәм. Иш корланыр, мүнәсибәтләр корланыр.

Чичерин чох көзәл ишчидир, чох вицданлы, ағыллы, биликли ишчидир. Белә адамлары гијмәтләндирмәк лазымдыр. ●нун гүсуру «командирчилијинин» чатышмамасыдырса, бунун ејби јохдур. Бу гүсурун әкси дүнјада азмы адамда вардыр!

Чичеринлә ишләмәк мүмкүндүр, онунла асан ишләмәк олур, лакин һәтта онунла бир јердә дә иши корламаг мүмкүндүр.

Сиз она әсассыз ирад тутурсунуз, лакин Харичи ишләр комиссарлығынын да һаггы вар Сиздән шикајәт етсин, чүнки Сиз онунла һесаблашмырсыныз, сәфирләрин исә, әлбәттә, ихтијары јохдур ки, халг харичи ишләр комиссарынын хәбәри вә ичазәси *олмадан* һәлледичи аддымлар атсынлар.

Үмидварам ки, Сиз бу *Mißstände***-ләри арадан галдырмаг үчүн бүтүн тәдбирләри көрәчәксиниз.

Чох јахшы ки, Красини «һәрәкәтә кәтирмисиниз».

* Көрүнүр: министр (назир) демәкдир. *Ред.*

** — пөгсанлары. *Ред.*

Шкловскини вар гүввәнизлә силкәләјин; о, тән-
бәлдир; һесабат, јенә дә һесабат истәјин, һәдәләјин.

Әлинизи сыхырам. *Ленин*

Берлинә көндәрилмишдир

Илк дәфә 1959-чу илдә

Ленин мәчмүәсинин XXXVI китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

205

Л. Б. КРАСИНӘ ТЕЛЕГРАМ

М ә х ф и

Берлин, Русија сәфирлији
Лениндән шәхсән Қрасинә

Мән Иоффенин ишини тамамилә гијмәтләндирирәм
вә шәксиз бәјәнирәм, лакин тә'кидлә тәләб едирәм ки,
Иоффе өзүнү башынын үстүндә халг харичи ишләр
комиссары олан бир сәфир қими апарсын, әдәб гај-
даларыны көзләсин, сөјүш сөјмәсин вә башгаларына
с'тинасызлыг көстәрмәсин, бүтүн вачиб мәсәләләр
барәһиндә халг харичи ишләр комиссарынын рә'јини
сорушсун. Јалпыз бу һалда мән сәфир Иоффени мү-
дафиә едә биләрәм вә мүдафиә едәчәјәм. Үмидварам
ки, Сизә хас олан нәзакәтлә буну сәфир Иоффејә ба-
ша салачагсыныз вә чаваб көзләјирәм.

Ленин

1918-чи ил ијулун 3-дә
јағылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә

Ленин мәчмүәсинин XXXVI китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

206

Д. J. ИВАШШЕНКОЈА ТЕЛЕГРАМ

Орша

Орша стансијасынын комиссары Ивашшенкоја

Алманијаја кедән 36 вагона јол вердијинизә көрә
тәшәккүр едирәм: бунлар еһтијач ичиндә олан һәрби
әсирләримиз үчүндүр. Хаһиш едирәм бүтүн алчаг иф-

тиралары тәкзиб едәсиниз вә јадда сахлајасыныз ки, биз һәрби әсирләримизә вар гүввә илә көмәк етмә-лијик.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*1918-чи ил ијулун 4-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмуәсинин XXI китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунар

207

***РҚП-нин БҮТҮН РАЈОН КОМИТЭЛЭРИНЭ, БҮТҮН РАЈОН ДЕПУТАТЛАР СОВЕТЛЭРИНЭ, ГЫЗЫЛ ОРДУНУН БҮТҮН ШТАБЛАРЫНА**

Күндүз саат 3 радәләриндә алман сәфирлијинә ики бомба атылмыш вә Мирбах ағыр јараланмыш-дыр. Бу — ачыгча, монархистләрин вә ја чехословак-лары да пулла әлә алмыш инкилис-франсыз капита-листләринин мәнәфеји үчүн Русијаны мүһарибәјә чәлб етмәк истәјән фитнәкарларын ишидир. Бүтүн гүввәләри сәфәрбәрлијә алараг, һамыны дәрһал ајаға галдырараг чинајәткарлары тутмалы. *Бүтүн* ав-томобилләри дајандырмалы вә үчгат јохлајынчаја гәдәр сахламалы¹²⁸.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри

В. Улјанов (Ленин)

*1918-чи ил ијулун 6-да
јазылмышдыр*

*1918-чи ил ијулун 7-дә (ијунун 24-дә)
«Правда» гәзетинин 138-чи №-синдә
вә «Известия ВЦИК» гәзетинин
140-чы №-синдә чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунар

208

А. А. ИОФФЕЈЭ РАДИОТЕЛЕГРАМ

Берлин, Иоффе

Бу күн күндүз саат 2-дә ики намә'лум шәхс Фөвгәл'адә комиссија адындан сахта сәнәдлә Алма-

нија сәфирлијинә сохулуб граф Мирбахын кабинетинә бомба атмышдыр. Граф Мирбах ағыр јараланыб өлмүшдүр. Һөкүмәт нүмајәндәләри дәрһал Алманија сәфирлијинә кетмиш вә бу сијаси фитнәкарлыг һәрәкәтиндән гәзәбләндикләрини билдирмишләр; гатилләри тапыб фөвгәл'адә Ингилаби трибунала вермәк үчүн һөкүмәт бүтүн тәдбирләри көрүр. Алман сәфирлијинин вә Алманија вәтәндашларынын мүһафизәси үчүн керүлән тәдбирләр күчләндирилмишдир. Һөкүмәт Сизә тапшырыр ки, дәрһал Алманија харичи ишләр назиринин јанына кедәсиниз вә Русија һөкүмәтинин бу һәрәкәтдән гәзәбләндијини Алманија һөкүмәтинә билдирәсиниз; еләчә дә өлдүрүлмүш граф Мирбахын аиләсинә баш чәкиб башсағлығы верәсиниз.

Ленин

*1918-чи ил июлун 6-да
јазылмышдыр*

*Нлк дафә 1959-чу илдә
бу کتابда чап едилмишдир:
«Совет һакимийәтинин декретләри»,
II чилд*

*Телеграф бланкынын мәтниндән
чап олунур*

209

И. В. СТАЛИНЭ ТЕЛЕГРАМ

Саритсын

Халг комиссары Сталинә

Бу күн күндүз саат 3 радәләриндә бир сол есер бомба илә Мирбахы өлдүрмүшдүр. Бу гәтл ачыгча, монархистләрин вә ја инкилис-франсыз капиталистләринин хејринәдир. Сол есерләр гатили әлә вермәк истәмәјәрәк Держинскини вә Латси-си һәбсә алмыш вә бизим әлејһимизә үсјан галдырмышлар. Биз елә бу кечә үсјаны амансызлыгла јатырдачағыз вә бүтүн һәгигәти халга дејәчәјик: мүһарибә тәһлүкәси лап башымызын үстүнү алмышдыр. Јүзләрлә сол есери Киров сахлајырыг. Әксингилабчыларын әлиндә әләт олан бу мискин

вə шивəн гопаран авантюристлəри нəр јердə амансыз-часына əзмək лəзымдыр. Мүһарибəнин əлејинə олан-ларын һамысы бизə тəрəфдар олачагдыр.

Бакы һаггында əн мүһүмү одур ки, Сиз Шаумјанла даим əлагə сахлајасыныз вə Шаумјан Берлиндəки сəфир Иоффејə алманларын етдиклəри белə бир тəkлиф-дən хəбərдар олсун ки, əкəр биз нефтин бир һиссəсини алманлар үчүн тəмин етсək, онлар түрклəрин Бакыја һүчүмуну дајандырмаға разы оларлар. Əлбəт-тə, биз разы оларыг. Белəликлə, сол есерлəрə гаршы амансыз олун вə тез-тез мəлүмат кəндəрин.

Ленин

*1918-чи ил ијулун 7-дə
кечə саат 1-дə јазылмышдыр*

*Илк дəфə 1936-чы ил јанварын 21-дə
«Правда» гəзетинин 21-чи №-синдə
чап едилмишдир*

Əлјазмасындан чап олунур

210

МОСКВАНЫН БҮТҮН РАЈОН СОВЕТЛƏРИНƏ ТЕЛЕФОНОГРАМ

Бүтүн рајон депутатлар Советлəринə вə фəһлə тəш-килатларына тапшырылыр ки, гачан гијамчылары тутмаг үчүн дəрһал мүмкүн гəдər чох силаһлы дəстə, һеч олмаса гисмən фəһлэлəрдən ибарət олан дəстэлəр кəндəрсинлəр.

Курск вағзалы рајонуна, сонра исə бүтүн башга вағзаллара хүсуси фикир верилсин. Тə'кидлə хаһиш едирəm ки, гачанлардан бирини дə əлдən бурахмамаг үчүн мүмкүн гəдər чох дəстə тəшкил едəсиниз.

Һəбс олунанлар үчгат јохланылмадан вə гијамда иштирак етмəдиклəри тамамилə јəгин едилмəдən бура-хылмасын.

Ленин

*1918-чи ил ијулун 7-дə
јазылмышдыр*

*1918-чи ил ијулун 8-дə
(ијунун 25-дə) «Правда» гəзетинин
(тə'чили бурахылыш) 139-чу №-синдə
вə «Известия ВЦИК» гəзетинин
141-чи №-синдə чап едилмишдир*

*«Правда» гəзетинин мəтниндən
чап олунур*

211

МОСКВА СОВЕТИНЭ ТЕЛЕФОНОГРАМ

Москва губернијасынын бүтүн волост, кэнд вэ гэта депутатлар Советлэринэ чатдырылсын.

Совет хакимијјэтинэ гаршы үсјан едэн сол есерлэрин дармадағын едилмиш бандалары гачыб этрафа дағылырлар. Бүтүн бу авантүранын башчылары гачырлар. Совет хакимијјэтинэ гаршы үсјана чэсарэт етмиш оланлары тутуб сахламаг үчүн һэр чүр тэдбир көрмэли. Бүтүн автомобиллэри сахламалы. Һэр јердэ шоссе јолларында шлагбаумлары ендирмэли. Онларын јанында јерли фәһлэ вэ кэндлилэрдэн ибарэт силаһлы дэстэлэр топламалы. Алынан мәлүмата көрө, үсјан едэнлэрин элиндэ олан бир зиреһли автомобил шәһэрдэн кэнара гачмышдыр. Һәмин зиреһли автомобили тутмаг үчүн һэр чүр тэдбир көрмэли.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*1918-чи ил ијулун 7-дә
Јазылмышдыр*

*1918-чи ил ијулун 8-дә
(ијунун 25-дә) «Правда» гәзетинин
(тә'чили бурахылыш) 139-чу №-синдә
вә «Известия ВЦИК» гәзетинин
141-чи №-синдә чап едилмишдир*

*В. Д. Бонч-Брујевичин
эли илә јазылмыш
вә В. И. Ленинин имзаладығы
мәтндән чап олунур*

212

**МҮСТЭГИМ ХЭТЛЭ К. А. МЕХОНОШИНЭ
ЧАВАБ¹²⁹**

Ленин чаваб зерир:

Колегајев шәхсэн мәнә, сәкра Зиновјевә вэ бир чох башгаларына демишдир ки, о, Колегајев сол есерләр партијасынын индики сијасәтинин әлејһдарыдыр. Мән шүбһә етмирәм ки, Мирбахын өлдүрүлмәси вэ сол есерлэрин мәркәзи комитәсинин Совет хакимијјэтинэ гаршы гијамы кими дәличәсинә азғын вэ фитнәкар авантүра онлардан тәкчә өз фәһлэ вэ кэндлиләринин

эксэријјетини дејил, бир чох зијалылары да узаглашдырачагдыр. Бүтүн гијам бир күндә тамамилә јатырылмышдыр. һәбс едиләнләр јүзләрләдир.

Сол есерләр партијасындан чыхмасы һаггында Муравјовун бәјанатыны протокола салын, нәзарәти саягылыгла давам етдирин. Әминәм ки, бу шәртләрә әмәл олунарса, биз онун көзәл дөјүш кејфијјәтләриндән истифадә етмәјә тамамилә мүвәффәг оларыг. Чехословакларла вә казакларла мүбаризәни үчгат гүввә илә апармаг лазымдыр.

Ленин

1918-чи ил ијулун 7-дә

јазылмышдыр

Казан верилмишдир

Илк дәфә 1959-чу илә

Ленин мәчмүәсинин XXXVI китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

213

С. П. НАТСАРЕНУСА ТЕЛЕГРАМ

Петрозаводск, фөвгәл'адә комиссар
Натсаренуса

Сизә бир вәзифә олага тапшырылыр:

1. Мүмкүн гәдәр бејүк мәсафәдә дәмир јолуну јерди-дибли дағымат үчүн бүтүн тәдбирләри көрмәли.

2. Инкилис-франсыз империалистләринин гарәтчи јүрүшүнә билаваситә вә ја долајысы илә көмәк едән әчнәбиләри һәбсә алмалы, мүгавимәт көстәрсәләр—күлләләмәли.

3. Совет республикасынын вәтәндашы олуб, империалист гарәтинә билаваситә вә ја долајысы илә көмәк едәнләри күлләләмәли.

Сизин сәрәнчамыныза ики милјон манат көндәрилир. Сизә көндәрилән һәрби јардым һаггында әјрыча мәлумат вериләчәкдир*.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

1918-чи ил ијулун 7-дә

јазылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә

Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Намәлум шәхсин әли илә

јазылмыш вә

В. И. Ленинин әләвә едиб
имзаладыгы мәтндән чап олунур

* Телеграммын сон чүмләси В. И. Ленинин әли илә јазылмышдыр. Ред.

214

ХАЛГ ҺӘРБИ ИШЛӘР КОМИССАРЛЫҒЫНА

Гафгаз комиссары *Иванов* бурададыр (Һәштәрхан—Бакы—Саритсындан кәлмишдир), дејәсән, көзәл дө-јүшчүдүр вә голчомагларын үсјанларыны *лазы-мынча* јатырмағы бачаран адамдыр.

Чехословак чәбһәсинә чан атыр.

Хаиш едир она 500 адам верилсин.

Онун хаишини **тез** јеринә јетирмәк олмазмы?

Вә нә дәрәчәдә јеринә јетирмәк олар?

*1918-чи илин ијулунда, 7-дән сонра
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәҷмуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

215

КОМИССАР ИВАНОВА ТЕЛЕГРАМ

Воронеж, комиссар Иванова

Сол есер гијамы вә Муравјовун хәјанәти тамамилә ләғв едилмишдир. Чехословак чәбһәсинә күчлү көмәк لازمдыр. Кубан чәбһәсиндә бүтүн гүввәни ирәлилә-мәјә дејил, Тихоретскајадан Саритсына вә Саритсын-дан шимала кедән јолун тамамилә вә мөһкәм сурәтдә мүһафизә едилмәсинә вермәк لازمдыр¹³⁰. Чехословак чәбһәсиндә мүвәггәти олараг. Мехоношин, Кобозев вә Благонравов рәһбәрлик едирләр.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*1918-чи ил ијулун 11-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1927-чи илдә
«Красноармеец» журналынын 21-чи
(114-чү) №-синдә чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

216

И. Е. ГУКОВСКИЈӘ¹³¹

1

Гуковскија

Бир сыра шикајәтләр вар ки, Сиз (Сизин комиссар-
лыг) һәлә дә тапшырыг *вермәмисиниз*:

- { 1) там мәтн,
{ 2) бүтүн дилләрдә јазылар вә с. }

Тәзә пулун шәкли барәсиндә.

Артыг мән буну Закса сифариш вермишәм. *Ахы
бу хырда шејдир.*

Сабаһ сәһәр буну един вә ја тапшырын етсинләр.

2

Анд олсун, сиз *саботаж едирсиниз*! Јахшы, бурада
мүһүм нә вар? Ахы бу гәти *дејилдир*. Буну мүһүм
һесаб етмәк күлүнчдүр.

*1918-чи ил ијулун 11-дә
јазылмышдыр*

*Биринчи сәнәд 1945-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир; икинчи сәнәд
илк дәфә чап едилир*

Әлјазмасындан чап олунур

217

И. Е. ГУКОВСКИЈӘ

1

Шикајәт едирләр ки, Сиз тәзә пулун мәтнини һәлә
дә вермирсиниз, бунунла да нүмунәләрин һазырлан-
масы бә јохланылмасыны чәтинләшди́рсиниз. Дәр-
һал верин, гызыла дәјишдирмәк мәсәләсиндә көһнә
гајданы сахлајын (ајрыча декретләрә әсасән дәјиш-
дирмәни дајандырмагла).

2

Совет мэтни јазын.

3

1) Һазыр нүмунэлэр эн јахшы экспертлэрэ верилсин.

2) Бунларын сахтасы сифариш едилсин.

3) Халг маариф комиссарлығы јанындакы коллекцијаја шәкилләр (бүтүн купјураларын шәкилләри) сифариш едилсин.

4) Поповитскијә тапшырылсын ки, белә бир һесаблама апарсын:

(а) купјураларын ади, јә'ни нормал бөлкүсү шәрантиндә ајда бу кредит билетләриндән

(а₁) Орлов машинларында нечәсини,

(а₂) ади јасты машинларда нечәсини,

(а₃) Орлов машинларында при купјуралардан (јә'ни дәјәри јүксәк олан купјуралардан) нечәсини, ади јасты машинларда хырда купјуралардан нечәсини чап етмәк мүмкүн олачагдыр?

(б) тәзә кредит билетләринин дәјәри көһнәләринкиндән нә гәдәр фәрглидир?

(в) клишеләри мәнз нә вахт (јә'ни шәкил тәсдиг едилдикдән нечә күн сонра) һазырламаг вә јени кредит билетләринин чапына нә заман башламаг мүмкүн олачагдыр?

(г) көһнә үсулдан фәргли олараг јени үсул үчүн јени материаллар, јардымчы маддәләр вә с. лазым олмајачагмы?

Бланк нечәјә баша кәләчәкдир (Совет һакимијјәтинин бүтүн рәсми кағызлары үчүн)?

*1918-чи ил ијулун
биринчи јарысында јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

218

ВОРОНЕЖ ГУБЕРНИЈА ҺӘРБИ КОМИССАРЫНА ТЕЛЕГРАМ

Воронеж
Губернија һәрби комиссарына

Сизин Тротскијә гыса мәктубунузу охудум. Биз онун-ла бу мәсәләдә тамамилә һәмрә'јик ки, Саратовдан кәлән телеграм инанылмаға вә е'лан едилмәјә лајиг-дир, чүнки һәммин телеграмы сол есер МК-сынын аван-түрасыны үрәкдән писләјән адамлар кәндәрмншләр¹³².

Ленин

1918-чи ил ијулун 12-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә, әлјазмасындан
чап олунур

219

А. В. ЛУНАЧАРСКИЈӘ

Бу күн Виноградовла данышдым¹³³. Јахшы тә'сир бағышлајыр.

Сизинлә данышыб разылыға кәлмәји вә'д етди.

Сизинлә данышдымы?

Разылыға кәлдими?

Разылыға кәлмәдисә, нәдә?

1918-чи ил ијулун 12-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмуәсинин XXI китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

220

КАТИБЭ ГЫСА МЭКТУБ

Мэним адымдан *Виноградова* зэнк един:
нэ үчүн о, Луначарски илэ разылыға кэлмэмишдир?
 Луначарски бурададыр.

1918-чи ил ијулун 12-дэ
 јазылмышдыр

Илк дэфэ 1933-чу илдэ
Ленин мәчмүәсинин XXI китабында
 чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

221

*ХАЛГ ДЭНИЗ ИШЛЭРИ КОМИССАРЛЫҒЫНА

Чох хаиш едирэм Хэзэр дэнизинэ һәр чүр мұна-
 сиб типли һәрби дэниз кәмиләри кәндәрилмәсини
 сүр'әтләндирмәк үчүн бүтүн тәдбирләри кәрәсиниз¹³⁴.

ХКС Сәдри В. Улјанов (Ленин)

1918-чи ил ијулун 13-дэ
 јазылмышдыр

Илк дэфэ 1942-чи илдэ
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
 чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

222

Н. И. ПОДВОЈСКИЈЭ

Подвојскијэ

Нэ үчүн Сиз Курскдан 4 полк+Асархын полкуну
 кәндәрмәмисиниз (?)

+ Слувисин дивизијасыны?

Кечикмәк чехословак чәбһәсиндә бизи фәлакәтә сү-
 рүкләјир, Сиз исә кечикмисиниз!¹³⁵

1918-чи ил ијулун 16-да
 јазылмышдыр

Илк дэфэ 1959-чу илдэ
Ленин мәчмүәсинин XXXVI китабында
 чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

223

ПЕРМ СОВЕТИНЭ ТЕЛЕГРАМ

17. VII. 1918-чи ил

Перм
Депутатлар Советинэ
Сурэти МК үзвү Смилгаја

Стекловун төвсијә етдији көһнә полјак ингилабчысы Станислав Палинскидән шикајәт мәктубу алмышам. Палински әксингилабчылыгда вә чехословаклара рәғбәт бәсләмәкдә иттиһам едиләрәк Перм губернијасы Верхстија почт стансијасы, Березники сода заводунда һәбс олуңмушдур.

Палински јазыр ки, Усолје гәза депутатлар Советинин һүгүг комиссијасы онун һәрәкәтләриндә чинајәткарлыг тапмамышдыр.

Тә'кидлә хаһиш едирәм ки, бу иши вә онун гәрәзсизликлә тәһгиг олуңмасыны чидди нәзарәт алтына алыб, Палинскинин Полшаја кетмәсинә имкан верәсиниз.

Ичрасыны телеграфла билдирин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәңмуәсинин XXI китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олуңур

224

ВОЛГАБОЈУ АЛМАН ИШЛӘРИ КОМИССАРЛЫҒЫНА ТЕЛЕГРАМ

Саратов
Волгабоју алман ишләри комиссарлығынын үзвү
Петинә

Әкәр алман колонистләриндән бир рота тамамилә е'тибарлы оланларыны, әсл совет бејнәлмиләлчилә-

рини, русча билэнлэрини сечмэк мүмкүн олса, дэрһал көндэрин¹³⁶.

Халг Комиссарлары Советинин Сэдри *Ленин*

*1918-чи ил ијулун 17-дә
язылмышдыр*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV kitabында
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

225

Ф. И. КОЛЕСОВА ТЕЛЕГРАМ

17. VII. 1918-чи ил

Дашкәнд
Түркүстан республикасы
Халг Комиссарлары Советинин сэдри
Колесова

Сизә көмәк етмәк үчүн мүмкүн олан бүтүн тәдбир-
ләри көрүрүк. Бир полк көндәририк.

Чехословаклара гаршы чидди тәдбирләр көрүрүк
вә онлары әзәчәјимизә шүбһә етмирик. Руһдан дүш-
мәјин, вар гүввәнизлә чалышыб Красноводск вә Бакы
илә даими вә мөһкәм рабитә јарадын.

Халг Комиссарлары Советинин Сэдри *Ленин*

*«Волжский День» (Самара) № 29,
20 ијул 1918-чи ил*

Әлјазмасындан чап олунур

226

Н. И. ПОДВОЈСКИЈЭ

Подвојскијә

2-чи телеграма чаваб вермәдим, чүнки белә бир тә'-
јинат мәнән асылы дејилдир вә *бүтүн лүкдә*

үмүми гајданы позмаг демэк олдуғуна көрө үмүмиј-јәтлә, чәтин ки, мүмкүн олсун¹³⁷.

Чехословак (вә голчомаг) тәһлүкәси елә чидди тәһлүкәдир ки, мәнчә, јахшы олар Гәрб вә Чәнуб (алман) чәбһәләриндән вә саирдән чехословак чәбһәсинә гошун јеридилмәсини сүр'әтләндирмәк үчүн Сиз һәммин чәбһәләрә кетмәји (Тротски дә буна, јәгин ки, разылыг верәр) өһдәнизә көтүрәсиниз?

*1918-чи ил ијулун 19-да
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1959-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXVI kitabында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

227

С. П. СЕРЕДАЈА

19. VII. 1918-чи ил

Јол. Середа!*

Буну тәгдим едәнләр Москва губернија депутатлар Совети торпаг шө'бәсинин үзвләридир. Хаһиш едирәм онлары гәбул едәсиниз — мәсәлә вачибдир. Мәнчә, «совет тәсәррүфатлары»ны вә коммуналары бирләшдирмәк лазымдыр. Әмәли јардым вә нәзарәт тәдбирләрини мүзакирә етмәк лазымдыр. Трактор сарыдан көмәк етмәјә чалышмалы.

Сизин Ленин

Р. С. Москва губернијасы үчүн ХКС-нин декрет вермәсинин лазым олуб-олмадығыны мүзакирә етмәли. Чох хаһиш едирәм тәләсин.

*Илк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXV kitabында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

* Сәнәдин јухары һиссәсиндә В. И. Ленин јазмышдыр: «(вә јол. Брүханов үчүн)». *Ред.*

Г. Ж. ЗИНОВЈЕВЭ, М. М. ЛАШЕВИЧЭ вэ Ж. Д. СТАСОВАЖА

20. VII. 1918-чи ил

Зиновјев,
Лашевич

вэ Стасова јолдашлара

Питердэн *тахитит* фəһлэ кəндəрмэк лазымдыр:

(1) онларча (*à la* Кајуров) «рəһбər»

(2) минлэрлэ «сырави».

Јохса *биз јыхыларыг*, чўнки чехословаклар мəсəлəсиндэ вэзијјэт **чəх писдир**.

Белэ бир вэзијјəтдэ Питерин «саламатлығыны» «отуруб кəзлэмэк» вэ орадан гўввэ вермэјэ «һејфи кəлмэк» сарсаглыгдыр: гој Питер депутатлар Советиндэ болшевиклэрин чəхлуғу 98%-дэн (сиздэ 98%-дирми?) лап 51%-э дўшсўн! Нэ ејби вар!

Питердэ депутатлар Советиндэ бизим тэрəфимиздэ олмэјанлар *һəттə*, (һүттə!) 49%-э чатарса (бу һэлэ нэ зəмэи олмэјан), биз мəһв, олмарыг. Лакин хэмири мəһкəм бир шејэ дəндəрмэк үчўн јүзлэр вэ минлэрлэ *рəһбər* фəһмэ элавэ етмэкдэн өтрү *сон дэрəчə* сəј кəстəрмэсэк, чехословаклар тэрəфиндэн јəгин *мəһв олларыг*. Бу, шиширтмэ дејил, дэгиг һесабламадыр. Экэр *сиз* хəсислик етсəниз вэ гўввэни «Питер үчўн» сахласəниз, мəһв олмэја кəрə чəвəб верэчəксиниз.

Салам! Сизин *Ленин*

Р. С. Чəвəб верин!

*Илк дəфə
нəтəмэи шəкилдэ 1942-чи илдэ
Ленин мəчмүəсинин XXXIV китабында
чəп едилмишидир*

*Там шəкилдэ 1950-чи илдэ
В. И. Ленинин Эсэрлэринин
4-чү нэтиринин 27-чи чилдиндэ
чəп едилмишидир*

Элјазмэсиндэн чəп олунур

229

С. К. ШАУМЈАНА РАДИОГРАМ

22. VII. 1918-чи ил

Бақы

Депутатлар Совети Шаумјана

Бақы депутатлар Советинин халгчы фраксијасы әлејһинә вә V Советләр гурултајынын ирадәси һаггында Сталинин телеграмыны анчаг тамамилә мүдафиә едә биләрәм¹³⁸.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

Илк дәфә

*1933-чү ил сентјабрын 24-дә
«Бакинский Рабочий» гәзетинин
221-чи №-синдә чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олуңур

230

ФӨВГӘЛ'АДӘ ҺӘРБИ КОМИССАР А. ТРУША ТЕЛЕГРАМ

22. VII. 1918-чи ил

Тула губернијасынын Јефремов гәзасы
Фөвгәл'адә һәрби комиссар Труша

Әрзаг јүкләнмиш он вагону дәрһал Москваја, Әрзаг комиссарлығына јола салын.

• Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәҷмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олуңур

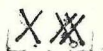
231

1918-чи ИЛ ИЈУЛУН 24-дә И. В. СТАЛИН ИЛӘ МҮСТӘГИМ ХӘТЛӘ ДАНЫШЫГ

Саритсын, Сталинә

Данышан Лениндир.

Дашкәнддән радио илә јеничә алынмыш телеграмы Бақыја чатдыра билмәзсинизми¹³⁹:

Сонра, эрзаг һаггында демәлијәм ки, бу күн нә Питердә, нә дә Москвада гәтијјән бир шеј верилмир. Вәзијјәт лап писдир. Хәбәр верин көрәк, тә'чили тәдбирләр көрә биләрсинизми, чүнки Сиздән башга һеч бир јердән эрзаг алмаг мүмкүн дејилдир. Јарославлда ағларын үсјаны јатырылмышдыр¹⁴⁰. Симбирск ағлар вә ја чехләр тәрәфиндән тутулмушдур. Чаваб көзләјирәм.

Сталинин чавабы

Срағакүн кечә Түркүстана, нә мүмкүнсә көндәрилмишдир.

Радиону Бакыја чатдырдыг. Гафгазын шималында тахыл еһтијаты чохдур, лакин јолун кәсилмәси шимала тахыл көндәрмәјә имкан вермир.

Јол бәрпа едиләнә гәдәр тахыл чатдырмаг мүмкүн дејилдир. Самара вә Саратов губернијаларына експедисија көндәрилмишдир, лакин ән јахын күнләрдә сизә тахыл чәһәтдән көмәк етмәк мүмкүн олмајачагдыр. Тәхминән он күндән сонра хәтти бәрпа етмәк үмумидиндәјик. Бир тәһәр давам кәтирин, әт вә балыг верин, сизә бәл әт вә балыг көндәрә биләрик. Бир һәфтәдән сонра јахшы олар.

Сталин

Саритсын, Сталинә

Балыг, әт, тәрәвәз, үмумијјәтлә, мүмкүн олан бүтүн мәһсуллары вә имкан дахилиндә чох көндәрин.

Ленин

Илк дәфә 1931-чи илдә

*Ленин мәчмуәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

С. П. НАТСАРЕНУСА ТЕЛЕГРАМ

Петрозаводск

Фөвгәл'адә һәрби комиссар Натсаренуса

Сизин телеграмынызы Әрзаг комиссарлығына верирәм. Әрзаг мәсәләси инди лап мүшкүлдүр. Чәтин ки,

көмөк едэ билэк. Чехословак чэбһәсинэ дэстэлэр көндөрмөк үчүн бүтүн эн јахшы вэ эн е'тибарлы нэ варса, һамысыны тәшкил етмөк лазымдыр. Чехословаклар үзәриндэ гэлэбэ чалынмаса, тахыл олмајачаг.

Халг Комиссарлары Советинин Сэдри *Ленин*

*1918-чи ил ијулун 24-дә
јазылмышдыр*

*Илк дэфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

233

КЛАРА СЕТКИНӘ

26. VII. 1918-чи ил

Чох һөрмәтли јолдаш Сеткин!

Керта Һордон јолдашын мәнә кәтирдiji 27/6 тарихли мәктубунуз үчүн бөјүк, һәрарәтли тәшәккүр едирәм. Һордон јолдаша көмөк етмөк үчүн һәр шеји едәрәм.

Сизин, Меринг јолдашын вэ Алманијадакы башга «спартакчы јолдашларын чанла-башла бизә тәрәфдар олдуғлары» бизим һамымызы сон дәрәчә севиндир¹⁴¹. Бу бизи әмин едир ки, Гәрби Авропа фәһлә синфинин эн јахшы үнсүрләри, — бүтүн чәтинликләрә бахмајараг, — һәр һалда бизә көмөк едәчәкләр.

Биз инди бурада бүтүн ингилаб әрзиндә, ола билсин ки, эн чәтин һәфтәләр кечиририк. Синфи мүбаризә вэ вәтәндаш мүһарибәси әһали ичәрисиндә дәрин көк салмышдыр: бүтүн кәндләрдә парчаланма кедир — јохсуллар бизим тәрәфимиздәдирләр, голчомаглар гәти әлејһимиздәдирләр. Антанта чехословаклары пулла әлә алмышдыр, әксингилаби үсјан түғјан едир, бүтүн буржуазија вар күчү илә бизи јыхмаға чалышыр. Буна бахмајараг биз мөһкәм әминик ки, ингилабын бу «ади» (1794 вэ 1849-чу илләрдә олдуғу

кими) кедишиндэн јаха гуртарачаг вэ буржуазијаја галиб кэлэчэјик.

Бөјүк тэшэккүр, эн һәрарэтли
салам вэ сәмиими һөрмәтлэ

Сизин *Ленин*

Р. С. Арвадым Сизэ хусуси салам јетирмәји хаһиш едир. Ыошка јолдаша (онун нитгини, һабелэ Сизин мәгаләнизи тәрчүмә етмишик) вэ бүтүн, бүтүн достлара эн һәрарэтли салам.

Р. С. Јени дөвләт мөһүрүнү индичә кәтириб мәнә вердиләр. Будур мөһүрүн сурәти. Мөһүрүн јазысы беләдир: Русија Сосиалист Федератив Совет Республикасы. Бүтүн өлкәләрин пролетарлары, бирләшин!¹⁴²

*Илк дэфә, рус дилиндә
1933-чү ил јанварын 21-дә
«Правда» гәзетинин 21-чи №-синдә
чап едилмишдир*

*Әлјазмасындан чап олунур
Русчасы алманчадан
тәрчүмә едилмишдир*

234

Г. J. ЗИНОВЈЕВЭ

Мүстәгим хәтлэ

*Петроград
Смолны Зиновјевэ*

Индичә алынан хәбәрә көрә Кубанда Алексејев 60 мин нәфәрә гәдәр гошунла үзәримизә кәләрәк чехословакларын, инкилисләрин вэ Алексејев казакларынын әлбир һүчүм планыны һәјата кечирир. Буна көрә вэ бураја кәлмиш Питер фәһләләри Кајуров, Чугурин вэ башгаларынын дедикләрини, — әкәр МК-нын Питер һиссәсинин мұхалифәти олмаса, Питерин онгат артыг адам верә биләчәји һаггында дедикләрини нәзәрә алараг гәти сурәтдә вэ ултиматум шәклиндә тәкид едирәм ки, һәр чүр мұхалифәтдән әл чәкилсин вэ

Питердэн онгат артыг фəһлə кəндəрилсин. Партия МК-сынын тəлəби мəһз белəдир.

Гəти хəбəрдарлыг едирəм ки, Республиканын вəзижəти тəһлүкəлидир вə питерлилэр чех чəбһəсинə Питердэн фəһлə кəндəрилмəсини лəнкитмəклə, бəтүн ишин мəһв ола билəчəји мəс'улијјəтини өз үзэрлəринə кəтүрəчəклэр.

Ленин

НВ: Бу кағыз мənə гəйтəрылсын вə Питерə, Смолныја саат нечəдə верилдији үзəриндə гəјд едилсин.

Ленин

1918-чи ил ијулун 27-дə
јазылмышдыр

Илк дəфə гисмən
1925-чи ил јанварын. 21-дə
«Правда» гəзетинин 17-чи №-синдə
чап едилмишдир

Əлјазмасындан чап олунур

Там шəкилдə 1942-чи илдə
Ленин мəчмүəсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

235

С. К. ШАУМЈАНА ТЕЛЕГРАМ¹⁴³

29. VII.

Һəштəрхан
Бакыја Шаумјан үчүн

V Советлэр гурултајынын гəрарына вə мəркəзи Совет һакимијјəтинə гаршы дашнакларын һэр чүр һэрəкəтлəри үсјан вə хəјанəт һесаб едилəчəкдир. Гошун кəндəрмəк һаггында тəдбирлэр кəрəчəјик, лакин гəти вə'д.едə билмəрик.

Ленин

1918-чи ил ијулун 29-дə
јазылмышдыр

Илк дəфə 1938-чи илдə
«Красный Архив» журналынын
4—5 №-синдə чап едилмишдир

Əлјазмасындан чап олунур

236

1918-чи ИЛ ИЈУЛУН 29-да
**ҺӘШТӘРХАН ҺӘРБИ ШУРАСЫНЫН ҮЗВҮ ИЛӘ
МҮСТӘГИМ ХӘТЛӘ ДАНЫШЫГ**

Апаратын јанында Елиовичдир. Сизә бу күн вердијим дүнәнки телеграма Бакы җаваб истәјир. Симсиз телеграфла шәхсән Шаумјанла данышачағам.

Ленин. Бу күн Шаумјан үчүн Һәштәрхана вурдуғум телеграмы җавабым һесаб едирәм*. Сизин елә суалларыныз вармы ки, мән онлара җаваб вермәмишәм?

Елиович. Бу күн Пытер вахты илә саат 12-дә радиотелеграф васитәсилә Бакы илә шәхсән Шаумјанла данышыг олачагдыр. Телеграмдан башга Сизин она чатдырыласы сөзүнүз вармы?

Ленин. Јохдур. Башга сөзүм јохдур. Хаһиш едирәм бирчә хәбәр верәсиниз көрәк Бакыда Халг Комиссарлары Советинин исте’фа вермәси доғрудурму? Даһа бир суал: әкәр доғру дејилсә, Бакыда болшевикләрин һакимијјәти нә гәдәр давам кәтирмәк үмидиндәдир?

Елиович. Шхуналар вә әрзаг һазырламағ үчүн Һәштәрхан Бакыја кәмәји нә вахт көзләсин вә нә мигдарда?

Ленин. Гәти вә’д верә билмирик, чүнки бурада да гошун чатышмыр.

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәҷмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунар

237

В. Г. ИВАНОВ-КАВКАЗСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ

Рјазан-Урал дәмир јолу хәтти Бирјулјово
Дәстә рәиси Иванов-Гафгазскијә

Шикајәт кәлмишдир ки, Сиз стансија рәисинин јазы ләвазиматыны, о чүмләдән столуну реквизиисија етмиш-

* Бах: бу чилд, сәнәд 235. Ред.

синиз. Шејлэри дэрһал гайтарын. Изаһатынызы телеграфла көндэрин. Лэнкимэдэн јолуруза давам един. Дәмирјолчуларла лојал олмағынызы тәләб едирәм.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*1918-чи илин ијулунда,
30-дан кеч олмајараг јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXI китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

238

В. И. ЛЕДОВСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ

Москва

Москва јоллар даирәсинин
комиссарына:

Телеграмын лајиһәсини көндэрин, имзалајым. Бундан әлавә, дедијиниз позунту һалларыны, онларын вахтыны, адларыны һөкмән конкрет көстәрмәјинизи тәләб едирәм¹⁴⁴.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*1918-чи ил ијулун 30-да
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXI китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

239

Е. А. РАХЈАНЫН АДЫНА ВӘСИГӘ

31. VII. 1918-чи ил

Вәсигә

Тәсдиг едирәм ки, буну тәгдим едән јолдаш Ејно Рахјаны шәхсән мән чохдан таныјырам вә ән е'тибар-

лы көһнә партијалы јолдаш кими *там* е'тимада ла-
јигдир.

ХКС Сәдри *В. Улјанов (Ленин)*

*Илк дэфә 1960-чы илдә
«Нева» журналынын 4-чү №-синдә
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

240

Ј. ЛАРИНЭ

Јол. Ларин!

АХТШ-нин *тәркиби* вә *фәалијјәти* һаг-
гында кичик (30—40 сәһифә һәмминдә кичик формат-
лы) бир китабча јазмаг лазымдыр.

Бу, Авропа үчүн дә, *кәндлиләр* үчүн дә сон
дәрәчә вачибдир.

Фактлар әсасында ајдын вә садә бир шәкилдә бун-
лардан данышмалы:

(а) *фәһлә* тәшкилатларынын иштиракы,

(β) гуручулуғун (јә'ни јени социал укладын, гу-
рулушун) синдикалист характердә дејил, мәһз комму-
нист (марксист) характердә олмасы,

(γ) капиталистләрин табе едилмәси (јә'ни онларын
мүгавимәтинин ғырылмасы),

(δ) әмәли мүвәффәгијјәтләр (*бутүн* мануфактураны
учота алмышыг: рәгәмләр), 5—10 *ән јахшы* нү-
мунә вә и. а.

(ε) Көрүләси даһа һансы ишләр галыр?

(η) Һәмкарлар иттифагларынын *јени* ролу:

(αα) онларын артымы,

(ββ) *һазырда* онларын сәј тәркиби,

(γγ) онларын ролу; онлар истәһсалы **идарә**
едирләр.

θ) Миллиләшдирилмиш мүәссисәләрин сәјы вә с.¹⁴⁵.

Ленин

*1918-чи ил ијулун ахырларында —
августун әввәлләриндә
јазылмышдыр*

*Илк дэфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXI китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

241

А. Д. СҮРУПАЈА

Жол. Сүрупа! Хәстә көрүнүрсүнүз. Вахт итирмәдән—
и́ки а́ј истираһәтә. Әкәр дәгиг сөз вермирсинизсә, МК-
ја шикајәт едәчәјәм.

Ленин

1918-чи илин ијулунда
јазылмышдыр

Илк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олуңур

242

П. А. ҚОБОЗЕВӘ, К. Х. ДАНИШЕВСКИЈӘ,
К. А. МЕХОНОШИНӘ, Ф. Ф. РАСКОЛНИКОВА*

1. VIII. 1918-чи ил

Қобозев, Данишевски, Мехоношин вә Расколников
јолдашлара

Жолдашлар!

Фүрсәтдән истифадә едиб бир-и́ки кәлмә јазырам.

Һәрби рәһбәрләр вә Ватсетис лазымынча фәал иш-
ләјирләрми? Комиссарларын онлара нәзарәти јахшы-
дырмы?

Блохин һаггында рә'јләр нечәдир? Доғруданмы о
ә'ладыр? Әкәр беләдирсә, она кифајәт гәдәр имкан
верирләрми?

Мән, әлбәттә, кәнардан бахыб мүһакимә јүрүдүрәм
вә асанлыгла јаныла биләрәм. Лакин бундан горхурам
ки, бәлкә «штаблар» ашағыда кедән чанлы иши,
күтләви иши боғурлар? Һәрби ишдә јохсул күтләләр-
лә кифајәт гәдәр әлагә вардырмы?

Он л а р ы ајаға галдырмаг вә ишә чәлб етмәк үчүн
һәр шеј едилirmi?

* Мәктубун зәрфи үзәриндә В. И. Ленин јазмышдыр: «Қобозев, Дани-
шевски, Мехоношин вә Расколников јолдашлара. Қазанда баш командан
штабына (Лениндән)». Ред.

Инди ингилабын **бүтүн** мүгэддэраты **бир** шејэ бағлыдыр: Казан--Урал--Самара чэбһэсиндэ чехословаклар үзэриндэ тез гэлэбэ чалмаг.

Һәр шеј бундан асылыдыр.

Команданлыг кифајет гэдэр гәтијјәтлидирми? Һүчум лазымынча гәтијјәтлидирми?

Хашиш едирәм һәм телеграфла, һәм дә кэлән оlanda мәнә һеч олмаса бир һечә кәлмә чаваб көндәрәсиниз.

Салам! *Ленин*

*Илк дэфә 1934-чү илдә
«Пролетарская Революция»
журналынын 3-чү №-синдә
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

243

Н. П. ГОРБУНОВА

3. VIII. 1918-чи ил

Г о р б у н о в а

1) Јени мөһүрүн сурәтләри чыхарылсын вә гол чәк-дирмәклә **һәр бир** халг комиссарына верилсин*.

2) **Бүтүн** совет идарәләри үчүн бу чүр мөһүрләр (кичик өлчүдә) сифариш едилсин вә ја әмәли аддым-лары бирләшдирмәк үчүн мәсәлә Кичик Советә верилсин (бәлкә **ајры-ајры** комиссарлыгларын адлары ја-зылмыш үмуми типли кичик мөһүрләр һазырлансын).

Ленин

*Илк дэфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

244

А. А. ИОФФЕЈЭ

3/VIII.

Јолдаш Иоффејэ

Сиз сон мәктубларынызда нә јазырсынызса, һа**мы**-сы ифрат дәрәчәдә мә'насыздыр.

* Сөһбәт РСФСР-ин дәвләт мөһүрүндән кедир. *Ред.*

Онега һадисәсиндән сонра «эввәлки» сijasәти — Антанта илә элагәни кәсмәмәк сijasәтини јеритмәк күлүнчдүр*. Ушаглы арвады ахы јенидән бакирә етмәк олмаз.

Буну мүдахилә вә ја көмәк адландырмаг да күлүнчдүр ки, биз мәнз маневри давам етдирәрәк, алман-лара Антанта тәрәфиндән *артыг алынмыш оланы* алмаг имканы веририк, бунунла да Инкил-тәрә, Америка вә Јапонијанын Русијаны боғмасыны чәтинләшдирик вә ләнкидирик.

Фактлары билмәдијинизә вә онлара диггәт јетирмәдијинизә көрә меморандум мәсәләсиндә вә саирдә сәһ-вә јол вермишсиниз. Әкәр бу сәһв үзәриндә исрар етмәк истәјирсинизсә, МК-ја әризә верин. Сиз МК-ја әризә верәнәдәк, Сизин истефаныз МК тәрәфиндән гәбул едиләнәдәк, Сизин јеринизә адам көндәриләнәдәк, о кәлиб чыханадәк, Сиз әлбәттә, партија үзвү кими (буну Сиз өзүнүз дә јазырсыныз) борчунузу јеринә јетирәчәксиниз.

Gruss!** *Ленин*

*1918-чи ил августун 3-дә
јазылмышдыр
Берлинә көндәрилмишидир*

*Илк дәфә 1959-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXVI китабында
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

245

Ј. А. БЕРЗИНӘ

3. VIII. 1918-чи ил

Јол. Берзин!

Буну тәгдим сдәнләр Уфа депутатлар Советинин сәдриндән бизә зәманәт кәтирмиш италијалы һәрби әсирләрдир. Мән онлары ики дәфә көрмүшәм вә он-ларла етдијим сөһбәт мәнә чох јахшы тәсир бағышла-мышдыр. Максимум еһтијатлы олмаг, италијалылар

* 1918-чи ил ијулун 31-дә Антанта мүдахиләчиләри Онегаја десант чы-харыб шәһәри тутмушдулар. *Ред.*

** — Салам! *Ред.*

арасында, италјан дилиндэ ишин вэ нэшрлэрин тэш-
кили үчүн онлара һәр васитэ илэ көмэк етмэк ла-
зымдыр.

Мәктублара көрә сағ олун.

Көрүнүр, Сиз әзмлә ишләјирсиниз. Әһсэн!

Аллаһ хатиринә, нэшрләрә (алман, франсыз, итал-
јан, инкилис дилләриндә нэшрләрә) пул әсиркәмәјин,
тез олун, тез олун.

Бурада вәзијјәт чох ағырдыр: инкилисләрлә, чехос-
ловакларла, вэ голчомагларла мүбаризә кедир. Инги-
лабын мүгәддәрәтә һәлл олунур.

Сизин Ленин

Бернә көндәрилмишидир

*Илк дәфә, гисмән 1925-чи ил
јанварын 21-дә «Правда» гәзетинин
17-чи №-синдә чап едилмишидир*

*Там шәкилдә илк дәфә,
әлјазмасындан чап олунур*

246

КАТИБӘ ТАПШЫРЫҢ

Муралова зәнк етмәли, бу телеграмы она охума-
лы, сәрәнчам вермәли ки, рүшвәтхорлары һәбс
етсин¹⁴⁶.

Ленин

*1918-чи ил августун 4-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмуәсинин XXI китабында
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

247

И. А. САММЕРЭ вэ Ш. З. ЕЛИАВАЈА ТЕЛЕГРАМ

Вологда, губернија ичраијјә комитәси
Саммерә, Елиаваја

Хаһиш едирәм Арханкелскә кедән јолун стансија-
лары илэ рабитәјә чидди көз гојасыныз, һәр күн мә'-

лумат верәсиниз көрәк һансы ахырынчы стансија илә рабитә вар. Бизимлә мүнтәзәм әлагә сахлајын вә мәнә әтрафлы мә'лумат верин¹⁴⁷.

Ленин

*1918-чи ил августун 4-дә
язылмышдыр*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәңмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

248

А. Д. СҮРУПАЈА вә В. Л. ПАНЈУШКИНӘ

Јол. Сүрупаја вә Панјушкинә

Панјушкинин мә'рузәсиндән көрүнүр ки, о, чох кө-
зәл ишләјир, амма өзүнү һәддиндән артыг ора-бура
атыр, 100 ишдән јапышыр.

Бу, јолверилмәздир.

Панјушкинә тамамилә мүәјјән, дәгиг, јазылы шәкил-
дә гејдә алынмыш *тапшырыг* вермәк лазымдыр:

(1) бүтүн Тула губернијасынын голчомагларындан
вә варлыларындан *бүтүн* артыг тахылы *мүса-
дирә етмәли* вә алмалы,

(2) бу тахылын һамысыны *дәрһал* Москваја
дашымалы,

(3) *бу тапшырыгы тамамилә јеринә
јетирәнәдәк һеч бир башга ишә ки-
ришмәмәли*.

Ишин көрүлмәси үчүн мүмкүн гәдәр чох јүк авто-
мобили көтүрмәли.

*1918-чи илин јајында,
августун 5-дән әввәл
язылмышдыр*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәңмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

А. Д. СУРУПАЈА

Эрзаг чәһәтдән вәзијјәт чох ағыр олдуғуна көрә гүввәләри сәпәләмәк дејил, *чохлу* тахыл әлдә едилмәси *мүмкүн олан* јердә бир мәнтәгәјә күлли мигдарда гүввә топламаг лазымдыр.

Тәклиф едирәм Јелетс гәзасына чох гүввә топлансын; бир сыра рә'јләрә көрә вә һәмин гәзаны тәфтиш етмиш олан халг дахили ишләр комиссары Правдинин дедијинә көрә, орада голчомаглары боғмаг вә јохсуллары тәшкил етмәк мә'насында ишләр нүмунәви һалдадыр.

Дәрһал, максимум сүр'әтлә *бүтүн* эрзаг дәстәләри, јығым вә јығым-реквизисија дәстәләри максимум дөјүм машины, һабелә тахылы тез гурутмаг үчүн (мүмкүн олса) аваданлыг вә с. илә барабәр Јелетс гәзасына көндәрилсин.

Тапшырыг верилсин — гәзада олан *артыг* тахыл *т а р т а м и з јығылсын*.

Јәгин ки, бундан бир нечә милјон пуд (мәним фикримчә, 6 милјон пуддан артыг) тахыл әлдә едиләр.

Әввәлчә гәзада, јерли адамларын дедијинә көрә, јохсулларын даһа јахшы тәшкил едилмиш олдуғу 12 (21-дән) волоста, хусусилә дә учота алынмыш олан кечмиш мүлкәдар маликанәләринә ән чох гүввә көндәрилсин.

Тахылын тез јығылыб тәһвил верилмәси үчүн мүкафат *әсиркәнмәсин*, бунун үчүн дәрһал *30 милјон* маната *гәдәр* тәхсис едилсин (мүкафатлар волост вә кәндләрә машинлар шәклиндә, мәктәб вә хәстәханалар үчүн вә үмумијјәтлә башлыча олараг бу кими мәгсәдләр үчүн тәхсисат шәклиндә верилсин). Максимум мүкафатлар *бүтүн* артыг тахылы топламаға көрә, орта мүкафатлар үмумијјәтлә *чохлу* тахыл топламаға көрә верилсин вә и. а.

Ачлыг чәкән губернијаларын фәһләләри арасында (вә һәмин губернијалардакы ачлыг чәкән кәндлиләр

арасында) күтлэви тэшвигат кенишлэндирилсин: Желетс гэзасында бичинэ!

*1918-чи ил августун 5-дә
язылмышдыр*

*Илк дэфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

250

В. Л. ПАНЈУШКИНӘ ТЕЛЕГРАМ

Желетс

Фөвгәл'адә һәрби комиссар дәстә рәиси
Панјушкинә

Дәстәнизин ләнк јола дүшмәсинә тәәччүб едирәм.
Телеграфла билдинин көрәк нә үчүн јубанмысыныз
вә нә вахт јола дүшүрсүнүз. Һәр васитә илә сүр'әт-
ләндирмәк лазымдыр¹⁴⁸.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*1918-чи ил августун 5-дә
язылмышдыр*

*Илк дэфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

251

ЖЕЛЕТС ВӘ ТУЛА ҺӘРБИ КОМИССАРЛАРЫНА ТЕЛЕГРАМ

Желетс сурәти *Тула*

Желетс гәза һәрби комиссарына
вә Тула губернија һәрби комиссарына

Панјушкинин дәстәсинин тез јола салынмасына вә
лазым олан һәр шејин она чатдырылмасына һәр васитә

илэ көмөк көстөрүн. Телеграфла мәнэ билдирин көрөк
нэ етмишсиниз.

Халг Қомиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*1918-чи ил августун 5-дә
язылмышдыр*

*Илк дэфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

252

С. П. НАТСАРЕНУСА ТЕЛЕГРАМ

6. VIII. 1918-чи ил

Петрозаводск
Фөвгәл'адә һәрби комиссар Натсаренуса
Сурәти Петроград, Зиновјевә

Натсаренусун тәһлүкәли вә мүһүм мәнтәгә олан
Петрозаводскдан кетмәсини Тротски илә бирликдә
мән ганунсуз вә јолверилмәз һәрәкәт һесаб едирәм.

Петрозаводска гәјтарылсын вә изаһат тәләб едил-
син*.

Халг Қомиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дэфә әлјазмасындан
чап олунур*

253

А. Д. СУРУПАЈА

Сурупаја

Инди вар гүввә илә чалышмаг лазымдыр ки, *факти-
ки олараг* һәр ики декрет (јығым дәстәләри һаггында
декрет вә коллектив гатарлар һаггында декрет)

әмәли ишдә бирләшсин вә *бизим* дәстәләри би-
зә версин¹⁴⁹.

Бунун үчүн нә едилир?

* Бах: бу чилд, сәнәд 264. Ред.

1) Тә'лимат: коллектив гатарларда һәмкарлар иттифагларындан *филан гәдәр* (мәсәлән, 1-ин 5-ә нисбәтиндә) олсун,

2) коллектив гатарлар һаггында декретин 7-чи §-ы кенишләндирилсин вә күчләндирилсин.

3) реквизисия дәстәләри илә онларын гаршылыглы мунасибәти (әслиндә кәрәк белә олсун = *ја р-д ы м ы*)...

4) Онларын *һамысыны тахитит* 2 гәзаја (ән *јах-шыларындан*) тә'јин етмәли вә бу гәзалар тәртәмиз *јыгылмалы*.

1918-чи ил августун 8-дә
язылмышдыр

Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

254

Н. П. БРУХАНОВА ВӘ ӘРЗАГ КОМИССАРЛЫҒЫ КОЛЛЕКИЈАСЫНЫН БАШГА ҮЗВЛӘРИНӘ

*Бруханова вә Әрзаг комиссарлығы коллекијасынын
башга үзвләринә*

Сизин гыса мәктубунуздан мән бу нәтичәни чыха-рырам ки, Әрзаг комиссарлығы декретләри дүзкүн баша дүшмүр вә дүзкүн тәтбиг етмир.

«Фәһләләрдә елә бир һәвәс көрүнмүр...» (јығым дәстәләринә кетмәјә).

Сүбут һаны? Әрзаг комиссарлығынын мүрачиәти һаны? Тарихи һансы күндәндир?

Һансы заводлара көндәрилмишдир? Нә заман вә нә гәдәр?

Дејәсән, Әрзаг комиссарлығы бунларын һеч бирини етмәмиш (ј. Брухановун сусмағындан белә көрүнүр), ким билир нечә бюрократчасына сүрүндүрмәчиликлә мәшгул олмушдур? Чүнки фәһләләрин көмәји олмадан Әрзаг комиссарлығы һечдир.

Ситатдан (Невскинин 8. VIII тарихли телеграмын-дан кәтирилән ситатдан) һеч бир пис шеј көрүнмүр, чүнки телеграмда һәмкарлар иттифаглары үзвләринин

%-и, рәһбәр тәшкилат, иштирак вә јығым (коллектив гатарлар һаггында декретин 7-чи §-ы) мәсәләсинә *тохунулмамышдыр*, јә'ни ишкүзар мәсәләлә-рә тохунулмамышдыр.

Невскинин телеграмы јахшыдыр, орада пис нә вар ки? Невски фәһләләрә белә бир чағырышла мұрачиәт едир: кедин көмәк един (шәртләрдән данышмыр, *биз исә бу шәртләри* мүүјјән етмишик, һәм дә јахшы-ларыны мүүјјән етмишик), Әрзаг комиссарлығы исә *сөзә* ирад тутур (һәм дә һаһаг ирад тутур)... вә һеч бир иш көрмүр!

Ја биз фәһлә күтләләрини тахыл әлдә етмәк үчүн (вә голчомаглары боғмаг үчүн) чидди һәрәката гал-дырачағы—Әрзаг комиссарлығы буну етмир,

— ја да һеч бир Әрзаг комиссарлығы гәтијјән лазым дејилдир.

*1918-чи илин августунда, 8-дән
сонра јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәҷмугәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олуңур

255

АЛИ ҺӘРБИ ШУРАЈА¹⁵⁰

Нә хаһиш едирләрсә дәрһал вермәли;
елә бу күн Москвадан јола салмалы;

бу әмрин дәгиг вә лазымынча јеринә јетирилмәсинә чавабдәһ олан 6 кенералын (кечмиш кенералларын) вә 12 баш штаб забитинин (кечмиш забитләрин) *а д-ларын ы* -(вә үнванларыны) мәнә дәрһал вермәли вә онлара хәбәрдарлыг етмәли ки, иңра етмәсәләр, сабо-тажа көрә күлләләнәчәкләр.

М. Д. Бонч-Брујевич велосипедчи илә мәнә дәрһал буна јазылы чаваб көндәрмәлидир.

ХКС Сәдри В. Улјанов (Ленин)

*1918-чи ил августун 9-да
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1938-чи ил февралын 23-дә
«Правда» гәзетинин 53-чү М-сіндә
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олуңур

256

Н. А. АНИСИМОВА ТЕЛЕГРАМ

Нәштәрхан
Анисимова

Бакыдакы вәзијјәт јенә дә мәнә ајдын дејилдир.

Накимијјәт башында кимләрдир?

Шаумјан һарададыр?

Сталиндән сорушан вә бүтүн шәраити нәзәрә ала-
раг һәрәкәт един; Сиз билирсиниз ки, мән Шаумјана
тамамилә е'тибар едирәм. Вәзијјәти бурадан билмәк
олмур вә тезликлә јардым етмәјә имкан јохдур¹⁵¹.

Ленин

1918-чи ил августун 9-да
јазылмышдыр

Илк дафә 1938-чи илдә
«Красный Архив» журналынын
4—5 №-синдә чап едилмишидир

Әлјазмасындан чап олунур

257

Г. Ф. ФЮДОРОВА*

9. VIII. 1918-чи ил

ј. Фјодоров!

Нижнидә, шәксиз, ағвардијачыларын үсјаны һа-
зырланыр. Бүтүн гүввәләри топламаг, диктаторлар үч-
лүјү (Сиз, Маркин вә башгасы) дүзәлтмәк, *д э р һ а л*
күтләви террор тәшкил етмәк, әскәрләри, кечмиш за-
битләри ичирдиб кефләндирән *јүзләрлә* фәишәни
күлләләмәк вә шәһәрдән чыхармаг лазымдыр вә с.

Бир дәгигә дә ләнкимәк олмаз.

Баша дүшмүрәм ки, белә бир вахтда Романов нечә
дә кедә билир!

Бу мәктубу тәгдим едәни танымырам. Ады Алексеј

* Зәрфин үстүндә В. И. Ленин јазмышдыр: «Нижни Новгород губер-
нијасы депутатлар Советинин сәдри. Әмәк комиссарлығы коллекијасы-
нын үзвү Григори *Ф ј о д о р о в* јолдаша». Ред.

Николајевич Бобровдур, дејир ки, Питердә Выборг тәрәфдә ишләмишдир (1916-чы илдән)... Бундан әввәл исә куја 1905-чи илдә Нижнидә ишләмишдир.

Мандатларына көрә е'тимада лајигдир. Јохлајын вә ишә гошун.

Фөвгәл'адә комиссијанын сәдри Петерс дејир ки, Нижнидә онларын да *е'тибарлы* адамлары вардыр.

Вар гүввә илә фәалијјәт көстәрмәли: күтләви ахтарышлар апармалы. Силаһ сахламаг үстүндә күлләләмәли. Меншевикләри вә е'тибарсыз адамлары күтләви сурәтдә шәһәрдән чыхармалы. Анбарларын кешикчиләрини әвәз етмәли, јерләринә е'тибарлы адамлар гојмалы.

Дејирләр ки, Расколников вә Данишевски Казандан Сизин јаныныза јола дүшмүшләр.

Бу мәктубу достлара охујун, мәнә телеграфла вә ја телефонла чаваб верин*.

Сизин Ленин

Нижни Новгорода көндәрилмишдир

*Илк дэфә натамам шәкилдә
1938-чи илдә «Большевик»
журналынын 2-чи №-синдә
чап едилмишдир*

*Там шәкилдә илк дэфә,
әлјазмасынын фотосурәтиндән
чап олунур*

238

А. Д. МЕТЕЛЈОВА ТЕЛЕГРАМ¹⁵²

9/VIII.

Вологда

Губернија ичрайјә комитәси, Метелјова
Сурәти Саммерә вә Елпаваја

Мә'лумат вермәк үчүн Москваја кәлмәк лазым дејил. Нөкмән Вологдада галмалы, Вологдада ачыгча хәјанәт һазырлајан ағвардијачылар дәрһал, аман-

* Бах: бу чилд, сәнәд 281. Ред.

сыз диван тутмаг үчүн вә мүдафиәјә һазырлыг көрмәк үчүн вар гүввәни топламаг лазымдыр.

Арханкелск һаггындакы јаланы јазылы шәкилдә тәкзиб един.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*1918-чи ил августун 9-да
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV kitabында
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

259

ПЕНЗА ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈӘ КОМИТӘСИНӘ ТЕЛЕГРАМ

Пенза
Губернија Ичраијә Комитәси
Сурәти Јевкенија Богдановна Боша

Сизин телеграмынызы алдым¹⁵³. Сечмә, е'тибарлы адамлардән мөһкәм мұһафизә тәшкил етмәк, голчомаглара, кешишләрә вә ағвардијачылара гаршы амансыз күтләви террор кечирмәк, шүбһәли адамлары шәһәрдән кәнарда һәбс дүшәркәсинә салмаг лазымдыр. Експедисијаны ишә салын¹⁵⁴. Ичрасы һаггында телеграфла хәбәр верин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*1918-чи ил августун 9-да
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1924-чү илдә
«Пролетарская Революция»
журналынын 3-чү (26-чы) №-синдә
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

260

В. В. КУРАЈЕВӘ ТЕЛЕГРАМ

10. VIII. 1918-чи ил

Пенза

Губернија ичраијә комитәси, Курајсә

Телеграмынызы алдым, Свердлова вердим вә онунла данышыб разылыға кәлдим¹⁵⁵.

Бүтүн тәдбирләр көрүләчәкдир.

Пензадакы гошунун бир hissәсини кәндәриб голчомагларын үсјаныны ән бөјүк әзмлә, сүр'әт вә амансызлыгла јатырмаг вә үсјан етмиш голчомагларын бүтүн әмлакыны вә бүтүн тахылыны мүсәдирә етмәк лазымдыр. Бу ишин нечә кетдији һаггында телеграфла тез-тез хәбәр верин.

Халг Қомиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунар

261

А. Д. СУРУПАЈА

10/VIII — 18

1

С у р у п а ј а :

(1) Сон дәрәчә бөјүк биабырчылыг, һәдсиз биабырчылыгдыр ки, Саратовда тахыл вар, амма биз ону кәтирә билмирик!! Говшаг стансијаларынын һәрәсинә 1—2 әрзаг ишчиси е'зам етмәк јахшы олмазмы? Даһа нә етмәк олар?

(2) Декрет лајиһәси — һәр бир тахыл волостунда *варлылардан* 25—30 нәфәрини **бүтүн** артыг тахылын топланмасы вә тәһвил верилмәси үчүн өз *һәјәты* илә чавабдеһ олан адамлар кими *киров* сахламаг.

(3) Попова **тә'чили** олараг сифариш едилмәлидир ки, волостлар үзрә нарјадлар һазырласын. Јә'ни көс-тәрсин ки, һәр волостда *аргыг* тахыл нә гәдәр **о л м а л ы д ы р?** Һәр волост нә гәдәр вермәлидир?

2

Сурунаја

1) Снз «киров сахламаг» барэсиндэ чаваб вермэ-мисиниз.

2) Попов өз ишини нэ заман *гуртарачагдыр?* (Она а з вахт вермэк лазымдыр.)

3

Мэн тэкниф едирэм ки, «киров сахланачаг адамлар» *тутулмасын, волостлар үзрэ адбаад тэ'јин олунсун.*

Тэ'јин етмэкдэн мэгсэд: мэнз варлылар тэзминат үчүн чавабдеһ олдуғлары кими, артыг тахылын дэрһал топланмасы вэ тэһвил верилмэси үчүн дэ өз *һ ә ј а т л а р ы* илэ *чавабдеһдирлэр.*

Белэ бир тэ'лимат («киров» сахланачаг адамлары тэ'јин етмэк һаггында тэ'лимат)

(а) јохсул комитэлэринэ,

(б) бүтүн эрзаг дэстэлэринэ верилир.

Гүввэ? Мэнз ниди *ч ә б һ ә ј а н ы* золагда *гүввэ олачагдыр*¹⁵⁶.

*1918-чи ил августун 10-да
јазылмышдыр*

*Илк дэфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

262

А. П. СМЕРНОВА ТЕЛЕГРАМ

Саратов

Фөвгэл'адә комиссар Смирнова

Тротскинин Казана кетмиш муавининэ һамысыны чатдыраам. Невскијә вэ башгаларына да чатдыраам. Јохсуллары тәшкил етмәјә, голчомағлары эзмәјә вэ е'тибарлы фәһлэләри снлаһландырмаға күч верин.

Ленин

*1918-чи ил августун 10-да
јазылмышдыр*

*Илк дэфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

263

***АЛИ ҺӘРБИ ШУРАЈА**

10 август 1918-чи ил.

Т а м а м и л а м а х ф и

М. Д. Бонч-Брујевичә әлбәәл верилмәлидир

Шәрг чәбһәснини һәр васитә илә күчләндирмәји зәрури һесаб едирәм. Али һәрби шураја тәклиф едирәм ки, Гәрб чәбһәсиндән һиссәләрин *ән бәјүк* бир гисминин кәтүрүлмәси үчүн план һазырласын. Бу планы ән гыса мүддәтдә һәјата кечирмәк лазымдыр. Дөјүш габиллјјәти олан бүтүн һиссәләр кетмәлидир. Дәмир јоллары чәбһәјә кетмәкдә олан һиссәләрә дәрһал јол вермәк барәсиндә сәрәнчам алачаг, јениләрини гәбул етмәјә вә дашымаға һәр васитә илә һазырлашааглар.

Али һәрби шураја тәклиф едирәм ки, дәмир јолларынын нарјадлары дүзкүн вә тез јеринә јетирмәсинә нәзарәт етсин. Јубандырма һаллары барәсиндә мәнә Али һәрби шуранын сәдри мә'лумат версин.

Планын тезликлә ичрасы үчүн мәс'улијјәти Али һәрби шуранын үзәринә гојурам.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри

*В. Улјанов (Ленин)**Илк дәфә (факсимилеси)**1930-чу илдә*

бу китабда чап едилмишидир:
«Вәтәндиши мүнәрибәси, 1918—1921»,
III илдә

*Е. М. Склјанскинин**әли илә јазылмыш*

вә В. И. Ленинин имзаладығы
мәтндән чап олунур

264

С. П. НАТСАРЕНУСА ТЕЛЕГРАМ

11. VIII. 1918-чи ил

Петрозаводск

Фөвгәл'адә һәрби комиссар Натсаренуса

Чох шадам ки, Сиз адамларын һамылыгла чәбһәдән кетмәсинини мәнә вә Тротскидә ојатдығы тәшвиш һис-

сини гәтијјәтлә јох едирсиниз*. Фүрсәт дүшдүкдә ән е'тибарлы бир адамла гошунларын сајы, јерләшмәси вә әһвал-руһијјәси һаггында әтрафлы мә'лумат кәндәрин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дэфә, әлјазмасындан
чап олунур*

205

ВОЛОГДА ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЈӘ КОМИТӘСИНӘ ТЕЛЕГРАМ

11. VIII. 1918-чи ил

Вологда, губернија ичраијјә комитәсинә
Сурәти Кедрова

Сәнкәр газылмасы ишинә буржуазијаны дәрһал сә-
фәрбәр етмәк вә үмумијјәтлә истәһкам ишләрини мак-
симум фәаллыгла прәлиләтмәк лазымдыр. Ичрасыны
телсграфла хәбәр верин. Бу тә'хирәсалынмаз ишләрин
кәдиши һаггында ән е'тибарлы адамла әтрафлы мә'лу-
мат вә һесабат кәндәрин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

Илк дэфә (факсимилеси)

1930-чу илдә

бу китабда чап едилмишидр:

«Вәтәндаш муһарибәси. 1918—1921»,

III чилд

Әлјазмасындан чап олунур

266

М. С. КЕДРОВА ТЕЛЕГРАМ

Мәхфи.

Вологда
Губернија ичраијјә комитәси, Кедрова

Инкилисләрин Двина бојунча һәрәкәтнин башлан-
ғычында рәһбәр олмамасы Сизин сәфәринизин зәрә-
рини сүбут етди.

* Бах: бу чилд, сәһәд 252. Ред.

Инди Сиз элдэн верилэн фүрсэтин эвэзини вар гүввэ илэ чыхмалы, Қотласла элагәјә кирмәли, ораја дәрһал тәјјарәчиләр кәндәрмәли вә нечә олурса-олсун Қотласын мүдафиәсини тәшкил етмәлисиниз¹⁵⁷.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

1918-чи ил августун 12-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1926-чы илдә
«Большевистская Мысль»
(Архангелск) журналынын
11-чи (13-чү) №-синдә
чап едилмишидир

Әлјазмасындан чап олунур

267

Л. Б. БОША ТЕЛЕГРАМ

12. VIII. 1918-чин ил.

Пенза

Губернија ичраијјә комитәси, Боша

Сизин телеграмынызы алдым¹⁵⁸. Сон дәрәчә һејрәт едирәм ки, беш волостдакы голчомаг үсјаныны јатырмағын кедиши вә агибәти һаггында мәлүмат јохдур. Фикримә кәтирмәк истәмирәм ки, үсјаны јатыранда вә үсјан етмиш олан голчомагларын бүтүн әмлакыны вә хүсусилә тахылыны нүмунәви сурәтдә мүсадирә едәндә ләнк тәрпәнмисиниз вә ја зәифлик кәстәрмисиниз.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

Илк дәфә 1924-чү илдә
«Пролетарская Революция»
журналынын 3-чү (26-чы) №-синдә
чап едилмишидир

Әлјазмасындан чап олунур

268

А. Ж. МИНКИНЭ ТЕЛЕГРАМ

Пенза

Губернија ичранјјә комитәси, Минкинә

Голчомаг гијамынын јатырылдығы һаггында Сизин телеграмынызы алдым. Дәмири исти-исти дөјмәк вә бунун үчүн голчомагларын әзилмәсиндән истифада едиб һәр јердә тахыл мөһтәкирләрини амансызчасына әзмәк, ән варлыларын тахылыны мүсадира етмәк, тахыл пажы олан јохсуллары күтләви сурәтдә сәфәрбәр етмәк лазымдыр. Ичрасыны телеграфла хәбәр верин. Чәбһәјаны золагда јохсулларын һакимијјәтини гәти мөһкәмләндирмәк лазымдыр.

Халг Қомиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*1918-чи ил августун 12-дә
јазылмышдыр*

Һәк дәфә (факсимилеси)

1930-чы илдә

*бу китабда чәп едилмишдир:
«Вәтәндаш мұһарибәси. 1918—1921»,
III чилд*

Әлјазмасындан чәп олунур

269

В. В. КУРАЈЕВӘ ТЕЛЕГРАМ

Пенза

Губернија ичранјјә комитәси, Курајевә

Голчомаг үсјанында сол есерләрин иштиракы фактларыны топлајыб нәшр етмәк сон дәрәчә вәһибдир. Әтрафлы мә'лумат верин көрәк Сиз сол есерләрә гаршы нә кими тәдбирләр нәзәрдә тутурсунуз. Галанла-

ры барэсиндэ мэн Минкинэ вэ Боша телеграфла хэбэр вермишэм*.

Халг Комиссарлары Советинин Сэдри *Ленин*

*1918-чи ил августун 12-дэ
язылмышдыр*

*Илк дэфэ 1931-чи илдэ
Ленин мэхмуэсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Элјазмасындан чап олунур

270

А. Ж. МИНКИНЭ ТЕЛЕГРАМ

14. VIII. 1918-чи ил

Пенза

Губернија ичрайјјэ комитэси, Минкинэ

Сизин һаггынызда ики шикајэт алмышам**. Бирин-чиси одур ки, Сиз голчомаглары эзмэк ишиндэ јумшаглыг көстөирсиниз. Әкәр бу доғрудурса, онда Сиз ингилаба гаршы чох бөјүк чинајэт етмиш олурсунуз. Икинчи шикајэт одур ки, Сиз тәшвигаты ихтисар едирсиниз, вэрәгәләрни тиражыны азалдырсыныз, пул чатышмадығындан шикајәтләнирсиниз. Биз тәшвигат үчүн јүз минләрлә пул әсиркәмәрик. МИК-дән тә'чили сурәтдә пул истәјин, пул чатышмазлыгы олмајачагдыр. Белә бәһанәләри гәбул етмәрик.

Халг Комиссарлары Советинин Сэдри *Ленин*

*Илк дэфэ 1931-чи илдэ
Ленин мэхмуэсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Элјазмасындан чап олунур

271

Ж. А. БЕРЗИНЭ

14. VIII. 1918-чи ил

Әзиз јол. Берзин! Фүрсәтдән истифадә едиб бир-ики кәлмә илә Сизә салам јетирмәк истәјирәм. Нәшрә көрә сәмим-гәлбдән тәшәккүр едирәм.

Сизин *Ленин*

* Бах: сәнәд 267 вә 268. *Ред.*

** В. И. Ленин Ж. Б. Бошун телеграмыны вә Пенза губернија мәтбуат комиссары А. В. Кутозовун 1918-чи ил 13 август тарихли телеграмыны нәзәрдә тутур. *Ред.*

Р. С. Мараглы гәзетләрнн (болшевикләр һаггында рә'јләр јазылмыш гәзетләрнн) һәрәсиндән бир нүсхә кәндәрнн, јени китабчалар кәндәрнн, һәр чүрәсиндән: инкилисчә, франсызча, алманча вә италјанча. Пулу әсиркәмәјнн.

Гортерә вә Килбоја салам. Әкәр үмүмдүнја сосна-лист әдәбијјатына бәләд олан адамлар бизә *күчә јазылары* үчүн јарајан *јахшы ситатлар* кәндәрсәјдиләр, јахшы оларды (*Гортернн вә баишгаларынын* нәзәрннә вә и. а.).

П.-јә көмәк етдинизми? вә *Н. Н.-ә?* Пулу әсиркәмә-мәли!!

Р. Р. С. Әлавә олунаны Платтенә вернн¹⁵⁹.

Бернә кәндәрилмишдир

Илк дәфә

1925-чи ил јанварын 21-дә

«Правда» гәзетинн 17-чи №-снндә
чап едилмишдир

Гәзетнн мәтннндәм
чап олунар

272

Д. Т. ПЕТРУЧУКА ТЕЛЕГРАМ¹⁶⁰

Орша

Еһтијач олдугда Сизин мүстәгим хәтдән истифада етмәјинизә ичазә вериләчәкдир. Мәсләһәтим будур ки, позулмуш һиссәләри вә хулиган үнсүрләри тәрксилаһ вә сүркүн етмәк үчүн тәдричән тәдбир көрәсиниз. Чох вачиб олан бу иш үчүн јерли ичраијјә комитәсиннн вә вилајәт комитәсиннн үзвләринн өзү-нүзә көмәкчи кәтүрүн, чүнки һәмнн иш чох бөјүк дөвләт әһәмијјәтинә маликдир. Бу телеграм һаггында јерли ичраијјә комитәләринә вә партија комитәләринә мә'лумат вернн.

1918-чи ил августун 15-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә, гәлјазмасындам
чап олунар

273

А. Д. СУРУПАЈА

Белэ бир гајда гојмаг олмазмы ки, дэстэлэр тахыл үчүн (*тэдарүк етмэк* вэ маршрут гатары илэ дашы-маг) ики чүр тапшырыгла кетсинлэр:

ја бир дэфэ үчүн (бир волоста вэ с., бир гэзанын тахылыны дөймэк үчүн вэ с.) — бу халда мүкафат нисбэтэн аз олсун,

ја да узун мүддэт ишлэмэк тапшырыгы илэ (бир дэфэ үчүн *јох*, 3—4 ајлыга вэ с. вэ ја *да һа* бир дэфэ Әрзаг комиссарлығынын чагырышы илэ вэ с.) — бу халда мүкафат нисбэтэн чох олсун.

(Һәр ики халда белэ бир шэрт гојулсун ки, *һәм* тэдарүк етмәјә, *һәм* дөймәјә, һәм *чијинләриндә* анбарлара *дашымаға*, һәм анбарлар тикмәјә, јахуд талварлар гурмаға борчлудурлар вэ и. а.).

1918-чи ил августун
биринчи јарысында јазылмышдыр

Илк дэфэ 1945-чә илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

274

Е. М. СКЛЈАНСКИЈЭ

16. VIII. 1918-чи ил

Тамамилә мәхфи

Јол. Склјанскијэ

Воровски јолдашын мәктубуну вэ она әлавә олуна сәнәдләри (бунлар ХКС Ишләр идарәсиндә 16. VIII. 1918-дә гејдә алынмышдыр, гејд №-си 2509-дур) көндәрәрәк Сиздән хаһиш едирәм ки, бурада ифша олуна сун-истифадә халларына вэ чинајәтә ән чидди диггәт јетирәсиниз¹⁶¹.

Ән мәһдуд сәјдә ән е'тибарлы вэ тәчрүбәли јолдашлар (мүмкүн гәдәр 2—3 нәфәрдән чох олмасын) тә'јин етмәк, Фөвгәл'адә комисијадан бир нәфәр чәлб ет-

мәк, белә бир кизли истинтаг комиссијасы васитәси илә *ән чидди тәһгигат*, әввәлчә һөкмән мәхфи тәһгигат апармаг, беләликлә, нәтичәдә (1) мұвафиг идарәдә ади иш апарылмасы гәјдасыны ашкара чыхармаг, (2) әксингилабчы чинајәткарларын *ә лагәләрини изләјиб тапмаг* вә (3) һеч кимин гачмасына имкан вермәјиб, һамысыны һәбс етмәк лазымдыр.

Ичрасы һаггында мәнә мүнтәзәм мә'лумат верилсин.

ХКС Сәдри В. Улјанов (Ленин)

Илк дәфә, әлјазмасындан
чап олунур

275

С. П. СЕРЕДАЈА ТЕЛЕГРАМ

16. VIII. 1918-чи ил

Јелетс

Халг комиссары Середаја

Иши белә гурмаг сон дәрәчә вачибдир ки, бир-биринин ардынча волостларда артыг тахылын һамысы јерли-дибли тәһвил верилсин вә јола салынсин. Нүмунәви волостлара машын вә мұкафат әсиркәмәјин. Хәбәр верин көрәк чәми нә гәдәр артыг тахыл вардыр вә һансы волост тахыл артығынын һамысыны даһа тез топлаја биләр.

Ленин

Илк дәфә 1931-чи илдә
„Ленин мәҷмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

276

М. Ф. БОЛДЫРЕВӘ ТЕЛЕГРАМ

17. VIII. 1918-чин ил

Задонск

Ичрайјә комитәси, Болдыревә

Голчомаглара вә онларла әлбир олан әчлаф сол есерләрә гаршы ән гәтијјәтлә һәрәкәт един. Јохсуллара

чағырышларла мұрачинәт един. Јохсуллары тәшкил един. Јелетсдән көмәк истәјин. Ганичән голчомаглары амансызчасына әзмәк ләзымдыр. Телеграфла мә'лумат верин¹⁶².

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә 1927-чи илдә
«Революция и Культура»
журналынын 2-чи №-сіндә
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олуңур

277

С. В. МАЛЫШЕВӘ ТЕЛЕГРАМ¹⁶³

17. VIII. 1918-чи ил

Самара губернијасы Јекатериноград
(Јекатериненштадт)
Серкеј Малышевә

Мүвәффегијјәтинизи алгышлајырам. Тә'чили вә мүнтәзәм сурәтдә телеграфла билдинин көрәк мәһз нә гәдәр кәһвил верилмиш вә Саратова чатдырылмышдыр, нә заман чатдырылмышдыр. Чох јерә әл атмамаг, әввәлчә бир волоста артыг тахылын һамысыны тамамилә топламаг вә бу волоста чохла мұкафат вермәк хусусилә вачибдир. Ичрасыны телеграфла хәбәр верин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Натамам шәкилдә
1918-чи ил сентјабрын 18-дә
«Саратовская Красная Газета»нын
164-чү №-сіндә чап едилмишидир*

*Там шәкилдә 1931-чи илдә
Ленин мәңмудсинин XVIII китабында
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олуңур

278

КОТЕЛНИЧ ИЧРАИЈЈӘ КОМИТӘСИНӘ ТЕЛЕГРАМ¹⁶⁴

17. VIII. 1918-чн ил

Котелнич, ичраијјә комитәсинә
Сурәти Вјатка, ичраијјә комитәсинә

Лубнинадан шикајәт алмышам ки, Фөвгәл'адә комиссијанын сәдри Никитин онун әри Лубнини дөјмүш-дүр вә Лубнин наһагдан һәбсханада сахланылыр. Әмр едирәм ки, Никитиндән дәрһал изаһат алынсын вә телеграфла мәнә билдирилсин, һәмчинин мә'лумат верилсин көрәк Вјатка губернија ичраијјә комитәсинин рә'ји нечәдир: әкәр Лубнин әксингилабчы дејил-дирсә, ону азад етмәк олмазмы.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дөфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXI китабында
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

279

Н. И. МУРАЛОВА ТЕЛЕФОНОГРАМ

Јелетс гәзасында тахыл дашымаг үчүн Середа тә'-чили олараг 200 пуд бензин тәләб едир. Унутмајын ки, тахыл мәсәләси башлыча вә әсас мәсәләдир. Һәр шеји етмәк лазымдыр. Дәрһал чаваб верин көрәк Середаја (халг торнаг комиссары Середаја. Јелетс) 200 пуд бензини мәһз нә вахт көндәрәчәксиниз?*

Ленин

*1918-чи ил августун 17-дән тез—
19-дан кеч олмајараг јазылмышдыр*

*Илк дөфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

280

ОРЈОЛ ГУБЕРНИЈАСЫ ЗДОРОВЕТС ИЧРАИЈЈӘ КОМИТӘСИНӘ ТЕЛЕГРАМ

Орјол губернијасы Здорветс
Бурова, Перејаславтсевә

Сурәти Орјол губернија депутатлар Советинә

Голчомагларын сол есер үсјаныны амансызчасына
јатырмагла бәрабәр голчомәгларын бүтүн тахылыны
мүсәдирә етмәк вә артыг тахылы тамамилә јығараг
тахылын бир һиссәсини јохсуллара пулсуз пәјламаг
лазымдыр. Ичрасыны телеграфла билдирин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*1918-чи ил августун 19-да
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олуңур

281

Ф. Ф. РАСКОЛНИКОВА ТЕЛЕГРАМ

Нижни Новгород

Губернија ичраијјә комитәсинә Расколников үчүн

Казан чәбһәсинин тәһниз едилмәсинә, еһтијат һис-
сәләринин ораја тез көндәрилмәсинә, Нижнидә ағ-
гвардијачыларла мүбаризәнин јубадылмадан башлан-
масына вә там гәтијјәтлә апарылмасына үчгат диггәт
јетирин. Артиллерија әмлакынын мүһафизәсинә хүсу-
силә көз гојун, ичрасыны телеграфла билдирин.

Ленин

*1918-чи ил августун 19-да
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1934-чү илдә
«Пролетарская Революция»
журналынын 3-чү №-синдә
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олуңур

282

С. П. СЕРЕДАЈА ТЕЛЕГРАМ

19. VIII. 1918-чи ил

Желетс

Халг торпаг комиссары Середаја

Бу күн сизэ 500 пудлуг бензин систерни јола салыныр, бэс нэ үчүн Сиз эн мүһүм суаллардан: нэ гэдэр тахыл топланмыш, нэ гэдэр тәһвил верилмишдир — суалларындан јан кечирсиниз, бир дэ ки, әввәлчә бир волоста артыг тахылын һамысыны һөкмән тамамнлә јығышдырмалы вә бу волоста чохлу мүкафат вермәли. Биз јохсуллара вә орта кәндлиләрә көмәк үчүн, әкәр онлар ачлара көмәк едирләрсә, пул әсиркәмәрик.

Ленин

*Илк дэфа 1931-чи илдә
Ленин мәчмүүсѳнин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

283

А. Ј. МИНКИНӘ ТЕЛЕГРАМ¹⁶⁵

Минкинә

Халг малијјә комиссарынын, өзү дә бир вилајәтин комиссарынын мәним сәрәнчамымы ләғв едә билиб-билмәјәчәјини сорушмаг сәфәһликдир. Әкәр бу сәрәнчам јеринә јетирилмәсә, мән мүгәссирләри мәһкәмәјә верәрәм. Латыш ротасыны Чембар гијамы јатырыла-надәк һәләлик Пензада сахлајын. Ичранјјә комитәсинин бүтүн үзвләринә вә бүтүн коммунистләрә јетирин ки, голчомаглары амансызчасына әзмәк вә үсјанчыларын бүтүн тахылыны мүсадирә етмәк онларын борчудур. Сизин фәалијјәтсизлијинизә вә зәифлијинизә бәрк ачығым тутмушдур. Бүтүн сәрәнчамларымын ичрасы

һаггында да, хусусилә дә әзмәк вә мүсәдирә етмәк тәд-
бирләрн һаггында әтрафлы һесабатлар тәләб едирәм*.

Ленин

*1918-чи ил августун 19-да
язылмышидир
Пензаја көндәрилмишдир*

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлжәзмасындан чап олунар

284

ПЕНЗА ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЈӘ КОМИТӘСИНӘ ТЕЛЕГРАМ

19. VIII. 1918-чи ил

Пенза, губернија ичраијјә комитәсинә

Сурәти коммунистләрн губернија комитәсинә

Бу мәни сон дәрәчә һиддәтләндирмишдир ки, сиз
беш волостда голчомаглары амансызчасына әзмәк вә
онларын тахылыны мүсәдирә етмәк үчүн, нәһајәт, нә
кими чиндди тәдбирләр көрдүјүнүз һаггында һеч бир
мүәјјәп мә'лумат вермирсиниз. Сизин фәалијјәтсизли-
јиниз чинајәтдир. Бүтүн гүввәләри бир волоста јө-
нәлтмәк вә орада артыг тахылын һамысыны јығыш-
дырмаг лазымдыр. Ичрасыны телеграфла хәбәр верин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлжәзмасындан чап олунар

285

Л. Д. ТРОТСКИЙӘ ТЕЛЕГРАМ

Мәхфи

Свијажск, Тротскийә
Сурәти Ватсетисә

Тә'лиматчылардан дәстәләр тәшкил етмәк һаггында
Сизин һәрби мулаһизәләриниз барәсиндә гој һәрбчи-

* Мүстәғим хәтлә верилмишдир. Ред.

ләр өзләри бир гәрара кэлсинләр, мән бу барэдә һөкм вермәји өһдәмә кәтүрмүрәм. Бирчә ону билирәм ки, забитләр тамамилә е'тибарсыз олдугларына көрә хүсусилә тә'лиматчыларымыз фәһлә ордусуна лазымдырлар. Пул мұкафатына кәлинчә, мән разыјам вә Сизин гәрарынызы мұдафиә едәчәк вә кечирмәјә чалышачағам¹⁶⁶. Дәрч етмәк лазым дејил.

Ленин

*1918-чи ил августун 19-да
јазылмышдыр*

Илк дәфә 1942-чи илдә

*Ленин мәчмүәсинин XXXIV kitabында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

286

К. В. ЧИЧЕРИНӘ

19. VIII. 1918-чи ил

Јол. Чичерин!

Буну тәгдим едән јол. Латукка фин сосиал-демократыдыр, Финландијада кизләндијимиз заман бизә чох көмәји дәјмишдир¹⁶⁷. Инди она *һәр васитә илә* көмәк етмәк лазымдыр. О, Исвечрәјә кетмәк истәрди.

Хаһиш едирәм онунла данышын, арзусуна чатмагда, сәфирликдә она јер тапмагда көмәк един. О, журналистдир.

Сизин Ленин

Илк дәфә 1959-чу илдә

*Ленин мәчмүәсинин XXXVI kitabында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

287

К. В. ЧИЧЕРИНӘ

19. VIII. 1918-чи ил

Јол. Чичерин!

Minor вә *Прајс* јолдашлар Америка вә Инкилтәрә журналистләри кими чехословак чәбһәсинә кетмәк

истәрдиләр. Буну чидди музакирэ един вә һәрбчилә-
рин ичазәсинә наил олмаг үчүн Сизинлә гәти сөһбәт
едәк.

Сизин *Ленин*

*Илк дэфә, әлјазмасындан
чап олунур*

288

К. В. ЧИЧЕРИНӘ

19. VIII. 1918-чи ил

Јол. Чичерин!

Буну тәгдим едән, Сизә һаггында данышдығым
la camarade Jeanne Labourbe*-дир.

Лүтфән, ону гәбул един вә әтрафлы данышын.

Сизин *Ленин*

*Илк дэфә, әлјазмасындан
чап олунур*

289

Ј. М. СВЕРДЛОВА

19. VIII. 1918-чи ил

Ј. Свердлов!

Буну тәгдим едән Петерсон јолдаша гоча анасыны
доландырмаг үчүн, зәһмәт олмаса, кифајәт гәдәр пул
верилмәсини тәшkil един; бә'зи сәбәбләрә кәрә бу
зәруридир, чүнki оғлунун маашдан көндәрдији пулла
анасы долана билмир.

Сизин *Ленин*

*Илк дэфә 1959-чу илдә
бу китабда чап едилмишдир:
Николај Кондратјев.
«Јолдаш Петерсон», Рига*

Әлјазмасындан чап олунур

* — јолдаш Жанна Лјабурб. Ред.

290

Е. М. СҚЛҖАНСҚИҖ

19. VIII. 1918-чи ил

j. Склҗански!

Буну тэгдим едэн Леонид Борисович Красин јол-
даш көһнә партијачыдыр, еһтимал ки, Сиз дә онун
һаггында чох ешитмишсиниз. Зәһмәт олмаса, ону *дәр-
һал* гәбул един вә она *там* е'тимад көстәрин. Донан-
ма мәсәләсиндә она Али һәрби шура адындан *һәр чүр*
сәләһијјәт вермәк *лазымдыр*.

Сизин Ленин

Илк дәфә,
әлҗазмасындан чап олуңур

291

Н. П. ГОРБУНОВА

Горбунова

Бу, јерсиз вә мә'насыздыр ки, Сиз қағызлары көз-
дән кечирдикдән сонра јазырсыңыз: «В. И.-јә көздән
кечирмәк үчүн» (!??) ((бу онсуз да ајдындыр)), ја-
худ «зәннимчә филан-филан олмалыдыр».

*З сәтирдә мәсәләнин маһијјәтини јаз-
маг лазымдыр*. Јохса Сизин бахмағыңыз әбәс-
дир.

1918-чи илдә, августуя 20-дән әввәл
јазылмышдыр

Илк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәҷмуәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир

Әлҗазмасындан чап олуңур

292

**ЛИВНЫ ИЧРАИЈЈЭ КОМИТЭСИНЭ
ТЕЛЕГРАМ**

20. VIII. 1918-чи ил

Ливны, ичрайјјэ комитэсинэ
Сурэти һәрби комиссар Семашкоја
вэ коммунистләр тәшкилатына

Гәзада голчомаглары вэ ағвардијачылары мөһкәм эздијинизи алгышлајырам. Дәмири исти-исти дөјүб бир дәгигә дә вахт итирмәдән гәзада јохсуллары тәш-кил етмәк, үсјан етмиш голчомагларын бүтүн тахылы-ны вэ бүтүн әмлакыны мүсадирә етмәк, голчомаглар-дан үсјаны гызышдыранлары асмаг, бизим дәстәдән олан е'тибарлы башчыларын рәһбәрлији алтында јох-суллары сәфәрбәрлијә алыб силаһландырмаг, варлы-лардан киров тутуб һәбсә алмаг вэ онларын волостун-дакы артыг тахылын һамысы јығылыб тәһвил верилә-нәдәк онлары һәбсәдә сахламаг лазымдыр. Ичрасыны телеграфла хәбәр верин. Нүмунәви Дәмир полкун бир һиссәснини дәрһал Пензаја көндәрин.

Халг Қомиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин җәммуәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлҗазмасындан чап олунур

293

**ТАМБОВ ГУБЕРНИЈА ЭРЗАГ
КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ**

20. VIII. 1918-чи ил

Тамбов
Губернија эрзаг комитэсинэ

Усманск гәзасынын Сафоновск, Барјатинск, Ново-николск волостларында 7000 десјатин әкин саһәсин-дән мүлкәдар тахылы јығылмыш вэ елеватора долду-

рулмушдур. Телеграфла дәрһал мә'лумат верин: бу елеваторда нечә пуд тахыл вар, муһафизә е'тибарлыдырмы, тахылын Москваја јола салынмасыны нә үчүн јубадырсыныз, бунун биабырчасына јубадылмасынын мүгәссири кимдир, Усманск гәзасында јохсул комитәләри вардырмы вә онлар е'тибарлыдырлармы?

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олуңур

294

А. Ј. МИНКИНӘ ТЕЛЕГРАМ

М и н к и н ә

Сизин јазылы мә'луматынызы инди чә охудум. Тәк-
рарән әмр едирәм ки, экспедисија илә кәлмиш латыш-
лар нә гәдәр ки, јени сәрәнчәм верилмәмишидир, Пен-
зада галсынлар.

Сәккиз јүз әскәриниздән ән е'тибарлыларыны ајы-
рын вә әввәлчә бир волоста гаршы амансыз һәрәкәт
едәрәк иши ахыра чатдырвин. Чембары һаггында дәгиг
һесабат кәндәрин. Индијәдәк сизин јалныз гүввәниз
јох, һәм дә гәтијјәтиниз ачыг-ашкар чатышмырмыш,
чүнки сиз һәр һалда беш волостун үсјаныны јатыра
билмишсиниз, демәли, һеч олмаса бир волостда иши
ахыра чатдыра биләрдиниз. Лазым кәлсә јенә гүввә
жәндәрәчәјик, телеграфла әтрафлы вә дәгиг мә'лумат
верин кәрәк һарада нә гәдәр гүввәниз мәшғуладур,
һарада, һараја нә кими көмәк лазымдыр.

Ленин

*1918-чи ил августын 20-дә
јазылмишидир
Пензаја кәндәриямишидир*

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олуңур

295

J. A. БЕРЗИНЭ

20. VIII. 1918-чи ил

Jол. Берзин!

Сэмими саламлар көндэрирэм. Даһа чох нэшр един
вэ һэрэсиндэн бир нүсхэ мәнэ көндэрин.

Һэтта «Demain»-иң јени китабчалары да *јохум-
дур!*¹⁶⁸.

Раг Henri Barbuss-ун «*Le Feu*»-суну* вэ бу кими
эдэбијјат көндэрин.

Сизин *Ленин*

Көндэрин**.

Junius.

(Liebknecht) Krieg und Internationale***—бир сөзлә,
Gorter тэрэфиндэн Исвечрэдэ нэшр едилэн нэ варса
Һ а м ы с ы н ы, etc., etc.

Бернэ көндэрилмишидир

*Илк дэфа натамам шәкилдә
1925-чи ил јанварын 21-дә
«Правда» гәзетиниң 17-чи №-синдә
чап едилмишидир*

*Там шәкилдә илк дэфа,
әлјазмасындан чап олунур*

296

Б. И. МОНАСТЫРСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ

Монастырскијэ

Алынмышдыр¹⁶⁹. Тә'лимат беләдир: ағгвардијачы-
лара вэ голчомаглара гаршы даһа чидди вэ даһа гә-

* — Анри Барбүсүн «Од» уну. *Ред.*

** «Көндэрин» сөзүндән «etc., etc.» сөзләринәдәк мәтни зәрфин арха
тэрэфиндә В. И. Ленин јазмышдыр. *Ред.*

В. И. Ленин зәрфин үзәриндә ұнван да јазмышдыр: «Jол. Берзинә
(Б е р з и н э) Исвечрэдә сәфирә». *Ред.*

*** — Мүнарибә вэ Интернационал. *Ред.*

ти һәрәкәт един. Нәтиҗәләри һаггында тез-тез вә әтрафлы мә'лумат верин.

Ленин

*1918-чи илин августунда,
20-дән тез олмајараг
язылмышдыр
Пермә көндәрилмишидир*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишидир*

*Макинадә язылмыш мәтндән
чап олунур*

297

ҺӘШТӘРХАН ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈҖӘ КОМИТӘСИНӘ ТЕЛЕГРАМ

21. VIII. 1918-чи ил

Һәштәрхан губернија ичрайјә комитәсинә
Сурәти губернија коммунистләр тәшкилатына
Доғруданмы артыг Һәштәрханда евакуасијадан да-
нышырлар?

Әкәр бу доғрудурса, онда горхаглара гаршы аман-
сыз тәдбирләр көрмәк вә Һәштәрхананын мүдафиәсини
тәшкил етмәк вә инкилисләрнин һүчум едәчәји тәғдир-
дә ән мөһкәм сијасәт—ахыра гәдәр мүбаризә сијасәти
јеритмәк үчүн дәрһал ән етибарлы вә мөһкәм адам-
лар ајырмаг лазымдыр.

Телеграфла әтрафлы чаваб верин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә натамам шәкилдә
1938-чи илдә «Большевик»
журналынын 2-чи №-синдә
чап едилмишидир:*

*Там шәкилдә 1950-чи илдә
В. И. Ленинин Әсәрләринин
4-чү нәшринин 35-чи чилдиндә
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур.

298

В. Н. ХАРЛОВА ТЕЛЕГРАМ

21. VIII. 1918-чи ил

Саратов
халг комиссары јол. Харлова

Сизин көстәрдијиниз артыг тахылын мигдары шәксиз азалдылмышдыр. Даһа дәгиг мә'лумат топлајын. Нү-мунәви, јә'ни јохсулларын ән јахшы тәшкил едилдији кәндләри вә волостлары ајырмаг лазымдыр ки, биринчиси, артыг тахылын мигдары кизләдилмәдән мү-әјјән едилсин, икинчиси, артыг тахылын һамысыны јерли-дибли јығыб тәһвил вермиш волостлар јахшы мүкафатландырылсын. Буну бүтүн әрзаг ишчиләринә јетирин вә чавабынызы телеграфла билдирин. Тахылы тез јүкләјин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

299

**1-чи ОРДУНУН СИЈАСИ КОМИССАРЫ
МЕДВЕДЕВЭ***

21. VIII. 1918-чи ил

Јол. Медведев! Јолдаш Бош мәнә чәбһәдәки көрү-шүнүздән, чәбһәдә ишләрин вәзијјәтиндән вә Сизин шүбһәләриниздән данышды. Сиз әмин имишсиниз ки, Сызраны алмаг олар вә алмаг лазымдыр, *амма бураја јазмаг истәмирсинизмиш.*

Әкәр беләдирсә, Сиз һагсызсыныз. Комиссар елә

* В. И. Ленин мәктубун зәрфи үзәриндә јазмышдыр: «Јол. Ме д в е-д е в э (сијаси комиссара) (Лениндән)». Ред.

она көрә гојулмушдур ки, шикајәт етсин. *Һәр шеј һаг-гында* мәнә һөкмән вә тез-тез јазын (вә телеграфла билдирин).

Сиз бир дәфә дә олсун бир сәтир дә јазмамыш-сыныз.

Јахшы дејил. Сизин дәвләт гаршысында борчунузу јеринә јетирмәмәјиниз дә партијачыја јарашан һәрәкәт дејил! Анд олсун, јахшы дејил.

Салам! Сизин *Ленин*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунар

300

*АЛИ ҺӘРБИ ШУРАЈА

21. VIII. 1918-чи ил

Буну тәгдим едәнләр. Түркүстан **МИК**-ин нүмајән-дәләридир. Красноводск үзәринә (Һәштәрхандан) је-ритмәк үчүн 100—200 нәфәрлик бир дәстә истәјирләр. Хаһиш едирәм онларын хаһишини мүзакирә едәсиниз вә онлара һәр васитә илә көмәк көстәрәсиниз, мәнә исә телефонла Али һәрби шуранын рә'јини билдирин.

ХКС Сәдри *В. Улјанов (Ленин)*

*Илк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунар

301

А. Д. СҮРУПАЈА

Сү р у п а ј а

Мәнә тез-тез билдирирләр ки, (вилајәт әрзаг коми-тәсиндә вә инде*) картофла әлагәдар (нормалашды-

* — башга јерләрдә. *Ред.*

рылмамышдыр) сажсыз-несабсыз суй-истифадэ халлары баш верир.

Дејирлэр ки, тачирлэр пуду 20 маната Москваны картофла долдурмагы вэ'д едирлэр. Дејирлэр ки, элдэн-элэ 28 маната сатырлар (хырда тичарэт) вэ и. а.

Сиз тэфтиш тэ'јин олунмасына вэ Бонч-Брујевичин комиссијаја дахил едилмэсинэ нечэ бахырсыныз?¹⁷⁰.

*1918-чи илин августунда,
22-гач эввэл јазылмышдыр*

*Илк дафэ 1933-чү илдэ
Ленин мачмуэсинин XXI китабында
чап едилмишдир*

Әләзмасындан чап олучудур

302

А. К. ПАЈКЕСЭ ТЕЛЕГРАМЛАР*

1

Саратов, Пајкесэ

Сизин бүтүн тәләбләриниз һаггында инди телефонла һәрбчиләрлә данышачағам¹⁷¹. Мәсләһәт көрүрәм ки, мүвәггәти оларағ өз ичәриниздән рәисләр тә'јин едәсиниз, һеч кимдән сорушмадан вэ сәфһһчәсинэ сүрүндүрмәчилијә јол вермәдән гәсдчиләри вэ тәрәддүд едәнләри күлләләјәсиниз. Мәндән чаваб алмағ үчүн исә ја телеграфда көзләјин, ја нөвбәтчиләр гојун, ја да бир саатдан, јахуд ики саатдан сонраја вахт тә'јин един. Чаваб верин.

Ленин

2

Саратов, Пајкесэ

Инди Араловла данышдым. Онун дедијинә көрә сизә мәрми көндәрмәк үчүн артыг бүтүн ишләр көрүлүр. Јүкләмә бу күн башланыр, белә ки, 2—3 күнә

* Мүстәғим хәтлә верилмишдир. Ред.

гуртармалыдыр. Голчомаглара гаршы даһа гәтијјәтлә һәрәкәт един.

Ленин

*1918-чи ил августун 22-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

303

РК(б)П ПЕНЗА ГУБЕРНИЈА КОМИТӘСИНӘ ТЕЛЕГРАМ

22. VIII. 1918-чи ил

Пенза
Губернија комитәси, Турлә
Сурәти Минкинә

Баһа дүшмүрәм, нечә олуб ки, Минкин губернија комитәсинин әксәријјәтинин гәрарыны јеринә јетир-мәкдән бојун гачырыб¹⁷². Үмидварам ки, бу, анчаг анлашылмазлыгдыр. Тә'кид едирәм ки, ағыр дөвр олан мүһарибә дөврүндә һамы әл-әлә вериб, ән бөјүк гәтиј-јәтлә ишләсин, чохлаға табе олсун, мұнагишәләри исә иши дајандырмадан МК-ја версин.

Ленин

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

304

Н. Д. ТОКМАКОВА ТЕЛЕГРАМ

23. VIII. 1918-чи ил

Дмитров
Мүлки комиссар Токмакова
Сурәти гәза ичраијјә комитәсинә
Сурәти коммунистләрин гәза тәшкилатына

Рогачовда голчомагларын үсјанынын јатырылмасы һаггында әтрафлы мә'лумат верин, һәбс едиләнләрин

адларыны билдирин. Үсјан галдырмыш голчомагларын әмлакыны мүсадирә етмәк, јохсуллар комитәси јаратмаг, даһа гәтијјәтлә һәрәкәт етмәк лазымдыр.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчләүәсинин XVIII китабында
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

305

МИНА КӘМИЛӘРИ ДӘСТӘСИНИН КОМИССАРЫНА ВӘ БАШ КОМАНДИРИНӘ ТЕЛЕГРАМ

Рыбинск

Мина кәмиләри дәстәсинин комиссарына
Баш командирә

Сурәти депутатлар Советинин ичранјјә комитәсинә

Топларын, мәрминярын вә көмүрүн јүкләпмәсинин эн тә'чили гајдада баша чатдырыб дәрһал Нижнијә јола дүшмәји әмр едирәм. Бу иш эн гыса мүддәтдә көрүлмәлидир. Јерли депутатлар Совети вә совет тәшкилатлары там јардым көстәрмәлидирләр. Јубанманын һәр дәһигәси ағыр мәс'улијјәтдир вә мүгәссирләрин барәсиндә мувафиг тәдбирләр көрүлмәси илә нәтичәләнәчәкдир. Ичрасы һаггында телеграфла мә'лумат верин*.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин***

*1918-чи ил августун 23-дә
јазылмышидыр*

*Илк дәфә 1934-чу илдә
бу китабда чап едилмишидир:
В. И. Ленин. «Вәтәндаш муһарибәси
епохасындан», Москва*

*В. И. Ленин тәрәфиндән
әлавәләр едилиб имзаланманы
телеграф бланкы мәтниндән
чап олунур*

* Ахырынчы чүмлә В. И. Лениннин әли илә јазылмышдыр. *Ред.*

** Телеграм халг дәниз ишләри комиссары Е. М. Склјански тәрәфиндән дә имзаланмышдыр. *Ред.*

306

Ф. И. КОЛЕСОВА ТЕЛЕГРАМ

Дашкәнд
Колесова

Гафгаз вә Бақы һаггында аз шеј билирик. Мә'луматлар јохланылмамышдыр. Шимали Гафгазда Совет һакимијјәтидир. Онун гошунлары казакларын чәнубдан мүһасирәјә алмагда олдуғлары Саритсындан ајры дүшмүшдүр. Инкилисләр Бақыја гошун чыхармышлар вә орада вәзијјәт гејри-сабитдир. Алманлар Бақыја һүчүм етмәмәк үчүн тә'минат вермәјә разыдырлар, бу шәртлә ки, биз инкилисләри орадан говаг. Бәлли дејил ки, орада ишләр нечә олачагдыр. Билмирик һәрби јардым һарададыр. Күман едирик ки, Саритсын јахынлығында јубадылмышдыр*.

Мәсләһәт көрүрүк ки, сәфирләр вә консуллар барәсиңдә көзләмә мөвгејиндә дурасыңыз, онлары үчгәт нәзарәт алтына аласыңыз вә онларла әлагә сахлајан шүбһәли адамлары һәбс едәсиниз.

Көтүр-гој едирик, сизин үчүн мүәјјән көмәк һазырлајырыг, амма гәти сөз верә билмирик, чүнки һәр шеј ондан асылыдыр ки, инкилисләри Бақыдан говаг мүмкүн олачагдырмы, јохса онлар Хәзәр сәһилинин бир һиссәсини ишғал едә биләчәкләр.

1918-чи ил августун 23-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәңмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Әдјазмасындан чап олукур

307

А. Г. ШЛИХТЕРӘ ТЕЛЕГРАМ

Вјатка
Шлихтерә

Мән телефонла Әрзаг комиссарлығы илә данышмышам вә онлар мәнимлә разылашмышлар ки, Сизин

* Бах: бу чилд, сәһәд 225. Ред.

Вјаткада галмағыныз инди сон дәрәчә әһәмијјәтли оларды; биринчиси, Котласын ән чидди мүдафиә едилмәси ишинә вә лазым кәләрсә, Котлас-Вјатка јолуну тамамилә мәһв етмәк мәгсәди илә партлајыш васитәләри һазырланмасы ишинә јардым вә нәзарәт үчүн. Икинчиси вә башлычасы исә, голчомаглары амансызчасына гырмаг, онларын бүтүн тахылыны мүсадирә етмәк, бу тахылы Вологда вә Нижни васитәси илә дашыјыб кәтирмәк мәгсәди илә Вјаткадан чәнубда голчомаг үсјанларынын мүвәффәгијјәтлә кедән јатырылмасы илә әлагәдар олараг ән чидди әрзаг әмәлијјатлары апармаг үчүн, еләчә дә јохсулларын тәшкилини мөһкәмләндирмәк үчүн.

Ленин

*1918-чи ил августун 23-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1930-чу ил январын 22-дә
«Красная Звезда» гәзетинин
19-чу №-синдә чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

308

С. П. СЕРЕДАЈА ТЕЛЕГРАМ

Јелетс

Халг торпаг комиссары Середаја

Һаванын хош кечмәсиндән бачардыгча истифадә един. Һәр волост үчүн әрзаг вә ја јығым дәстәси тәләб един. Унутмајын ки, тахыл тез лазымдыр вә һеч олмаса бир нүмунәви волостун бүтүн артыг тахылы јығылмалыдыр.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*1918-чи ил августун 26-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

309

А. П. СМЕРНОВА ТЕЛЕГРАМ

26. VIII. 1918-чи ил

Саратов

Халг дахили ишлэр комиссары Смирнова
(экэр кетмишсэ, ардынча Урбаха кэндэрмэли)

Тэ'кид едирэм ки, Сиз чох јахшы ишлэјән вэ ики гэзанын мүстэгиллијини дүзкүн тэлэб едэн Пајкеслэ һөкмән данышыб разылыға кэлэсиниз. Мән чох гөр-хурам ки, мäs'ул рәһбәрләрдән шөһәрләрдә дејил, јердә, кәндләрдә гәтијјәт вэ чәлдлик тэлэб олунду-гу бир заманда сиз Саратовда коллечијабазлыг етмиш оласыныз.

Пајкеслэ данышандан ссирә мәнә телеграфла хә-бәр верин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дэфә 1931-чи илдә
Ленин мәммуәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

310

А. К. ПАЈКЕСӘ ТЕЛЕГРАМ

26. VIII. 1918-чи ил

Урбаха

Һәрби сәһра нәзарәти

Халг дөвләт нәзарәти комиссары Пајкесә

Сизин хаһишиниз телеграфла Смирнова чатдыр-дым. Хаһиш едирәм чалышыб Смирновла дил танасы-ныз, чүнки әрзаг иши инди һәр шејдән вачибдир. Смирновла сөһбәт едәндән сонра мәнә чадаб верини вэ мәнән чаваб алмадан јола дүшмәјин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дэфә,
әлјазмасындан чап олунур*

311

С. П. СЕРЕДАЈА ТЕЛЕГРАМ

27. VIII. 1918-чи ил

Желетс

Халг торпаг комиссары Середаја

Әкәр тахылын күтләви сурәтдә дәјүлмәси, Сизин телеграфла хәбәр вердијиниз кими, јулаф сәпини вә јығымы үзүндән ләнкијирсә, тахыл дәјән чохла дәстә көндәрмәклә ишә көмәк етмәлисиниз. Москва фәһләләрини чәлб етмәклә тәчһизат ишини сүр'әтләндирмәк сон дәрәчә әһәмијјәтли оларды, буну һөкмән тез тәш-кил един. Москва фәһләләринә биз әјани шәкилдә вә онларын күтләви тәчрүбәси әсасында мүтләг көстәр-мәлијик кн, јалныз онларын иштиракы сәјәсиндә әрзаг тәчһизаты иши сүр'әтлә ирәлиләјир. Буну дәрһал един.

Ленин

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунар

312

ПЕНЗА ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЈЭ КОМИТЭСИНЭ
ТЕЛЕГРАМ

28. VIII. 1918-чи ил

Пенза

Губернија ичраијјә комитәси

Сурәти коммунистләрин губернија тәшкилатына

Коммунистләр арасында дахили мунагишәләр олмасы сон дәрәчә тәәсүфлү һалдыр. Бунлар арадан галдырылмаса, рүсвајчылыг олар. Дәрһал комиссија сечин кн, мәсәлән, гәзалары ән көркәмли ишчиләр арасында бөлүшдүрүб, савашанлары ајырмаг јолу илә

и́ки күн эрзиндэ мұнағишәни арадан галдырсын. Комисси́янын гәрарыны телеграфла билдирин.

Ленин

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлҗазмасындан чап олунур

313

В. М. АЛТФАТЕРӘ

1

җ. Алтфатерә

Волгаја вә Хәзәр дәнизинә суалты гајыглар көндәр-мәк мәсәләси нә јердәдир?

Доғрудурму ки, *анчаг* көһнә суалты гајыглар көндәрмәк олар?

Онларын сајы нә гәдәрдир?

Көндәрмәк һаггында нә заман сәрәнчам верилмиш-дир? *Үмумијјәтлә нә едилмишдир?*

Ленин

*1918-чи ил августун 28-дә
јазылмышдыр*

2

Јолдаш Алтфатерә

Белә гејри-мүәјјән бир ифадә илә кифајәтләнмәк мүмкүн дејилдир — «ахтарырыг» (*өз әмлакымы-зымы??* «Ахтаранларын» *адларыны*, һансы күн-дән ахтардыгларыны вә санри *сабаһадәк* мәнә билдир-мәк лазымдыр).

«Көндәрмәк имканы ајдылашдырылыр» — бу ифа-дә дә сон дәрәчә *гејри-мүәјјәндир*.

«Ајдылашдырмаг» һаггында сәрәнчам *нә заман* верилмишдир вә ону *ким* вермишдир? Хәһиш едирәм сабаһ(30/8) буну дәгиг шәкилдә, рәсмән мәнә бил-дирәсиниз.

Чүнки, суалты гајыглар көндөрмөк ишини бир дө-
гигә дө тә'хирә салмаг олмаз.

Ленин

1918-чи ил августун 29-да
жазылмышдыр

Илк дөфә 1938-чи ил февралын 23-дә
«Правда» гәзетинин 53-чү №-синдә
чап едилмишдир

Әлжәзмасындан чап олунур

314

М. С. КЕДРОВА

29. VIII. 1918-чи ил

ј. Кедров! Сиз аз фактик мә'лумат верирсениз. *Һәр
дәфә кәләлә* һесабат көндәрин.

Нә гәдәр истәһкам иши көрүлмүшдүр?

Һансы хәтлә?

Һансы дәмр јолу мәнтәгәләри партладычыларла
тә'мин едилмишдир ки, инкилис-франсызларын
бөјүк гүввәләрлә һәрәкәт едәчәји тәгдирдә биз **фила**
көрнүләри, **фила** гәдәр верет дәмр јолуну, баталыг-
лар арасындан кечидләри вә и. а. вә с. партладаг вә
чидди дағыдаг (мәһз һансыларыны вә мәһз һарада—
буна даир һесабат вермәли).

Воләгданы ағвардијачыларын тәһлүкәсинә гаршы
кифәјәт гәдәр тә'мин етмишсенизми? Бу ишдә зәифлик
вә ја сәһләнкарлыг көстәрсәниз — бағышланмаз олар.

Салам!

Ленин

Илк дөфә 1927-чи ил јанварын 21-дә
«Красная Газета»нын 17-чи №-синдә
чап едилмишдир

Әлжәзмасындан чап олунур

315

Н. И. МУРАЛОВА

29. VIII. 1918-чи ил

Юл. Муралов!

Хайнш едирэм бу кагызы тэгдим едэн j. Малышевэ көмөк едэсиниз; о, Котласа кедэн групу партлајычы материалла тэчлнз етмэк ишнини тэшкил едир. *Сон дэрэчэ тэ'чили ишдир.*

Көрөк, *вахты итирилмэдэн*, Вјазмадан партлајычы
матернал кәтирилсн (слә б у к ү н, Малышев Снздән
сифариш алараг Вјазмаја кедәчәкдир).

Партлатма иши тә'лиматчысы јолдаш *Соболеви* ча-
ғырмаг үчүн, Курска да телеграм вурмаг лазым-
дыр.

Партладычылар группу үчүн Котласадэк бир вагон (сүр'эт вагону) لازمдыр.

ХКС Сәдри Ленин

Илк дафа 1926-чы илдә
«Спутник Политработника»
журналынын 15(45)-чи №-синдә
чап едилминдир

Әлжамасындан чап олукур:

316

В. Н. ХАРЛОВА ТЕЛЕГРАМ

29. VIII. 1918-ЧН ИЛ

Саратов губернијасы Петровск гәзасы
Халг торпаг комиссарлығы Харлова

Экәр сизин гәзада бүтүн гүввәләр, сәфәрбәрлијә алынмышдырса, ајдындыр ки, тахыл дөјмәк үчүн бурадан фәһлә дәстәләри тәләб етмәк лазымдыр, чүнки тахыл јығымы гат-гат сүр'әтләндирилмәлидир. Нәр күн телеграфла билдирин, нечә вагон, һансы марка илә, һарадан јола салыныр. Е'лан един ки, һансы вост биринчи олага артыг тахылын һамысыны јығыб.

РУССКАЯ
ФЕДЕРАТИВНАЯ
СОВЕТСКАЯ РЕСПУБЛИКА.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ
СОВЕТА
НАРОДНЫХ КОМИССАРОВЪ.

Москва, Кремль.

29 VII 1918 г.
№

Петровск Саратовской
Губернии Харлову

Еще раз сие мобилизация в ватина
узнать то же что надо употребить
статье о службе рабочих и
надо ускорить сбор хлеба в этого
разе температуре естественна савко
валов под какой маркой окупя дуря.
Каждая объявляя крупную сумму 700
волосях кривая первая окупя полноты в
целостна хитра сообразу. Подсчитав
стиски бокариных кривых отсчитав
лишних за правительств хоти раз по сав
уценка хитра и хитра ермича

Предупреждения Ленинград.

көндөрөрсө, она чохла мукафат верилөчөкдир. Ачлыг чөкөн пајтахтлары тахылла тә'мин етмәк ишинин дүз-күн кетмәсинә өз һәјаты илә чавабдеһ олан ән варлы көндлиләрин волостлар үзрә сијаһысыны тәртиб един.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

317

А. Д. СҮРУПАЈА¹⁷³

Сүрупаја

Инди мәсәләни бу шәкилдә гојмағы мәсләһәт көр-мүрәм (чүнки бурада нә исә орта бир шеј вардыр: ја ултиматум — һамы исте'фа вермәли, ја да һамы тә-рәддүд едир, бир нәфәр гәтңјјәтлидир) — јахшысы бу-дур б у т ү н гүввә Јелетс + Пестровск + башга ән јах-шы гәзалара в е р и л с и н.

Мәсәлән, тахыл дөјмәк үчүн тәхминән 2 мин фәһлә көндөрилсин.

Бир нечә күндән сонра, *һеч олмаса*: бир нечә јүз вагон **кәлир** хәбәри алындыгда мәсәлә даһа гәти го-јулсун.

*1918-чи ил августун 29-да
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

318

Л. А. ФОТИЈЕВАЈА

Лидија Александровна!

Сүрупаја мәктубу әлавә едирәм.

Ону кәндә истираһәтә көндөрмәк лазымдыр. Сүру-панын бураја кәлмәсини (Свердлов вә Сүрупанын

гардашы васитәсилә) тәшкил един: бурада 1 бөжүк, јахшы отаг вар, гызлырылыр; биз кедәндән сонра Сүрупа үчүн ашпаз тапмаг лазымдыр вә бурада халг комиссарлары үчүн санаторија дүзәлтмәк олар.

Буну һөкмән един¹⁷⁴.

Салам! Ленин

1918-чи илин јајында
жазылмышдыр

Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXI китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

319

*А. Д. СҮРУПАЈА

Әзиз А. Д.! Дөвләт әмлакына мүнәсибәтиниз лап дөзүлмәздир.

Әмр: үч һәфтә мүәличә олунмалы! Лидија Александровнанын сөзүнә бахмалы; о Сизи санаторијаја кәндәрәчәкдир.

Анд олсун, зәиф сәһһәтһинизлә чаныныза гәсд стмәјиниз бағышланылмаз һәрәкәтдир. Әмәлә кәлмәк лазымдыр!

Салам! Сизин Ленин

1918-чи илин јајында
жазылмышдыр

Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXI китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

320

С. П. СЕРЕДАЈА

Јол. Середа! Чох тәәссүф едирәм ки, Сиз ичәри кәлмәдиниз. «Һәддән артыг чан јандыран» һәкимләрин сөзүнә һаһаг гулаг асмысыныз¹⁷⁵.

Нәјә көрә Јелетс гәзасында иш баиш тутмур? Бу

В. И. Ленин жарасы сагалдыгдан sonra
Кремлин һәјәтиндә кәзәркән.—Октјабр 1918-чи ил

мәни чох нараһат едир, даһа артыг дәрәчәдә исә Сизин һәммин мәсәләдән «јан кечмәјиниз» нараһат едир. Ахы иш ачыг-ашкар баш тутмур. Јохсул комитәләрн олан 19 волостдан **һеч бир** ајдын, дәгиг һесабат јохдур!

Һеч бир Σ^* јохдур ки, нә гәдәр вагон кәндәрилмишдир вә һансы мүддәтдә кәндәрилмишдир?!!

Һеч бир волоста Питердән 3—5 нәфәр ишчил фәһлә (Москвадан 15—50 нәфәр көмәкчи илә бирликдә) кәтирилмәмишдир (һалбуки 19 волоста кәтирилмәлидир). *Һеч јердә* ишин *гајнадыгы* барәдә мәлүмат јохдур!

Бу нә мәсәләдир? Чох хаһиш едирәм чаваб верин. *Һәр* волостда мәнимлә јазышмаг үчүн адамлар тәјјин еднн, мәним бу мәктубуму онлара верин, гојун *һамысы* мәнә чаваб кәндәрсин.

Салам! Сизин *Ленин*

*1918-чи ил сентјабрын 6-да
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

§21

Л. Д. ТРОТСКИЙҖ ТЕЛЕГРАМ¹⁷⁶

Свијажск Тротскийҗ
Сурәти Кајурова вә Чугуринә
5-чи ордунун штабына

Тәшәккүр едирәм. Сәһһәтим мүкәммәл јахшылашыр. Әминәм ки, Казан чехләрни вә ағвардијачылары, һабелә онлара көмәк едән ганичән голчомаглар нүмунәви бир амансызлыгла әзилмиш олачаглар.

Ән сәмиими саламлар. *Ленин*

*1918-чи ил сентјабрын 7-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1928-чи ил августун 30-да
«Правда» гәзәтигин 201-чи №-синдә
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

* — јекун. Ред.

322

Л. Д. ТРОТСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ

Мәхфи

Ш и ф р л ә(әслини мәнә гајтармалы)
(Шифрин сурәтини мәнә
көндәрмәли)*Свијажск, Тротскијә*

Казана гаршы әмәлијјатын јубанмасы мәни тәәч-чүбләндирир вә тәшвишә салыр, хүсусилә дүшмәни артиллерија илә мәһв етмәјә там имканыыз олдуғу һаггында мәнә верилән мә'лумат дүздүрсә. Мәнчә, шәһәри әсиркәјиб иши тә'хирә салмаг олмаз, чүнки әкәр Казанын дәмир һалгаја алындығы дүздүрсә, онда амансызчасына гырмаг зәруридир¹⁷⁷.

*Ленин**1918-чи ил сентјабрын 10-да
јазылмышдыр**Илк дәфә (факсимилеси) 1930-чу илдә
бу китабда чап едилмишдир:
«Вәтәндаш муһарибәси. 1918—1921»,
III чилд**Әлјазмасындан чап олунур*

323

Л. Д. ТРОТСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ

Тамамилә мәхфи

Казан вә ја Свијажск
Тротскијә

Симбирскин алынмасы мунасибәти илә тәбрик едирәм¹⁷⁸. Мәнчә, Сибирин тәмизләнмәсини сүр'әтләндири-мәк үчүн максимум күч вермәк лазымдыр. Мукафат үчүн пул әсиркәмәјини. Телеграфла билдирин көрәк Ка-

занын гијмәтли шејләри хилас едилмишдирми вә нә гәдәр хилас едилмишдир. Мән артыг сабаһдан ишлә мәшғул олмаға башлајырам.

Ленин

1918-чи ил сентябрын 12-дә
язылмышдыр

Илк дәфә,
телеграф бланкынын мәтниндән
чап олунур

324

В. Д. БОНЧ-БРУЗЕВИЧЭ

Владимир Дмитријевич!

Малковун ХКС-ни көчүрмәк истәдији отагларын планы будур¹⁷⁹.

Сиздән вә Лидија Александровнадан хаһиш едирәм бахасыныз вә фикирләшәсиниз ки, көчмәјә дәјәрми?

(1) Гыздырылмасы сон дәрәчә баһа баша кәлә-чәкдир.

(2) Орада гәбул отағы раһат олачагмы?

(3) Бурада галмаг олмазмы? јә'ни *һәддән артыг* сојуг олмајачаг ки? Печ устасы чағырыб ајдынлаш-дырмалы.

Салам! *Ленин*

1918-чи ил сентябрын 14-дә
язылмышдыр

Илк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәғимәсичин XXXV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

325

*ГРИГОРИ НАУМОВИЧЭ, КОММУНИЗМЛӘ МАРАГЛАНАН ШАКИРДЛӘР ГРУПУ ҮЧҮН

16. IX. 1918-чи ил

Әзиз јолдашлар. Сизин мәктубунузу алыб чох шад олдум. Коммунизми өјрәнмәк, ону мәнимсәмәк вә Ру-сија Коммунист партијасы сыраларында әмәли фәәлиј-

јәтә кечмәк ишиндә сизин тезликлә мүвәффәгijјәтләр газанмағынызы үрәкдән арзу едирәм.

Коммунист саламы илә

В. Улјанов (Ленин)

Илк дәфә 1962-чи ил апрелин 21-дә
«Известия» гәзетинин 96-чы №-синдә
чап едилмишдир

Макинадә јазылмыш сурәтиндән
чап олунур

326

А. П. СМЕРНОВА ТЕЛЕГРАМ¹⁸⁰

16. IX. 1918-чин ил.

Аткарк

Халг дахили ишләр комиссарлығы Смирнова

Вагон мәсәләсини халг јоллар комиссарына дедим. Саратовда Невски илә дә әлагәјә кирин.

Сизин телеграмынызын әсла ајдын олмадығына тә-
әччүб едирәм. Јазырсыныз ки, тахыл чохдур, амма
көстәрмирсиниз ки, һансы волостларда бүтүн артыг
тахыл јығышдырылмышдыр вә нә гәдәрди, һан-
сы елеваторлара вә тәһвил мәнәгәләринә, өзү дә нә
гәдәр тахыл тәһвил верилмишдир. Бу чүр дәгиг мә'лу-
мат олмадыгда бүтүн бәјанатларын бош ибарә олараг
галдығыны јадда сахлајын вә дәгиг чаваб верин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри Ленин

Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

327

ЈЕЛЕТС ГӘЗАСЫНЫН ЈОХСУЛ КОМИТӘЛӘРИНӘ ТЕЛЕГРАМ

17. IX. 1918-чин ил

Јелетс

Јелетс гәзасынын бүтүн волост јохсул комитәләринә
Тә'мин

Телеграмларынызы алдым¹⁸¹.

Ишин там мүвәффәгijјәтсизлијини чох тез-тез өрт-
басдыр едән үмуми вә гејри-мүәјјән ифадәләрлә кифа-

јетләнмәк мүмкүн дејилдир. Һәр һәфтә дәгиг рәгәмләр лазымдыр: биринчиси, мәһз һансы волостлар, артыг тахылын мәһз һансы һиссәсини јығмыш вә нә гәдәр тәһвил вермишләр, икинчиси, мәһз нечә пуд тахыл тәһвил верилмишдир, мәһз һансы елеваторлара вә тәһвил анбарларына тәһвил верилмишдир.

Белә бир мә'лумат олмадыгда бүтүн галан шејләр бош сөһбәтдир. Дәгиг чаваб верин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә натамам шәкилдә
1927-чи ил январын 21-дә
«Красная Звезда» гәзетинин
17-чи №-синдә чап едилмишдир*

*Там шәкилдә 1931-чи илдә
Ленин мәҷмуәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

328

*«ПРАВДА» РЕДАКСИЈАСЫНА

18. IX. 1918-чи ил

Буну тәгдим едән—Сергач гәза партија комитәсинин сәдри (вә ичраијјә комитәсинин үзвү) јол. Михаил Николајевич *Санајев** кәнддә вә јохсул комитәләриндә кедән синфи мүбаризә һаггында чох мараглы шејләр данышыр.

Јерләрдән верилән мәһз бу чүр *фактик* материалын гәзетдә дәрч олунмасы сон дәрәчә әһәмијјәтлидир (јохса үмуми «мүһакимәләр» һәддән чохдур). Чох хаһиш едирәм јолдашын дилиндән јазыб чап едәсиниз.

Јолдашлыг саламы илә *Ленин*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәҷмуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

* Әлјазмасында сәһв кетмишдир. Сөһбәт Михаил Иванович Санајевдәк кедир. *Ред.*

329

А. В. ЛУНАЧАРСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ

18. IX. 1918-чи ил

Петроград
Халг комиссары Луначарскијә
Сурәти Москва, Остоженка, 53
Покровскијә

Бу күн бүстләр вә абидәләр һаггында Виноградовун мә'рузәсини динләдим, бүтүн гәлбимлә һиддәтләнмишәм; ајлар узуну һеч бир иш көрүлмүр; бу вахта гәдәр һеч бир бүст гојулмамышдыр, Радишшевин бүстүнүн јох олмасы комедијадыр. Күчәдә гојулмаг үчүн Марксын бүстү јохдур, күчәләрдә јазыларла тәблиғат үчүн һеч бир иш көрүлмәмишдир. Чинајәткар вә сәһләнкар мүнәсибәтә көрә төһмәт е'лан едирәм, мәһкәмәиә вермәк үчүн бүтүн мәс'ул шәхсләрин адларынын мәнә көндәрилмәсини тәләб едирәм. Саботажчылар вә сәһләнкарлар а ар олсун.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дафә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXI китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

330

Ј. А. БЕРЗИНӘ, В. В. ВОРОВСКИЈӘ ВӘ А. А. ИОФФЕЈӘ

20. IX. 1918.

Әзиз јолдашлар!

Букүнкү «Правда» Каутскинин болшеви́зм әлејһинә мәгаләсиндән («Sozialistische Auslandspolitik»дән) парчалар вермишдир¹⁸².

Каутскинин бпабырчы чәфәнкијаты, ушаг кәкәләмәси вә ән бајағы оппортунизми белә бир суал доғурур: нә үчүн биз марксизми Каутскинин *нәзари чәһәтдән* бајағылашдырмасы әлејһинә мүбаризә апармаг үчүн һеч бир шеј етмирик?

Буна дөзмэк олармы ки, һэтта Меринг вэ Сеткина кими адамлар Каутскидэн *нэзэри чәһәтдән* даһа чох «мә'нәви» (экәр белә демэк оларса) чәһәтчә араланырлар... Дејирләр Каутски инди болшевикләрин әлејһинә јазмагдан башга бир иш тапмамышдыр.

Мәкәр бу дәлилдир? Мәкәр өз мөвгејини белә зәифләтмәкми олар? Ахы бу анчаг о демәкдир ки, Каутскинин әлиһә силаһ верилсин!!

Һалбуки белә јазмаг лазымдыр:

Каутски

һәм Марксын дәвләт нэзәријјәсини

һәм » пролетариат *диктатурасы* нэзәријјәсини

» буржуа демократијасы һаггында

» парламентаризм һаггында

» Коммунанын ролу вэ әһәмијјәти вэ и. а. һаггында нэзәријјәсини

гәтијјән баша дүшмәмиш вэ халис оппортунистчәсинә тәһриф етмишдир.

Белә тәдбирләр көрмәк лазымдыр:

1) солларла (спартакчыларла вэ с.) этрафлы данышараг онлары вадар етмәк лазымдыр мәтбуатда *принсипиал*, *нэзэри* бәјанатла чыхыш едиб десинләр ки, диктатура мәсәләсиндә Каутски марксизми дејил, бајағы бернштејнчилији ирәли сүрүр;

2) мәним «Дәвләт вэ ингилаб» әсәрим* тезликлә алман дилиндә нәшр едилсин;

3) һәмин әсәрә һеч олмаса *нәшријјат* адындан белә бир мүгәддимә верилсин:

«Нашир бу китабчанын мәһз индики вахтда чапдан чыхмасыны хусусилә вачиб һесаб едир, чүнки мәһз бу мәсәләләрдә Каутски өз сон әсәрләриндә марксизми бүтүнлүклә тәһриф едәрәк пролетариат диктатурасы нөгтеји-нэзәрини Бернштејн вэ башга оппортунистләр руһунда бајағы социал-либерализм илә әвәз етмишдир»¹⁸³.

4) Экәр китабчаны тезликлә нәшр етмәк мүмкүн дејилдирсә, онда *гәзетләрдә* (солларын гәзетләриндә)

* Бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 33-чү тилд. Ред.

«нәшријјат адындан мүгәддимәјә» бәнзәр кичик бир мөгалә бурахылсын.

Чох хаһиш едәрдим ки, Каутскинин (болшевикләр, диктатура вә с. һаггында) китабчасы чыхан кими ону (ајрыча олараг мәним үчүн) көндәрәсиниз¹⁸⁴, —

— сонра Каутскинин болшевикләр һаггындакы бүтүн мөгаләләрини («Демократија вә диктатура», 1917-чи илин ахырлары вә ја 1918-чи илин әввәлләри; сонра, 1918-чи илин августунда «Sozialistische Auslands-politik»дәки мөгаләсини) вә әкәр олмушса, башга мөгаләләрини мәним үчүн топлајасыңыз.

Ән сәмими саламлар!*

*Бернә, Стокһолма вә Берлинә
көндәрилмишидир*

*Илк дәфә натамам шәкилдә
1925-чи ил январын 21-дә
«Правда» гәзетинин 17-чи №-синдә
чап едилмишидир*

*Там шәкилдә 1932-чи илдә
В. И. Ленинин Әсәрләринин
2—3-чү нәшрләринин XXIX илдиндә
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

331

И. J. БАГАЈЕВӘ

Јолдаш Багајев!

Саламыныза вә хош арзуларыныза көрә Сизә сәмим-гәлбдән тәшәккүр едирәм. Сәһһәтим еләдир ки, Сизинлә көрүш тәјин едә билмирәм вә буна көрә Сиздән үзр истәјирәм. Хаһиш едирәм јол. Свердловә мүрачиәт едәсиниз.

Хаһиш едирәм мәним ән хош арзуларымы вә саламымы һәштәрханлы казак јолдашлара јетирәсиниз.

Москва. 25/IX. 1918.

ХКС Сәдри В. Улјанов (Ленин)

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәңмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишидир*

*Әлјазмасынын фотосурәтиндән
чап олунур*

* Бу сәнәдин макинадә јазылмыш вә В. И. Ленин тәрәфиндән имзаланмыш мәтін вардыр. *Ред.*

332

Л. Б. КАМЕНЕВЭ

Каменевэ

Эзиз Л. Б.! Тез сағалын.

«Шанлы маневретмэ нэзэријјәси» барәсиндә.

Бүтүн нэзэријјәләр јахшыдыр, *әкәр* объектив шәраитә ујғундурларса.

Бизим шәраитимиз исә дәјишмишдир, чүнки бир һалда ки, Алманија басыямышдыр, демәли, маневр етмәк гејри-мүмкүн олур, чүнки вурушан 2 тәрәф јохдур, о тәрәфләр ки, *биз онларын арасында маневр едирдик!!*

Attention*. Әкәр Гызыл Орду... олмаса, Инкилтәрә башымызы јејәр.

Брест мугавиләсинә јенидән бахылмасы һаггында бизим данышығлара башламағымыза, мәнчә, лүзүм јохдур, чүнки бу, инди ирәлијә гачмағ демәк олар... *Көзләмәк* лазымдыр.

Сағалын!

Салам! Сизин *Ленин*

*1918-чи ил сентјабрын
ахырларында — октјабрда
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмуәсинин XXI китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олинур

333

Ј. М. СВЕРДЛОВА ВЭ Л. Д. ТРОТСКИЈЭ

1/X. 1918.

Свердлов вэ *Тротски* јолдашлара

Алманијада ишләр елә «сүр'әтләнмишдир» ки, биз дә јери гала билмәрик. Һалбуки биз артыг бу күн кери галмышығ.

Сабаһ

МИК-ин
Москва Советинин
Район Советләринин
Һәмкарлар иттифагларынын вә саирә
вә саирәнин бирләшмиш жығынчағыны
чағырмаг лазымдыр.

Алманијада ингилабын башланмасы
һаггында бир сыра мә'рузәләр едил-
син.

(Алман империализми илә мүбаризә
тактикамызын гәләбәси. Вә и. а.)

Гәтнамә гәбул едилсин.

Бејнәлхалг ингилаб бир һәфтә әрзиндә о
гәдәр јахынлашмышдыр ки, онунла ән јахын күнлә-
рин һадисәси кими һесаблашмаг лазымдыр.

Нә Вилһелм һөкүмәти илә, нә II Вилһелм + Еберт
вә саир әчлафларын һөкүмәти илә һеч бир иттифаг
бағланмамалыдыр.

Лакин алман фәһлә күтләләринә, милјонларла ал-
ман зәһмәткешләринә, онлар өз һиддәт руһу илә (һә-
ләлик анчаг руһу илә) башладыглары бир заманда,
биз гардашлыг иттифагы, тахыл, һәрби ярдым
һазырламаға башлајырыг.

Алманијада башланмыш ингилабын ирәлиләмәси
ишиндә алман фәһләләринә көмәк етмәк јолунда һа-
мымыз өлмәјә һазырыг.

Нәтичә: 1) тахыл әлдә етмәк үчүн онгат артыг сәј
едилмәлидир (бүтүн еһтијатлар һәм бизим
үчүн, һәм дә алман фәһләләри үчүн
топланмалыдыр).

2) ордуја јазыланларын сајы он-
гат артыг олмалыдыр. Бејнәлхалг фәһлә ин-
гилабына ярдым етмәк үчүн јаза гәдәр
бизим 3 милјонлуг ордумуз олмалыдыр.

Бу гәтнамә чәршәнбә күнү кечә телеграфла бүтүн
дүнјаја јайылмалыдыр.

Јығынчағы чәршәнбә күнү саат 2-јә тәјин един.
Саат 4-дә башлајарыг, мәнә 1/4 саатлыг кириш сөзү

верин, мэн кэлэрэм вэ кери гајыдарам. Сабан сәһәр мәним далымча машын көндәрин (телефонла исә анчаг буну дејин: *р а з ы ј ы г*)¹⁸⁵.

Салам! *Ленин*

*Илк дэфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмуәсинин ХХІ китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

334

В. Д. БОНЧ-БРУЈЕВИЧЭ¹⁸⁶

1/X. 1918.

Әзиз Владимир Дмитријевич! Дәһшәтли хәбәри мәнә анчаг бу күн сәһәр јетирдиләр. Мән Москваја кәлә билмирәм, лакин һеч олмаса мәктубда Сизин әлинизи бәрк-бәрк сыхмаг, Вера Михајловнаја мәним вә һамымызын мәнәббәтини ифадә етмәк, Сизин ағыр дәрдинизә шәрик олуб, Сизә аз да олса, инсанын әлиндән кәлән дәрәчәдә тәсәлли вермәк истәрдим. Гызынызын сәһһәтинә јахшы фикир верин. Бир даһа әлинизи бәрк-бәрк сыхырам.

Сизин *В. Ленин*

*Илк дэфә 1958-чи илдә
бу китабда чап едилмишдир:
«Шанлы болшевик гадынлар»,
Москва*

Әлјазмасындан чап олунур

335

Л. А. ФОТИЈЕВАЈА вэ Л. Б. КРАСИНЭ

Лид. Ал. (вэ Красинә)

Нефт, кәмиләр вә саирә һаггындакы телеграмы мәмнунијјәтлә имзалајырам.

Мухин һаггындакыны имзаламаға разы дејиләм¹⁸⁷:

(1) Красин јазыр ки, Мухин *Сталиндән пул кизләдирмиш*. Һәтта «өз (!!?) рәисләринин сәрәнчамы илә»

дә олса, буну етмәјә онун *һаггы јох иди*, — чүнки Сталин дә рәисдир, онун «өз» рәиси олмаса да, даһа јүксәк мөвгедә дуран бир рәисдир.

(2) *Сталиндән сорушмадан* (Сталин исә Москвада-дыр!!) буну һәлл етмәк рәсмән дүзкүн дејилдир вә үмумијјәтлә јолверилмәздир.

Салам! *Ленин*

*1918-чи ил октябрын 9-да
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин җәммуәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

336

**Ж. В. ЧИЧЕРИНӘ ВӘ ЈА Л. М. КАРАХАНА
ГЫСА МӘКТУБ,
А. А. ИОФФЕЈӘ, Ј. А. БЕРЗИНӘ,
В. В. ВОРОВСКИЈӘ МӘКТУБ**

Јол. Чичеринә вә ја Карахана

Чох хahiш едирәм сабаһ, чүмә күнү Каутскијә гаршы «Правда»дакы мәгаләмин¹⁸⁸ 12 нүсхәсини Иоффе, Берзин вә Воровски үчүн Берлинә көндәрәсиниз вә онлара бу гыса мәктубу да јоллајасыныз:

Әзиз јолдашлар! Мән Каутскијә гаршы олдугча гыса мәгаләмин гүсурларыны чох јахшы баша дүшүрәм. Амма һәр һалда тез мөвге тутмаг, өз фикримизи сөјләмәк лазымдыр. Чох хahiш едирәм тәрчүмә олунсун вә вәрәгә шәклиндә нәшр едилсин.

10/X. 1918.

Ленин

*Илк дәфә 1957-чи илдә
«Новая и Новейшая История»
журналынын 4-чү №-синдә
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

Мов. В. 1

Чичерину

"Карахану."

Нам не из-за Чичерину и не

карахан, а из-за того, что

Содержащие эти постановления, волею,
не одобряю

мы же во всяком случае - даже правитель-
ствами камильетов и министров - должны
сделать предложение или что по крайней мере
отрицать кровопролитие и что раскоре
иже народа.

Каждому караю, Сибирь, Кар. - Сам. явное нарушение
таких законов...

Не хорят-ли камильетов через то, что
каждый Сибирь? 10 и 12 миллионов? Если да, то
виды того они не скроют. Но вам предост.

К. В. ЧИЧЕРИНЭ ВЭ Л. М. КАРАХАНА

Чичерин вэ Карахан јолдашлара

Вилсона нота көндөрмөк, зәннимчә, лазымдыр.

Сон дәрәчә әтрафлы, нәзакәтли, лакин ачы јазмалы.

Кестөрмәли ки, чалышыб ган ахыдылмасынын габағыны алмаг вэ *халгларын көзүнү ачмаг* үчүн биз һәр һалда һәтта капиталист вэ милјардерләр һөкүмәтләринә дә сүлһ тәклиф етмәји өзүмүзә борч билирик.

Казанын, Симбирскин, Сызранын вэ Самаранын сүгуту филан ...јаланчылары ачыгча ифша етмишдир.

Бәлкә капиталистләр Шималдакы мешәләрин бир һиссәсини, Сибирин бир һиссәсини истәјирләр? Бәлкә 17 милјардын % -ни истәјирләр?¹⁸⁹ Әкәр истәсәләр, ахы буну кизләтмәзләр. Биз сизә тәклиф едирик: ачыг дејин, *how much?** О ки галды Брест сүлһүнә — Алманија гошунларыны чәкиб апармага разы олар. Нә олуб ахы? Јохса сиз алман гошунларынын јеринә өз *гошунларынызы* гојмаг истәјирсиниз?

Вэ илахыр.

Тәклиф едирәм дәрһал белә бир нота лајинәси һазырлајасыныз вэ биз ону бирликдә мүзакирә едәрдик¹⁹⁰.

НВ:

Чүмә күнү сәһәр «Правда» мәним Каутски әлејһинә мәгаләми чап етмәк истәјирди. Сиз Свердловдан гыса мәктубуму алмышсынызми ки, орада мән вәрәгә шәклиндә нәшр етмәкдән өтрү *Берзин вэ Воровски үчүн* Иоффејә 12 нүсхә көндәрилмәсини, һәм дә елә чүмә күнү ахшам көндәрилмәсини хаһиш етмишдим?

Литвиновдан нә хәбәр вар?¹⁹¹

Јапон вәрәгәләринин нәшри үчүн нә едилмишдир?

Салам! Сизин *Ленин*

Р. С. Телефонла данышмаг олар.

338

***МОСКВА ФӘҢЛӘ ВӘ ГЫЗЫЛ ӘСКӘР
ДЕПУТАТЛАРЫ СОВЕТИНИН
РӘЈАСӘТ ҺЕЈ'ӘТИНӘ¹⁹²**

Әзиз јолдашлар! Сизин 24962 №-ли кағызынызы вә онунла бирликдә Рәјасәт һеј'әтинин 7. X. тарихли гәрарындан чыхарышы алдым.

Вичданла демәлијәм ки, һәмин гәрар *сијаси* чәһәт-дән о гәдәр савадсыз вә о гәдәр ағылсыз бир гәрар-дыр ки, адамын үрәјини буландырыр. «...Рәјасәт һеј'ә-ти мәс'улијјәти өз үзәриндән көтүрмәјә мәчбурдур...» Јашлы сијасәтчиләр дејил, шылтаг ханымлар белә һә-рәкәт едәрләр. Сиз мәс'улијјәти өз үзәриниздән көтүр-мәк дејил, үчгат артырачагсыныз.

Әкәр Халг маариф комиссарлығы Сизә чаваб вер-мирсә вә Сизин гаршынызда өз борчуну јеринә јетир-мирсә, онда Сиз *шикајәт етмәјә* борчлусунуз, һәм дә сәнәдләрлә. Сиз ушаг дејилсиниз ки, буну баша дүш-мәјәсиниз.

Сиз нә заман *шикајәт етмишсиниз?* Сурәти һаны? Сәнәдләр вә сүбутлар һаны?

Мәним фикримчә, бүтүн Рәјасәт һеј'әтини дә, Ви-ноградову да фәалијјәтсизлик үстүндә бир һәфтә һәбсханаја салмаг лазымдыр.

Әкәр Халг маариф комиссарлығы «бүсләри вер-мирсә» (Сиз нә заман тәләб етмишсиниз? кимдән? су-рәти вә сәнәд һаны? Сиз нә заман *шикајәт етмишси-синиз?*), — Сиз кәрәк *өз һүгүгунуз уғрунда мүбаризә* апарадьыныз. «Мәс'улијјәти өз үзәриндән көтүрмәк» исә шылтаг ханымларын вә ахмаг рус зијалыларынын һәрәкәтидир.

Өз фикрими ачыг билдирдијимә кәрә мәни бағышла-јын вә һакимијјәт фәалијјәтсизлији үстүндә һәбсха-наја салмагла Сизә ибрәт дәрси вериләчәјини үмид едән, һәмчинин Сизин һәрәкәтиниздән сон дәрәчә һид-дәтләнмиш олан

Ленинин коммунист саламыны гәбул един
12. X. 1918.

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмугәсинин XXI китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

А. А. БЕРЗИНЭ

15/Х. 1918.

А. А. Берзинэ

Эзиз жолдаш! Сиздэн һәмишәки кими дағыныг шәкилдә харици гәзетләр алмышам (бир адама тапшырмаг олмазмы ки, гәзетләрден ашағыдакылары *кәсиб аҗырсын*: (а) Русија һаггында *һәр шеји*; (б) бүтүн өлкәләрин сосналист партијалары һаггында һәр шеји).

Јери кәлмишкән дејим ки, гәзетләрден көрүрәм Килбонун үзәринә Грабер вә Гримм аһмагчасына вә алчагчасына һүчум етмишләр. Нечә ола билмишдир ки, Сиз онун пул алмасына нә исә пис бир һәрәкәт кими бахмышысыз? *Баша дүшмүрәм*.

Ахы *рәсмән* иши тәһгиг етмәдән гијмәтли бир жолдашы мәзәммәт етмәк олмаз!? *Партија үзвәриндән* (Сизин тәрәфиннздән тәјин олуналардан) ким иши тәһгиг етмишдир? Неч ким! Һалбуки Килбонун дәлилләриндән вә Ченеврә комиссијасынын гәрарындан ачыг-ашкар көрүнүр ки, иш Килбонун *хејринәдир*.

N B: Мәнә бунлары көндәрин: *Longuet*. «La politique internationale du marxisme. Karl Marx et la France»*. *Vandervelde*. «L'Etat et le socialisme»** вә франсыз, алман, инкилис вә италјан дилләриндә *бүтүн* бу кими китабчалары, *һа-мысыны, һа-мысыны, һа-мысыны!* Бундан башга: «La Russie socialiste» (*socialistes-révolutionnaires de gauche*), бах: «La Feuille» (Genève)¹⁹³, 3. X. 1918***. *Pierre Loti*. «Quelques aspects du vertige mondial», Paris

* — Локке. «Марксизмин бејнәлхалг сијасәти. Қарл Маркс вә Франса». Ред.

** Көрүнүр, бу китабча нәзәрдә тутулур: Е. Вандервелде. «Le Socialisme contre l'Etat» («Сосиализм дәвләтә гаршы»). Paris. 1918. Ред.

*** Зәһнимчә, сол есерләр бурада јаманча јаланчылыг етмишләр. Сол есерләрин јаланлары әлејһинә «Правда» вә «Известия»дан (һабелә «Знамя Трудовой Коммуны» вә «Воля Труда»дан¹⁹⁴) компилјасија дүәлтмәји (неч олмаса Лејтејзенә) дәрһал тапшырмаг лазымдыр.

(Flammarion). *Leon Frapic*. «Les contes de la guerre» (ibid.)*.

Индица Свердловдан сизин нәшрләрин комплектини алдым (бу комплектдән мәнә дә көндәрсәниз пис олмаз).

Аздыр! Аз!! Аз!!!

Бир груп тәрчүмәчи *тапын* вә 10 дәфә чох нәшр един. *Peluso* һәфтәдә 3 китабча јаза биләр (вә јазмалыдыр) (бүтүн мөвзуларда, бизим гәзетләрдән компилјасијалар — Сиз *мөвзулары* көстәрин вә *компилјасија* едилмәли олан мәгаләләрин сијаһысыны верин). Онун «Droit du Peuple»** дәки мәгаләси («Әксингилабчылар») *јахшыдыр*. Она *јахшы* һагг верин *вә 10 дәфә чох нәшр един*. (4 дилдә: *франсыз, алман, инкилис* вә *италјан* дилләриндә нәшр етмәк үчүн тәрчүмәчиләр тапмаг лазымдыр. Ахырынчы 2 дилдә Сизин *һеч нәјиниз* јохдур. Рүсвајчылыгдыр! Рүсвајчылыгдыр!!)

Сиздә пул *чохдур*. (Хәрчләдијиниз мәбләғ барәсиндә һөкмән *һесабат* көндәрин). *Јенә вә јенә* верәрик, *сајсыз-һесабсыз* верәрик. Јазын көрәк нә гәдәр.

100 дәфә чох, 4 дилдә, 4—8—16—32 сәһифәлик вәрәгәләр нәшр етмәк лазымдыр. Бунун үчүн адамлар *тапмалы*.

NB: «Спартак»ын комплектини топлајын (мән 11. IX. 1918 тарихли №-сини көрмүшәм)¹⁹⁵ вә бүтүн комплекти 4 *дилдә* тәкрат нәшр един. Јуниусу вә Либкнехти дә. Инкилтәрәдә, Франсада, Алманијада, Италијада сосиал-шовинизмә гаршы мүбаризә *тарихини* сифариш един. Бунун үчүн групплар дүзәлдин (Гортер, Балабанова-+?+?? вә и. а.).

Сизин *Ленин*

* — *Пјер Лоти*. «Үмүмдүнја башкичәлләнмәсннин бә'зи чәһәтләри», Парис (Фламарион). *Леон Фрапје*. «Мүһарибә һаггында һекајәләр» (Јенә орада). *Ред.*

** — «Халгын һүгугу» — гәзет, Исвечрә Сосиал-демократ партијасынын, һабелә Во кантону вә Лозанна шәһәри партија белмәләринин һәфтәлик органы. *Ред.*

Р. S. De l'Entente* өлкэлэриндэ ингилаб барэсиндэ Сизин никбинлижиниз нэжэ эсасланыр? Фактлар? Мүлаһизэлэр? Лазым кэлсэ шифрлэ верин, амма дэгийг язын.

Экэр хэстэспинизсэ, *чидди* мүаличэ олунун вэ санатонб:ријадан *кәнара чыхмајын*. Элагэни телефон васитэси илэ сахлајын, көрүшлэрэ исэ мүавиннинизи көндэрин.

Бернэ көндэрилмишидир

Илк дэфа натамам шәкилдэ

1925-чи ил январын 21-дэ

«Правда» гәзетинин 17-чи №-синдэ
чап едилмишидир

Там шәкилдэ илк дэфа
әлјазмасындан чап олунур

340

Л. А. БЕРЗИНЭ

ј. Берзинэ

Эзиз Берзин јолдаш! Јадымдан чыхмамыш дејим: Имјинин арвадына мүавинет верин (Илјин бурададыр). Русијаја ишлэмөјө кедәилэрин анлэлэринэ һәр һалда көмөк етмөк лазымдыр.

Бәс мәним «Дөвләт вэ ингилаб»ым нэ вахт чыхачагдыр?? Чыхан кими көндэрин.

Франсызчаја тәрчүмәси үчүн (тәрчүмәни әсла дэјандырмадан) Вандервелде һаггында әлавә едәрдим. Јазын вэ ја телеграфла билдирин.

Гој Гортер мәним үчүн *нәзәри* чәһәтдән мараглы олан китабчалзрын *вэ мәгаләлэрин* — бүтүн дилләрдә—сијаһысыны версин.

Мәндән һамыја салам.

Килбоја вэ *Һерсога* мәндән хусуси салам јетирин.

Р. S. Беләликлә, сағ олун вэ *режимә* чидди риајәт един.

Сизин *Ленин*

1918-чи илин октябрында, 15-и илә

25-и арасында јазылмишидир

Бернэ көндэрилмишидир

Илк дэфа 1925-чи ил январын 21-дэ

«Правда» гәзетинин 17-чи №-синдэ
чап едилмишидир

Әлјазмасындан чап олунур

341

А. А. ИОФФЕЈӨ

18. X. 1918.

Јол. Иоффеја!

Зәһмәт олмаса, «Sozialistische Auslandspolitik»-ин Мартовун диктатура һаггында мәгаләси дәрч едилмиш №-сини көндәрин¹⁹⁶.

Белә шејләр кәрәк дәрһал көндәрилсин.

Һәмчинин — гәзетләрдән *парчалар* (чәтин охунаһ мә'лумат әвәзинә) — соснал-шовинистләрлә вә каутс-кичиләрлә парчаланмаја анд нә варса *һамысы* (һолланд дилиндән вә Скандинавија дилләриндән алман дилинә тәрчүмә едилмәклә).

Биз кәрәк бејһәлмиләл характерли идеја иши апаран бүро ролуну ојнајаг, биз исә һеч нә етмирик!!

100 дәфә чох нәшр етмәк лазымдыр. Пул вар. Тәрчүмәчиләр тапмалы. Биз исә һеч нә етмирик! Биһабырчылыгдыр...

Бу мәктубу, лүтфән, Воровскијә дә көндәрин, әләвә едиләни исә, зәһмәт олмаса, јеринә чатдырын¹⁹⁷.

Сизин Ленин

Берлинә көндәрилмишдир

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчжуәсинин XXI китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

342

А. А. ИОФФЕЈӨ

18/X. 1918.

Һөрмәтли јол. Иоффе! 13. X тарихли мәктубунузу Сизә мәктуб көндәрдикдән *сонра* алдым.

Мән «дипломатчылығы» давам етдирмәјин әлејһинә дејиләм. Лакин онун әһәмијјәти азалмышдыр. Бүтүн мәсәлә бундадыр ки, Антанта фүрсәт тапыб Гара дәнизә бөјүк гүввә чыхара биләчәкдирми? Мән бу тәһлүкә һаггында чохдан бәри һамыја вә һәр јердә данышырам, МИК-ә мәктубумда да ајдын јазмышам¹⁹⁸.

II. 1918-дэн эсас фэрг будур ки, о заман бизим торпаг вериб, вахт газанмаға имканымыз *вар иди*. Инди белә бир имкан *јохдур*.

Mit besten Grüßen Ihr *Lenin**

Берлинә көндәрилмишдир

Илк дэфә 1942-чи илдә

Ленин мәчмүәсинин XXXIV kitabında
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

343

«СПАРТАК» ГРУПУ ҮЗВЛЭРИНЭ

18/X. 1918.

Әзиз јолдашлар! Бу күн алынан мә'лумата көрә «Спартак» групу Бремен сол радикаллары¹⁹⁹ илә бирликдә, бүтүн Алманијада фәһлә вә әскәр Советләри јарадылмасына көмәк етмәк үчүн ән чидди тәдбирләр көрүр. Бу фүрсәтдән истифадә едиб алман ингилабчы бејиәлмиләлчи соснал-демократларына ән јакшы арзуларымызы билдиририк. Алманија-нын ән чәтти шәрантдә мүнтәзәм ингилаби тәблиғат анармыш олан «Спартак» группунун иши, алман социализминин вә алман пролетариатынын шәрәфини һәгигәтән хилас етди. Инди һәлледичи саат кәлиб чатыр: сүр'әтлә јетишмәкдә олан Алманија ингилабы «Спартак» группуну ән мүһүм вәзифәни јеринә јетирмәјә чағырыр вә биз һамымыз мөһкәм үмид едирик ки, тезликлә Алманија социалист пролетар республикасы дүија империализминә гәти зәрбә вурачагдыр.

Үмид едирәм ки, пролетариат диктатурасы әлејһинә хани Каутскинин китабынын да мүәјјән фәјдасы олачагдыр. «Спартак» группунун һәмнишә каутскичиләр әлејһинә дедикләринин доғру олдуғу тәсдиғ олуначаг вә күтләр чәнаб Каутски вә К⁰-сынын позучу тәси-риндән даһа тез азад олачаглар.

Ән сәмини саламлар көндәрир вә мөһкәм үмид еди-

* — Ән сәмини саламларла Сизин Ленин. *Ред.*

рик ки, эн јакын заманда Алманијада пролетар ингилабынын гэлэбэсини тэбрик етмэк мүмкүн олачагдыр.

Сизин Н. Ленин

Берлинэ көндөрилмишдир

*Илк дэфэ 1929-чу илдэ
алман дилиндэ бу нәшрдэ*

чап едилмишдир:

«Illustrierte Geschichte der Deutschen Revolution» №6, Berlin

Рус дилиндэ илк дэфэ

1930-чу ил нојабрын 7-дэ

*«Правда» газетинин 308-чи №-синдэ
чап едилмишдир*

*Әлјазмасынын фотосурәтиндән
чап олунур*

*Русчасы алманчадан
тәрјумэ едилмишдир*

344

А. М. КОЛЛОНТАЈА

18/X.

Әзиз Ал. Мих.!

Чох үзр истәјирәм ки, Сизин әввәлки мәктубларыныза чаваб вермәмишәм; онлары аланда Москвада дејилдим, мүаличәдә идим.

Јол. Свердлов мәнә деди ки, артыг Сизинлә разылыға кәлмишдир; буна көрә дә мәсәләни битмиш һесаб етдим²⁰⁰.

Свердлов кәлән кими Дыбенко јолдашын мәсәләси барәсиндә дә онунла данышарам. Сизинлә разыјам ки, ишә јенидән бахмаг вә харич олунмасыны ләғв етмәк лазымдыр.

Мачал тапан кими чалышыб Сизинлә зәнкләшәрәм.

Көндәрдијиниз саламлара көрә чох тәшәккүр едирәм вә өз нөвбәмдә Сизин даһа фәал партија ишинә гајытмағынызы алгышлајарам.

Ленин

*1918-чи ил октябрын 18-дә
јазылмышдыр*

*Илк дэфэ, әлјазмасындан
чап олунур*

345

И. И. ВАТСЕТИСЭ ТЕЛЕГРАМ

20. X. 1918-чи ил

Арзамас
Ватсетисэ

Ижевскин вә Воткинскин алынмасынын ләнкимәси бизи сон дәрәчә тәәччүбләндирир вә нараһат едир.

РОССИЙСКАЯ
ФЕДЕРАТИВНАЯ
СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ
СОВЕТСКАЯ РЕСПУБЛИКА.
—
УПРАВЛЕНИЕ ДѢЛАМИ
СОВѢТА
НАРОДНЫХЪ КОМИССАРОВЪ.
— о —
Москва, Кремль.

1918 г.
№ 8

Мод. Горбуров!

Очень прошу Вас успо-
коить, снискать выговор,
решение Кадров-Медико-
миды по вопросу о радиобро-
шюрах. Своими крайне буржуа-
скими здесь решениями.
путь! Серьезно.

Буну сүр'әтләндирмәк үчүн ән чидди тәдбирләр көр-
мәјиниңи хәһиш едирик. Телеграфла билдирин ки,
мәһз нә етмисиниз²⁰¹.

Халг Комиссарлары Советиниң Сәдри *Ленин**

Илк дәфә 1934-чү илдә
«Пролетарская Революция»
журналының 3-чү №-синдә
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олуңур

346

Н. П. ГОРБУНОВА

21. X. 1918-чи ил

Јол. Горбунов!

Сиздән чох хәһиш едирәм ки, радио лабораториясы
мәсәләси барәсиндә елми-техника шө'бәсинә рә'ј ве-
рилмәсини мүмкүн гәдәр сүр'әтләндирәси-
низ. Сон дәірәчә тә'чилидир. Бир-ики
кәлмә јазын көрәк рә'ј нә вахт олачагдыр²⁰².

Салам! *Ленин*

Илк дәфә, әлјазмасындан
чап олуңур

347

**СОВЕТ ЖУРНАЛИСТЛӘРИ
ҺӘМҚАРЛАР ИТТИФАГЫ КОМИТӘСИНӘ
ӘРИЗӘ**

Хәһиш едирәм мәни совет журналистләри һәмқар-
лар Иттифагына үзв гәбул едәсиниз.

Вл. Улјанов (Ленин)

1918-чи илин октябрында,
22-дән кеч олмајараг
јазылмышдыр

1918-чи ил октябрын 24-дә
«Правда» гәзетиниң 230-чу №-синдә
чап едилмишдир

Гәзетин мәтниндән чап олуңур

* Телеграмы УРМНК сәдри Ј. М. Свердлов да имзаламышдыр. Ред.

348

Г. J. ЗИНОВЈЕВӘ ТЕЛЕГРАМ

22. X. 1918-чи ил

Петроград
Смолны, Зиновјевә

Горхурам ки, Сиз Романовун Финландијаја кетмәсинә ичазә вермәклә чох тәләсмисиниз²⁰³. Онун хәстәлији һаггындакы мә'лумат шиширди. Мәсләһәт көрүрәм көзләјәсиниз, бирдән-бирә Финландијаја бурахмајасыныз.

Ленин

Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмуәсинин XXI китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

349

А. А. ИОФФЕЈӘ ТЕЛЕФОНОГРАМ²⁰⁴Берлин
Рус сәфири Иоффејә

Дәрһал Карл Либкнехтә бизим ән һәрарәтли саламымызы јетирин. Алманија ингилабчы фәһләләринин нүмајәндәсинин һәбсханадан азад едилмәси — јени эпоханын, инди һәм Алманија үчүн, һәм дә бүтүн дүнја үчүн башланмагда олан галибијјәтли социализм эпохасынын әләмәтидир.

Русија Коммунист (большевикләр) партијасынын
Мәркәзи Комитәси адындан

Ленин*

1918-чи ил октябрын 23-дә
јазылмышдыр

1918-чи ил октябрын 25-дә
«Правда» гәзетинин 231-чи №-синдә
вә «Известия ВЦИК» гәзетинин
233-чү №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

* Сонра В. И. Ленини әли илә јазылмыш Ј. М. Свердловун вә И. В. Сталинин имзалары вардыр.

350

П. П. СЫТИНЭ ТЕЛЕГРАМ

З үнван: Козлов: Сытинэ

Саритсын: Тротскијэ Саритсын: Ворошилова

Дэфэлэрлэ тэлэб вэ тэ'кид етдијинэ бахмајараг мэр-
ми вэ патрон алмадығы һаггында Ворошиловдан һә-
јачанлы телеграмлар кэлнр.

Тәклиф едирик ки, буну дәрһал јохлајасыныз, тәлә-
бин өдәнилмәси үчүн ән тә'чили тәдбирләр көрәсиниз.
вэ нә иш көрүлдүјү һаггында бизә мә'лумат верәси-
низ. Ичрасына мәс'ул шәхсләри көстәрәсиниз.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин**

1918-чи ил октябрын 24-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1936-чы илдә
«Партработник» журналынын
(Сталинград) 16—17-чи №-сində
чап едилмишидир

Әлјазмасындан чап олунур

351

Л. А. БЕРЗИНЭ

25. X. 1918-чи ил

ј. Берзинэ

Әзиз ј. Б.!

Һерсогун хариң едилмәси нә әһвалатдыр?*

Зәннимчә, биз онун *ленин*ә фикир сөјләмәлијик. Ахы
хариң едәнләр әчлафлардыр, оппортунистләрдыр.

Бу барәдә јазын.

Үмидварам ки, Сиз Килбонун «ишини» ләғв етмиш-
синиз, һәм дә о мә'нада ки, ону тамамилә бәрәәт га-
занмыш һесаб етмишсиниз. Она мәним саламымы је-
тирин. О һарададыр?

* Сәһәди ҮРМНҚ сәдри Л. М. Свердлов да имзаламышдыр. «Ичрасына
мәс'ул шәхсләри көстәрәсиниз» чүмләсини дә о јазмышдыр. *Ред.*

** Јакоб Һерсогун Исвечрә Сәсиал-демократ партијасындан хариң
едилмәсиндән сөһбәт кедир. *Ред.*

«Дөвләт вә ингилаб»ын франсызча нәшри нә вахт чыхачагдыр?²⁰⁵ Вандервелденин әлејһинә мүгәддимә јазмағы чатдыра биләрәмми?

Мәнә бунлары көндәрин: *Vandervelde*. «Le Socialisme contre l'Etat»; «La Belgique envahie et le Socialisme international»; «Trois aspects de la révolution russe»*. һәр үчүнү Berger-Levrault нәшр етмишдир, Paris, 5—7, rue des Beaux-Arts**.

Зәһмәт олмаса, белә китабчаларын һамысыны (инкилис, франсыз, италјан, алман дилләриндә) топлајын.

Франса һаггында тез-тез мә'лумат верин. Орада нә вар, нә јох? Орада вәзијјәт нечәдир?

Салам! Сизин Ленин

Бернә көндәрилмишдир

Илк дәфә 1925-чи ил јанварын 21-дә
«Правда» гәзетинин 17-чи №-синдә
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олуңур

352

М. Ф. ВЛАДИМИРСКИЈӘ

27. X. 1918-чи ил

Јол. Владимирскијә

(вә ја Москва денутатлар Совети рәјасәт һеј'әтнинин башга бир үзвүнә)

Буну тәгдим едәиләр выборглу јолдашлардыр²⁰⁶. Чох хәниш едирәм ки, онлары *дәрһал* гәбул едәсиниз. Бундан әлавә, онлар буна диггәти чәлб едирләр ки, Советә дахил олмаг үчүн *һәддән артыг рәсмиј-јәтчилик*, јохламада ағлакаһмәз хырдачылыг көстәрилир, тамамилә лүзумсуз олан хүсуси бурахылыш вәрәгәләрни јазылыр. Бу иши садәләшдирмәк олмазмы?

Салам! Ленин

Илк дәфә 1924-чү илдә
бу китабда чап едилмишдир:

«Илич һаггында. Мәгаләләр,
хәтирәләр, сәһәдләр
вә бә'зи материаллар мәчмуәси»,
«Прибој» нәшријјаты

Әлјазмасындан чап олуңур

* — Вандервелде. «Соснализм дөвләтә гаршы»: «Ингал олунмуш Белчика вә бејнәлхалг соснализм»; «Рус ингилабынын үч чәһәти». Ред.
** — Берже-Левро, Парис. 5—7. Бозар күчәси. Ред.

353

МОСКВА ХАЛГ САРАЈЛАРЫ ЭМЛАҚЫ ИДАРЭСИНЭ²⁰⁷

Москва Халг сарајлары эмлақы идарэсиндэн чох хаһиш едирэм ки, Халг сосиал тә'минат комиссарлығынын ушаг евлэри шө'бэсинин хаһишини јеринэ јетирсин.

1/XI. 1918.

ХКС Сәдри *В Улјанов (Ленин)*

*Илк дэфә, әлјазмасындан
чап олунур*

354

Ж. А. БЕРЗИНЭ

1/XI.

Әзиз Берзин!

Сиздән хејли китаб алмышам. Чох сағ олун.

Ешитмишәм ки, Сиздә һамы бир-бири илә савашмышдыр. Шкловскини вә Залкинди көтүрәрик.

Бир шеј олса, јазын; мән Сизин *әмрләринизи* (табелијиниздә олан шәхсләрә әмрләринизи) имзалајачағам ки, чәсарәт едиб савашмасынлар вә Сизин әмрләринизи чидди сурәтдә јеринэ јетирсинләр.

Јатаға узанын вә *чидди* мүаличә олунун; Сиз Берндә *јох*, дағларда күнәшли јердә јашамалысыныз, елә јердә ки, орада һәм телефон олсун, һәм дә дәмир јолу, Бернә исә катиби көндәрмәлисиниз вә адамлар өзләрн Сизин *јаныныза* кәлмәлидирләр.

«Дөвләт вә ингилаб»ын алманчаја тәрчүмәсиндә ачыначағлы бир сәһв кетмишдир: сөзардынын тарихи *гојулмамышдыр*. Һалбуки бүтүн мәгсәд буну көстәрмәк иди ки, *сөзарды* Октјабр ингилабындан *сонра* јазылмышдыр. Мәһз 30. XI. 1917-дә јазылмышдыр. Китабын ичинә бу барәдә бир вәрәгәчик јапышдырмағ олмазмы?

Сизин јаныныза иш билэн јолдашлар кәлирләр. Хүсусән онларын васитәси илә Франсада тәблиғат апармаг үчүн *пулу әсиркәмәјин*.

Элинизи бәрк сыхырам. Сизин *Ленин* NB:

Антантанын Сизи чыхармаға Исвечрәни вадар етмәси ʼһтимальна ғаршы **һәр шеји** һазырлајын. *Bereit sein!!**208.

Р. С. Әкәр «Дөвләт вә ингилаб»ын франсызчаја тәрчүмәси һазырдырса, *дәрһал* бурахын, амма наширин мүгәддимәсиндә Каутскини *дә*, *Вандервелдени* *дә* («Le Socialisme contre l'Etat») биабыр един, чүнки Вандервелде дөвләт һаггында *баишыча олан һәр шеји малаламыш*, кизләтмиш, тәһриф етмишдир.

Каутски әлејһинә китабчанын тәгрибән 1/2-ни көндәрирәм. Чох хаиш едирәм тәрчүмәјә *тез* верәсиниз вә телеграмла мәнә билдирәсиниз: Antikautsky алманчаја, франсызчаја вә ја италјанчаја тәрчүмә олунур. Јохса мән бурада верәрәм.

Үмидварам ки, «Staat und Revolution»**дан Берлинә көндәрмишсиниз? **Чох көндәрин!**

1918-чи ил нојабрын 1-дә
јазылмышдыр
Бернә көндәрилмишдир

Илк дәфә натамам имәкилдә
1925-чи ил јанварын 21-дә
«Правда» гәзетинин 17-чи №-синдә
чап едилмишдир

Там шәкилдә илк: дәфә,
әлјазмасындан чап олунур

355

2-чи ОРДУНУН КОМАНДАНЫНА ТЕЛЕГРАМ

Ижевски алмыш рәшадәтли Гызыл Орду гошунларыны алгышлајырам. Ингилабын илдөнүмү мүнәси-

* — *Һазыр олун!! Ред.*

** — «Дөвләт вә ингилаб». Ред.

бәти илә тәбрик едирәм. Јашасын социалист Гызыл
Ордусу!²⁰⁹

Ленин

*1918-чи ил нојабрын 7-дә
јазылмышдыр
Вјатскије Полјаныја
көндәрилмишдир*

*Илк дәфә 1928-чи илдә
бу китабда чап едилмишдир:
«Вәтәндаш муһарибәси. 1918—1921»,
I чилд*

*Телеграф бланкынын мәтниндән
чап олунур*

356

ОРЈОЛ ВӘ ҚҰРСК ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЈӘ КОМИТӘЛӘРИНӘ ВӘ ГУБЕРНИЈА ПАРТИЈА КОМИТӘЛӘРИНӘ ТЕЛЕГРАМ

9. XI. 1918-чи ил

Мәхфи

Тамамилә нөвбәдән кәнар тә'чили

2 үнван:

Орјол, губернија ичраијјә комитәсинә вә
губернија коммунистләр комитәсинә
Курск, губернија ичраијјә комитәсинә вә
губернија коммунистләр комитәсинә

Индичә Килдән, бејнәлхалг пролетариата мүрачиәт
едән вә Алманијада һакимијјәтин фәһләләрлә әскәр-
ләрин әлине кечдијини хәбәр верән бир радиограм
алынмышдыр.

Радиограмы Кил матрос депутатлары Совети имза-
ламышдыр.

Бундан әлавә, чәбһәдә алман әскәрләри Вилһелмин
жөндәрдији сүлһ нүмајәндә һеј'әтини һәбсә алмыш вә
сүлһ һаггында билаваситә өzlәри франсыз әскәрләри
илә данышыға башламышлар.

Вилһелм тахтдан әл чәкмишдир.

Вар гүввә илә чалышыб буну мүмкүн гәдәр тезлик-
лә Украјнадакы алман әскәрләринә јетирмәк вә онла-
ра мәсләһәт көрмәк лазымдыр ки, Краснов гошунла-
рына зәрбә ендирсинләр, чүнки о заман бирликдә биз

алман фәһлэләри үчүн он милјонларла пуд тахыл әл-
дә едәрик вә инди ескадра илә Новороссијскә јахын-
лашмагда олан иңкилисләрин һүчүмүнү дәф едәрик.
Алынмасыны вә ичрасыны телеграфла билдирин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк җәфә 1933-чү илдә
Ленин җәмүәсинин XXI китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

357

Р. И. БЕРЗИНӘ

Јолдаш Берзинә. Фүрсәтдән истифадә едиб, Сизин
васитәнизлә 3-чү ордунун гошунларына салам кәндә-
рир вә онлара һәр чүр мүвәффегијјәтләр арзулајырам.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри
В. Улјанов (Ленин)

*1918-чи илин нојабрында,
9-у илә 23-у арасында
јазылмышдыр*

*1918-чи ил нојабрын 23-дә
«Красный Набат» гәзетинин (Перм)
60-чы №-синдә чап едилмишдир*

Гәзетин мәтниндән чап олунур

358

*ҮМУМРУСИЈА ФӨВГӘЛ'АДӘ КОМИССИЈАСЫНА ТЕЛЕФОНОГРАМ

Мән бу күн сәһәр мә'лумат истәмишәм ки, Русија
Коммунист болшевикләр партијасынын ики үзвүнүн —
Дауке вә Жуховитскинин заминә көтүрдүјүнә бахма-
јараг Кирилл Семјонович Кинзбург нә үчүн азад
едилмәмишдир, һәмчинин мә'лумат истәмишәм ки,
ҮРФК үзвләриндән ким вә нә вахт демишдир ки, куја
Кинзбургу тапа билмирләр, һалбуки о, Бутыркидә
сахланылыр.

Бу мә'луматын мәнә нојабрын 11-дә ахшамүстү ве-

рилмәсини тәләб етмишәм. Инди саат 10¹/₂-дир, һәлә чаваб јохдур. Тәләбими бир дә тәкрат едирәм.

ХКС Сәдри *Ленин*

1918-чи ил нојабрын 11-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXI китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

359

Б. С. ВЕЈСБРОДА

Јол. Вејсброд!

Сиз Вјанаја кејиб чыхмышсыныз...^{*} Үмидварам ки, Сиз *соллары* тапмаг үчүн нә мүмкүнсә едәчәксиниз. Ола билсин ки, Штрассер (Josef Strasser), онлары тапмагә көмәк едәр, һәрчәнд өзү, шүбһәсиз, онлара көмәк етмәк... *дејилдир*.

Тез-тез јазын, һәр курјерлә көндәрин.

Әкәр мүмкүнсә (әкәр Сизин јахшы танышларыныз варса вә с.) чалышын мәним китабханамы *Poronin*-дән (*Galizien*)^{**} хилас един: мән китабханамы, еләчә дә өз шејләримни 1914-чү илдә орада бағда гојмушам, 50 кроң вермәлијәм [вермәли идим]; инди 100 000 000 верәрдим, әкәр китабхананы хилас етсәјдим. Лакин бу...^{*} шәхсидир²¹⁰.

Ән вачиб мәсәлә Вјанада *соллары* тапмаг вә онлара һәр васитә илә *көмәк етмәкдир*. Чох горхурам ки, әлагәсизлик үзүндән Сиз буна мүвәффәг олмајасыныз, амма чалышын нә мүмкүнсә един.

Јазын.

Салам! Сизин *Ленин*

11/XI. 1918.

Вјанаја көндәрилмишдир
Илк дәфә натамам шәкилдә
1940-чы илдә
«Пролетарская Революция»
журналынын 4-чү №-синдә
чап едилмишдир

Там шәкилдә илк дәфә,
әлјазмасындан чап олунур

^{*} Мәктубун әлјазмасы гисмән позулмушдур. *Ред.*

^{**} — *Поронин* (Галитсија). Әлјазмасында бу һиссәјә әлавә едилмишдир. Охунмасы мүмкүн олан һиссәсиндә В. И. Ленин јазмышдыр: «...мәң Роголин-дә өз адымла јашамышам...». *Ред.*

360

А. Г. ШЛЈАПНИКОВА ТЕЛЕГРАМ

12 нојабр 1918-чи ил

Тамамилә нөвбәдән кәнар

Һәштәрхан

Халг комиссары Шлјапникова

Нә мүмкүнсә едилир. Элбир ишләмәјә, Һәштәрхан-да Советин вә һәмкарлар иттифагларынын сағламлашдырылмасына күч верин. Саксла бирликдә һәрби ишә вә Хәзәрин тутулмасына киришин, һәмчинин Шимали Гафгаз ордусуна көмәк един. Бурадан ичазәсиз кетмәји һеч ағлыныза да кәтирмәјин.

*Ленин**Илк дәфә 1942-чи илдә**Ленин мәҷмугәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир**Макинадә јазылмыш сурәтиндән
чап олунур*

361

РК(б)П УНЕЧА ТӘШКИЛАТЫНЫН СӘДРИ
ИВАНОВА ТЕЛЕГРАМ²¹¹

13. XI. 1918-чи ил

Унеча

РКП Унеча тәшкилатынын сәдри Иванова

Тәбрик үчүн һамыја тәшәккүр едирәм. Алманија ингилабчы әскәрләринин тәбрикиндән хусусилә мүтәәсир олдум. Инди Алманија ингилабчы әскәрләринин Украјнаны азад етмәк ишиндә дәрһал әмәли иштирак етмәләри сон дәрәчә мүһүмдүр. Бунун үчүн кәрәк, әввәлән, ағвардијачылар вә Украјнанын һакимијјәт башчылары һәбсә алынсынлар, икинчиси, Алманија ингилабчы гошунларындан Украјнадакы бүтүн алман гошун һиссәләринә нүмајәндәләр көндәрилсин ки, онлар Украјнанын азад едилмәси уғрунда сүр'әтли вә биркә һәрәкәтә башласынлар. Вахт көзләмир. Бир саат да вахт итирмәк олмаз. Дәрһал телеграфла бил-

дирин көрөк Алманијанын ингилабчы эскэрлэри бу
төклифи гөбул едирләрми.

Халг Комиссарлары Совстинин Сәдри *Ленин*

Т а ' ч и л и.

Тамамилә нөвбәдән кәнар.

Унечанын саат нечәдә гөбул етдији һаггында *мәна*
мә'лумат верилсин.

Илк дөфә натамам шәкилдә

1937-чи илдә бу кигәбдә

чап едилмишидир:

Л. Керасимов вә М. Ерлих.

«Николај Александрович Шорс.

Дөјүш јолу», Москва.

Әлјазмасындан чап олунур

Там шәкилдә 1950-чи илдә

В. И. Ленинин Әсәрләринин

4-кү нәшринин 35-чи чилдиндә

чап едилмишидир

362

РК(б)П ОРЈОЛ ГУБЕРНИЈА КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ

13. XI. 1918-чи ил

Орјол

Рус. Ком. болшевикләр партијасынын
губернија комитәси,
украјналылар үчүн

Мән индицә Унечадан Алманија ингилабчы эскәр-
ләриндән тәбрик алдым. Сон дәрәчә мүнүм һесаб еди-
рәм ки, сиз Украјна илә һәмсәрһәд олан бүтүн мәнтә-
гәләрә бу барәдә телеграфла мә'лумат верәсиниз вә
Алманија ингилабчы эскәрләринин тәбрикинә мәним
адымдан тәшәккүр чавабы вериб онлардан хаһиш едә-
синиз ки, Украјнанын азад едилмәсинә сүр'әтли вә
гәт'и һәрәкәтлә көмәк етсинләр. Гој Алманијанын ин-
гилабчы эскәрләри башламыш олдуглары шанлы
Алманија ингилабыны, Украјнада ағвардијачылары
һәбсә алмагла вә Украјнаны азад етмәклә баша чат-
дырсынлар.

Јашасын Алманијанын Украјнадакы ингилабчы эс-
кәрләри!

Јашасын Алманија совет республикасынын Украјна совет республикасы илэ гардашлыг иттифагы!

Халг Комиссарлары Советинин Сэдри *Ленин*

*Илк дэфэ 1942-чи илдэ
Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

363

Н. П. БРУХАНОВА

13/XI—18-чи ил

Јол. Бруханов. Чох хahiш едирәм Финландија коммунист клубунун вә фин дәмирјолчуларынын бу мәктубу тәгдим едән нүмајәндәләри Садков вә Ренквист јолдашлара көмәк едәсиниз. Олмазмы ки, онлара лазым олан 9000 пуду Москва анбарларындан вә ја бу һеч чүр мүмкүн дејилсә, Тамбов тәһвил мәнтәгәләриндән верәсиниз? Онлара көмәк етмәк *зәруридир*²¹². Салам! Сизин *Ленин*

*Илк дэфэ,
макинада јазылмыш сурәтиндән
чап олунур*

364

И. И. ВАТСЕТИСЭ ТЕЛЕГРАМ

15. XI. 1918-чи ил

*Тә'чили
Т а м а м и л э
н ө в б ә д ә н к ә н а р*

Серпухов
Баш командан Ватсетисә
Сурәти Тротскијә

Хahiш едирәм Полша вә Литва зәрбә баталјонларынын тәшкил едилмәси барәсиндә, хүсусилә Чәнуб

чәбһәсиндәки гәрб бригадасы барәсиндә Ишғал едилмиш өлкәләрин мәркәзи бүросунун* лајинәсини мүсбәт мә'нада һәлл едәсиниз. Гәрарымызы Тротскијә хатырладырам.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

365

Л. Б. КАМЕНЕВӘ

Сиз башынызы әһәмијјәти нисбәтән аз олан ишләрлә гарышдырмырсынызмы? *Ә р з а г!!* Бошалдылмас: *Һ а м ы н ы* сәфәрбәр етмәли вә вагонлары әл илә бошалтмалы²¹³.

1918-чи ил нојабрын 16-да
јазылмышдыр

Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVI китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

366

ХАЛГ БАНКЫНЫН МҮДИРИНЭ²¹⁴

Мәнчә, бајрам етмәк јетәр. *К ү л ү н ч д ү р!*

14. XII-да «бајрамы» Кооператив банкы илә Дөвләт банкынын јахшыча, дүзкүн, мәһарәтлә вә чәлд *б и р л ә ш д и р и л м ә с и* илә гејд едәчәјик.

Ленин

19. XI. 1918.

Илк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

* Ишғал едилмиш вилајәтләрин коммунист тәшкилатларынын мәркәз бүросу нәзәрдә тутулур. *Ред.*

367

КАТИБӘ ТАПШЫРЫГ²¹⁵

Склјанскијә бир дә зәнк едиб мәтни охумалы вә мәним хаһишими она јетирмәли: бу һәкимләри ифша етмәк үчүн онларын һәрәкәтләринә кизли нәзарәт едилсин вә көз гојулсун, шаһидләр вә сәнәдләр топлансын, сонра иш мәһкәмәјә верилсин.

Ленин

1918-чи ил нојабрын 20-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXI китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олукур

368

ШИМАЛ РАЈОНУ ХАЛГ ТӘСӘРРҮФАТЫ
ШУРАСЫНЫН
ТЕХНИКА КОМИТӘСИНӘ ТЕЛЕГРАМ

21. XI. 1918-чи ил

Петроград

Шимал халг тәсәррүфаты шурасы,
техника комитәси

Һәрби идарәнин Мәркәзи елм-техника лабораторијасына материаллар вермәк барәсиндә Али халг тәсәррүфаты шурасы елм-техника шө'бәсинин тәклифини сүрүндүрмәчилијә салыб јеринә јетирмәдијинизә көрә сизә шиддәтли төһмәт е'лан едирәм. Тәләб едирәм ки, материаллары дәрһал верәсиниз вә тәчрүбәләрин сүр'әтләндирилмәсинә һәр васитә илә көмәк едәсиниз. Ичрасы һаггында мә'лумат верин²¹⁶.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри Ленин

Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXI китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олукур

369

Г. Ј. ЗИНОВЈЕВӘ ТЕЛЕГРАМ

21. XI. 1918-чи ил

Петроград
Смолны, Зиновјевә

Сүрүндүрмәчилик үстүндә бу күн Шимал халг тәсәррүфаты шурасынын техника комитәсинә шиддәтлї төһмәт көндәрмишәм. Шимал рајонунун халг тәсәррүфаты шурасына изаһ един ки, онун вәзифәси тәчрүбәләри сүр'әтләндирмәк вә Али халг тәсәррүфаты шурасы елм-техника шө'бәсинин вердији тапшырыгла-рын тез јеринә јетирилмәсинә көмәк етмәкдир. Ишдир-әкәр техника комитәсинин 13 нојабр тарихли 646 нөм-рәли қағызы тәкчә сүрүндүрмәчилик вә күтбејинлик дејил, гәсдән едилән саботаждырса, онда истинтаг апарылмасыны вә мүгәссирләрин һәбс олунмасыны тә-ләб едирәм.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәңгүсәсинин XXI китабында
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

370

А. Г. ШЛЈАПНИКОВА ТЕЛЕГРАМ

21 нојабр 1918-чи ил

Тамамилә нөвбәдән кәнар

Һәштәрхан

Халг комиссары *Шлјапникова*

Сизин 20-си тарихли телеграмынызы алдым. Шифр-ли телеграмда Сиздән хаһиш етмишдим ки, Тротски илә вә мәнимлә хүсуси әлагә сахламадан Һәштәрхан-дан кетмәјәсиниз. Һәмчинин хәбәр верин көрәк Хәзәр-дә дәниз әмәлијјатларымыз нә вәзијјәтдәдир. Гафгаз гошунларыны мүвәффәғијјәт мүнасибәтилә тәбрик едирәм. Шифр Склјанскининдир.

Ленин

*Илк дәфә,
макинада јазылмыш сурәтиндән
чап олунур*

371

КАТИБӘ СЭРЭНЧАМ²¹⁷

Шикајетин мәзмунуну телефонла Москва депутатлар Советинин мәнзил шө'бәсинә чатдырын вә сорушун көрәк онлар шикајәтә чаваб олараг нә едәчәкләр.

*1918-чи илин нојабрында,
21-дән тез олмајараг јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1959-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXVI китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

372

В. М. КИТТИСЭ ТЕЛЕГРАМ

23. XI. 1918-чи ил

Вологда
Орду команданы Киттисә

Әсирләри бурахмаг һаггында Сизин планыныза тамилә шәрикәм, һәм дә һөкмән аз-аз вә анчаг о әсирләри бурахасыныз ки, онлар јахшы тәблиғатла һәгигәтән инандырылмышлар. Телеграмла, лазым кәләрсә, шифрли телеграмла мәнә дәрһал мә'лумат верин көрәк сиздә нә гәдәр әсир вардыр, миллијјәтләри нәдир вә нә гәдәри тәблиғатла инандырылмышдыр.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

373

К. В. ЧИЧЕРИНӘ²¹⁸

Чох мүфәссәл вә а ч ы бир чаваб һазырламаг лазымдыр. Алман һөкумәтини таныјырыгмы? О н у Ал-

манијанын б у т у н депутатлар Советләри т а н ы ј ы р л а р м ы? Әкәр таныјырларса, биз дә таныјырыг.

«Тә'сир көстәрмәмәк»? Сөзлә, мәтбуат васитәси илә? Д е м о к р а т и ј а б а х ы м ы н д а н, ј о х с а д и к т а т у р а? Ајдынлашдырмағы хаһиш едирик, лакин билдиририк ки, әкәр т ә ш в и г а т а п а р м а м а ғ ы биздән у л т и м а т у м ш ә к л и н д ә тәләб етсәләр, биз бунун үстүндә әлагәни к ә с м ә р и к.

1918-чи ил нојабрын 23-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә, әлјазмасындан
чап олунур

374

САМАРА ФӨВГӘЛ'АДӘ КОМИССИЈАСЫНЫН СӘДРИНӘ

25. XI. 1918-чи ил

Самара

Фөвгәл'адә комиссијанын сәдринә

Сурәти губернија ичраијјә комитәсинин сәдринә

Мә'лумат верин көрәк Павел Александрович Преображенски нә әсасла һәбс едилмишдир. Ишлә таныш олмасыны хаһиш етдијим Свидерски кәләнәдәк мәсәләнин һәллини тә'хирә салын, һәмчинин мәнә билдирин көрәк Преображенскини мүәллимләр иттифагына заминә вериб азад етмәк олмазмы.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

Илк дәфә 1933-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXI китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

375

КИЧИК ХАЛГ КОМИССАРЛАРЫ СОВЕТИНӘ

Кичик Советә

Базар күнү мән дәмирјолчуларын олдуглары театрда «с о в е т» ложасында отурмушдум. Јалныз

Халг Комиссарлары Совети үчүн даими ложа аймаг-
 маг һаггында Кичик Советин ләғв етдијимиз гә-
 рарыны, зәннимчә, елә дәјишдирмәк лазымдыр ки,
 һәм ХКС, һәм дә Москва депутатлар Совети, һәм
 Үмүмрусија һәмкарлар иттифаглары шурасы, һәм дә
 МИК үчүн даими ложа олсун. «Мүтәнасиб» бөлмәк
 мүмкүндүр²¹⁹.

Ленин

1918-чи ил нојабрын 25-дә
 вә ја 26-да јазылмышдыр

Илк дәфә 1945-чи илдә
 Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында
 чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

376

ХКС ИШЛӘР МҮДИРИНӘ

Мән бу сарајы музеј үчүн вермәјә тәрәфдарам.
 Свердловун јазылы разылығыны алын²²⁰.

26/XI.

Ленин

1918-чи ил нојабрын 26-да
 јазылмышдыр

Илк дәфә, әлјазмасындан
 чап олунур

377

1918-чи ИЛ НОЈАБРЫН 29-да Б. М. ВОЛИН ИЛӘ МҮСТӘГИМ ХӘТЛӘ ДАНЫШЫГ

Апаратда Орјол губернија ичранјјә комитәсинин вә губернија
 партија комитәсинин сәдри Волин јолдашдыр.

- Индицә Суражандан бу мәзмунда телеграм алынмышдыр.
 «Нојабрын 29-да Украјнадакы алман Советләриянин Гомелдә гу-
 рултајы олачагдыр. Нүмајәндәләр көндәрмәк лазымдыр. Биз мә-
 лумат мүдириини вә башгаларыны көндәрмишик. Украјнадакы
 бојүк алман Совети илә данышыглар апарырыг. Алман ордусундан
 Гызыл Ордуја көнүллүләр чәлб едирик. Данышыглар үчүн Украј-
 надакы нүмајәндәләримизә директивләр көндәрин. Нүмајәндәлә-

римизин тәһлүкәсизлији тә'мин олуңмушдур, алманлар онлары мүһафизә едирләр. Алман ордусу әсл болшевик әһвал-руһијјәсиндәдир». Мән депутатлар Советинин коммунист сәдрини вә беј-нәлмиләл дәстәдән алман коммунисти Мајери бу күн Гомелә көндәрмәји гәрәра алмышам. Орјол депутатлар Советинин сәдри јалныз тәбрик нитги илә чыхыш етмәлидир, јохса өһдәсинә сијаси тапшырыглар көтүрә биләр? Мән Сиздән директив истәјирәм. Әкәр Сизин бу гурултајдан хәбәриниз варса вә Сиз өз нү-мајәндәләринизи көндәрмишсинизсә, бәлкә, бизим нүмајәндә һеј'ә-тимиз артыгдыр.

Ленин: Мәним бу гурултај барәсиндә һеч бир мә'луматым јохдур. Мәсләһәт көрүрәм ки, Курск васитәси илә дәрһал Украјна коммунистләри вә онларын МК-сы илә әлағәјә кирәсиниз. Алман Советләринин әксәријјәтинин болшевикләр тәрәфиндә олмасы һаггындакы хәбәри чидди јохламаг лазымдыр. Әкәр бу белә дејилсә, гурултајда болшевизм вә онун вәзифәләри һаггында әтрафлы вә јахшы әсасландырылмыш принципал бир нитг сөјләмәк лазымдыр. Әкәр алман әскәрләри артыг болшевик вә ја спартакчыдырларса, онлара һөкмән тәклиф етмәк лазымдыр ки, Украјнада Совет һакимијјәтини тезликлә бәрпа етмәк вә тәкчә аггвардијачылары дејил, радачылары да һәбсә алмаг үчүн дәрһал бизимлә иттифага кирсинләр. Гурултаја, һәр һалда, бүтүн музакирәләр вә гәрарлар һаггында ән дәгиг һесабат вермәји бачаран адамлар көндәрмәк лазымдыр.

Әкәр гурултаја јени нүмајәндәләр көндәрмәк кеч-дирсә, көндәрдијиниз адамлара чалышыб мәним гыса мәктубуму телеграфла чатдырын. Чаваб көзләјирәм.

Волин: Владимир Илич, мән Сизә мә'лумат вердим ки, Гомелә депутатлар Советинин сәдрини көндәрмәји гәрәра алмышам. Бу кечә ораја јола дүшәчәкдир. Мән бунун үчүн Сиздән директив истәјирдим. Ејни заманда Курск илә әлағәјә кирмәјә чалышарам.

Ленин: Чох шадам ки, гурултаја сәдри көндәрирсиниз. Үмидварам мәсләһәтләримдән разы галдыныз. Гурултајын һәр күнү һаггында мәнә мә'лумат верил-мәсини тәшкил едін²²¹.

378

Г. И. ЗИНОВЈЕВЭ ТЕЛЕГРАМ

30. XI. 1918-чи ил

Петроград
Смолны, Зиновјевэ
Сурэти Стријевскијэ

Петроград кооперасија иттифагынын нүмајэндэси Волков вэ Шимал вилајэт фәһлә кооперасијасы кон-франсынын нүмајэндэси Мисјурски билдирирләр ки, гуллугчулара вэ фәһлэләрә маашын бир ај габагдан верилмәси әксингилабчыларын азачыг да хејринә олмамыш вэ ола да билмәзди; бу анлашылмазлыгы арадан галдырмагы вә'д едир, јени декрет²²² әсасында тамамилә лојал ишләмәк истәдикләрини сөјләјирләр. Хинчук вә'дләрин дүзкүнлүјүнү тәсдиг едир.

Хаһиш едирәм мәсәләјә диггәтлә бахасыныз вэ кооператорлара ишләмәк имканы верәсиниз.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә, әлјазмасындан
чап олунур*

379

Г. И. ЗИНОВЈЕВЭ ТЕЛЕГРАМ

3. XII. 1918-чи ил

Сурэти *У Р Ф К Питер*
шә'бәсинин сәдринә

Јол. Зиновјев!

Исвечрәли Карл Моор јолдаш мәнә узун бир мәктуб кәндәриб хаһиш етмишдир ки, *Палчински* азад олунсун, чүнки о, куја, көркәмли техники вэ тәшкилати гүввәдир, чохла әсәр мүәллифидир вэ с. Мәним ешит-дијимә вә охудуғума көрә *Керенски заманында* Палчински мөһтәкир вэ с. олмушдур.

Лакин билмирәм инди Палчинскинин әлејһинә дә-

лиллэр вармы? Гансылардыр? Чидди дәлилләрдырми? Амнистија һаггында ганун нә үчүн она тәтбиг едилмә-мишдир?²²³

Әкәр алимдирсә, јазычыдырса, олмазмы ки, онун үчүн — әлејһинә чидди дәлилләр олдуғу тәгдирдә — хүсусилә күзәштли шәраит јарадылсын (мәсәлән, ев-дустаглығы, лабораторија вә с.).

Хәниш едирәм мәнә јазылы шәкилдә вә *дәрһал* ча-ваб верәсиниз.

ХКС Сәдри В. Улјанов (Ленин)

Петрограда көндәрилмишдир

Илк дәфә 1933-чү илдә

Ленин мәчмүүсünün XXI китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

380

ЧАЧИНТО СЕРРАТИЈЭ

4. XII. 1918-чи ил

Әзиз јолдаш Серрати!

Сизә вә Ладзари јолдаша ән јакшы арзуларымы билдирирәм. Биз һамымыз үмид едирик ки, Италијада, һабелә Антантанын башга өлкәләриндә тезликлә про-лестар ингилабы башланачагдыр.

Сизин әлинизини үрәкдән сыхырам.

Италијалы јолдашлара саламлар.

Даим Сизин Ленин

Илк дәфә 1920-чи илдә
франсыз (факсимилеси)
вә италјан дилләриндә
бу нәшрдә чап едилмишдир:
«Almanacco Socialista
Italiano», Milano

Рус дилиндә илк дәфә 1957-чи илдә
В. И. Ленинин Әсәрләринин
4-чү нәшринин 36-чы чилдиндә
чап едилмишдир

Алманахын мәтниндән
чап олунур
Русчасы франсызчадан
тәрчүмә едилмишдир

381

САМАРА ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЈЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ

6. XII. 1918-чи ил

Самара

Губернија ичраијјэ комитэсинэ
Сурэти Самара Фөвгэл'адэ комиссијасына

Эмр едирэм ки, Ризенкампы вэ нэзарэт нүмајэндә-
ләрини дәрһал азад едэсиниз, бәд ајагда ев дустағы
етмәклә, јахуд мейманханаја һәрби нэзарэт гојмагла
кифајэтләнэсиниз. Кимин әлејһинә әлиниздә дәлил
варса, һәбсханада јалныз онлары сахлаја биләрси-
низ. Онларын адларыны дәрһал телеграфла мәнә бил-
дирин. Планларын, сәнәдләрин вә бүтүн әмлакын та-
мамилә горунуб сахланмасына сиз чавабдеһсиниз.
Ичрасы һаггында телеграфла мә'лумат верин²²⁴.

Халг Қомиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәҗмүәсинин XXI җыбында
чап едилмишдир*

Әлҗазмасындан чап олунур

382

ТАМБОВ ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЈЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ

7. XII. 1918-чи ил

Тамбов, губернија ичраијјэ комитэсинэ
Сурэти Борисоглебск, гәза ичраијјэ комитэсинэ

Бронхит хәстәлији олан 17 јашлы оғлу Владимирин
саботаж үстүндә һәбс едилдији һаггында Иван Богда-
новдан шикајет алмышам. Ишә јенидән бахын, дус-
тағын хәстәлијини, тәчрүбәсизлијини, кәнчлијини јох-
лајын, хусусилә тәһгиг едиб ашкара чыхарын көрәк
әсл саботажчылар торпаг комиссарлығынын ишдән
бојун гачырыб ону Богдановун үстүнә атан 30 гуллуг-

чусу олмамышдырмы. Јохламанын нәтичәсини телеграфла билдирин²²⁵.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәңгүәсинин ХХІ китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

383

Н. П. БРУХАНОВА

7. XII. 1918-чи ил

1

Јол. Бруханова вә ја мұавининә

Буну тәгдим едән јол. Шеломовичи хаһиш едирәм: нөвбәдәнкәнар гәбул едәсиниз; о, јоллар (Комиссарлығы) коллекијасынын кечмиш үзвүдүр, Уралда әрзаг мәсәләсиндәки биабырчылыглар һаггында мұһүм мәлүмат верәчәкдир.

(Хаһиш едирәм нәтичәсини ахшам ХКС-дә мәнә билдирәсиниз.)

ХКС Сәдри *В. Улјанов (Ленин)*

*Илк дәфә 1958-чи илдә
«История СССР» журналынын
2-чи №-синдә чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

2

Јол. Бруханов! Шеломович Сизин јанынызда олдуму (мән она Сизин үчүн гыса мәктуб вермишдим). Дејирки, Уралда тахыл мәсәләсиндә дәншәтли биабырчылыглар вар. Һансы тәҗилли тәдбирләри көрәк?²²⁶.

Ленин

*1918-чи ил декабрын 7-дә
јабылмышдыр*

*Илк дәфә, әлјазмасындан
чап олунур*

384

Л. Б. КАМЕНЕВ²²⁷

Әкәр Сиз диггәт етсәниз, көрәрсиниз ки, бу маневр-
етмә мәнз **өзкәјә**, јә'ни «азад тачирә» **күзәшт** де-
мәкдир.

1918-чи ил декабрын 10-да
язылмышдыр

Илк дөфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

385

В. Д. БОНЧ-БРУЈЕВИЧӘ

11. XII. 1918-чи ил

Әзиз В. Д.!

Ганунларын ичрасы һаггында китабчаны Сизә көн-
дәрирәм. Даһа ајдын, даһа парлаг, даһа курултулу
бир **а д** гојун.

Һәм дә даһа **тез** нәшр един²²⁸.

Сизин Ленин

Илк дөфә 1959-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXVI китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

386

И. И. РАДЧЕНКОЈА

12. XII. 1918-чи ил

Радченко јолдаша

Әлавә олунаң мә'лумат мәнә одун ишиндән башы
чыхан ачыг-ашкар вицданлы бир тачирин тәклифи ки-
ми верилмишдир; о тәсдиг едир ки, бу үсулла **с а ј**-
с ы з - һ е с а б с ы з оғурлуг вә суи-истифадә һаллары
ашкара чыхарыла биләр вә чыхарылмалыдыр²²⁹.

Хашиш едирәм тез музакирә едәсиниз (әввәлчә Волковски илә Сиз бирликдә музакирә един, әкәр истәсәннiz бирбаша мешә коллекијасында) вә рә'јиниз *дәрһал* мәнә билдирәсиниз.

ХКС Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүүсинин XXI китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

387

Л. Д. ТРОТСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ

12. XII. 1918-чи ил

Воронеж
вә олдуғу јердә
Тротскијә

Һәштәрхандан телеграфла билдирирләр ки, Күр-чүстанда болшевикләрин үсјаныны вә инкилисләрин ирәлиләмәси кими чох бөјүк тәһлүкәни нәзәрә алараг донанманын* ишһни күчләндирмәк лазымдыр. Москваны иәдәнсә кәсдириб дуран Расколникову Һәштәрхана көндәрмәји фәјдалы һесаб етмәзсинизми.

Ленин

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүүсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

388

А. Г. ШЛЈАПНИКОВА

12. XII. 1918-чи ил

Әзиз јолдаш Шлјапников!

Фүрсәтдән истифадә едиб Сизә салам јетирир вә истинтаг үчүн материаллар²³⁰ көндәрирәм. Габагчадан јахшы өлчүб-бичин, Фөвгәл'адә комиссијанын 2—3

* Сөһбәт Һәштәрхан-Хәзәр Һәрби донанмасындан кедир. Ред.

нәфәр ән е'тибарлы үзвү илә музакирә един вә бурада адлары чәкилән алчаглары **һөкмән** тутун. Вар гүввә-низлә чалышыб Һәштәрхан мөһтәкирләрини вә рүш-вәтхорларыны тутун вә күлләләјин. Бу әчлафлара елә диван тутмаг лазымдыр ки, һамысынын *илләр узуну* јадыннан чыхмасын.

Мәнә дејилдијинә көрә, материаллары бурада галмыш олан *вицданлы* бир тачир вермишдир.

Сизин хаһишләриниз вә тапшырыгларыныз барәсиндә зәнк вурмушам, хаһиш еләмишәм вә тәкрар етмишәм*. Үмидварам ки, бир һиссәси—һәм дә ән вачиб һиссәси — ичра едиләчәкдир. Һамысыны јеринә јетирмәк, әлбәттә, мүмкүн дејил.

Телеграфла билдирин көрәк јеринә јетирилмәмиш хаһишләриниздән һансы хусусилә вачибдир.

Һәштәрхан дәмир јолунун тә'мир едилмәси вә дашыма габилитјәтинин артырылмасы ишинә вар гүввә илә киришин.

Дәниздә нә едә билмишсиниз? Бизим донанмамызла? Кизлјар јахынлығындакы база илә?²³¹

Јазын!

Салам! Сизин *Ленин*

Һәштәрхана көндәрилмишдир

*Илк дәфә,
натамам шәкилдә 1942-чи илдә
Ленин мәҷмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

*Там шәкилдә 1956-чы илдә
бу китабда чап едилмишдир:
В. И. Ленин. «Мүһарибәјә даир
мәктублашма», Москва*

Әлјазмасындан чап олуңур

МОСКВА СОВЕТИНИН ЭРЗАГ ШӨ'БӘСИНӘ

12. XII. 1918-чи ил

Москва депутатлар Советинин эрзаг шө'бәсинә.

Хаһиш едирәм Москва шәһәриндә, Светној булварда 25 нөмрәли евин (Морозовун евинин) 12 №-ли мән-

* Сәһбәт Һәштәрхана силаһ вә ләвазимат көндәрилмәсини сүр'әтләндирмәкдән кедир. *Ред.*

зилиндә јашајан Аксинја Јемелјанова *Кузнетсоваја* белә бир вәсигә верәсиниз ки, Москва депутатлар Советинин әрзаг шө'бәси онун *2 пуддан 4 пуда гәдәр* олан өз тахылыны (алынма тахыл дејил) Тула губернијасы Венјовск гәзасынын Озјорки кәндиндән—Кузнетсованын гардашлары Дворетскикилдән Москваја кәтирмәси үчүн ичазә верилмәсинә е'тираз етмир.

Хаһиш едирәм ичрасы һаггында мәнә мә'лумат верәсиниз.

ХКС Сәдри В. Улјанов (Ленин)

*Илк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир*

Әлҗәмәсындан чап олунур

390

Л. Д. ТРОТСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМЛАР

1

Тротскијә олдуғу јердә

Перм тәһлүкәли вәзијјәтдәдир²⁹². Көмәк көндәрмәји зәрури һесаб едирәм. Питер совет јохсулларынын полкларыны верә биләр, белә полклардан орада икиси вардыр, јахуд Ингилаби һәрби шуранын көс-тәриши илә башгаларыны верә биләр. Сизә тәклиф едирик ки, мүмкүн гәдәр тезликлә лазыми көс-тәриш-ләр верәсиниз. Тәклиф едирик ки, Пермин заводлара вә бүтүн дәмир јолуна көмүр верән Кизел рајонунун чох бөјүк әһәмијјәтә малик олдуғу Ингилаби һәрби шуранын* нәзәринә чатдырылсын. Кизел әлдән кетсә, һәрәкәт дајанар.

*Ленин***

*1918-чи ил декабрын 12-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

*Телеграф лентинин мәтниндән
чап олунур*

* Шәрг чәбһәсинин Ингилаби һәрби шурасы нәзәрдә тутулур. *Ред.*

** Телеграмы Ј. М. Свердлов да имзаламышдыр. *Ред.*

2

13. XII. 1918-чи ил

Һамысы шифрлә

Воронеж
вә ја олдуғу јердә
Тротскијә

Перм јахынлығындан сон дәрәчә һәјәчанлы хәбәр-ләр кәлир. Перм тәһлүкә гаршысындадыр. Горхурам ки, биз Уралы унутмуш олаг. Һөкмән Ватсетисин үс-түнә дүшүн вә јохлајын көрүн о, Пермә вә Урала кө-мәк үчүн лазыми чәлдликлә гошун верирми. Лаше-вич Зиновјевә демншдир ки, јалныз бәркдән-бошдан чыхмыш һиссәләр көндәрмәк лазымдыр.

Ленин

*Илк дәфә натамам шәкилдә
1938-чи ил фебралын 23-дә
«Правда» гәзетинин 53-чү №-сində
чап едилмишдир*

*Там шәкилдә илк дәфә,
әлјазмасындан чап олунур*

391

Е. М. СКЛЈАНСКИЈӘ

Склјанскијә

НВ: дөнә-дөнә тапшырырам: гәрбә һеч нә верилмә-син, шәргә бир аз верилсин, *һамысы* (демәк олар һа-мысы) чәнуба верилсин²³³.

Ленин

*1918-чи ил декабрын 15-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

392

Г. И. ПЕТРОВСКИЙ²³⁴

Петровский

Дарһал эн чидди истинтаг тэјин етмэји,
онун тэјин олундуғу һаггында вэ нэтичэси һаг-
гында мэнэ мэлумат вермэји тэлэб едирэм.

16/XII.

Ленин

1918-чи ил декабрын 16-да
жазылмышдыр

Илк дэфэ 1931-чи илдэ
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

393

J. M. СВЕРДЛОВА

Свердлова: нэзэрэ алын!

Дүнән, 15/XII-дә, Бухарин мэнэ билдирди кн, Јем.
Јарославскийни дедијинә көрә, Спиридонова партија
тәблигаты анарыр²³⁵.

1918-чи ил декабрын 16-да
жазылмышдыр

Илк дэфэ, әлјазмасындан
чап олунур

394

Н. Н. КРЕСТИНСКИЙ²³⁶

Крестинский

Сүрүндүрмәчиликдә мүгәссир олан шәхси һөкмән
тапмалы вэ мәһкәмәјә вермәли.

Мэнэ мэлумат вермәли ки, тапылмышдырмы,

кимдир,

пул нә вахт верилмиш,

илк дэфэ нә вахт ајрылмыш,

илк дэфэ нә вахт тэлэб едилмишдир?

21/XII.

Ленин

1918-чи ил декабрын 21-дә
жазылмышдыр

Илк дэфэ 1945-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

395

Ф. Е. ДЗЕРЖИНСКИЈӘ

21. XII. 1918-чи ил

ҮРФК-ја
Јол. Дзержински!

Шикајәти әлавә едирәм.

Хаһиш едирәм сүрүндүрмәчиликдә мүгәссир олан адамы һөкмән ахтарыб тапасыныз (3. XII-дән 20. XII-дәк чаваб *јохдур!!* Декретин тарихи исә 21. XI-дән-*дур!!!*) вә мәһкәмәјә верәсиниз²³⁷. Ахы, белә бир биабырчылығы чәзасыз бурахмаг олмаз. Јәгин ки, дәф-тәрханада саботажчылар вар.

Сонра Сиз кәрәк анбарларын тез, дәрһал тәһвил верилмәси үчүн *мәс'ул* бир шәхс тә'јин едәсиниз.

Хәбәр верин кәрәк нә етмишсиниз.

Салам! Сизин *Ленин*

*Илк дәфә 1959-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXVI kitabında
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

396

СУЗДАЛ ГӘЗА ИЧРАИЈЈӘ КОМИТӘСИНӘ
ТЕЛЕГРАМ²³⁸

23. XII. 1918-чи ил

Суздал Владимир
Гәза ичраијјә комитәсинә
Сурәти Гаврилов Посад
Светкова

Мүбаризә дәстәсинин ачлыг чәкән фәһләләрдән алдығы тахылы гајтарын. Бу һадисәнин тәфсилатыны хәбәр верин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII kitabında
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

397

М. К. ВЛАДИМИРОВА ТЕЛЕГРАМ ВӘ КАТИБӘ ТАПШЫРЫГ²³⁹

Владимирова
чаваб верилсин.

Бу күн сәһәр мән эн гәти тәдбирләр көрүлмәси һаггында Невски илә разылыға кәлмишәм вә Мүдафиә Шурасы адындан әмрә гол чәкмишәм. Сизин мә'луматынызы телефонла Невскијә чатдырырам.

Ленин

Владимировун мә'луматыны да, мәним чавабымы да телефонла Невскијә чатдырмалы.

*1918-чи ил декабрын 23-дә
язылмышдыр*

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXI китабында
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

398

Д. А. БУЛАТОВА

25. XII. 1918-чи ил

Твер
Губернија ичрайјә комитәсинин сәдри
Булатова

Әлавә олунан шикајәт үзрә тәһгигат апармағы вә мүмкүн гәдәр тез нәтичәсини мәнә билдирмәји Сизә тапшырырам.

Әсас мәтләби («мүәллимә Иванованын иши барәсиндә») телеграфла билдирин.

Бу, хусусилә вачибдир: јохсуллар комитәсиндә Тетерин, Сквортсов, Қозлов, Баскаков кими кечмиш вә индики *гаракурһчулар* олдуғу һаггында верилән мә'луматы јохлајын.

Јохламаны ештијатла башлајын ки, вахтындан га-
баг сәсә дүшмәсин вә Сиз јахалајыб тамамилә ифша
едә биләсиниз.

Әкәр дүз чыхса, бу гаракүруһчулары ачыгча гов-
маг, вәрәгә бурахыб волост вә гәзаја е'лан етмәк ла-
зымдыр, чүнки әһалини буна алышдырмаг *ващибдир*
ки, ишкүзар шикајәтләрин чидди әһәмијјәти вардыр
вә белә шикајәтләр чидди нәтичәләрә сәбәб олур.

Мәнә телеграфла билдирин: «Мәктубу алдым, тап-
шырығы јеринә јетирәчәјәм», сонра истинтагын *ке-
диши* һаггында мә'лумат верин.

Ишин нәтичәләрини, тәһгигатын дәгиг јекунларыны
вә көрүлмүш *тәдбирләри* мәктубла билдирин.

Елә билирәм ки, белә садә бир иш үчүн губернија
шчранјјә комитәсинин сәдри олан Сизә мәним хүсуси
мандатым лазым дејил. Лазым олса, көндәрәрәм.

ХКС Сәдри В. Улјанов (Ленин)

Н В: В. С. Иванованын шикајәти әлавә олунур²⁴⁰.

Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмуәсинин XXI китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

399

С. А. БАНКА ТЕЛЕГРАМ²⁴¹

Вышني Волочок

Гәза халг тәсәррүфаты шурасынын сәдри Банка

Һәрби анбарлар һәрби органларын ихтијарындадыр.
Һәрби әмлакы верин һәрби идарә учота көтүрсүн; бү-
түн анбарларын мөһүрүнү гопарын; әмлакы идарәләр
үзрә бөлүшдүрүн; учоту, чари ишә хәләт кәтирмәдән
апарын.

Мүдафиә Шурасынын Сәдри Ленин

1918-чи ил декабрын 25-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

ШИМАЛ ВИЛАЈЭТИ КОММУНАЛАР ШУРАСЫНА ТЕЛЕГРАМ

Петроград, Смолны, Зиновјевə
Шимал вилајэти эрзаг комитэси, халг тэсэр-
руфаты шурасы, Петроград эрзаг комитэси
Губернија эрзаг комитэси, Олтосојуз
Сурэтлэри Трудосојуз, губернија эрзаг
комитэлэринэ
Олонетс, Череповетс,

Новгород, Псков халг тэсэрруфаты шураларына
Алынан мəлумата көрə, 21 нојабр тарихли декретə
бахмајараг јерлəрдə кооперативлəр миллилəшдири-
лир, бағланылыр, онларын маллары реквизиција олу-
нур вə онларын ганунн фəалијјəтинин бəрпа олунма-
сына јардым едилмир²⁴². Бүтүн бунлар тəһизат иши-
нин позулмасына кəтириб чыхарыр, Совет республика-
сынын чəблə архасынын тəшкилинə позгунлуг салмын
олур. Бу телеграмда əмр едилир ки, 21 нојабр декрети-
ни позмаг вə ондан јан кечмəк чəлдэринə дəрһал сон-
гојасыныз, бағланмыш вə миллилəшдирилмин коопе-
ративлэри бəрпа едэсиниз, онларын малларыны өzlə-
ринə гајтарасыныз, кооперативлэри совет дүканлары
илə бир сырада һəкмən бөлкү шəбəкэсинə дахил едэ-
синиз. Тəдарүк вə бөлкү ишиндə кооператив апара-
тындан һəртəрəфли истифадə етмəк, кооперасијанын
нүмəјəндэлəрини эрзаг органларынын кооператив ко-
миссијаларына чəлб етмəк лəзымдыр. Декрети позан-
лар вə ондан јан кечэнлəр чəзаландырылачаглар. Бу
телеграм, мəлумат вə ичра үчүн Шимал вилајэтинин
бүтүн ичранјјə комитэлэринə вə эрзаг органларына
билдирилсин. Јерли мəтбуат органларында дəрч едил-
син.

Мүдафиə Шурасынын Сəдри Улјанов (Ленин)

1918-чи ил декабрын 25-дə
јазылмышдыр

1918-чи ил декабрын 27-дə
«Петроградская Правда» гəзетинин
285-чи лə-синдə чап едилмишдир

Макинада јазылмыш сурəтиндəн
чап олунур

401

РОДНИКИ ИЧРАИЈЈЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ²⁴³

26. XII. 1918-чи ил

Иваново-Вознесенск губернијасы Родники
Родники ичраијјэ комитэсинэ
Сурэти Фөвгэл'адэ комиссијаја

Кутилово кэндиндэ Пјотр Илич Сурковун анбары-
нын вэ отагынын мөһүрүнү дэрһал ачын. Мөһүр ву-
ранларын адларыны билдирин вэ онларын һәрэкәтлә-
ри барэдэ изаһат верин көрәк нэ үчүн китаблары рек-
визисија едирләр. Ичрасыны телеграфла билдирин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дэфэ 1945-чи илдэ
Ленин мәчмүәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

402

ВЛАДИМИР ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЈЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ

27. XII. 1918-чи ил

Владимир
Губернија ичраијјэ комитэсинэ

Середа шәһәринин ачлыг чәкән фәһләләри Гаврилов
Посад стансијасында онларын јулафыны реквизисија
етмиш Владимир мүбаризә дәстәсиндән шикајәтлә-
нирләр. Хәһиш едирәм тәһгигат тәјин едәсиниз вә дәс-
тәләри гајда-гануну көзләмәјә чағырасыныз.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дэфэ 1933-чү илдэ
Ленин мәчмүәсинин XXI китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

403

РЕСПУБЛИКА ИНГИЛАБИ ҺӘРБИ ШУРАСЫНА ТЕЛЕГРАМ

27. XII. 1918-чи ил.

Серпухов
Ингилаб һәрби шура

Тротскинин гардашларима һаггындакы телеграмына тамамилә шәрикәм²⁴⁴. Хәлиш едирәм гардашларима һаггында тә'чили олараг тә'лимат һазырлајасыныз вә гардашлариманы Шинмал чәбһәсиндә хусусилә тәшвиғ едәсиниз.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә, әлјазмасындан
чап олунур*

404

К. В. ЧИЧЕРИНЭ²⁴⁵

ј. Чичерин! Биз кәрәк тә'чили сурәтдә («спартакчы»²⁴⁵ јола дүшәнә гәдәр МК-да тәсдиғ етмәли) III Интернационалы тә'сис етмәк үчүн бејнәл-халг социалист конفرансы һазырлајаг.

(Берлиндә (ачыг) вә ја Һолландијада (кизли), дејәк ки, 1. II. 1919-да)

[үмумијјәтлә чох тез]

Бунун үчүн кәрәк

(а) платформанын әсаслары ифадә едилсин (мәнчә,

(а) *большевизмин* нәзәријјә вә практикасыны көтүрмәк олар — *Бухаринә* тапшырылсын ки, тезисләр һалында, мүмкүн гәдәр ғысача шәрһ етсин. Бухаринлә данышын — бәлкә бир-һиссәси мәним програм лајиһәмдән көтүрүлсүн*.

* В. И. Ленин партијанын јени програмынын лајиһәси үчүн олан маатериаллары нәзәрдә тутур (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 32-чи чилд, сәһ. 151—180; 36-чы чилд, сәһ. 76—83). Ред.

(β) сонра, „*Waswilder Spartacus-
bind?*» көтүрүлсүн).

$\alpha + \beta$ платформанын эсасларыны кифајет гә-
дәр ајдын верир;

(б) III Интернационалын базасынын
(тәшкилат базасынын) тә'рифн (соснал-вәтәнпәр-
вәрләрә эсла дәхли јохдур);

(в) партијаларын сијаһысы, тәхминән, үч рубрика
үзрә верилсин

αα) артыг III Интернационал базасында дуран
вә III Интернационалын *рәсмән* тә'сис едил-
мәси үчүн кифајет гәдәр һәмрә'ј һесаб етмәјә
там эсасымыз олан партијалар вә групплар;

ββ) буна *јахын олан* партијалар, о партијалар ки,
биз онларын јахынлашачагларыны вә бирлә-
шәчәкләрини *көзләјирик*;

γγ) соснал-вәтәнпәрвәр партијалары *дахилин-
дәки о групплар* вә чәрәјанлар ки, чох вә ја
аз дәрәчәдә *болшевикмә* јахындырлар.

Тәхмини сијаһыны тәклиф едирәм (сәһ. 4)*, ону
диггәтлә тамамламаг лазымдыр.

Биз кимләри өз конфрансымыза *чағырырыг*? Јалныз
 $\alpha\alpha + \beta\beta + \gamma\gamma$ вә јалныз о адамлары ки, (1) соснал-вә-
тәнпәрвәрләрдән (јә'ни 1914—1918-чи илләр имперна-
лист мүһарибәси заманы бүржуа һөкүмәтләрини ачыг-
ча вә ја долајы јолла мүдафиә етмиш оланлардан)
парчаланыб ајрылмаға гәти тәрәфдардырлар; 2) *инди*
сосналист ингилабына *тәрәфдардырлар* вә про-
летариат диктатурасына *тәрәфдардырлар*; 3) «Совет
Һакимијјәтинә» *принсипчә* тәрәфдардырлар вә бизим
ишимизн бүржуа парламентаризми илә *мәһдуд етмә-
јин* әлејһинәдирләр, она *табе етмәјин* әлејһинәдирләр,
она *тәрәфдардырлар* ки, Совет Һакимијјәти
тини јүксәкдир вә *социализмә јахын-
дыр*.

Бәлкә, әлавә етмәли: биз бүтүн III Интернациона-
лын дәрһал «коммунист» Интернационалы адланмасы-
ны тәклиф етмирик, лакин биз «соснал-демократ» вә

* Сијаһыја бах: бу мәктубун ахыры. *Ред.*

«сосиалист» партијалары адларындан гәти имтина ет-
мәк вә коммунист партијасы адланмаг *мәсәләси*
ни гаршыја (мүзакирәјә) гојуруг.

Нәзәри дәлилләр Енкелс вә Маркс
тарихи дәлилләр II Интернасионалын ифласы

сосиал-вәтәнпәрвәрлијин
рүсвај олмасы

әмәли дәлилләр артыг

{
Русија
Финландија
Алман Австријасы
Һолландија
Мачарыстан

тәрәфиндән гәбул едилмишдир

Хаиш едирәм бу ишә *тә'чили* киришәсиниз вә Бу-
харинлә бирликдә, бүтүн бу бәндләрә даир *лајиһә*
тәртиб едәсиниз. *Мәнә дәрһал, һеч олмаса,*
ғысача чаваб верин.

Салам! *Ленин*

Әсла «симмервалдчылар» ме'јар көтүрүлә билмәз.

(αα) Спартакусбунд (Алманија)

Финландија Коммунист партијасы

Алман Австријасы » »

Полша вә Мачарыстан » »

Литва » »

αα сосиал-демократијасы { . Русија » »

Украјна » »

Естландија » »

Латвија » »

ββ { Болгарыстан теснјаклары

{ Румынија партијасы?

γγ ((Исвечрә с.-д. партијасында
соллар вә кәнчләр

ββ Шотландија сосиалист партијасы

αα Исвеч сол с.-д.-ләри

ββ Норвеч с.-д. партијасы

ββ Данимарка с.-д. групу (Мари Нил-сен) вә болшеви́змә јахын олан син-дикалистләр

үү Франсада Лорио групу

ββ Бирләшмиш Штатларда «Чәмијјәт»
(вә ја Дебсин һәмфикирләри?)

Јахынлашмаг
вә бирләшмәк
үмидиндә
олдугларымыз

{ Британија сосиалист
партијасы... ββ
{ Италија сосиалист
партијасы...²⁴⁷ ββ

1918-чи ил декабрын 27-дә
вә ја 28-дә јазылмышдыр

Илк дәфә, әлјазмасындан
чап олунур

405

ЛУЖА ФАБРИКИНИН ИДАРӘ ҺЕЈ'ӘТИНӘ ТЕЛЕГРАМ

28. XII. 1918-чи ил

Вјазники

Јужа миллиләшдирилмиш фабрикинн идарә һеј'әтинә

Халг әрзаг комиссарлығы срағакүн тә'чили сәрән-чам вермишдир ки, Вјазники бөлкү мәнәтәгәси үчүн Нижнидән тахыл јүкләниб јола салынсын. Нижнијә кетмәји мәсләһәт көрүрәм. Јохламаг, тәләсдирмәк үчүн сизә сәләһијјәт верирәм, әкәр сүрүндүрмәчилик олса, мәнә шикајәт един*.

Халг Комиссарлары Советинн Сәдри *Ленин*

Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмусинин XVIII китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

* Көрүлмүш тәдбирлар нәтичәсиндә Вјазники фәһләләри алты вагон ун алмышдылар, буидән ики вагон Јужа фабрики үчүн ајрылмышды. *Ред.*

406

РОДНИКИ ИЧРАИЈӘ КОМИТӘСИНӘ ТЕЛЕГРАМ

28. XII. 1918-чн ил

Иваново-Вознесенск губернијасы Родники
Ичраијә комитәсинчә

Китабханалар барәсиндә бүтүн гәрарларынызы почтла көндәрин. Сурков өз китабханасыны јерли фәһлә гираәтханасына вермәјә разыдыр вә мәнә елә кәлир ки, бу, әдаләтли ишдир²⁴⁸.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

407

***ХАЛГ МААРИФ КОМИССАРЛЫҒЫНЫН
КИТАБХАНА ШӨ'БӘСИНӘ²⁴⁹**

30. XII. 1918-чн ил

Хаһиш едирәм буну тәгдим едән јол. Прокофјевн гәбул едәсиниз. 40 000 эһали јашајан рајон үчүн Сурковун китабханасыны реквизисија етмәк һаггында онун хаһиши, мәнчә, дүзкүндүр; бәлкә, Суркова китабханадан истифадә етмәк үчүн мүәјјән һүгуглар верилсин? Хаһиш едирәм бу мәсәлә барәсиндә гәрарынызын сурәтини мәнә көндәрәсиниз, һәмчинин хаһиш едирәм Родникидәки јолдашлара өзләринин китабханасыны кенишләндирмәкдә көмәк едәсиниз. Реквизија олунмуш мүлкәдар китабханаларындан бирини онлара көндәрмәк олмазмы? Хаһиш едирәм мәнә бу барәдә дә мә'лумат верәсиниз²⁵⁰.

ХКС Сәдри *В. Улјанов (Ленин)*

*Илк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

408

М. К. ВЛАДИМИРОВА ТЕЛЕГРАМ

31. XII. 1918-чи ил

Козлов

Фөвгөл'адә һәрби комиссар Владимирова

Шикајәт кәлмишдир ки, Сиз доггуз миник вагону, о чүмләдән 1 ресторан, 1 мәтбәх, 2 салон кәтүр-мүшсүнүз. Һесаб едирләр ки, бу артыгдыр, һәдсиздир, фәһләләри әсәбиләшдирир, дәмир јолларынын ишини чәтинләшдирир. ҮРМИК-ни әсаснамәсинә көрә Сизә нечә вагон дүшүр?²⁵¹

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри Ленин

Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXI китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

409

А. М. ЖАРКОЈА

Јол. Жарко!

- 1) Сиз әслән һаралысыныз?
- 2) Украјна дилини билирсинизми?
- 3) Украјнада нечә ил јашамыш вә ишләмишсиниз?
- 4) Украјнада јохсул кәндлиләр Русија илә бирләш-мәјин *л е һ и н ә д и р л ә р*, јохса *ә л е ј һ и н ә*?²⁵²

1918-чи илин декабрында
јазылмышдыр

Илк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

410

С. П. СЕРЕДАЈА

- 1) «VI бурахылыш. Торпаг ислаһатына даир мате-риаллар» китабчасы нә вахт чыхачагдыр?

2) Галан бурахылышлары сүр'этлэндирмэк лазымдыр²⁵³.

(Бу нэшр *сон дэрэчэ* мүнүмдүр.)

3) Мэнчэ, неч олмаса, *јарым сәһифә* артырыб Халг торпаг комиссарлығынын *сијасәтини ајдын* шәрһ етмэк лазымдыр (чүнки әкс тәгдирдә еһтијат етмэк олар ки, китабча «халг ичәрисинә кетдикдә» онлары чаш-баш салачагдыр).

*1918-чи илин ахырларында
јазылмышдыр*

*Илк дэфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXV китабында
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

411

ВЭРЭГЭЛЭР НЭШРИ ҮАГГЫНДА ГЫСА МЭКТҮБ

Разыјам.

Белә вэрэгэләрдән *чөнуба*, Украјнаја, инкилис-ләрин гаршысына да *дәрһал* чохлу-чохлу көндөрмэк лазымдыр (*франсыз, италјан* вә Украјна дилләринә тәрчүмә етмәклә)²⁵⁴.

Ленин

*1918-чи илин ахырларында
јазылмышдыр*

*Илк дэфә, әлјазмасындан
чап олунур*

1919-чу ил

412

В. И. НЕВСКИЈЕ²⁵⁵

Бәс һәрәкәти сүр'әтләндирмәк үчүн нә едилмишдир?
 Онлары сәрнишин гатары сүр'әти илә һәрәкәт ет-
 дирмәк һаггында сәрәнчам нә вахт верилмишдир?
 Тапшырын мәним үчүн һәрәкәт сүр'әти һаггында ара-
 јыш һазырласынлар.

1919-чу ил январын 1-дә
 јазылмышдыр

Илк дәфә 1933-чу илдә
 Ленин мәчмүәсинин XXIV китабында
 чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

413

Г. Ј. ЗИНОВЈЕВӘ ТЕЛЕГРАМ

1. I. 1919-чу ил

Петроград
 Смолны, Зиновјевә

Москвадан вә Нижиндәи Пинтерә кедән вагонлары
 сәрнишин гатарларына гошуб апармаг һаггында сә-
 рәнчам вермишәм. Көз гојун. Әкәр Сиз бир ај әввәл
 һәрәкәтин дајанмасыны нәзәрдән гачырмыш вә вах-
 тында шикајәт етмәмишсинизсә, өзүнүзү ејни дәрәчә-
 дә һәм дә онда кунанһкар билли ки, чүмә күнү* теле-
 фонла еләдијимиз сөһбәтдән сонра да, јола салынмыш

* 27 декабр 1918-чи ил. Рәд.

вагонларын һәрәкәт сүр'әтнини јохламағ үчүн тәдбир көрмәмишсиниз.

Ленин

*Илк дәфә 1933-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXIV ҡитабында
чап едилмишдир*

Әлжәзмәһиндан чап олуңур

414

***ДАХИЛИ ИШЛӘР КОМИССАРЛЫҒЫНА ТЕЛЕФОНОГРАМ**

1 январ 1919-чу ил

Коммунистләр фраксияһыны Јени ил мұнасибәти илә саламлајыр вә тәбрик едирәм. Үрәкдән арзулајырам ки, Јени илдә һамымызын сәфег һәрәкәтләри көһнә илдәкиндән аз өлсун, Совет һакимијјәти гуручулуғу, — буна Дахили ишләр комиссарлығындакы јолдашлар хусусилә чох әмәк сәрф едирләр, — мүвәффәгијјәтлә баша чатдырылсын.

Ленин

«Прявда» № 3, 4 январ 1919-чу ил

*Макинада јазылмыи
вә гәзет мәтни илә
туғуштурулмуш сүрәтиндән
чап олуңур*

415

С. В. АЗАНЧЕВСКАЈАЈА ВӘСИГӘ

1. I. 1919-чу ил

Вәһигә

Буну тәғдим едән јол. Софја Василјевна Азанчевскаја Тамбов губернијаһына кедир. Совет ерганларындан хаһиш едирәм ки, хәстә бачыһына вә 77 јашлы анаһына јер дүзөлтмәкдә она көмәк көстәрсинләр. Онлары чыхармасынлар вә јемәклә тә'мин етсинләр.

ХКС Сәдри В. Улјанов (Ленин)

*Илк дәфә 1960-чы илдә
бу ҡитабда чап едилмишдир:
А. Андрејев, Б. Панков, Ј. Смирнова.
«Ленин Ҷремлдә»*

Әлжәзмәһиндан чап өлуңур

416

А. Н. ПРОКОФЈЕВӘ

З. I. 1919-чу ил

Жол. Прокофјев!

Брјусовун мәктубуну Сизә көндәрирәм*. Хаһиш еди-
рәм ону мәнә гајтарасыныз вә ејни заманда мә'лумат
верәсиниз көрәк Сиз Сурковун китабханасы мәсәлә-
сини нечә гуртардыныз.

Үмидварам ки, һәр һалда Сиз нә мүмкүнсә едиб,
Суркову *бир гәдәр* разы салачагсыныз: мәсә-
лән, она истифадә һүгуу *вә сәирә* верәчәксиниз.

Демә, Сиз *мәктәб дәнканар шө'бәнин*
китабхана шө'бәсинә мурачнәт етмәли нмишсиниз.
Мән ораја тапшырарам, Сизин гајғыныза галсын-
лар²⁵⁶.

Қом. саламы илә *В. Улјанов (Н. Ленин)*

*Илк дәфә, әлјазмасындан
чап ● лунур*

417

ЈУРЈЕВЕТС ГӘЗА ИЧРАИЈЈӘ КОМИТӘСИНӘ
ТЕЛЕГРАМ²⁵⁷

З. I. 1919-чу ил

Кострома губернијасы Јурјеветс

Гәза ичрайјјә комитәсинә

Сурәти гәза әрзаг комитәсинә

Макатовск волостунун Семјонов тәшкилаты шикајәт
едир ки, Јурјеветс әрзаг комитәсинин комиссары беш
јүз сәксән ики пуду Вичуга стансијасында сахламыш-
дыр. Волост ачлыг чәкир. Тәһгигат апарын, тә'чили

* Бах: бу чилд. гејд 290. Ред.

тәдбир көрүн, телеграфла билдинин көрәк нә етмишсиниз.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дэфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXIV китабында
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

418

Л. Д. ТРОТСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ

3. I. 1919-чу ил

Ш и ф р л ә ј а з ы л с ы н

Воронеж вә олдуғу јердә
Тротскијә

Бу мәни чох нараһат едир ки, дејсән, башыныз Украјнаја гарышдығындан, Сиз Краснова гаршы сүр'әтли, гәти вә үмуми һүчума кечмәк вәзифәсини, үзәриндә Ватсетисин тә'кид етдији бу үмумстратежи вәзифәни унутмуһсунуз. Чох горхурам ки, бу мәсәләдә биз кечкирик вә Саритсын јахынлығында красновчуларын сон мүвәффәғијјәтләри јенә дә һүчуму музун тә'хирә дүшмәсинә, фүрәәтин әлдән чыхма сына сәбәб олсун. Һәнтәрхан јахынлығында да, Хәзәр дәннзиндә дә, Саритсын јахынлығында да, шәргдә дә чидди әмәлијјатлар анармаг тәшәббүсү әлимиздән чыхыр. Ватсетис Краснов үзәринә сүр'әтли үмуми һүчумун тәрәфдарыдыр, лакин Ватсетис, көрүнүр, украјналыларын вә башга вилајәт ишчиләринин сүрүндүрмәчилијинә вә сепаратизминә үстүн кәлә билмир. Јахшы олмазмы ки, Сиз бүтүнлүклә Краснов үзәринә һүчуму сүр'әтләндирмәк вә ахыра чатдырмаг ишинә мөһкәм киришәсиниз?

Ленин

*Илк дэфә натамам шәкилдә
бу китабда чап едилмишидир;
«Вәтәндаш муһарибәси. 1918—1921»,
III чилд*

*Там шәкилдә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

419

НЭШТЭРХАН ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЈЭ КОМИТЭСИНЭ, ШЭНЭР ИЧРАИЈЈЭ КОМИТЭСИНЭ ВЭ ГУБЕРНИЈА ПАРТИЈА КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ

Нэштэрхан
Губернија ичраијјэ комитэси,
шэнэр ичраијјэ комитэси
Партија комитэсинэ

Нэштэрханда мүдафиэ шурасы тэшкил етмэк хаг-
гында сизин эризэнизэ чаваб олараг Республика Мү-
дафиэ Шурасы билдирир ки, јерли мүдафиэ шуралары
тэ'сис етмэјэ лүзум јохдур²⁵⁸.

Мүдафиэ Шурасынын Сэдри *Ленин*

*1919-чу ил јанварын 3-дэ
јазылмышдыр*

*Илк дэфэ 1945-чи илдэ
Ленин мәчмүэсинин XXXV китабында
чап едилмишдир*

*Л. А. Фотијеванын эли илэ
јазылмыш
вэ В. И. Ленин тэрэфиндэн
имзаланмыш мәтндэн чап олунур*

420

*ВЕСЬЕГОНСК ГЭЗА ИЧРАИЈЈЭ КОМИТЭСИНЭ ВЭ ТВЕР ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЈЭ КОМИТЭСИНЭ

3. I. 1919-чу ил

Ханиш едирэм ки, јаныб тэлэф олмуш Халг евинин
бэрпасына көмэк мәгсэди илэ РКП Васјутино комитэ-
синэ тахта-шалбан, борч пул вэ китабхана верилмэси
мәсэләсини мүзакирэ едәсиниз. Әкәр мәркәзин көмә-
јинэ еһтијач олса, мәнә билдирин, сјни замаңда мүва-
фиг халг комиссарлыгларына эризэ көндәрин²⁵⁹.

ХКС Сэдри *В. Улјанов (Ленин)*

*«Известия Весьегонского
Совета Рабочих, Крестьянских
и Красноармейских Депутатов»
№ 2(80), 18 јанвар 1919-чу ил*

*Гәзетин мәтниндэн
чап олунур*

421

РЈАБИНИНЭ ТЕЛЕГРАМ²⁶⁰

5. I. 1919-чу ил

Шимал дөмир јолу, Горкино
Уста вэ фәһлэләрин
үмуми јығынчағынын сәдри Рјабининэ

Сечилмиш адамлар нэ вахт истәсәләр кәлә биләр-
ләр. Чалышарам шәхсэн гәбул едим, әкәр имканым
олмаса, онда катиб васитәси илә гәбул едәрәм.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дөфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXV китабында
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

422

КУРСК ФӨВГЭЛ'АДЭ КОМИССИЈАСЫНА
ТЕЛЕГРАМ

6. I. 1919-чу ил

Курск Фөвгәл'адә комиссија
Сурәти губернија ичраијјә комитәсинә

Курск мәркәзи сатыналма идарәсинин үзвү Когаж
Москванын ачлыг чәкән 120 фәһләсинә көмәк етмәјиб
онлары әлибош јола салдығына көрә дәрһал һрәс едил-
син. Бу, гәзетләрдә вә вәрәгә һалында дәрч едилсин,
беләликлә мәркәзи сатыналма идарәләринин вә әрзаг
органларынын бүтүн ишчиләри билсинләр ки, ишә
рәсмијјәтчиликлә вә бүрократчасына јапашанлар, ач-
лыг чәкән фәһлэләрә көмәк етмәји бачармајанлар
шиддәтлә чәзаландырылачаг вә һәтта күлләләнә-
чәкләр²⁶¹.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*«Волна» (Курск) № 5
11 јанвар 1919-чу ил*

Әлјазмасындан чап олунур

423

СИМБИРСК ГУБЕРНИЈА ЭРЗАГ КОМИССАРЫНА ТЕЛЕГРАМ

Петроград вә Москванын ачлыг чәкән фәһләләринин 42 тәшкилатынын комитәси Сизин фәалијјәтсизлијиниздән шикајәт едир. Тәләб едирәм ки, Сиз максимум сә'ј кәстәрәсиниз, ишә формал јанашмајасыныз вә ачлыг чәкән фәһләләрә һәртәрәфли көмәк едәсиниз. Мүвәффәгијјәтсизлијә көрә Сизин идарәләрин бүтүн һеј'әтини һәбс едиб мәһкәмәјә вермәјә мәчбур олачағам. Паровоз вә вагонлары артырмағ һаггында тә'чили сәрәнчам вермишәм. Сиз һәрәсиндә 30 вагон олан мөвчуд ики гатары дәрһал јүкләмәлисиниз. Ичрасыны телеграфла билдирин.

Сиз кәндлиләрдән тахылы кечә-күндүз гәбул етмәјә борчлусунуз. Әкәр дүз чыхса ки, Сиз саат 4-дән сонра тахылы гәбул етмирсинизмиш вә кәндлиләри сәһәрә кими көзләдирсинизмиш, онда Сиз күлләләнәчәксиниз.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*1919-чу ил јанварын 6-да
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында* *Мақинада* *јазылмыш* *сурәтиндән*
чап едилмишдир *чап олунур*

424

УФА ИНГИЛАБ КОМИТӘСИ ÜЧÜN С. И. ГУСЕВӘ ТЕЛЕГРАМ

Арзамас

Шәрг чәбһәсинин Ингилаби һәрби шурасы, Гусевә

Рәһбәрлик үчүн Уфаја Ингилаб комитәсинә чатдырын ки, данышыг тәклиф едән есерләрлә дәрһал данышыглара башламағ лазымдыр, бу заман фитнәкарлыг чәһдләринин гаршысыны алмағ вә чәбһәни горумағ

үчүн бүтүн тәдбирләр көрүлмәли, бунунла јанашы есер парламентјорларынын там шәхси тохунулмазлыгы тә'мин едилмәлидир. Данышыгларда дәрһал ајдын дејилмәлидир ки, Совет Конститусијасынын дәјишдирилмәси һаггында сөһбәт дә ола билмәз, чүнки истисмарчылары әзмәк үчүн истисмар едилән синифләрин һакимијјәти олан Совет һакимијјәти буржуазија үзәриндә гәләбәдән өтрү өзүнүн зәрури олдуғуну гәти сүбут етмишдир вә инди совет һәрәкаты дүнјанын бүтүн өлкәләрини бүрүмәкдәдир.

Данышыгларын бүтүн кедиши һаггында, һәр ики тәрәфдән иштирак едәнләр һаггында билаваситә бизә даим мә'лумат верин²⁶².

*Ленин, Свердлов**

*1919-чу ил январын 6-да
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1960-чы илдә
бу китабда чап едилмишдир:
Л. М. Свердлов. «Сечилмиш әсәрләри
үч илдә», 3-чу илдә***

Әлјазмасындан чап олунур

425

ХЭЗЭР-ГАФГАЗ ЧЭБЬЭСИННИН ИНГИЛАБИ ҺЭРБИ ШУРАСЫНА ТЕЛЕГРАМ Л. Б. БОША²⁶³

Ингилаби һәрби шура үчүн
Сурәти Һәштәрхан губернија партија комитәсинин
сәдри јол. Колесниковаја

Сиздән дәфәләрлә тәләб едилмишдир ки, дәрһал бура јола дүшәсиниз. Свердлов Сизә шәхсэн чохла телеграм көндәрмишдир. Әкәр дәрһал јола дүшмәсәниз, партијадан харич едиләчәксиниз.

Һәштәрханлы јолдашлара билдирирәм ки, онлар

* Телеграмын сон чүмләси вә имзалар Л. М. Свердловун әли илә јазылмышдыр. *Ред.*

** Телеграмын Л. М. Свердлов тәрәфиндән јазылдығы бу нәшрдә сәһв олараг көстәрилмишдир. *Ред.*

һәр чүр чәкишмәјә сон гојмалы вә һәрби иш үчүн бир-ләшмәлидирләр.

Бу әмри јеринә јетирмәјәнләр мүһарибә дөврүнүн гапунларына көрә мүһакимә едиләчәкләр.

Ленин

1919-чу ил январын 7-дә вә ја 8-дә

јазылмышдыр

Һәштәрхана көндәрилмишдир

Илк дәфә 1942-чи илдә

Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Макинадә јазылмыш сурәтиндән
чап олунур

426

ХӘЗӘР-ГАФГАЗ ЧӘБЬӘСИНИН ИНГИЛАБИ ҺӘРБИ ШУРАСЫНА ТЕЛЕГРАМ²⁶⁴

Силаһлы тоггушмалара јол вермәк олмаз. Мөһкәм олсаныз, дүшмәнләрини дә, фитнәкарларын да чәсарә-тиндән әсәр-әләмәт галмаз. Грасисин сахланмасы мә-сәләси Сизин өз әлиниздәдир. Партија комиссијасы кәләчәк вә өз ишләри илә гарнизону Һәштәрхан иш-ләринә чәлб едәнләри чәзаландырачагдыр.

1919-чу ил январын 7-дә вә ја 8-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә

Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Макинадә јазылмыш сурәтиндән
чап олунур

427

БАШ КОМАНДАНА СӘРӘНЧАМ²⁶⁵

Биз МК-нын ики үзвүнүн бу тәләбинә МК-нын даһа үч үзвүнүн имзасыны әлавә етмәклә, бу тәләби, јеринә

јетирмәк үчүн МК-нын тәләби кими һәрби органлара
көндәририк.

Москва, 8. I. 1919.

РКП МК үзвләри *Ленин**

Илк дәфә (факсимилеси)

1939-чу илдә

*«Военно-Исторический Журнал»ын
5-чи №-сində чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

428

Г. Қ. ОРЧОНИҚИДЗЕЈӘ ТЕЛЕГРАМ

9. I. 1919-чу ил

Һәштәрхан
Ҷабһә штабы
радио илә Владигафгаза
Орчоникидзејә герилмәк үчүн

Сиздән илк дәфә телеграм алдым. Тәшәккүр еди-
рәм, салам көндәрирәм. Хәниш едирәм тез-тез мә'лу-
мат верәсиниз.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

Илк дәфә 1942-чи илдә

*Ленин мәңмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

429

Г. Ј. ЗИНОВЈЕВЭ ТЕЛЕГРАМ

10. I. 1919-чу ил

Петроград
СМОЛНЫ
Зиновјевә

Равич вә Калинин илә сөһбәтим, һабелә Шадурска-
јанын телеграмы мәнә белә бир фикир ојадыр ки,
Питердә али һакимијјәт апаратынын онда доггузу һеч
бир фәалијјәт көстәрмир. Мәсләһәт көрүрәм ки,

* Сонра Ј. М. Свердловун вә И. Т. Смилганын имзалары кәлир. *Ред.*

этрафлы дүшүнүб ишлэри тә'чили сурәтдә јенидән гурасыныз, онларча, бәлкә дә јүзләрчә ән јахшы иш-чиннә нәглијјат үзәриндә фактики нәзарәт ишинә кечи-рәсиниз вә өзүнүз әрзаг гатарлары үзәриндә фактики нәзарәтә башчылыг едәсиниз. Башга чарә јохдур.

Ленин

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олуңур

430

РЈАЗАН ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЈӘ КОМИТӘСИНӘ ТЕЛЕГРАМ

12. I. 1919-чу ил

Рјазан

Губернија ичраијјә комитәсинә

Дөвләт нәзарәт комиссијасы тәрәфиндән ичтиман јемәкханаларда ашкара чыхарылмыш бөјүк мөһтә-кирликлә әлагәдар олараг нә кими тәдбирләр көр-мүшсүнүз?²⁵⁶

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә 1933-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олуңур

431

СУЗДАЛ ГӘЗА ИЧРАИЈЈӘ КОМИТӘСИНӘ ТЕЛЕГРАМ²⁶⁷

12. I. 1919-чу ил

Владимир Суздал

Гәза ичраијјә комитәсинә

Сурәти *Владимир, губернија ичраијјә комитәсинә*

Гаврилов Посадда мүбаризә дәстәләринин вә Фөв-гөл'адә комиссијанын давранышыны ән чинди сурәтдә јоклајың. Алынан тахыл үчүн гәбз верирләрми, һеса-

бат дүзкүндүрмү, алынан тахылы нә едирләр? Ичрасыны телеграфла билдирин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дөфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

432

КАТИБӘ ТАПШЫРЫГ²⁶⁸

Илк ағыллы һесабатдыр. Өјрәнин көрүн *Пашков* кимдир, Халг дахили ишләр комиссарлығына кағыз јазын ки, мән бу *илк ағыллы һесабаты* алгышлајырам, *Пашкова* тәшәккүр едирәм, башгаларындан *да бу-ну* тәләб едирәм.

*1919-чу ил јанварын 13-дә
јазылмышидыр*

*Илк дөфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

433

А. П. КУДРЈАВТСЕВӨ ТЕЛЕГРАМ

Петроград

Халг маариф комиссарлығынын
китабхана шө'бәси

Шө'бә мүдири *Кудрјавтсевө*

Политехник институтуида *Струвенин* китабханасыны дағымтаға гојмајын. Ән гијмәтли китаблары *Күтләви* китабханаја, галанларыны Политехник институтуна верин. *Кердин* *Јарошенко* тәрәфиндән чәкилмиш портрети Политехник институтунун директору васитәси илә *Нина Александровна Струвејә* верилмәлидир. Ичрасыны телеграфла билдирин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*1919-чу ил јанварын 13-дә
јазылмышидыр*

*Илк дөфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXV китабында
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

434

И. В. СТАЛИНЭ вэ Ф. Е. ДЗЕРЖИНСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ²⁶⁹

14. I. 1919-чу ил

Г л а з о в вэ олдуглары јердэ
Сталинэ, Дзержинскијэ

Шифрли биринчи депешанызы алыб охудум. Ыр
икиниздэн чох хаһиш едирэм нэзэрдэ тутулан тэдбир-
лэрин јерлэрдэ һәјата кечирилмәсинэ шәхсән рәһбәр-
лик едәсиниз, јохса мүвәффәғијјәт үчүн башга тә'ми-
нат јохдур.

Ленин

*Илк дәфә 1934-чү илдә
«Пролетарская Революция»
журналынын 3-чү №-синдә
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

435

А. Д. СҮРУПАЈА²⁷⁰

Сүрупаја:

Ач ушаглар һәфтәсини *һ ә р һ а л д а һ а з ы р л а -*
м а г, елан етмәк вэ кечирмәк лазымдыр.

Бәлкә, ону *сапалагла* вэ јохсул комитәләринин *хүсу-*
си сәфәрбәрлији илә бирләшдирәк.

Бәлкә, ушаглар үчүн нә исә даһа бир шеј дә дүзәл-
дәк вә едәк?

Л а з ы м д ы р.

Әт *һаггында* сәнәди әлавә едирәм: хаһиш едирәм
Әрзаг комиссарлығынын *г ы с а* рә'ји илә бирликдә
тез мәнә гајтарасыныз²⁷¹.

*1919-чу илин јанварында, 14-дән
тез олмајараг јазылмышдыр*

*Илк дәфә, әлјазмасындан
чап олунур*

436

КУРСК ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЈЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ

16. I. 1919-чу ил

Курск
Губернија ичраијјэ комитэсинэ
Сурэти*

Коганы азад един; инди она чидди партијачылар
замин дурурлар, истинтагдан јайынмаз**. Истинтагы
давам етдирин, јекунларыны билдирин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дэфә 1933-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

437

*ХАЛГ КОМИССАРЛАРЫ СОВЕТИНИН ИШЛЭР МҮДИРИНЭ

18. I. 1919-чу ил

Сизә әмр едирәм ки, бүтүн һөкумәт идарәләри вә
адамлары һаггында Халг Комиссарлары Советинин
Ишләр идарәсинә кәлән бүтүн шикајәтләр барәсиндә
мәнә дәрһал мә'лумат верәсиниз, һәм дә јазылы ши-
кајәтләр ијirmi дөрд саат, шифаһи шикајәтләр гырх
сәккиз саат әрзиндә мәнә билдирилмәлидир.

Идарәдә бу чүр шикајәтләри гејдә алан хүсуси бөл-
мә јарадылмалы, һәм дә Идарәнин дәфтәрхана мүди-
ринә тапшырылмалыдыр ки, бу шикајәтләрә даир јаз-

* Көрүнүр, В. И. Ленин икинчи үнваны јазмамышдыр. *Ред.*

** Еһтимал ки, РСФСР Халг әрзаг комиссарлығы јанында Мәркәзи
сатыналма бүросунун коммунист фраксијасынын хаһиши нәзәрдә ту-
тулур. *Ред.*

дығым дәркәнарларын ичрасы үзәриндә чидди нәзарәт гојсун.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри
В. Улјанов (Ленин)

Илк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир

Макинада јазылмыш вә
В. И. Ленинин имзаладығы мәтндән
чап олуңур

438

Л. Д. ТРОТСКИЈ²⁷²

ј. Тротски!

Лүтфән, рә'јинизи јазыб буну мәнә гајтарын.

Ватсетисин 3 полку Нарва әтрафына көндәрмәси,
мәнчә, *Һәдсиз биабырчылыгыдыр. Буну
ләғв един!!*

21/1.

Ленин

1919-чу ил январын 21-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олуңур

439

М. К. ВЛАДИМИРОВА

22. I. 1919-чу ил

ј. Владимиров!

Мәктубуңузу алдым²⁷³. Чох тәшәккүр едирәм. Лаји-
һәни дәрһал, һәтта Мүдафиә Шурасынын ичласына-
дәк — сорғу јолу илә кечирмәјә чалышарам.

Јахшы оларды ки, Сиз (һеч олмаса бә'зән) мәтбуат-
да фәһләләрә *мүрациәт* дәрч етдирәјдиниз.

Салам! Ленин

Илк дәфә 1933-чу илдә
Ленин мәчмуәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олуңур

440

КУРСК ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЈӘ КОМИТӘСИНӘ ТЕЛЕГРАМ²⁷⁴

22. I. 1919-чу ил

Курск

Губернија ичраијјә комитәсинә

Мән Коганы фәалијјәтсизлијинә, фәһләләри даһа мүнәсиб гәзалара көндәрмәдијинә, фәһләләрә лазымынча көмәк етмәдијинә көрә һәбс етмишәм.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмуәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

441

К. И. ЛАНДЕРӘ

23. I. 1919-чу ил

Јол. Ландер!

Сизин диггәтинизи бу күн ХКС-дә гәбул олунмуш гәрәра чәлб едирәм: Сизә тапшырыг верилмишдир ки, ХКС-нин 18. I. 1919-чу ил тарихли гәрарынын *продфазтоп** тәрәфиндән (вә ја Әрзаг комиссарлығынын башга органлары тәрәфиндән) ичрасыны *шәнбә-јәдәк* (ХКС-нин шәнбә ичласынадәк) јохлајасыныз;

— сүрүндүрмәчилијин сәбәбләрини ајдынлашдырасыныз;

— мүгәсирләри тапасыныз²⁷⁵.

Ағыллы бир коммунист мүфәттиш тә'јин един, она һөкмән бир *фәһлә* гошун вә *тәләсин* ки, *чүмә күнү сәһәрдәя* ишә башласынлар (әкәр фәһлә јохдурса, *онсуз башламалы*, гој о сонра кәлсин).

Мән бу иши мүһүм һесаб едирәм: *күндә* мә'лу-

* Халг әрзаг комиссарлығынын фабрик, завод вә јаначаг тәшкидатлары фәһләләрини әрзагла тәһиз едән шө'бәси. *Ред.*

мат вермәлисиниз. Продфазтопда каркүзарлыгы, телеграмларын сәлигәсини јохламаг лазымдыр (телеграмлар гәјдасындадырмы, тапмаг асандырмы, чавабын нә вахт верилдијини јохлајырлармы вә саирә).

Чох хаһиш едирәм бу ишн тез вә чидди шәкилдә көрәсиниз.

Ленин

*Илк җәфә 1942-чи илдә
Ленин мәңмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

442

КАТИБӘ ТАПШЫРЫҢ²⁷⁶

Невскијә телефонла зәнк едиб демәли ки, тә'чи-
ли тәдбирләр көрүлмәси тәләб олунур вә хаһиш еди-
рәм дәрһал чаваб версин.

23/1.

Ленин

*1919-чу ил январын 23-дә
јазылмышдыр*

*Илк җәфә 1933-чү илдә
Ленин мәңмүәсинин XXIV китабында
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

443

Л. Д. ТРОТСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ

Мәхфи

Козлов вә олдуғу јердә
Ингилаби һәрби шуранын сәдри Тротскијә

Вилсон барышыг тәклиф едир вә Русијанын бүтүн
һөкүмәтләрини мүшавирәјә чағырыр. Горхурам ки, о,
Сибирдә вә Чәнубун бир һиссәсиндә мөһкәмләнемәк
истәјир, башга јолла әлиндә демәк олар һеч бир шеј
сахламаға үмиди јохдур. Мәнчә, бу чәһәт Оренбургун,
Луганскын вә Чертковонун алынмасы илә әлагәдар
олараг бизи вадар едир ки, вар гүввәмизи топлајыб

бир ајда Ростову да алаг, Челјабински дә, Омскы да. Бу ахырынчы бизим сөһбәтимизлә әлагәдардыр. Хүсу-силә Ватсетисин Оренбург алынандан сонракы стра-текијасыны јохлајын, рә'јинизи билдирин. Вилсонун јанына, дејәсән, Сиз кетмәли олачагсыныз²⁷⁷.

Ленин

*1919-чу ил январын 24-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында Макинада јазылмыш сурәтиндән
чап едилмишдир*

444

САМАРА ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЈЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ²⁷⁸

27. I. 1919-чу ил

Самара
Губернија ичрайјјә комитәсинә

Сағ есер Александр Михајлович Смирновун әлејһи-нә олан бүтүн материаллары дәрһал Москваја көндә-рин, онун һәбс едилмәсинин сәбәбләри һаггында мә'-лумат верин, Совет һакимијјәти илә бирликдә Колча-кын әлејһинә ишләмәк истәдији барәсиндә онун әри-зәсини јохлајын, Смирнов үчүн һәләлик ән күзәштли һәбс шәраити јарадын.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

445

К. И. ЛАНДЕРӘ

Ландерә: хаһиш едирәм *дәрһал* җидди истинтаг тә'-
јин едәсиниз, е'тибарлы мүфәттишә һөкмән бир нәфәр
коммунист фәһлә җошасыныз²⁷⁹.

28/I.

Ленин

1919-чу ил январын 28-дә
язылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә

Ленин мәҷмүәсинин XXXVI китабында
чап едилмишдир

Әлҗазмасындан чап олунур

446

Е. М. СКЛЈАНСКИЈӘ

30. I. 1919-чу ил

Склјанскијә

Гырмызы һава донанмасынын
Саритсын чәһһәсиндә дөјүшән
З. П. Кржижановскаја- ордудақы 8 нәфәрдән ибарәт бир
дан, мәктәбдәнкәнар груп тәјјарәчиси (23-чү тәјјарә
тәһсил мәсәләләринә дәстәси) — шофер *Баранов*
даир гурултајын бир (әввәлләр хусуси тәјјарә дивизи-
нүмајәндәси васитәси јасынын 8-чи һиссәсиндә олмуш-
илә. дур) башда олмагла — хаһиш
едир ки, тәфтиш көндәрилсин вә
мә'лумат верир ки, авиасија дәс-
тәләри *анчаг кағыз үзә-*
риндә мөвчуддур вә ишләрин
вәзијјәти еләдир ки, *фәлакәт*
төрәјә биләр²⁸⁰.

ХКС Сәдри В. Улјанов (Ленин)

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәҷмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Әлҗазмасындан чап олунур

447

Х. Г. РАКОВСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ

31. I. 1919-чу ил

Харков, Раковскијә

Дејирләр Харьковда Крым вә Одесса гәзетләри, о
чүмләдән франсызча чыхан Одесса гәзети вардыр.

Чох хаһиш едирәм дәрһал сәрәнчам верәсиниз комплектләри топласынлар вә онлары мүнтәзәм сурәтдә бураја көндәрсинләр.

Ленин

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV kitabında
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олуңур

443

Н. И. ИВАНОВА ТЕЛЕГРАМ²⁸¹

Әмәк комиссары Иванова, Петроград
Сурәти Зиновјевә, Петроград

Һәрби зәрурәт Ижевск ситлаһ заводунун мәһсулдарлығынын максимум күчләндирилмәсини гәти тәләб едир. Башлыча манеә фәһләләрин чатышмамасыдыр. Мүдафиә Шурасы һәлә ики һәфтә әввәл металчыларын һәмкарлар иттифагына тапшырмышдыр ки, Ижевскә тәҗили сурәтдә һәләлик 5000 фәһлә көчүрсүн, хусусилә Петроград фәһләләринә бел бағласын; Ижевскдә онлар ишә, мәнзиллә, кифајәт гәдәр әрзагла тәмин олунардылар.

Ижевскә көчән Пстроград фәһләләринин сајы һагында индијәдәк һеч бир мәлүмат алынмамышдыр. Мүдафиә Шурасы минләрлә фәһләни нәинки иш үстүнә гөјмаг, һәм дә аиләләри илә бирликдә доландырмаг үчүн ачылан имкана бу чүр лагејд мүнәсибәти јолверилмәз һесаб едир.

Тәклиф едирәм тәҗили сурәтдә телеграфла мәлүмат верәсиниз көрәк Петрограддан Ижевскә мәһз нә заман, нә гәдәр фәһлә езам олуначагдыр.

Хәбәрдарлыг едирәм ки, һәр чүр сүрүндүрмәчилик, һәр чүр бәһанәләр дәзүлмәздир*.

Мүдафиә Шурасынын Сәдри *Ленин*

*1919-чу ил јанварын 31-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV kitabında
чап едилмишдир*

*Я. Б. Красинин әли илә јазылмыш
вә В. И. Ленинин әләвә едиб
имзаладығы мәтндән чап олуңур*

* Сон чүмлә В. И. Ленинин әли илә јазылмышдыр. Ред.

449

Л. Б. КАМЕНЕВӘ²⁸²*Ка м е н е в ә*

Мәсләһәт көрүрәм ки, *Дзержинскинин* хаһишини јеринә јетирәсиниз. О рәсмән һағлыдыр, Крыленко исә һаһағ әл-әјаға дүшүр — мәним тәәссүратым беләдир.

*1919-чу ил јанварын
икинчи јарысында јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1933-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXI китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунуу

450

Л. Б. КРАСИНӘ

Дәрһал Чичеринә чатдырын вә көз *гојун* (јахуд башга бирисинә тапшырын көз *гојсун*) ки, *гәтиј-јәтлә* вә *дөнмәдән* һәмин сијасәти јеритсин-ләр²⁸³.

*1919-чу илин јанвар—февралында
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1960-чы илдә
«Вопросы Истории» журналынын
7-чи №-синдә чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунуу

451

В. П. МИЛЈУТИНӘ, Н. Н. КРЕСТИНСКИЈӘ,
Д. И. КУРСКИЈӘ

Милјутинә, Крестинскијә, Курскијә

2. II тарихли «Известия» хәбәр верир ки, (Кијев гәзетләри) Москва халг банкыны (јә'ни үмуммүлки кооперасијамызын рәһбәрләрини) Скоропадски башда олмагла Украјна «тахылчыларынын», голчомағларынын вә мүлкәдарларынын кәләкләринә ујуб *мөһтәкир-ликлә 50 вагон гәнд* әлә кечирмәкдә ифша етмишләр!

Кәрәк 1) бу мүнәсибәтлә гәзетләрдә күчлү тәшви-
гат апарылсын: кооперасија *рәһбәрләри сыхымды-*
рылсын, ахырадәк ифша олунсун (апаратдан истифа-
дә етмәкдән фәргләндирилсин); 2) *истинтаг комисси-*
*јасы тәјин олунсун**.

1919-чу ил февралын 2-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII kitabында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

452

Б. Н. НИМВИТСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ²⁸⁴

Уфа, губернија ингилаб комитәси сәдри
Нимвитскијә

Тәклиф едирик ки, Халикову узаглашдырмајасыныз,
Қолчака гаршы башгырд полклары илә бирликдә ва-
һид чәбһә јаратмаг шәртилә амнистияја разы ола-
сыныз. Совет һакимијјәти тәрәфиндән башгырдларын
милли азадлығы тамамилә тәмин едилир. Әлбәттә,
бунунла бәрабәр башгырд әһалисинин әксингилабчы
үнсүрләрини ән гәти сурәтдә арадан галдырмаг вә
башгырд гошунларынын пролетариат үчүн етибарлы
олмасы үзәриндә фактики нәзарәт гојулмасына наил
олмаг лазымдыр**.

Ленин, Сталин

1919-чу ил февралын 5-дә вә ја 6-да
јазылмышдыр

1919-чу ил февралын 16-да
«Жизнь Национальностей» (Москва)
гәзетинин 5-чи №-синдә
чап едилмишдир

В. И. Ленин вә И. В. Сталин
тәрәфиндән јазылмыш мәтндән
чап олунур

* Сәнәдин сонунда В. И. Ленин әлавә етмишдир: «архива, јакын ара-
јышлар үчүн». Бу сәнәдин макинда јазылмыш вә В. И. Ленин тәрә-
финдән имзаланмыш, В. Г. Милјутинә вә Н. Н. Қрестинскијә көндәрил-
миш мәтнләри вардыр. Ред.

** Телеграмын «Әлбәттә, бунунла» сөзләриндән сөнрақы мәтни
В. И. Ленинин әли илә јазылмышдыр. Ред.

453

Г. Ж. ЗИНОВЬЕВЪ ТЕЛЕГРАМ

6. II. 1919-чу ил

Петроград
Смолны, Зиновьевъ

Доғрудурму ки, Сиз Мокилјовун архијепископу Роп-
пу һәбс едиб киров сахламышсыныз? Хаһиш едирәм
мә'лумат верәсиниз көрәк һансы шәртләрлә ону азад
етмәк олар, папа онун азад олунмасыны рича едир²⁸⁵.

Ленин

Илк дәфә 1933-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

454

ЖАК САДУЛА

8. II. 1919-чу ил

Әзиз јол. Садул!

Китабчаныза көрә чох тәшәккүр едирәм²⁸⁶. Франса
гәзетләринин јанвар ајы комплектләри мәнәдә јохдур.
Мән онлары көрмәмишәм. Бәлкә Чичериндәдир?

Сизә коммунист саламы көндәрир вә сағалмағыны-
зы үрәкдән арзулајырам.

Үрәкдән Сизин Ленин

Илк дәфә франсыз дилиндә
(факсимилеси) 1925-чи ил
апрелин 3-дә «L' Humanité»
гәзетинин 7812-чи №-синдә
чап едилмишдир

Рус дилиндә илк дәфә
1925-чи ил апрелин 18-дә
«Красная Газета»нын 89-чу №-синдә
чап едилмишдир

Гәзетин мәтниндән
чап олунур
Русчасы франсызчадан
тәрчүмә олунмишдур

455

Е. М. СКЛҖАНСКИЈЭ ВЭ В. Н. ПОДБЕЛСКИЈЭ

1

*СклҖанскијэ:*Бу телеграм-телеграм ојуну гадаған едилсин²⁸⁷.*1919-чу ил февралын 10-да
язылмышдыр*

2

СклҖанскијэ вэ Подбелскијэ:100 үпвана вурулан бу сарсаг телеграмлары тә'мин илэ гадаған етмәк олармы?²⁸⁸*1919-чу ил февралын 11-дә
язылмышдыр**Илк дәфә 1959-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXVI китабында
чап едилмишдир**ӘлҖазмасындан чап олунма*

456

А. Г. ШЛҖАПНИКОВА ТЕЛЕГРАМ

12. II. 1919-чу ил

**Һәштәрхан
ШлҖапникова**

Бакыдакы ишләр һаггында Сизин телеграмынызы алдым²⁸⁹. Үмидварам ки, Сиз мәсәләнин чох бөјүк әһәмијјәтини баша дүшүрсүнүз вә ән чидди тәдбирләр көрәчәксиниз ки, бакылыларын әһвал-руһијјәсиндән чәлд вә һәлледиңи әмәлијјатлар үчүн истифадә едилсин. Бизим тәрәфә кечәнләрин тәһлүкәсизлијини тә'мин един. Телеграфла әтрафлы мә'лумат көндәрин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри Ленин*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир**ӘлҖазмасындан чап олунур*

457

Г. Ж. ЗИНОВЈЕВӘ ТЕЛЕГРАМ

13. II. 1919-чу ил

Петроград

Смолны

Зиновјевә

Финландијалыларын Морис Лејтејзени азад етмәси мәсәләси нә јердәдир?²⁹⁰ О, нечә олурса-олсун азад едилмәлидир. Финландијалыларын һәрәкәтләри биабырчылыгдыр. Телеграфла мә'лумат верин.

Ленин

Илк дәфә 1933-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXIV китабында
чап едилмишидир

Әләзмасындан чап олунур

458

Г. И. ПЕТРОВСКИЈӘ²⁹¹

ј. Петровски! Мәнә хәбәр верирләр ки, мүәллиф вижданлы адамдыр вә партијачыдыр. Хаһиш едирәм даһа *ч и д д и* адамлардан истинтаг тә'јин едәсиниз. *К и м л ә р и* тә'јин етдијиниз мәнә билдирин.

13/II.

Ленин

1919-чу ил февралын 13-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишидир

Әләзмасындан чап олунур

459

ШӘРГ ЧӘБЬӘСИНИН
ИНГИЛАБИ ҺӘРБИ ШУРАСЫНА ТЕЛЕГРАМ

2-чи ордунун кери чәкилмәси мәни чох нараһат едир. Мән Ватсетислә данышмышам, о, тезликлә Вјатка-ја кедир. Сиздән хаһиш едирәм мәнә мә'лумат верәсиниз ки, нә кими тәдбирләр көрүрсүнүз вә јүз ротанын

кәлмәси мәсәләси нә јердәдир. Икинчиси. Үмидварам ки, сиз әрзаг барәдә нә мүмкүнсә едәчәк вә Гызыл Ордуну әрзагла тәчһиз едән мәркәзи комиссијаја јахшы һәрби гүввәләр верәчәксиниз. Ән башлычасы будур ки, онларла мұнагишәдән чәкинәсиниз. Мә'лумат верин көрәк әлбир иш јолуна гојулмушдурму. Үчүнчүсү. Гусевин хүсуси адамла мәктуб көндәриб мәнә һаггында мә'лумат вердији конспиратив иш нә вәзиј-јәтдәдир?

14 феврал.

Ленин.

1919-чу ил февралын 14-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәҷмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунар

460

Г. Ј. ЗИНОВЈЕВӘ

14. II. 1919-чу ил

ј. Зиновјев!

Қ. д. МК-сынын үзвү (кечмиш андлы мүвәккил) Виктор Иванович Доброволскинин гоһуму олан бир гадын (әри совет ишиндәдир) мәнән онун азад олунмасыны хаһиш етмишдир. Хаһишини белә әсасландырыр: «Қиров сахлананлар арасында јохдур. 1907-чи илдән сијасәтдән узаглашмышдыр. Гочадыр, хәстәдир, һәбсдән аз әввәл ағыр сәтәлчәм кечирмишдир, 50 јашлы күмраһ адам заваллы, зәиф бир гочаја чеврилмишдир. Евиндә ачлыг башланыр, ев јалныз анлә башчысынын газанчы илә доланырды».

Хаһиш едирәм јохлајыб фикирләшәсиниз көрәк замнә бурахмаг олмазмы? Зәһмәт олмаса мәнә Февгәл адә комиссијанын рә'јини дә верин²⁹².

Салам! Ленин

Илк дәфә 1925-чи илдә
бу китабда чап едилмишдир:
«В. И. Ленинин вәфатынын
илдәкүмү мунасибәтилә»,
Ленинград—Москва

Әлјазмасындан чап олунар

461

Н. П. БРУХАНОВА²⁹³

Бруханова: ахы бу ки, лап дəһшəтдир: бир ај əввəл азад етмишлəр. Тажыл чохдур. Адам јохдур,— бурада исə ачлыгдыр.

Күчлү тəдбирлəр көрмəк, *Һəрби əрзаг* бүросуну + фəһлə инспексиясыны ајаға галдырмаг лазымдыр. Сиз нə етмисиниз? Даһа нə етмəк фикриндəсиниз?

*1919-чу ил февралын 17-дə
јазылмышдыр*

*Илк дəфə 1933-чү илдə
Ленин мəчмүəсинин XXIV китабында
чап едилмишидир*

Əлјазмасындан чап олунур

462

Г. Ј. ЗИНОВЈЕВƏ ТЕЛЕГРАМ

18. II. 1919-чу ил

Петроград
Смолны, Зиновјевə

Индичə ешитдим ки, куја, рајон Совети Вера Ивановна Засуличи вə дикəр əн көркəмли ингилабчылары јазычылар евиндəн чыхармышдыр. Бу ки, биабырчылыгдыр! Доғруданмы бу нəгигəтдир?²⁹⁴

Ленин

*Илк дəфə 1933-чү илдə
Ленин мəчмүəсинин XXIV китабында
чап едилмишидир*

Əлјазмасындан чап олунур

463

МАМАДЫШ ГƏЗА ИЧРАИЈЈƏ КОМИТƏСИНƏ
ТЕЛЕГРАМ²⁹⁵

18. II. 1919-чу ил

Мамадыш
Гəза ичраијјə комитəси

Доғрудурму ки, сормоволу коммунист Рукавишников бир ајдыр нəбсдəдир вə ишинə бахылмыр? Əкəр

доғрудурса, сүрүндүрмэчилик үстүндө мүгэссири мэх-кэмэјэ вермэк лазымдыр. Чавабы телеграфла бил-дирин.

Халг Комиссарлары Советинин Сэдри *Ленин*

*Илк дэфэ 1933-чу илдэ
Ленин мэхмүэсинин XXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олуңур

464

ЈЕЛАТМА ГЭЗА ИЧРАИЈЈЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ²⁸⁶

18. II. 1919-чу ил

Јелатма

Гэза ичраијјэ комитэси

Азејеводан Михаил Митрофанович Федосејев шика-јэт едир ки, сиз онун мэтбээсини миллиләшдирмиш-синиз, һәм мэтбээнин эвэзини өдәмәкдән, һәм дә иш-дән кәнар олунаң ики шакирдинин вә бир чилдчисинин һаггыны вермәкдән 6 феврал тарихли 455 №-ли мәкту-бунузла имтина етмишсиниз. Дәрһал хәбәр верин кө-рәк бу фактлар доғрудурму, дүздүрмү ки, мэтбәә Сасовода анбардадыр вә ишләмир? Хәһиш едирәм мү-закирә един көрәк Федосејеви мэтбәә ишинә гојмаг, јахуд она имкан вермәк олармы ки, фәһлә ширкәти јаратсын вә тамамилә депутатлар Советинә табе ол-магла нәзарәт алтында өз кечмиш мэтбәәсини идарә етсин²⁹⁷.

Халг Комиссарлары Советинин Сэдри *Ленин*

*Илк дэфэ 1933-чу илдэ
Ленин мэхмүэсинин XXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олуңур

465

Х. Г. РАКОВСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ²⁹⁸

Харков
Раковскијэ

Харков статистикачылары Мәркәзи статистика ида-рәсинин мүдири јол. Попова тәклиф етмишләр ки,

Українанын статистикасыны Совет республикасынын—
Русиянын дәвләт статистикасы кими тәшкил етмәк
мәсәләси барәсиндә Украина совет һөкүмәти илә әла-
гәјә кирсин. Разылыг версәниз, Попов јолдаш көстә-
рилән мәгсәд үчүн Украинаја көндәрилә биләр. Хаһиш
едирәм телеграфла чаваб верин*.

Ленин

*1919-чу ил февралын 18-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир*

*Намә'лум шәхсин әли илә јазылмыш
вә В. И. Ленинин әлавә едиб
имзаладығы мәтндән чап олунур*

466

П. И. СТУЧКАЈА вә Ј. А. БЕРЗИНӘ ТЕЛЕГРАМ

19. II. 1919-чу ил

Рига
Латвија Совет һөкүмәти
Стучкаја, Берзинә

Либкнехтин вә Лүксембургун Әсәрләринин там күл-
лијјатыны һиссәләрлә нәшр етмәк һаггында Ригадакы
алман фәһләләринини гәрарыны алгышлајырам. Үмид-
варам ки, сиз онлара һәр васитә илә көмәк едәчәк вә
бу ишн сүр'әтләндирәчәксиниз, бирчә нүсхәсини исә
мәнә көндәрәчәксиниз.

Ленин

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

* «Хаһиш едирәм» сөзләри илә башланан сон чүмлә В. И. Ленинин
әли илә јазылмышдыр. *Ред.*

467

С. И. ГУСЕВЭ ТЕЛЕГРАМ

19. II. 1919-чу ил

Арзамас
Чэбһэ штабы, Гусевэ

Шифрли телеграмын чавабыны алдым, лакин эрзаг хаггында, мұнагишэлэри арадан галдырмаг вэ эрзаг кэтирилмэсини күчлэндирмэк үчүн Сизин көрдүжүнүз тэдбирлэр хаггында орада бир кэлмэ дэ дежилмир. Чаваб верин.

Башгырдлара кэлинчэ, Сиз хаглы олараг тэлэб едирсиниз ки, ја тэрксилах, ја да Колчака гаршы дэр-һал һэрэкэтэ кечмэк²⁰⁹.

Ленин

Илк дэфэ 1942-чи илдэ
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

468

А. Д. СҮРУПАЈА СЭРЭНЧАМ

19. II. 1919-чу ил

Сэрэнчам

Халг комиссары А. Д. Сүрупа ишэ чыхдығына вэ дөвлэт әмлакыны* горумаг лазым олдуғуна көрә она сэрэнчам верипир ки, *еһтијат тэдбирларина чидди әмәл етсин*:

фасиләсиз ики саатдан чох ишләмәсин,
ахшам саат 10^{1/2}-дән сонра ишләмәсин,
чамааты гәбул етмәсин.

Лидија Александровна Фотијеванын мәһдудлашды-рычы көстәришләрини *с о з с ү з* јеринә јетирсин.

ХКС Сәдри В. Улјанов (Ленин)

Илк дэфэ 1945-чи илдэ
Ленин мәчмүәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

* В. И. Ленин А. Д. Сүрупанын сөһһәтини нәзәрдә тутур. Рәд...

469

Л. Б. КАМЕНЕВӘ

21 II. 1919-чу ил

j. Каменев!

Буну тэгдим едэн Самара губернија ичрайјә комитәсинин сәдридир*. Әрзаг һаггында чох мараглы диаграмлары вә мә'луматы вардыр.

Мәсләһәт көрүрәм чохлу Москва фәһләси үчүн она мә'рузә тапшырасыңыз. Тахыл чохдур. Бу, фактдыр. Рухландырмас лазымдыр.

Сизин Ленин

Илк дәфә 1957-чи ил декабрын 29-да
«Волжская Коммуна» гәзетинин
304-кү №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

470

ЯРОСЛАВЛ ГУБЕРНИЈА
ИЧРАИЈЈӘ КОМИТӘСИНӘ ТЕЛЕГРАМ

22. II. 1919-чу ил

Ярославл

Губернија ичрайјә комитәсинә

Сурәти Фөвгәл'адә комиссијаја

Совет гуллугчусу Данилов шикајәт едир ки, дөрд нәфәрлик айләси үчүн ил јарыма өз әмәји илә әлдә етдији үч пуд уну вә башга әрзагы Фөвгәл'адә комиссия онүн әлиндән алмышдыр. Ән чидди шәкилдә јох-лајын. Нәтичәсини телеграфла мәнә билдирин**.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри Ленин

Илк дәфә 1933-кү илдә
Ленин мәңмүәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

* Сөһбәт А. П. Галактионовдан кедир. Ред.

** Алынмыш шикајәт телеграмынын үстүндә В. И. Ленин јазмышдыр: «архиво јахын арајышлар үчүн». Ред.

471

ТВЕР ГУБЕРНИЈАСЫНЫН МҮӘЛЛИМЛӘРИНӘ³⁰⁹

Твер губернијасынын нүмајәндәси
јол. Раменскијә

Твер губернијасынын мүәллимләринә јетирин ки, онларын тахылы голчомаглардадыр вә Совет һакимијәтинин вәзифәси бу тахылы алыб зәһмәткешләрә вермәкдир.

22/II. 1919-чу ил

В. Улјанов (Ленин)

*Илк дәфә, намә'лум шәхсин
әли илә јазылмыш сурәтиндән
чап олунур*

472

**ДАНИЛОВ МАНУФАКТУРАСЫНЫН
НҮМАЈӘНДӘЛӘРИНӘ ВӘСИГӘ**

24. II. 1919-чу ил

Тәсдиг едирәм ки, Данилов мануфактурасыны тәмсил едән јолдашлар онлара мануфактура пајы верилмәси үчүн јанымда олмушлар. Бир һалда ки, Конститусијаја көрә Халг Комиссарлары Советиндән *јүксәк* олан МИК Рәјасәт һеј'әти тәрәфиндән бу мәсәлә һәлл олунмушдур, гәрары дәјишдирмәјә нә ХКС Сәдри кими мәним ихтијарым вар, нә дә Халг Комиссарлары Советинин.

ХКС Сәдри *В. Улјанов (Ленин)*

*Илк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәҷмүәсинин ХХХV kitabында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

473

РЕСПУБЛИКА ИНГИЛАБИ ҺӘРБИ ШУРАСЫНА

Белә мә'лумат марагсыздыр, чүнки мәзмуну јохдур. Тәхминән белә мә'лумат вермәк олмазмы:

- 1) дивизијанын №-си (1, 2, 7,)
- 2) олдуғу јер
- 3) сүнкүлөрин сајы
- 4) гылынчларын »
- 5) топларын »
- 6) патронларын »
- 7) мәрмилөрин »
- 8) атларын »
- 9) тәһизат шејләринин өдәнилмә %-и
- 10) нә заман тамам һазыр олачагдыр
- 11) коммунист өзәкләринин сајы
- 12) *ф и л а н* мүддәт әрзиндә нә гәдәр әдәбијјат
јајылмышдыр.

*1919-чу илин февралында,
25-дән кеч олмајараг
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

474

М. К. ВЛАДИМИРОВА ТЕЛЕГРАМЛАР

1

Владимилова

Мүдафиә Шурасы гәрара алмышдыр ки, Республиканын Ингилаби Һәрби Шурасы ики күнә Поворино—Саритсын хәтти барәсиндә әсасландырылмыш мүсбәт рәј вермәсә, биз биринчи нөвбәјә Лиски—Лихаја хәттини кечирәчәјик. Јоллар комиссары ачыгча дејир ки, һәр ики хәтдә көрнүлөрин бәрпасы үчүн материалымыз чатмаз. Мән Мүдафиә Шурасынын бу гәрарына тамамилә шәрикәм, әкәр Сиз мө'чүзә көстәрсәниз вә Лиски—Лихаја хәттини тә'мир етдикдән сонра бачарыб Поворино—Саритсын хәттини дә тә'мир етсәниз, онда е'чазкар оларсыныз.

Ленин

2

Јаздығыныз кими, Сиз һәр ики хәттин бәрпасыны бојунуза көтүрүрсүнүзсә, шәхсән мән Сизи сахлама-

га разыјам. Бу күн Сүрүпә вә Свердлов илә әләгәјә кирмәјә јенә чалышарам вә әкәр башга гәрәра кәлсәк, онда дәрһал Сизә телеграфла билдирәрәм. Јәгин Невскинин хәбәри јох имиш ки, Сиз чәнубдан нә кими материаллар ала биләрсиниз. Сизин һүр ики гыса мәктүбунузу она јетирәрәм.

Ленин

1919-чу ил февралын 26-да

јазылмышдыр

Воронежә көндәрилмишдир

Илк дәфә 1942-чи илдә

Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Биринчи телеграм әлјазмасындан;

икинчи телеграм

телеграф бланкынын мәтниндән
чап олунур

475

С. Ј. СЕХАНОВСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ³⁰¹

26. II. 1919-чу ил

Руднја

Ичранјјә комитәсинин сәдри Сехановскијә
Сурәти Мокилјов, губернија ичранјјә комитәсинә

Сизи өзүм дә гәбул едә билмәсәм, катиб васитәси илә гәбул едәрәм. Мәнчә, Микулинск волосту коммунистләринин планы пис дејилдир, лакин јахшы олар ки, Орша вә Мокилјов өзләринин пә сәбәбә көрә мән-
фи мүнәсибәт бәсләдикләри һаггында гыса да олса
јазылы рә'ј версинләр.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

Илк дәфә 1945-чи илдә

Ленин мәчмүәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

476

И. Л. ЛОРЕНТСЭ ВЭСИГЭ

26. II. 1919-чу ил

Вәсигә

Буну тәгдим едән јол. *Лорентсә* РКП *Мә р к ә з и*
К о м и т ә с и тәрәфиндән сәләһијјәт верилмишдир

ки, кэлэн эчнэби јолдашларын Кремлдә јерләшдирил-
мәси, јахшы отагда јашамасы, онлара күндә үч дэфә
јемәк верилмәси үчүн бүтүн тәдбирләри көрсүн³⁰².

Малков јолдаша тапшырылыр ки, Лорентс јолдаша
һәр васитә илә көмәк көстәрсин

ХКС Сәдри В. Улјанов (Ленин)

Илк дэфә, әлјазмасындан
чап олунур

477

А. И. СВИДЕРСКИЈӘ А. Д. СУРУПА ҮЧҮН

Свидерскијә Сүрупа үчүн

Кооператив мәсәләсиндә Фрумкинлә Шмидт ара-
сында (гисмән) ихтилаф олдуғуна көрә (Фрумкин
даһа чох фәһлә кооперасијасына *т ә р ә ф д а р д ы р*),
мәнә елә кәлир ки, мәсәләни **һәләлик** фәһлә коопера-
сијасынын *х е ј р и н ә* һәлл етмәк лазымдыр (биз
Сентросојужда һәлә мөһкәмләнмәмишик)³⁰³.

1919-чу ил февралын 27-дә
јазылмышдыр

Илк дэфә 1959-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXVI китабында
чап едилмишидир

Әлјазмасындан чап олунур

478

М. М. КОСТЕЛОВСКАЈАЈА³⁰⁴

Разыјам, лакин мә'лум олса ки, *Һәрби әрзаг бүросу*
фәһләләрин истәр мәс'ул вәзифәләрә, истәрсә **әрзаг**
ордусуна сәфәрбәр едилмәси ишнини *бирчә саат да олса*
ләнкитмәкдә мүгәссирдир, онда *Һәрби әрзаг бүросу-*
нун бүтүн үзвләрини **говмалы**.

1919-чу ил февралын 27-дә
јазылмышдыр

Илк дэфә, әлјазмасындан
чап олунур

479

КАТИБӘ ТАПШЫРЫГЛАР ВӘ Н. П. БРУХАНОВА ГЫСА МӘКТУБ

1

КАТИБӘ ТАПШЫРЫГ

Бу күн ахшам *Мүдафиә Шурасында* мәним јадыма салмалы.

Бруханова: Владимир губернијасы Вјазники гәзасынын *Јужа* кәнди. **Болшевикләр комитәси** (нүмајәндә **Борзов**)³⁰⁵.

*1919-чу илин февралында
јазылмышдыр*

*Илк дәфә натамам шәкилдә
1945-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир*

*Там шәкилдә илк дәфә,
әлјазмасындан чап олунур*

2

Н. П. БРУХАНОВА

- Бруханова: 1) Јужаја көмәк едә биләрсинизми?
2) әкәр инди дејә билмирсинизсә, сабаһ сәһәр нә вахт чаваб верә биләрсиниз?
3) онларын јанындан көзәл бир фәһлә јаныма кәлмишди, ишчиләр вермәји вәд едир. Һансы ишчиләри тәләб етмәли вә нә гәдәр?

*1919-чу илин февралында
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

3

КАТИБӘ ТАПШЫРЫГ

Сабаһ һәмин Борзов (Јужадан) бураја кәләчәкдир; зәнкләшин (ја да инди Брухановла шәртләшин) кө-

рэк бу мушавиренин нәтичәләри *нә вахт* бәлли олачагдыр³⁰⁶.

1919-чу илин февралында
язылмышдыр

Илк дэфа, элјазмасындан
чап олунур

480

А. И. СВИДЕРСКИЈӘ

Мәнчә, һамыныз һаһаг «нәзәријјәбазлыг етмишсиниз». Шлихтери *јеринә* говмаг, тәләсдирмәк лазымдыр, *јериндә* ајдын олар³⁰⁷.

1919-чу илин февралында —
мартын әввәлләриндә язылмышдыр

Илк дэфа 1925-чи илдә
бу китабда чап едилмишдир:
А. Г. Шлихтер. «Иличин мән белә
таныјырдым», Харков

Элјазмасындан чап олунур

481

Л. А. ФОТИЈЕВАЈА³⁰⁸

1

Декретләрдән *кәһара чыхмаг* олмаз: тәкчә белә бир тәклиф үстүндә мәнкәмәјә верирләр.

Лакин гәјдадан истиснаны *МИК васитәси* илә кечирмәк олар вә мән буну мәсләһәт көрүрәм.

2

Гануну билмәк лазымдыр: јадымда дејил ки, *истисналар кимин васитәси* илә гәбул олунур.

1919-чу ил мартын 4-дә
язылмышдыр

Илк дэфа 1945-чи илдә
Ленин мәчмүрасинин XXXV китабында
чап едилмишдир

Элјазмаларындан чап олунур

482

РК(б) П МК-ја

3-чү § эсасында Полша һөкүмәтинә нота көндәриб эмин етмәли ки, биз тамамилә разыјыг вә мәсәләни мәһз зәһмәткешләрин сәс вермәси илә һәлл етмәк истәјирик, бу эсас үзәриндә сәзишә кәлмәк истәјирик, хырда мәсәләләрдә күзәштә кетмәјә разыјыг вә саирә. Буну МК-нын директивни кими вермәли³⁰⁹.

Ленин

1919-чу ил мартын 4-ү илә
24-ү арасында јазылмышдыр

Илк дәфә, әлјазмасындан
чап олунур

483

П. П. МЫШКИНЭ ТЕЛЕГРАМ

8. III. 1919-чу ил

Саритсын

Губернија фөвгәл'адә комиссијасынын сәдри Мышкинә

Портрети ејбәчәр шәклә салмаг үстүндә һәбс етмәк олмаз. Валентина Першикованы дәрһал азад един, әкәр әксингилабчыдырса, она көз гојун³¹⁰.

Халг Қомиссарлары Советинин Сәдри Ленин

Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

484

Ф. И. КАЛИНИНЭ³¹¹

Калининә

Нә үчүн сөз алыб демәдиниз ки, артыг адамлары нечә говмушсунуз? Сиз нечә мүәјјән етмишсиниз ки, артыгдырлар? вә саир.

1919-чу ил мартын 8-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

485

Л. А. ФОТИЈЕВА³¹²

Әкәр Хрјашшева узагда јашајыр вә пијада кедиб-кәлирсә, јазыгдыр.

Фүрсәт дүшдүкдә нәзакәтлә она изаһ един ки, статистика мәсәләләри олмајан күнләрдә тез кедә биләр вә һәтта кәлмәјә дә биләр.

*1919-чу ил мартын 8-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

486

А. Л. ҚОЛЕГАЈЕВӘ ТЕЛЕГРАМ

10. III. 1919-чу ил

Козлов вә олдуғу јердә

Чәнуб чәһәсинин тәһизат рәиси Колегајевә

Нечә маршрут гатары илә Москваја әрзаг јола салмышсыныз вә кәлән әј нечәсини јола сала биләчәксиниз? Дон вилајәтиндә әрзаг топламаг тәдбирләри барәсиндә МК-нын директивләринин ичрасы үчүн һәр шеј едилмишдирми? Мәһз нә гәдәр тәһвил верилмишдир вә тәһвил нечә кедир? Әрзаг иши үчүн сиздә мәркәздән кифајәт гәдәр фәһлә вардырмы? Хаһиш едирәм телеграфла чаваб верәсиниз³¹³.

Халғ Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

487

Л. Б. КАМЕНЕВӘ³¹⁴

12. III. 1919-чу ил

Јол. Каменев!

Буну тәгдим едәнләр Вјатка губернијасынын Сарапул гәзасындан кәлмиш јолдашлардыр.

40 000 пуд бизим үчүн, 40 000 пуд да Питер үчүн тахыл кәтирмишләр. Бу елә диггәтәләјиг рәшадәтдир ки, лап хусуси алгыша тамамилә лајигдир. Јери кәлмишкән дејим ки, јолдашлар онлары һәмкарлар иттифаглары илә таныш етмәји хаһиш едирләр. Лүтфән, мүмкүн гәдәр тез бир заманда депутатлар Советиндә онлардан өтрү мә'рузә тәшкил един. Һәмчинин гәзетә кичик мегалә вермәк лазымдыр. Зәһмәт олмаса, бу гыса мәктубу аланда мәнә зәнк вурун, сонра исә ону тәгдим едәнләри Шмидтин вә Томскинин јанына кәндәрин.

Салам! *Ленин*

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олуңур

488

Л. Б. КРАСИНЭ

12. III. 1919-чу ил

ј. Красин!

Марија Фјодоровна* әлавә олунан кағызлары мәнә чатдырмышдыр. Гржебин ајдын јазмамышдыр. Правбум кимдир?*** Онун ичазәсинин вә ичазәни ләғв едән сәнәдин сурәтини алмаг олмазмы? Правбум кимә табедир? Мән онун рәјини сорушмалыјам, јери кәлмишкән даһа дәгиг өјрәнмәлијәм ки, «Всемирнаја литература» һансы китаблар вә китабчалар үчүн хаһиш едир?³¹⁵

Сизин *Ленин*

*Илк дәфә 1958-чи ил мартын 27-дә
«Литературная Газета»нын
37-чи №-синдә (Москва)
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олуңур

* М. Ф. Андрејева. *Ред.*

** АХТШ-нин Баң дәвләт кағыз сәнајеси мүәссисәләри идарәсинин Петроград шө'бәси. *Ред.*

489

Л. А. ФОТИЈЕВАЈА³¹⁶

Лид. Ал.!

Она чаваб верин ки, декретларин көндәрилмәси үчүн үнваны МК-нын Бүросуна вермишәм (вә ораја көндәрин), мәнә исә бирбаша Москваја, Кремлә јаза биләр.

1919-чу илин мартында, 17-дән сонра
жазылмышдыр

Илк дәфә 1933-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

490

А. Г. ШЛИХТЕРӘ³¹⁷

ј. Шлихтер!

1) Украјнада МК-нын директивини (1. VI.-дәк 50 милјон һаггында) алмышсынызмы?

2) Әкәр алмамышсынызса, бурада көрмүшсүнүзмү?

3) Нә фикирдәсиниз? *Нә гәдәр ч а т д ы р а р с ы - н ы з?*

4) Бурада тә'чили тәдбирләр лазымдырмы (һан-сылар)?

5) Әкәр 1. V.-дәк вә ја 1. VI.-дәк кәтирмәсәниз, һа-мымыз батарыг.

Ленин

1919-чу ил мартын 19-да
жазылмышдыр

Илк дәфә 1925-чи илдә
бу китабда чап едилмишдир;
А. Г. Шлихтер, «Иличи мән белә
таныјырдым», Харков

Әлјазмасындан чап олунур

491

В. А. АВАНЕСОВА

ј. Аванесов!

Буну тәгдим едән јол. Јемелјанов Питер фәһләси-дир, мәним көһнә вә јакшы танышымдыр, партија иш-

чнсидир. Чох хаһиш едирәм онун Москвадан Питерә мүмкүн гәдәр тез кедиб чатмасына имкан јарадасыныз³¹⁸.

Ленин

21/III. 1919.

*Илк дәфә 1933-чу илдә
Ленин мәчмуәсинин XXIV kitabında
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

492

Г. И. ПЕТРОВСКИЈӘ

ј. Петровски!

Зәһмәт олмаса, бу телеграмы вә ја бунун кими башга бир телеграм көндәрин, јахуд губернија ичрайјә комитәси васитәси илә тәфтиш апарылмасы һаггында сәрәнчам верин³¹⁹.

Ленин

*1919-чу илин мартында
22-дән көч олмајараг
јазылмышдыр*

*Илк дәфә, әлјазмасындан
чап олунур*

493

В. Н. КАЖУРОВА ТЕЛЕГРАМ³²⁰

27. III. 1919-чу ил

Мәхфи

Бешинчи орду, Кажурова

Сизин ағласығмаз дәрәчәдә никбин телеграмынызы алдым; чох горхурам ки, Шәргдә бизә бөјүк зијан вурмуш белә бир никбинлик инди дә зијан вурсун. Мә'лумат верин көрәк Сиз Тротскијә өз рә'јинизи билдирмишсинизми вә сијаси иши јахшылашдырмаг, көмәјә кәлән гошунлары руһландырмаг вә шуурландырмаг үчүн нә кими тәдбирләр көрмүшсүнүз?

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә 1924-чу илдә
«Пролетарская Революция»
журналынын 3-чу (26-чы) №-синдә
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

494

Ф. Н. ВИШНЕВСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ³²¹

28. III. 1919-чу ил

Ярославл

Гәза әрзаг комиссары Вишневскијә

Сурәти губернија әрзаг комитәсинә

Ярославл истеклак чәмијјәтләри иттифагынын ида-рә һеј'әти Вишневскини тәгсирләндирир ки, о, Ростов кооперасијасынын јени гајдада тәшкил олунмасы һаг-гында кооперасијаны техники апарат кими мәһв едән әсаснамә е'лан етмишдир. Мәнә һәммин әсаснамәнин сурәтини вә фәһлә кооперасијасынын, еләчә дә губер-нија әрзаг комитәсинин рә'јини көндәрин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмуәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

495

ЧЕРЕПОВЕТС ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈӘ КОМИТӘСИНӘ ТЕЛЕГРАМ

29. III. 1919-чу ил

Череповец

Губернија ичрайјә комитәсинә

Белоје Озеро гәзасы Покровск волосту Новосјол кәндинин сакини, әскәр арвады Јефросинја Андрејева Јефимованын шикајәтини јохлајын. Јазыр ки, тахылы-ны алыб үмуми анбара вурмушлар, һалбуки әри бе-шинчи плдир ки, әсирдир, аиләси үч нәфәрдир, ишлә-јәни јохдур. Јохламанын вә тәдбирләрийизин нәтичә-ләри барәдә мәнә мә'лумат верин³²².

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмуәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

496

ХАЛГ ДАХИЛИ ИШЛӘР КОМИССАРЫНА

2. IV. 1919-чу ил

j. халг дахили ишләр комиссарына

Курск губернијасы Путивл гәзасынын нүмајәндәләри сечкиләрдән шикајәт едирләр. Ганун үзрә Совет-ләрә јени сечкиләр кечирмәк тәләб олунур. Хаһиш едирәм мәнә чаваб верәсиниз кәрәк, Сиз нә етмишсиниз: тәфтиш, јохлама апармышсыныз, сәрәнчам вермишсиниз, нечә сәрәнчам? вә и. а.

ХКС Сәдри В. Улјанов (Ленин)

Илк дәфә 1933-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

497

В. БАХВАЛОВА³²³

Мә'бәди тикиб гуртармаға, әлбәттә, ичазә верилир; хаһиш едирәм тә'лимат үчүн халг әдлијјә комиссары j. Курскинин јанына кедәсиниз; онунла инди чә зәнк-ләшмишәм.

2/IV. 1919.

В. Улјанов (Ленин)

Илк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

498

Е. М. СКЛЈАНСКИЈО

С к л ј а н с к и ј о

12 франсыз әсири сојугдан әзаб чәкир. Жејиндир-мәли+гида*.

1919-чу ил апрелин 3-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

* Гыса мәктубун архасында катибин әли илә јазылмышдыр: «3/IV. 19-чу илдә Склјанскијә верилмишдир». Ред.

499

Г. Н. КАМИНСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ*

Тула, Каминскијә

Инди Красинә чатдырарам вә малијјә барәсиндә Крестинскијә дејәрәм³²⁴. Үмумијјәтлә ән чидди тәд-бирләр көрүн, гызыл әскәр пајоку мәсәләсини исә инди һәлл едә билмәрәм, дејирләр, бир кирвәнкә бир чәрәк алырмышлар. Мәһсулдарлығын ашағы дүшмә-синин сәбәбләрини тәһгиг етмәк лазымдыр. Бизә һәм Сиз тез-тез мәлүмат верин, һәм дә Орлов.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

1919-чу ил апрелин 4-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXVI китабында Телеграф бланкынын мәтниндән
чап едилмишдир чап олунур

500

10-чу ОРДУНУН КОМАНДАНЫНА ТЕЛЕГРАМ

4. IV. 1919-чу ил.

Саритсын, 10-чу ордунун команданына
Сурәти Великокнјажескаја
Дивизија рәнси Думенкоја

Мәним саламымы 10-чу ордунун гәһрәмаы Думен-ко јолдаша вә онун Великокнјажескајаны әксингилаб зәнчирләриндән хилас едәркән шөһрәт газанмыш чә-сур сүвариләринә јетирин. Әминәм ки, Краснов вә Де-никин әксингилабчыларынын әзишдирилмәси баша чатдырылачагдыр.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

Илк дәфә 1959-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXVI китабында
чап едилмишдир

Әлјазмәсиндән чап олунур

* Мүстәғим хәтлә верилмишдир. Ред.

501

Д. И. КУРСКИЈЭ

ХКС-нин үмуми регламентини тэсдиг етмэк вах-тыдыр.

1. Мә'рузэчилэрэ 10 дэгийгэ.
2. Натиглэрэ 1-чи дэфэ — 5, 2-чи дэфэ — 3 дэгийгэ.
3. 2 дэфэдэн>* данышмамалы.
4. Ичласы апармаг гајдасына даир һэрэси 1 дэгийгэ олмагла 1 нэфэр леһинэ вэ 1 нэфэр элејһинэ.
5. Истисна һаллары ХКС-нин *хүсуси* гэрарлары үзрэ ола билэр³²⁵.

*1919-чу илин апрелиндэ,
5-дэн кеч олмајараг јазылмышдыр*

*Илк дэфэ 1933-чу илдэ
Ленин мәчмуэсинин XXIV китабында
чап едилмишдир*

Әләзмасындан чап олунур

502

***САРАТОВ СОВЕТ ИДАРЭЛЭРИНЭ
(ГУБЕРНИЈА ӘРЗАГ КОМИТЭСИНЭ,
ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЈЭ КОМИТЭСИНЭ,
ШӘҺӘР ИЧРАИЈЈЭ КОМИТЭСИНЭ
ВЭ БАШГАЛАРЫНА)**

5. IV. 1919-чу ил

Саратовда «Гызыл һајтахтларын ачлыг чэкән ушагларыны мүдафиэ шурасына» һәр васитэ илә јардым көстөрмэк һаггында Халг әрзаг комиссарлығынын хаһишинэ тамамилэ гошулурам. Өз тәрәфимдән чох хаһиш едирәм ки, һәммин «Ушаглары мүдафиэ шурасына» вар гүввэ илә көмэк едәсиниз.

ХКС Сәдри В. Улјанов (Ленин)

*Илк дэфэ 1942-чи илдэ
Ленин мәчмуэсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

Әләзмасындан чап олунур

503

СКОПИНСК ГЭЗАСЫНЫН КЭНДЛИЛЭРИНЭ ЧАВАБ³²⁶

Таванасы орта сәвијјэдән ашағы олан кэндлилэрэ Фөвгэл'адә верки гојмаг *ганунсузлугдур*. Орта кэндлилэрин веркисини јүнкүлләшдирмәк үчүн тәдбир көрүлмүшдүр. Бу жүнлөрдә декрет олачагдыр³²⁷. Галан мәсәлэләр барәсиндә халг комиссарларына дәрһал сорғу верәрәм вә сизә чаваб көндәриләр.

5/IV—1919.

В. Улјанов (Ленин)

Илк дэфә 1933-чу илдә
Ленин мәчмуәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир

Машинада јазылмыш
сурәтиндән
чап олунар

504

КАТИБӘ ТАПШЫРЫҢ

ХКС-дә Середанын вә Свидерскинин јанында мәним јадыма салмалы.

Халг *торпаг* комиссарлығы вә Халг *әрзаг* комиссарлығы илә разылыг әсасында тәртиб етмәли³²⁸.

1919-чу ил апрелин 5-дә
јазылмышдыр

Илк дэфә 1933-чу илдә
Ленин мәчмуәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунар

505

А. И. СВИДЕРСКИЈӘ

5. IV. 1919-чу ил

ј. Свидерски!

Хаһиш едирәм нүмајәндәләри гәбул едәсиниз (вә ја тапшырасыңыз Фрумкин гәбул етсин) вә Сизинлә

шәртләшдијимиз кими, онларын хаһишини јеринә јетирмәјә чалышасыныз³²⁹.

ХКС Сәдри В. Улјанов (Ленин)

Илк дәфә 1959-чу илдә
Ленин мәҷмүәсинин XXXVI китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунар

506

С. П. СЕРЕДАЈА вә А. Д. СҮРУПАЈА³³⁰

Середаја вә Сүрупаја

Кәндли Филипп Илич Бодров (Москвада јашајыр, Соколники, Мешә мәктәби) — кечмиш Питер фәһләсидир, 20 илдән чохдур партијададыр, — Тула губернијасынын Венјовск гәзасында тәсәррүфаты вардыр (бирликдә јашајан (ајрылмамыш), әмлакы бөлүнмәмиш аилә үзвләринин сајы 20-јә јахындыр, «*орта кәндлидир*») — мәни инандырыр ки, Москвадан 200 верстәдәк мәсафәдә олан јерләрдән Москваја *атараба* илә тахыл дашымаг мүмкүндүр (онун кәнди Москванын 180 верстлијиндәдир). Дејир биздә тахыл вардыр, артыг тахыл да вардыр.

Дејир гышда фүрсәт әлдән бурахылмышдыр, лакин *сәпиндән* (Никола күнү әрәфәсиндә гуртарыр) *сонра* да *тәгрибән 1 ај* бош вахт галачагдыр (пејин дашыма вахты чатандан Пјотр күнләринә бир һәфтә галана кими). Дејир бу вахтдан истифадә етмәк ләзымдыр.

Тәчили сурәтдә, *дәрһал* мә'лумат вә арајыш топламаг, әкәр *аз да олса шанс* варса, бу тәдбири һәјата кечирмәк ләзымдыр, чүнки шәргдән тахыл кәтирилмәјәчәкдир.

7. IV. 1919.

ХКС Сәдри В. Улјанов (Ленин)

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәҷмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунар

507

В. Л. ПАНЈУШКИНӘ ТЕЛЕФОНОГРАМ³³¹

Жолдаш Панјушкинә

Сизә әмр едирәм ки, бир дәгигә дә вахт итирмәдән дәрһал бригаданы јола салмаға башлајасыныз вә ону тә'чили олараг тә'јинат јеринә көндәрәсиниз. Сизә бир вәзифә олараг тапшырырам ки, бригада илә бирликдә чәбһәјә јола дүшәсиниз. Ичрасы һаггында мә'лумат вермәли.

Ленин

1919-чу ил апрелин 7-дә
јазылмышдыр

макинада

Илк дәфә,
јазылмыш сурәтиндә
чап оунур

508

БЕЛА КУНА РАДИОГРАМЛАР³³²

1

7 апрел, күндүз 1.45

Ленин Сиздән хаһиш едир ки, Баварија совет республикасыны тәбрик едәсиниз. Хаһиш едир ки, тезликлә она мүмкүн гәдәр әтрафлы мә'лумат верәсиниз. Хүсусилә Баварија вилајәтиниң сосналистләшдирилмәсинә аид олан һәр шеј барәсиндә мә'лумат верин.

Ленин

2

8 апрел, сәһәр 2.15

Хаһиш едирик Баваријада баш вермиш ингилабын тәфсилатыны бизә билдирәсиниз. Баварија совет һөкүмәтинин гыса радиограмындан башга, бизим һеч нәдән хәбәримиз јохдур. Хаһиш едирик билдирәсиниз, орада һадисәләр нечә чәрәјан едир, јени гурулуш тамамилә вә бүсбүтүн һөкмрандырмы. Хаһиш едирәм милли мәсәләјә даир сизин програмыныз барәсиндә

дүнән көндәрдијим сорғу үзрә бизә мә'лумат верәсиниз. Баваријада Совет һөкүмәтинин* аграр програмы нә јердәдир?

Ленин

«*Müncher Neueste Nachrichten*»
№ 162, 9 апрел 1919-чу ил

Рус дилиндә илк дәфә,
гәзетин мәтниндән чап олунур
Русчасы алманчадан
тәрчүмә олуңмушдур

509

Н. Н. КУЗМИНӘ ТЕЛЕГРАМ³³³

8. IV. 1919-чу ил

Вологда вә ја Плесетскаја
олдуғу јердә

6-чы ордунун һәрби комиссары Кузминә

Сизин телеграмларыңыз мәндә белә бир фикир ојадыр ки, инкилисләр алдатмаг истәјирләр. Буна көрә дә мән Сизин һәрби рәисләрин сәрәнчамларына аид габагчадан һеч бир гәрар вермәјәрәк өз тәрәфимдән хаһиш едирәм ки, мұһафизәни вә сајығлығы һәр васитә илә күчләнديرәсиниз, еләчә дә һүчумумузу күчлән-дирмәк гәјғысына галасыңыз.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

Ялк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәңгүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

510

КАЗАН ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЈӘ КОМИТӘСИНӘ ТЕЛЕГРАМ

9. IV. 1919-чу ил

Казан, губернија ичраијјә комитәси
Сурәти һәрби Ингилаб Шурасына

Јадриндән вәтәндаш Чернышов, Сорокин, Семјонов, Керман шикајәт едирләр ки, беш ајдыр һәбсханада

* Баварија совет һөкүмәти нәзәрдә тутулур. *Ред.*

истинтагсыз јатырлар. Шикајети дәрһал јохлајын вә мәнә тез изаһат верин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

511

С. К. МИНИНӘ ТЕЛЕГРАМ³³⁴

Хәбәрләрә көрә тәшәккүр едирәм. Хәһиш едирәм Тулада вәзијјәти гәтн јахшылашдырмаг үчүн бир сыра мүнтәзәм тәдбирләр фикрләшәсиниз.

Ленин

*1919-чу ил апрелин 11-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

512

В. Л. ПАНЈУШКИНӘ ТЕЛЕГРАМ

12. IV. 1919-чу ил

Петроград
Позернә, Панјушкин үчүн

Анламаг олмур ки, јүкләмәји вә јола салмағы нә үчүн ләнкидирсиниз. Баша дүшүн ки, азачыг да олса ләнкитмәк чинајәтдир. Тәһһизатдакы чатышмазлыг әсла бәраәт газандыра билмәз. Нечә олурса-олсун дәрһал јола дүшүн вә гошун һиссәһизи апарын.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

513

КАТИБӘ ТАПШЫРЫГ³³⁵

Фикир вермәк вә јохламаг лазымдыр ки, бу кинону мүмкүн гәдәр тез Москванын һәр јериндә көстәр-синләр.

*1919-чу ил апрелин 12-дә
јазылмышдыр*

Әлјазмасындан чап олуңур

514

ОРЈОЛ ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЈӘ КОМИТӘСИНӘ
ТЕЛЕГРАМ³³⁶

12. IV. 1919-чу ил

Орјол, губернија ичраијјә комитәси
Сурәти Малоарханжелск, гәза ичраијјә комитәси

Әдиб Иван Волны һәбс едилмишдир, Оун јолдашы
Горки чох хаһиш едир ки, тәһгигат ән бөјүк еһтијатла,
гәрәзсизликлә апарылсын. Азад едиб чинди нәзарәт
алтында сахламаг олмазмы? Телеграфла билдирин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә 1933-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олуңур

515

И. И. ИОНОВА

13. IV. 1919-чу ил

Јол. Ионов! 20 000 алдым. Гәбзи әләвә едирәм.

Хаһиш едирәм әләвә олунан 15 000-и *П. Петровун*
адындан Петроград Совети нәшријјатынын кассасына
верәсиниз³³⁷.

Ком. саламы илә *Н. Ленин*

*Илк дәфә 1933-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олуңур

516

А. М. ГОРКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ

14. IV. 1919-чу ил

Петроград
Смолны, Горкијә

Орјол истинтаг комиссијасынын сәдри Чужинов мә-
нә телеграфла хәбәр верир ки, Иван Волны ишә бахы-
ланадәк мүвәггәти азад едилмишдир.

Ленин

*Илк дәфә 1933-чу илдә
Ленин мәчмүүсинин XXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлҗазмасындан чап олукур

517

ТУЛА ИЧРАИЈӘ КОМИТӘСИНӘ ТЕЛЕГРАМ³³⁸Тула
Тула гәза ичранјјә комитәсинә

Хаһиш едирәм ашағыдакы суалларыма мүмкүн гә-
дәр тез җаваб верәсиниз:

1) Тулада әкинин тәшкили үзрә Тула гәза гурулта-
јы олмушдурму, 2) мартын орталарында вә ја мәһз
нә вахт олмушдур, 3) Ленинә тәбрик көндәрмәк тәк-
лиф едилмишдирми (ким тәклиф етмишдир), 4) үму-
мијјәтлә көндәрмәјин ләһинә, лакин коммунистләр
адындан көндәрмәјин әлҗһинә нүмајәндәләрин гәра-
ры олмушдурму, 5) гурултај бунун үстүндәми бура-
хылмышдыр, 6) вә ја үмумијјәтлә башга бир шеј үс-
түндә бурахылмышдыр, 7) әкәр беләдирсә, һансы
шәраитдә бурахылмышдыр, 8) әкәр белә дејилдирсә,
дикәр чәкишмәләр олмушдурму вә нә үстүндә олмуш-
дур, 9) гурултајда нечә нәфәр нүмајәндә олмушдур,
10) онларын адлары вә үнванлары јохдурму, 11) гәза
ичранјјә комитәсиндән вә ја гәза торпаг шө'бәсиндән
гурултајда ким олмушдур.

Дәрһал җаваб алмаг мәним үчүн вәчибдир. Бүтүн

суаллара дәрһал чаваб вермәк мүмкүн дејилсә, онда һансы суаллара о саат чаваб вермәк *оларса*, онлара *јубанмадан* чаваб верин, галан суаллара чаваб вермәк үчүн нсә вахт тә'јин еднн.

Мән, шүбһәсиз, лап тез чаваб верилмәсиндә тә'кид едирәм вә чаваб ләнкидилсә, мәс'үлијјәти гәза ич-
раијјә комитәси үзәринә гојурам.

Хәһиш едирәм бу гурултај һаггында *бүтүн* јерли гәзетләрдән *бүтүн* материалы кәсиб мәнә кәндәрә-
синнз.

ХҚС Сәдри В. Улјанов (Ленин)

1919-чу ил апрелин 16-да
јазылмышидыр

Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXIV китабында
Макинада
јазылмыш сурәтиндән
чап едилмишидир
чап олунур

518

И. Т. СМЛГАЈА*

Јол. Смлга, јол. Пурышеви Сизин јаныныза кәндәрирәм. Вы-
борг рајонунун фәһләсндир, онунла мәнз орада таныш олмушам.
Мәним фикримчә, јахшы тәшкилатчыдыр. Инди бизим комиссар-
лыгда ииләјир, лакин даһа фәал бир ишә чан атыр. Тәәсүф
ки, һәдсиз дәрәчәдә тәвазәкардыр. Онунла данышын вә мұвафиг
иш үстүнә гојун. Онун әлимиздән чыхмасына һејфсиләнирик, ла-
кин вахт елә вахтдыр ки, тутуб сахламаг да олмаз.

Н. К. Улјанова

Нәһики биликли, һәм дә јүксәк дәрәчәдә габилиј-
јәтли бир фәһлә тә'сири бағышлајан Пурышев јолда-
ша хүсуси диггәтлә јанашмаг хәһишинә мән дә өз тә-
рәфимдән гошулурам.

17. IV. 1919.

ХҚС Сәдри В. Улјанов (Ленин)

Илк дәфә, әлјазмасындан
чап олунур

* И. Т. Смлга бу заман Республика Ингилаби Гәрби Шурасында
ишләјирди. Ред.

519

Г. Ж. ЗИНОВЈЕВӘ ТЕЛЕГРАМ

18. IV. 1919-чу ил

Петроград
Смолны, Зиновјевә

Сәфәрбәрлијин Питер фәһләләри тәрәфиндән гызғын рәғбәтлә гаршылакдығы һаггында телеграмынызы алдым³³⁹. Бу күн баш команданә әтрафлы мә'лумат алмышам вә ајдын көрүрәм ки, дурмадан гүввә топламаг вә фөвгәл'адә бир чәлдликлә һәрәкәт етмәк лазымдыр. Калининин орада олмасындан истифадә едиб сәфәрбәрлијә алынанларын Питердән јола салынмасыны күчләндирун вә сүр'әтләндирун. Калининлә дә мүмкүн гәдәр чох адам көндәрин.

Ленин

*Илк дәфә
1938-чи ил февралын 23-дә
«Правда» гәзетинин 53-чү №-синдә
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунар

520

Х. Г. РАКОВСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ

Шифрлә

Кијев, Раковскијә

Есерләр барәсиндә мәсләһәт көрүрәм ки, гәти сурәтдә үч нәфәрдән чох всрилмәсин вә бу үч нәфәрә болшевикләр јахшыча нәзарәт етсинләр, әкәр разылашмәсалар — елә онлар үчүн пис олар, биз исә газанарыг³⁴⁰. Һәрби вәзифәләрә кәлдикдә, икй ән мүһүм вәзифәни бир даһа хатырладырам: Буковинадан јарыб кечмәк вә Ростову алмаг. Бүтүн гүввәләри бу ики вәзифәјә һәср етмәк лазымдыр — Подвојскијә вә Антонова билдирин. Дыбенконун планларына кәлдикдә, авантюрадан чәкиндирирәм — горхурам ифласа уграја вә Дыбенко ајры дүшә³⁴¹. Онун гүввәләри илә Махнону әвәз етмәк, Таганрога вә Ростова зәрбә

ендирмәк даһа ағыллы һәрәкәт дејилми. Мәсләһәт көрүрәм дөнә-дөнә фикирләшәсиниз, буну, әлбәттә, өзү-нүз һәлл един.

Ленин

1919-чу ил апрелин 18-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә
Ленин мәчмуәсинин XXVI kitabында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

521

Ф. Е. ДЗЕРЖИНСКИЈ³⁴²

ј. Дзержински!

Чох хаһиш едирәм даһа чидди тәһгигат тә'јин едә-синиз.

18/IV.

Ленин

1919-чу ил апрелин 18-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә, әлјазмасындан
чап олунур

522

Г. J. СОКОЛНИКОВА ТЕЛЕГРАМ

Шифрлә

Соколникова

Донетск һөвзәсинә вә Ростова гаршы әмәлијјатларын ләнкимәси мәни чох нараһат етмишдир. Сүр'әтләндир-мәк вә әлбәттә, анчаг чидди гүввәләрлә сүр'әтләндир-мәк лазымдыр. Бу мәгсәд үчүн әмәли директивләр һазырлајын вә биз бунлары украјналылар үчүн, һабелә бизимкиләр үчүн МК-дан кечирәрик. Қазакла-рын үсјаныны јатырмағын ләнкимәси бөјүк биабырчы-лыгдыр³⁴³. Даһа әтрафлы чаваб верин.

Ленин

1919-чу ил апрелин 20-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1934-чу илдә
«Пролетарская Революция»
журналынын 3-чу №-синдә
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

523

ТАМБОВ ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЈА КОМИТӘСИНӘ

20. IV. 1919-чу ил

Тамбов

Губернија ичраијјә комитәсинә

Тамбовдан алынмыш телеграмы әлавә едирәм³⁴⁴. Хаиш едирәм бир даһа бу 252 нәфәрин (ајдын дејилдир ки, бунлар кооператив үзвләринин *һамысыдырмы*, јохса јалныз бир һиссәсидир, әкәр бир һиссәсидирсә, онда бүтүн үзвләр нечә нәфәрдир) үмуми јығынчағыны чағырыб онлара ашағыдакылары изаһ едәсиниз:

«Халг Комиссарлары Совети истеһлак коммуналары јаратмағ һаггындакы декрети әрзағын дүзкүн бөлүшдүрүлмәси мәгсәдилә гәбул етмишдир. Әдаләтли дејилдир ки, башдан-баша бүтүн әһали үчүн лазым олан әрзағын бөлүшдүрүлмәсиндә, капитализм шәраитиндә олдуғу кими, әһалинин јалныз бир *һиссәси* иштирак етсин. Капитализм шәраитиндә бүтүн өлкәләрдә кооперативләр фәһлә вә кәндлиләрин әсасән јухары тәбәгәләрини әһатә едир. Инди кәрәк тәкчә јухары тәбәгәләр дејил, башдан-баша бүтүн зәһмәткешләр әрзаг бөлкүсүндә иштирак етсинләр.

Үмумдүнја кооператив һәрәкатынын бөјүк баниләри ичәрисиндә, чәтин, елә бириси тапылсын ки, бу һәрәкатын социализмә чевриләчәјини көстәрмәмиш олсун. Мәһз инди һәмин вахт кәлиб чатмышдыр вә кооперасијанын бүтүн ән јахшы адамлары кооперасијанын бу чүр *инкишафына*, јә'ни кооперативләрин *башдан-баша бүтүн зәһмәткешләри әһатә едән* истеһлак коммуналарына чеврилмәси һаггындакы декретә рәғбәт бәсләјирләр.

Там мүстәгил нәзарәт етмәк һүгуглары, еләчә дә ишләри мүстәгил апармағ һүгуглары истеһлак коммуналары үзвләринин өзләриндә *ғалмышдыр*. Мәһз буна көрә дә мән јығынчагдан хаиш едирәм ки, өз гәрарына јенидән бахсын, Халг Комиссарлары Советинин вердији декретин мәчбурилијини гәбул етсин вә

фөһлө-көндли һакимијјәтини арзу олунамајан мәчбу-
ријјәт тәдбирләрини көрмәк дәрәчәсинә чатдырмасын.

ХКС Сәдри В. Улјанов (Ленин)»

Дырнаға алынмыш бу һиссәни јығынчагда охујун,
јерли гәзетдә чап едир. Мәним дедикләрни даһа әт-
рафлы (вә нәзакәтлә, сәртлијә јол вермәдән) изаһ
едир. Ичрасыны телеграфла билдирин.

ХКС Сәдри В. Улјанов (Ленин)

Илк дәфә 1958-чи илдә
«Вопросы Истории КПСС»
журналынын 1-чи №-синдә
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

524

ЖЛОБИН ДЭМИР ЈОЛУ ФӨВГЭЛ'АДЭ КОМИССИЈАСЫНА ТЕЛЕГРАМ

21. IV. 1919-чу ил

Жлобин

Дәмир јолу Фөвгәл'адә комиссијасы

Сурәти гәзә ичрайјә комитәси

Сурәти Мокилјов, губернија ичрайјә комитәси

Аптек мүдири Рабкин шикајәт едир ки, дәмир јолу
фөвгәл'адә комиссијасы онун велосипедини мүсәдирә
етмишдир*. Дәрһал чидди тәһгигат апарын вә јохла-
јын. Телеграфла хәбәр верин; әкәр хүсуси вә ја һәрби
сәбәб јохдурса, велосипедин мүсәдирә едилмәси үстүн-
дә мөзаландырылачагсыныз³⁴⁵.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри Ленин

Илк дәфә 1933-чу илдә
Ленин мәчмуәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

* Г. М. Рабкин В. И. Ленинни адына көндәрдији телеграмда мә'лумат
вермишдир ки, аптекдән узагда јашајан һәкимлә әлагә сахламаг үчүн
велосипед она сон дәрәчә вәчибдир. Ред.

525

И. И. ВАТСЕТИСЭ вэ С. И. АРАЛОВА ТЕЛЕГРАМ³⁴⁶

Шифрлэ

Серпухов

Баш командан Ватсетисэ
вэ Республика Ингилаби Гэрби Шурасынын
үзвү Аралова

Галитсија илэ Буковинанын бир һиссәсинә ирәлилә-мәк Совет Мачарыстаны илэ әлагә үчүн зәруридир. Бу вәзифәни даһа тез вә даһа гәти бир сурәтдә һәлл ет-мәк лазымдыр, бу вәзифәнин һүдудларындан кә-нарда исә Галитсијаны вә Буковинаны тутмаға әсла лүзум јохдур, чүнки Украјна ордусу өзүнүн ики әсас вәзифәсини гәтијјән вә һеч бир һалда јаддан чыхарма-малыдыр, јә'ни: биринчи ән мүнүм вә ән тә'хирәсалын-маз вәзифә Донбаса көмәк етмәкдир. Бу көмәјин тез-ликлә вә бөјүк бир өлчүдә көстәрилмәсинә наил олмағ лазымдыр. Икинчи вәзифә дәмир јоллары васитәси илэ Совет Мачарыстаны илэ мөһкәм әлагә јаратмағдыр. Билдирин жәрәк Антонова нә кими директивләр вер-мишсиниз вә онларын јеринә јетирилмәсини јохламағ үчүн һансы тәдбирләри көрүрсүнүз.

Мүдафиә Шурасынын Сәдри *Ленин*

1919-чу ил апрелин 21-дә
вә ја 22-дә јазылмындыр

Илк дәфә натамам шәкилдә
1957-чи ил апрелин 21-дә
«Литературная Газета»нын
48-чи №-синдә чап едилмишидир

Там шәкилдә
Украјна дилиндә 1958-чи илдә
бу китабда чап едилмишидир:
*Борьба трудящих Буковины за
социальне й национальне визволення
і возз'єднання з Українською
РСР. 1917—1941». Чернівці*

Әлјазмасындан чап олунур

Рус дилиндә там шәкилдә
1961-чи илдә бу китабда
чап едилмишидир:
«ССРИ-дә вәтәндаш мұһарибәси
тарихиндән», 2-чи чилд

526

В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНКОЈА ТЕЛЕГРАМ

Шифрлэ

*Кијев, Антонова,
Сурэтлэри Подвојскија вэ Раковскија*

Соколников мэнэ телеграфла билдирир ки, Донетс һөвзэсиндэ Деникин лэнкимэкдэн јахшыча истифадаэ стмиш, јерини мөһкэмләндирмиш вэ бизимкиндэн даһа тэзэ гүввэлэр топламышдыр. Тәһлүкә чох бөјүкдүр. Украјна Донетс һөвзәси чәбһәсини һөкмән Украјнанын ән мүһүм чәбһәси һесаб етмәли вә баш команданын тапшырығыны нечә олурса-олсун дәрһал јеринә јетириб Донетс һөвзәси—Мариупол саһәсинә јардым үчүн хејли гүввә вермәлидир. Подвојскинин материалларындан көрүрәм ки, һәтта Одессадакылар нәзәрә алынмаса да, Украјнада һәрби әмлак олдугча чохдур; ону топлајыб сахламаг дејил, дәрһал һәм Донетс фәһлэләрини силаһландырыб, һәм дә јени һиссәләр тәшкил едиб Таганрогу вэ Ростову тутмаг лазымдыр. Украјнада бүтүн забитләри сәфәрбәрлијә алмышсынызмы? Деникинә гаршы гүввәләри нечә олурса-олсун тезликлә вә хејли артырмаг лазымдыр. Телеграфла даһа әтрафлы мәлүмат верин вә шифрчиләрининизи мәчбур едиш шифри диггәтлә тәртиб етсинләр ки, јазыланын һамысыны анламаг мүмкүн олсун.

22. IV. 1919.

Ленин

*Илк дэфә 1929-чу ил январын 20-дә
«Красная Звезда» гәзетинин
17-чи №-синдә чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олуңур

527

ЈЕЛЕТС ГЭЗА ИЧРАИЈЈЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ³⁴⁷

23. IV. 1919-чу ил

Јелетс

Гэза ичраијјэ комитәси

Јелетс стансијасында Горичевин вэ јолдашларынын әлиндән човдарын алынмасы әһвалатыны дәрһал јох-

лајын. Гэбз верилмишдирми, онларын элиндэн човдарын алынмасы ганунидирми. Бир гисми вэ ја хамысы гајтарылмалы дејилдирми. Телеграфла мә'лумат верин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дэфә 1933-чу илдә
Ленин мәчмуәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

528

Е. М. СКЛЈАНСКИЈӘ³⁴⁸

ј. Склјански!

Јери кәлмишкән дејим ки, бу мәһз дүнән һәлл едилмиш мәсәләјә аиддир.

Тә'чили сурәтдә, *д ә р һ а л*:

1) һәрби *бирлик* (бирләшмә) һаггында бүтүн «насналларә» МК директивинин *мәтнини* тәртиб етмәк лазымдыр*;

2) ону бир сыра мәгаләләр үчүн мәтбуата да вермәк лазымдыр;

3) *үмуми тә'лим* һаггында (75% дејил, 100% көтүрмәли³⁴⁹) *д ә р һ а л*, елә бу күн декрет лајиһәси һазырламаг лазымдыр;

4) һесабламаг лазымдыр: 24 000 команда һеј'әти. Әкәр 1 нәфәрә 10 нәфәр көтүрсәк, 240 000 нәфәрлик орду јаратмаг олар.

Јохламалы вә дәрһал һәм Русијанын, һәм дә Украјнанын *М Т И***-л ә р и үчүн норма кими гәбул етмәли.

*1919-чу ил апрелин 24-дә
јазылмышдыр*

*Илк дэфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

* Бах: «Һәрби бирлик һаггында МК директивинин лајиһәси».
В. И. Ленин, Әсәрләри, 5-чи нәшри, 38-чи чилд, сәһ. 444—445. *Ред.*

** Мәркәзи тәһһизат идарәси. *Ред.*

529

К. А. МЕХОНОШИНӘ ТЕЛЕГРАМ

24. IV. 1919-чу ил

Һәрби
новбадан канар
Шифрлә

Һәштәрхан
Меxоношинә

Чох гәрибәдир ки, Сиз анчаг кәләчәк гәләбәләр һаггында ловға телеграмлар кәндәирсиниз. Дәрһал мұзакирә един:

биринчиси — Грозныдан нефт дашыҗыб кәтирмәк үчүн Петровскын алынмасыны сүр'әтләндирмәк ол-мазмы;

икинчиси — Урал чаҗынын мәнбәҗини вә Гурҗеви тут-маг олмазмы ки, орадан нефт кәтирә биләк, нефтә чох бөҗүк еһтиҗач вар.

Бүтүн сә'јинизи тезликлә нефт әлдә едилмәсинә јөнәлдин вә телеграфла әтрафлы мә'лумат верин*.

Ленин

Илк дәфә натамам шәкилдә

1930-чу илдә

бу җитабда чап едилмишдир:

«Вәтәндаш мұһарибәси. 1918—1921»,
III җилд

Там шәкилдә 1950-чи илдә

В. Н. Ленинн дсәрләринин

4-кү нәшринин 35-чи җилдндә
чап едилмишдир

Әлҗазмасындан чап олунур

530

Е. М. СҚЛҖАНСҚИҖӘ

Бу күн Сизин вә мәним имзамла баш штаба да, гәрб мәбһәси штабы раисинә дә сәрт телеграм вермәк ла-

* Сәһәдин јухары һиссәсиндә В. Н. Ленин јазмышды: «Ј. Медјантсев! Шифр һазырлаҗын вә Сқлҗанскндән хәлиш един ки, кәлән кими мәнә зәнк чгсин. 24/IV. Ленин». Рәд.

зымдыр ки, онлар Вилнаны алмагда *максимум* эзм вә сүр'әт көстәрмәјә *мәчбур* едилирләр³⁵⁰.

1919-чу ил апрелин 24-дә
язылмышдыр

Илк дәфә
1925-чи ил сентјабрын 23-дә
«Правда» гәзетинин 217-чи №-синдә
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

531

ГӘРБ ЧӘБҺӘСИННИН БАШ КОМАНДАНЫНА ВӘ ИНГИЛАБИ ҺӘРБИ ШУРАСЫНА ТЕЛЕГРАМ

Шифрлә

Серпухов, баш командана
Гәрб чәбһәсинип ингилаб шурасына

Вилна әлдән кедәндән сонра Антанта даһа артыг азғынлашмышдыр. Максимум сүр'әтлә чалышыб Вилнаны тезликлә кери алмаг лазымдыр ки, ағларын гүввә кәтириб јерләрини мөһкәмләтмәсинә имкан верилмәсин. Јардым үчүн кәлән гүввәләрин ирәлиләмәсини сүр'әтләндирин вә даһа әзмлә һәрәкәт един. Сәһ-ра штабы бу истигамәтдәки әмәлијјатда сајыглығыны һәр васитә илә гүввәләндирмәлидир.

Мүдафиә Шураһынын Сәдри Ленин*

1919-чу ил апрелин 24-дә
язылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Е. М. Склјанскинин
әли илә язылмыш
вә В. И. Ленинни имзаладығы
мәтнәк чап олунур

* Телеграммы Ингилаби Һәрби Шуранын сәдр мұавини Е. М. Склјански дә имзаламышдыр. Ред.

532

Г. Ж. СОКОЛНИКОВА ТЕЛЕГРАМ

*Шифрлә**Соколникова*

Нечә олурса олсун үсјаны тез вә ахырадәк ләғв етмәк лазымдыр. МҚ-дан Белобородов көндәрилмишдир. Горхурам ки, Сиз чидди тәдбир көрмәмәклә сәһв етмиш оласыныз, лакин Сиз сәрт вә амансыз диван тутмаг үчүн гүввә олмадығына гәти әминсинизсә, дәрһал телеграфла әтрафлы мә'лумат верин. Амнистија вә'д етмәк вә бунун баһасына тамамилә тәрксиләһ етмәк олмазмы? Дәрһал чаваб верин. Даһа ики командир курсуну көндәририк.

Ленин

1919-чу ил апрелин 24-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәҷмуәсинин XXXIV kitabында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

533

Х. Г. РАКОВСКИЈӘ,
В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНКОЈА,
Н. И. ПОДВОЈСКИЈӘ, Л. Б. КАМЕНЕВӘ
ТЕЛЕГРАМ

Кијев

Раковскијә, Антонова,
Подвојскијә, Каменевә

Украјнанын гәрбиндә мүвәггәти зәифләмә баһасына олса да, нечә олурса олсун, вар гүввә илә вә мүмкүн гәдәр тез бизә көмәк един ки, казаклары әзиб Ростову алаг, јохса мәһв ола биләрик.

Ленин

1919-чу ил апрелин 24-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1934-чу илдә
«Пролетарская Революция»
журналынын 3-чу №-синдә
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

534

В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНКОЈА ТЕЛЕГРАМ

Шифрлэ

Кијев, Антонова

Сурэти Раковскијэ, Подвојскијэ, Каменевэ

Шифрли телеграмы, һабелэ Чәнуб чәбһәси илә Ук-
рајна чәбһәсини ајырмаг һаггындакы лајиһәнизи ал-
дым. Биринчиси үчүн тәшәккүр едирәм, икинчиси үчүн
мәзәммәт едирәм, бу, мүстәгиллик ојунудур³⁵¹. Таган-
рогу алмаг үчүн дәрһал вә нечә олурса олсун Украјна
гошунлары кәндәрилмәлидир. Телеграфла мә'лумат
верин.

Ленин

1919-чу ил апрелин 25-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишидир

Әлјазмасындан чап олунар

535

Х. Г. РАКОВСКИЈА ТЕЛЕГРАМ

Ш и ф р л э

Кијев, Раковскијэ

Јекатеринослав есерләринин гәтнамәси кәстәрир ки,
бунлар әчлафдырлар, голчомагларын мүдафиәчиси-
дирләр³⁵². Онлар голчомаглары мүдафиә етдикләри вә
мәркәзләшдирмәјә мүгавимәт кәстәрмәк шұары јаж-
дыглары үчүн гәзетләрдә онлара гаршы шиддәтли
мүбаризә галдырмаг вә онлардан тәләб етмәк лазым-
дыр ки, голчомаглары ифша етсинләр вә кәндлиләрин
тахылы сәрбәст сагмасына гаршы мүбаризә апарсын-
лар. Һөкүмәтдә ән дәгиг директивләрлә онларын әл-
голуну бағламаг, онлары ән чидди нәзарәт алтына
алмаг лазымдыр вә әрзаг, кооператив, малијјә мәсә-
ләләриндә вә Русија илә ән сых јахынлашмаг мәсә-
ләсиндә һөкүмәтин хәттиндән азачыг да олса узаг-

лашдыгда онларын биabyрчылыгла говулмасыны
назырламаг лазымдыр. Мәнә тез-тез мә'лумат верин.

Ленин

1919-чу ил апрелин 25-дә
язылмышдыр

Илк дәфә 1950-чи илдә
В. И. Ленинн Әсәрләринин
4-чу нәшринин 29-чу чилдиндә
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

536

Н. И. БУХАРИНӘ

ј. Бухарин! Буну чап един, мүфәссәл вә тәмкинли
тәһлил верин, *т ә ф ә р р у а т ы* илә сүбут един ки,
сосиалист-ингилабчыларын *б у ч ү р* тәрәддүд едиб
голчомаға, Қолчак вә Деникин гаршысында Русијадан
ајрылмаға, јә'ни гүввәләри *п а р ч а л а м а ға* мејл
етмәси *објектив олараг* буржуазијаја вә Қолчака
к ө м ә к етмәјә доғру апарыр³⁵³.

25. IV.

Ленин

1919-чу ил апрелин 25-дә
язылмышдыр

Илк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

537

Е. М. СҚЛАНСКИЈӘ³⁵⁴

Һәлә Дзержински илә данышмаг лазымдыр ки, *ән*
дирибаш адамлар версин. Даһа һәрби гүввәләр көн-
дәрмәјәкми?³⁵⁵

Бир дә ки, әкәр орада вәзијјәт писдирсә, *фәнд* иш-
ләтмәк лазымдыр.

1919-чу ил апрелин 25-дә
язылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

538

Е. М. СКЛАНСКИЈӘ

Сиз: 1) Чистопола көмәк үчүн тә'чили тәдбирләр көрмәк һаггында *бу күн Шәрг чәбһәсинин* Ингилаби һәрби шурасына *вә ордуја* телеграмлар вурмалысыныз;

2) бу күн *өзүнүз* мүстәгим хәтлә Шәрг чәбһәси илә данышмалысыныз.

Ленин

1919-чу ил апрелин 26-да
язылмышдыр

Илк дәфә 1925-чи ил
сентябрын 23-дә
«Правда» гәзетинин 217-чи №-синдә
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

539

С. И. ГУСЕВӘ ТЕЛЕГРАМ

26. IV. 1919-чу ил

Гусевә

Чистопола көмәк үчүн тә'чили тәдбирләр көрмәк лазымдыр. Сиз буна кифајәт дәрәчәдәми диггәтлә јанашмысыныз? Бүгүн имканлардан истифадә етмисинизми? Телеграфла билдирин.

Ленин

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәҗмуәсинин XXXIV kitabында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

540

К. А. МЕХОНОШИНӘ ТЕЛЕГРАМ

Ш и ф р л ә

Һәштәрхан
Мехоношинә

23/4 тарихли мә'луматдан көрүнүр ки, «Ардаһан» вә «Гарс» көз көрә-көрә Бакыдан Гурјевә кетмишдир.

Белэлниклэ, һәштәрханлылар ловғаланараг кәләчәкдә бөјүк гәләбәләр вәд едир, ејни заманда исә дүшмәни Гурјевә бурахырлар. Бу биабырчылыгдыр вә һәтта шүбһә ојадыр ки, ја хәјанәт вар, ја да гәрәзли бир саботаж. Сиздән тәләб едирик ки, ән чидди нәзарәт гојасыныз, шәхсән јохлајасыныз, ән бөјүк бир диггәтлә көз јетирәсиниз, там сајыглыг көстәрәсиниз.

Ленин

*1919-чу ил апрелин 26-да
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

541

Г. Ж. ЗИНОВЈЕВЭ³⁵⁶

Јол. Зиновјев! Буну өзүнүз охујун вә Бадајев јол-даша да охујун. Она *чидди* хәбәрдарлыг етмәк ла-зымдыр: әкәр бир дә мәркәзин сәрәнчамыны јеринә јетирмәсә, биз ону *мәһкәмәјә верәчәјик*. Бу, зарафат мәсәлә дејил.

Дилиндән кағыз алын ки, бу она е'лан едилмишдир.
26/IV.

Ленин

Р. С. Әлавә олуна материаллары вә бу мәктубу *гајтарын*.

*1919-чу ил апрелин 26-да
јазылмышдыр*

*Илк дәфә, әлјазмасындан
чап олунур*

542

Л. Б. КАМЕНЕВӘ ТЕЛЕГРАМ

Јекатеринослав, Каменевин гатары
Каменевә

Донбас барәсиндә директив чохдан тәкрар едилмиш-
дир. Чалышыб бунун фактики сурәтдә јохланмасына
наил олун ки, мәһз нә кәтирилмиш, нә гәдәр, нә за-
ман, һараја кәтирилмишдир, јахуд јолун һарасында-
дыр. Иоффе Крымда јох, Украјна һөкүмәтиндә ла-
зымдыр, мүстәгиллик әлејһинә иш апармаг үчүн
Раковскинин сечәчәји вәзифәдә لازمдыр, Крымда
исә башгасыны тапарыг, әлбәттә, Дыбенкону јох.

Ленин

1919-чу ил апрелин 28-дә
јазылмишдыр

Илк дәфә, телеграф бланкынын
шифри ачылмыи мәтниндән
чап олунур

543

В. С. МИТСКЕВИЧӘ ЗӘМАНӘТ МӘКТУБУ

29. IV. 1919-чу ил

Бунунла Валентин Серкејевич Митскевич јолдашы
һәм коммунист кими, һәм дә тамамилә вичданлы бир
ишчи кими тәгдим едирәм. Әлавә етмәлијәм ки,
ј. Митскевичин ишини мүшаһидә етмиш олан, там е'ти-
мада лајиг јолдашларын дедикләринә қәрә, онда тәш-
килатчылыг габилијјәти вардыр.

ХКС Сәдри В. Улјанов (Ленин)

Илк дәфә 1959-чу илдә
Ленин мәҷмуәсинин XXXVI китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

544

Г. Л. ЗИНОВЈЕВЭ

30. IV. 1919-чу ил

j. Зиновјев!

Јемелјанов јолдашла сөһбәт едәркән, мәни хусуслә һејрәт көтүрдү ки, белә эн јахшы вә эн е'тибарлы Питер фәһләләри *әбәс јерә* вахтларыны автомобил-араба иши кими техникаја сәрф едирләр.

Буну бағышламаг олмаз! Техника үчүн муздла адам тутмаг олар, муздла доггузунчу дәрәчәли адамлары да көтүрмәк олар, таныш олмајанлары, јә'ни виңданлылығы мө'лум олмајанлары да көтүрмәк олар. Јемелјанов кимиләри исә *кәндә, инзибати ишә*, идарә ишинә, гәза ичрайјә комитәләринә көндәрмәк лазымдыр. орада виңданлы адамлар аздыр, орада виңданлы адамлара сон дәрәчә бөјүк сһтијач вардыр.

Бүтүн Русија гәза ичрайјә комитәләринин һәр биринә 1 нәфәр, 2 нәфәр көндәрмәк үчүн, партијанын вә һәмкарлар иттифагларынын вердији эн чидди зәманәтләрлә Питер фәһләләриндән 300—600 нәфәр сечмәк мәгсәдилә Јемелјанов јолдашдан вә онун 5—10 достундан Питердә фәһлә *ташәббүс групу* дүзәлтмәк олмазмы.

Мән белә бир плана тамамилә тәрәфдар олардым. Бүтүн беләләрини (јашларына көрә мұһарибәјә кетмәјәнләри) техника сәһәсиндән вә *әвәз олуна биләчәк* вәзифәләрдән көтүрүб кәндә *инзибати ишә* кечирмәли. Тамамилә эн е'тибарлы вә тәчрүбәли Питер фәһләләриндән ибарәт белә группар олмадан биз кәнддә бөјүк јахшылашмаја наил ола билмәрик.

Салам! *Ленин*

*Илк дәфә 1924-чу илдә
«Красная Летопись» журналынын
2(11)-чи №-синдә
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунуу

ПЕТРОГРАД ТЭШКИЛАТЛАРЫНА

Ватсетис вэ штаб рэнси мэнэ этрафлы мә'лумат вермишлэр. *Чыхарылан нэтичэ ачыначаглыдыр.* — Фэал сурэтдэ гүввэ топламаг лазымдыр. Индики руһ жүксэклијинин *зэифләмэсина јол вермэк олмаз*, ону минимум 2 ај сахламаг вэ *даһа да күчлэндирмэк* лазымдыр. Јохса мүһарибәнн гуртара билмэрик, һалбуки *нечэ олурса олсун* ону гуртармаг лазымдыр, чүнки күтлэлэр ичэрисиндэ јорғунлуг эламәтлэри (100 000 фэаран вар) кетдикчэ артыр.

Мэн ашағыдакы тәдбирлэри Тротски илә мүзакирә етмишәм:

1) Мүһарибэ үчүн *јарамајан* тәхминән 3 мин силаһсыз Питер фәһләсини Дона көндөрмэк. Мэгсәд — ишлэри јолуна гојмаг, казаклары зәифләтмэк, онлары *дахилдән, поэмаг, онларын арасында мәскән салмаг*, көндлэр үзрә групплар јаратмаг вэ и. а.

2) Волга үчүн һәр васитә илә вэ вар гүввэ илә јенә вэ јенә донанма һазырламаг. Хүсусилә *тә'мир*.

3) Һәмчинин артиллерија (Карелија хәттиндән көтүрмәдән). Шәргә артиллерија сарыдан көмәк етмәјин мүмкүн олуб-олмадығыны һәрбчиләрлә бирликдә *јенә вэ бир даһа јохламаг* лазымдыр.

4) Түфәнкләри, *хүсусилә сыныг* түфәнкләри топламаг (Тулада күндә 800-нү тә'мир едә биллрләр; *иш јохдур*).

5) Питердә һәм Украјна, һәм дә Дон үчүн фәһләләрин сәфәрбәрлијә алынмасыны давам етдирмэк.

Нефт чатышмамасы үзүндән Питердә бир нечә при заводун дајандығы һаггында бу күн Зиновјевдән телеграм алмышам. Красини телефонла тапа билмәдим. Тапан кими хәбәр верәчәјәм. Лакин күман едирәм ки, нефт јохдур вэ олмајачагдыр. Мәсләһәт көрүрәм ки, бу фәһләләри *һамылыгла* 3 ајлыға Украјнаја, Дона, Шәргә јеридәсиниз. Тахыл вэ көмүр әлдә етмәк мүмкүн ола-ола Питердә ачлыг чәкмәк, һәлак олмаг ахмаглыгдыр.

6) Һәмчинин партија ишчиләринин, хүсусән чәбһә-

јаны јерләр үчүн сәфәрбәрлијә алынмасыны давам ет-
дирмәк.

Јенә вә јенә «Питери сојмаг», јә'ни орадан адамлар
көтүрмәк лазымдыр, чүнки белә олмаса нә Питери хи-
лас етмәк олар, нә дә Русијаны.

Питердә идарәетмә вә мәдәни-маариф ишләринин
мүхтәлиф сәһәләрини 3 ајлыға *он гат зәифләтмәк* олар
вә лазымдыр.

Онда Русијаны да хилас едәрик, Питери дә.

Биздә питерлиләр сәвијјәсиндә башга фәһләләр
јохдур.

Салам! Ленин

1919-чу ил апрелин
икинчи јарысында јазылмышдыр

Илк дэфә 1932-чи илдә
«Красная Летопись» журналынын
5—6-чы (50—51-чи) №-синдә
чап едилмишдир

Макинада јазылмыш сурәтиндән
чап олунур

546

Л. Б. КАМЕНЕВӘ³⁵⁷

Чүрүк күзәшtlәрә кетмәјә ијунда башламаг кеч
олмаз. Сүрупа дејир ки, Мәркәзи сатыналма идарәси
бир нечә *милјон* (нормадан кәнар) тәдарүк етмиш,
«сәрбәст тәдарүк» исә буну нечә чыхармыш вә *хејли*
аз вермишдир.

Кәлин бу рәгәмләри — *к у т л а в и* рәгәмләри јох-
лајаг.

1) Мәркәзи сатыналма идарәси 2 вә ја 3 ајда (фак-
тики олараг) нә гәдәр тәдарүк етмиш (вә дашымыш-
дыр)?

2) «Сәрбәст» дашыјычы *ф е в р а л + м а р т* әр-
зиндә нә гәдәр *дашыјыб кәтирмишдир*?

1919-чу илин апрелиндә
јазылмышдыр

Илк дэфә 1933-чү илдә
Ленин мәч.мүәссинин XXIV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

547

М. М. КОСТЕЛОВСКАЈАЈА³⁵⁸

Нечә вар, елә дә баша дүшмәк лазымдыр: МК-нын гәрарыдыр. *Мүһарибә заманыдыр. Намы ән чәтин јерләрә.*

*1919-чу илин апрелиндә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1959-чу илдә
Ленин мәңгүсина XXXVI китабында
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

548

***2-чи УКРАЈНА СОВЕТ ОРДУСУ ШТАБЫНА
ВӘ БУ ОРДУДАКЫ БҮТҮН ЈОЛДАШЛАРА**

2. V. 1919-чу ил

Һәдијјә көндәрилмиш танк үчүн Икинчи Украјна Совет Ордусундакы јолдашлара ән бөјүк тәшәккүр вә миннәтдарлығымы билдирирәм³⁵⁹.

Бу һәдијјә украјналы гардашларымызын гәһрәманлығына бир сүбут олараг бизим һамамыз үчүн, Русија фәһләләри вә кәндлиләри үчүн гијмәтлидир, бир дә она көрә гијмәтлидир ки, чох гүввәтли көрүнән Антантанын тамамилә ифлас етдијини көстәрир.

Украјнанын фәһлә вә кәндлиләринә вә Украјна Гызыл Ордусуна ән сәмими салам вә ән јахшы мүвәффәғијјәт арзулары.

Мүдафиә Шурасынын Сәдри
В. Улјанов (Ленин)

*Илк дәфә 1926-чы илдә
«Военный Вестник» журналынын
3-чу №-синдә чап едилмишидир **

Әлјазмасындан чап олунур

549

J. E. РУДЗУТАКА³⁶⁰

Рудзутака: мән буну 2. V-да алмышам!!!!
Бәрк гулагбурмасы верин: 27. IV. тарихли телеграм

РОССИЙСКАЯ
ФЕДЕРАТИВНАЯ
СОВЕТСКАЯ РЕСПУБЛИКА.

Председатель Совета
РАБОЧЕЙ И КРЕСТЬЯНСКОЙ
СБОРОНЫ.

— 0 —
Москва, Кремль.

Л. Ф. 191
№

Штаб 2-ой Украинской
Соборной Армии
и всем товарищам этой
армии.

Приношу свои самые искренние
благодарности и признания
за то, что товарищи Штаба
Украинской Соборной Армии
по поводу приезда в подарок
машин.

Этот подарок будет нам
очень, очень полезен и
презвращает Киев, как подарок.

мәнә ән кечи 28. IV-дә чатдырылмалы иди. (Мү-гәссирләрин дилиндән кағыз алыб мәнә көндәрин ки, онлара төһмәт верилмиш вә хәбәрдарлыг едилмиш-дир.)

2/V.

Ленин

1919-чу ил маҗын 2-дә
язылмышдыр

Илк дәфә 1933-чу илдә
Ленин мәчмуәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир

Әлҗазмасындан чап олчунур

550

Е. М. СКЛЈАНСКИЈӘ³³⁹

Склјанскијә: бу чох вачибдир; 33-чү дивизија-нын бир гисмини онлара сахламаг вә дәрһал наил олмаг лазымдыр ки, Ватсетис бу барәдә һәш-тәрхана сон дәрәчә дәгиг телеграм вурсун.

2/V.

Ленин

1919-чу ил маҗын 2-дә
язылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Әлҗазмасындан чап олчунур

551

МИНСК ГУБЕРНИЈА ҺӘРБИ КОМИССАРЫНА ТЕЛЕГРАМ

3. V. 1919-чу ил

Минск

Губернија һәрби комиссарына

Сурәти губернија болшевикләр комитәси

38-чи авиасија дәстәсинин мүшәһидәчи тәҗҗарәчиси Фјодор Александрович Арманд шәхсән мәнә таныш-дыр, кечмиш забит олса да, коммунист олмаса да, е'тимада лајигдир. Гызыл әскәр вә комиссар јолдаш-

лардан хаиш едирәм ондан шүбһэләнмәсинләр. Мә-
ним бу телеграмымын мұвафиг һәрби һиссәјә чатды-
рылдығы һаггында телеграфла мә'лумат верин.

Мүдафиә Шурасынын Сәдри *Ленин*

Илк дәфә 1933-чу илдә

*Ленин мәчмүәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олуктур

552

А. Ј. БАДАЈЕВӘ³⁶²

Бадаи чә

ј. Бадајев! Өзүнүзү наза гојмајын — Сиз ханым де-
јилсиниз. Сиздән сорушмамышлар ки, «бүтүн һәрә-
кәтләриниз» «сөзсүз (!!)

дүзкүн» һесаб едирсинизми
(бу күлүнчдүр!!), сорушмушлар ки, мәркәзин *бүтүн*
сәрәнчамларыны јеринә јетирмисинизми? Сиз исә
мәһз бу барәдә сусурсунуз! Ишләјин, *исте'фаны-*
зы гәбул етмирик. Бундан сонра мәркәзин
бүтүн сәрәнчамларыны јеринә јетирин вә «фитнәләр»
һаггындакы налајиг чәфәнкијаты дилинизә кәтир-
мәјин.

4/V.

Салам! *Ленин*

*1919-чу ил мајын 4-дә
јазылмышдыр*

Илк дәфә 1959-чу илдә

*Ленин мәчмүәсинин XXXVI китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олуктур

553

В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНКОЈА
вә Н. И. ПОДВОЈСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ

Кијев, Антонова, Подвојскијә
Сурәти Раковскијә

Партија МК-сы Антонова вә Подвојскијә она көрә
шиддәтли төһмәт е'лан едир ки, вә'дләр верилдијинә
вә дәфәләрлә тә'кид едилдијинә бахмајараг, Донба-

сын азад олунмасы үчүн гәтијјән һеч бир чидди тәдбир, көрүлмәмишдир. МК бүтүн гүввәләри топламағы тәләб едир вә хәбәрдарлыг едир ки, әкс тәгдирдә партија мәнкәмәсинә верәчәкдир.

МК адындан *Ленин**

5/V. 2.37-дә

Көндәрилмишдир.

1919-чу ил мајым 5-дә

- јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә

Ленин мәчмурсинин XXXVI китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

554

Х. Г. РАКОВСКИЈЭ, В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНКОЈА, Н. И. ПОДВОЈСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ

5. V. 1919-чу ил

Шифрлә

Кијев, Раковскијэ
Антонова, Подвојскијэ

Донбаса һансы һиссәләрин јеридилдији, нә гәдәр пијада, нә гәдәр сүвари, нә гәдәр топ олдуғу вә габагда кедән ешелонларын һансы стансијада олдуғу һагында сиздән бу вахтадәк һеч бир дәгиг вә фактики чаваб јохдур. Луганскын алынмасы сүбут едир ки, сизи мүстәгилликдә вә Румынија үзәринә чан атмагда тәгсирләндирәнләр һаглыдырлар. Баша дүшүн ки, Донбаса чидди көмәк етмәкдә кечиксәниз фәлакәтин тәгсири сизин үзәрнинизә дүшәчәкдир.

Ленин

Хаһиш едирәм мәнә гајтарылсын вә үзәриндә гејд едилсин: шифрлә көндәрилмишдир—саат—дәгигә.

Т ә ' ч и л и

5. V.

Ленин

Илк дәфә 1934-чу илдә
«Пролетарская Революция»
журналынын 3-чу №-синдә
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

* Сонра И. В. Сталин вә Н. Н. Крестинскинин В. И. Ленинин әли илә јазылмыш мизалары кәлир. *Ред.*

555

МОСКВА СОВЕТИНЭ ВЭ ЈА РК(б)П МОСКВА КОМИТЭСИНЭ

5. V. 1919-чу ил

*Москва депутатлар
Советинэ*

j. Илјаја

вэ ја j. Загорскијэ

вэ ја Москва Комитэсинин катиблијинэ

Буну тэгдим едэн Филипп Илич Бодров јолдашы мәсләһәт көрүрәм, *1894-чу* илдэн партијададыр; Надежда Константиновна ону *о вахтдан* Питердән таныјыр. Тәчрүбәли партијачыдыр, Москва *шәһәриндә* ишләмәк истәјир; шәхси ишләринә көрә индијәдәк јахын кәлә билмәмишдир.

Чох хаһиш едирәм она дәрһал иш верәсиниз. Партија иши әвәзинә инди јәгин ки, *Јеро**-да даһа чох лазымдыр.

Салам! Ленин

Хаһиш едирәм буну тэгдим едэн Ф. И. Бодров јолдашы Москва депутатлар Советинә бурахасыңыз.

5/V.

Ленин

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәҷмүәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

556

К. В. ЧИЧЕРИНЭ ВЭ М. М. ЛИТВИНОВА³⁶³

Әзиз јолдашлар!

Гејдләрим и көндәрирәм. Принципиал ихтилафлар олмаса, өзүнүз һәлл един. Мәним мәсләһәтим: *тәбли-*

* Москва Совети јанында Москва дәмир јолу говшағынын ваһид јукбошалтма органы. *Ред.*

җат үчүн истифада олунсун, чүнки ајдындыр ки, *б а ш-га* хејри ола *билмәз*. Нансенлә сон дәрәчә нәзакәтли, Вилсонла, Ллојд Чорчла вә Клемансо илә *сон дәрәчә сәрт* олмалы, бу чох фајдалыдыр, онларла *јалныз* белә олмаг лазымдыр — дүзкүн рәфтар будур.

6/V. *Ленин*

Мәнчә, һәр ики чаваб — көрүшә чағырмаг вә Нансенә тәшәккүр етмәк — тамамилә доғрудур. Лакин зәннимчә, јахшы оларды ки, *тәблиғат* чәһәти *даһа артыг* кенишләндирилсин, бундан истифада едилсин ки, Антанта асанлыгла бизим бүтүн башга сәнәдләримизи* һамыдан кизләтсә дә, мүстәсна бир һал олараг *мәһз бу чавабы* кизләдә *билмәјәчәкдир*.

Буна көрә мәсләһәт көрәрдим ки, *тәблиғат* үчүн истифада олунсун вә (а) *һуманитар* чәһәти илә (β) *сијаси* чәһәти ајрылыгда көтүрүләрәк *әтрафлы* шәрһ едилсин.

(а) Дејилсин ки, Сиз тәклифин һуманитар (дејәсэн, һәтта *јалныз* һуманитар?) характеринә истинад едирсиниз? Бунун үчүн *шәхсән* Нансенә һәр чүр тәшәккүр вә комплиментләр. Һәркаһ һуманитар мәгсәдләр күдүлүрсә, онда, әзизим, кәлин сијасәти *араја гатмајын*, *дүз кедин* (бунун алтындан хәтт чәкмәли). Дүз кедин! Биз һәтта *пулуну өдәмәјә*, һәм дә үч гат баһа өдәмәјә һазырыг, мәмнунијјәтлә гојарыг ки, *Сиз* нәзарәт едәсиниз, *Сизә* һәр чүр тәминат верәрик. Буну кенишләндирмәли, тәфәррүаты илә көстәрмәли, изаһ етмәли. *Данышыглар үчүн јер вә вахт тәјин един!*

Һәркаһ *барышыг* нәзәрдә тутулурса, ахы онда бу *сијасәтдир!* Сиз ки, елмли адамсыныз, ч. Нансен, Сиз көзәл баша дүшүрсүнүз ки, *һәр чүр* муһарибә вә *һәр чүр* барышыг *сијасәтдир*. Демәли, **Сиз** «һуманитар» чәһәти «сијаси» чәһәтлә бирләшдирмишсиниз, *Сиз* һамысыны бир јерә гатмышсыныз! 16 јашлы

* Антанта дөвләтләринә сүлһ тәклифи илә дәфәләрлә едилмиш рәсми мүрациәтләр нәзәрдә тутулур (бах: В. И. Ленин. Әсәрләри, 5-чи нәшри, 39-чу чилд, сәһ. 401). *Ред.*

гыз ушагына нечэ изаһ етмэк лазым кэлирсэ, она да о чүр изаһ етмэли ки, барышыг нэјэ көрэ *сијасәтдир*.

(β) «Һуманитар» чәһәти «сијаси» чәһәтлэ гарышдырмаг јахшыдырмы? Јох, бу писдир, чүнки бу ријакарлыгдыр, һәмин ријакарлыгда *Сиз* күнаһкар дејилсиниз вә биз күнаһы *Сиздә көрмүрүк*. Чүнки сијасәт һаггында «һуманитарлыг» пәрдәси архасындан дејил, *ачыг* данышмаг лазымдыр.

Бир һалда ки, *Сиз* сијасәтдән сөз ачмышсыныз, кәрәк бизи бағышлајасыныз, Сизә маһијјәтчә чаваб вермәк бизим *борчумуздыр*.

(β¹) Барышыг әкәр *сүлһ үчүн* тәклиф олунурса, Сизә көзәл мәлүмдур ки, биз *тәрәфдарыг*. Биз Принс адаларына (*һәтта!*) разы олмушуг, *биз* буну Буллитә демишик, лакин тәәссүф ки, бүтүн *Америка сијасәти* кими Буллит дә Клемансонун вә Ллојд Чорчун *тә'сири алтына* дүшмүшдүр, чүнки Буллитин:—Америка Клемансону вә Ллојд Чорчу табе олмаға вадар едәчәкдир — дејә бизә вердији вәд *јеринә јетирилмәмишдир* (Вилсона «саташмаг» фәјдалыдыр!) ³⁶⁴ | *.

Принс адаларыны биз *позмашыгыг*, монархистләр вә *јәһуди* таланлары дүзәлдәнләр, мүлкәдар торпагыны бәрпа едәнләр позмушлар — бу үч мәсәләни изаһ етмәли, кенишләндирмәли вә *сүбута јетирмәли* ки, Деникин вә Колчак 1) монархистдирләр; 2) *јәһуди*ләри талан едирләр; 3) мүлкәдар торпаг саһиблијини бәрпа едирләр, кәндлиләрин торпаг пулу вермәси үсулуну тәтбиг едирләр.

Биз барышыға разы олурдуг ки, сүлһ һаггында, әлбәттә, ојунчагларла дејил, мүһарибәнин *әсл* мүгәсирләри илә, јә'ни Инкилтәрә, Франса, Америка илә *данышыг* апараг. Әтрафлы изаһ етмәји ки, мүһарибә апаран *онлардыр*, *онларын* кәмиләри, *онларын* *топла-ры*, *онларын* патронлары, *онларын* забитләридир.

* Әкәр һамы әлҗһинәдирсә, чыхарыбатыш (јәгин. В. И. Ленинни квадрат мә'таризәјә алдыгы мәтн нәзәрдә тутулур.—*Ред.*). Мән исә бу фикирдәјәм ки, Вилсон Клемансонун вә Ллојд Чорчун әлиндә ојунчагдыр, бу *ики адама*, бу «чохлуға» табедир,—демәккә Вилсонун онларла арасына *зурмаг әмәли чәһәтдән* сон дәрәчә фәјдалыдыр!!

Этрафлы ачыб көстөрмәли ки, онлар естләри, финләри, полјаклары *мүдафиэ* (вэ тәһрик) *етдикләри* һалда *ифрат бир јаланчылыгга* куја «мүдахиләдән әл чәкдикләрини» сөјләјирләр.

(β²) Даһа сонра, барышыг әкәр сүлһ үчүн *дејилсә*, сијаси ојун үчүндүрсә — *истәмирик*. Сүлһү зарафата салмаг олмаз. *Һеч кәс* бизи алдада билмәјәчәкдир. Буну да кенишләндирмәли.

Белә бир хүласә илә гуртармалы: *әкәр* сијасәтдирсә, сүлһ үчүн *барышыгы* биз тәклиф етмишик, биз *разыјыг*, биз Принс адаларыны позмамышыг, биз *мүһарибәнин әсл мүгәсирләри* илә данышыглар апармаға һәмишә һазырыг.

Әкәр сијасәт *дејил*, гуманитар *чәһәтдирсә*, тәшәккүр едирик, гәбул едирик, чағырырыг, кәлин, нәзарәт един, биз һараја десәниз кедәрик (вахт, јер) *вә әвәзини* тахта-шалбанла, филизлә, кәмиләрлә һәтта *үч гат гијмәтлә өдәјирик*.

Анд олсун, фүрсәти әлдән гачырмаг олмаз, Нансенә *елә* чаваб вермәли ки, бу *јахшы бир* тәблиғат олсун³⁶⁵.

1919-чу ил мајын 6-да
јазылмышдыр

Илк дәфә, әлјазмасындам
чап олунур

557

Г. Л. СОКОЛНИКОВА вэ А. Л. КОЛЕГАЈЕВЭ ТЕЛЕГРАМ

6. V. 1919-чу ил

Шифрлә

Козлов

Чәнуб чәбһәсинин Ингилаби һәрби шурасы
Соколникова вэ Колегајевэ

Үсјаны јатырмагда кечикмә тамамилә биабырчылыгдыр. Бу күн көрдүјүм хәбәрә көрә үсјаны јатырмаг иши ирәлиләмир. Ән чидди тәдбирләр көрүб кечикмәнин көкүнү кәсмәк лазымдыр. Әлавә чекист түввәләри көндәрилсинми? Телеграфла даһа этрафлы

мәлүмат верин. Үсјанын јатырылмасында ләнкимә дөзүлмәздир.

Ленин

*Илк дәфә натамам шәкилдә
1938-чи илдә «Большевик»
журналынын 2-жи №-синдә
чап едилмишдир*

*Там шәкилдә 1950-чи илдә
В. И. Ленинин Әсәрләринин
4-чү нәшринин 35-чи чилдиндә
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

558

А. Г. БЕЛОБОРОДОВА ТЕЛЕГРАМ

6. V. 1919-чу ил

Козлов

Чәнуб чәбһәсинин Ингилаби һәрби шурасына
мүдафиә шурасынын мүвәккили Белобородова
9-чу ордунун штабында вә ја олдуғу јердә
дәрһал чатдырмағ үчүн

Мәни чох тәәччүбләндирир ки, икинчи телеграмы-
нызда да Сизә тапшырылмыш ишин кедиши һаггында
бир кәлмә белә јохдур³⁶⁶. Сүр'әтләндирмәк сон дәрәчә
зәруридир. Тәләсин вә һамыны тәләсдирин. Даһа әт-
рафлы чаваб верин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

559

Л. Б. КАМЕНЕВӘ ТЕЛЕГРАМ³⁶⁷

Кијевә, халг комиссарлары совети сәдри
Раковскијә Каменев үчүн

Мүтләг лазымдыр ки, Сиз өзүнүз, әкәр лазымса,
Иоффени дә көмәк кәтүрәрәк, Луганска вә үмумијјәт-
лә Донбаса јардым көндәрилмәсини нәинки јохлајыб.

сүр'этлэндирэсиниз, һабелә бу јардымы өзүнүз чат-дырасыныз, чүнки әкс һалда шүбһә јохдур ки, чох бө-јүк фәлакәт үз верәчәк вә буну дүзәлтмәк чәтин ки, мүмкүн олсун. Лазымдырса, өзүнүз үчүн Кијев мүда-фиә шурасындан мандат алын. *Әкәр Донбасы ғыса бир заманда тамамилә тәмизләмәсәк*, биз шүбһәсиз, мәһв олачағыг. Нә гәдәр ки, Ростов алынмамышдыр, Махно гошунлары нлә һәләлик дипломатчасына рәф-тар едәрәк, шәхсән Антонову ораја көндәрмәк вә Махно гошунлары үчүн мәс'улијјәти шәхсән Антоно-вун үзәринә гојмаг лазымдыр. Телеграфла әтрафлы чаваб верин.

Ленин

*1919-чу ил мајын 7-дә
јазылмышдыр*

*Илк дэфә 1925-чи илдә
«Пролетарская Революция»
журналынын 6-чы (41-чи) №-синдә
чаг едилмишдир*

*Телеграф лентинин шифри
ачылмыш мәтниндән
чап олунур*

560

В. И. МЕЖЛАУКА ТЕЛЕГРАМ

Харков

Халг һәрби ишләр комиссарынын мұавини Межлаука,
сурәти Артјома

Лутовиновдан даһа бир тәсдиғедичи мә'лумат ал-мышам ки, Сиз мүстәғиллик вә јерли республикалар ојуну чыхарыр, Подвојскинин гадаған етмәк һаггында ахмагчасына көстәришләрини бәһанә едиб Харко-вун бүтүн һәрби гүввәләрини вә сәфәрбәрлијә алын-мыш бүтүн фәһләләрини дәрһал Донбаса көндәрмәк-дән бојун гачырырсыныз. Билдирирәм ки, бу ојундан әл чәкмәсәниз вә Харковун бүтүн һәрби гүввәләрини вә сәфәрбәрлијә алынмыш бүтүн фәһләләри дәрһал, Донбасын көмәјинә көндәрмәсәниз, Сиз партија мән-кәмәсинә вериләчәк вә партијадан хариц олуначагсы-ныз. Ичрасы һаггында шифрлә дәрһал чаваб верин

көрөк нэ гэдэр вэ нэ заман көндәрирсиниз. Ләнки-
дилмәсинә көрә Сиз җавабдән олачагсыныз.

7 мај 1919-чу ил.

Ленин

Илк дәфә,
макинадә җазылмыш сурәтиндән
чап олунур

561

Л. Б. КАМЕНЕВӘ ДИРЕКТИВ³⁶⁸

Каменев Донетск һөвзәсинә гошун көндәрилмәсини
вэ бу мәгсәд үчүн бүтүн бөјүк шәһәрләрин фәһләлә-
ринин сәфәрбәрлијә алынмасыны сүр'әтләндирмәјә
вар гүввәси илә киришмәли, сонра исә Тротскини көз-
ләмәлидир.

Мәним бу бәјанатымы Каменев алдыгда мәнә мә'-
лумат верин.

Ленин

1919-чу ил мајын 9-да
җазылмышдыр
Јекатеринослава көндәрилмишдир

Илк дәфә 1925-чи илдә
«Пролетарская Революция»
журналынын 6-чы (41-чи) №-сində
чап ебилмишдир

Макинадә җазылмыш сурәтиндән
чап олунур

562

*ХАЛГ СОСИАЛ ТӘ'МИНАТ КОМИССАРЛЫҒЫНА

10. V. 1919-чу ил

Хаһиш едирәм буну тәгдим едән фин Торниајнен,
Һаапалајнен вэ Вилми јолдашлара ағларла мұһари-
бәдә зәрәр чәкмиш 500 нәфәр әлили јерләшдирмәк
ишиндә һәр чүр көмәк вэ јардым көстәрәсиниз.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри
В. Улјанов (Ленин)

Илк дәфә, макинадә җазылмыш
вэ В. И. Ленин имзаладығы
мәтндән чап олунур

563

И. Н. СМЕРНОВА ТЕЛЕГРАМ

12. V. 1919-чу ил

5-чи ордунун Ингилаби һәрби шурасы
Ингилаби һәрби шуранын үзү
Иван Никитич Смирнова

Колчакчылар ичәрисинә позғунлуг дүшдүјү вә онларын күтләви сурәтдә бизим тәрәфимизә кечдикләри һагғында Сизин адыныздан верилән хәбәрләрин шиширдилмәдијинә замин олурсунузму? Замин олурсунузса, әввәлән, һүчүмү сүр'әтләндирмәк вә гәләбәни мөһкәмләндирмәк үчүн нә кими тәдбирләр көрүлмүшдүр, икинчиси, Колчакын вәһшиликләрини көрүб бизим тәрәфимизә кечән вә ордумузу руһландыра биләчәк адамлардан һәм Шәрг, һәм дә Чәнуб чәһәсинин бүтүн һиссәләринә көндәрмәк үчүн нә кими тәдбирләр көрүлмүшдүр.

Мүдафиә Шурасынын Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәжмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишидир*

Әлжәзмасындан чап олунуу

564

М. В. ФРУНЗЕЈӨ ТЕЛЕГРАМ

Шәрг чәһәси* чәнуб группунун команданы
Фрунзејә

Сиз Оренбургун ағыр вәзијәтдә олдуғуну билирсинизми³⁶⁹? Мүстәгим хәтлә данышан дәмирјолчулар вәситәси илә бу күн мәнә оренбурглуларын белә бир тә'кидли хәһиши јетирилиб ки, онлара 2 пијада полку вә 2 сүвари полку, ја да һеч олмаса илк вахтлар үчүн 1000 нәфәр пијада вә бир нечә ескадрон көндәрилсин.

* «Шәрг чәһәси» сөzlәри В. И. Ленинниң әли илә јазылмышдыр. *Ред.*

Дәрһал мә'лүмат верин көрәк нә етмисиниз вә Сизин планларыңыз нәдир. Әлбәттә, мәним телеграмыма һәрби әмрләри позан бир телеграм кими бахмајын.

12 мај 1919-чу ил.

Ленин

Илк дәфә натамам шәкилдә
1928-чи ил иҗулун 24-дә
«Правда» газетинин 170-чи №-синдә
чап едилмишдир

Там шәкилдә 1934-чү илдә
«Пролетарская Революция»
журналынын 3-чү №-синдә
чап едилмишдир

Макинадә җазылмыш сурәтиндә
чап олунур

565

БЕЛА КУНА ТЕЛЕГРАМ

Будапешт, Бела Куна

Сизин 22 апрел тарихли мәктубунузу анчаг [мајын] 13-дә алдым. Әминәм ки, сон дәрәчә бөјүк чәтинлик-ләрә бахмајараг, Мачарыстан пролетарлары һакимиј-јәти әлдә сахлајачаг вә ону мөһкәмләндирәчәкләр. Мачарыстан фәһлә вә кәндлиләринин мөһкәмләнән Гызыл Ордусуна салам. Антантаын вәһши сүлһү Совет һакимијјәтинә һәр јердә рәғбәти гүввәтләндирә-чәкдир. Дүнән Украјна гошунлары румынлар үзәрин-дә гәләбә чалараг, Днестри кечминиләр. Сизә вә бүтүн мачар јолдашлара ән сәмими саламлар көндәрирәм.

Ленин

1919-чу ил мајын 13-дә
җазылмышдыр

Натамам шәкилдә мачар дилиндә
1919-чу ил мајын 16-да
«Vörös Ujság» (Будапешт)
газетинин 83-чү №-синдә
чап едилмишдир

Там шәкилдә мачар дилиндә
1954-чү илдә бу китабда
чап едилмишдир

Әлҗәмәсәтидан чап олунур

Lenin, «Magyarországról. Szemel-

vények Lenin Művelői». Budapes
Рус дилиндә илк дәфә 1957-чи илдә
В. И. Ленинин Әсәрләринин
4-чү нәшринин 36-чы чилдиндә
чап едилмишдир

566

М. И. КАЛИНИНЭ ТЕЛЕГРАМ

Симбирск вә олдуғу јердә
ҮРМИК сәдри Калининә

Атјашево стансијасынын әрзаг ишчиләри шикајәт едирләр ки, Сизин сәрәнчамынызла торбачыларын картофу јола салыныр, гијмәтләр шиширдилмиш, тәдарүк дајандырылмышдыр. Әрзаг мәсәләләри илә әләгәдар олараг декретләри ләғв едән, үмуми әрзаг сијасәтини позан конкрет техники кәстәришләр вә сәрәнчамлар вермәкдән әл чәкмәји тамамилә зәрури һесаб едирик. Үмумијјәтлә идарә вә партија гаршылыгы мүнәсибәтләрини позмајын, әсас диггәти кәндлиләрә верин.

*МК Сијаси Бүросу адындан Ленин**

1919-чу ил мајын 13-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә, А. Д. Сүрупанын
әли илә јазылмыш вә
В. И. Ленинин әләвә едиб
имзаладыгы мәтндән
чап олунар

567

И. В. ЛИТОРИНЭ ТЕЛЕГРАМ

13. V. 1919-чу ил

Новгород

Губернија әрзаг комиссары Литоринә
Сурәтләри губернија ичранјјә комитәсинә
вә губернија фөвгәл'адә комиссијасына

Артел иттифагы бинасынын вә инвентарын реквизи-
сија едилмәсинә даир дәрһал изаһат вермәк һаггында
Сүрупанын 26. IV тарихли сәрәнчамыны нә үчүн јери-
нә јетирмәмисиниз? Бу шәхсләрин һәр үчүндән дәр-

* Унванда «Симбирск вә олдуғу јердә» сөzlәри вә телеграмын «Үму-
мијјәтлә идарә» сөzlәриндән сонрақы мәтн В. И. Ленинин әли илә ја-
зылмышдыр. Ред.

Чал изаһат тэгдим етмәји вә телеграфла чаваб вермәји тәләб едирәм.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

Илк дәфә 1933-чү илдә

Ленин мәчмүәсинин XXIV китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунуу

568

Г. J. СОКОЛНИКОВА ТЕЛЕГРАМ

Шифрлә

Богучар
Соколникова

Белобородовдан ашағыдакы телеграмлары алмышыг, биринчиси: «Донетсдә чәбһә јарылмышдыр» вә и. а. вә икинчиси: «Гызыл Орду сыраларындан говмаг ла-зымдыр» вә и. а. Бундан әлавә мә'лумат вар ки, һиссә-ләримизә позғунлуг дүшмүшдүр вә јерли командан-лыг там фәалијјәтсизлик көстәрир. Көрүндүјү кими, үсјанын ләғв едилмәси кетдикчә даһа артыг ләнки-јир, үсјан едәнләрин деникинчиләрлә бирләшмәси тәһ-лүкәси исә артыр. Сиз әмәлијјатлара лазыми диггәтлә көз гојурсунузму? Чәнуб чәбһәсинин еһтијат гүввәлә-риндән әлавә һиссәләр вермәк лазым дејилми? Смил-ганын апрел вә мајда чәнуба көндәрдији 214 комму-нистин печәсиндән бу мәгсәд үчүн истифадә ет-мисиниз? Үсјана һәгигәтән сон гојмаг үчүн һансы јени тәдбирләр көрүлмүшдүр вә нә заман онун ләғв еди-ләчәјини көзләмәк олар? Үсјан јериндән чәнубда кәндлиләр сәфәрбәрлијә алынырмы?* Баш штаб за-бити...** әһвалатыны тәһгиг етмәк лазымдыр. Чаваб көзләјирик.

*Ленин
Скјански*

*1919-чу ил мајын 14-дә
јазылмышдыр*

Илк дәфә 1942-чи илдә

Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында чап едилмишдир

*Е. М. Скјанскинин әли илә
јазылмыш мәтндән чап олунуу*

* «Вә нә заман» сөзләриндән сонракы мәтн намә'лум шәхсин әли илә јазылмышдыр. *Ред.*

** Фамилија ајдын јазылмамышдыр. *Ред.*

569

Л. Д. ТРОТСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ

15. V. 1919-чу ил

Тротскијә

Үсјаны јатырмаг үчүн чидди тәдбирләр көрүлмәсинә вә хусусән бунун үчүн 33-чү дивизијанын тәјини едилмәсинә чох шадам. Мәнчә, вар гүввәни она вермәк лазымдыр ки, Григорјев әлејһинә јүксәлмиш әһвал-руһијјәдән Донбас үзәринә максимум вә ән сүрәтли һүчүм үчүн истифадә едилсин. Ростову тезликлә алмасаг, галан чәтинликләри арадан галдыра билмәрик.

Ленин

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәҷмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунуу

570

А. В. ЛУНАЧАРСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ

15. V. 1919-чу ил

Кострома

Губернија ичрайјә комитәси, Луначарски үчүн Јардым тәдбирләри һаггында Әрзаг комиссарлығына мүрачнәт етмишәм³⁷⁰. Горхурам Украјнадакы үсјан јардым көстәрилмәсинә мане олсун, чүнки бу үсјан вәзијјәти писләшдирир³⁷¹. Адамларын күтләви сурәтдә Дона көчүрүлмәси ишини даһа гәтијјәтлә ирәлиләдин³⁷². Середа илә әлагәјә кириң.

Ленин

*Илк дәфә 1933-чу илдә
Ленин мәҷмүәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунуу

571

ҮРМИК РӘЈАСӘТ ҺЕЈ'ӘТИНӘ

15. V. 1919-чу ил

Серебрјаков, Сталин јолдашлара
вә МИК Рәјасәт Һеј'әтинин башга үзвләринә

Сүрупа 2000 манат алыр, 7 нәфәрлик апләси вар,
наһар јемәји адамбашына 12 манат (вә ахшам јемә-
ји), күндә $84 \times 30 = 2520$ манат.

Дојунча јемирләр! 4 адамлыг наһар алырлар, бу
аздыр. Ушаглары јенијетмәдир, јемәк онлара јашлы
адамдан даһа чох лазымдыр.

Хаһиш едирәм онун маашыны артырыб 4000 манат
едәсиниз вә бундан әлавә, Уфадан кејимсиз кәлмиш
аиләсинә 5000 манат мәбләғиндә бирдәфәлик мүави-
нәт верәсиниз.

Чаваб вермәјинизи хаһиш едирәм.

Ленин

Илк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәңмүәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

572

А. Л. КОЛЕГАЈЕВӘ ТЕЛЕГРАМ

17. V. 1919-чу ил

Козлов

Чәнуб чәбһәсинин Ингилаби һәрби шурасы
Қолегајевә

Сурәти Соколникова

Белобородов чохдан јериндәдир вә Морозовскаја-
дан мәнә дәфәләрлә телеграфла мә'лумат вермишдир.
Чәнуб чәбһәсинин фәалијјәтсизлијинә вә хәбәрсизли-
јинә тәәччүб едирәм. Баша дүшмүрәм ки, нә үчүн фәһ-
ләләрдән вә көчәнләрдән Дона даһа чох апармырсы-
ныз. Һәфтәдә ики дәфә мә'лумат верин көрәк көчән-

ләрин ордуја чағырылмасы вә үсјанын јатырылмасы
нә гәдәр сүр'әтлә кедир.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишидир

Әлјазмасындан чап олунур

573

Г. Ј. СОКОЛНИКОВА ТЕЛЕГРАМ

Тә'чили
Шифрлә

Богуҗар

Чәнуб чәбһәси Ингилаби һәрби шурасынын үзвү
Соколникова

Петроград үзәринә һүчүм тәһлүкәни вә үсјанын
дәрһал, нечә олурса-олсун јатырылмасынын сон дәрә-
чә зәрурилијини он гат артырыр. Телеграфла билди-
рин ки, иш нечә кедир — кәлиб чатмыш олан дивизија
нәһајәт ишә башламышмы, сизә көндәрилән Воронеж
вә Тамбов коммунистләри кәлиб чатырлармы, јенә
јардым гүввәләри лазымдырмы вә нә кими гүввәләр
лазымдыр — даһа әтрафлы вә тез-тез мә'лумат верин.
Ләнкимәләр сон дәрәчә тәһлүкәлидир.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

1919-чу ил мајын 19-да
јазылмышидыр

Илк дәфә 1934-чу илдә
«Пролетарская Революция»
журналынын 3-чү №-синдә
чап едилмишидир

Әлјазмасындан чап олунур

574

Н. П. БРҰХАНОВУН МАНДАТЫНА ӘЛАВӘ³⁷³

Брұханов јолдашын хүсусилә мүһүм вә тә'хирәса-
лынмаз вәзифәси Донбасын вә илк нәвбәдә Луганскын

вә әтраф јерләрин фәһләләрини әрзагла тә'мин етмәк-
дән ибарәт олмалыдыр.

1919-чу ил мајын 19-да
јазылмышдыр

Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олучур

575

Г. Ј. СОКОЛНИКОВА ТЕЛЕГРАМ

Шифрлә

Богучар

Чәнуб чәбһәси Ингилаби һәрби шурасынын үзвү
Соколникова

Сурәти Белобородова

Сурәти експедиция гошунларынын команданы Хвесинә

Сурәти Козлов: Чәнуб чәбһәсинин

Ингилаби һәрби шурасы

Үмидварам ки, Белобородовла дил тапмышсыныз.
Мәнчә, о, үсјанын јатырылмасыны сүр'әтләндирмәјә
нечә олурса-олсун көмәк етмәк үчүн галмалыдыр. Кө-
мәјинизә кәлмиш дивизија һаггында сусмағыныз мәни
тәәччүбләндирир. Бүтүн хәишләриниз јеринә јети-
риләчәкдир. Тез-тез мә'лумат верин.

Ленин

1919-чу ил мајын 20-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олучур

576

Г. Ј. СОКОЛНИКОВА .

20. V. 1919-чу ил

ј. Соколникова

Фүрсәтдән истифадә едиб үсјан һаггында даһа әт-
рафлы сөһбәт етмәк истәјирәм. Сизин 17-си тарихли

(Нр. 189) телеграмыңыз мәни чох мә'јус едир: Сиз анчаг «експедисија гошунларынын» «позғунлашмасындан» данышыр вә үсјаны јатырмаг үчүн көндәрилмиш дивизија (дејәсән, 34-чү дивизијадыр) һаггында *бир кәлмә дә* демирсиниз! Бир кәлмә дә!

Питер үзәриннә һүчумдан сонра бизим үчүн үсјаны јатырмаг, ән амансызлыгла, дәрһал сойте *que сойте** јатырмаг мүтләг бир зәрурәтдир. Чох хәһиш едирәм буну нәзәриниздән гачырмајасыңыз вә һәфтәдә 2 дәфә шифрлә мәлүмат верәсиниз — мән тәләб етдијинизин Сизә көндәрилмәсини тәкид едәчәјәм, нечә ки, Сизә Воронеж вә Тамбов губернијаларындан коммунистләр көндәрилмәси (бу барәдә *үч дәфә тапшырыг верилмишдир*) һаггында әләвә телеграм вурулмасыны бу күн јенә тәкид етмишәм.

Нечә олурса-олсун тезликлә үсјанын ахырына чыхың!

Сизин *Ленин*

Хуторлары тутмаг, *respective*** чәбһә архасыны мөһкәмләндирмәк вә саир үчүн гејри-әкинчилик јерләриндән Дона адамлар көчүрүлмәсинә дә вар гүввәмизлә чалышарыг.

Курсантлар да көндәрәрик: дүнән Склјански илә шәртләшмишәм.

*Илк дәфә 1934-чү илдә
«Пролетарская Революция»
журналынын 3-чү №-синдә
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

577 .

Л. Д. ТРОТСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ

Тротскијә

20/V.

Шәрг чәбһәсинин үч командиринин шифрли телеграмы илә әлагәдар олараг тәклиф едирәм ки, Каменев

* — нечә олурса-олсун. *Ред.*

** — мувафиг сурәтдә. *Ред.*

чәбһә команданы тә'јин олунсун, Костјајев дәјишдирилсин, Араловун јеринә исә Лашевич тә'јин едилсин³⁷⁴. Пленум барәсиндә чаваб верин. Горхурам Сталин вә Зиновјев 25-дә кәлә билмәсинләр, Сизи дә ишдән ајырмаг зәрәрдир. Буна көрә мән пленуму тә'хирә салмагы, телеграф васитәси илә данышыб разылыға кәлмәји тәклиф едирәм.

Ленин

*1919-чу ил майын 20-дә
јазылмышидыр*

*Илк дәфә, әлјазмасындан
чап олунур*

578

И. В. СТАЛИНӘ ТЕЛЕГРАМ³⁷⁵

20. V. 1919-чу ил

Петроград
Смолны, Сталинә

Һәр ики гыса мәктубу алдым. Ичра үзәриндә мөһкәм нәзарәт һаггында Склјански илә әтрафлы данышыб разылыға кәлдим. Үмидварам ки, питерлиләрин һамылыгла сәфәрбәрлијә алынмасы онларын казармаларда отурмасы илә дејил, һүчума кечмәси илә нәтичәләнәчәкдир.

Ленин

*Илк дәфә 1938-чи илдә
«Большевик» журналынын
2-чи №-синдә чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

579

В. И. МЕЖЛАУКА ТЕЛЕГРАМ

20. V. 1919-чу ил

Харков
Халг һәрби ишләр комиссарынын мұавини
Межлаука

Мүнтәзәм олараг һәфтәдә ики дәфә шифрлә мә'лумат верин көрәк Донбасы азад етмәк үчүн нә иш көрүрсүнүз. Мән горхурам ки, Сизин фәаллығыныз ар-

тыг зэмфлэмэјэ башламыш олсун, һалбуки мәсэләни тез вә гәти гуртармаг үчүн Харковун бүтүн гүввәләрини топламаг тамамилә зәруридир.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

Илк дэфә 1929-чу ил январын 20-дә

«Красная Звезда» гәзетинин

17-чи №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

580

ГОМЕЛ ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЈЭ КОМИТЭСИНИН СӘДРИНЭ ТЕЛЕГРАМ

Гомел

Губернија ичраијјә комитәсинин сәдринә

Әкәр Рабкинин велосипеди үсјан мүддәтинә алынмышдырса, бәс сонра нә үчүн гајтарылмамышдыр? Хәбәрдарлыг едирәм ки, ишкүзар нәтичә әлдә едилмәдән вә сәһв дүзәлдилмәдән верилән башдансовду чаваб үчүн мәс'улијјәтә чәлб едәчәјәм³⁷⁶.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

1919-чу ил мајын 20-дә

јазылмышдыр

Илк дэфә 1942-чи илдә

*Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабында
чин едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

581

НОВГОРОД ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЈЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ

Новгород

Губернија ичраијјә комитәси

Сурәти Фөвгәл'адә комиссијаја

Сурәти губернија әрзаг комиссарына

Көрүнүр, Булатов мәнә шикајәт етдији үчүн һәбс олунмушдур. Хәбәрдарлыг едирәм ки, бунун үстүндә

губернија ичраијјә комитәсинин сәдрини, Фөвгәл'адә комиссијанын сәдрини вә ичраијјә комитәсинин үзв-ләрини һәбс едәчәјәм вә күүләләтдирмәјә чалышача-ғам. Мәним сорғума нә үчүн дәрһал чаваб вермәмиш-синиз?³⁷⁷

Халг Қомиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*1919-чу ил мајын 20-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1933-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

582

В. А. АВАНЕСОВА³⁷⁸

Дөвләт нәзарәтинә Аванесова, белә чаваб вермиш олан чиновники *һәбс етмәк* үчүн.

20/V.

Ленин

*1919-чу ил мајын 20-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1956-чы илдә
«Исторический Архив» журналынын
2-чи №-синдә чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

583

А. Л. КОЛЕГАЈЕВӘ ТЕЛЕГРАМ

21. V. 1919-чу ил

Ш и ф р л ә

Козлов

Чәнуб чәбһәсинин Ингилаби һәрби шурасы,
Колегајевә

Сурәти Богучар, Ингилаби һәрби шуранын үзвү
Соколникова

Сурәти экспедиција гошунлары
команданлыгынын штабы
Хвесинә вә Белобородова

Белобородовун 20-си тарихли телеграммындан мәнә дәншәтли шејләр мә'лум олур, куја, әмрләр һиссәләрә

бир нечә күндән сонра кедиб чатыр, зиреһли автомо- билләр исә јаначагсыз галмышдыр. Бурадакылары һәрәкәтә кәтирирәм, сиз дә орадакылары һәрәкәтә кә- тирин. Тамбов һәрби комиссары телеграфла билдирир ки, сизин үчүн Богучара вә Уст-Медведитскаја 669 коммунист көндәрмишдир. Тәәччүб едирәм ки, бун- лар, һабелә 2000 курсант вә бундан элавә бир дивизија әлиниздә олдуғу һалда үсјаны јатырмаг үчүн гәти әмәлијјаты ләнкидирсиниз, һалбуки үсјаны дәрһал јатырмаг лазымдыр. Телеграфла даһа әтрафлы мәлу- мат верин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә 1934-чу илдә
«Пролетарская Революция»
журналынын 3-чу №-синдә
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

584

Л. Д. ТРОТСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ*

М ә х ф и

Тротскијә, Кијев вә олдуғу јердә

Украјнадан алынан мәлумата кәрә, орада бир чох биабырчылыглар Подвојскинин фәалијјәти нәтичәсиндә баш верир. Рузер, Ломов вә башгалары тәсдиг едирләр ки, биабырчылыгларын онда доггузу онун сәрәнчамларындан, һәр ишә гарышмасындан, зәбтләрә, ганунсуз мүсадирәләрә, интизамсызлыға вә и. а. имкан вермәсиндән доғур. Әкәр бу хәбәрләр аз да олса һәгигәтә ујғундурса, — демәк олар ки, мән буна шүбһә етмирәм, — Подвојскинин вә әмәкдашларынын дәрһал кәнар едилмәсиндә там гәтијјәтлә исрар един.

Мүдафиә Шурасынын Сәдри *Ленин*

*1919-чу ил мајын 21-дә
јазылмышдыр
Харкова көндәрилмишдир*

*Илк дәфә, макинадә јазылмыш
вә В. И. Ленинин элавә едиб
имзаладығы мәтндән чап олунур*

* Мүстәғим хәглә верилмишдир. Үнвандә «М ә х ф и», «Кијев вә» сөzlәри вә телеграмын мәтниндә «демәк олар ки, мән буна шүбһә етми- рәм» сөzlәри В. И. Ленинин әли илә јазылмышдыр. *Ред.*

585

Л. Д. ТРОТСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМЛАР

1

Тротскијә

Мехонәшинин мә'луматларындан*, шүбһәсиз, белә нәтичә чыхыр ки, үсјана дәрһал сон гојмаг тамамилә зәруридир, чүнки әкс тәгдирдә биз һеч һәштәрханы да әлимиздә сахлаја билмәрик. Буна көрә бир даһа тә'кид едирәм ки, Сиз һөкмән икинчи дәфә Богучара кедиб иши ахыра чатдырасыныз, чүнки Сокольниковун ишләри ачыг-аыкар јахшы кетмир.

Ленин

1919-чу ил мајын 22-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Макиада
јазылмыш сурәтиндән
чап олуңур

2

22. V. 1919-чу ил

*Шифрлә**Тротскијә*

Индичә хәбәр тутдуг ки, Рига јахынлығында чәбһә-миз јарылмышдыр. Көрүнүр, Рига әлдән кетмиш-дир³⁷⁹. Чох еһтимал ки, латыш буржуа забитләри хә-јанәт етмишләр. Ола да биләр ки, бүтүн Гәрб чәбһә-синдә үмуми гәти һүчүм һазырланыр. Бүтүн бунлар биздән Донбас үзәринә һәмләни он гат артырмағы вә нечә олурса-олсун Донда үсјаны дәрһал јатырмағы тәләб едир. Дүнән көндәрилмиш мин нәфәр курсант-дан әләвә**, Склјански илә биз ораја даһа мин нәфәр курсант верәчәјик. Сизә мәсләһәт көрүрәм ки, бүтүн гүввәнизи үсјанын ләғв олунмасына сәрф едәсиниз.

Ленин

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан
чап олуңур

* Мә'луматда билдирилирди ки, һәштәрхан рајонунда агыр вәзијјәт јаранмышдыр. *Ред.*

** «Дүнән көндәрилмиш мин нәфәр курсантдан әләвә» сөзләри Е. М. Склјанскийни әли илә әләвә едилмишдир. *Ред.*

586

М. В. ФРУНЗЕЈӘ ТЕЛЕГРАМ

Фрунзејә

Оренбург һаггында мәним 12 мај тарихли телеграмыма* Сиздән индијәдәк чаваб јохдур. Сусмағыныз нә демәкдир? Һалбуки Оренбургдан јенә дә шикајәтләр алыныр вә көмәк һаггында хаһишләр кәлир. Хаһиш едирәм бундан сонра мәним телеграмларыма даһа мунтәзәм чаваб верин. Чаваб көзләјирәм³⁸⁰.

Ленин

1919-чу ил мајын 22-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1940-чы илдә
«Военно-Исторический Журнал»ын
10-чу №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

587

Х. Г. РАКОВСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ

Шифрлә

Кијев, Раковскијә

РКП МК УКП МК-ја тәклиф едир ки, РКП МК-нын рә'јини өјрәнмәмиш тәзә пул бурахылышы вә ја карбованетс мүбадиләси кими мәс'улијјәтли малијјә мәсәләләрини Украјна Халг Комиссарлары Советинин мүзакирасинә вермәсин, чүнки белә тәдбирләр јалныз Үмумрусија мигјасында көрүлә биләр.

Бу директивин һәјата кечирилмәсини мүмкүн һесаб едиб-стмәдијиниз һаггында әтрафлы чаваб верин**.

Ленин, Крестински, Калинин

1919-чу ил мајын 22-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Н. Н. Крестинскинин әли илә
јазылмышы вә В. И. Ленинин
әлавә етдији мәтндән
чап олунур

* Бах: бу чилд, сәнәд 564. Ред.

** Сон чүмлә В. И. Ленинин әли илә јазылмышдыр. Ред.

588

ТАМБОВ ВЭ ВОРОНЕЖ ГУБЕРНИЈА ҺЭРБИ КОМИССАРЛАРЫНА ТЕЛЕГРАМЛАР

1

24. V. 1919-чу ил

Тә'чили, тамамилә нөвбәдәнкәнар

Тамбов

Губернија һәрби комиссары,
сурәти губернија ичраијјә комитәси

Сиз мәнә мә'лумат вермишсиниз ки, Соколникова 669 нәфәр коммунист көндәрмишсиниз вә мајын 22-дә 200 нәфәр көндәрирсиниз. Һалбуки јалныз үч јүз нәфәр кәлмишдир, јохлајын вә дәрһал җаваб верин. Коммунистләрин көндәрилмәсини ән җидди сурәтдә күчләндирмәк лазымдыр.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәҗмуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

2

Тә'чили

24/V. 1919-чу ил

тамамилә нөвбәдәнкәнар

Воронеж

Губернија һәрби комиссары,
сурәти губернија ичраијјә комитәси

Мә'лумат верин көрәк Соколникова нечә нәфәр коммунист көндәрилмишдир. Дәрһал җаваб верин. Коммунистләрин көндәрилмәсини ән җидди сурәтдә күчләндирмәк лазымдыр³⁸¹.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә, намә'лум шахсин
әли илә јазылмыш мәтндән
чап олунур*

589

ОДЕССА ИЧРАИЈӘ КОМИТӘСИНӘ ТЕЛЕГРАМ

24/V—19-чу ил

Одесса, ичраијә комитәси
Сурәти Раковскијә Халг Комиссарлары Совети
Кијев

Әчнәбиләрин өзбашына чыхыб кетмәсинә јол вермәк чинајәтдир. Руслары әчнәби ады илә бурахмаг хәјанәтә бәрабәр әксингилаби һәрәкәтдир. Үмумијјәтлә әчнәбиләр әвәз алынмадан бурахылмамалыдырлар, онлары бурахмаг һаггында јалныз мәркәзи һөкүмәт сәрәнчам верә биләр. Антанта өлкәләринин вәтәндашлары анчаг мәркәзи һөкүмәт тәрәфиндән едилән мүбадилә јолу илә бурахылмалыдыр. Франсадан әскәрләр—онларын ичәрисиндә украјналылар чохдур—гајытмајынча, бир нәфәр дә франсыз бурахылмамалыдыр. Бу көстәриши позмагда мүгәсир оланлар ән чидди мәс'улијјәтә чөлб едилмәлидирләр. Нәзәрә алын ки, фин һөкүмәти рус әскәрләринин Русијаја бурахылмасыны ачыгдан-ачыға Антантанын тәһрики илә ләнкидир, буна көрә дә Одессадан вә Украјнадан бир нәфәр дә буржуа, бир адам да бурахмајын. Бунлар истисна тәшkil едир: Чин фәһләләри, иранлылар, мәркәзин сәрәнчамы илә бурахыланлар³⁸².

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә, макинадә јазылмыш
вә В. И. Ленинн әлавә едиб
имзаладыгы мәтндән
чап олунур*

590

Х. Г. РАКОВСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ

Раковскијә

Александријанын еә Знаменканын алынмасы мұнасибәти илә тәбрик едирәм³⁸³. Тәкидлә хаһиш едирәм

ки, дөјүшдән азад олан гүввэләри Донбаса көндәрә-
синиз.

Ленин

*1919-чу ил мајын 24-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

*Е. М. Склјанскинин әли илә
јазылмыш мәтндән чап олунур*

591

Х. Г. РАКОВСКИЈӘ вә В. И. МЕЖЛАУКА ТЕЛЕГРАМ

26. V. 1919-чу ил

Шифрлә

Кијев

Халг Комиссарлары Совети Раковскијә
Харков, Халг һәрби ишләр комиссарынын мұавини
Межлаука

Донбаса фактики јардым һаггында һәфтәдә ики дә-
фә мәнә телеграфла мә'лумат вермәк барәдә хаһиши-
ми тәкрар едирәм. Бу хаһишин јеринә јетирилмәсини
тә'кид едирәм. Григорјевә галиб кәлмәк фүрсәтини
әлдән гачырмајын, Григорјевә гаршы вурушан әскәр-
ләрин бирини дә бурахмајын. Декрет вериб әһалини
тамамилә силаһсызлашдырын, бирчә дәнә дә түфәнк
кизләдәнләри амансызлыгла јериндәчә күлләләјин.
Инди ән мұһүм вәзифә: Донбасда тезликлә галиб кәл-
мәк, кәндләрдән бүтүн түфәнкләри јығмаг, мөһкәм
орду јаратмагдыр. Бүтүн күчүнүзү бу вәзифәјә верин,
сә'јинизи зәифләтмәјин, фәһләләри һамылыгла сәфәр-
бәрлијә алын. Бу телеграмы бүтүн көркәмли болше-
викләрә охујун.

Ленин

*Илк дәфә 1933-чу илдә
Ленин мәчмуәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

592

И. В. СТАЛИНЭ ТЕЛЕГРАМ

*Ш и ф р л э*Петроград, Смолны
Зиновјевэ Сталин үчүн*

Афгвардијачыларын Петроград үзэринэ һүчумунун бүтүн кедиши архамызда, бэлкэ һэтта чэбһәнин өзүндә дә мүтәшәккил хәјанәт олдуғуну дүшүнмәјә вадар едир. Нисбәтән аз бир гүввә илә һүчум едилдијини, сүр'әтлә ирәлиләмәни, һабелә Петрограда кедән макистраллардакы көрпүләрин дәфәләрлә партладылмасыны анчаг бунунла изаһ етмәк олар. Көрүнүр, дүшмән тамамилә әминдир ки, мүгавимәт үчүн бизим аз-чох мүтәшәккил һәрби гүввәмиз јохдур, бундан да башга, дүшмән архадан она көмәк едиләчәјинә бел бағлајыр (Ново-Соколникидә артиллерија анбарынын јандырылмасы, көрпүләрин партладылмасы, Оредеждә гијам һаггында бу күн кәлән хәбәр). Хаһиш едирәм бу чәһәтләрә хүсуси фикир верәсиниз вә гәсдләрин үстүнү ачмаг үчүн тә'чили тәдбирләр көрәсиниз.

*Ленин**1919-чу ил мајын 27-дә
јазылмышдыр*

Илк дәфә 1950-чи илдә
В. И. Ленинин Әсәрләринин
4-чу нәшринин 29-чу чилдидә
чап едилмишидир

Л. Б. Красинин әли илә јазылмыш
вә В. И. Ленинин әлавә едиб
имзаләдығы мәтндән чап олунур

593

Х. Г. РАКОВСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ

Кијев

Халг Комиссарлары Совети, Раковскијә

28. V. 1919-чу ил

Сизин 1815 №-ли телеграмынызда јенә дә пул чатышмазлығындан шикајәт едилир. Крестински инан-

* «Ш и ф р л э», «Смолны, Зиновјевэ Сталин үчүн» сөзләри
В. И. Ленинин әли илә јазылмышдыр. Ред.

дырыр ки, лап чох көндәрилмишдир. Онлар Литвиненко илэ там разылыға кәлмишләр. Анлашылмазлыг-лара бирдәфәлик сон гојмаг лазымдыр. Тә'чили ајдын-лашдырын көрәк нә гәдәр алмышсыныз, нә гәдәри јолдадыр. Сизин вә Литвиненконун биркә имзасы илэ, шифрлә тез, дәгиг чаваб верин көрәк Сизә мәһз нә гәдәр лазымдыр. Биз хәсислик етмәјмәјик, Сиз исә бөлкүдә гајда-ганун олмасы үчүн тә'минат верин.

Ленин

Илк дәфә 1933-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXIV җитабында
чап едилмишдир

Әлҗәмәсинадан чап олунур

594

Х. Г. РАКОВСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ

Ш и ф р л ә

Кијев, Раковскијә*
МК-нын директиви

Бүтүн гүввәләр Донбасда чәмләшдирилсин, Гәрб чәбһәсиндән нә гәдәр көтүрмәк мүмкүнсә көтүрүлсүн, сизин Гәрб чәбһәниздә бүтүн фәал әмәлијјат азалды-лыб минимума сндирилсин, Пјатаков, Бубнов Чәнуб чәбһәси үчүн фәһләләри өз шәхси мәс'улијјәтләри ал-тында һамылыгла, даһа гәтијјәтлә сәфәрбәрлијә ал-магдаи өтрү Харкова вә Јекатеринослава көндәрил-синләр³⁸⁴.

Ленин**

1919-чу ил мајын 28-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV җитабында
чап едилмишдир

Макинада јазылмыш
В. И. Ленинин әлавәси олан
сурәтиндән чап олунур

* «Ш и ф р л ә», «Кијев, Раковскијә» сөзләри В. И. Ленинин әли илә јазылмышдыр. Ред.

** Сәһәди Н. Н. Крестински вә Л. Б. Каменев дә имзаламышлар. Ред.

595

В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНҚОЈА
ВӘ Н. И. ПОДВОЈСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ

Шифрлә

Кијев, Антонова, Подвојскијә
 Сурәти Раковскијә

Донбаса көмәк көстәрилмәдијиндән Бахмут вә Славјанск үчүн тәһлүкә јаранмышдыр. Сизә јенә тәклиф едирәм бир дәгигә дә ләнкитмәјин вә һәгигәтән елә верин ки, сиздән нә тәләб едилмишдирсә һамысы јеринә чатсын. Ләнкидилсә, һеч бир бәраәт олмаја-чагдыр.

Мүдафиә Шурасынын Сәдри *Ленин*

*1919-чу ил мајын 29-да
 јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1929-чу ил јанварын 20-дә
 «Красная Звезда» гәзетинин
 17-чи №-сіндә чап едилмишдир*

*Е. М. Склјанскинин әли илә
 јазылмыш вә В. И. Ленинин
 имзаладығы мәтндән чап олунур*

596

А. А. ИОФФЕЈӘ ТЕЛЕГРАМ*

29. V. 1919-чу ил

Ш и ф р л ә

Кијев
 Украјна Халг Комиссарлары Совети
 Раковскијә Иоффе үчүн

Бу телеграмы Раковскијә, Межлаука, Ворошилова, Пјатакова, Бубнова, Қвирингә вә башга ән көркәмли ишчиләрә охујун.

Мән буну сизин тәрәфиниздән чинајәт һесаб едирәм ки, Тротскини дилә тутуб Подвојскини сахлатдыр-мышсыныз.

* Мүстәғим хәтлә верилмишдыр. Ред.

фыны вахтында шифрли телеграмла мәнә билдирин. Јардым гүввэләринә даһа диггәтлә нәзәр јетирин; чәбһәјаны әһалини һамылыгла сәфәрбәрлијә алын; снјаси ишә фикир верин. Јекунлары һәр һәфтә шифрли телеграмла мәнә билдирин. Бу телеграмы Муралова, Смирнова, Розенголтса, бүтүн көркәмли коммунистләрә вә Питер фәһлэләринә охујун. Алынмасыны хәбәр верин. Оренбург казакларынын сәфәрбәрлијә алынмасына чидди диггәт јетирин. Сиз чавабдәһсиниз ки, һиссәләр позулмаға башламасын вә руһ дүшкүнлүјү олмасын. Ишин әмәлијјат чәһәтинә алудә олмајын.

Ленин

*Илк дәфә натамам шәкилдә
1930-чу илдә бу китабда
чап едилмишдир:
«Ватәндаш муһарибәси. 1918—1921»,
III чилд*

*Там шәкилдә 1950-чи илдә
В. И. Ленинин Әсәрләринин
4-кү нәшринин 35-чи чилдиндә
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олуңур

598

Д. И. ЈЕФРЕМОВА ТЕЛЕГРАМ

30. V. 1919-чу ил

10-чу ордунун Ингилаби һәрби шурасы
Јефремова

Саритсынын мүдафиәси заманы Сталинин мүәјјән етдији тәдбирләрин һәјата кечирилмәсиндә иштирак етмиш олан ән мәс'ул вә ән әзмкар Саритсын ишчиләриндән дәрһал бир груп ајырын вә онлара тапшырын ки, бүтүн бу тәдбирләри ејни дәрәчәдә әзмлә һәјата кечирмәјә башласынлар. Мәс'ул шәхсләрин адларыны телеграфла билдирин*.

Мүдафиә Шурасынын Сәдри *Ленин*

*Илк дәфә 1934-чу илдә
«Пролетарская Революция»
журналынын 3-кү №-синдә
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олуңур

* Бах: бу чилд, сәнәд 621. Рәд.

599

Л. Д. ТРОТСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ

Тротскијә

Алынан, лакин там јохланмамыш олан мә'лумата көрә, Миллерово истигамәтіндә чәбһәнин јарылмасы кенишләниб демәк олар чарәсиз бир фәлакәт дәрәчәсинә чатмышдыр³⁸⁵; белә бир вахтда Сизин сусмағыныз мәни ифрат дәрәчәдә һејрәтләндирир. Дүшмәнин үсјанчыларла бирләшмәсинә мане олмаг үчүн мәһиз нә кими тәдбирләр көрүлмүшдүр?

Ленин

1919-чу ил мајын 30-да
јазылмышдыр

Илк дәфә 1938-чи илдә
«Большевик» журналынын
2-чи №-сіндә чап едилмишдир

Е. М. Склјанскинин
әли илә јазылмыш мәтндән
чап олунур

600

В. И. МЕЖЛАУКА вә К. Ј. ВОРОШИЛОВА
ТЕЛЕГРАМ

Харков јол. Межлаука вә јол. Ворошилова

Тротски илә данышылмадан чаваб верилә билмәз; Склјански инди Тротскијә телеграфла мә'лумат вермәкдәдир.

Тәсдиг едирәм ки, Чәнуб чәбһәсинә әлавә гошун вермәк зәруридир, нә кејим, нә дә силаһ көзләмәк лазым дејилдир, чүнки бизим Чәнуб чәбһәмиз бунун гајғысына галачагдыр. Мән бу ишин фөвгәл'адә дәрәчәдә тә'чили олдуғуну дәфәләрлә көстәрмишәм, амма Чәнуб чәбһәсинә фактики олараг нә гәдәр әлавә гошун көндәрдијиниз һаггында Сиздән дәгиг мә'лумат алмамышам.

Ленин

1919-чу ил мајын 30-да
јазылмышдыр

Илк дәфә натамам шәкилдә
1942-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Там шәкилдә 1956-чы илдә
бу китабда чап едилмишдир:
В. И. Ленин. «Мүһарибәјә даир
мәктублашма», Москва

Макинадә јазылмыш сурәтіндән
чап олунур

601

***МК-нын ТЭШКИЛАТ БҮРОСУНА**³⁸⁶

Мән мәрәсимләрдә иштирак едәнләри партијадан харич етмәк тәрәфдарыјам.

30/V.

Ленин

*1919-чу ил майын 30-да
язылмышдыр*

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүүснин XXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

602

***ҮМУМРУСИЈА БАШ ШТАБЫНА**

31. V. 1919-чу ил.

Јол. Раттел!

Буну тәгдим едән јол. Јевкенија Богдановна Бош Литва—Белорусија республикасы Мұдафиә шурасынын үзвүдүр.

Минскдә фәһлә баталјонлары тәшкил етмәк үчүн түфәнк вә башга силаһ, сонра һәрби рәһбәрләр ла-зымдыр.

Дејирләр, сүрүндүрмәчилик вә саирә үзүндән иш ләнкијир.

Сиздән хаһиш едирәм ки, нә вермәк мүмкүн олдуғу-ну вә нә верилмәли олдуғуну *даһа дәгиг вә даһа тез ајдынлашдырыб* Склјанскијә вә мәнә зәнк вурасыныз.

Мұдафиә Шурасынын Сәдри *В. Улјанов (Ленин)*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүүснин XXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

603

И. В. СТАЛИНЭ ТЕЛЕГРАМ

Петроград, Смолны
Зиновјевә Сталин үчүн

Питер барәсиндә дејирләр: 1) Питерин өзүндә орду әјаләтдән кәлән һиссәләрә нисбәтән даһа чох позул-

мушдур вә әјаләт һиссәләри Питер һиссәләринин тә'-сири алтында позулур; 2) гошунларын кифајәт гәдәр-дән дә чох олмасына бахмајараг, кејфијјәтинин писли-ји нәтичәсиндә бизим тәрәфимиздән демәк олар һеч һүчум јохдур; 3) һәрби органлар Питери беш вә ја он күнә евакуасија етмәји гәрара алмышлар, ваһимәјә са-лан өз гәрарлары илә позгунлуғу күчләндирир вә диг-гәти һүчум етмәјә јох, евакуасијаја јөнәлдирләр; 4) 7-чи ордунун команданы өз штабында дејилдир, Зиновјевин јанындадыр, Зиновјевин адјутантына чев-рилмишдир, өз штабындан ајры дүшмүшдүр, бунунла ишә зијан вурулур, хаос вә ваһимә шиддәтләнир.

Хаһиш едирәм мә'лумат верәсиниз көрәк бу хәбәр-ләр нә дәрәчәдә дүздүр вә үмумијјәтлә ишләр нечә-дир. Хаһиш едирәм һәр күн мәнә шифрлә телеграм кәндәрин. Үмидварам ки, шифрләмәк үчүн катибиниз вар.

Ленин

*1919-чу ил мајын ахырларында
јазылмышдыр*

*Илк дәфә,
шифри ачылмыш мәтниндән
чап олунур*

604

Е. М. СКЛАНСКИ ИЛӘ МӘКТУБ МУБАДИЛӘСИ

Е. М. СКЛАНСКИЈӘ

Бәс нә үчүн биз мина кәмисинә атәш ачмамышыг?

Е. М. СКЛАНСКИНИН ЧАВАБЫ

Әлиминз чатан јердә дејилди.

Е. М. СКЛАНСКИЈӘ

Телефонла Ватсетисә хәбәр вермәк (о бу күн теле-фонла Зиновјевлә данышачагдыр) вә тапшырмаг ла-зымдыр ки, ишә **к ү ч в е р с и н**.

*1919-чу илин мајында вә ја ијунунда
јазылмышдыр*

*Илк дәфә натамам шәкилдә
1925-чи ил сентјабрын 23-дә
«Правда» гәзетинин 217-чи №-синдә
чап едилмишдир*

*Там шәкилдә илк дәфә,
әлјазмасындан чап олунур*

605

**В. И. МЕЖЛАУКА, К. Ј. ВОРОШИЛОВА,
Г. Н. МЕЛНИЧАНСКИЈЭ, Ф. А. АРТЈОМА,
Г. Н. КАМИНСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ**

Шифрлэ

Харков, Межлаука, Ворошилова,
Мелничанскијэ, Артјома, Каминскијэ

Нечэ олурса-олсун ичласбазлыға дэрһал сон гојмаг, һэр шеји вэ бүтүн ишләри һәрби гајдаја кечирмэк, дәгиг мүэјјән олунмуш ишин јеринэ јетирилмәси үчүн һөкмән җавабдеһ олан ајры-ајры шәхсләр тәјин етмәк лазымдыр. Һәр јердә һәрби интизам олмалыдыр. 2-чи орду команданы вэ 2-чи орду Ингилаби һәрби шурасы һәр шеји езләринин билаваситә рәисиндән, јәни Киттисдән сорушмалы, хусуси групплар һаггында вэ Украјна җәһәсини үстүөртүлү бәрпа етмәк үчүн көстәрилән башга бу кими тәшәббүсләр һаггында лајиһәбазлығы кәнара атмалыдырлар. Истәр Украјнада, истәрсә дә Киттисдә кејим дә, силаһ да кифајәт гәдәрдир. Әкәр хаос, ичласбазлыг арадан галдырылса, биринчилик һаггында мүбаһисә кәсилсә, һәр шеј тапмаг олар. Мүэјјән едилмиш нарјадларын јеринэ јетирилмәси фактлары һаггында, јәни гошун һиссәләринин тәјинат јеринэ кәлмәси, силаһ топланмасы вэ саирә һаггында дәгиг мә'лумат верин.

Ленин

*1919-чу ил ијунун 1-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәҗмуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

606

В. И. МЕЖЛАУКА вэ К. Ж. ВОРОШИЛОВА ТЕЛЕГРАМ

Харков

Межлаука, Ворошилова

Сурәтї Мелничанскїјә, Артјома, Каменскїјә

МК-нын Сијаси Бүросу ијунун 1-дә топлашмышдыр; Сијаси Бүро Тротскинин фикринә тамамилә шәрикдир вә 2-чи, 8-чи, 13-чү ордулары бирләшдирмәк, хусуси. Донетс бирлији јаратмаг һаггында украјналыларын планыны гәти рәдд едир³⁸⁷.

Биз тәләб едирик ки, Ворошилов вә Межлаук өзләринин билаваситә вәзифәсини — күчлү Украјна орду-су јаратмаг вәзифәсини јеринә јетирсинләр. Сабаһ, јахуд бири күн Тротски сизи Изјума чағырачаг вә даһа мүфәссәл сәрәнчам верәчәкдир. Даһа дәгиг шәкилдә, тез-тез вә анчаг фактлар әсасында мә'лумат верин көрәк нә етмишсиниз, хусусән билдирин көрәк Ворошилов Григорјевдән вә башга јерләрдән нә гәдәр һәрби әмлак алмышдыр.

МК Сијаси Бүросунун тапшырығы илә *Ленин*

1919-чу ил ијунун 1-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә натамам шәкилдә
1942-чи илдә
Ленин мәҷмуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Там шәкилдә илк дәфә,
әлјазмасындан чап олунур

607

КАТИБӘ ТАПШЫРЫГ³⁸⁸

1) Русија Телеграф Ајентлијинә зәнк вурун ки, буну филан гәдәр гәзетә,
« « шәһәрә вердикләри һаггында сабаһ
мәнә јазылы мә'лумат көндәрсинләр.

2) Чинчеринэ зэнк вурун ки, бу, радио илэ алман, франсыз вэ инкилис диллэриндэ верилсин.

1919-чу ил ијунун 2-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә, әлјазмасындан
чап олунур

608

И. В. СТАЛИНЭ ТЕЛЕГРАМ

Петроград
Смолны
Зиновјевэ Сталин үчүн

Шифрли телеграмынызы алдым.

Шадам ки, мәнә верилән мә'лумат дүз чыхмады. Шифрлэ вэ кэлән оlanda мүмкүн гәдәр тез-тез мә'лумат верин. Е'тибарлы адамла чәбһәнин хәритәсини кәндәрин.

Сәфирликләрин вэ әчнәбиләрин һамысыны көчүр-мәк лазымдыр. Јеничә кәлән полк өзүнү јахшымы көс-тәрди?*

Ленин

1919-чу ил ијунун 2-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

609

И. В. СТАЛИНЭ ТЕЛЕГРАМ³⁸⁹

Петроград
Смолны
Зиновјевэ Сталин үчүн

Окулов көстәрир ки, 7-чи орду Гәрб чәбһәсинин Ин-гилаби һәрби шурасындан ајры дүшмүшдүр, бу исә

* «Сәфирликләрин... көстәрди?» мәтнинин алтындан В. И. Ленин хәтт «тәкмиш вэ кәнарында «Шифрлэ» сөзүнү јазмышдыр. Ред.

долашыглыг төрөдир, чэбһә ишчиләринин үзәриндән мәс'улијјәти көтүрүр, онлары ишдән сојудур. Гәрб чэбһәсинә табе олан Петроград даирәси өзүнүн бүтүн еһтијатларыны 7-чи ордуја ајырыр, бунлары чэбһәјә вә җалан ордуларә вермир. Позерн һәмишә Питердә олур, Чэбһә шурасы илә зәһф әлағә сахлајыр, артыг мөвчуд олан чэбһә тәһһизат органларындан истифадә етмәк әвәзинә паралел тәһһизат органлары јарадыр. Окулов тәклиф едир ки, 7-чи орду ја тамамилә чэбһә команданлығына табе едилсин, ја да ајрылыб бир-баш Гәраркаһа табе едилмәклә хүсуси вәзијјәтә кечирилсин.

Питерин даим мүстәгиллијә мејл етдијини биллрәм вә бу фикирдәјәм ки, Сиз бүтүн ордулары бирләшдирмәкдә Ингилаби һәрби шураја көмәк етмәлисиниз. Гәкчә 7-чи ордунун дејил, диқәр гәрб ордуларынын да гәјғысына галмаг лазымдыр. Мә'лумат верин көрәк Сиз нә едәчәксиниз.

Елә етмәк лазымдыр ки, Окулов илә мұнағишә бөјүмәсин. Јахшыча өлчүб-бичин, чүнки ону елә-белә кери чағырмаг олмаз.

Бу күн өјрәндим ки, даһа бир Питер полку дүшмән тәрәфинә кечмиш, ики полк һүчумдан бојун гачырмышдыр. Нәзарәти вә фәһләләрин дахил едилмәсини күчләндирмәк лазымдыр.

Ә ч н ә б и л ә р ә к ә л д и к д ә, онлары чыхармағә тәләсмәмәји мәсләһәт көрүрәм. Јахшы олмазмы ки, сонра *д ә ј и ш м ә к* үчүн һәбс дүшәркәсиндә сахлајасыныз*.

Ленин

*1919-чу ил ијунун 3-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәҷмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишидир*

*Е. М. Склјанскинин
әли илә јазылмыш
вә В. И. Ленинн әлағә едиб
мәзаладығы мәтндән чап олунур*

* Телеграмын «Елә етмәк» сөзләриндән сонрақы мәтни В. И. Ленинн әли илә јазылмышдыр. *Ред.*

610

И. В. СТАЛИНӘ ТЕЛЕГРАМ

Петроград
Смолны, Сталинә

Әкәр Питер чәбһәсиндә вәзијјәт әлверншлиндирсә, сүр'әтли вә гәти зәрбә үчүн вар гүввәни топламаг ләзымдыр, чүнки башга јерләрдә гошуна олдугча бөјүк еһтијач вардыр.

МК-нын гәрары илә Петерс Питердә галмалыдыр, Натсаренус исә гајыдачагдыр*.

Ленин

1919-чу ил ијунун 3-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1938-чи илдә
«Большевик» журналынын
2-чи №-сіндә натамам шәкилдә
чап едилмишдир

Там шәкилдә илк дәфә,
әлјазмасындан чап олунур

611

С. И. ГУСЕВӘ, М. М. ЛАШЕВИЧӘ,
К. К. JURЕНЕВӘ ТЕЛЕГРАМ

3. VI. 1919-чу ил

Шифрлә

Симбирск
Шәрг чәбһәсинин Ингилаби һәрби шурасы
Гусевә, Лашевичә, Јуреневә

Склјански ијунун биринчи јарысында он мин түфәнк вермәји гәти вә'д етмишдир. Оренбург казакларына вә башгырдлара хусуси диггәт јетирин, чүнки әввәлки һүчумда биз ағылсызлыг етдик, фүрсәти әлдән вердик вә бу гүввәләрдән истифадә етмәдик. Онлары тә'чили сәфәрбәрлијә алын, ораја ағыллы, тәмкинли, ишбилән, тәчрүбәли адам кәндәрин, буна, бүтүн чәбһә-

* «Әкәр ...вардыр» мәтнинин алтындан В. И. Ленин хәтт чәкмиш вә кәнарында «Шифрлә» сөзүнү јазмышдыр. Телеграмын әввәлиндә В. И. Ленин И. В. Сталинә белә бир кәстәриш јазмышдыр: «Шифрләри ачмаг үчүн өзүнүзә катиб кәтүрүн». Ред.

јаны золагда адамлары һамылыгла сәфәрбәрлијә алмаг ишинин зәифләдилмәмәсинә вә әһалидән түфәнк јығылмасына сон дәрәчә бөјүк диггәт јетирин.

Ленин

*Илк дәфә 1934-чу илдә
«Пролетарская Революция»
журналынын 3-чу №-синдә
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

612

Г. Н. МЕЛНИЧАНСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ

Харков
Мелничанскијә

Елә билирдим Тротски илә Сиз даһа јахшы разылыға кәләрсиниз, чүнки јериндә һәр шеј даһа ајдын көрүнүр. Шәхсән мән истәрдим ки, һамылыгла сәфәрбәрлијин фактики сурәтдә кечирилмәсинә нәзарәт етмәк үчүн Сиз Харьковда вә Јекатеринославда галазыңыз. Хәбәр верин керәк Тротски кетмишдирми. Онунла там разылыға кәлмишсинизми вә Дыбенконун өзбашыналығына сон гојмаг, хусусилә онун ганунсуз слараг зәбт етдији һәрби әмлакы жери алмаг үчүн Тротски тәдбир көрмүшдүрмү.

Ленин

*1919-чу ил ијунун 3-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә,
телеграф бланкынын мәтниндән
чап олунур*

613

К. В. ЧИЧЕРИНӘ³⁹⁰

ј. Чичерин!

1) Сиз бу һиндлијә көмәк көстәрмәк үчүн нә етминиз?

- мэгалэсинин дэрч олунмасында?
— башга мәсэлэләрдә?

- 2) Дүнјанын бөлүшдүрүлмәси $\left\{ \begin{array}{l} \text{Инкилтәрә} \\ \text{вэ} \\ \text{Франса тәрәфиндән} \end{array} \right\}$
Түркијәнин »
мүстәмләкәләрин »
Иранын вэ и. а.

бөлүшдүрүлмәси һаггында *мә'луматлара, вә-
рәгәләрә, хәритәләрә күч вермәк* ла-
зымдыр.

- 3) Британија фәһлэләринин «ултиматуму» илә әла-
гәдар олараг радио нә верир? («Вечерние Известия»
3. VI.)³⁹¹.

Салам! *Ленин*

*1919-чу илин ијунунда,
3-дән сокра јазылмышдыр*

*Илк дәфә, әлјазмасындан
чап олунур*

614

С. И. ГУСЕВЭ вэ М. М. ЛАШЕВИЧЭ ТЕЛЕГРАМ

4. VI. 1919-чу ил

Шифрлә

Симбирск

Шәрг чәбһәсинин Ингилаби һәрби шурасы
Гусевә, Лашевичә

Ағрызын вә хусусилә Глазовун итирилмәси мәни
сон дәрәчә нараһат етмишдир. Тә'чили тәдбирләр кер-
мүшсүнүзмү? Сәбәбләрини ајдынлашдырмышсыныз-
мы? Тротски 3-чү ордуја һејран иди; бу ордуја нә
олду?

Ленин

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV kitabында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

615

М. И. ЛАТСИСЭ.

4. VI. 1919-чу ил

Жол. Латсисэ

Эзиз жолдаш! Мәктубунузу вә әлавәләри алдым. Каменев дејир — вә онун билдирдијинә көрә, бир нечә нәфәр *ән көркәмли чекист* тәсдиғ едир — ки, Украјнада Фөвгәл'адә комиссијалар *чох еркән* јарадылдыгларына вә ичәриләринә кәнардан сохулмуш үнсүрләр бурахдыгларына көрә сәјсыз-һесабыз фәләкәтләр төрәтмишләр.

Тәркиби даһа чидди јохламағ лазымдыр,—үмидварам ки, Дзержински һәмин ишдә Сизә бурадан көмәк едәр. Нсчә олурса-олсун чекистләри һәрәкәтә кәтирмәк вә кәнардаи сохулмуш үнсүрләри говмағ лазымдыр.

Мүнасиб бир кәлән олдугда, Украјнада Фөвгәл'адә комиссијаларын тәркибинин тәмизләнмәси барәсиндә, ишин јекунлары барәсиндә мәнә даһа әтрафлы мә'лумат верин.

Салам! Сизин *Ленин*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

616

И. В. СТАЛИНӘ ТЕЛЕГРАМ

4. VI. 1919-чу ил

Бүтүн Питер МК-чылары илә Окулов арасында һәр һалда кетдикчә артан мүнағишә олдугуну, Питердә һәрби ишдә максимум әлбирлијин сөн дәрәчә вачиб вә һәмин чәһнәдә тезликлә гәләбә чалынмасынын исә зәрури олдугуну нәзәрә аларағ, МК-нын Сијаси Бүросу вә Тәшкилат Бүросу Окулову мүвәггәти кери чағы-

рыб Троцки јолдашын сэрэнчамына көндөрмәји гәрара алып.

МК-нын Сијаси Бүросу вә Тәшкилат
Бүросу адындан

*Ленин**

Петрограда көндөрилмишдир

Илк дәфә 1942-чи илдә

*Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олуңур

617

И. В. СТАЛИНЭ ТЕЛЕГРАМ

4. VI. 1919-чу ил.

Ш и ф р л ә

Петроград
Смолны, Сталинә

Мән белә һесаб едәрдим ки, Натсаренусу Украјнаја бурахмаг лазымдыр, орада ишчиләрә һәдсиз тәләбат вардыр, сиздә исә ишчиләр артыгдыр. Сонра хаһиш едирәм ки, комиссарлар сарыдан чох-чох зәифләмиш олан Гәрб чәбһәсинә кедәсиниз. Үмүмән бүтүн чәбһәјә көмәк етмәк сон дәрәчә зәруридир. Бунун үчүн Смилга илә көрүшмәји бәлкә фајдалы билирсиниз.

Сизин мәктубуңузла бирликдә материаллары алдым, арашдырмаға башламышам.

Ленин

Илк дәфә

натамам шәкилдә 1942-чи илдә

*Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

*Там шәкилдә илк дәфә,
әлјазмасындан чап олуңур*

* Сонра Л. Б. Каменевин (В. И. Ленинни әли илә јазылмышдыр), И. Н. Крестинскиин, Л. П. Серебрјакун, Ј. Д. Стасованын, Н. П. Крестинскиин әли илә јазылмыш имзалары кәлир. *Ред.*

618

И. В. СТАЛИНӘ вә Г. Ј. ЗИНОВЈЕВӘ ТЕЛЕГРАМ

5. VI. 1919-чу ил

Петроград

Смолны

Сталинә, Зиновјевә

Натсаренусун мәсәләсини МК-ја верирәм. Нәзәрә алмаг лазымдыр ки, чәнубда вәзијјәт олдугча писләшмишдир, фәлакәт тәһлүкәси вардыр. Орада һеч адам јохдур, сиздә исә адамлар артыгдыр³⁹². Чичеринә јетирдим. Чәваб атәши ачмаг һаггында сизин әмринизә, әлбәттә, е'тираз етмирәм³⁹³.

Ленин

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

619

Г. Ј. ЗИНОВЈЕВӘ ТЕЛЕГРАМ

Петроград

Смолны, Зиновјевә

Әрзаг комиссарлығы белә һесаб едир ки, Питердә еһтијат алты күнлүкдән чохдур; о билдирир ки, Питерә анчаг бир һәфтәлик еһтијат верә биләр. Бу күн сәһәр 20 вагон јола салынмышдыр, артыг Нижнидән 30 вагон көндәрилмишдир. Сонра Мелитопол гәзасындан Питер дәстәләринин 200 вагон апармалары үчүн нарјад верилмишдир, вагонларын јарысы һазырдыр.

Ленин

*1919-чу ил ијунун 5-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1933-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

620

А. С. БУБНОВА ТЕЛЕГРАМ

5. VI. 1919-чу ил.

Ш и ф р л а

Харков

Халг һәрби ишләр комиссарынын мұавини Межлаука
Бубнов үчүн

Өтрафлы хәбәрләр вермәјинизә вә әзмкарлығыныза
көрә тәшәккүр едирәм, лакин иши ахыра чатдырмаг
лазымдыр. Неч кәсә архајын олмајын, там һазыр һис-
сәләр тәјинат јеринә кәтириләнәдәк вә ја чәбһә һиссә-
ләринә дахил едиләнәдәк шәхсән орада галын*.

Ленин

Илк дәфә 1934-чу илдә
«Пролетарская Революция»
журналынын 3-чу №-синдә
чап едилмишидир

Әлјазмасындан чап олунур

621

10-чу ОРДУНУН

ИНГИЛАБИ ҺӘРБИ ШУРАСЫНЫН ҮЗВҮ

Д. И. ЈЕФРЕМОВА ТЕЛЕГРАМ

Ш и ф р л а

Саритсын

10-чу ордунун Ингилаби һәрби шурасынын үзвү
Јефремова

Сөһбәт неч дә гејри-легал тәшкилатлардан вә әсла
онун сахланмасындан кетмәмишдир**. Сизин ағлы-
ныза белә бир гәрибә фикир кәлә билмәсинә тәәччүб
едирәм. Сөһбәт бүтүн Саритсын фәһләләринин һамы-
лыгла сәфәрбәрлијә алынмасындан вә ән гәтијјәтли

* В. И. Ленин телеграмын јухары һиссәсиндә јазмышдыр:
«Ск л њ а н с к и ј а. Бубнов 4/VI-да телеграфла билдирир ки, Јекатерино-
слава јола дүшүр. Әкәр үнваныны билирсинизсә, дәјишдирин». Ред.

** Көрүнүр, В. И. Ленинин Д. И. Јефремова 1919-чу ил 30 мај тарих-
ли телеграмы нәзәрдә тутулур (бах: 6-у чилд, сәнәд 598). Ред.

ингилаби мұһарибәнин бүтүн үсулларындан, чәбһә архасынын хүсуси бир сәртликлә тәмизләнмәсиндән кетмишдир. Телеграфла мә'лумат верин көрәк мәһз нә кими тә'чили тәдбирләр көрүрсүнүз.

Ленин

*1919-чу ил иҗунун 6-да
язылмышдыр*

*Илк дэфә 1942-чи илдә
'Девия мәҗмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлҗазмасындан чап олунур

622

Г. J. СОКОЛНИКОВА ТЕЛЕГРАМ

Козлов

Чәнуб чәбһәсинин Ингилаби һәрби шурасы
вә олдуғу јердә Соколникова

Үсјанын ләғв едилмәсини вар гүввә илә сүр'әтлән-
дирин, јохса чәнубда чәбһәнин јарылмасы үзүндән
чох бөјүк фәлакәт тәһлүкәси вардыр. Сизә курсантлар
вә батареја көндәрилмишдир. Тез-тез мә'лумат верин.

Ленин

*1919-чу ил иҗунун 6-да
язылмышдыр*

*Илк дэфә 1938-чи ил февралын 23-дә
'Правда' гәзетинин 53-чу №-синдә
чап едилмишдир*

Әлҗазмасындан чап олунур

623

Л. Д. ТРОТСКИЈӘ

Шифрлә

Тротскијә

Јаныма башгырдларын нүмајәндәләри кәлмишди-
ләр; хаһиш едирләр ки, онларын гошунлары чәнуба

јох, шэргэ тэ'јин олунсун. Дејирлэр ки, онлар шэргдэ, өз јерлэриндэ Челјабинскин тез алынмасына көмэк едэ билэрлэр, чүнки гырғызлар да онлара гошуларлар; чэнубда исэ онлар күчсүздүрлэр вэ горхурлар ки, неч бир иш көрэ билмэсинлэр. Чох хаһиш едирэм ки, мәнчэ, чидди олан бу дәлиллэри өлчүб-бичэсиниз.

Үсјаны ләғв етмәк мәсәләсиндә Сокольникову тәләс-дирин. Натсаренусу чәнуба веририк. Тамбов губернијасында Подбелски јахшы ишләјир, һәрби тәдарүкү артырмышдыр вэ 20 000 чүт узунбоғаз чәкмә тәдарүк едир.

Ленин

*1919-чу ил ијунун 6-да
јазылмышдыр*

*Илк дэфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

624

С. И. ГУСЕВЭ вэ М. М. ЛАШЕВИЧЭ ТЕЛЕГРАМ

Шифрлә

Симбирск

Шэрг чәбһәсинин Ингилаби һәрби шурасы

Гусевэ, Лашевичэ

Чәнубда вәзијјәт чох ағырдыр, буна көрә чәтин ки, сизә әлавә гошун верә биләк. Сиз кәрәк вар гүввә илә чәбһәјаны золагда адамлары сәфәрбәрлијә, бә'зән дә һамылыгла сәфәрбәрлијә алмаға, јерләрдә һәрби тәдарүкә вэ әһалидән түфәнк топламаға киришәсиниз. Түфәнк кизләтмәк үстүндә күлләләјин. Ән бөјүк тәһлүкә буну һесаб едирәм ки, Колчак чәбһәни јарыб Питерә јахынлашмағ үчүн Вјатка үзәринә јернә биләр. Ән чидди диггәт јетирин, Глазов јахынлығындакы чәбһә һаггында тез-тез мә'лумат верин. Склјански илә биз ораја әлавә гошуи көндәри-

рик, һәрчәнд Муралов гәрибәдир ки, сусур вә өзү әла-
вә гошун истәмир.

Ленин

*1919-чу ил иҗунун 6-да
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1933-чу ил февралын 23-дә
«Правда» гәзетинин 53-чу №-синдә
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

625

Е. М. СҚЛЈАНСКИЈӘ

8/VI, кечә саат 2¹/₂-да.

ј. Склјански! Индиңа Сталинин вә Зиновјевин телег-
рамыны алдым. Үмидварам ки, Сиз артыг сәрәнчам
вермишсиниз (*з ә р у р и д и р!* чарә јохдур! ¹/₂ вә ја ²/₃,
јә'ни 2 полк *Архангелск* чәбһәсиндән, 1 полк *Ш ә р г*
чәбһәсиндән) вә артыг Зиновјевә *чаваб вермишсиниз*.
Әкәр вермәмишсинизсә, телефонла она зәнк един.

Ижевскин алынмасы Шәргдән (әлбәттә, Шәргин
чануб групундан) даһа чох кәтүрмәјә имкан верир.

Мәнә *чаваб* верин.

Хәјанәтләр чохалдығы үчүн буржуазијадан вә забит
аиләләриндән адамларын киров кәтүрүлмәсини күч-
ләндирмәк лазымдыр. Дзержински илә данышыб ра-
зылашын.

Мелничанскијә (мәним имзамла) телеграм вурун
ки, кәлмәјәнләри тәрәддүд едиб күлләләмәмәк биа-
бырчылыг оларды.

Белобородова (јенә мәним имзамла) телеграм вурун
ки, дүшмәни «јыхмаг» дејил, *мәһв етмәк* лазымдыр,
дәгиг *чаваб* вермәк лазымдыр ки, һарада, нә гәдәр
алынмышдыр, һансы станитсалар алынмышдыр, һан-
сы јерләр вә нечә тәмизләнмишидир³⁹⁴.

Сизин Ленин

*1919-чу ил иҗунун 8-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1934-чу илдә
«Пролетарская Революция»
журналынын 3-чу №-синдә
чап едилмишидир*

Әлјазмасындан чап олунур

626

ШӨРГ ЧӨБҺӘСИНИН ИНГИЛАБИ ҺӘРБИ ШУРАСЫНА ТЕЛЕГРАМ

МК васитәсилә
белә бир директив вермәли

Шөрг чөбһәсинин Ингилаби һәрби шурасы
Лашевичә, Јуреневә, Гусевә, Розенголтса,
Смирнова, Муралова

Питер јахынлығында вәзијјәтин олдугча писләш-
мәси вә чәнубда чөбһәнин јарылмасы бизи сизин чөб-
һәдән јенә вә јенә гошун көтүрмәјә мәчбур едир. Баш-
га чүр мүмкүн дејил. Сиз ади үсулдан әл чәкиб даһа
ингилаби һәрби иш үсулуна кечмәлисиниз. Чөбһәјаны
золагда 18 јашындан 45 јашына гәдәр һамыны сәфәр-
бәрлијә алын, јахынлыгда олан Мотовилиха вә Минјар
заводлары кими бөјүк заводлары тутмаг вәзифәсини
онларын гаршысына гојуб вәд един ки, онлар бу за-
водлары тутандан сонра бурахылачаглар, һәр түфән-
кә ики вә үч адам ајырын вә Колчакы Уралдан гов-
маға чағырын. Партија вә һәмкарлар иттифаглары
үзвләринин 75 фаизини сәфәрбәрлијә алын. Башга
чарә јохдур, ингилаби гајдада ишләмәјә кечмәк ла-
зымдыр. Бу иши нечә көрмәји гисмән Каменевлә*
бирликдә мүзакирә един вә чаваб верин ки, нә тәдбир
көрүрсүнүз.

Ленин

*1919-чу ил ијунун 9-да
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1937-чи ил јанварын 21-дә
«Правда» гәзетинин 21-чи №-сində
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

* Шөрг чөбһәсинин команданы С. С. Каменев нәзәрдә тутулур. *Ред.*

627

Е. М. СКЛЈАНСКИЈӘ

j. Склјански!

1) Һөкмән дәрһал тәһгигат башлансын (вә ахыра чатдырылсын) ки, фәлакәти аз көстәрмәклә Сизи к и м чашдырмышдыр*. Бу ки, хәјанәтдир.

2) Шәрг чәбһәсиндән 6 полкун сүр'әтлә ирәлиләмәси үчүн һәр чүр тәдбир көрүлмәли вә буна хусуси диғгәт јетирилмәлидир.

Ахы доғрудан да, јол. Склјански, ләнкимәнин тәғсири Сизин үзәринизә дүшүр!!

Һәр ики мәсәлә барәсиндә м ә һ з н ә е т м и ш о л д у ғ у н у з һағгында мәнә чаваб верин.

Ленин

1919-чы ил ијунун 10-да
јазылмышдыр

Илк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXV чилдиндә
чап едилмишидир

Әлјазмасындан чап олунур

628

С. И. ГУСЕВӘ вә М. М. ЛАШЕВИЧӘ
ТЕЛЕГРАМЛАР

1

Гусевә, Лашевичә

Питер јахынлығында вә Чәнубда вәзијјәт нис вә демәк олар, фәлакәтли олдуғуна көрә бир дивизија көтүрмәк лазым кәлир. Башга чарә јохдур. Үмид едәк ки, Уфа алындығына көрә бешинчи орду бир дивизија верә биләчәк, ејни заманда Белајаны әлдән вермәјәчәкдир, биз сизинлә бирликдә өз партија сә'јимизи он

* Сөһбәт Петроградын ағыр вәзијјәтдә олмасындан жедир. Ред.

гат артырачагыг вә Шәрг чәбһәсиндә иши мәғлубијјәт дәрәчәсинә чатдырмамаг вәзифәсинин өһдәсиндән кәләчәјик.

Ленин

1919-чу ил ијунун 11-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1938-чи ил февралын 23-дә
«Правда» гәзетинин 53-чү №-синдә
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

2

Ш и ф р л ә

Симбирск

Шәрг чәбһәсинин Ингилаби һәрби шурасы
Гусевә, Лашевичә

Иркиз рајонунда үсјана чидди фикир верин^{*395}. Ба-
хымсыз гојмајын, бүтүн әтрафда адамлары һамылыг-
ла сәфәрбәрдијә алын, музакирә едиб көрүн аероплан-
ларла үсјанчылары мәһв етмәк олармы. Дәрһал вә
тамамилә ләғв етмәк лазымдыр. Гусев нә үчүн кетмир,
узатмаг олмаз.

Ленин

1919-чу ил ијунун 11-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

3

Шәрг чәбһәсинин Ингилаби һәрби шурасы
Гусевә, Лашевичә

Јенидән нәзәринизә чатдырырам ки, Питерә кедән
полклар — әскәрләр дә, командир һеј'әти дә — тама-

* Телеграмын көндәрилмыш мәтниндә «Иркиз рајонунда» сөзләрини
И. М. Склјански «Оренбург вә Урал рајонларында» сөзләри илә әвзә
әтмишдир. Ред.

милә е'тибарлы олмалыдыр. Өзүнүз буна көз гојун. Бу полкларын хәјанәт етмәјәчәји үчүн Сиз бүтүн мәс'улијјәти үзәрнинизә көтүрмәлисиниз.

Ленин

*1919-чу ил ијунун 11-дә
җазылмышдыр*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV kitabында
чап едилмишдир*

*Е. М. Склјанскинин
әли илә җазылмыш
вә В. И. Ленинин имзаладығы
мәтндән чап олунур*

4

11. VI. 1919-чу ил

Шифрлә

Симбирск

Шәрг чәбһәсинин Ингилаби һәрби шурасы
Лашевичә

Вәзијјәтинизин чәтин олдуғуну көзәл баша дүшү-
рүксә дә, сиздән јенә вә јенә көтүрмәјә тамамилә мәч-
буруг. Буна кәрә сиздә вә өз даирәләриниздә јени
һиссәләр тәшкил етмәк ишинизи сүр'әтләндирмәк үчүн
һөкмән вар гүввәнини топламалысыныз. Ичрасыны
телеграфла билдирин.

Ленин

*Илк дәфә 1938-чи ил февралын 23-дә
«Правда» гәзетинин 53-чү №-синдә
чап едилмишдир*

Әлҗазмасындан чап олунур

629

Х. Г. РАКОВСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ

Кијев

Халг Комиссарлары Совети, Раковскијә

Мән ијунун 3-дә Шлихтерә белә бир телеграм вур-
мушдум: «Чох хаһиш едирәм Белорусија—Литва ор-
дусу вә үмумијјәтлә Халг әрзаг комиссарлығы үчүн
Минскә чатдырылмалы олан нарјадлары ләнкитмәјә-
синиз вә Минскә тә'јинат јеринә көндәрәсиниз. Һәр

васитә илә сүр'әтлэндирмәли. Сонра Петрограда жардымы күчлэндирмәк лазымдыр. Чох хаһиш едирәм һәр ики тапшырығын фактики олага яринә јетирилмәси һагында һәфтәдә ики дәфә телеграфла мәнә мә'лумат верәсиниз. Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*».

Хаһиш едирәм 1) бу телеграмын чатмамасынын сәбәпләрини тәһгиг едиб мүгәссирләри мәнкәмәјә верәсиниз; 2) Питерә әрзаг чәһәтдән јардым көстәрмәк вә вә'д олунмуш әрзагы топламаг саһәсиндә фөвгәл'адә тәдбирләри лап тә'чили мүзакирә едәсиниз; һәр волостда бунун јеринә јетирилмәсинә чавабделі бир јолдаш тә'јин един. Чаваб көзләјирәм.

Ленин

1919-чу ил иҗунун 11-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Әлҗазмасындан вә телеграф
бланкынын мәтниндән
чап олунур

630

В. К. АВЕРИНЭ ТЕЛЕГРАМ³⁹⁶

Шифрлә

Јекатеринослав
Аверинә, сурәти Бубнова

Јекатеринославда фәһләтәрин сәфәрбәрлијә алынмасына вар гүввә илә чалышмаг лазымдыр, сиз лазымынча чәлд тәрпәнмирсиниз. Телеграфла тә'чили билдирин көрәк нә кими тәдбирләр көрмүшсүнүз, фактики нәтичәләрини билдирин.

Ленин

1919-чу ил иҗунун 13-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Әлҗазмасындан чап олунур

631

И. В. СТАЛИНӘ ТЕЛЕГРАМ

Петроград, Смолны
Сталинә, сурәти Зиновјевә

Шифрли телеграмы алдым. Һәр ики хаһишиниз јеринә јетирилмишдир. Бу күн ики зиреһли гатар вә беш јүз коммунист јола дүшүр. Тротски бурададыр. Телеграфла мә'лумат верин көрәк, әввәлән, бу чаваб чатмышдырмы, икинчиси, вәзијјәт нечәдир, итирдијинизи* кери алмышсынызмы вә һансы тәдбирләр көрүлмүшдүр, үчүнчүсү, сабаһ, јахуд бири күн кәлмәјинизи мүмкүн сајырсынызмы, јохса буну тамамилә гејри-мүмкүн һесаб едирсиниз, дөрдүнчүсү, көндәрдијиниз сәнәдин бүтүнлүклә дејил, гисмән дәрч едилмәси һаггында Сиз нә фикирдәсиниз. Мән дәрч олунмасыны тәкид едирәм. Дәрч едилмәси мүмкүн олан јерләрини өзүмүз сечәрик. Чаваб көзләјирәм³⁹⁷.

Ленин

1919-чу ил ајунун 13-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә,
телеграф бланкынын мәтниндән
чап олунур

632

О. И. СОМОВА вә Д. И. ЈЕФРЕМОВА
ТЕЛЕГРАМ

14. VI. 1919-чу ил

Шифрлә

Саритсын
10-чу ордунун Ингилаби һәрби шурасы,
Сомова, Јефремова
Сурәти Расколникова

Саритсыны әлдә сахламаг зәруридир, о, дәфәләрлә мүһасирәјә давам кәтирмишдир. Бүтүн гүввәләри топлајын, тез-тез вә даһа әтрафлы мә'лумат верин, биз тәдбирләр көрүрүк. Кәрәксиз вә гијмәтли шејләри тез-

ликлә шәһәрдән чыхарын. Намыны сәфәрбәрлијә алын. Сијаси иши зәифләтмәјин. Бизимлә әлагә сахламаға чалышын.

Ленин

Илк дэфә 1938-чи ил февралын 23-дә «Правда» гәзетинин 53-чү №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

633

ЧӘНУБ ЧӘБҲӘСИНИН ИНГИЛАБИ ҺӘРБИ ШУРАСЫНА ТЕЛЕГРАМ

14. VI. 1919-Ҷу ил

Шифрлә

Козлов

Чәнуб чәбһәсинин Ингилаби һәрби шурасына

Саритсына көмәк етмәк үчүн һәр чүр тәдбир көрүрсүнүзмү? Орадан 15 000 пијада вә 4000 сүвари истәјирләр. Саритсыны әлдә сахламаг зәруридир. Хәбәр верин көрәк нә едилмишдир вә нә едилир.

Ленин

Илк дэфә 1942-чи илдә

Ленин мәҗмуәсинин XXXIV китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

634

В. Н. ПОДБЕЛСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ

14. VI. 1919-Ҷу ил

Тамбов

Халг почт вә телеграф комиссарлығы
Подбелскијә³⁹⁸

Шам заводуну дәрһал ајаггабы истәһсалы үчүн вермәк һаггында сизин гәрарынызы тәсдиг едирәм; ону да тәсдиг едирәм ки, Тамбов губернија көн-дәри ида-

рәси Тамбов губернија һәрби ишләр комиссарлығына ајда 25 000 чүт ајаггабы үчүн материал версин. Ич-расыны телеграфла билдирин.

Мүдафиә Шурасынын Сәдри *Ленин*

*Илк дафә 1933-чү илдә
Ленин мәчмуәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

635

Х. Г. РАКОВСКИЈӘ, А. Г. ШЛИХТЕРӘ, Н. И. ПОДВОЈСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ

Тә'чили, тамамилә нөвбәдәнкәнар

Кијев, үч үнван:

Халг Комиссарлары Совети Раковскијә

Халг әрзаг комиссарлығы Шлихтерә,

Халг һәрби ишләр комиссарлығы Подвојскијә

Сурәти Кијев, Крешшатик бир

Гәрб чәбһәсинин хусуси әрзаг комиссијасынын сәдри
Орлова

Гәрб вә Шимал чәбһәләрини Мәркәзин түкәнмиш еһтијатлары һесабына әрзагла тә'мин етмәк гәтијјән мүмкүн олмадығына көрә тәбии ки, бу үмүмдөвләт вәзифәсинин бүтүн ағырлығы Орловун рәһбәрлик ет-дији вә Тротскинин әмри илә үмүмән бүтүн Русија ордусу үчүн ишләјән Гызыл Ордуну әрзагла тәһиз едән мәркәзи комиссијанын нүмајәндә һеј'әтинин чиј-нинә дүшүр. Һәр чүр мансәләри арадан галдырмаг вә әрзаг јүкләрини Гәрб вә Шимал ордуларына нү-мајәндә һеј'әтинин дәрһал көндәрмәсинә һәртәрәфли реал көмәк көстәрмәк үчүн ән тә'чили әмәли тәдбир-ләр көрүлмәлидир. Нүмајәндә һеј'әтинә Халг һәрби ишләр комиссарлығынын ән фәал јардым көстәрмәси-ни хусусилә тә'кид едирәм. Нүмајәндә һеј'әтинин јени шәхсләрлә күчләндирилмәси вә онун кәләчәк фәалиј-јәтинин лазыми гајдада рәсмиләшдирилмәси мәсәләси тә'чили сурәтдә нөвбәти мәсәләләр сырасына кечирил-мишдир. Нәтичәләри билдириләчәкдир. Хаһиш едирәм

Һәр үнван саһиби һөкмән әтрафлы чаваб версин көрәк
нә едилмишдир.

Халг Қомиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

1919-чу ил иҗунун 14-дә
язылмышдыр

Илк дәрәҗә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Макинадә *язылмыш* сурәтиндән
чап олунур

636

ЧӨБҲӘЈАНЫ РАЈОНЛАРЫН ИЧРАИЈҖ КОМИТЭЛЭРИНЭ ТЕЛЕГРАМ

16. VI. 1919-чу ил

Воронеж, губернија ичраијҗә комитәсинә
Воронеж губернијасы Новохоперск
гәза ичраијҗә комитәсинә
Тамбов губернијасы Борисоглебск
гәза ичраијҗә комитәсинә
Саратов губернијасы Балашов
гәза ичраијҗә комитәсинә
Саратов губернијасы Аткарск
гәза ичраијҗә комитәсинә
Саратов губернијасы Камышин
гәза ичраијҗә комитәсинә
Тамбов, губернија ичраијҗә комитәсинә
Саратов, губернија ичраијҗә комитәсинә

Һәрби-сәһра тикинтиләри тәрәфиндән мөвгеләрин
мөһкәмләндирилмәси ишинә мәчбури сурәтдә әмәк га-
билијҗәти олан бүтүн әһалини вә ат-араба чәлб етмәк
мәгсәдилә дәрһал һәр чүр тәдбир көрүн. Һәр саһәјә
ичраијҗә комитәсинин бир үзвү тә'јин едилсин; бунлар
тапшырыгларын јеринә јетирилмәси үчүн шәхсән
мәс'ул олмалыдырлар. Ичрасыны һәрби мәс'улијҗәт
алтында тә'чилл сурәтдә телеграфла билдирин. Ич-
раијҗә комитәләринин бүтүн мәс'ул үзвләринин адла-

рыны көстәрин. Губернија ичраијјә комитәләри бунун дәрһал јеринә јетирилмәси үчүн чавабдеһдирләр.

Мүдафиә Шурасынын Сәдри *Ленин*

*Илк дафа 1940-чы илдә
«Пролетарская Революция»
журналынын 1-чи №-синдә
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

637

М. В. ФРУНЗЕЈӘ вә Ш. З. ЕЛИАВАЈА ТЕЛЕГРАМ

16. VI. 1919-чу ил

Тамамилә нөвбәдәнкәнар

Самара вә олдуғу јердә чәнуб групу штабы
Чәнуб групунун команданы Фрунзе-Михајлова
Ингилаби һәрби шуранын үзвү Елиаваја

Хаһиш едирәм, Уралскдакы јолдашлара, мүһасирәјә алынмыш Уралскы әлли күн мүдафиә етмиш олан гәһрәманлара мәним һәрарәтли саламымы јетирәсиниз, билдирәсиниз ки, хаһиш едирәм руһдан дүшмәсинләр, бир нечә һәфтә дә давам кәтирсинләр. Уралскын гәһрәманлыгла мүдафиәси мүвәффәгијјәтлә нәтичәләнәчәкдир³⁹⁹.

Мүдафиә Шурасынын Сәдри *Ленин*

*Илк дафа
1927-чи илдә (факсимилеси)
«Красноармеец» журналынын
2(95)-чи №-синдә чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

638

И. В. СТАЛИНӘ ТЕЛЕГРАМ

Петроград, Смолны, Сталинә

Краснаја Горканы алмыш матросларын дедикләринә көрә, бу күн, ајын он алтысында ијirmi үч кәмидән ибарәт инкилис ескадрасынын Либавадан Кронш-

тадта кэлмәси көзләнелир. Үмидварам ки, Сиз бүтүн төдбирләри көрмүсүнүз. Мәнә чәбһәнин хәритәсини көндәрин⁴⁰⁰.

Ленин

1919-чу ил иҗунун 16-да
язылмышидыр

Илк дэфә,
шифри ачылмыш мәтндән
чап олунур

639

РК(б)П МК ТЭШКИЛАТ БУРОСУНА ВЭ РЕСПУБЛИКА ИНГИЛАБИ ҺӘРБИ ШУРАСЫНА

Жол. Гусевә
МК-нын Тәшкилат Бүросуна
ј. Склјанскијә

Чох хаһиш едирәм *мәсәләни јубанмадан* һәлл едә билмәк үчүн ј. Ив. Ив. Улјановун мүлаһизәләрини мүмкүн гәдәр тез нәзәрдән кечирәсиниз.

Урал ингилаб комитәсинин кечмиш сәдри, ҮРМИК үзвү (Х. 1917-дән) Иван Иванович Улјанов тәкид едир ки, Урал архасындакы чөлләрдә, дүшмән архасында әмәлијјат апармаг үчүн Саратов вә Покровск рајонунда казак пролетар күтләсиндән дивизија јаратмаг зәруридир.

О, Улјанов, Хаустов (Јаик ингилаб комитәси бүросунун сәдри, Покровскдәдир), Ив. Ив. Улјановун ики гардашы вә тапмағы бојнуна алдығы даһа бир нечә адам хүсуси дәстә тәшкил етмәји өһдәләринә көтүрмәк истәрдиләр.

Бунун үчүн ашағыдакылар лазымдыр:

- 1) хүсуси сәлаһијјәт;
- 2) силаһ вә тәһһизат;
- 3) пул.

16/VI. 1919.

Мүдафиә Шурасынын Сәдри *В. Улјанов (Ленин)*

Илк дэфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

640

РКП МК-ја

ј. Тротски сәһв едир: бурада нә әдабазлыг вар, нә дэчәллик, нә шылтаглыг, нә чашгынлыг, нә үмидсизлик, нә дә бу хошакәлән (Тротски тәрәфиндән дәһшәтли бир истеһза илә гамчыланан) кејфијјәтләрин «үнсүрү»⁴⁰¹. Амма о шеј вар ки, Тротски онун үстүндән кечмишдир: МК-нын әксәријјәти гәраркаһын «фәсад јувасы» олдуғуну, гәраркаһда вәзијјәтин *ја х ш ы о л м а д ы ғ ы н ы* јәгин етмиш вә вәзијјәти *чидди јахшылашдырмаг* үчүн јоллар, *әсаслы дәјишиклик етмәк* үчүн васитәләр *ахтармаг* мәгсәди илә мүәјјән *аддым* атмышдыр. Вәссалам.

Ленин

Москва, 17/VI. 1919.

Илк дәфә, әлјазмасындан
чап олунур

641

Н. Н. КРЕСТИНСКИЈӘ

Крестинскијә

Чидди вә *тә'чили* сурәтдә мүзакирә етмәк, директивләрин *ләјһәсини* ишләјиб һазырламаг, *донлуларын* вә *Чәнуб чәбһәси* Ингилаби һәрби шурасынын рә'јини сорушмаг вә сонра тәсдиг етмәк лазымдыр⁴⁰².

1919-чу илин ијунунда,
17-дән тез—21-дән кеч олмајараг
јазылмышдыр

Илк дәфә, әлјазмасындан
чап олунур

642

10-ЧУ ОРДУНУН ИНГИЛАБИ ҺӘРБИ ШУРАСЫНА ВӘ САРИТСЫН ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЈӘ КОМИТӘСИНӘ ТЕЛЕГРАМ

18. VI. 1919-чу ил

Саритсын

10-чу ордунун Ингилаби һәрби шурасы
Губернија ичрайјә комитәсинин сәдринә

Сурәти Козлов

Чәнуб чәһәсинин Ингилаби һәрби шурасына

Саритсынын мүдафиәсиндә онунчу ордунун вә Саритсын пролетариатынын гәһрәманылығыны севинчлә мүшәһидә едирдим. Әминәм ки, гышда узун ајлар мүһасирәјә давам кәтирмиш олан гызыл Саритсын инди дә бүтүн чәтинликләрә таб кәтирәчәкдир. Гызыл Саритсынын мүдафиәчиләринә салам! Вәд едилән әлавә гошунлар кәлмәкдәдир.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

1919-чу ил ијунун 25-дә
«Коммунист» (Һәштәрхан) гәзетинин
136-чы №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олуңур

643

БЕЛА КУНА

Ш и ф р л ә

Бела Кун, Будапешт

Сизин көстәрдијиниз јолдашын көндәрилмәси һаггында ирәли сүрдүјүнүз мәсәләни биз партија МК-сында күндәлијин ајрыча бир бәнди кими хүсуси олараг мүзакирә етдик. Биз ону көндәрмәји мүмкүн һесаб етмәдик вә бир башгасыны көндәрдик ки, о да артыг инди јола дүшмүшдүр, анчаг техники сәбәбләрә көрә кечикир; тезликлә Сизин јаныныза кәлмәлидир.

Јери кәлмишкән өзүмдән әлавә етмәлијәм ки, Антапта илә данышыглара башламагда Сиз, әлбәттә,

һағлысыныз. Данышығлара башламағ вә апармағ ла-
зымдыр, халға динчлик вермәк мәгсәдилә һеч олмаса.
мүвәггәти барышығ вә ја сүлһ үчүн һәр чүр имкандан
мүтләг истифадә етмәк лазымдыр. Лакин Антантаја
бир дәғигә дә инанмајын, о сизә кәләк кәлир вә сизи
дә, бизи дә даһа јахшы боғмағ үчүн анчағ вахт газа-
ныр.

Чалышын бизимлә аеропланлар васитәсилә почт
әлагәси јарадылмасыны тәшкил един. Ән сәмими са-
ламлар.

Ленин

ј. Чичерин! Хаһиш едирәм тәрчүмә едиб Бела Куна
көндәрәсиниз.

18. VI. *Ленин*

1919-чу ил ијунун 18-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә инкилис дилиндә
1946-чы илдә бу китабда
чап едилмишдир: «*Papers Relating
to the Foreign Relations of the
United States*» Vol. 6, Washington

Рус дилиндә илк дәфә
натамам иҗәкилдә 1955-чи илдә
«Вопросы Истории» журналынын
4-чү №-синдә чап едилмишдир

Әлҗәзмәсывдан чап олунур

Там иҗәкилдә 1957-чи илдә
В. И. Ленинин Әсәрләринин
4-чү нәшринин 36-чы чилдҗндә
чап едилмишдир

М. М. ЛАШЕВИЧӘ ТЕЛЕГРАМ

Симбирск
Шәрг чәбһәсинин Ингилаби һәрби шурасы
Лашевичә

Кустанајда үсјан галдырылдығыны вә үсјанчыла-
рын Челјабинскә тәрәф һәрәкәт етдикләрини Смилга-
дан ешитдим⁴⁰³. Әжәр бунлар маңарлар вә онларын
достларыдырса, онда ән ағыр вахт јахынлашмышдыр.

Бүтүн гүввэләри топлајыб бирләшмәк лазымдыр. Нә тәдбир көрүрсүнүз? Онлара аероплаи кәндәрирсинизми? Әкәр авиасија јаначағы јохдурса, еһтимал ки, хусуси бир тәзјиг көстәрмәклә әлдә етмәк олар. Телеграфла мәнә даһа әтрафлы мә'лумат верин*.

Ленин

*1919-чу ил ијунун 18-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмусинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олуңур

645

М. М. ЛАШЕВИЧЭ ВЭ К. К. JURЕНЕВЭ ТЕЛЕГРАМ

20.VI. 1919-чу ил

Ш и ф р л ә

Симбирск

Шәрг чәбһәсинин Ингилаби һәрби шурасы
Лашевичә, Јуреневә

Алынан мә'лумата көрә, әввәлән — Шәрг чәбһәси ордуларында сијаси ишчиләрин сајы олдуғча азалмышдыр, бунлар дүшмәндән азад едилән јерләрдә јерли совет ишиндә чалышмаға кедирләр; икинчиси — бә'зи дивизијалар јорғундур. Буна ән чидди диггәт вермәк лазымдыр. Урал алынанадәк вә сијаси ишчиләр ики гат артыг мигдарда Урал фәһләләри илә әвәз едиләнәдәк сијаси ишчиләрин вә һәр бир кәсин орду-дан кетмәси гәти гадаған едилсин; сонра исә, чәбһәја-ны золагда нечә олурса-олсун һамылыгла сәфәрбәрли-јә *наил олмалы* вә јоруланлар, неч олмаса мүвәггәти динчәлмәк үчүн тәзә гүввәләрлә әвәз едилмәлидир, чүнки Урал үзәринә *һүчүму* зәифләтмәк олмаз, бу *һүчүму* һөкмән гүввәтләндирмәк, сүр'әтләндирмәк вә

* Сәһәдин јухары һисәсиндә В. И. Ленин әләвә едиб јазмышдыр: «Скляјанскинин, Медјантсевни, Смилганын, Лашевичин билдикләри, ләкин һәрбчиләрә үмумијәтлә мә'лум олмајан хусуси «совет» шифри илә». Ред.

элавэ гошунла мөһкөмлэндирмэк лазымдыр. *Телеграф-ла хэбэр верин көрэк нэ кими тэдбирлэр көрүрсүнүз. Самара јахынлығында вэ Иркиздэки үсјана диггэт верин*⁴⁰⁴. Бу барэдэ сусмағыныз шүбһелидир.

Мүдафиэ Шурасынын Сәдри Ленин

*Илк дэфә 1934-чу илдә
«Пролетарская Революция»
журналынын 3-чү №-синдә
чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

646

ЧӘНУБ ЧӘБҺӘСИННИН ИНГИЛАБИ ҺӘРБИ ШУРАСЫНА ТЕЛЕГРАМ

Шифрлә

Чәнуб чәбһәсинин Ингилаби һәрби шурасына

Инди чә јол ишчиләриндән өјрәндим ки, ајын 18-дән бәри Саритсынла дәмир јолу рабитәси јохдур. Онларын дедијинә көрә, өн стансија Логдур. Бу дүздүрмү? Әкәр дүздүрсә, нә үчүн кизләдир вә мә'лумат вермирдиниз? Вәзијјәти дүзәлтмәк үчүн нә тәдбир көрүлмүшдүр? 10-чу ордуја кифајәт гәдәр элавэ гошун, патрон вә мәрми вермисинизми? Әкәр кифајәт гәдәр дејилсә, инди верирсинизми вә һансы јолла верирсиниз? 10-чу орду бунларын чатышмамасындан шикајәт едир. Саритсынын сон дәрәчә бөјүк әһәмијјәтинә Сизин диггәтинизи бир даһа вә бир даһа чәлб едирәм. Саритсыны тәслим етмәмәк һаггында директив верилмишдирми, сиз бу директивә там гәтијјәтлә риајәт едирсинизми, јохса башга рә'ј вардыр? Дәгиг вә тә'чили чаваб верин.

Ленин

*1919-чу ил ијунун 21-дә
јазылмышдыр*

*Илк дэфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

*Е. М. Склјанскинин
әли илә јазылмыш мәтндән
чап олунур*

647

Х. Г. РАКОВСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ

21. VI. 1919-чу ил

Тамамилэ нөвбөдөн кəнар
Мəһз нэ заман чатдырыл-
дығы јохланылсын

Кијев

Халг Комиссарлары Совети, Раковскијэ

Сурəти Шляхтерэ, Подвојскијэ

Гəрб ордусуна јахын күнлəрдэ үч ешелон тахыл
сон дэрəчэ зəруридир. Тə'кидлэ хahiш едирəм ки, еһ-
тијачын өдəнилмəси үчүн эн чидди тəдбирлэр кəрə-
синиз. Башга чарэ јохдур. Телеграфла мə'лумат верин.

Халг Комиссарлары Советинин сəдри *Ленин*

Илк дəфə 1942-чи илдə
Ленин мəчмүəсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Əлјазмасындан чап олунур

648

А. И. СВИДЕРСКИЈЭ ВЭ ЈА А. Д. СУРУПАЈА

Свидерскијэ (вэ ја Сүрупаја): икиəлли јапышмаг,
ораја эрзаг ордусу+эрзаг ишчилəри кəндəрмəк ла-
зымдыр.

Ач фəһлэлэр арасында тəшвигат кенишлəндирил-
син: Белаја чајынын саниллəринə 5 милјон пуд тахыл
уғрунда. Чаваб верин кəрəк нэ едирсиниз⁴⁰⁵.

Ленин

1919-чу ил ијунун 23-дə
јазылмындыр

Илк дəфə 1933-чу илдə
Ленин мəчмүəсинин XXIV китабында
чап едилмишдир

Əлјазмасындан чап олунур

649

А. И. РЫКОВА⁴⁰⁶

Рыкова

Нә етмисиниз? Ајдынлашдырмаг, пул верилмәсиннә
наил олмаг, бурнуну овмаг, һәтта һәбс етмәк ла-
зымдыр.

1919-чу ил ијунун 24-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

650

ЧӘНУБ ЧӘБҺӘСИННИН ИНГИЛАБИ ҺӘРБИ ШУРАСЫНА ТЕЛЕГРАМ

Козлов

Чәнуб чәбһәсиннин Ингилаби һәрби шурасы.

Донетс һөвзәсинин евакуасијасы үчүн топланмыш
Иваново-Вознесенск тохучулары дәстәси Касторнаја
стансијасында бекардыр. Мә'зунијјәтләрин вахты гур-
тарыр. Тәклиф едирәм истәјәнләри әрзаг ордусуна
көндәрәсиниз, әрзаг ордусуна кетмәк истәмәјәнләри
Иваново-Вознесенскә гајтарасыныз. Чағырыш јашы
чатанлары сәфәрбәрлијә алынмыш һесаб стмәли,
чағырыш јашы чатан зәифләри әрзаг ордусуна вер-
мәли Хәһиш едирәм мәсәләни мүзакирә едиб дәгиг
сәрәнчәм верәсиниз*.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри Ленин

1919-чу ил ијунун 25-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Л. А. Фотијеванын
әли илә јазылмыш
вә В. И. Ленинин әләвә едиб
имзаладыгы мәтндән чап олунур

* «Хәһиш едирәм» сөзләриндән сонракы мәти В. И. Ленинин әли илә
јазылмышдыр. Ред.

651

М. М. ЛАШЕВИЧӘ вә К. К. JURЕНЕВӘ ТЕЛЕГРАМ

27. VI. 1919-чу ил

Ш и ф р л ә

Лашевичә, Журеневә

Николајевск рајонунда үсјанчы казакларын мүвәф-
фәгизјәтләри ифрат бир тәшвиш доғурур. Хүсуси диг-
гәт јетирин. Телеграфла хәбәр верин көрәк нә едирси-
низ. Сонра мүзакирә едиб көрүн Колчак тәрәфдән би-
зим тәрәфә кечән, Колчак вә Деникинә гаршы мүһа-
рибә апармаг леһинә бурада тәшвигата көмәк етмәјә
габил олан јараланмыш вә үмумијјәтлә мүһарибәјә
јарарсыз сибирлиләрдән тәгрибән бир дүжүнүнү бу-
раја көндәрмәк олмазмы.

Ленин

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV җитабында
чап едилмишдир

Әлјазмасындам чап олунур

652

И. В. СТАЛИНӘ ТЕЛЕГРАМ

Петроград, Смолны
Сталинә

Јекатеринослав алынмышдыр. Чәнубда патрон мә-
сәләси олдуғча ағырдыр. Бунунла әлагәдар олараг,
Сиз үч милјону вә Видлитса еһтијатларыны⁴⁰⁷ алдыг-
да көрәк патрона, һабелә башга һәрби сурсата вар
гүввә илә гәнаәт едәсиниз.

Ленин

1919-чу ил ијунун 30-да
јазылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV җитабында
чап едилмишдир

Телеграф лентинин
шифри ачылымын мәтниндән
чап олунур

653

Е. М. СКЛЈАНСКИЈӘ

Склјанскијә:

Елә бу саат Ватсетислә данышын ки, Пензаја вә Саратов—Балашов чәбһәсинин јарылмасына хүсу-
си диггәт јетирсин¹⁰⁸.

*Ленин**

1919-чу ил ијунун ахырларында —
ијулун әввәлләрində јазылмышдыр

Илк дәфә, әлјазмасындан
чап олунур

* Сәнәди Л. Д. Тротски дә имзаямышдыр. *Фед.*

ЭЛАВЭЛЭР

1

*ТУЛА СИЛАҢ ЗАВОДУНУН ФАБРИК-ЗАВОД КОМИТӘСИНӘ

Әзиз јолдашлар,

Халг Комиссарлары Совети сиздән Дон вилајәти Боковск мә'дән рајонунун Гырмызы гвардијасыны тү-фәнк, наган, патрон вә саир силаһла дәрһал тәһһиз етмәји хаһиш едир. Беш јүз адамлыг силаһ лазымдыр.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри
Вл. Улјанов (Ленин)

*1917-чи ил ноябрын 25-дә
(декабрын 8-дә) јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1940-чы илдә
бу китабда чап едилмишдир:
«ССРИ-дә вәтәндаш муһарибәсинин
тарихинә дәир сәһәдләр»,
I чилд*

*Макинадә јазылмыш сурәтиндән
чап олунур*

2

ДӘМИР ЈОЛЛАРЫНЫН КОМИССАРЛАРЫНА СӘРӘНЧАМ

Дәмир јолларынын комиссарларына

Бүтүн дәмир јолларынын комиссарларына сәрәнчам верилир ки, 5-чи Гафгаз казак дивизијасынын 1-чи Гафгаз полкунун ешелонуна дәрһал јол версинләр, полк Каледин вә Филимоновла муһаризә апармаг үчүн едир, буна көрә дә һәммин ешелона ичазә верилир ки,

дәмир јолу илэ сәрбәст һәрәкәт едәрәк Москвадан, Харьковдан, Ростовдан кечиб Кубандакы Кавказскаја станитсасына кэлсин; Халг Комиссарлары Совети буну имзаларла вә мөһүрлэ тәсдиг едир вә дәмир јолунда һәмин ешелонун сүр'әтлэ һәрәкәт етмәсинә һәр васитә илэ көмәк көстәрмәји хаһиш едир.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри
В. Улјанов (Ленин)

1917-чи ил декабрын 6(19)-да
јазылмышдыр

Илк дэфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Макинада јазылмыш вә
В. И. Ленинин имзаладығы мәтндән
чап олунур

3

В. В. ВОРОВСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ

Стокһолм, Воровскијә

Банкларда ислаһат кечирилмәси ишләри үчүн тә'чили олараг үч нәфәр јүксәк ихтисаслы мүһасиб тапыб бураја кәндәрин. Рус дилини билмәләри вачиб дејилдир. Әмәк һаггыны јерли шәрантә ујғун олараг өзүнүз тә'јин един.

Ленин

1917-чи илин декабрында,
8(21)-дән сонра јазылмышдыр

Илк дэфә
1927-чи ил ноябрын 6—7-дә
«Известия» гәзетинин
256-чы №-синдә чап едилмишдир

Телеграф бланкынын мәтниндән,
чап олунур

4

*ХАЛГ ҺӘРБИ ИШЛӘР КОМИССАРЫНА

Қалединә гаршы вурушан гошунлары сахламаг үчүн һәмин гошунларын баш команданы Антонова беш мил-

Јон манат пул бурахын. Пул Украинанын фөвгәл'адә комиссары Серго Орчоникидзејә верилмәлидир.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри
В. Улјанов (Ленин)

1917-чи ил декабрын 20-дә
(1918-чи ил январын 2-дә)
јазылмышдыр

Илк дәфә 1940-чы илдә
бу китабда чап едилмишдир:
«СССР-и-дә вәтәндаш муһарибәсинин
тарихинә саир сәнәдләр»,
I чилә

Макинадә јазылмыш вә
В. И. Ленинин имзаладығы мәтндән
чап олуңур

5

*ХАЛГ ҺӘРБИ ИШЛӘР КОМИССАРЫ Н. И. ПОДВОЈСКИЈӘ

22 январ 1918-чи ил

Тә'мими

Халг Комиссарлары Совети Сизә тәклиф едир ки, һәр дәфә пул көндәрәндә пулун өз тә'јинат јеринә һәгигәтән чатдырылмасы үчүн бүтүн тәдбирләри көрәсиниз. Көндәрилән пул гатарларыны телеграфла изләмәли, бүтүн говшаг стансијаларындан хәбәр алмалы.

Хәзинәнин пул бурахмасына, Дөвләт банкынын пул көндәрдији һаггында һарјадларын јеринә јетирилмәсинә көз гојмаг үчүн һагг-һесаб шө'бәләриндә нәзарәт органлары тәшкил едилсин вә јерләрә пулу даһа тез көндәрмәк мәгсәдилә саир ишләр көрүлсүн*.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри
В. Улјанов (Ленин)

1918-чи ил январын 22-дә
(февралын 4-дә) јазылмышдыр

Илк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир

Макинадә јазылмыш вә
В. И. Ленинин имзаладығы мәтндән
чап олуңур

* Халг тичарәт вә сәнајә комиссары А. Г. Шлјапникова вә халг дахили ишләр комиссары Г. И. Петровскијә дә В. И. Ленинни имзасы илә ејни мәзмунда мәктублар көндәрилмишдир. Ред.

6

СЕНТРОБАЛТА ТЕЛЕГРАМ

Нелсингфорс

Сентробалта вэ донанманын јерли комитэләринә сә-
рәнчам верилир ки, Ревел истеккам рајонунун орду
комитәси тәләб едән кими, Нелсингфорса силаһ вэ әр-
заг дашымаг үчүн нәглијјат версинләр.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри

Улјанов (Ленин)

1918-чи ил јанварын 27-дә
(февралын 9-дә) јазылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Телеграф бланкынын
В. И. Ленин тәрәфиндән
имзаланышы мәтниндән
чап олунур

7

АЛИ БАШ КОМАНДАНЫН ГЭРАРКАҢЫНА
ТЕЛЕГРАМ*

Сүлһ һаггында вэ бүтүн чәбһәләрдә ордунун үмуми
тәрхиси һаггында букүнкү телеграмы Сиздә олан бү-
түн үсулларла ләғв един. Ленинин әмридир⁴⁰⁹.

1918-чи ил јанварын 29-дә
(февралын 11-дә) јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә
бу китабда чап едилмишдир:
С. М. Мајоров. «Империалист
мұһарибәсиндән чыхмаг угрунда
Совет Русијасынын мұбаризәсә»,
Москва

Телеграф лентинин мәтниндән
чап олунур

8

АЛИ БАШ КОМАНДАНЫН ГЭРАРКАҢЫНА
ТЕЛЕГРАМ**

Ордунун бүтүн комиссарларына вэ Бонч-Брујевичә
билдирин ки, ордуну бурахмаг һаггында Тротскинин

* Мүстәғим хәтлә В. И. Ленинин катиби тәрәфиндән верилмишдир.
Ред.

** Мүстәғим хәтлә верилмишдир. Дәрч едилән телеграмын мәтни Баш
дәниз штабынын Сентробалта телеграмында верилмишдир. Ред.

вә Крыленконун имзасы илә вурулан бүтүн телеграм-
лар дајандырылсын. Биз сизи сүлһ шәраитинә ке-
чирә билмәрик, чүнки һәлә фактики олараг сүлһ бағ-
ланмамышдыр. Хаһиш едирәм, сүлһдән хәбәр верән
бүтүн телеграмлар хусуси сәрәнчам оланадәк дајан-
дырылсын.

*1918-чи ил январын 30-да
(февралын 12-дә) јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1964-чү илдә
ашағыдакы китабда*

*чәп едилмишдир: А. Л. Фрајман.
«1918-чи илин феврал-мартында
Петроградын ингилаби мүдафиәси»,
Москва—Ленинград*

*Телеграф лентинин мәтниндә
чан олунур*

9

БАШ КОМАНДАН М. А. МУРАВЈОВА, РУМЫНИЈА АЛИ КОЛЛЕКИЈАСЫНА, УКРАЈНА РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ХАЛГ ҚАТИБЛИЈИНӘ, В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНКОЈА

Румчерод* Јудовскијә баш ком. Муравјова вермәк
үчүн, Одесса баш командан Муравјова,
Румынија али коллекијасына,
Украјна республикасы халг катиблијинә,
Антонова

Рус-Румын чәбһәсиндә вәзијјәтин чидди олдуғуна
вә Бессарабијадакы ингилабчы дәстәләрә тә’чили кө-
мәк етмәк лазым кәлдијинә көрә баш командан Му-
равјов вә онун шимал ордусу Румынија али коллеки-
јасынын сәрәнчамына кечирилир. Биз бир дәгигә дә
шүбһә етмирик ки, Қијеви азад едән шанлы гәһрәмән-

* Румынија чәбһәси, Гара дәннз донамасы вә Одесса вилајәти Со-
ветләринин мәркәзи нчранјјә комитәси. *Ред.*

лар дэрһал өз ингилаби вэзифэлэрини јеринэ јетирә-чәкләр.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

1918-чи ил февралын 17-дә
јазылмышдыр

Илк Өәфә 1924-чу илдә
бу китабда чап едилмишдир:
В. А. Антонов-Овсејенко. «Вәтәндаш
муһарибәсинә даир гәјдләр».
1-чи чилд, Москва

Телеграф бланкынын мәтниндән
чап олунур

10

В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНҚОЈА ТЕЛЕГРАМ

Ростов-Дон, Антонова
Олдуғу јердә

Соснализм уғрунда чарпышан бүтүн фәдакар мү-баризләрә биздән атәшин салам, ингилабчы казаклара салам. Новочеркасскдан Сизин телеграмыныза⁴¹⁰ ча-ваб олараг хәбәр веририк: гој бүтүн Дон вилајәтинин шәһәр вә кәнд Советләринин сәләһијјәтли гурултајы өзү өз аграр ганун лајиһәсини һазырласын вә Халг Комиссарлары Советинин тәсдигинә версин. Бу даһа јахшы олар. Дон вилајәтинин мухтаријјәтинә гаршы мәним һеч бир сөзүм јохдур. Бу мухтаријјәтин чоғра-фи сәрһәдләри гоншу јерләрин әһалисинин вә Донетс һөвзәси мухтар республикасынын разылығы илә мү-әјјән едилмәлидир. Сизә нүмајәндә кәндәрә билмәрик, бурада һамы боғаза гәдәр иш ичиндәдир. Сиздән ха-һиш едирик Халг Комиссарлары Советиндән нүмајән-дә оласыныз вә ја өз истәдијиниз бир нәфәри тәјин едәсиниз.

Ленин, Сталин

1918-чи ил февралын 28-дә
јазылмышдыр

1918-чи ил мартын 20(7)-дә
«Донские Известия» гәзетинин
1-чи №-синдә чап едилмишдир

Телеграф бланкынын мәтниндән
чап олунур

11

ЖАНСОНА ТЕЛЕГРАМ

Иркутск, Жансона
Сурәти Сентросибирә
Сурәти Никифорова Владивостокда

Тә'чили

Тамамлә нөвбәдәнкәнар
*һөкүмәт телеграмы**

Сентросибир јанында харичи комиссарлыг һаггында вә Сибирин мүстәгиллији һаггында ғыса мәктубунуза җаваб олараг мә'лумат вермәји лазым билирәм ки, Халг Комиссарлары Советинин фикрийчә, Сентросибир јанында харичи комиссарлыға һеч бир лүзүм јохдур; Сибирин мүстәгиллији дејилән мүстәгиллик Шәргдән илһаг ишини формал олараг јалныз асанлашдырар; мүстәгил Украинанын, Финландиянын нүмунәләри көзүнүзүн габағындадыр. Русијанын ајрылмаз һиссәси кими Сибирин мухтаријјәти илә мәһдудлашмағы вә Халг харичи ишләр комиссарлығы јанында комиссарлар системи үзәриндә дајанмағы тәклиф едирәм; сиз комиссарлыгдан директивләр алаҗаг вә онун адындан һәрәкәт едәчәксиниз.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

1918-чи ил апрелин 13-дә
јазылмышдыр

Илк дафә 1942-чи илдә
Ленин мәҗмугасинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

И. В. Сталин
әли илә јазылмыш вә
В. И. Ленинин имзаладығы
мәтндән чап олунур

12

*ХАЛГ ҺӘРБИ ИШЛӘР КОМИССАРЛЫҒЫНА⁴¹¹

22 апрел 1918-чи ил

Халг Комиссарлары Совети апрелин 22-дә кечә саат 11-дә гәрәра алды: Һәрби комиссарлыға тәклиф едил-

* «Һөкүмәт телеграмы» сөzlәри В. И. Ленинин әли илә јазылмышдыр. Ред.

син ки, Харьков губернијасынын шөрг сэрһэдинин, хүсусэн дэ Ростовла дэмир јолу рабитэсини кэсмэк мэгсэдилэ алманларын вэ гајдамакларын тутмаға чалышдыглары Чертково стансијасынын мүдафиэ едилмэси үчүн өзүндэн асылы олан бүтүн тә'чили тэдбирлэри көрсүн.

Төфсилат һаггында Сталин илэ данышмалы.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри
В. Улјанов (Ленин)

Илк дэфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишидир

Макинада јазылмыш вә
В. И. Ленинин имзаладығы мәтндән
чап олунур

13

РУСИЈА СҮЛҺ НҮМАЈЭНДӘ ЂЕЈ'ЭТИНИН КАТИБИНӘ ТЕЛЕГРАМ

Николајев,
Русија сүлһ нүмајэндә ђеј'этинин катиби Зәјтсевә,
сурәти кетман штабынын рәисинә,
сурәти хари́чи ишләр назиринә

8 мај 1918-чи ил

Русија сүлһ нүмајэндә ђеј'этинин Сизә вердији сәлаһијјәти тәсдиг едәрәк Сизә сәрәнчам веририк ки, Украјнанын сэрһэдләриндә һәрбн эмәлијјатлары дајандырмаг, сүлһ данышыгларынын вахтыны вә јерини тә'јин етмәк мәсәләси һаггында Украјна кетман һөкүмәти илэ данышыглар апарасыныз⁴¹².

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри Ленин*

Илк дэфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишидир

Макинада јазылмыш вә
В. И. Ленинин имзаладығы мәтндән
чап олунур

* Сәнәди Русија сүлһ нүмајэндә ђеј'этинин сәдри И. В. Сталин дә имзаламышдыр. Ред.

КИНЕШМА СОВЕТИНЭ ТЕЛЕГРАМ⁴¹³Кинешма
Депутатлар Совети

Кинешма рајонунун бүтүн фəһлэлəринə. Јолдаш фəһлэлəр, истəһсалчы губернијаларын кəнд варлылары кизлинчə чох бəјүк тахыл еһтијаты сахлајыр вə ону ачлыг чəкəн фəһлэлəрə вермирлəр. Варлылар тахылы сон дəрəчə јүксəк мəһтəкир гијмəтинə сатмағы үстүн тутурлар, елə бир гијмəтə ки, бу гијмəтə тахылы ачлыг чəкəн əн јохсул əһали дејил, јалныз шəһəр буржуазијасы ала билəр. Варлылар тахылла мəһтəкирлик етдиклəри кими, тахыла дəјишдиклəри малларла да мəһтəкирлик етмəјə чалышырлар. Шəһəр буржуазијасы тахыл инһисарынын, сабит гијмəтлəрин лəғв едилмəsi лəһинə вə азад тахыл тичарəти лəһинə тəшвиғат апарыр. Буржуазија тəшвиғатдан фитнəкарлыға кечир, һакимијјəти əлə кечирмəјə чан атараг, бачарыгла вə əл алтындан ач фəһлэлəри чыхышлара, ихтишашлара вə шулуглуға тəһрик едир. Халг Комиссарлары Совети вар гүввə илə мұбаризə апарыб тахыл инһисарыны горујур, чўнки əкəр тахыл инһисары олмаса, јалныз буржуазија фираван јашајар, јохсул əһали исə тамам тахылсыз галар. Јолдаш фəһлэлəр, гара гүввэлəрин фитнэлəринə ујмајып, кəзү сизин əлинизлə кəтүрмəк вə ингилабын бүтүн наилијəтлəрини пуч етмəк истəјəн буржуазијанын вə əксингилабчыларын əлиндə алəт олмајын. Дүшүнүлмəмиш чыхышлар етмəклə вə мұстəгил мал дəјишмəклə чəтти бир ишə — сизин үчүн тахыл əлдə етмəк ишинə позғунлуг салмајын. Халг Комиссарлары Совети инди мал вериб, чохлу тахыл алмагдадыр, кəнд буржуазијасынын јатыб галан тахылыны силаһлы дəстəлəр васитəsi илə реквизиција етмəјə башламышдыр. Əкəр өз фəһлə-кəндли һакимијјəтнинизə кəмəк етмəк, она јардым кəстəрмəк истəјирсинизсə, мұтəшəккил һэрəкəт еһин: совет эрзаг органларында ишлəмəк үчүн ичəриниздən эрзаг ишини јахшы билən адамлар ајырын,

фəһлэ вэ кəндлилэрин мənафəјинин е'тибарлы мұда-
фнəчилэри олан вичданлы, сəдагəтли, гəтијјəтли инги-
лабчылардан мұбариз дəстəлэр дүзəлдин. Фитнəкар-
лары вэ əксингилаб акентлэрини дəрһал тутуб
Москваја кəндəрин. Јадынызда мəһкəм сахлајын: ја
биз үз верəн мисилсиз чəтинликлəрдəн мұтəшəккил
сурəтдə, шəрəфлə чыхачағыг, ја да һэр шеј һəкмəн
тамамилə пуч олачагдыр. Үчүнчү јол јохдур. Фəһлэ
јолдашлар, бу тəдбирлэрин јахын вахтларда нəтичə
верəнəјинə үмид бəслəјəн Халг Комиссарлары Совети
сиздəн ингилабын пəнлијјəтлэринин хиласы вэ прəле-
тарнат диктатурасынын тəнтəнəси үчүн ингилаби мə-
танəт вэ шүүрлүлүг кəстəрмəјинизн хəһиш едир.

Халг Комиссарлары Советинин Сəдри
В. Улјанов (Ленин)*

1918-чи ил мајын 24-дə
јазылмышдыр

1918-чи ил мајын 29-дə
«Рабочий и Крестьянин» гəзетинин
55-чи №-синə чəп едилмишдир

Макинадə јазылмыш мəтнəн
чəп олунур

15

И. Р. РОМАНОВА ТЕЛЕГРАМ

Телеграм

Нижни Новгород, губернија депутатлар
Советинин сəдри Романова

Тохум вэ кəнд тəсəррүфаты алəтлэри алмаг үчүн
мајын онунда Халг Комиссарлары Совети Ризоватоје
кəндиини јанғындан зəрəр чəкмиш сакинлэринə јүз
мин манат пул ајырмышдыр.

Халг Комиссарлары Советиниң Сəдри Ленин

1918-чи ил ијунун 11-дə
јазылмышдыр

Илк дəфə 1931-чи илдə
Ленин мəчмүəсинин XVIII китабында
чəп едилмишдир

Макинадə јазылмыш вэ
В. И. Ленинин имзалиғы мəтнəн
чəп олунур

* Телеграмы халг əрзаг комиссары А. Д. Сүрупа да имзаламышдыр.
Ред.

16

М. С. КЕДРОВА ТЕЛЕГРАМ⁴¹⁴

Архангелск, Кедрова

Евакуасија вэ јук бошалдылмасына фасилэ верилмэмэлндир. Билдирин көрэк бу ишэ ким рəһбэрлик едир. Курјер кəлмəмишдир. Билдирин көрэк нэ вахт кəлиб шəхсэн мəлумат верəчəксиниз. Бүтүн гүвəлэр Архангелскдэн бүтүн јүклəрин сүр'əтлэ свакуасијасына верилсин.

Ленин, Свердлов

1918-чи ил ијулун 26-да
јазылмышдыр

Илк дəфə, Л. М. Свердловун
эли илэ јазылмыш мəтəндэн
чап олунур

17

***МОСКВА СОВЕТИНЭ ТЕЛЕФОНОГРАМ**

Шəһəрин вэ 50 верст дапрəсиндэ шəһəр əтрафынын бүтүн комиссарлыгларына чатдырылсын ки, халг комиссарларынын автомобиллəриндэн башга, бир дə дəјүш дəстəлəринин автомобиллəринə јол версинлэр. Əксингилабла мұбаризə апаран Фəвгəл'адə комисијанын бүтүн автомобиллəрини сахласынлар, бүтүн сол есерлəри, бу комисијанын үзвлəрини, хусусилə Закс вэ Александровичи һəбс етсинлэр. Партија мəнсубијəти шүбһəли оланлар ајдынлашдырылмаг үчүн Кремлэ кəтирилсин.

Халг Комиссарлары Советинин Сəдри *Ленин*

1918-чи ил ијулун 6-да
јазылмышдыр

Илк дəфə 1942-чи илдə
Ленин мəчмүəсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Машинада јазылмыш сурəтиндэн
чап олунур

18

*АЛИ ХАЛГ ТЭСЭРРҮФАТЫ ШУРАСЫНЫН РЭЈАСЭТ ҺЕЈ'ЭТИНЭ

Бу ил 20 ијун тарихли ичласда Халг Комиссарлары Советиниң гэрары илә АХТШ-јә тәклиф едилмишдир ки, Әдлијјә комиссарлығы илә бирликдә кәнд тәсәррүфатынын машынла тәчһиз едилмәси ишинә даир истинтаг апарсынлар; бу тәклиф АХТШ-нин нәзәринә вахтында чатдырылмышдыр.

Истинтаг индијәдәк баша чатдырылмадығына көрә иши сүр'әтләндирмәји вә истинтагы бир һәфтә мүддәтиндә баша чатдырмағы тәклиф едирәм⁴¹⁵.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри
В. Улјанов (Ленин)

*1918-чи ил ијулун 16-да
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1933-чү илдә
Ленин мәчмүәсинин XXI китабында
чап едилмишдир*

*Макинадә јазылмыш вә
В. Н. Ленинин имзаладығы мәтндән
чап олуңур*

19

ТҮРКҮСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ХАЛГ КОМИССАРЛАРЫ СОВЕТИНЭ РАДИОТЕЛЕГРАМ

Дашкәнд, Халг Комиссарлары Совети

Дашкәндин вә Түркүстан дијарынын сијаси вә игти-
сади вәзијјәти һаггында мә'лумат верин. Мүнтәзәм
мә'лумат вермәк лазымдыр — Москва, Халг Комис-
сарлары Совети.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин**

*1918-чи ил ијулун 23-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир*

*Телеграф бланкынын мәтниндән
чап олуңур*

* Радиотелеграммы В. Н. Подбелски вә В. В. Кујбышев дә имзаламыш-
лар. Ред.

20

J. M. СВЕРДЛОВА

Мәхфи

МИК-ә

Jол. Свердлова

Парат е'малатханаларыны Халг дәннз ишләрн комиссарлығынын ихтијарына вермәк һаггында Халг Комиссарлары Советинин бу ил 30 ијул тарихли гәрарыны Сизә көндәрәрәк нәзәринизә чатдырырам ки, һәмнин гәрарын һәјата кечирилмәси илә әлагәдар олараг бә'зи һәрби әмәлијјатлар апарылачағына көрә гәрар тамамлә кизли сахланмалыдыр; ону һәјата кечирмәк гәјдасы нсә Халг дәннз ишләрн комиссарлығынын өлдәсинә бурахылыр⁴¹⁶.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри

В. Улјанов (Ленин)

1918-чи ил ијулун 31-дә
јазылмышдырИлк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишидирМакинадә јазылмыш вә
В. И. Ленинн имзаладығы мәтнән
чап олунур

21

А. А. ИОФФЕЈЭ ТЕЛЕГРАМ

Јолдаш Иоффејә, Берлин

Бакыны һакимијјәт органларымыза вермәк барәсиндәки тәклиф гәбул едилмәјинчә, Түрkiјә протоколуну имзаламаға разы дејилик, чүнki бу маддә олмадан күман етмәјә там әсас вардыр ki, Бакыны Антантаја тәслим етмәк барәсиндә Антанта илә кизли сазиш багланмышдыр. Белә дә дәрч едирик⁴¹⁷.

Свердлов, Ленин

1918-чи ил октјабрын 7-дә
јазылмышдырИлк дәфә 1957-чи илдә
бу китабда чап едилмишидир:
«СССР-нин харичи сijasәтинин
сәнәдләри», I чилдТелеграф лентинин мәтниндән
чап олунур

САМАРАНЫН АЛЫНМАСЫ МУНАСИБӘТИЛӘ ТЕЛЕГРАМ

Самара алынмышдыр. Волга азаддыр. Навигасиянын багланмасынадэк галан бир нечә күндән истифадә етмәмәк чинајәтдир. Вар гүввә топлајыб Волганын јухары сәмтләринә максимум нефт вә әрзаг јүкләри дашымаг лазымдыр. Бүтүн тәдбирләр чох чидди сурәтдә мәркәзләшдирилмәдән вә мәркәзин әмрләринә јерләрдә дәгиг әмәл едилмәдән бу вәзифәни јеринә јетирмәк мүмкүн дејилдир. Халг Комиссарлары Совети бунлары нәзәрдә тутараг ашағыдакылары гәрара алып вә дәнмәдән ичра олунмасына сәрәнчам верир:

1) Мүхтәлиф тәшкилатлар тәрәфиндән көтүрүлмүш олан бүтүн үзкәч вә нәглијјат васитәләри дәрһал, анд олдуғлары *Баш су нәглијјаты идарәсинин вә Баш нефт комитәсинин* сәрәнчамына гајтарылмалыдыр. (Бу тәдбир инди артыг Волга һәрби донанмасынын тәркибиндә олан кәмиләрә вә үзкәч васитәләринә анд дејилдир.)

2) Волгадакы кәмиләри вә үзкәч васитәләрини реквизисия етмәк үчүн әввәлләр мүхтәлиф тәшкилатлара, идарәләрә вә шәхсләрә верилмиш олан һүгүг ләғв едилир. Һәрби мәгсәдләр үчүн лазым олан үзкәч васитәләри бундан сонра јалныз Республиканын Ингилаби һәрби шурасынын һәр дәфә хүсуси ичазәси илә реквизисия едилә биләр.

3) Бүтүн чәбһә командаларына, Фөвгәл'адә комиссиялара вә депутатлар Советләринә сәрәнчам верилир ки, кәмиләрин манеәсиз үзмәсини тә'мин етмәк үчүн вә јүкләрин јолда нә шәкилдә олурса олсун әлә кечирилмәкдән вә ләнкидилмәкдән горунулмасы үчүн ән чидди тәдбирләр көрсүнләр.

4) Волганын бүтүн дүрү јүк донанмасы вә Волгадакы бүтүн нефт јүкләри һаггында сәрәнчам вермәк ихтијары јалныз Баш нефт комитәсинә мәнсубдур. (Телеграф үнваны: *Баш нефт комитәси*, Москва.) Бүтүн органлара, о чүмләдән һәрби органлара вә чәбһә-

ләрлә команданлара сәрәнчәм вериллр ки, нефт жүкләринин кәлиб-кечмәси һаггында *Баш нефт комитәсинин* бүтүн сәрәнчәмларын вә кәмиләр һаггында *Баш су һәглиҗаты идарәсинин* сәрәнчәмларын данышыгыз јеринә јетирсинләр.

5) Бүтүн Волгада нефт жүкләрн һаггында билаваситә сәрәнчәм вермәк *Баш нефт комитәси коллеҗасынын үзвү Тарвид* јолдаша тапшырылыр; онун, һәмчинин онун акентләринин нефт һаггындакы бүтүн сәрәнчәмлары бүтүн органлар үчүн данышыгсыз мәчбуридир.

6) Нефтин реквизиҗия едилмәсн, дашынмасынын гадаған едилмәсн вә с. һаггында бу күнәдәк е'лан едилмиш бүтүн гәрарлар јалныз, *Баш нефт комитәсинин* сәрәнчәмларына зидд олмадыгы тәгдирдә гүввәдә галыр.

7) *Халг Комиссарлары Совети* бу көстәриләнләрн ән чидди сурәтдә тәсдиг едәрәк гәрара алмышдыр ки, бу гәрара әмәл етмәјәнләрн һамысы, вәзифәсиндән вә партија мәнсубијјәтиндән асылы олмајараг, һәрбингилаб мәһкәмәсинә верилсин. *Баш нефт комитәсинин*, *Баш су һәглиҗаты идарәсинин* вә *Әрзаг комиссарлығынын* јерләрдәки акентләринә сәрәнчәм вериллр ки, јерлн органлардан мәркәзләрин планәуҗуғун ишини позанларын бүтүн һәрәкәтләрин һаггында дәрһал Москва хәбәр версинләр. Мәһкәмәјә вермәк вә һөкмләрин јеринә јетирмәк үчүн дәрһал Фөвгәл'адә комиссијалар көндәриләчәкдир.

8) *Халг Комиссарлары Советинин* бу гәрарынын мәзуну јерләрдә бүтүн ичрайјә органларына вә вәзифәли шәхсләрә е'лан едилсин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*
Москва, Кремл.
9 октјабр 1918-чи ил.

23

СОВЕТЛЭРЭ ВЭ ЭРЗАГ КОМИТЭЛЭРИНЭ ТЕЛЕГРАМ

Бүтүн депутатлар Советлэринэ
вэ эрзаг комитэлэринэ

Эрзаг комиссарлығынын нарјаадлары илэ дашынан эрзаг жүклэринин депутатлар Советлэри тэрэфиндэн өзбашыналыгла зэбт едилмэси һаллары јенэ мүшәһидә едилир. Бу, ачлыг чәкән Русијанын эрзагла планлы шәкилдә тә'мин олонмасыны көкүндән сарсыдыр вэ көкүндән кәсилмәлидир. 13 мај декрети эсасында һамынын нәзәринә чатдырылыр ки, эрзагын бу чүр зэбт едилмәсиндә мүгәсир оланлар һәрби ингилаби трибунал мәнкәмәсинә верилмәк үчүн дәрһал Москваја чағырылачаглар⁴¹⁸.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин**

*1918-чи ил октябрын 14-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1931-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XVIII китабында
чап едилмишдир*

*Макинадә јазылмыш вә
В. И. Ленинин имзаладыгы мәтндән
чап олуңур*

24

И. И. ВАТСЕТИСЭ ВЭ К. Х. ДАНИШЕВСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ

Арзамас
Республика Ингилаби һәрби шурасы
Ватсетисэ, Данишевскијэ

Саритсына јардым вермәк үчүн ән тә'чили тәдбир-
ләр көрмәји тәклиф едирик. Ичрасы һаггында мә'лу-
мат верин.

*Свердлов
Ленин*

*1918-чи ил октябрын 15-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1936-чы илдә
«Партработник» журналынын
«Сталинерад» 16—17-чи №-синдә
чап едилмишдир*

*Ј. М. Свердловун әли илә јазылмыш
вә В. И. Ленинин имзаладыгы
мәтндән чап олуңур*

* Телеграммы халг эрзаг комиссары әвәзинә Н. П. Бруханов да имзаламышдыр. *Ред.*

25

УРАЛ ХАЛГ ТЭСЭРРҮФАТЫ ШУРАСЫНА ТЕЛЕГРАМ

Перм, Урал халг тэсэррүфаты шурасы
Сурәти Усолје, ичраијјә комитәсинә
Усолје, Березники заводунун идарәсинә

Березники заводуна сэрәнчәм верпрәм ки, Али халг тэсэррүфаты шурасынын гәрары әсасында дәрһал радиум заводу тәшкил етмәк иштинә башласын⁴¹⁹. Халг Комиссарлары Совети лазымн вәсант бурахмышдыр. Ишләр кимјачы мүнәндис Богојавленскинин рәһбәрлији вә мәс'улијјәти алтында көрүлмәлидир; тәклиф едирәм ки, она там көмәк көстәрәсиниз.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин**

*1918-чи ил октябрын 28-дә
язылмышдыр*

*Илк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир*

*Макинада язылмыш вә
В. И. Ленинин имзаладығы мәтндә
чап олунур*

26

НИЖНИ НОВГОРОД ГУБЕРНИЈА ЭРЗАГ ШӨ'БӘСИНӘ ТЕЛЕГРАМ

Нижни Новгөрөд, губернија эрзаг шө'бәси
Сурәти — радио лабораторијасынын мүдир
Лешинскијә

Радио лабораторијасынын мүнүм иш көрдүјүнү нә-
зәрә алараг хаһиш едирәм эрзаг верилмәсини ләнкит-
мәјрәсиниз.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*1918-чи ил ноябрын 29-дә
язылмышдыр*

*Илк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир*

*Намә'лум шәхсин әли илә язылмыш
вә В. И. Ленинин имзаладығы
мәтндән чап олунур*

* Телеграммы АХТШ кимја шө'бәсинин мүдир Л. Л. Карпов вә АХТШ
ЭЛМ-техника шө'бәсинин мүдир Н. П. Горбунов да имзаламышлар. *Ред.*

27

НИЖНИ НОВГОРОД ГУБЕРНИЈА ҺӘРБИ ИШЛӘР КОМИССАРЫНА ТЕЛЕГРАМ

Нижни Новгород, губернија һәрби ишләр
комиссарына

Сурәти — радио лабораториясынын мүдир
Лешинскијә

Радио лабораториясынын гуллулчуларына пулла
әскәр паюку верилмәсинә ичәзә верилр.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*1918-чи ил нојабрын 29-да
жазылмышдыр*

*Илк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXV китабында
чап едилмишидир*

*Намә'лум шәхсин әли илә жазылмыш
вә В. И. Ленинин имзаладыгы
мәтндән чап олунур*

28

НИЖНИ НОВГОРОД ХАЛГ ТӘСӘРРҮФАТЫ ШУРАСЫНА ТЕЛЕГРАМ

Нижни Новгород, халг тәсәррүфаты шурасы
Сурәти — лаборатория мүдир Лешинскијә

Радио лабораториясынын лазым тикинти мате-
риаллары алмасыны сүр'әтләндин. Иш тә'чили вә
вачибдир*.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*1918-чи ил нојабрын 29-да
жазылмышдыр*

*Илк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXV китабында
чап едилмишидир*

*Намә'лум шәхсин әли илә жазылмыш
вә В. И. Ленинин имзаладыгы
мәтндән чап олунур*

* Нижни Новгород радио лабораториясы һаггында бах: һабелә бу
чилд, сәнәд 346. *Ред.*

29

САМАРА ВИЛАЈАТИ УКРАЈНАЛЫЛАРЫНА ТЕЛЕГРАМ⁴²⁰

Самара, губернија һәрби комиссарына
Самара вилајәти украјналылары үчүн
Сурәти Серпухов: Ватсетисэ

Самара вилајәти украјналыларынын телеграмына
чаваб олараг хәбәр вермәји лазым билик ки, ук-
рајналы көнүллүләр ахышыб кәлдијинә көрә вә Ук-
рајнанын өзүндә сәфәрбәрлијә алыныб һәлә силаһлан-
дырылмамыш оланларын чохлуғуна көрә, Украјна
фәһлә-кәндли һөкүмәти Русијадакы украјналылардан
һиссәләр дүзәлдилмәсини вә онлары Украјнаја көн-
дәрмәји лазым билмир. Буну хәбәр верәрәк, Украјнаја
украјналы һиссәләрини көндәрилмәсини дајандырмағы
Халг Комиссарлары Совети адындан тәклиф едирик.

*Ленин**

*1918-чи ил декабрын 17-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

*Телеграф бланкынын мәтниндән
чап олунур*

30

И. И. ВАТСЕТИСЭ ТЕЛЕФОНОГРАМ

Серпухов

Баш командан Ватсетисэ

Мүдафиә Шурасы сорушур:

1) Доғрудурму ки, тәхминән ики һәфтә бундан әв-
вәл Балашов рајонундакы дәјүшләрдә дүшмән бизни
һиссәләрдән ики-үч күн әрзиндә 25—30 топ алмышдыр
вә әкәр доғрудурса, мүгәсирләрни мәс'улијјәтә чәлб-
әтмәк вә белә һалларын гаршысыны алмаг үчүн нә
әтмисиниз?

* Телеграмы И. В. Сталин дә имзаламышдыр. Ред.

2) Доғрудурму ки, Оренбургу алмаг һаггында Сиз ики һәфтә бундан эввэл әмр вермисиниз вә әкәр доғрудурса, нә үчүн әмр јеринә јетирилмир?

3) Перм рајонунда, Мәркәздән тә'чили көмәк истәјән һиссәләримизин вәзијјәтини мөһкәмләндирмәк үчүн нә етмисиниз?

Мүдафиә Шурасы бу суаллара Сиздән чаваб көзләјир.

Мүдафиә Шурасынын Сәдри
В. Улјанов (Ленин)

*1918-чи ил декабрын 23-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1927-чи ил февралын 23-дә
«Правда» гәзетинин 44-чү №-синдә
чап едилмишдир*

*Макинадә јазылмыш,
И. В. Сталинин әләвә етдији вә
В. И. Ленинин имзаладығы мәтндән
чап олунур*

Л. Д. ТРОТСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ

Тә'чили

Курск вә олдуғу јердә
Республика Ингилаби һәрби Шурасынын сәдри
Тротскијә

Гафгаз чәбһәси штаб рәисинин 4873 №-ли әмәлијјат мә'луматындан көрүнүр ки, красновчулар Волга сәһилиндә Сарептанын чәнубунда Рајгороду тутмушлар, бунунла да, эввәлән, Владимировкадан Саритсына дашынан һәрби јүкләримизин јолуну, икинчиси дә, һәш-тәрхан—Саратов јолуну кәсмәк истәјирләр. Хаһиш

олунур тәдбирләр көрәсиниз. Јенә һәмин әмәлијјат мәлуматындан көрүнүр ки, дөрд кәмидән ибарәт инкилис донанмасы Һәштәрханьн чәнубунда Старотерчајаны атәшә тутмуш, ики баржымызы јандырмыш вә «Әләскәр» адлы госпитал кәмимизи тибб ишчиләри илә бәрәбәр әлә кечириб сағ-саламат дәнизә гајытмышдыр. Бизим донанмамыз һарададыр вә нә едир?

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*1919-чу ил январын 2-дә
вә ја 3-дә јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1937-чи ил январын 21-дә
«Правда» гәзетинин 21-чи №-синдә
чап едилмишдир*

*И. В. Сталинин әли илә јазылмыш
вә В. И. Ленинин имзаладығы
мәтндән чап олунур*

32

**ХЭЗЭР-ГАФГАЗ ЧЭБЬЭСИННИН
ИНГИЛАБИ ҺЭРБИ ШУРАСЫНА,
ҺӘШТӘРХАН ГУБЕРНИЈА
ИЧРАИЈЈӘ КОМИТӘСИНӘ
ВӘ РК(б)П ГУБЕРНИЈА КОМИТӘСИНӘ
ТЕЛЕГРАМ⁴²¹**

*Һәштәрхан**

Шлјапникова, губернија ичраијјә комитәси
Коммунистләрин губернија партија комитәсинә

Партија комитәси илә мұнағишә јолверилмәздир. Сәмини, әлбир ишләмәк үчүн бүтүн тәдбирләрн көрүн. Бүтүн партија үзвләри тутдуглары вәзифәдән асылы олмајарағ јерли тәшкилата дахил олмалыдырлар. Партија комитәси бидаваситә мәркәзә табе олан

* «Һәштәрхан» сөзү В. И. Ленинин әли илә јазылмышдыр. Ред.

идарэлэрин ншинэ гарышмамалыдыр. Онун анчаг бу хүгүгү вар ки, өз мүлаһизэлэрини МК-ја тэгдим етсин. Бүтүн јерли ишэ партија мәркәзи истигамәт верир. Ичәридән, јахуд да МК-нын бу вә ја дикәр конкрет мәсәлә барәсиндә хусуси тапшырығы олдугда ишә гарышмаг олар. Губернија ичрайјә комитәси илә дә бу чүр мүнасибәт јарадылмалыдыр. Јалныз декретләр јеринә јетирилмәдикдә вә мәркәзи һакимнјјәт органынын гәрарлары әлејһинә иш апарылдыгда билава-ситә гарышмаг олар. Бөјүк бир нәзакәт лазымдыр, онда мүнагишәләр гејри-мүмкүн олар. Һәрби идарәләрн әсаслы сурәтдә тәминләмәк һаггында үмуми мү-һакимәләр мә'насыздыр. Бу вә ја башга фактлар вә шәхсләр һаггында конкрет көстәришләрн нәзәрә ала-рыг.

*Ленин**

*1919-чу ил январын 7-дә вә ја 8-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәч.иуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

*Ј. М. Свердловун әли илә јазылмыш
вә В. И. Ленинн имзаладығы
мәтндәк чап олунур*

33

БЕЛА КУНА РАДИОГРАМ

Будапешт, Бела Куна

Франса илә дәјишдирмәк мәсәләси һаггында бу күн Пишона вердијимиз раднограмын сурәтини Сизә көн-дәрирәм⁴²².

Мануилски башда олмагла Гырмызы Хач комисси-јамыз бизимкиләрин вәтәнә гајтарылмасыны тәшкил етмәк үчүн Франсаја кетмиш, лакин тугулуб сахлан-

* Сонра Ј. М. Свердловун В. И. Ленинн әли илә јазылмыш имзасы кәлпир. *Ред.*

мыншыдыр. Бизимкиларин Франсадан вэтэнэ гайтарылмасы тәшкил едилсә вә иш там сүр'әтлә кетсә, вәд етмишик ки, биздә галаи франсыз һәрби гуллуғчуларыны вэтәнләринә гайтарачағыг. Франса һөкүмәти бу ишнин тәшкилиндә Мануилскинин комиссијасына мане олмушдур. Франсада, Африкада вә Салоникидәки 35 000 рус әскәрләриндән Франса һазырда 900 нәфәрини вэтэнә гайтармаг истәјир вә бизимкиларни сонралар, имкан олдугча, вэтэнә гайтармаг һаггында бош вәдләр верир; бунун әвәзиндә исә Франса тәләб едир ки, биз дәрһал бүтүн франсызлары вэтәнләринә гайтараг.

Франса Мануилскинин миссијасыны 900 рус әскәрни илә бир вахтда јола салмаг истәјир, һәрчәнд әскәрләрин галаи һиссәсинини вэтәнә гайтарылмасыны тәшкил етмәк үчүн һеч бир иш көрүлмәминшидир. Франса истәјир ки, һәр шеј алсын, амма демәк олар, һеч нә вермәсин вә Мануилскидән јахасыны гуртарсын.

Һәм дә бизә мәлүмдур ки, Франсада галаи вә ордуја дахил олмагдан имтина едән әскәрләримиз олдугча вәһшичәсинә тәғиб едилирләр вә онларла һәр һансы шәкилдә әлагә јаратмаг Мануилскијә гадаган олунмушдур.

Биз белә бир шәртлә франсызлары вәтәнләринә көндәрмәкдән имтина едирик. Сурәти Сизә көндәрилән радиограмымын мәзмуну беләдир. Франсызлар һарај салачаг вә америкалылара һәр чүр ијрәнч јаланлар дејәчәкләр. Лүтфән, бизим нотанын сурәтини Америка нүмајәндәсинә верин ки, өз һөкүмәтинә чатдырсын.

Ленин

*1919-чу ил апрелин 5-дә
јазылмышдыр*

*Һәк дәфә 1953-чи илдә
бу китабда чап едилмишидир:
«СССР-нин харижи сијасәтинин
сәнәдләри», II чилд*

*Макинада јазылмыш сурәтиндән
чап олунур
Русчасы алманчадан тәржүмә
едилмишидир*

34

КНЈАКИНИН ГЭЗА ТОРПАГ ШӨ'БЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ

Кнјакинин, гэза торпаг шө'бэси

Сурэти Ичалки

Кнјакинин Икинчи Запјанск Чэмијјэти

Кэндлилэрин торпагы ичтиман шәкилдә бечәрмәк гәјдасына кечмәсиндә һеч бир мәчбуријјәт тәдбирләринә јол верилмәмәлидир. Буна әмәл етмәмәјә кәрә ингилаби ганунун бүтүн шиддәти илә чәза вериләчәк-дир⁴²³.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин**

*1919-чу ил апрелин 8-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин жәчмуәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

*Макинада јазылмыш вә
В. И. Ленинин имзаладығы мәтндән
чап олунар*

35

Х. Г. РАКОВСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ⁴²⁴

Кијев, Украјна Халг Комиссарлары Советинин сәдринә
Сурәти Украјна халг һәрби ишләр комиссарына

Республикада курорт ишинин јени гәјдада гурулду-гуну нәзәрә алараг вә курортлары мұһарибә вә әмәк әлилләринин, јорулмуш гызыл әскәрләрин, әлдән дүш-мүш шимал фәһләләринин мұаличә вә истираһәтинә вермәк мәгсәди илә кәрәк Гызыл Орду тәрәфиндән азад едилмиш чәнуб курортларынын мұһафизәси үчүн тә'чили тәдбирләр көрүлсүн.

Хәлиш едирәм Русијанын чәнубунда вә Таврија јарымадасында әмәлијјат апаран гошун һиссәләринин рәисләринә дәрһал сәрәнчам верәсиниз ки, Русијанын

* Телеграмы халг торпаг комиссары С. П. Середа да имзаламышдыр.
Ред.

чөнубу вэ Крым жарымадасы, Одесса, Голаја Пристан, Бердјанск, Мојнак, Саки, Евпаторија, Севастопол, Балаклава, Јалта, Алупка, Гурзуф, Алушта, Феодосија, Керч курортларында вэ башга курортларда мүалымчэ лэвазиматларынын, тикилилэрин, инвентарын, јашыллыгларын, материалларын вэ елтијатларын дагыдылмагдан вэ оғурланмагдан мүһафизэси үчүн эи чидди тэдбирлэр көрсүнлэр.

Халг Комиссарлары Советинин Сэдри *Ленин**

*1919-чу ил апрелин 15-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1959-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXVI китабында
чап едилмишдир*

*Макинадә јазылмыш вә
В. И. Ленинин имзаладыгы мәтндән
чап олунур*

36

КАЛУГА ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЈА КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ

Калуга, губернија ичраијјә комитэсинә
Сурәти Мосалск, гәза ичраијјә комитэсинә

Мосалск гәзасындакы Спас-Деменскдә халг мүәллими Бурыкиннин валидејнлэринин әмлакынын әллэриндән алынмасынын сәбәблэри һаггында дәрһал тәһгигат апарылсын. Лазинки кәндиндә комиссар Синитсынын һәрәкәтлэри тәһгиг олунсун. Нәтичэлэри һаггында шәхсән мәнә мә'лумат верилсин⁴²⁵.

Халг Комиссарлары Советинин Сэдри *Ленин*

*1919-чу ил апрелин 19-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXV китабында
чап едилмишдир*

*Һамә'лум шәхсин әли илә јазылмыш
вә В. И. Ленинин имзаладыгы
мәтндән чап олунур*

* Телеграмы халг сәһијјә комиссары Н. А. Семашко да имзаламышдыр. Ред.

37

В. И. ТАНЕЈЕВӘ МҮҢАФИЗӘНАМӘ⁴²⁶

26 апрел 1919-чу ил

Вәтәндаш Владимир Иванович *Танејевә*
Мүһафизәнамә

Бу мүһафизәнамә илләр узуну елми ишлә мәшғул олмуш вә Карл Марксын јаздығына көрә, өзүнү «халг азадлығынын сәдагәтли досту»⁴²⁷ кимн кәстәрмиш 78 јашлы вәтәндаш Владимир Иванович *Танејевә* Халг Комиссарлары Советинин 25/III. 1919-чу ил тарихли гәрары әсасында верилир.

Вәтәндаш Владимир Иванович Танејевә Халг Комиссарлары Советинин китабханасындан истифадә етмәк һүгугу верилир, бүтүн башга дәвләт китабханаларына исә тәклиф едиллир ки, елми ишләриндә вә ахтарышларында она һәр вәситә илә көмәк етсинләр. Бүтүн совет органларына сәрәнчам верилир ки, һәм өзүнү, һәм дә аиләсини, мәнзилини вә әмлакыны мүһафизә етмәкдә вәтәндаш Владимир Иванович Танејевә јардым кәстәрсинләр. Бүтүн дәмр јолу вә коммунал идарәләринә сәрәнчам верилир ки, вәтәндаш Владимир Иванович Танејев Руснја Сосналист Совет Республикасында бир јердән башга јерә кетдикдә гатара билет алмаг вә гатарларда јер вермәк ишиндә она вә аиләсинә мүмкүн гәдәр көмәк етсинләр.

Халг Комиссарлары Советини Сәдри

В. Улјанов (Ленин)

*Илж дәфә 1945-чи илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXV, китабында
чап едилмишидир*

*Макинадә јазылмыш вә
В. И. Ленинни имзаладығы мәтндән
чап олунур*

38

**РЈАЗАН-УРАЛ ДӘМИР ЈОЛУ КОМИССАРЫНА
ТЕЛЕГРАМ**Рјазан-Урал дәмр јолу халг комиссарына,
Саратов

Фәһлә вә кәндлиләрин дүшмәнләри тәрәфиндән
Увекдә батырылмыш дәмр јолу бәрәсини фәдакар-

часына сә'ј көстәрәрәк гыса мүддәтдә судан галдыр-
мын, тә'мир етмиш вә ишә салмыш бүтүн фәһлә вә
гуллуғчу јолдашлара Совет һакимијјәтнинн гәти гә-
ләбәсини ја'хынлашдыран әмәкләринә көрә, гызғын
тәшәккүрүмүзү јетирин.

Фәһлә вә Кәндли Мүдафиәси
Шурасынын Сәдри

Ленин

Халг јоллар комиссары *Красин*

*1919-чу ил мајын 5-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәңмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

*Л. Б. Красинин әли илә јазылмыш
вә В. И. Ленинин имзоладагы
мәтндән чап олунур*

39

ПЕТРОГРАД МУДАФИЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ⁴²⁸

Петроград, Мүдафиә комитәси, Зиновјевә

Петрограддакы вәзијјәти ајдынлашдырмаг мәгсә-
дилә Мүдафиә Шурасы тәклиф едир ки, гәти чаваб-
верәсиниз: Петрограддакы вә әтрафындакы бә'зи за-
водларын евакуасијасы һансы мүлаһизәләрлә гәрара
алынмышды, кәмиләри батырмаг һаггында ким вә нә
үчүн сәрәнчам вермишди, сәфәрбәрлијә алынан вә за-
водларда галан фәһләләрин үмүми сајы нә гәдәрди,
сәфәрбәрлијә алынанларын һамысындан һәһигәтән
мүдафиә еһтијачлары үчүн истифадә едилirmi, нә
сәбәбә көрә дәвләт заводларына комиссарлар тә'јин
едилмишди, вәтәндашлар учдантутмамы, јохса мәр-
кәзи һакимијјәт органынын гәрарына риәјәт едилмәк-
лә сәфәрбәрлијә алынмышды. Мүдафиә Шурасы һә-
ләлики Петроградда мүһасирә вәзијјәтинин сахлајараг
билдирир ки, Петроград Мүдафиә комитәсинин көрдү-

ју тэдбирлэр мэркэзи һакимијјет органынын хәбәри олмагла, мұвафиг һалларда исә разылығы олмагла һәјата кечирилмәлидир⁴²⁹.

Мұдафиә Шурасынын Сәдри *Ленин*

*1919-чу ил мајын 13-дә
јазылмышдыр*

*Илк дәфә натамам шәкилдә
1939-чу ил ијунун 16-да
«Правда» гәзетинин 165-чи №-синдә
чап едилмишидир*

*Там шәкилдә 1941-чи илдә
бу китабда чап едилмишидир:
«1919-чу илдә Петроградын
гәһрәманчасына мұдафиәсинә даир
сәнәдләр», Москва*

*Макинада јазылмыш вә
В. Н. Ленинин имзаладығы мәтндән
чап олунур*

40

ХАРКОВ БАШ КӨМҮР КОМИТӘСИНӘ

С. А. КЕТСОВА ТЕЛЕГРАМ⁴³⁰

Харков, Баш көмүр комитәси Кетсова

«Сурәти Бажанова, сурәти Харков, ордуну тәһһиз етмәк үзрә фөвгәл'адә комиссијанын сәдри Богдатјана вә ја Серебровскијә, сурәти Кијев ордуну тәһһиз етмәк үзрә фөвгәл'адә комиссијанын сәдри Богдатјана, сурәти халг һәрби ишләр комиссары Подвојскијә, Кијев, сурәти Тротскијә, Каменевә олдуғу јердә

Шәһһәнин һазыркы вәзијјәтиндә Донетс һөвзәси фәһһләләринин сәфәрбәрлијә алынмасынын үмүмән ләғв едилмәсинә әсла јол верилә билмәз. Мұдафиә Шурасы Донетс һөвзәсинин мүстәсна әһәмијјәтини нәзәрә алып, буна көрә дә һәтта бу вә ја башга сәбәбләр үзүндән һазырда көмүр чыхармајан мүәссисәләрини газмачыларыны мүстәсна олараг сәфәрбәрликдән азад етмәји гәрара алмышдыр. Һәр һалда газмачыларын сахланылмасы даш көмүр сәнајесини фәлакәтдән горујур вә мүстәсна вәзијјәт совушандан сонра көмүр чыхарылмасыны јенидән бәрпа етмәк имканы верә-

«Төкдир. Чагырышдан азад етмәк сәһәсиндә башга һеч бир күзәшт мүмкүн дејилдир.

Мүдафиә Шурасынын Сәдри *Ленин*

1919-чу ил мајын 16-да
язылмышдыр

Илк дәфә 1925-чи илдә
«Пролетарская Революция»
журналынын 6-чы (41-чи) №-синдә
чап едилмишдир

Телеграф бланкынын мәтниндәк
чап олунур

41

ЭФГАНЫСТАН ШАҢЫ АМАНУЛЛА ХАНА МӘКТУБ⁴³¹

Азад вә мүстәгил эфган милләти адындан илк мәктубунузу — рус халгына салам јетирдијиниз вә Сиз һәзрәтләринин тахта чыхдығыны хәбәр вердијиниз мәктубу алдыг вә өз азадлығыны харичи әсарәтчиләрдән гәһрәманчасына горујан мүстәгил эфган халгына Фәһлә-Кәндли һөкүмәти вә бүтүн рус халгы адындан чаваб саламы јетирмәјә тәләсирик. 1919-чу ил февралын 21-дә тахта чыхмағыныз мүнәсибәтилә Сиз һәзрәтләрини тәбрик едирик.

Догрудан да, Фәһлә-Кәндли һөкүмәти Русија республикасынын тәркибинә дахил олан бүтүн халглара бәрабәрлик вә азадлыг вермиш вә бүтүн зәһмәткешләрин истисмарчылара гаршы бирлијини елан етмәклә, Сизин дедијиниз кими, бејнәлмиләлчилик принципини бәргәрар етмишдир.

Гој эфган халгынын рус халгындан нүмунә көтүрмәјә чалышмасы Эфганыстан дәвләтинин мөһкәмлији вә мүстәгиллији үчүн ән јахшы тәминат олсун.

Рус халгы илә Сиз һәзрәтләринин јахын әлагә јаратмаг нијјәтини алгышлајараг Сиздән Москваја рәсми нүмајәндә тәјин етмәјинизи хаһиш едирик, биз дә өз тәрәфимиздән Кабилә Фәһлә-Кәндли дәвләтинин нүмајәндәсини көндәрмәји тәклиф едирик вә Сиз һәзрәтләриндән хаһиш едирик ки, ону өлкәнизә дәрһал бурахмаг һаггында бүтүн һакимијјәт органларына

сэрэнчам верэснннз. Ики бөжүк халг арасында данми дипломатик элагэлэрин јарадылмасы харичи јыртычыларын өзкө азадлыгына вә өзкө малына һәр чүргәсдлэриннә гаршы бир-биринннзә јардым көстөрмәјиннз үчүн кениш имкан ачагагдыр.

Әфганыстан халгларына бу илк саламы көндөрмәклә өзүмүзү сон дәрәчә хөһбәхт һесаб едирик вә Снз. Һөзрәтлэриндән хәһиш едирик ки, Снзин халгын достлары адындан бизим достлуг саламымызы гәбул едәсиннз.

Русија Сосналист Федератив Советләр
Республикасы Халг Комиссарлары Советинин Сәдри

Ленин

Фәһлә, Кәндли, Казак вә Гызыл Әскәр
Депутатлары Советләрн Үмүмрусија
Мәркәзи Ичранјјә Комитәсинин Сәдри

Калинин

*1919-чу ил мајын 27-дә
јазылмышдыр*

*1919-чу ил ијунун 14-дә
«Известия ЦИК Туркестанской
Республики, Российской Советской
Федерации и Ташкентского Совета*

*Рабочих, Солдатских
и Дехканских Депутатов»
гәзетинин 121-чи №-синдә
чап едилмишдир*

*Макинадә јазылмыш,
гәзетин вә радиотелеграмын
мәтнләри илә түтүшдүрүлмиш
сурәтиндән чап олунур*

ЧӘНУБ ЧӘБҺӘСИННИН ИНГИЛАБИ ҺӘРБИ ШУРАСЫНА ТЕЛЕГРАМ

*Чәнуб чәбһәсинин
Ингилаби һәрби шурасы*

Дон вилајәти Котелниково рајонунун Ингилаб комитәси 27 №-ли әмрлә «станитса» адыны ләғв едиб

«волост» адыны тә'сис едир, буна мұзафиг олараг Котелинково районуну волостлара бөлүр.

Вилајәттин мұхтәлиф районларында јерли һакимиј-јәт органлары лампаслы шалвар кејмәји гадаған едир иә «казак» сөзүнү ләғв едирләр.

9-чу ордуда ј. Рогачов әмәкчи казакларын ара-баларыны ат вә гошгу ләвазиматы илә бирликдә уч-дангутма реквизиисија едир.

Вилајәттин бир чох јерләриндә кәндлиләрини ади јер-ли јармаркалары гадаған олунур. Станитсада комис-сар вәзифәсинә австријалы һәрби әсирләр гојулур.

Диггәттинизи она чәлб едирик ки, үмуми сијасәт үчүн гәтијјән әһәмијјәти олмајан вә ејни заманда әһалини әсәбиләшдирән бу чүр хырда-пара мәниәт адәтләрини дағымтагда хүсусилә еһтијатлы олмаг лазымдыр. Әсас мәсәләләрдә мөһкәм хәтт јеридини вә әһалинини өјрән-миниш олдуғу арханк галыглар мәсәләсиндә күзәштә кедин, јумшаглыг көстәрин.

Телеграфла чаваб верин*.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

*1919-чу ил ијунун 3-дә
јазылмышдыр*

*И.л.к. дөфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир*

*Намә'лум шахсин әли илә јазылмыш
вә В. И. Ленинин әлавә едиб
имзаладығы мәтндән чап олунур*

43

С. Д. ВУЛФСОНА ТЕЛЕГРАМ**

Симферопол

Халг әрзаг комиссары *Вулфсона*

Великорусијанын әрзаг вәзијјәтинин ағыр олмасы, ушаглар, хүсусилә хәстәләр үчүн әрзаг чатышмазлы-гы илә әлагәдар олараг тәклиф едирәм ки, Крымда олан бүтүн мејвә консервләри, һабелә пендир јалныз Великорусијанын шималындакы хәстә ушаглар үчүн

* «Телеграфла чаваб верин» сөzlәри В. И. Лениннин әли илә јазыл-мышдыр. *Ред.*

** Мүстәғим хәтлә верилмишдир. *Ред.*

Эрзаг комиссарлығынын үнванына көндөрилсин. Сон-
расы һаггында тә'чили мә'лумат верин.

Мүдафиэ Шурасынын Сәдри *Ленин**

1919-чу ил иҗунун 20-дә
язылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә
Ленин мәчмүәсинин XXXIV китабында
чап едилмишдир

Макинада язылмыш вә
В. И. Ленинин имзаладығы мәтндә
чап олунур

44

КРЫМ ХАЛГ КОМИССАРЛАРЫ СОВЕТИНӘ

Халг Комиссарлары Совети, *Симферопол*
Сурәти Алука ычранјјә комитәсинә, *Алука*

Русија кеолокијасынын өјрәнилмәсиндә бөјүк хид-
мәтләри олмуш мәрһум кеолог алим Мушкетовун дул
арвады Алукада Приморскаја күчәсиндә 15 нөмрәли
бинада Мече бағында тутдуғу бир отагдан чыхарылыр.
Хаһиш едирәм әкәр мүмкүнсә, онун чыхарылмасыны
ләғв едәсиниз вә ја тамамилә мүнәсиб олан башга бир
отаг верәсиниз.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

1919-чу ил иҗунун 24-дә
язылмышдыр

Илк дәфә 1933-чу илдә
Ленин мәчмүәсинин XXIV китабында
чап едилмишдир

Намә'лум шәхсин әли илә язылмыш
вә В. И. Ленинин имзаладығы
мәтндән чап олунур

45

И. В. СТАЛИНИН ТЕЛЕГРАМЫНДА ГЕЈДЛӘР

Краснаја Горканын ардында Сераја МҚ-нын Тәшкилат
Лошад ләғв едилмишдир. Нәр икисиндә Бүросуна вә
топлар там гәјдасындадыр. Бүтүн истех-
камлар вә галалар сүр'әтлә јохланылыр. *архивә.*

Дәниз мүтәхәсссләри инандырмаға ча-
лышырлар ки, Краснаја Горканын дәниздән

* Телеграммы халг эрзаг комиссары А. Д. Сүрупа да имзаламышдыр.
Ред.

Алынмасы дэинэ елмини алт-үст едир. Мэнэ
 аничиг о галыр ки, үздэнираг елмэ яс тутуб
 агдајым. Горканын тез алынмасы эмелијјат
 ишлэриниэ мөшм, үмүмјјэтлэ гејри-нэрби
 шөхөлэрини дэинэ вэ гуру үзрэ әмрлэри ләғв
 едиб өз әмрлэриниэзи гәбул едирмәк дәрә-
 чәсиниэ чатаи ән кобуд мүдахиләмизлэ изаи
 олунур.

Буну билдирмәји өзүмә борч билирәм
 ки, елмэ олан бүтүн нәрәстипшимә бахмаја-
 раг мән бундан сонра да белә нәрәкәт едә-
 мәјәм.

Сталин. 16/6, саат 14.

Шәхси һеј'әтин
 тәминләнмәси.

??? Краснаја
 Горка *гуруда* н
 алынмышдыр.

1919-чу ил ијунун 16-да
 јазылмышдыр

Илк дәфә натамам шәкилдә

1958-чи илдә

бу китабда чап едилмишидир:

С. Ф. Најба. «СССР-и-дә вәтәндәш
 муһарибәси тарихинин бә'зи
 мәсәләләри һағында», Москва

Әлјазмасындан чап олунур

Там шәкилдә 1959-чу илдә

Ленин мәчмүәсинин XXXVI китабында
 чап едилмишидир

ҲАЗЫРҚЫ НӘШРИН
БУНДАН ЭВВЭЛ ЧЫХАН
ЧИЛДЛЭРИНЭ
В. И. ЛЕНИНИН
ДАХИИ ЕДИЛМИШ
МЭҚТУБ ВЭ ТЕЛЕГРАМЛАРЫНЫН
СИҶАҲЫСЫ

В. И. ЛЕНИНИН
ТАПЫЛМАМЫШ МЭҚТУБ
ВЭ ТЕЛЕГРАМЛАРЫНЫН
СИҶАҲЫСЫ

ГЕҶДЛЭР

КӨСТЭРИЧИЛЭР

ҲАЗЫРҚЫ НӘШРИН
БУНДАН ЭВВЭЛ ЧЫХАН ЧИЛДЛЭРИНЭ
В. И. ЛЕНИНИН ДАХИЛ ЕДИЛМИШ
МӘКТУБ ВЭ ТЕЛЕГРАМЛАРЫНЫН
СИҖАҲЫСЫ

(Октябр 1917 — июн 1919)

РАДИО ҲАМЫҖА. БҮТҮН ПОЛК, ДИВИЗИҖА, КОРПУС, ОРДУ КО-
МИТЭЛЭРИНЭ ВЭ БАШГА КОМИТЭЛЭРЭ, ИНГИЛАБИ ОРДУНИҖ
БҮТҮН ЭСКЭРЛЭРИНЭ ВЭ ИНГИЛАБИ ДОНАНМАНЫН БҮТҮН МАТ-
РОСЛАРЫНА. 9 (22) ноябр 1917-чи ил

35-чи чилд, сәһ. 87—88.

ФИН ЈОЛДАШЛАРА МӘКТУБ. 11 (24) ноябр 1917-чи ил

35-чи чилд, сәһ. 96.

ФЭҲЛЭЛЭРИН ЗӘНМӘТКЕШ ВЭ ИСТИСМАР ОЛУНАН КЭНДЛИ-
ЛЭРЛЭ ИТТИФАҖЫ. «Правда» редаксиясына мәктуб. 18 ноябр (1 де-
кабр) 1917-чи ил

35-чи чилд, сәһ. 110—112.

ЭКСИНГИЛАБЧЫЛАРА ВЭ САБОТАҖЧЫЛАРА ГАРШЫ МУБАРИЗЭ
ҲАҖҖЫНДА ДЕКРЕТИН ЛАҖИҲӘСИНЭ ДАИР Ф. Е. ДЗЕРЖИНСКИҖ
МӘКТУБ. 7 (29) декабр 1917-чи ил

35-чи чилд, сәһ. 167—169.

ОРДУНУН ТЭРХИС ЕДИЛМӘСИНЭ ДАИР ҮМУМОРДУ ГУРУЛТА-
ЛЫНА. 3 (16) январ 1918-чи ил

35-чи чилд, сәһ. 239.

ҖЫЗЫЛ ҖВАРДИҖА ШТАБЫНА ЭМР. 12 (25) январ 1918-чи ил

35-чи чилд, сәһ. 309.

РАДИО ИЛЭ. ҲАМЫҖА. ХУСУСИЛЭ БРЕСТ-ЛИТОВСКДАҚЫ СУЛЬ
ПУМАҖЭНДЭ ҲЕҖӘТИНЭ. 21 январ (3 феврал) 1918-чи ил

35-чи чилд, сәһ. 343.

НАМЫЈА, НАМЫЈА РАДИОГРАМ. 22 *январ (4 феврал) 1918-чи ил*
35-чи чилд, сәһ. 344—345.

БРЕСТ-ЛИТОВСК. РУС СУЛЬ НУМАЈЭНДЭ ЁЛУ'ЭТИ. ТРОТСКИЈЭ.
28 *январ (10 феврал) 1918-чи ил*

35-чи чилд, сәһ. 356.

АЛМАНИЈА ИМПЕРИЈАСЫ ҺӨКҮМЭТИНЭ РАДИОГРАМЫН ЛАЖИ-
ЧӘСН. 1918-чи ил февралын 18-дән 19-на кечән кечә

35-чи чилд, сәһ. 363.

ПЕТРОГРАД КОМИТӘСНННН ИЧРАИЈЭ КОМИССИЈАСЫНА ВЭ
БОЛИШЕВИКЛӘР ПАРТИЈАСЫНЫН БҮТҮН РАЈОН КОМИТӘЛӘРИНЭ
ТЕЛЕФОНОГРАМ. 8 (21) *феврал 1918-чи ил*

35-чи чилд, сәһ. 380.

ВЛАДИВОСТОК СОВЕТИНЭ ДИРЕКТИВЛӘР. 7 *апрел 1918-чи ил*
36-чы чилд, сәһ. 234.

ДОН РЕСПУБЛИКАСЫ СОВЕТЛӘРИННН БИРИНЧИ ГУРУЛТАЈЫ-
НЫН РӘЈАСӘТ ЁЛУ'ЭТИНЭ. 13 *апрел 1918-чи ил*

36-чы чилд, сәһ. 241.

РКН МК-ја. 4 *мај 1918-чи ил*

36-чы чилд, сәһ. 304.

МИ ТЛИЛӘШДИРИЛӘН МҮӘССИСӘЛӘРИН НУМАЈЭНДӘЛӘРИ КОН-
ФРАНСЫНА МЭКТУБ. 17 *мај 1918-чи ил*

36-чы чилд, сәһ. 376—377.

АЧЛЫГ ЫАГТЫНДА (Пигер фәһләләринә мәктуб). 22 *мај 1918-чи ил*

36-чы чилд, сәһ. 386—394.

ӘРЗАГ ДӘСТӘЛӘРИ ТӘШКИЛ ЕТМӘК ЫАГТЫНДА. 27 *июн 1918-чи ил*

36-чы чилд, сәһ. 464—466.

ПИТЕР ФӘҤЛӘЛӘРИНЭ. 12 *июл 1918-чи ил*

36-чы чилд, сәһ. 563—564.

ЈЕЛЕТС ФӘҤЛӘЛӘРИНЭ МЭКТУБ. 6 *август 1918-чи ил*

37-чи чилд, сәһ. 38—40.

ФӨНЛӘ ВӘ КӘНДЛИЛӘРИН ИТТИФАГЫ ҖАГГЫНДА БҮТҮН ДЕПУТАТЛАР СОВЕТЛӘРИНӘ ТЕЛЕГРАМЫН ЛАҖИҖӘСИ. 16 август 1918-чи ил

37-чи чилд, сәһ. 48.

АМЕРИКА ФӨНЛӘЛӘРИНӘ МӘКТҮБ. 20 август 1918-чи ил

37-чи чилд, сәһ. 51—69.

ХАЛГ КОМИССАРЛЫГЛАРЫНЫН ҖЕСАБАТЛАРЫ ҖАГГЫНДА.
2. ХАЛГ КОМИССАРЛАРЫНА МӘКТҮБ. 29 август 1918-чи ил

37-чи чилд, сәһ. 86.

КАЗАНЫН АЛЫНМАСЫ МҮНАСИБӘТИЛӘ ГЫЗЫЛ ОРДУҖА ТӘБ-РИК. 11 сентјабр 1918-чи ил

37-чи чилд, сәһ. 92.

ПРОЛЕТАР МӘДӘНИ-МААРИФ ТӘШКИЛАТЛАРЫ КОНФРАНСЫНЫН
РӘЛАСОТ ҖЕҖӘТИНӘ МӘКТҮБ. 17 сентјабр 1918-чи ил

37-чи чилд, сәһ. 93.

ПЕТРОГРАДДА КОМАНДА ҖЕҖӘТИ ҚҮРСЛАРЫНА ТЕЛЕГРАМ..
18 сентјабр 1918-чи ил

37-чи чилд, сәһ. 94.

МОСКВА—КІҖЕВ—ВОРОНЕЖ ДӘМИР ЈОЛУНДА ЧАЛЫШАН ДӘ-МИРЈОЛЧУ ЈОЛДАШЛАРА. 20 сентјабр 1918-чи ил

37-чи чилд, сәһ. 99.

ПЕНЗА ГУБЕРНИЈА ИЧРАҖЛӘ КОМИТӘСИНӘ ВӘ I ОРДУНУН
ИНГИЛАБИ ҖӘРЫН ШУРАСЫНА ТЕЛЕГРАМ. 22 сентјабр 1918-чи ил

37-чи чилд, сәһ. 102.

КАЗАНЫН АЛЫНМАСЫНДА ИШТИРАК ЕТМІШ ГЫЗЫЛ ӘСКӘР-ЛӘРӘ МӘКТҮБ. 22 сентјабр 1918-чи ил

37-чи чилд, сәһ. 103.

УРМИҚ-НИ, МОСКВА СОВЕТІНІНІН ФАБРИК-ЗАВОД КОМИТӘЛӘРИ
ВӘ ҖӘМҚАРИЈАР ИТТИФАГЛАРЫ НҮМАЈӘНДӘЛӘРИ ИЛӘ БИРКӘ.
ИЧЛАСЫНА МӘКТҮБ. 3 октјабр 1918-чи ил

37-чи чилд, сәһ. 104—107.

БҮТҮН ДЕПУТАТЛАР СОВЕТЛӨРИНЭ, ҺАМЫЈА, ҺАМЫЈА ТЕЛЕГРАМ.
10 ноябр 1918-чи ил

37-чи чилд, сәһ. 196.

МОСКВАДАН ҺАМЫЈА, ҺАМЫЈА, ҺАМЫЈА РАДИОГРАМ! 10 ноябр
1918-чи ил

37-чи чилд, сәһ. 197.

БАШ КОМАНДАН И. И. ВАТСЕТИСЭ ТЕЛЕГРАМ. 29 ноябр
1918-чи ил

37-чилд, сәһ. 252.

АВРОПА ВЭ АМЕРИКА ФӨҤЛӨЛӨРИНЭ МӨКТҮБ. 21 январ
1919-чу ил

37-чи чилд, сәһ. 492—501.

ХАЛГ МААРИФ КОМИССАРЛЫҒЫНА. 1919-чу илин феврал, 8-дән
тез олмајараг

37-чи чилд, сәһ. 514—518.

ХАЛГ ХАРИҢИ ИШЛӘР КОМИССАРЫНЫН РАДИОТЕЛЕГРАМЫНЫ
ЛАЈИҢӘСИ. 19 феврал 1919-чу ил

37-чи чилд, сәһ. 524.

ДӨВЛӨТ НӘЗАРӘТИНИН ЈЕНИДӘН ТӨШКИЛ ЕТМӘК ҺАГГЫНДА
ДЕКРЕТН ЛАЈИҢӘСИНЭ ДАИР ГЕЈДЛӨР. 2. И. В. СТАЛИНЭ ГЫСА
МӨКТҮБ. 8 март 1919-чу ил

37-чи чилд, сәһ. 587—588.

РҚ(б)П VIII ГҮРУЛТАЈЫ. 6. ГҮРУЛТАЈ АДЫНДАН МАЧАРЫСТАН
СОВЕТ РЕСПУБЛИКАСЫ ҺӨКҮМӘТИНЭ ТӘБРИК РАДИОТЕЛЕГРАМЫ.
22 март 1919-чу ил

38-чи чилд, сәһ. 208.

МАЧАРЫСТАН СОВЕТ РЕСПУБЛИКАСЫ ҺӨКҮМӘТИНЭ РАДИО ИЛӘ
ТӘБРИК. 22 март 1919-чу ил

38-чи чилд, сәһ. 240.

БЕТА КУНА РАДИОТЕЛЕГРАМ. 23 март 1919-чу ил

38-чи чилд, сәһ. 241.

ҮМУМРУСИЈА ФӨВГӨЛӘДӘ КОМИССИЈАСЫНА ТЕЛЕФОНОГРАМ.
1 апрел 1919-чу ил

38-чи чилд, сәһ. 270.

ШӨРГ ЧӨБЬӘСИНӨ ЈАРДЫМ ЫАГГЫНДА ПЕТРОГРАД ФӘҢЛӘЛӘ-
РИНӨ МӨКТҮБ. 10 апрел 1919-чу ил

38-чи чилд, сәһ. 297—298.

БАВАРИЈА СОВЕТ РЕСПУБЛИКАСЫНА ТӘБРИК. 27 апрел 1919-чу ил
38-чи чилд, сәһ. 356—357.

УКРАЈНА ХАЛГ КОМИССАРЛАРЫ СОВЕТИНӨ ТЕЛЕГРАМ. 8 май
1919-чу ил

38-чи чилд, сәһ. 419.

МАЧАРЫСТАН ФӘҢЛӘЛӘРИНӨ ТӘБРИК. 27 май 1919-чу ил

38-чи чилд, сәһ. 425—430.

В. И. ЛЕНИНИН ИНДИЈЭДӘК ТАПЫЛМАМЫШ
МӘКТУБ ВӘ ТЕЛЕГРАМЛАРЫНЫН
СИҖАҢЫСЫ*

(Октябр 1917—июн 1919)

1917-ч и и л

РСДФ(б)П МОСКВА КОМИТӘСИНӘ МӘКТУБ.

1917-чи ил ноҗабрын биринчи җарысы

35-чи чилд, сәһ. 466.

1918-ч и и л

ХАЛГ КОМИССАРЛАРЫНА МӘКТУБ

15 феврал 1918-чи ил

35-чи чилд, сәһ. 467.

В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНКОҖА ТЕЛЕГРАМ

1918-чи ил февралын 28-дән тез олмаҗараг

35-чи чилд, сәһ. 468.

БАҚЫДАҚЫ ЈОЛДАШЛАРЫН АДЫНА МӘКТУБ

18 март 1918-чи ил

36-чы чилд, сәһ. 601.

А. А. ИОФФЕЈӘ ВӘ В. М. ЗАГОРСКИЙӘ МӘКТУБ

31 мај 1918-чи ил

36-чы чилд, сәһ. 602.

* Сиҗаһыҗа В. И. Ленинн Әсәрләринин 5-чи нәшринин 35—38-чи чилд-ләриндә тапылмамашы әсәрләри арасында көстәрилән мәктүб вә телеграм-лары дахил едилмәнидир.

ПЕТРОГРАД ВИЛАЈӘТ КОММУНАСЫ СӘДРИНӘ
СОҒҒУ

10 ијун 1918-чи ил

36-чы чилд, сәһ. 602.

ДӘВЛӘТ КАҒЫЗЛАРЫ ҲАЗЫРЛАЈАН
ЕКСПЕДИСИЈАНЫН ПЕНЗА ШӨ'БӘСИ МУДИРИНИН
ВӘ БАШГА ШӘХСЛӘРИН АЗАД ЕДИЛМӘСИ ҲАГГЫНДА
ХАЛГ ДАХИЛИ ИШЛӘР КОМИССАРЛЫҒЫНА СӘРӘНЧАМ

1918-чи илин ијулу, 9-дан тез олмајараг

36-чы чилд, сәһ. 603.

Ј. Б. БОША МӘҚТҮБ

1918-чи ил августун 12-си ил 13-и арасында

37-чи чилд, сәһ. 591.

М. С. ҚЕДРОВА МӘҚТҮБ

1918-чи илин августу, 12-дән сонра

37-чи чилд, сәһ. 591.

Ј. М. ЛАРИНӘ ГЫСА МӘҚТҮБ

1918-чи ил августун икинчи јарысы

37-чи чилд, сәһ. 591.

А. И. БАЛАБАНОВАЈА МӘҚТҮБ

1918-чи ил августун 27-си вә ја 28-и

37-чи чилд, сәһ. 592.

Ј. М. ЛАРИНӘ МӘҚТҮБ

1918-чи ил сентјабрын 18-дән әввәл

37-чи чилд, сәһ. 592.

А. КИЛБОЈА МЭКТУБ

1918-чи ил сентјабрын икинчи јарысы—октјабр

Бу мектуб һаггында А. Килбонун В. И. Ленине 1918-чи ил 1 нојабр тарихли мектубунда мә'лумат вардыр. Килбо јазмышды: «Сизин јахшы мектубуруздан мән чох мәмнун олдум вә мән бу мектуба кәрә Сизә сәминм-гәлбдән тәшәккүр едирәм» (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм институтунун Мәркәзи партија архиви).

Г. ГОРТЕРӘ МЭКТУБ

1918-чи ил октјабрын 24-дән әввәл

37-чи чилд, сәһ. 592.

Н. П. ГОРБУНОВА МЭКТУБ

29 нојабр 1918-чи ил

37-чи чилд, сәһ. 592.

НИЖЕГОРОД ГУБЕРНИЈА ФӨВГӘЛ'АДӘ КОМИССАРЫНА
ТЕЛЕГРАМ*1918-чи ил декабрын 3-дән әввәл*

37-чи чилд, сәһ. 592.

Л. Б. КАМЕНЕВӘ ГЫСА МЭКТУБ

10 декабр 1918-чи ил

37-чи чилд, сәһ. 593.

1919-чу ил

Г. М. КРЖИЖАНОВСКИЈӘ МЭКТУБ

24 јанеар 1919-чу ил

37-чи чилд, сәһ. 593.

А. А. ИОФФЕЈӘ ТЕЛЕГРАМ
1919-чу ил февралын 15-дән әввәл

37-чи чилд, сәһ. 593.

Е. РУДНЈАНСКИЈӘ МӘКТҮБ
1919-чу ил февралын 21-и члә 25-и арасында

37-чи чилд, сәһ. 593—594.

АЛФЈОРОВА МӘКТҮБ
27 феврал 1919-чу ил

37-чи чилд, сәһ. 594.

ГАЛКИНӘ МӘКТҮБ
3 март 1919-чу ил

37-чи чилд, сәһ. 594.

Г Е Ј Д Л Ә Р

¹ Бу вә сонракы сәһәдләр Совет һакимияттинин гурулдуғу илк күнләрдә, Керенски—Краснов әксингилаби гиҗамына гаршы мубаризәннин кедишиндә җазылмышдыр. 1917-чи ил октябрын 27-дә вә 28-дә (ноябрын 9-да вә 10-да) гиҗамчылар Гатчина вә Сарскоје Селону тутараг Петроград үчүн биләзаситә тәһмүкә җаратмышдылар.

Комиссар Фролова кәстәрини Петроград Совети җанында Һәрби ингилаб комитәсинин сәрәнчамынын архасында җазылмышдыр. Сәрәнчамда Фроловун дәстәсинә Михајловски мәктәби јуңкерләринин әлиһдән топлары вә чәббәханада сахланылан одлу сипаһы алмаг, бундан сонра исә ләңкимәдән дөјүшә там һазыр вәзијјәтдә Москва шәһәсін илә гиҗамчыларын гошунуна гаршы һәрәкәт етмәк тәклиф олуурду. — 1.

² В. И. Ленинни сәрәнчамы Петроград Совети җанында Һәрби ингилаб комитәсинин Гырмызы гвардија штабы үзрә әмри үзәриндә җазылмышдыр. Әмрдә Сарскоје Село алтындакы мөвгеләрә, Пулково штабына бензин, дөрд топ батарејасы, үч автомобил, сонра телефонлары, велосипедчиләр, җахуд мотосиклетчиләр кәтирмәк тапшырылырлы.

Измајлов полкунун Москва шәһәсіндәки штабына бензин, бир автомобил, ики топ батарејасы, сәңкәрләр газмаг үчүн истәһкамчылар, мотосиклет, җахуд велосипед рабитәси, әразинин хәритәләринин кәтирмәк тәклиф олуурду. Һәрби ингилаб комитәси һәмчинин «бүтөвлүкдә бүтүн әмәлијјат үчүн үмуми штаб» җаратмағы вә Гырмызы гвардијанын әрзагла тәһизатыкы тәшкил етмәји тәклиф едирди. — 1.

³ РСДФ(б)П Петроград комитәсинин «болшевикләрдән тутмуш халг сосналистләринә гәдәр» мүхтәлиф партијаларын вә тәшкилатларын нумәјәндәләриндән ибарәт «јекчинс сосналист һөкүмәти» дејилән һөкүмәт җаратмаг һаггында мәсәлә барәдә сәзишчилик әлејјинә гәтнамәсиндән сөһбәт кедир. Белә һөкүмәт җаратмағы буида рәһбәр рол тутмаға үмид

бәсләгән меншевикләр вә есерләр тәләб едикдиләр. РСДФ(б)П МК үзвләринин бир инсәси — Л. Б. Каменев, Г. Ј. Зиновјев, А. И. Рыков вә онларын сәјча аз тәрәфдарлары МК-нын принципал вә ардычыл хәттинә гаршы чыхараг меншевикләрин вә есерләрин тәклифини мұдафиә етдиләр. 1917-чи ил нојабрын 2 (15)-дә болшевикләр партијасы Мәркәзи Комитәсинин ичласы олду; ичлас тәслимчиләрин сар оппортунист, сәзишчи мөвгејини гәтијјәтлә исләди (бах: В. И. Ленин. Әсәрләр, 5-чи нәшри, 35-чи чилд, сәһ. 47—49). Көрүнүр, МК-нын ичласы заманы Ленин дәрч олунаг гыса мәктубу јазмышдыр.

В. И. Ленинни гыса мәктубу партијанын Петроград комитәсинин ичласында охунмушду. Иазыркы вәзијјәт һаггында гәбул олунаг гәтнамәдә ПК билдирмишди ки, пролетар республикасында һөкүмәт фәһлә, әскәр вә кәндли депутатлары Советләри һөкүмәти олмалыдыр, Совет һакимијјәтинин вәзифәси болшевикләрин ирәли сүрдүү иһгилаби програмына һәјата кечирилмәси олмалыдыр вә ондан һеч чүр кәнара чыхылмасына јол верилә билмәз. Бу гәтнамә партијанын Мәркәзи Комитәсинә көндәрилмишди.

МК-нын гәрарына бахмајараг, тәслимчиләр партијанын сijasәтинә гаршы јөнәлдилмиш фәалијјәтләрини давам етдирдиләр. Нојабрын 3-дә (16-да) МК мүхалифәтчи азлыға ультиматум верәрәк, ондан Мәркәзи Комитәнин гәрарларына тамамилә табә олмағы тәләб етмишди (бах: В. И. Ленин. Әсәрләр, 5-чи нәшри, 35-чи чилд, сәһ. 50—52). Лакин сәзишчиләр партија интизамына табә олмагдан имтина едәрәк МК-дан вә Халг Комиссарлары Советиндән чыхмышдылар. Мәркәзи Комитә штрәјкбрехерләри ифша етмишди (бах: В. И. Ленин. Әсәрләр, 5-чи нәшри, 35-чи чилд, сәһ. 75—82). һөкүмәтин тәркибинә партијанын, фәһлә синфинин иһинә садиг олан јени адамлар дахил едилмишди. — 2.

- 4 Совет һакимијјәтинин јарадылмагда олан мәркәзи органларыны кадрларла мөһкәмләндирмәк мәгсәди илә партија МК-сы бир сыра јолдашы башга иһәһәрләрдән Петрограда иһә кечирмәји зәрури билмишди. Бу мәсәлә меншевикләрин вә есерләрин иштиракы илә «јекчинс сосналист һөкүмәти» јарадылмасыны тәләб едән сәзишчиләрин МК-дан вә Халг Комиссарлары Советиндән чыхмасы илә әлагәдар олараг хүсусилә кәскинләшмишди (бах: гејд 3).

А. Г. Шлихтер 1917-чи илнин нојабрында И. А. Теодоровичин јеринә халг әрзаг комиссары тәјин олунагмушду.

В. И. Ленинни мәктубу барәдә А. Г. Шлихтер сонрадан јазмышды ки, Петрограда јола дүшмәкдә ләнкимәси онун тәсирин үзүндән олмамышдыр. Ленинни мәктубундан бир нәчә күн әввәл алдығы мәлүматда онун јола дүшмәси барәдә конкрет көстәриш јох иди. Шлихтер јазырды ки, о, Ленинни мәктубуну алан кими Петрограда јола дүшүшдү. — 5.

- 5 J. М. Свердловга мөхтүбдэ, көрүнүр, Твер губернижасынын дөрд волостунун көндиллэринин нүмәжәндәси кими В. И. Ленинни гәбулунда олмуш Ф. Ф. Образцовдан сөһбәт кедир.

В. И. Ленин мөхтүбун јухары һиссәсиндә гејд етмишди: «11 мәртәбә, отаг 39». J. М. Свердлов 1917-чн ил нојабрын 8 (21)-дә УРМИК-ин Сәдри сечилдикдән сонра Смолныда бу отагда ишләјирди. — 5.

- 6 Шәраб анбарларынын реквизициясы заманы алынмыш шәраб вә спирт нәзәрдә тутулур. Иәрби ингилаб комитәси 1917-чн ил нојабрын 9-дакы (22-дәки) ичласында ашағыдакы гәрары гәбул етмишди: «Реквизиция олунмуш шәрабы (30 000 ведрә) харичә апармаг». — 6.

- 7 Дәрч олунан мөхтүбу В. И. Ленин «Америка, Франса вә Инкилтәрә фәһлә мәтбуатына мәлүмат верән бејнәлхалг чәмијјәт»ин һәммин дөврдә Петроградда олан нүмәжәндәси, румын журналисти Н. Д. Кочанын ассиация адындан она мүрачнәт едәрәк Совет һөкүмәтинин бејнәлхалг вә дахили сийасәти һагғында ашағыдакы алты суала чаваб вермәк барәдә халиши илә әлағәдәр јазмышдыр: «1) Халг комиссарлары һөкүмәти сүһ мәгсәди илә өзүнүн әввәлки дахили сийасәтини вә бејнәлхалг чыхышларыны ејни сәјлә давам етдирәчәкми? 2) Русијада социализм гурулушуну бәргәрар етмәк үчүн индики һөкүмәтин нәзәрдә тутдуғу бәјүк ислаһатлар һансылардыр? 3) Мүәссисләр мәчилиси чағырылдыгдан сонра халг комиссарлары һөкүмәти, конституциялы өлкәләрдәки кими онун гаршысында чавабдән олачагмы, ја јох? 4) Сиз куман едирсинизми ки, Русијанын тәклиф етдији сүһ дүнја миғјасында милитаризмә сон гојачагдыр? 5) Сиз русларын тәрхис олунмасына нә вахт вә нечә башламаг фикриндәсиниз? Сиз Авронанын индики вәзијјәтиндә социализмни там һәјәтә кечирилмәсини мүмкүн сәјырсынызмы?»

Н. Д. Коча чаваб мөхтүбунда әмни едирди ки, чавабларынын дәрч олунмасы барәдә В. И. Ленинни прәли сүрдүју шәртләр тамамилә јеринә јетириләчәкдир. Ленин Н. Д. Кочанын мөхтүбунун үстүндә јазмышды: «10/XI. 1917-дә чаваб верилмишдир». Гојулмуш суаллара Ленинни чаваблары тапылмамышдыр.

В. И. Ленинни дәрч олунан «Америка, Франса вә Инкилтәрә фәһлә мәтбуатына мәлүмат верән бејнәлхалг чәмијјәт»ә мөхтүбу В. И. Ленинни Әсәрләринә илк дәфә дахил едиллр. Ленинни бу сәнәди Румынијада тапылмышдыр. 1960-чы илдә РФП МК ону Сов.ИКП Мәркәзи Комитәсинә һәдијјә вермишдир. — 6.

- 8 М. А. Савелјев һәммин дөврдә «Правда» гәзети редаксия һејјәтинин үзвү иди. Ејни заманда она Али интисади мушавирәнин тәшкили ишиндә иштирак етмәк тапшырылмышды. — 7.

- 9 Чәнуб-Гәрб чәбһәснннн команданы кенерал Н. Г. Володчен-
конун әмриндән сөһбәт кедир; әмрдә чәбһәснннн гошунлары
хәбәрдар едиллрди ки, рус-вә алман әскәрләриннн гардаш-
лашмасы алман команданылығы тәрәфиндәи көшфијјат вә ча-
суслуг мәгсәди илә истифадә олунамасын. Әмр гошунлары
дүшмәннн һижләкәр һәрәкәтләриннә гаршы хәбәрдар едир-
ди. — 9.
- 10 Бу телеграм Москва фәһлә вә әскәр депутатлары Советиннн
рәјасәт һеј'әтинә чаваб иди; рәјасәт һеј'әти Халг Комиссар-
лары Соҗетинә мүрачнәт едәрәк, бир губернија комиссары-
нын азад олунамасыны вә башгасынын, јени сечиләннн тә'јин
олунамасыны тәсдиғ етмәсннн хәһиш етмишди. — 9.
- 11 Әксингилаби Мүвәғгәти һөкүмәтин ағалығы дөврүндә һәбс
олунмуш бәлшөвнкләрдән вә сол есерләрдән сөһбәт кедир.
Онларын дәрһал азад олунамасы һаггында мәсәлә 1917-чи ил
нојабрын 17-дә (30-да) Петроград Совети јанында һәрби
ингилаб комитәснннн ичласында мүзакирә едилмишди.
В. И. Лениннн дәрч олуван телеграмда вердији көстәришләр-
риннн јеринә јетчирилмәси үчүн һәрби ингилаб комитәси
Кишинјова өз нүмајәндәләриннн көндәрмишди. — 10.
- 12 1917-чи ил нојбарын 22-дә (декабрын 5-дә) Халг Комиссар-
лары Совети мәһкәмә һаггында декрет гәбул етмишди; дек-
рет ертәси күн «Правда» гәзетиндә дәрч олуномушду.
Нојабрын 24-дә (декабрын 7-дә) мәһкәмә һаггында мәсәлә
декретлә әлағадар Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары
Советиннн ичласында мүзакирә едилмишди. Совет мәһкәмә
һаггында декрети бәјәнән вә онун һәјата кечирилмәси үчүн
әмәли тәдбирләр нәзәрдә тутан гәтинамә гәбул етмишди. Ра-
јон Советләриннә дәрһал јерли һакимләр сечкисинә башла-
мағ тәклиф едилмишди. — 11.
- 13 Дутов А. И. — Оренбург казак гошунунун атаманы. Октябр
сосолист ингилабындан сонра Дутов казакларын әксинги-
лабчы һиссәснннн антисовет гијамыны галдырмыш вә Совет
һакимийјәтинә мүһарибә е'лан етмишди. Ону башгырд вә га-
зах буржуа милләтчилләри мүдафиә едирдиләр. 1917-чи ил
нојабрын 14 (27)-дә Дутов Оренбургда һакимийјәти әлә ке-
чирмишди. Дутовчуларын гулдур дәстәләри Совет Русиясы-
нын Орта Асија илә әләгәсннн кәсмиш, Урал вә Волгабојунун
сәнајә мәркәзләри үчүн тәһлүкә јаратмышды.
Дутовчулуға гаршы мүбаризәјә Гырмызы гвардијанын
хәјли гүввәси көндәрилмишди; партијанын гочаман үзвү
П. А. Кобозев фөвгәл'адә комиссар тә'јин едилмишди. 1918-
чи ил јанварын 18 (31)-дә Совет гошунлары Оренбургу ал-
мышдылар. Дутов өз гошунунун галыглары илә дүзәнликләрә
гачмышды. — 11.

- 14 Мүэссислэр мәчлисинә сечкиләр үзрә һәлә буржуа Мүвәггәти һөкүмәти тәрәфһиндән тә'јин олунмуш Үмүмрусија сечки комиссијасының үзвләриндәи — кадетләр, меншевикләр вә сағ есерләрден сәһбәт кедир. Комиссија Совет һөкүмәтинә мүнасибәтдә кәскин дүшмән мөвгә тутмушду. О, нәзәрдә тутулмуш вахтда, 1917-чи ил нојабрын 12 (25)-дә Мүэссисләр мәчлисинә сечкиләр кечирилмәси үчүн көрдүјү тәдбирләр, һәмчинин чәбһәдә вә архада сечкиләрин кедиши һаггында Халг Комиссарлары Советинә онун тәләб етдији мә'луматлары вермәкдән бојун гачырмышды. Нојабрын 23-дә (декабрын 6-да) бу комиссијанын әксингилабчы һиссәси һәбс олуимушду. Елә һәмин күн Халг Комиссарлары Совети М. С. Уритскиин Мүэссисләр мәчлисинә сечкиләрә даир ишләр үзрә Үмүмрусија комиссијасына комиссар тә'јин етмишди.

Һәбсдән азад едилдикдән сонра комиссија нојабрын 28-дәки (декабрын 11-дәки) илк ичласында Совет һөкүмәтинин тә'јин етдији комиссарла ишләмәкдән бојун гачырмышды. Бунунла әлагәдар Халг Комиссарлары Совети нојабрын 29-да (декабрын 12-дә) комиссијанын бурахылмасы һаггында гәрар гәбул етмишди. — 14.

- 15 В. И. Ленин беш даирәдә РСДФ(б)П МК-дан Мүэссисләр мәчлисинә намизәдләр сијаһысына дахил едилмишди: Петроград — пајтахт, Петроград губернијасы, Уфа, Балтик донанмасы вә Шимал чәбһәси. Бундан әлавә, Ленин Мүэссисләр мәчлисинә Москвадан намизәд ирәли сүрүлмүшдү. Мүэссисләр мәчлисинә сечкиләр 1917-чи ил нојабрын 12 (25)-дә олмушду. Нојабрын 27-дә (декабрын 10-да) Мүэссисләр мәчлисинә сечкиләр үзрә Үмүмрусија комиссијасы Мүэссисләр мәчлисинә бир нечә даирәдәи сечилмиш үзвләрә мүрациәт едәрәк, онларын һансы даирәдән сечилмәләрини гәбул етдикләри барәдә јазылы бәјанат вермәләрини хаһиш етмишди. Бир нечә даирәдән сечилмиш Ленин дә белә бәјанат вермәли иди.

В. И. Ленинин суалына чаваб олараг М. Ј. Козловски гыса мәктубун архасында јазмышды ки, Мүэссисләр мәчлисинә сечилмиш намизәди онун өзүнүн разылығы олмадан сијаһылардан чыхармаг олмаз. О, һәмчинин гејд етмишди ки, Мүэссисләр мәчлисинә сечкиләр һаггында әсаснамәјә үјгүн олараг, бир нечә даирәдән сечилмиш вә һансы даирәдән сечилмәсини гәбул етдијини көстәрмәклә үч күн мүддәтиндә бәјанат вермәјән намизәд даһа чох сәс алдығы даирәдән сечилмиш һесаб олунар.

Нојабрын 28-дә (декабрын 11-дә) В. И. Ленин Мүэссисләр мәчлисинә сечкиләр үзрә Үмүмрусија комиссијасына бәјанат јазараг, онун Балтик донанмасындан сечилмиш һесаб олунамасыны хаһиш етмишди (бах: сәнәдләр 23 вә 25).—15.

- 16 Октябр ингилабындан сонра Уралын мә'дән сәнајеси чәмијәтләринин идарә һеј'әти мүэссисәләрдә фәһлә нәзарәти гојул-

масына чаваб оларак заводлара пул көчүрүлмәсини дајандырмышды. Урал мүәссисәләриндә олдугча ағыр вәзијјәт јаранмышды. Фәһләләрә бир нечә ај эмәк һаггы верилмәмишди, онлар ачлыг чәкирдиләр. Урал вилајәт фәһлә вә әскәр депутатлары Совети өзүнүн үзвләриндән бирини, В. Воробјову Уралда ишләрин вәзијјәти барәдә мәлүмат вермәккә фәһләләрә эмәк һаггы верилмәси һаггында мәсәләни гәјдаја салмаг үчүн Петрограда Халг Комиссарлары Советинә е'зам етмишди. Воробјов Ј. М. Свердловла көрүшәрәк Уралдакы вәзијјәт һаггында она әтрафлы данышмышды. Свердлов Воробјова онунла бирликдә В. И. Ленинни јанына кетмәји вә Урал сәнәјесинин вәзијјәти, фәһләләрни әһвал-руһијјәси барәдә мәлүмат вермәји тәклиф етмишди. Сөһбәтин ахырында Ленин Воробјова, дәрч олунан гыса мәтубу вермишди.

1917-чи ил декабрын 23-дә (1918-чи ил јанварын 5-дә) Халг Комиссарлары Совети Дөвләт банкынын Урал шө'бәсинә тә'мин оларак 5 милјон манат көчүрүлмәси һаггында гәрар гәбул етмишди. Гәрарда кәстәрилрди ки, 1918-чи ил јанварын 1 (14)-дәк ораја даһа 50 милјон манат көчүрүлмәлидир.

1918-чи илин јанварында Урал вилајәт фәһлә вә әскәр депутатлары Совети Јекатеринбургда (индики Свердловск) јерләшән Урал мәдән сәнәјечиләрни мүшавирәсинин бүросуну бағламышды. 1917-чи ил декабрын ахырларында — 1918-чи илин әввәлләриндә Уралдакы ән мүһүм мүәссисәләр миллиләшдирилмишди. — 18.

- 17 Острогожск Советинин (Воронеж губ.) сәдри П. В. Крјукова телеграм онун, мүлкәдар маликанәләринин мүсәдирәси заманы алынмын гүмәтди шәјләрлә нечә рәфтар етмәк барәдәки сөрғусуна чаваб оларак көндәрилмишди. — 19.

- 18 1917-чи илин ноябрында вә декабрында Петроградда шәраб анбарларынын, мағазә вә дүканларын әксингилаби үнсүрләр тәрәфиндән тәшкил едилмиш таланлары олмушду.

Болшевик партијасы вә Совет һөкүмәти таланларла мүбаризә, Петроградда ингилаби гәјда-ганупун тә'мин олунмасы вә онун әксингилаби үнсүрләрдән тәмизләнмәси саһәсиндә бөјүк иш апармышды. Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Совети јанында таланларла мүбаризә комитәси јарадылмышды. Г. И. Благоврагов Петроградны сәрхошлуг вә таланларла мүбаризә үзрә һәрби комиссары тәјин едилмишди. Петроградда мүһәсирә вәзијјәти е'лан олунмушду.

Декабрын 5—6 (18—19)-да башда кадетләр вә гаракурнучулар олмагла, Совет һакимијјәтинин девирмәји вә монархијаны бәрпа етмәји гаршысына мәгсәд гојан әксингилаби тәшкилатын үстү ачылмышды. О, мүбаризә вәситәләриндән бири кими таланларын вә фитнәкарлыгларын тәшкилинә бөјүк мәбләгдә пул ајырыр, бандалар тәшкил едир, хусуси вәрәгәләр бурахырды. — 19.

- 19 Соловјовун нефт иши барэдэки гыса мэктубу тапылмамыш-дыр. — 22.
- 20 Гэмнн дөврдэ П. А. Козмин Мұдафиэ үзрэ хүсуси мұшавирэ сэдринин мұавини иди. Козмин өзүнүн «В. И. Ленин в мұтэ-хэссислэр» адлы хатирэлэр китабында Ленинин дэрч олунан гыса мэктубуну кэтирэрэк јазырды кн, гыса мэктубда гојулан мәсэлэнин мұзакирэсиндэн сонра «саботажчылар комиссија-сы кəнар едилмишди». — 22.
- 21 В. И. Ленин 1917-чи илин декабрында Петрограда кəлэн франсыз сосналисти Шарл Дұмаја мэктуб јазмышды; Шарл Дұма онунла өз танышлығына əсасланараг В. И. Ленинə мұ-рачигəт едиб, ону гəбул етмəсини хəниш етмишди.
В. И. Ленин вə Н. К. Крупскаја 1908-чи илин декабрын-дан 1912-чи ил ијунун 10 (23)-дəк Парисдə јашадыглары вахт Ш. Дұма илə таныш олмушдулар. Н. К. Крупскаја сонралар бу барədə јазмышды: «Бир дəфə Франса палата-сынын депутаты, сосналист Дұма бизə кəлмишди, о, сечки-лэр габағы кəндлэри нечə кəздијиндэн данышды...» (бах: Н. К. Крупскаја. «Ленин һаггында хатирэлэр», 1957, сəһ. 164).
Дұнја империалист мұһарибəси (1914—1918) дөврүндə Ш. Дұма соснал-шовинист мөвгедə дурурду, буна кəрə Ленин өзүнүн «II Интернационалын ифласы» əсəриндə ону кəскип тəнгид етмишди (бах: Əсəрлэри, 5-чи нəшри, 26-чы чилд, сəһ. 234). — 22.
- 22 Халг һэрби ишлэр комиссары Н. И. Подвојскијə гыса мэк-тубу В. И. Ленин Гəрб чəһнəси дивизијаларындан биришин команданлығынын Халг Комиссарлары Советинə телеграмы-нын үзəриндə јазмышдыр. Телеграмда Барановичи — Крошин дəмир јолу хəтти ишинин бəрпə олунмасы барədə мәсэлəнин мұзакирэси үчүн руслар тəрəфиндэн нұмəјондə ајрылмасы һаггында алман команданлығындан алынмыш тəклифлə əл-гəдар кəстəриш итəнилирдн. Бу мәсэлə Брест-Литовскда барышыг һаггында данышыглар заманы ортаја чыхмыш-ды. — 23.
- 23 Ашағыдакы факт нəзəрдə тугулу. Сəккиз саатлыг иш күнү гојулмасына чəваб олараг, Харков капиталистлэри фəһлэлэрə вахтында əмək һаггы вермəји дəјандырмышдылар. Харков фəһлэлэри В. А. Антонов-Овсејенкодан əмək һаггыны алмаг-да онлара кəмək етмəсини хəниш етмишдилэр. Антонов-Ов-сејенконун мұрачигəт етдији јерли ингилаб комитəси неч бир тəдбир кəрмəдијиндэн, о, 15 эн ири капиталисти өзүнүн јанына гатара чəғыртдырмыш вə онлара фəһлэлэрлə һагг-һесаб етмək үчүн I милјон һағд пул тапмағы тəклиф етмиш-ди. Лакин онлар бу тəлəби јеринə јетирмəкдэн бојун гачыр-мыш вə тутулуб II дэрəчəдə миник вагонларындан бириндə

- һэбсэ салыммышдылар. Онлара е'лан едилмишди ки, эхэр пуллары вахтында кечирмэсэлэр, шахтада ишлэмэжэ көндөрилмэклэр. Һэдэнин тэ'сири олмушду: пуллар жыгылыб кечирлмишди. Капиталистлэр һэбсдэн бурахылмышдылар. — 24.
- 24 В. А. Антонов-Овсеенковун П. Пурвинэ вердији вэсигэдэ она Каледин гошунларына гаршы мүбаризэ үчүн латыш атычыларындан ики күчлү полк, һәмчинин Сентробалтын көмөји илэ 2000 матрослуг дэстэ тэшкил етмэк тапшырылмышды.
- В. И. Ленинн көстөришини јеринэ јетирэрэк, латыш атычыларынын Ичранјјэ комптэси Калединэ гаршы мүбаризэ-јэ 3-чү Курзематычы полкуну көндөрмөји гэрара алмышды. Сентробалт матрос дэстэлери тэшкил етмиш, бунлар экингилабы јатырмаг үчүн Русијанын чәнубуна көндөрилмишди. — 24.
- 25 Президент В. Вилсон АБШ конгресиндэки нитгиндэ өзүнү тэ'чили вэ эдалэтти сүлһ тэрәфдары кими гэлэмэ верэрэк, сүлһүн «14 маддэсини» шәрһ етмишди ки, бунлар да халгларын сајыглыгыны зәифлэтмэк вэ Совет дөвләтинэ гаршы империалистлэрини тэчавүзкар сөвдэләшмәсини пәрдәләтмэк мәгсәди күдүрдү. Вилсонун нитги 1917-чи ил декабрын 30-да «Известия ЦИК и Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов»да дәрч олунмушду. — 25.
- 26 Харьковда кечирилмиш биринчи Үмумукрајна Советләр гурултаји 1917-чи ил декабрын 12 (25)-дә Украјнаны Совет республикасы е'лан етмиш вэ Советлэрин Үмумукрајна Мәркәзи Ичранјјэ Комитәсини сечмишди. Украјна МИК-и Халг Комиссарлары Советинэ 13 (26) декабр тарихли телеграмында Украјна вэ Совет Русијасы халгларынын мәнәфе бирлијини билдирмишди. Халг Комиссарлары Совети декабрын 16 (29)-да телеграмла чаваб верэрэк «Украјнада эсл Совет халг һакимијјәти» јаранмасыны алгышламыш вэ «гардаш республиканын јени һөкүмәтинэ сүлһ уғрунда мүбаризэ ишиндә, һәмчинин бүтүн торпагларын, фабрикларин, заводларын вэ банкларын Украјнанын әмәкчи халгына верилмәси ишиндә там вэ һәртәрәfli јардым көстөрәчәјини» вәд етмишди.
- Украјнада иш апаран совет тәшкилатларынын фәалијјәтинин бирләшдирмэк үчүн ХКС 1917-чи ил декабрын 19-да (1918-чи ил јанварын 1-дә) Г. К. Орчоникидзени Украјнанын мүвәггәти фөвгәл'адә комиссары тә'јин етмишди. — 25.
- 27 Гардаш сосиалист партијалары илэ әлағә јаратмаг үчүн хариҗә нүмајәндә һеј'әти көндөрилмәсиндән сөһбәт кедир.
- Нүмајәндә һеј'әтини Үмумрусија Мәркәзи Ичранјјэ Комитәсинин бејналхалг шө'бәси көндөрмишди; бу барәдә Ј. М. Свердлов III Үмумрусија Советләр гурултајында ҮРМИК-ин һесабат мә'рузәсиндә мә'лумат вермишди. — 25.

28 Румынија сәфирлији вә Румынија һәрби миссијасы үзвләрини һәбс едилмәсинә Румынијада олан рус ингилаби гошунларына гаршы Румынија һөкүмәтинин дүшмәнчилик һәрәкәтләри сәбәб олмушду. Румынија һакимијјәт органлары бу гошунлары Совет Русијасына бурахмагдан имтина едир, ајры-ајры һәрби һиссәләри тәрксиләһ едир, әскәр комитәләринин үзвләрини һәбс едирдиләр. 1917-чи ил декабрын 31-дә (1918-чи ил январын 13-дә) Халг Комиссарлары Совети радио илә Румынија һөкүмәтинә ултиматум верәрәк, һәбс олунмуш рус әскәрләринин азад едилмәсини вә һәбсләр кечирмиш шөхсләрин чәзаландырылмасыны, һәмчинин белә һәрәкәтләрин тәкрат олунмасына тәминат верилмәсини тәләб етмишди (бах: һабелә сәнәдләр 42 вә 43).—26.

29 Бу мәктуб Америка сәфири Девид Френсисә чавабдыр; о, В. И. Ленинә мурачиәт едәрәк өзүнүн вә бүтүн дипломатик корпусун гәбул олунмасыны халыш етмишди. Көрүш тәјин едилмиш вахтда — 1918-чи ил январын 1 (14)-дә күндүз саат 4-дә олмушду. В. И. Ленин Антанта өлкәләринин вә битәрәф өлкәләрин Петрограддакы дипломатик нүмајәндәләрини гәбул етмишди; онлар Ленинә Румынија елчиси Диамандинин һәбсдән бурахылмасыны тәләб едән меморандум тәгдим етмишдиләр. Ленин билдирмишди ки, һәбс фөвгәләдә шәраит үзүндән кечирилмишдир вә о, мұһарибә елан етмәдән рус дивизијасына гаршы һәрби әмәлијјәтләра башлајан өлкәнин дипломатик нүмајәндәсинин һәбс олунмасыны јолверилмәз һесаб етмир. Дипломатик нүмајәндәләрин һәбсинин мұһарибәјә сәбәб ола биләчәји иддиасына чаваб олараг, Ленин гејд етмишди ки, елә бир вахт кәлмишдир ки, «мұһарибәни арзу етмәјән халылар һәр чүр тәдбирләрлә мұһарибәнин гаршысыны ала биләчәкләр» (бах: «ССРИ-нин харичи сијасәтинин сәнәдләри» ч. I, 1957, сәһ. 84).

Ахшам Халг Комиссарлары Советинин ичласы олмушду. Румынија сәфирлијинин вә һәрби миссијанын үзвләринин һәбс илә әлагәдар олараг күнүн һадисәләри һаггында мәрузә илә В. И. Ленин чыхыш етмишди. Халг Комиссарлары Совети дипломатик корпусун халышын јеринә јетирилмәсини мүмкүн сајараг, һәбс олунанларын азад едилмәсини гәрара алмыш вә Румынија елчисинә елан етмишди ки, Румынија һакимијјәт органларынын һәбс етдикләри рус әскәрләринин азад олунмасы үчүн үч күн әрзиндә тәдбирләр көрүлмәлидир (бах: һабелә сонракы сәнәд).

Лакин әксингилаби Румынија һөкүмәти бу тәләби јеринә јетирмәди. О өзүнүн антисовет сијасәтини јенә давам етдирди. Бунула әлагәдар олараг Совет һөкүмәти 1918-чи ил январын 13-дә (26-да) Румынија һөкүмәти илә дипломатик мұнасибәтләри кәсмәк һаггында гәрар гәбул етмишди. Румынија сәфирлији вә һәрби миссијанын үзвләри өлкәдән чыхарылдылар. — 27.

30 8-чи ордууну ингилаб комитэсинин үзвлэри Кузмин вэ Рејзону телеграммындан сөһбөт кедир: телеграмда Совет һөкүмәтиннә табе олан 8-чи ордуу позмағы вэ тәрксиләһи етмәји гаршыларына мәгсәд гојан Украина мәркәзи радасынын вэ Румынија чәһәси әксингилаби команданлыгынын фитнәкар һәрәкәтләри һаггында мәълумат вериллирди.

Украјна мәркәзи радасы — әксингилаби буржуа-милләтчи тәшкиләти. Бөјүк Октябр сосналист ингилабынын гәләбәсиндән сонра өзүнү «Украјна халг республикасы»нын али органы е'лан етмиш вэ Совет һакимијјәти илә ачыг мүбаризә јолу тутмушду.

1917-чи илин декабрында Харьковда кечирилмиш I Үмум-украјна Советләр гурултајында Украина Совет республикасы е'лан олуимушду. Гурултај Мәркәзи раданын һакимијјәтнини деврилдијини е'лан етмишди. РСФСР Халг Комиссарлары Совети Украина Совет һөкүмәтини Украинанын јеканә гауни һөкүмәти кими танымышды. 1918-чи илин январында Украинадакы Совет гошунлары һүчума кечмиш вэ январын 26-да (февралын 8-дә) Кијеви тутараг буржуа Радасынын һөкмранлығыны девирмишдиләр.

Дармадағын едилмиш вэ Совет Украинасы әразисиндән говулмуш, зәһмәткеш күтлэләр ичәрисиндә дајағы олмајан Мәркәзи рада Украинада Совет һакимијјәтини девирмәк вэ буржуа гурулушуну бәрпа етмәк мәгсәдилә Алманија империалистләри илә иттифага кирмишди. Совет республикасынын Алманија илә сүлһ данышыглары заманы Рада Брест-Литовска өз нүмәјәндә һејәтини көндәрмиш вэ совет нүмәјәндә һејәтиндән хәбәрсиз Алманија илә сепарат сүлһ бағламышды; һәмин сүлһә көрә Рада Украинанын тахылығы, көмүрүнү, хаммалыны Алманијаја вермәји өһдәсинә көтүрүр, әвәзиндә исә Совет һакимијјәтинә гаршы мүбаризәдә һәрби јардым алачакды. 1918-чи илин мартында Рада Австрија-Алманија ишғалчылары илә бирликдә Кијевә гајыдараг, онларын әлиндә ојунчаг олду. Украинада ингилаби һәрәкәти јатырмагда, тәләб олуан әрзағын верилмәсинин тә'мин едилмәсиндә Раданын ачизлијини јәгин едәрәк, мүдахиләчиләр апрелин ахырларында ону говдулар. — 28.

31 1918-чи ил январын 5 (18)-дә Петроградда Таврически сарајында Совет һөкүмәти тәрәфиндән чағырылмыш Мүәссисләр мәчлиси ачылмышды. Мүәссисләр мәчлиснин әксингилаби чохлауу Совет һакимијјәтини вэ сун декретләрини гәбул етмәкдән бојун гачырдыгдан, ҮРМИК-ин тәклиф етдији «Зәһмәткеш вэ истисмар олуан халғын һүгүг бәјаннамәсини рәдд етдикдән сонра, В. И. Ленин башда олмагла болшевик фраксијасы ичласдан чыхыб кетди. Кечәдән хејли кечмиш Мүәссисләр мәчлиснин сол есерләр дә тәрк едиләр. Залда јалныз кадетләр, сағ есерләр вэ меншевикләр галды; В. И. Ленинин вердији сәрәнчамда елә бунлардан сөһбәт кедир.

Janварьш 6 (19)-да ҮРМИК-ни декрети илэ буржуа Мү-
эссислэр мөчлисн бурахылмышды. — 29.

- 32 Октябр сосналист нигилабындан сонра буржуа Мүвөггәти
Һөкүмәтинин кечмиш назирләрн А. И. Шингарјов вэ Ф. Ф.
Қокошкин һәбс едилмишдиләр вэ Петропавловск галасында
сахланырдылар, орадан сәһһәтләринә көрә Марија хәстәха-
насына көчүрүлмүшдүләр. 1918-чи ил январьш 6 (19)-дан
7 (20)-нә кечән кечә онлар хәстәханаја сохулмуш матрослар
тәрәфиндән өлдүрүлмүшдүләр; матросларын арасында анар-
хист әһвал-руһијјәли вэ чинајәткар үнсүрләр вар иди.

В. И. Ленинни көстәриши илэ тә'чили олагаг истинтаг
комиссијасы јарадылмышды. Гәтлдә мүгәссир оланлар һәбс
олунмуш вэ мәһкәмә мәс'улијјәтинә чәлб едилмишди. — 30.

- 33 2-чи гвардија донапма екипажы матросларышын ганунсуз ола-
раг үч забити һәбс етмиш һиссәсиндән сөһбәт кедир. Әксин-
гилаби тәшвиғатын тә'сирн алтында бу матрослар Совет һа-
кимиијәтинин гануналарына табә олмур, сәрхошлуг едир,
ганунсуз ахтарышлар вэ һәбсләр кечирирдиләр. Онларын
арасында анархист әһвал-руһијјәли вэ чинајәткар үнсүрләр
вар иди. В. И. Ленинни көстәриши илэ онлар тәрксилах олу-
муш вэ һәбс едилмишдиләр. һәмни екипажын диқәр, јахшы
һиссәсн Чәнуб чәһһәсинә јола дүшмүш, бурада Гызыл Орду
һиссәләри илэ бирликдә мүдахиләчиләрә вэ аггвардијачылара
гаршы гәһрәманлыгга вурушмушду. — 31.

- 34 Бу сәһһәд вэ ондан сонра дәрч олунаң, катибә јазылмыш
гыса мәктубу В. И. Ленин Гәрби Сибир вэ Урал дијар Со-
ветинин әрзаг-игтисади комитәсиндән алынмыш тә'лигә илэ
әлагәдар јазмышды; тә'лигәдә хәбәр верилирди ки, Омск
дәмир јолу гәрбә әрзаг јола салынмасына гаршы саботаж
едир, бу сәбәбдән дә миндән чох јүкләниш вагон көндәрил-
мәјәрәк галмышдыр. Комитә фөвгәл'адә истинтаг комиссија-
сынын тә'јин олунамасы хаһиши илэ мүрачнәт едирди. һәмни
тә'лигәни Урал заводларынын маршрут тахыл татары илэ
кәлән нүмајәндәләри кәтирмишди. — 31.

- 35 Гыса мәктубда *«Торпагын сосналистләшидирилмәси һаггында
әсас ганун»*дан сөһбәт кедир. Ганунун лајһәсн III Совет-
ләр гурултајы комиссијасында В. И. Ленинни иштиракы илэ
редактә олунмушду.

Дәрч олунаң гыса мәктубла бирликдә М. А. Спиридоно-
ваја нә верилдији мүәјјән едилмәмишди.

1918-чи ил январьш 18 (31)-дә *«Торпагын сосналистләш-
дирилмәсн һаггында әсас ганун»* (I бөлмә — «Үмуми әсас-
лар») III Үмүмрусија Советләр гурултајы тәрәфиндән тәсдиғ
едилмишди. Ганунун сонракы мүфәссәл ишләниб һазырлан-
масы торпаг комитәләри гурултајы вэ III Советләр гурул-
тајы көндли бөлмәсинин бирләшмиш ичласларында олмуш-
ду. Ганунун сон мәтин январьш 27-дә (февралын 9-да)
ҮРМИК-ни ичласында тәсдиғ олунмуш вэ февралын 15-дә

- вә 16-да «Солдатская Правда»нын 25 вә 26-чы №-ләриндә дәрч едилмишди. — 34.
- 35 Совет Русијасынын империалист мүнәрибәсиндән чыхмасы угрунда Коммунист партијасынын мүбаризәси дөврүндә К. Радек «сол коммунистләр»ин мөвгејиндә дурмушду. — 34.
- 37 һәмни дөврдә әксингилабла мүбаризә үзрә Ингилаби сәһра штабынын рәис олан М. К. Тер-Арутјунјантс Украина мәркәзи радасына гаршы мүбаризә үчүн һәрби һиссәләр јарадылма-сына рәһбәрлик едирди. — 35.
- 38 *Трибуначылар*—Һолландија Сосиал-демократ партијасынын үзвләри; «Трибуна» гәзети бу партијанын органы иди. Трибуначылар Һолландијада фәһлә һәрәкатынын сол ганадыны тәмсил едирдиләр вә дүңја империалист мүнәрибәси илләриндә (1914—1918) әсасән бејнәлмипләлчи мөвгедә дурурдулар. 1918-чи илдә трибуначылар Һолландија Коммунист партија-сыны јаратмышдылар. — 36.
- 39 Елә һәмни күн, 1918-чи ил јанварын 15 (28)-дә В. И. Ленинн көстәришинә мұвафиг олараг, Лүтераанын Гырмызы гвардија сыраларына дахил олмаг үчүн Русијага кәлмәсиндән өтрү вәсант бурахылмасы барәдә сәрәпчам верилмишди. — 36.
- 40 В. А. Антонов-Овсејенкоун 1918-чи ил јанварын 16 (29)-да мүстәгим хәтлә верилмиш телеграмында билдирилди ки, Дон казакларынын Һәрби ингилаб комитәси (Дон ингилаб комитәси) Калединия әксингилаби гошунларына гаршы фәәлијјәтләри бирләшдирмәји тәклиф едир вә кејим, силаһ вә пулла јардым көстәрилмәсини хаһиш едир; телеграмда һәмчинин Дондагы казак торпаглары мәсәләси барәдә Совет һәкумәтинин рәсми изаһат вермәси хаһиш олуноурду (бах: Гызыл Орду чәбһәләри команданлыгынын директивләри (1917—1922-чин илләр). Сәнәдләр мәчмүәси, 4 чилддә. I чилд. М., 1971, сәһ. 38—40).
- Казакларын нұмајәндәләри 1918-чи ил јанварын 10—18 (23—31)-дә Петроградда кечирилмиш III Үмүмрусија фәһлә, әскәр вә кәндли депутатлары Советләри гурултајынын ишиндә иштирак етмишдиләр. — 37.
- 41 III Үмүмрусија фәһлә, әскәр вә кәндли депутатлары Советләри гурултајынын 1918-чин ил јанварын 15 (28)-дә гәбул етдији «Русија Республикасынын федерал тә'сисатлары һаггында» гәтнамә нәзәрдә тутулур. Гәтнамәдә дејилди ки, Русија Сосиалист Совет Республикасы Русија халгларынын көнүллү иттифагы әсасында бу халгларын совет республикаларынын федерасијасы кими тә'сис едилр. — 37.
- 42 1918-чи ил јанварын 16 (29)-да совет гошунлары Черкаскы шәһәрини, Бахмач стансијасыны тутмуш вә Украина мәркәзи радасынын өзүнүн, әсас гүввәләринин чәмләшдирдији Кијевә мұвәфәғијјәтли һүчүмә кечмишдиләр. — 37.

43 В. А. Антонов-Овсеенкоја телеграм Украин Советлэри МИК-индэн В. И. Ленинин адына ондан шикајет кэлмэсн илэ элагэдар көндэрилмишди. Антонов-Овсеенко јерли органларла разылашдырылмадан дөмир јолу стансијаларына вэ Донетс пөвзэсинин ајры-ајры шөһэрлэринэ өз штабындан комиссарлар тэјин етмишди ки, бу да Украина нахимијјет органларынын наразылығына сәбәб олмушду.

Бу телеграмы, һәмчинин В. И. Ленинин мәтубуну (бах: сонракы сәнэд) алақдан сонра Антонов-Овсеенко баш вермиш чәкишмәни арадан галдырмаг үчүн тәдбирләр көрмүшду. Ону тэјин етдији комиссарлар керн чағырылмышды. — 38.

44 Финландијада башланан ингилабын Исвеч буржуа мәтбуатында ишыгландырылмасындан сөһбәт кедир.

1918-чи ил јанварын 27-дә (јени үсулла) Свинхувудун буржуа һөкүмәти дөврлмиш, нахимијјет фәһлэләрин элине кечмишди. Јанварын 29-да Финландија ингилаби һөкүмәти — Халг мүвәккилләри шурасы јарадылмышды; шурәја Е. Гјуллинг, О. Куусинен, Ј. Сирола, А. Тајми вэ башгалары дахил олдулар. Лакин пролетар ингилабы Финландијанын јалныз чәнубунда галиб кәлмишди. Свинхувуд һөкүмәти өлкәнин шималында мөһкәмләнәрәк, көмәк үчүн Алманијанын кәјзер һөкүмәтинә мүрачнәт етмишди. Алманија сылаһлы гүввәләринин ишә гарышмасы нәтичәсиндә үч ај чәкән гызғын вәтәндаш мүһарибәсиндән сонра, 1918-чи ил мајын 2-дә Финландијада фәһлә ингилабы боғулду. Өлкәдә ағ террор башланды, миниләрлә ингилабчы фәһлә вэ кәндли едам едилди вэ һәбсханаларда онларә азаб верилди. — 41.

45 Сөһбәтин кимлән кетдији мүәјјәнләшдирилмәмишдир. — 41.

46 Дөрч олуан сәнэд Артур Һендерсонун телеграмына чавабдыр; телеграмда о, В. И. Ленинә Инкилтәрә Тәјборист партијасы адындан, мүһарибә мәсәлэләринә данр үмуми сәзиш ишләјиб һазырламаг мәгсәди илэ Антанта өлкәләри социалистләринин 1918-чи ил февралын 20-дә Лондонда чағырылачаг конфрансына болишевик партијасындан нүмајәндәләр көндәрмәк тәклифи илэ мүрачнәт етмишди. — 41.

46 *Биринчи Русија әкинчи коммунистлар чәмијјәти* 1918-чи илин әввәлләриндә Петроградын Обухов заводу фәһлэләринин тәшәббүсү илэ тәшкил едилмишди. В. И. Ленин чәмијјәтин тәшкилинә бәјүк көмәк көстәрирди. Ону көстәриш илэ коммунарлара 200 һәрби чадыр, 6 һәрби мәтбәх, чәрәкхана вэ дијәр аваданлыг верилмишди. 1918-чи илин мартында чәмијјәтин үзвләри анләләри илэ Газыхыстана кетмиш, орада мәскән салмыш вэ бечәрмәк үчүн торпаг алмышдылар. Вәтәндаш мүһарибәси Петроград фәһлэләринин тәшәббүсүнә јенишләнмәк имканы вермәди. Коммунарлар һәтта өзләринин

илк мәһсулуну да җыгмага мачал тапмашдылар. Гоншу станитсалардан голчомаглар вә ағ казаклар коммунаја һүчүм етмиш, ону дағыдараг бүтүн әмлакы апармышдылар. Коммунарлар мухтәлиф станитсалара сәпәләнмишдиләр. 1919-чу илин сентјабрында колчакчылар 28 коммунары һәбс етмиш вә өлдүрмүшдүләр.—43.

- 48 «Азадлыг истигразы» вәрәгәләринин пул нишанлары кими дөвријјә бурахылмасы һаггында декрет нәзәрдә тутулур.

1918-чи ил январын 20-дә (февралын 2-дә) Халг Комиссарлары Советинин ичласында пул нишанларынын јени нүмунәсинин бурахылмасы һаггында мәсәлә музакирә едилмишди. Халг Комиссарлары Совети көмәкчи пул нишанлары кими «Азадлыг истигразы»нын кичик купјураларынын бурахылмасыны принципчә мүмкүн һесап етмишди. Январын 29-да (февралын 11-дә) Халг Комиссарлары Совети «Азадлыг истигразы» вәрәгәләринин дәгиг мүәјјәи олуимуш мәзәннә илә кредит нишанлары һүгугунда дөвријјә бурахылмасы һаггында мәсәләни бир даһа музакирә етмишди. Декрет январын 30-да (февралын 12-дә) ғәбул олуимушду. Орада көс-тәрилирди ки, «Азадлыг истигразы»нын јүз манатлыгдан јухары олмајан вәрәгәләри номинал дәјәрлә Дөвләт банкы тәрәфиндән бурахылыр вә РСФСР әразисиндә кредит билетләри илә бәрәбәр гүввәдәдир. Декрет 1918-чи ил февралын 14-дә (јени үсулла) «Иправда»да дәрч олуимушду (бах: «Совет һакимијјетинин декретләри», I чилд, 1957, сәһ. 449—450). — 45.

- 49 Сәрәнчамы В. И. Ленин Балтик донанмасынын команданлыгындан алынмыш телеграмын мәтнинин алтында јазмышдыр. Телеграмда дејилирди: «Оланд адасына Исвеч пароходу, Исвеч һәрби бајрагы галдырылмыш крејсер вә мина кәмиси јакынлашмыш, саһилә 15 Исвеч матросу чыхарылмыш вә силаһ ишләтмәклә һәдәләјәрәк бизим рабитә хидмәтини кери чәкилмәјә мәчбур етмишләр».

В. И. Ленин ејни заманда Финляндија халг һөкүмәтинә телеграм кендәрмишди (бах: сонракы сәһәд) — 46.

- 50 Исвеч гошунларынын Аланд адаларына чыхарылмасы илә әлагәдар Финляндијанын ингилаби халг һөкүмәти Исвеч һөкүмәтинә протест кендәрмишди. Тезликлә Исвеч өз гошунларыны адалардан чыхармышды. 1918-чи ил мартын орталарында сраја Алманија һөкүмәтинин Финляндија ингилабы илә мүбаризә үчүн истифадә етдији алман гошунлары чыхарылмышды. — 47.

- 51 Кенерал Алексејевин Кијевдәки франсыз миссијасына јаздығы, Новохопёрскдә әлә кечирилмиш мәктубундан сөһбәт кедир. Мәктуб «Известия ЦИК» гәзетинин 1918-чи ил 19 феврал тарихли 28-чи №-синдә дәрч едилмишди. Кенерал

Алексеев өз мөхтүбүндө франсыз миссиясына мұрачыңат едәрәк Совет Иакинйјјәтинә гаршы мұбаризә үчүн көмәк көстәрилмәсини хаһиш едирди, белә ки, онун гошунлары чидди мәғлубийјјәтә уғраырды вә Дон әразисини тәрк етмәјә мәчбур иди. Алексеев Дон вә Кубан вилајәтләриндәки вәзијјәти характеризә едәрәк е'тираф етмәли олмушду ки, онун казаклара олан үмиди өзүнү доғрултмамышдыр. О јазырды: «Болшевиизм идејалары казакларын кениш күтләләри арасында тәрәфдарлар тапмышдыр». — 49.

52 В. И. Ленин сөрғуну АХТШ-нин анбарларда олан јүкләрин учотуну апармасы илә әлагәдар јазмышды. Рыков гојулмуш суаллара чаваб верәрәк Ленинә билдирмишди ки, 1) јүкләр хусуси, иптендант, дәмир јолу анбарларында вә диқәрләриндә сијалыја алынмышдыр; 2) анбарлар киминдирсә, мұһафизәсинә дә онлар чавабдеһдирләр, маллар анбарлардан мувафиг мәркәзләрин (Сентротекстилин, Сентромылонун вә с.) нарјадларына әсасән бурахылыр; 3) нормалашдырылмыш вә карточка илә бөлүшдүрмәни шәһәр әрзаг комитәси кооператив дүканлары вә хусуси фирмалар вәситәсилә апарыр; 4) мүсадирә едилмиш әрзаг олдуғча аздыр. — 50.

53 Бу телеграм Дрисса шәһәр Советинин сәдри Л. Б. Урбанын алманлар шәһәрә јахынлашацағы һалда нечә һәрәкәт етмәк барәдә сөрғусуна чавабдыр. — 50.

54 Сәнәди В. И. Ленин һүчума кечмиш алман гошунларындан Совет республикасыны мүдафизә етмәк үчүн зәури олан силаһ вә әрзағын Инкилтәрә вә Франсадан алынмасы мәсәләсинин 1918-чи ил февралын 22-дә партија Мәркәзи Комитәсинин ичласында музакирәси илә әлагәдар јазмышдыр. Имперналистләрлә һәр һансы сәзиши принципчә јолверилмәз сајан «сол коммунистләр» бунун әлејһинә чыхмышдылар. Ленин МК-нын ичласында иштирак едә билмәмиш вә МК-ја дәрч олунаң бәјанаты көндәрмишди.

Партија МК-сы гәтнамә гәбул етмишди; гәтнамәдә о, Гызыл Ордунун лазым олаң бүтүн силаһ вә сурсатда, о чүмләдән, ејни заманда харичи сијасәт мүстәғиллијини там сахламагла, бунлары капиталист өлкәләринин һөкүмәтләриндән алмағ јолу илә тәғйиз едилмәсини зәури сајырды. Инкилтәрә вә Франсадан силаһ вә әрзаг алынмасы һағында мәсәлә елә һәммин күн Халғ Комиссарлары Советинин ичласында да мүсбәт һәлл едилмишди (бах: һабелә В. И. Ленин. Әсәрләри, 5-чи нәшри, 35-чи чилд, сәһ. 387—391). — 51.

55 В. И. Ленинни радиограмы ашағыдакы вәзијјәтлә әлагәдар верилмишди. Сүлһи мұгавиләси бағламағ үчүн Брест-Литовска јола дүшмүш совет нұмајәндә һеј'әти көрпү партладылдығы Новоселјә стансиясында февралын 25-дә ләңкимишди. Билаваситә Алманија һөкүмәтп илә әлагә сахламағ

имканы олмажан нүмајэндә һеј'әти Халг Комиссарлары Советинә телеграм көндәрәрәк, нүмајэндә һеј'әтиния кәлмәси һаггында Алманија һөкүмәтинә хәбәр вермәји хәиш етмишди. Нүмајэндә һеј'әтиния тәрәддүд етмәси еһтималы һаггында Лениния хәбәрдарлығы, көрүнүр, бунунла әләгәдар иди ки, нүмајэндә һеј'әтиния үзвләри Г. Ј. Сокольников вә А. А. Иоффе нүмајэндә һеј'әти тәркибиндә иштирак етмәкдән бојун гачырмыш вә јалныз РК(б)П МК-нын гәрарындан сонра кетмишдиләр. — 52.

56 УРМИК вә Халг Комиссарлары Советиния алман һөкүмәтиния тәклиф етдији сүлһ мүгавиләси шәртләриния гәбул етмәсиндән сәһбәт кедир.

Брест-Литовскда кедән сүлһ данышыглары 1918-чи ил јанварын 28-дә (февралын 19-да) кәсилмишди; бу онунла әләгәдар иди ки, совет сүлһ нүмајэндә һеј'әтиния сәдри олан Тротски партија Мәркәзи Комитәсиния директивләриния позараг, алман нүмајәндәләринә е'лан етмишди ки, Совет республикасы Алманијанын тәклиф етдији шәртләрлә сүлһ имзаламагдан имтина едир. О һәмчиния билдирмишди ки, Совет өлкәси Алманија илә мүһарибәни дајандырыр вә ордусуну тәрхис едир.

Бу бәјанатдан истифадә едән алман гошунлары барышыгы позараг, февралын 18-дә (јени үсулла) бүтүн чәбһә боју һүчүма башламышды. Совет Русијасынын үзәриния өлүм тәһлүкәси алмышды. «Сол коммунистләр»лә вә Тротски илә кәскин мүбаризәдән сонра, алманларын Брест-Литовскда ирәли сүрдүкләри шәртләрлә сүлһ бағламаға Совет һөкүмәтиния разы олмасы һаггында Алманија һөкүмәтинә февралын 19-да В. И. Лениния тә'киди илә радиограм көндәрилмишди (бах: В. И. Ленин. Әсәрләри, 5-чи нәшри, 35-чи чилд, сәһ. 363). Алман һөкүмәти чавабы ләнкидирди, һалбуки, алман гошунлары бир һәфтә әрзиндә бир нечә шәһәри тутмуш вә Петроград үчүн тәһлүкә јаратмышды.

Февралын 23-дә сәһәр алман һөкүмәтиния чавабы алынмышды; чавабда империалист Алманијасы Совет республикасына әввәлкиндән даһа ағыр сүлһ шәртләри олан ултиматум вермишди. Алманијанын јени ултиматумунун мүзакирәси заманы партија МК-сында кәскин мүбаризә давам едирди: «сол коммунистләр», Тротски вә онун тәрәфдарлары Алманија илә сүлһ бағланмасыны јенә әләһинә чыхырдылар. Лакин февралын 23-дә МК-нын ичласында сәс чоһлуғу илә В. И. Лениния тәклифи — Алманијанын ирәли сүрдүју шәртләрлә тә'чили олараг сүлһ имзаламаг тәклифи гәбул олунашды. Февралын 24-нә кечән кечә УРМИК вә ХКС алманларын сүлһ шәртләриния гәбул етмәк һаггында гәрар гәбул етмишдиләр вә бу барәдә тә'чили сурәтдә Алманија һөкүмәтинә хәбәр верилмишди. Февралын 24-дә Совет һөкүмәти сүлһ мүгавиләси имзаламаг үчүн Брест-Литовска нүмајәндә һеј'әти көндәрмишди.

Алманија илә сүлһ мугавиләси 1918-чи ил мартын 3-дә имзаланмышды. Коммунист партиясынын тәҗһили чагырылап VII гурултаҗы сүлһ мәсәләсиндә Ленин хәттинин дүзкүн-лүҗүнү тәсдиҗ етди. 1918-чи ил мартын 14—16-да олмуш IV Февгәл'адә Советләр гурултаҗы Брест мугавиләсини тәсдиҗ етмишди.

Алманијада ноҗабр ингилабы (1918) кәҗсәр II Вилһелмин һакимиҗетини девирди вә Совет һөкүмәти Брест мугавиләсини ләғв етмәк имканы газанды. — 52.

- 57 Совет сүлһ нүмајәндә һеҗ'әтинин катиби Л. М. Караханын телеграмы илә әләғәдар Брест-Литовскда сүлһ данышыгларынын позула биләмәҗи һаггында В. И. Ленинни еһтималы ондан ирәли кәлмишди ки, сүлһ данышыгларынын кедиши барәдә нүмајәндә һеҗ'әтинин Брест-Литовскдан көндәрдиҗи шифр-ләнмиш телеграмыны алманлар ләикитмишдиләр. һәмни телеграм конфрансын иһинин гуртармасынын көзләнилдји илә әләғәдар нүмајәндә һеҗ'әтинә гатар верилмәси барәдә Караханын телеграмындан хеҗли сонра алынмышды. — 54.

- 58 *Петроград әмәк коммунасынын Халҗ Комиссарлары Совети (Совком)* Совет һөкүмәтинин Петрограддан Москваҗа көчмәси илә әләғәдар олараҗ 1918-чи ил мартын 11-дә Петроград фәйлә вә әскәр депутатлары Советини гәрарына әсасән җарадылмышды.

1918-чи ил апрелин ахырларында Шимал вилајәти Совет-ләринин гурултаҗында һәрби вә тәсәррүфат мәгсәдләри үчүн Шимал вилајәти коммуналарынын Иттифагы җарадылмышды; Петроград губернијасы да ораҗа дахил олмушду. 1919-чу ил февралын 24-дә Шимал вилајәти Советләри III гурултаҗынын гәрары илә Шимал вилајәти коммуналарынын Иттифагы вә она башчылыг едән Халҗ Комиссарлары Совети ләғв олунмушду. — 59.

- 59 Сәнаҗе мүәссисәләринин Петрограддан евакуасија едилмәсиндән сәһбәт кедир. Бу мәсәлә алман гошуналарынын Петрограда һүчүму илә әләғәдар гојулмушду. 1918-чи ил февралын 22-дә Халҗ Комиссарлары Совети Петроградын бошалдылмасы һаггында декрет гәбул етмишди. Петроградын бошалдылмасына данр февгәл'адә сәләһиҗетә малик комиссија җарадылмышды; комиссијаҗа Халҗ Комиссарлары Советинин нүмајәндәси кими Н. П. Горбунов аҗрылмышды. 1918-чи ил мартын 4-дә Халҗ Комиссарлары Совети Мәркәзи коллекија җарадылмасы һаггында гәрар гәбул етмишди; Петроградын бошалдылмасы вә евакуасијасы үзрә бүтүн ишләр опун әлин-лә чәмләнирди. Коллекија һәр күн Халҗ Комиссарлары Советинә өз иһи һаггында һесабат тәгдим етмәли иди. Мар-тын 29-да Халҗ Комиссарлары Совети Петроградын бошалдылмасы вә евакуасијасы үзрә Мәркәзи коллекија һаггында мәсәләҗе јенидән бахмыш вә ону ашағыдакы тәркибдә тәсдиҗ

етмишди: коллекијанын сәдри — ХҚС-нин нұмајәндәси А. Г. Шяјәников, Петроград әмәк коммунасынын үч нұмајәндәси, һәмчинин һәмкарлар иттифагларындан нұмајәндәләр. — 59.

60 Петроградда Гутујев адасында шәһәр көмрүкханасы јерләширди. Дәрч олунаи телеграм көндәриләндәи сонра ертәси күнү, мартын 29-да Халг Комиссарлары Совети гәрар гәбул етмишди; гәрарда Петроград әмәк коммунасынын Халг Комиссарлары Советинә анбарларын һамысындан бүтүн артыг материал вә әрзағы чыхармаг тапшырылмыш, һәмчинин Гутујев адасындакы көмрүкханада олаи елтијатларын бир һиссәсини Петроград әһалисинә сатмаға ичәзә верилмишди. Бу гәрардан сонра, 1918-чи илын апрел—ијуну әрзиндә Гутујев көмрүкханасындан 1180 вагон мүхтәлиф маллар дашынмышды. — 60.

61 Көн-дәри сәнајеси мүәссисәләрини Баш көн-дәри ишләри комитәси вә онун рајон комитәләри идарә едирди; комитәләрдә јерләрин үчдә икисини фәһләләрини нұмајәндәләри вә үчдә бирини салиһкарлар вә буржуа-техники зијалыларын нұмајәндәләри тутурду. В. И. Ленин сәнајенин бу чүр идарә олунамасы формасына бөјүк әһәмијјәт верирди (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 35-чи чилд, сәһ. 294—295, 36-чы чилд, сәһ. 278—279).

Ленинин көстәришинә ујғун олараг она бүтүн Советләрә телеграмын ашағыдакы мәтнин тәғдим едилмишди: «Али халг тәсәррүфаты шурасынын ихтијарында олан Баш көн-дәри ишләри комитәси вә онун јардымчы органлары, рајон комитәләри, сәсләрини үчдә икисинин фәһләләрә верилмәси әсасында јенидән тәшкил едиләрәк көн-дәри инһисары ишләрини идарә едир. Баш көн-дәри ишләри комитәсинин вә рајон комитәләринин сәрәичамлары данышыгсыз һәјата кечирилмәлидир. Башга тәшкилатларын көн-дәри сәнајесинин ишләринә гарышмасы јолверилмәздир. Бурахылмыш рајон комитәләри тәчили сурәтдә бәрпа едилмәлидир. Демократикләшдирилмәјәнләр Баш көн-дәри ишләри комитәсинин тәлиматына әсасән тәчили олараг демократикләшдирилмәлидир; һәмин тәлиमत көн-дәри истәһсалы фәһләләринин биринчи Үмумрусия гурултајы тәрәфиндән бәјәнилмишдир. Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*. Кимја сәнајеси шөбәсинин мүдири *Л. Карпов*. 6 апрел 1918-чи ил».

В. И. Ленин телеграмын мәтнини хәтлә ајырараг, онун ашағысында катибә тапшырыг јазмышдыр: «Бу телеграмы Л. Карповун вә мәним имзам илә бүтүн *депутатлар Советләринә* көндәрмәли. *Ленин*» (Ленин мәчмуәсинин ХХІ китабы, сәһ. 125). — 62.

62 1918-чи ил апрелин 5-дә сәһәр Владивостока јапон гошунларынын чыхарылмасы илә әлағәдар Сибир Советләри Мәркәзи

ичрапјја комитэсинин (Сибир Советлэри МИК-и, Сентросибир) гəбул етдији гəтиямəдəи сəһбəт кедир. Гəтиямəдə Японнија һəкүмəтинин гауусуз һəрəкəтлəринə гаршы протест билдирилмишди; Сибирдə һəрби вəзијјəт е'дан едилмишди, јерлəрдə бүтүн Советлэрə тапшырылмышды ки, тə'чили олараг сə'јлə Ёзыл Ордунун тəшкилине башласынлар.

Сентросибир—Сибир Советлэри Мəркəзи ичрапјја комитэси Сибир Советлəринин 1917-чи ил октябрын 16 (29) — 24-дə (нојабрын 6-дə) Иркутскдə кечирилмиш биринчи гурултаји тəрəфиндəи сечилмишди. Сибирдə Совет һакимнијјəти мүвəгəти деврилдикдəи (1918-чи илин јайы) сонра Сентросибир фəалијјəтинин дajандырмышды. — 62.

- 63 Япон гошунларынын Владивостока чыхарылмасы илə əлагəдар Совет һəкүмəтинин АБШ, Инкилтэрə вə Франса нүмəјəндəлəрин илə данышыглары нəзəрдə тутулур; данышыглар 1918-чи ил апрелин 5-дə ахшам олмушду.

Владивостока япон десангынын чыхарылмасы һаггында Совет һəкүмəтинин 1918-чи ил апрелин 5-дə јазылмыш вə апрелин 6-дə «Правда», «Известия ВЦИК» гəзетлəриндə дəрч олунмуш мə'луматында кəстəриллрди ки, япон мұдахилəсинин дəф едилмəsi вə елкə дахилиндə оларын агентлəри вə əлалтылары илə амансыз мұбаризə Совет республикасы үчүн, бүтүн Русијанын əмəкчи күтлəлəри үчүн өлүмдирим мəсəлəсидир. 1918-чи ил апрелин 7-дə В. И. Ленин телеграмла Владивосток Советинə директивлэр кəндəрмишди; о, телеграмда хəбəрдарлыг едирди ки, мұдахилəчилэр һəкүмən һүчүм едəчəклэр вə Узəг Шəрг коммунистлəриндəи тəлəб едирди ки, азачыг да олса кечикмəдəи харичи мұдахилəјə гаршы мұбаризəјə һазырлашсынлар (бах: Эсəрлəри, 5-чи нəшри, 36-чы чилд, сəһ. 234). — 63.

- 64 Сибир Советлэри МИК-инин сəдри Н. Н. Јаковлев Владивостока япон гошунларынын чыхарылмасы илə əлагəдар мұдахилəчилəрин дəф едилмəсинин тəшкили үзрə кəрүлəг тəдбирлэр һаггында В. И. Ленинə мə'лумат вермишди. — 63.

- 65 Дəрч олунан сənəди В. И. Ленин Рыбинск халг тəсəррүфаты шурасынын ишлэр мұдирини мүнəндис Н. И. Дыренковун АХТШ-дə алдыгы тə'лиматын үзəриндə јазмышдыр.

Дыренков Москваја Рыбинск халг тəсəррүфаты шурасынын иши һаггында АХТШ-дə мə'лумат вермəк үчүн кəлмишди. Рыбинскин тəсəррүфат вəзијјəти һаггында Дыренковун мə'луматы 1918-чи ил апрелин 15-дə АХТШ рəјасəт һејəтинин ичласынын күндəлијиндə дурурду; В. И. Ленинин тəклифи илə Рыбинскə тə'чили гajдада борч бұрахылмасы һаггында гəрар гəбул едилмишди. В. И. Ленин Дыренковла Совет республикасинин итисади вəзијјəти, Рыбинскə сənəјєнин

вэзијјэти вэ Рыбинск халг тэсэррүфаты шурасынын тэдбир-лэри барэдэ сөһбэт етмишди. — 66.

- 66 Сүлһ бағланмасынын әлејһинә чыхыш едән сол есерләр, Брест сүлһ мугавиләси IV Фөвгәл'адә Үмумрусја Советләр гурулта-јында тәсдиг олундугдан сонра Халг Комиссарлары Советин-дән чыхдығларыны билдирмишдиләр. 1918-чи ил мартын 18-дә Халг Комиссарлары Совети халг торпаг комиссары вэзифә-сини тутан сол есер А. Л. Колегајевни эризәсинә бахмыш вэ ону бу вэзифәләрдән азад етмишди. Апрельн 3-дә С. П. Сере-да халг торпаг комиссарынын муавини тә'јин олуимушду.

С. П. Середа өз чавабында билдирмишди ки, Колегајев ики һәфтәлик мә'зунийјәт көтүрмүшдүр. — 66.

- 67 Халг торпаг комиссарынын Данимаркадан тохум алынмасы һаггындакы данышығларындан сөһбэт кедир. С. П. Середа В. И. Ленинә мә'лумат вермишди ки, бу мәсәләјә бахмағ үчүн о, Данимарка сәфирлији нүмајәндәләрини иштиракы илә биркә тә'чилли мушавирә чағырыр. — 66.

- 68 «Сәһмләрин, истигразларын вэ санр фанзли қағызларын геј-дијјаты һаггыда декрет»ин лајиһәсиндән сөһбэт кедир. Илк ики лајиһәни АХТШ һазырламышды. В. И. Ленин булары нәзәрдән кечирәрәк биринчи лајиһәни поэмуш, икинчи лаји-һәни редактә етмиш вэ Халг малијјә комиссарлығына Д. П. Боголепова вэ И. Е. Гуковскијә көндәрмишди. Халг малијјә комиссарлығында јенидән ишләнилмиш лајиһә Ленин тәрәфиндән тәқрар редактә олуимуш, она башлығ верилмиш вэ 1918-чи ил апрелин 17-дә Халг Комиссарлары Советиниң музакирасинә гојумушду. Лајиһәјә даир ашағыдакы гәрар тәбул олуимушду: «Мәсәләјә мүтәхәссисләрни иштиракы илә бахмағ вэ Халг Комиссарлары Советиниң апрелин 18-дәки нөвбәти ичласына рә'ј тәгдим етмәк үчүн халг харичи ишләр вэ әдлийјә комиссарлығына верилсин». Апрельн 18-дә декрет Халг Комиссарлары Совети тәрәфиндән тәсдиг едил-миш вэ апрелин 20-дә «Известия ВЦИК» гәзетиниң 78-чи №-синдә дәрч олуимушду (бах: «Совет һакимијјәтиниң дек-ретләри», II чилд, 1959, сәһ. 130--138). — 67.

- 69 И. Ј. Јаковлев Симбирск (индики Улјановск) шәһәриндә, В. И. Ленинн вәтәниндә илк чуваш мәктәбиниң әсасыны гојмушду. О, илк чуваш әлифбасыны вэ чуваш әлифба ки-табыны тәртиб етмиш вэ 1874-чү илдән тәтбиг етмиш, чуваш халгынын маарифләндирилмәси саһәсиндә бөјүк иш апар-мышды.

1918-чи ил мајын 4-дә В. И. Ленинә чаваб телеграмында билдирилмишди ки, И. Ј. Јаковлев гадын курсларынын вэ семинаријанын сәдри галмышдыр. — 68.

- 70 В. И. Ленинниң мәктубу ашағыдакы вәзијјәтлә әлағәдар ја-зылмышдыр. 1918-чи ил јанварын 4 (18)-дә Халг Комиссар-

лары Совети чар һөкүмәти заманы мөвчуд олмуш Гырмызы Хач Баш идарәсинин ләғв едилмәси әсасында, онун әмлакы вә вәсаити дөвләтә верилмәклә, Гырмызы Хачын јенидән тәшкили һаггында декрет гәбул етмишди. Гырмызы Хачын јенидән тәшкилинин һәјата кечирилмәси совет, һәрби вә ичтимай тәшкилатларын нүмајәндәләриндән ибарәт комитәјә һавалә олунмушду (декретин биринчи бөлмәсинин 3-чү §-ы). Комитәјә тибб коллекиялары шурасы вәситәсилә Халг Комиссарлары Советинә Гырмызы Хач мүәссисәләринин јенидән тәшкилинин планыны тәгдим етмәк тапшырылмышды. Лакин комитә оға һавалә олунмуш вәзифәләри јеринә јетирмәмишди вә В. М. Бонч-Брујевич Гырмызы Хач комитәсинин үзвү кими бу барәдә В. И. Ленинә мә'лумат вермишди. — 69.

71 Бу телеграм 1918-чи ил апрелин 20-си — мајын 1-дә Дашкәнддә кечирилмиш Түркүстан өлкәси V Советләр гурултајынын телеграмына чаваб оларак көндәрилмишди. Гурултај дүзкүн милли сijasәтә көрә Халг Комиссарлары Советини алгышламышды. Гурултајын күндәлијиндәки башлыча бәнд Түркүстан өлкәсинин мухтарнјјәти һаггында мәсәлә иди. Гурултај Түркүстанын сәрһәдләринин вә мухтарнјјәтинин сәлаһијјәт даирәсини мүәјјәнләшдирмәк үчүн Түркүстан өлкәси Советләринин тәсис гурултајыны чағырмаг үзрә комиссия ајрылмасы барәдә гәрар гәбул етмишди. — 70.

72 В. И. Ленин бу телеграмын мәтнинин алтында ашағыдакыны јазмышды: «Бу телеграма мән индијәдәк (8. V) *чаваб алмамышам*». Мајын 8-дә Ленин Сибир Советләри МИК-инин унванына икинчи телеграм јазмышды (бах: бу чилд, сәһәд 138); ләкин үзәриндә катибин јаздығы «көндәрилмәмишдир» гејдиндән көрүнүр ки, бу телеграм јолланылмамышды. Мајын 15-дә Ленин Сибир Советләри МИК-инә сон ајда Сибирә чәминсә вә ајрылыгда һәр шәһәрә нә гәдәр пул көндәрилмәси барәдә Халг малијјә комиссарлығындан алдыгы арајыш олан телеграм көндәрмишди. Ленин јазмышды: «Бунун алынмасы вә рәјиннә һаггында мәнә хәбәр верин» (Ленин мәчмуәсинин XXI китабы, сәһ. 174). — 72.

73 Сабит совет валјутасы јаратмаг, мүһарибәзин вә чар һөкүмәтинин, буржуа Мүвәггәти һөкүмәтинин ағалығынын төрәтдији инфлясияны ләғв етмәк мәгсәдилә пул ислаһатына һазырлыгдан сөһбәт кедир. В. И. Ленин 1917-чи илин декабрында «Банкларын миллиләшдирилмәсини һәјата кечирмәк вә бунула әлағәдар лазым кәлән тәдбирләр һаггында декрет ләјнһәси»ндә пул ислаһатынын зәрурилији һаггында мәсәлә гојмушду (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 35-чи чилд, 188—189). Пул ислаһатына һазырлыг билавәситә Ленинин рәһбәрлији алтында кедирди. О, һазырлыгын вә јени, совет нулларынын бурахылмасынын сүр'әтләндирилмәсинә чалышыр, пул нүмунәләри ләјнһәләринин бүтүн чәһәтләринин музакки-

рәсиндә илтигирәк едирди (бах: бу чилд, сәнәдләр 216, 217, һабелә Ленин мәчмүәсинин XXI китабы, сәһ. 180).

Харити һәрби мүдахилә вә вәтәндаш мүһарибәси, «һәрби коммунизм» сийәсәтинә кечилмәси илә әләгәдар пул ислаһаты о дөврдә һәјата кечирилмәмишди. Ленин принципләри әсасында илк совет пул ислаһаты 1922—1924-чү илләрдә кечирилмишди.—72.

- 74 Бу сәнәд Украина мәркәзи радасы илә сүлһ мүгавиләси бағламағ үчүн Курска көндәрилмиш нүмајәндә һеј'әтинин телеграмына В. И. Ленинни чавабыдыр. Нүмајәндә һеј'әти Курска кәлдијини апрелин 29-да мүстәғим хәтлә хәбәр вәрәрәк, Лениндән Мәркәзи раданын нүмајәндәсинин Курска јола дүшүб-дүшмәдәнин сорушмушду.

Сүлһ нүмајәндә һеј'әти Ленинни көстәришини јеринә јетирәрәк һәрби әмәлијјатларын дәрһал дајандырылмасы вә демаркасија хәтти гојулмасы һаггында Украина һәрби команданылыгы илә данышыглар анармагдан өгрү Крым, Дон, Воронеж, Курск вә Брјанск чәбһәләринә парламентјорлар көндәрмишди. — 73.

- 75 Дәрч олуған телеграмы В. И. Ленин Курска кәлмиш сүлһ нүмајәндә һеј'әти илә мүстәғим хәтлә данышдыгдан сонра көндәрмишди; нүмајәндә һеј'әти билдирмишди ки, В. А. Антонов-Овсејенконын һәрәкәтләри нүмајәндә һеј'әтинә Украина чәбһәсиндә һәрби әмәлијјатларын тезликлә дајандырылмасыны дүзкүн тәшкил етмәкдә мане олур. Нүмајәндә һеј'әти Лениндән хаһиш етмишди ки, «парламентјорлар көндәрилмәси ишинә мане олмамасы» һаггында Антонов-Овсејенкоја көстәриш версин. — 74.

- 76 В. И. Ленинни телеграмы Гафгаз ишләри үзрә Мүвәггәти фәвгәләдә комиссар, Бақы Советинин сәдри С. К. Шаумјанын мәктубуна чавабыдыр; Шаумјан Бақыда сийәси вәзирјәт һаггында, Совет һакимийјәтинин мөһкәмләндирилмәси үғрунда мүбаризәдәки мүвәфғәгирјәтләр һаггында, мүсаватчыларын әксингилаби гијамынын јатырылмасы һаггында, банкларын, нефт мәдәиләринин, дәннз нәглијјатынын миллиләшдирилмәси сәјәсиндә Бақы Советинин нәзәрдә тутдуғу тәдбирләр һаггында мәлүмат вермиш вә Халг Комиссарлары Советиндән пул, радиостансија вә әдәбијјат көндәрилмәсини хаһиш етмишди.

Мәктуб Бақыја шәһәрин мүдафисәси үчүн зәрури олаң дөрд миңа кәмиш, пијада гошуну вә һәрби сурсат јола салымасы хаһиши илә Москваја көндәрилмиш Хәзәр һәрби донамасы Мәркәзи Комитәсинин катиби В. И. Бойтсов васитәсилә верилмишди. — 74.

77 В. И. Лениннiн мæктубу Америка Гырмызы Хач миссијасынын рæхбæрн Рајмонд Робинсæ чавабдыр. Мæктуб инкйлис дийлндæ јазылмышдыр. Ленин мæктубун æввæлиндæ јазмышды: «Чаваб 30. IV. 1918».

Р. Робинс Совет Русијасындан АБШ-а јола дүшмæздән æввæл В. И. Ленинæ мұрачлæт едәрæк, јаздығы мæктубда Америка Гырмызы Хач миссијасы хæтти илæ иш апараркән она кестәрилмиш кәмæк үчүн сәмими тәшәккүрүнү билдирмишди. Русија Совет Республикасынын «мөһкәм демократик дөвләтә чеврилмәсиннә» үмидини ифадә едәрæк Робинс јазырды: «Сизини ағыллы узагкөрәлијиниз вә даһијанә рæхбәрлијиниз Совет һакимийјәтинини бүтүн Русијада мөһкәмләнмәсиннә имкан вермишди вә мән әминәм ки, инсанларын демократик һәјат тәрзинини бу јенин јарадычы органы бүтүн дүнјада азадлыг ишинә илһам верәчөк вә ону ирәлиләдәчөкдир» (бах: «ССРИ-нин харичи сијасәтинини сәнәдләри», I чилд, 1957, сәл. 276).

Бир нечә күндән сонра, 1918-чи ил мајын 11-дә В. И. Ленин «Бүтүн депутатлар Советләринә вә диқәр совет тәшкилатларына» мæктуб јазмышды; мæктубда о, «полковник Робинсини вә Америка Гырмызы Хач миссијасынын диқәр үзвләринини Москвадан Владивостока манеәсиз вә тезликлә кетмәсинә һәр чүр кәмæк кестәрилмәсини» хәлиш етмишди. — 75.

78 В. И. Ленин Республика халг әмлак комиссарынын муавини П. П. Малиновскијә мæктубу Халг Комиссарлары Советинин 1918-чи ил апрелин 12-дә гәбул олунмуш вә апрелин 14-дә «Правда» вә «Известия ВЦИК» гәзетләриндә дәрч едилмиш «Республиканын абидәләри һаггында» декретини јеринә јетирилмәси илә әлағәдар јазмышдыр. Декретдә чарын вә онун хидмәтчиләринин тарихи вә бәдини бахымдан һеч бир гүјмәти олмајан абидәләрини кәтүрмәк вә ингилаби абидәләр учалтмаг вәзифәси гаршыја гојулмушду. Халг маариф комиссары, Республика халг әмлак комиссары вә Халг маариф комиссарлығы тәсвири сәпәт шө'бәсини мудириндән ибарәт хусуси комиссијаја Москва вә Петрограддакы һансы абидәләрин кәтүрүлмәсини муәјјәнләшдирмәк тапшырылмыш вә јени, ингилаби абидәләрин ләјиһәләринини ишләниб һазырлапмасы үчүн бәдини гүввәләри чәлб етмәк төвсијә олунмушду. Халг Комиссарлары Совети комиссијаја мајын 1-дәк ән ејбәчәр абидәләри кәтүрмәји вә јени абидәләрин илк моделләрини тәгдим етмәји, һәмчинини тә'чили олараг көһнә јазыларын, емблемләрин, күчә адларынын ингилаби Русијанын идејаларыны вә һиссләрини әкс етдирән јениләри илә әвәз олунмасыны һазырламағы тәклиф етмишди.

В. И. Ленин бу декретин һәјата кечирилмәсинә чох бөјүк әһәмијјәт верирди. Онун јеринә јетирилмәсинини кедиши һаггында мәсәлә 1918-чи ил ијулун 8-дә, 17-дә вә 30-да Халг Комиссарлары Советинин ичласларында музакирә олунмуш-

ду. Халг Комиссарлары Советинин декретинин гејри-гәнаәт-бәхш һәјата кечирилмәсинә көрә Ленин Халг маариф комиссарлығынын, Халг әмлак комиссарлығынын вә Москва Советинин рәһбәрләрини дәфәләрлә тәнгид етмишди (бах: бу чилд, сәһәләр 140, 189, 329, 338). — 76.

79 Бу телеграм миллиләшдирилмиш мүәссисәләрин вилајәт идарә һеј'әтинин 1918-чи ил апрелин 30-да Јекатеринбургдан кендәрилмиш телеграмына чавабдыр. Јекатеринбургдан алынмыш телеграмда Богословск мәдәи маһалында миллиләшдирмәнин ләғв едилдији һаггында шәһнәләр јайылдығы хәбәр верилрди. Ленин, фәһлә күтләләрини чашдыра биләчәк бу јалан шәһнәләрин тезтиклә ифша олунмасына бөјүк әһәмијјәт верирди. О, Јекатеринбургдан алынмыш телеграмын үзәриндә ашағыдакы гејди јазмышды: «2/V. 1918 а х и. с а а т 7-дә алдым. Нә үчүн 2 кү н кечикдијини аראшдырылмасыны тәләб едирәм. *Ленин*». — 76.

80 Дәрч олунан РК(б)П МК-ја гыса мәктуб сол есерләрин лидерләри М. А. Спиридонова вә В. А. Карелинин Халг торпаг комиссарлығыны сол есерләрин там ихтијарына вермәк тәләбләри илә әләгәдар В. И. Ленинин Халг торпаг комиссарлығы коллекијасынын болшевик үзвләри илә кечирдији мүшавирәдә гәбул олунмушду. Бу иддиалара А. Л. Колегајев Халг торпаг комиссарлығындан кетдикдән сонра комиссарлыға јени ишчиләрин, болшевикләрин (С. П. Середә, В. Н. Мешшерјаков, Н. М. Петровски вә б.) тә'јин едилмәси сәбәб олмушду ки, бу да халг комиссарлығында сол есерләрин мөвгеләрини хејли зәифләтмишди.

В. И. Ленини һәмчинин мүшавирәнин ашағыдакы гәрар лајиһәсини јазмышды: «Торпаг коллекијасынын үзвләри Середә вә Мешшерјаков вә Ленин јолдашларын (Спиридонова вә Карелин јолдашларын галдырдыглары мәсәләләрә даир) илкин мүшавирәси белә нәтичәјә кәлмишдир ки, галдырылмыш мәсәләләр чидди сијаси мәсәләләр кими музакирә едилмәлидир вә она көрә дә һөкмән РКП МК-ја верилмәлидир.

Мүшавирә бунлары тә'чили вә тез МК-ја вермәји зәрури сајыр» (Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабы, сәһ. 42).

Халг торпаг комиссарлығындакы вәзијјәт һаггында мәсәлә 1918-чи ил мајын 3-дә РК(б)П МК-нын ичласында музакирә олунмушду. МК сол есерләрин иддиаларыны әсассыз һесаб едәрәк, мүшавирәнин гәрарыны бәјәнмишди. — 77.

81 В. И. Ленини бу мәктубу јазмасына Москва ингилаби трибуналынын дүзкүн олмајан гәрары сәбәб олмушду; трибунал 1918-чи ил мајын 2-дә Москва истинтаг комиссијасынын рүшвәтхорлуг вә шантаж үстүндә тәгсирләндирилән дөрд әмәкдашынын ишинә баһараг, онлары алты ај һәбс чәзасына

мөнхүм етмэкэ кифајетлэнмишди. Мајын 4-дэ Ленин РК(б)П МК-ја, белэ јумшаг һөкм чыхармыш һакимлэрин партијада чыхарылмасы тәклифини вермишди (бах: Әсәрлэри, 5-чи нәшри, 36-чы чилд, сәһ. 304).

Елэ һәмни күи Халг Комиссарлары Советинин ичласында истинтаг комиссијасы үзвлэринин рүшвәтхорлуғу һаггында ишэ даир иигилаби трибуналын һөкмү барэдэ Н. В. Крыленконун нөвбәдәнкәнар мә'луматы динләнилмишди. В. И. Ленинни дәрч олуна мөктубунда верилмиш кәстәришләрэ әсасән, Халг Комиссарлары Совети тәрар гәбул едәрәк Халг әдлијјә комиссарлығына бир вәзифә кими тапшырмышды ки, «ән јахын вахтда», «рүшвәтхорлуғ вә рүшвәтхорлуға һәр чүр андијјәт үстүндә јүксәк минимум чәза һаггында» декрет лајиһәси ишләјиб һазырласын. Халг әдлијјә комиссарлығынын тәклиф етдији вә мајын 8-дә ХКС-нин ичласында музакирә олуна «Рүшвәтхорлуғ һаггында декрет»и Ленин дәгигләшдирмиш, бундан сонра декрет тәсдиг едилмишди (бах: «Совет һакимијјетинин декретлэри», II чилд, 1959, сәһ. 236—237 вә 240—242).

В. И. Ленинни тә'киди илә УРМИК Москва истинтаг комиссијасынын дөрд әмәкдашынын ишнә јенидән бахмышды. Олардан үч нәфэрин һәр бири 10 ил мүддәтинә һәбс чәзасына мәнхүм олуноушду. — 78.

82 Алман ишғалчыларынын Мәркәзи раданы говмасы вә Украјнада ачыг буржуа-мүлкәдар диктатурасы гурулмасы нәзәрдә тутулур. 1918-чи ил апрелин 29-да мүдахиләчилэрин Кијевдә чағырдыглары голчомаг-мүлкәдар гурултајында ири Украјна мүлкәдары, чарын кечмиш фликл-адјутанты, кенерал П. П. Скоропадски Украјна кетманы е'лан едилмишди. — 78.

83 1918-чи ил мајын 6-да алман вә аггвардијачы гошуи һиссәлэри Ростов-Дона сохулмуш вә шәһэри тутмушдулар. Мајын 7-дә совет гошуилары шәһэри азад етмишдилэр. Лакин мајын 8-дә Ростов-Дон јенидән алман вә аггвардијачы гошуилары тәрәфиндән тутулмушду. — 78.

84 *Ино истейкамы*—Финландија сәрһәдиндә Кронштадтла бирликдә Петроградын кирәчәјини мүдафиә едән истейкам. РСФСР вә Финландија социалист фәһлә республикасы арасында мүгавиләјә корә, социалист республикаларынын биркә менафелэрини мүдафиә етмәк мәгсәди илә Ино истейкамы РСФСР-ә кечмишди. Финландија иигилабы дармадагын олуноудан сонра алман империалистлэринин мүдафиә етдији фин буржуа һөкүмәти Ино истейкамынын Финландијаја верилмәсини тәләб етмишди. Гајтарылмаздан әввәл Кронштадт галасы комендантынын кәстәриши илә истейкамын әсас сәнкәрлэри партладылмыш вә дағыдылмышды. 1918-чи илин мајында фин гошунлары Ино истейкамыны тутмушдулар. — 78.

- 85 Партия Мәркәзи Комитәсинин 1918-чи ил маҗын 6-да олан тә'чили ичласында Ино истәһкаманын буржуа Финландија-сына верилмәсини тәләб едән Алманија илә мүнәсибәтләрин кәскинләшмәси, һәмчинин икчилисләрин Мурманскы ишғал етмәси вә мүдахиләчиләрин өлкәнин ичәриләринә доғру ирә-лиләмәјә һазырлашмасы илә әлағәдар Совет республикасы-нын бејнәлхалғ вәзијјәти музакирә едикмишди. Мәркәзи Ко-митә бејнәлхалғ вәзијјәтә даир В. И. Ленинни тәклиф етдији гәрары гәбул етмишди (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 36-чы чилд, сәһ. 340 вә 370—371). — 78.
- 86 Бу ғыса мәктуб А. Д. Сүрупаја чавабдыр; о, В. И. Ленинә хәбәр вермишди ки, Николај дәмр јолунун әрзаг тәшкилаты Халғ әрзаг комиссарлығы коллекијасынын үзвү А. И. Сви-дерскини тәфтиш апармаға бурахмамышдыр. Тәфтиш әрзаг, јоллар комиссарлығларынын вә АХТШ-нин разылығына әса-сән тәјин олунамышду. Сүрупа белә һалда нә кими тәдбирләр көрмәк лазым кәлдији барәдә Лениндән мәсләһәт истәмиш-ди. — 78.
- 87 Украина кетман һөкүмәти илә сүлһ данышығлары мәсләси барәдә Алманија һөкүмәтиндән рәсми тәклиф алынмасы илә әлағәдар Кијевә нүмајәндә һеј'әти көндәркләмәсиндән сөһбәт кедир. В. И. Ленин елә һәмин күн, маҗын 8-дә сүлһ нүмајәндә һеј'әтинин катиби П. А. Зајтсевә кетман һөкүмәти илә даны-шығлар апарылмасы һағгында директив олан телеграм имза-ламышды (бах: бу чилд, Әлавәләр, сәнәд 13). — 79.
- 88 В. И. Ленин А. Д. Сүрупаја дәрч олуан мәктубу Путилов (индики Киров) заводу сатыналма комисијасынын сәдри, газан сехнинин нишанлајычы фәһләси А. И. Ивановла сөһ-бәтдән сонра јазмышды; Иванов Петроградда ачлығын ағыр-мәнзәрәсини әтрафлы характеризә етмиш, заводдакы вәзијјәт-дән вә фәһлеләрини әһвал-руһијјәсиндән данышмышды.
- Ленин тахыл сәтијатларыны кизләдән вә тахыл-ла мөһтәкирлик едән кәнд буржуазиясы илә мүбаризәдә халғ әрзаг комиссарына фәвгәл'адә сәләһијјәт верилмәси һағ-гында 1918-чи ил маҗын 9-да Халғ Комиссарлары Советинин ичласында гәбул едилмиш декрет барәдә Иванова мә'лумат вермишди. В. И. Ленин һәмин декретин сурәтини Иванова вермишди ки, о, путиловчулары бунула таныш етсин.
- А. В. Ивановун В. И. Ленинлә көрүшү барәдә бах: «Вла-димир Ильич Ленин һағгында хәтирәләр» китабы, Бақы, 1959, 2-чи һиссә, сәһ. 327—329). — 80.
- 89 1918-чи ил мартын ахырларында мүсаватчыларын антисовет гијамынын дармадағын едилмәси Бақыда Совет һакимијјә-тинин мөһкәмләтмишди. Апрель 25-дә Бақы Советинин ичла-сында Бақы Халғ Комиссарлары Совети тәшкил едилмишди. Болшевикләрдән әлавә Халғ Комиссарлары Советинин тәр-

кибинә бир нечә сол есер дахил олмушду. Бақы Халг Комиссарлары Советинин сәдри вә харичи ишләр комиссары С. К. Шаумян тәсдиғ едилмишди. Бақы Халг Комиссарлары Совети бир сыра социалист тәдбирләри һәјата кечирмәјә башламашды. 1918-чи илин апрел — мај ајлары әрзиндә Азәрбајҗанын хејли һиссәсиндә Советләрин һакимијјәти гурулмушду.

Азәрбајҗан фәһлә вә кәндлиләринин социалист инһилабынын гәләбәси уғрунда мүбаризәси чох мүрәккәб шәрантдә кедирди. Загафғазияда алман-түрк мүдаһиләси кенишләниш, түрк гошунлары Азәрбајҗана сохулмушду. Дикәр тәрәфдән, Ирандакы инһилис команданлығы Бақы дашнаклары, есерләри вә меншевикләри илә әләгә јарадарағ, Бақыда Совет һакимијјәтинин девирмәк вә шәһәри тутмағ үчүн онлардан истифадә етмәк истәјирди. Белә шәрантдә В. И. Ленин Бақы Халг Комиссарлары Советинин рәһбәрләри гаршысында империалист чәһәси, һәмчинин милләтчи партијалар дахилиндәки зиддијјәтләрдән истифадә етмәкдә максимум чевиклик кәстәрмәк вәзифәси гојмушду (бах: һабелә бу чилд, сәһәд 153).

Дәрч олунап мәктуб вә В. И. Ленинин С. К. Шаумјана 1918-чи ил 24 мај тарихли мәктубу илк дәфә 1918-чи ил сентјабрын 8-дә «Сентрокаспи Диктатурасы вә Мүвәггәти Ичрайјә Комитәси Рәјасәт һејәтинин Бүллетенләри»нин «Фөвгәләдә истинтағ комиссијасынын архивиндән» бөлмәсиндә чап олуномушду.

«Сентрокаспи диктатурасы» — әксинһилаби һөкүмәт, Антантанын әкентурасы. Дахили вә харичи әксинһилаби гүввәләрин тәзјиги алтында 1918-чи ил ијулун 31-дә Бақыда Совет һакимијјәти мүвәггәти деврилдикдән сонра есерләр, меншевикләр вә дашнаклар тәрәфиндән јарадылмышды (бах: гејдләр 143 вә 151). — 82.

- 90 Русија илә Алмания арасында игтисади мүнәсибәтләрин бәрпа олунамасы шәртләри һағгында мәсәләјә даир Русија—Алмания комиссијасынын мүшавирәсиндән сөһбәт кедир. Мүшавирә 1918-чи ил мајын 15-дә Москвада олмушду. Бу мүшавирәдә халғ тичарәт вә сәнајә комиссарынын мүавини М. Г. Бронски мәрузә илә чыхыш етмишди. Онун мәрузәсинин әсас мүддәалары В. И. Ленин тәрәфиндән нәзәрдән кечирилмиш вә бәјәнилмишди. — 82.

- 91 В. И. Ленин тәшәббусу илә ишләнип һазырланмыш Америка Бирләшмиш Штатлары илә тичарәт-игтисади мүнәсибәтләри инкишаф етдирмәк планында Совет һөкүмәти АБШ-дан алынмыш малларын гијмәтини кәнд тәсәррүфаты вә һасилат сәнајеси мәһсуллары илә өдәмәјә, һәмчинин АБШ-а башга өлкәләрлә бәрәбәр консессијалар вермәјә һазыр олдуғуну билдирмишди.

Бу план илк дәфә 1918-чи илин ијунунда «Вестник Народ-

ного комиссариата торговли и промышленности»нин 1-чи №-синдә «Русија—Америка тичарәт мүнәсибәтләри» сәрлөвһәси алтында дәрч олунмушду. АБШ-да план Ленинни Робинсә мәктубу илә бирликдә бу нәшрдә дәрч олунмушду: «*Russian American relations*. March 1917 — March 1920». New York, 1920 («Русија—Америка мүнәсибәтләри». Март 1917—март 1920». Нью-Йорк, 1920).—83.

- 92 К. В. Чичеринә ғыса мәктуб, силаһлы тичарәт кәмиләри до-нанмасынын көмәк етдији Загафгазија буржуа һөкүмәти гошунларынын бүтүн Гара дәниз салиһләри үчүн тәһлүкә јара-дара Сухумијә доғру ирәһиләмәси һағгында хәбәр алынмасы илә, әлагәдар јазылмышды. Гара дәниз донанмасы дәниз гүввәләринин рәиси Саблинә көндәриләчәк телеграммын В. И. Ленинә тәғдим олунмуш ләјһәсиндә Саблинә бир сыра совет тичарәт кәмисини силаһландырмағ вә онлары Сухуми-нин мүдафһәсинә көндәрмәк барәдә сәрәнчәм верилмишди.

1918-чи ил мајын 20-дә Совет һөкүмәти Алманија һөкү-мәтинә нота көндәрәрәк, «Загафгазијада һеһ ким тәрәфин-дән әсла танынмајан Загафгазија һөкүмәти дејилән һөкүмә-тин» силаһлы тичарәт кәмиләринин һәрәкәтләринә алман һәрби һакимијәт органларынын көз јуммаларына ғаршы протестини билдирмишди. — 84.

- 93 Су нәглијјатыны идарә органларынын јенидән тәшкили һағ-гында декрет 1918-чи ил мајын 18-дә Халғ Комиссарлары Советинин ичласында мүзакирә олунуб ғәбул едилмишди. Декретә әсасән Али халғ тәсәррүфаты шурасы су јоллары шөһәсинин коллекијасы ләғв олунмушду. Әввәлләр АХТШ јанында јарадылмыш Су јоллары шөһәси Баш су нәглијјаты идарәсинә чеврилмишди. Баш су нәглијјаты идарәсинин бү-түн чар ишләринә рәһбәрлик едән сәрәвчәмверичи орган АХТШ рәјасәт һејәти ғаршысында мәс'ул олан 5 нәфәрдән ибарәт Али коллекија иди. — 85.

- 94 Әрзаг комиссарлығынын вә јерли әрзаг органларынын је-нидән тәшкили һағгында декретин ләјһәсиндән сөһбәт ке-дир. В. И. Ленинни көстәришинә әсасән, А. Д. Сүрупа 1918-чи ил мајын 20-дә Халғ Комиссарлары Советинин ичласында һәмин декретин ләјһәсинин мүзакирәјә гојулмасыны тәклиф етмишди. Ләјһә ХКС-нин мајын 22-дә вә 23-дәки ичласла-рында мүзакирә едилмиш вә дүзәлишләрлә ғәбул олунмушду. Декрети УРМИК-ә вермәк ғәрара алынмыш вә о, мајын 27-дә ырада тәсдиғ едилмишди. Декрет 1918-чи ил мајын 31-дә «Известия ВЦИК» гәзетинин 109-чу №-синдә дәрч олун-мушду.

Декретин 3-чу параграфында јерли әрзаг комиссарлыгла-ры јанында партија вә һәмкарлар тәшкилатларынын зәманәт вердији фәһләләрдән ибарәт хүсуси дәстәләр тәшкил етмәк нәзәрдә тутулмушду; дәстәләр әсасән истәһлак рајонларында јарадылмалы иди. Бу дәстәләр јерли әрзаг органларынын

сэрэнчамында олмалы, онларын көстөрншләрннә табе олмалы вә тәшвиғат, тәшкнлат вә тә'лнмат ишнндә нстифадә еднлмәлн ндн. Декретдә дејнлнрдн: «Фәһлә дәстәләрннн эн башлыча вәзнфәсн эмәкчн кәндлнләрн голчомаглара гаршы тәшкнл етмәкдән нбарәт олмалыдыр» (бах: «Совет һәкнмннј-јәтннн декретләрн», II чнлд, 1959, сәһ. 310). — 85.

- ⁹⁵ В. И. Ленин Халг Комиссарлары Советннн 1917-чн ил ноябрын 18-дә (декабрын 1-дә) гәбул олунмуш «Халг комиссарларына, јухары гуллуғчулара вә мә'мурлара вернлән маашын мнғдары һағгында» гәрарынн нзәрдә тутур. Гәрарын лајнһәсннн Ленин јазмышды (бах: Әсәрләрн, 5-чн нәшрн, 35-чн чнлд, сәһ. 113). Бу гәрара әсасән халг комиссарларынын эн јухары ајлығ маашы 500 манат тә'јнн еднлмншдн кн, әмәк габнлнјјәтн олмајан һәр аилә үзвү үчүн буна 100 манат әла-вә олунурду.

Ленин һәмчнннн ХКС катнбн Н. П. Горбунова шнддәтлн тәһмәт е'лан етмншдн. Мәзмунуна кәрә, дәрч олунан сәнәдлә ејнн олан бу барәдәкн сәнәд Сов.ИКП МК јанында Маркснзм-Лениннзм ннститутунун Мәркәзн партнја архнвнндә сахланыр. Н. П. Горбунов өз хатнрәләрнндә бу сәнәдн вермншднр (бах: «В. И. Ленин һағгында хатнрәләр», 2-чн ннссә, Бақы, 1959, сәһ. 68). — 87.

- ⁹⁶ Һансы кағызлардан сәһбәт кетднјнн мүйәјјәнләшднрмәк мүмкүн олмашыдыр. — 88.

- ⁹⁷ 1918-чн нлнн јазында Алманија имперналнстләрн Украјнаны ишғал етмнш, Кырма сохулмуш вә Гара дәннз донанмасынын чәмләшднјн Севастопола јахынлашмышдылар. Совет һөкүмәтн донанманы алман ишғалчыларындан хилас етмәк үчүн апрелнн 29—30-да ону Новороссијскә көчүрдү. Донанманын ораја кәлмәснндән он күн сонра алман команданлыгы онун Севастопола керн гәјтарылмасыны ультиматум шәклиндә тәләб етмнш вә әкс һалда Гара дәннз сәһнлн бојунча һүчуму давам етднрәтәјн нлә һәдәләмншдн. Мајын 11-дә Совет һөкүмәтн «Крымын ишғал еднлмәсннә гаршы Алманија һөкүмәтннә протест» кәјдәрмншдн; протестдә донанманын көчүрүлмәсннн сәбәбләрн вә онун Севастопола гәјтарылмасы үчүн мүмкүн ола биләчәк шәртләр шәрһ еднлмншдн (бах: В. И. Ленин. Әсәрләрн, 5-чн нәшрн, 36-чы чнлд, сәһ. 345—346).

Бу мәсәлә барәдә Алманија һөкүмәтн нлә разылыға кәлмәк үчүн көстөрнлән бүтүн чәһдләр һеч бнр нәтнчә вермәмншдн. Донанманы хилас етмәк нмканы олмашығына кәрә вә ону алман имперналнстләрннә вермәмәк үчүн, Ленин Али һәрбн шураја донанманы тә'чнлн сурәтдә мәйв етмәк көстәрншн вермншдн (бах: сонракы сәнәд). Халг Комиссарлары Советннн һәрбн дәннз органларына кнзлн директивнндә Новороссијскдә олан Гара дәннз донанмасынын бүтүн кәмп-

лэрини вэ тичарэт пароходларыны мэлхв етмэк эмр олуунмушду. 1918-чи ил ијунун 18—19-да һөкүмэтин эмри јеринэ јетирилмишди: кәмилэрини чоху Новороссијск саһиллэриндә батырылмышды. — 89.

- 98 «*Arbeiterpolitik*» («Фәһлә Сијасәти») — һәфтәлик елми социализм журналы, 1919-чу илдә Алманија Коммунист партијасына даһил олмуш Бремен сол социал-демократлары группунун органы; 1916-чы илдән 1919-чу иләдәк Бремендә пәшр едилмишдир.

«*Der Sozialdemokrat*» («Социал-Демократ») — күндәлик гәзет, Вүртемберг мүстәғил социал-демократ партијасынын органы. 1915-чи илдән Штутгартда чыхмышдыр. Гәзет 1921-чи илдән бирләшмиш Вүртемберг Коммунист партијасынын органы олмуш вә «*Kommunist*» ады алтында чыхмышдыр. — 90.

- 99 В. И. Ленин јәгин ки, 1918-чи ил мајын 14-дә С. К. Шаумјана көндәрдији мәктубу нәзәрдә тутур (бах: бу чилд, сәнәд 141). Дәрч олуан 24 мај тарихли мәктубу Бақыја Бақы коммунасынын хадимлэриндән бири олан С. М. Тер-Габриелјан кәтирмишди. — 90.

- 100 Чехословак һәрби корпусу һиссэлэринини Сызраны тутмасындан сөһбәт кедир.

Чехословак корпусу Русијада, һәлә Бөјүк Октјабр социалит ингилабынын гәләбәсиндән әввәл, Австрија—Мачарыстан ордусунун әскәрлэри киими әсир дүшмүш чехләрдән вә словаклардан тәшкил олуунмушду. 1918-чи ил 26 март тарихли сәзишә әсасән Совет һөкүмәти, корпусун силаһы тәһвил вермәси вә командан һејәтиндән рус забитлэрини чыхарылмасы шәрти илә корпуса Владивосток васитәсилә Русијадан кетмәк имканы вермишди. Лакин корпусун әксингилаби команданлығы АБШ, Инкилтәрә вә Франса империалистлэринини кәстәриши вә јардымы илә мајын ахырларында Совет һакимнијјәтинә гаршы силаһлы гијам төрәтмишди. Ағ чехләр аггвардијачыларла вә голчомагларла сых әләгәдә фәалијјәт кәстәрәрәк, Урал, Волгабоју вә Сибирини хејли һиссәсини тутмуш, һәр јердә буржуазијанын һакимнијјәтинин бәрпа етмишдиләр. Чехословак гијамчыларынын тутдуглары рајонларда меншевиклэрин вә есерлэрин шитиракы илә аггвардијачы һөкүмәтләр тәшкил олуунмушду.

Корпусун бир чох әскәри әксингилаби команданлығын онлары алдатдыгларына әмиш олараг корпусу тәрк етмиш. Совет Русијасына гаршы вурушмагдан бојун гачырмышды. Гызыл Орду сыраларында 12 миннәдәк чех вә словак вурушмушду.

Волгабоју 1918-чи илин пәјызында Гызыл Орду тәрәфиндән азад едилмишди. Ағ чехләр колчакчылығын ләғви илә бир вахтда тамамилә дармадағын едилмишдиләр. — 92.

101 1918-чи ил маҗын 26-дан иҗунун 4-дәк Москвада олмуш Халг тәсәррүфаты иураларынын I Умурусия гурултаҗынын күндәлиһиндә «Миллиләшдирилмиш мүәссисәләрин идарә едилмәси һаггында әсаснамә»нин тәсдиғ едилмәси барәдә мәсәлә дурурду. Әсаснамәнин лаҗиһәси маҗын 28-дә вә 30-да истеһсалын тәшкил бөлмәсинин ичласында музакирә олунмушду. Бөлмәдә бу мәсәлә барәдә мәрузә илә АХТШ рәјасәт һејәтинин үзвү Г. Д. Вејнберг, әләвә мәрузәләрлә «сол коммунист» В. М. Смирнов вә Урал сәнајесинин нүмајәндәси В. Н. Андронников чыхыш етмишдиләр. «Сол коммунистләр»ин тәзјиги алтында истеһсалын тәшкил бөлмәси партијанын истеһсалатда тәкбашчылығ мүәјјән едилмәси вә миллиләшдирилмиш мүәссисәләрин идарә олунмасынын мәркәзләшдирилмәси хәттинә зидд олан «Әсаснамә» лаҗиһәси гәбул етмишди.

Ленинин дәрч олунан гыса мәктүбундакы суала Рыков чаваб вермишди ки, миллиләшдирилмиш мүәссисәләрин идарә олунмасы һаггында әсаснамәнин бәндләриндән биринин редактәси үчүн бөлмәдә јарадылмыш комиссия «сол коммунистләр»ин тәкиди илә сәһв гәрарлар гәбул етмишдир.

Бөлмәнин ишләјиб һазырладығы «Әсаснамә» лаҗиһәси илә таныш оларағ, Ленин лаҗиһәнин тәнгид едиб онун анархистсиндикалист мәһијәтини ачыб көстәрмишди (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 36-чы чилд, сәһ. 422). В. И. Ленинин тәклифи илә лаҗиһә сазыш комиссиясына верилмишди; комиссияја Халг Комиссарлары Советиндән В. И. Ленин, АХТШ-дән А. И. Рыков вә Г. Д. Вејнберг дахил олмушдулар. Ленинин рәһбәрлији алтында ишләннб һазырланмыш «Әсаснамә» гурултај тәрәфиндән тәсдиғ едилмишди. — 94.

102 В. И. Ленинин гыса мәктүбу ашағыдакы вәзијјәтлә әлағәдар јазылмышдыр. Гызғын мүбаризәдән сонра Пенза 1918-чи ил маҗын 29-да ағ чехләр тәрәфиндән тутулмушду. Губернија комиссарлары совети, башда сәдр В. В. Курајев олмагла Рузәјевка стансиясына көчмүшдү. Ленинә 31 мај тарихли телеграмында Курајев ағ чехләрин Пензадан кери чәкилмәјә башладығлары һаггында, һәмчинин Пензада јерләшән Дөвләт кағызлары тәдарүкү экспедициясына ағ чехләрин тохунмадығлары барәдә хәбәр вермишди. Телеграмда Курајев Пензада ишдән азад олунмасыны хәһиш едиради.

Пенза ағ чехләрдән азад едилликдән сонра Курајев ораја гајытмыш вә 1918-чин илин сентјабрынадәк орада ишләмишди. — 94.

103 Бүтүн мөвчуд автомобилләрин учоту вә артығ јук машиналарынын Халг әрзағ комиссарлығына верилмәси һаггында Халг Комиссарлары Советинин 1918-чин ил 8 мај тарихли гәрары нәзәрдә тутулур. — 95.

104 В. И. Ленин Выкса фәһләләринә телеграмы онлардан алынмыш телеграма чаваб оларағ көндәрмишди; фәһләләр

- билдирмишдиңлар ки, онлар «узун мүддәт тамамла ач гала-
раг», пароходларла өз дәстәләрн вә пулемјотлары илә зор
ишләдәрәк тахыл әлдә етмәјә кедирләр. — 95.
- 105 В. И. Ленин «Американын бејналмиләлчи социалистләринә»
мәктубуну АБШ-а јола дүшмәздән әввәл Ленинниң керүшүнә
кәлмиш Америка журналисти Алберт Рис Вилјамс илә сөһ-
бәт заманы инкилис дилиндә јазмышдыр. — 95.
- 106 Г. Ј. Сокольников, Н. И. Бухарин вә Ј. Ларин Алманија илә
игтисади сазыш бағламаг һаггында данышыглар апармаг
үчүн совет нүмајәндә һеј'әтиниң тәркибиндә Берлинә јола
дүшмүшдүләр. — 97.
- 107 1905-чи илдән 1914-чү иләдәк болшевик партијасынын үзвү
олмуш И. Ф. Поповдан сөһбәт кедир. Биринчи дүнја муһа-
рибәси илләриндә Попов Алманијада әсирликдә олмушду;
1918-чи илдә Совет Русијасына ғајытмышды. — 99.
- 108 Көрүнүр, В. И. Ленинни Ј. А. Берзинә вә ја Г. Л. Шкловски-
јә 1918-чи ил 2 ијун тарихли мәктубундан сөһбәт кедир (бах:
сонракы сәнәд). — 99.
- 109 А. Килбоја верилмәк үчүн мәктуба нә әләвә едилдији мүәј-
јәнләшдирилмәмишдыр. — 99.
- 110 Дәрч олуан сәнәд А. А. Иофениң телеграмына чавабдыр;
Иофе совет нүмајәндә һеј'әтиниң тәркибиндә Берлинә кәл-
миш Ј. Ларини, «онунла ишләмәк мүмкүн олмадығына көрә»,
Москваја керн көндәрмәк үчүн она сәләһијәт верилмәсини
хаһиш етмишди (бах: һабелә бу чилд, сәнәд 164). — 100.
- 111 АХТШ јанында јаначаг шө'бәсиниң мүдирн Н. И. Соловјов
В. И. Ленинни адына јолладығы мәктубунда Бақыја 50 мил-
јон манат көндәрилмәси һаггында Халг Комиссарлары Совет-
тиниң 1918-чи ил 5 ијун тарихли ғарары илә әлагәдар олараг,
һәмин мәбләғни «нефт чыхарылмасыны сабит сахламаг мәғ-
сәди илә» хәрчләймәсиндән етрү Бақы халг тәсәррүфаты
шурасы үчүн сахланмасы барәдә Халг малијјә комиссарлы-
ғына мувафиг көстәриш верилмәсини хаһиш етмишди. — 100.
- 112 Дәрч олуан А. Д. Сүрупаја ғыса мәктублары вәрәғәниң пла-
нынын ғараламасы илә В. И. Ленин, Халг Комиссарлары Со-
ветиниң мүстәгил тәдарүкләр мәсәләси һаггында 1918-чи ил
ијунун 1-дә ғабул едилмиш ғарарыны кениш фәһлә күтлә-
ләринә изаһ етмәјин зәрурилији илә әлагәдар јазмышды.
Ғарарда көстәрилирдн ки, ајрыча мүстәгил тахыл тәдарүкү
әрзаг ишиниң дағыдар, голчомаглар вә мүлкәдарлар үчүн јол
ачар, ингилабын мәһвинә сәбәб олар; бу тәдарүкләр һаггында
бә'эн тәшкилатларын вә фәһлә һәмкарлар иттифаглары-

нын нүмајэндэлэри Халг Комиссарлары Советинэ хаһишлэ мүрачһиэт едирлэр. Гэрарда «гајда-ганун јаратмаг үчүн, нэзарэт ишинэ көмөк етмөк үчүн, бүтүн артыг тахылы јығмаг үчүн, мөһтөкирлэр үзэриндэ там гэлэбэ чалмаг үчүн үмумфөһлэ дөјүш гүввәси јаратмагдан өтрү» әрзаг дәстэлэри тәшкһл етмөк, бу дәстэлэрэ фөһлэлэр вә гуллугчулар нчәрисиндән ән јахшы вә садиг адамлар ајырмаг вәзифәси гаршыја гојулмушду (бах: «Совет һакимиијәтинин декретләри», II чилд, сәһ. 379—381).

Бу мәсәлә барәдә һабелә бах: В. И. Ленин. Әсәрләри, 5-чи нәшри, 36-чы чилд, сәһ. 417, 418—419. — 101.

¹¹³ Бу телеграм Саритсындан И. В. Сталиндән алынмыш телеграма чавабдыр. Сталин мәркәзә тахыл јола салынмасы сәһәсиндә көрдүјү тәдбирләр һаггында мәлумат вермиш вә бунунла әлагәдар Саритсына тәһчили пароходлар көндәрилмәси барәдә Нижни Новгородда сәрәнчам верилмәсини хаһиш етмишди. — 103.

¹¹⁴ «Кәнд јохсулларынын тәшкһли вә тәһһизаты һаггында декрет»ни гәбул олунамасындан сөһбәт кедир. Декретни лајһәси шәнбә күнү, 1918-чи ил ијунун 8-дә Халг Комиссарлары Советинин ичласында мүзакирә олуномшду. Бу мәсәлә барәдә мәрузә илә А. Д. Сүрупа чыхыш етмишди. ХКС гәрар лајһәсини базар ертәси, ијунун 10-да Мәркәзи Ичранјјә Комитәсинә ирәли сүрмәји гәрара алмышды. Ј. М. Свердлов ијунун 10-да, УРМИК-ни ичласы башланмаздан әввәл В. И. Ленинә ғыса мәктуб јазмышды; һәмни ғыса мәктубда о хәбәр верирди ки, сол есерләр декретни мүзакирәсини һеч олмаса бир жүн тәһирә салынмасынын зәрури олдуғуну тәһкид едирләр вә о, вә Сүрупа буна разылашмағы мүмкүн сајырлар, белә ки, болшевик фраксийасынын мүшавирәси узанмышдыр вә УРМИК-ни ичласы һәлә башланмамышдыр. Ленинин Свердлова верилмиш телефонограмы онун ғыса мәктубуна чаваб иди.

Вахт кеч олдуғуна көрә Ј. М. Свердловун тәклифи илә УРМИК-ни ичласы ертәси жүнә кечирилмишди. «Кәнд јохсулларынын тәшкһли вә тәһһизаты һаггында декрет» ијунун 11-дә УРМИК-ни тәһчили ичласында мүзакирә едилмишди. Сол есерләр декретни гәбул олунамасына гаршы кәскини бир шәкилдә зидд чыхмышдылар. Лакин декрет чох бөјүк сәс чохлуғу илә гәбул олуномш вә 1918-чи ил ијунун 12-дә «Известия ВЦИК» гәзетиндә дәрч едилмишди. — 104.

¹¹⁵ А. А. Иоффе мүстәгим хәтлә мәлуматында В. И. Ленинә Гара дәннз доһанмасы кәмиләринини Новороссијскдән Сезастопола көчүрүлмәсинә һазырлыг сәһәсиндә Совет һөкүмәтинин тәдбирләри барәдә Алманија һөкүмәтинә көндәрдији нота һаггында вә Совет һөкүмәтинин өз үзәринә көтүрдүјү өһдәликләрә әмәл етмәси һаггында хәбәр вермишди. Ејни заманда

нотада Совет һөкүмәтинин гојдуғу шәртләрә алманларын әмәл етмәси тәләби ирәли сүрүлмүшдү (бу мәсәлә барәдә бах: гејд 97). Иоффе Ленинә һәмчинин Алмания һөкүмәти илә гаршылығлы мүнәсибәтләрин кәскинләшмәсинә јол вермәк үчүн өзүнүн көрдүјү тәдбирләр һағгында мәлумат вермишди. — 105.

- 116 1918-чи ил ијунун 7-дә Омск ағ чехләр вә ағгвардијачылар тәрәфиндән тутулдуғдан соңра орада мүдаһиләчиләрин иштиракы илә ағгвардијачы ојунчаг Сибир һөкүмәти тәшкил едилмишди. һөкүмәт әсасән есерләрдән ибарәт иди, она меншевикләр вә кадетләр дә дахил идиләр. һөкүмәт демократик ибарәләрлә пәрдәләнәрәк әксингилаби сијасәт јеридир, ачығ һәрби буржуа-мүлкәдар диктатурасына кечид үчүн зәмин һазырлајырды.

Г. Ј. Зиновјевин сорғусунда Омскда Петроград үчүн тахыл сатын алынмасындан сөһбәт кедирди. — 106.

- 117 В. И. Ленинни В. П. Милјутинә, И. Е. Гуковскијә вә А. Д. Сүрупаја ғыса мәктублары 1918-чи ил ијунун 12-дә Халг Комиссарлары Советинин ичласында кәнд тәсәррүфаты машингајырмасыны малијәләшдирмәк фонду һағгында П. А. Козминин мәрузәсинин мүзакирәси заманы јазылмышдыр. АХТШ јанында кәнд тәсәррүфаты машингајырмасы шәбәсинин ишиндә ашкар едилмиш чатышмазлығларла әлагәдар кәнд тәсәррүфаты машинлары, әләтләри, инвентары вә с. истәһсалы үчүн 400 милјон манат ајрылмасы һағгында мәсәлә тәхирә салынмышды. «Ишин гојулушуну өјрәнмәк вә мүзакирәләрин кедишиндә ортаја чыхан мәсәләләри ајдынлашдырмағ» үчүн комиссия јарадылмышды. — 108

- 118 Гаршыдан кәлән V Үмүмрусия Советләр гурултајы нәзәрдә тутулур.

Гурултај 1918-чи ил ијулун 4-дә Москвада ачылмышды. ҮРМИК-ни фәалијјәти һағгында мәрузә илә гурултајда Ј. М. Свердлов чыхыш етмишди; Халг Комиссарлары Советинин фәалијјәти һағгында В. И. Ленин мәрузә етмишди. ҮРМИК вә ХКС-нин һесабатлары үзрә гурултај сәс чоқлуғу илә коммунист фрәксиясынын тәклиф етдији гәтинамәни гәбул етмишди; гәтинамәдә гурултај «Совет һөкүмәтинин харичи вә дахили сијасәтинин тамамилә бәјәндијини» билдирмишди. Сол есерләрин Совет һөкүмәтинә с'тимадсызлығ ифадә едилмәсини, Брест сүлһ мугавиләсинин позулмасыны, Совет һакимийјәтинин харичи вә дахили сијасәтинин дәјишдирилмәсини тәклиф едән гәтинамәси рәдд олунмушду. Ијулун 6-да сол есерләрин Москвада башланмыш әксингилаби пијамы илә әлагәдар гурултајын иши дајандырылмыш, ијулун 9-да јенидән башланмышды. Ијулун 6—7-дәки һадисәләр һағгында һөкүмәтин мәлуматыны динләјәрәк, гурултај сол есерләрин

чинајэткар авантюрасынын ләғви сәһәсиндә һөкүмәтин гәти һәрәкәтнин тамамилә бәјәнмишдн.

Гурултај әрзаг мәсәләси һаггында вә Гызыл Ордунун тәшкили һаггында мә'рузәләри музакирә етмишдн. Гурултај өз ишнин Совет әлкәси зәһмәткешләринин һанлијјәтләрини ганунверичиликлә тәсбит едән РСФСР-ин биринчи Конститу-сijasыны гәбул етмәклә баша чатдырмышды. — 110.

- 119 1918-чи ил апрелчи 12-дә Халг Комиссарлары Советинин ичласында гәбул едилмиш «Республиканын абидәләри һаггында» декрет нәзәрдә тутулур (бах: һабелә бу чилд, сәнәд 131 вә гејд 78). — 113.
- 120 В. И. Ленин ашағыдакы әдәбијјаты нәзәрдә тутур: Р. Лүксембургун — Junius. «Die Krise der Sozialdemokratie» (Јуниус. «Сосиал-демократијанын бөһраны») китабчасы; Алманијада «әлјазмасы һүгүгунда» нәшр олунмуш «Klassenkampf gegen den Krieg! Material zum «Fall» Liebknecht» («Синфи мүбаризә муһарибәјә гаршы! Либкнехтин «иши» үзрә материал») китабчасы; «Berger Tagwacht» («Берн Кешикчиси» — Исвечрә Сосиал-демократ партијасынын органы) гәзетиндән кәсилиб көтүрүлмүш парчалар. — 114.
- 121 Алманија сол сосиал-демократы О. Рүленин «Zur Parteispaltung» («Партија парчаланмасына даир») мәгаләси 1916-чы ил јанварын 12-дә Алманија сосиал-демократ партијасынын мәркәзи органы «Vorwärts» («Ирәли») гәзетинин 11-чи №-синдә дәрч олунмушду. — 114.
- 122 *Referenten-Material aus Niedербарним* — Нидербарним (Берлинин јахынлығы) маһалы референтләри үчүн материал К. Лекинин «Warum müssen die Gewerkschaftsfunktionäre sich mehr am inneren Parteileben beteiligen?» («Һәмкарлар иттифаглары мә'мурлары нә үчүн партијанын дахили һәјатында даһа чох иштирак етмәлидирләр?») башлыглы китабчасында ситат кәтирилмишдир. — 115.
- 123 Гара дәннз доһанмасы кәмиләрини Новәроссијскдән Севастопола көчүрмәк һаггында Алманија һөкүмәтинин тәләбнн-дән сәһбәт кедир. Бу мәсәлә барәдә бах: бу чилд, сәнәд 151 вә гејд 97. — 115.
- 124 *Нефт сәнајесинин миллиләшдирилмәси һаггында декрет* Халг Комиссарлары Совети тәрәфиндән 1918-чи ил ијунун 20-дә гәбул едилмишдн. — 115.
- 125 *Володарски, В.* — Петроград болшевикләринин рәһбәрләриндән бири, Петроградда чыхан «Красная Газета»нын редактору вә Петроград Совети рәјасәт һејәтинин үзвү; 1918-чи ил ијунун 20-дә есерләр тәрәфиндән өлдүрүлмүшдү; ағвардија-

чыларын бирбаша әлалтылары кимн чыхыш едән вә харичи мүдахиләччиләрин ийјәтләрини јеринә јетирән есерләр болшевикләрә гаршы террора кечмишдиләр.

Бундан сонра, августун 30-да Петроградда бир есер тәрәфиндән Петроград фөвгәләдә комиссијасынын сәдри М. С. Уритски өлдүрүлмүшдү. Елә һәмин күн В. И. Ленинни һәјатына амансызчасына суи-гәсд едилмишди. Террорчу есер гадын Каплан она атәш ачмышды. О, икн зәһәрли күллә илә ағыр јараланмышды.

Совет һакимијәти әксингилабын ағ терроруна чаваб олараг гырмызы террор тәтбиг етмишди. 1918-чи ил сентјабрын 2-дә ҮРМИК-ин гәбул етдији гәрарда кәстәрилирди ки, Совет һакимијәти хадимләринә едилән һәр бир суи-гәсд үчүн бүтүн әксингилабчылар вә онларын фитвачылары чаваб верәчәкләр. Гәрарда дејилирди: «Фәһлә-кәндли һакимијәти дүшмәнләринин ағ терроруна фәһлә вә кәндлиләр буржуазија вә онун әкентләринә гаршы күтләви гырмызы террорла чаваб верәчәкләр» («Правда», № 187, 1918-чи ил 3 сентјабр). — 118.

- 126 Бу телеграм Мурманск дијар Советинин сәдри А. М. Јурјевә (Алексејевә) сонунчу хәбәрдарлыг иди; Советдә чохлуг меншевикләрә вә есерләрә мәхсус иди. Совет һөкүмәтинин директивләринин позараг Јурјев һәлә 1918-чи ил мартын 2-дә Антантанын нүмајәндәләри илә данышыглара кирмиш вә онларла «шифаһи сазиди» дејилән сазиш бағламышды. Бу сазиш әслиндә дијарын һәрби гүввәләринә вә иғтисадидијатына рәһбәрлији «мүтгәфигләрини» ихтијарына вермишди. Инкилтәрә, Франса вә АБШ империалистләри Мурманска өз десантларыны чыхармышдылар. Совет һөкүмәтинин дәфәләрлә етдији хәбәрдарлыға бахмајараг, Јурјев өз чинајәткар хәттини давам етдирди. Ијунун 26-да радио илә телеграмында о, Ленинни гаршысында мүдахиләчиләрә сонракы күзәшtlәрин зәрурилији һаггында мәсәлә гојмушду. В. И. Ленинни дәрч олуна телеграмы буна чаваб иди.

А. М. Јурјев вә Мурманск Советинин меншевик-есер ичраијә комитәси В. И. Ленинни кәстәришләринә табе олмамышдылар. Мурманск Советиндән олан хәтиләр ијулун 6-да мүдахиләчиләрлә рәсми сазиш бағламышдылар; бу сазишдә дијарыл харичи империалистләр тәрәфиндән сонракы ишғалына онларын разылығы тәсдиг олуурду.

Вәтәнә хәјанәт етдијинә көрә Совет һөкүмәти Јурјевни халг дүшмәни е'лан етмиш вә ону ганундан кәнар гојмушду. — 119.

- 127 Реквизисија дәстәләринин рәнсләринә телеграм 1918-чи ил ијулун 1-дә Халг Комиссарлары Советинин ичласында бә'зи реквизиисија дәстәләринин ганунсуз һәрәкәтләри барәдә дәмирјолчулардан алынмыш әризәләр вә протестләр һаггында халг јоллар комиссарлығынын мә'луматынын музакирәси илә әлағәдар јазылмышды. Телеграмын лајиһәси В. И. Ленин тә-

рэфиндэн верилмишди. Телеграмын макинада жазылмыш вэ В. И. Лениний дүзэлишлэри вэ элавэлэри олан мәтн галмышдыр. — 123.

- 128 Алманија сәфирн Мирбах ијулуи 6-да күндүз сол есерләр Блјумкин вэ Андрејев тәрәфиндэн өлдүрүлмүшдү; онлар куја Мирбахла данышыглар үчүн сахта сәнәдлэ Алманија сәфирлијинэ кирмиш, она бомба атмышдылар. Сол есерләр үмид едирдиләр ки, бууула Алманија илэ мұһарибэ төрәдәчәк вэ ингилабын бүтүн дүшмәнләринин көмәји илэ Совет һакимијәтинн девирэ биләчәкләр. Мирбаха едилән сун-гәсд 1918-чи ил ијулуи 6—7-дә Москвада сол есерләрин әксингилаби гијамынын бапланғычы олмушдү; бу гијам дахил әксингилабын вэ Антанта империалистләринин Совет Русијасына гаршы үмуми чыхышынын бир һиссәси иди; гијамчыларә харичи дипломатик миссиялар кизли көмәк едирдиләр.

Гијам V Үмүмрусија Советләр гурултајынын ишләдији күнләрдә баш вермишди. Гијамчыларын үмуми сәји 1800 нәфәр иди. Гијамчылар Кремли топ атәшинә тутмуш, телефон стансијасыны вэ телеграфы әлэ кечирмишдиләр. Онлар орада 2 саат гала билдиб, һакимијәтин куја сол есерләрин әлиндә олмасы вэ онларын һәрәкәтләринин бүтүн әһали тәрәфиндән алгышлаимасы һаггында сол есерләр МК-сы адындан бир нечә фитнекарлыг интибаһнамәлэри, бүллетен вэ телеграмлары јажмышдылар.

V Советләр гурултајы һөкүмәтә гијамы тә'чили сурәтдә јатырмаг барәдә директив вермишди. Гурултајын сол есер фраксијасы һәбс едилмишди. Совет һөкүмәтинин көрдүјү гәти тәдбирләр, Москва фәһлэлэри вэ гарнизонунун әлбир һәрәкәтлэри нәтичәсиндә гијам јатырылмышды. — 126.

- 129 Шәрг чәбһәси Ингилаби һәрби шурасынын үзвү К. А. Мехоношин мүсгәгим хәтлә, сол есерләрин 1918-чи ил ијулуи 6-да Москвада галдырдыгы гијамла әлагәдар ишләрин вәзијјәтинн сорушмушдү. О, сол есер А. Л. Колегајевин печә мөвге тутмасыны хәбәр вермәји хәлини етмишди. Буида әләвә, Мехоношин мәлумат вермишди ки, Шәрг чәбһәси гошунларынын команданы сол есер М. А. Муравјов өзүнүн Совет һакимијәтинә сәдагәтли олмасыны билдирмишдир вэ әхәр сол есерләр партијасы Совет һакимијәтинә гаршы чыхырса, о, бу партијанын үзвү адындан имтина едир.

Лакин Муравјов белә бәјанаты өзүнүн хәјанәткар фәалијәтинн кизләтмәк үчүн вермишди. Сол есерләрин куја Москвада һакимијәтин әлэ кечирә билдиклэри барәдә сол есерләр МК-сынын телеграмыны алдыгда о, гијамчыларын тәрәфинә кечмишди. Онларын планына көрә Муравјов Шәрг чәбһәси гошунларыны Совет һакимијәтинә гаршы галдырмалы вэ ағ чәхләрлә бирләшәрәк Москва үзәринә јүрүш етмәли иди. Ијулуи 10-да Муравјов Симбирскә кәләрәк бәјанат вер-

мишди ки, о, Брест сүлхүнү гəбул етмир вə Алманијаја мұһарибə е'лан едир.

Совет һөкүмəти Муравјовун авантүрасыны лəғв етмэк үчүн тə'чили тəдбирлэр көрмүшдү. 11 ијул тарихли һөкүмэт мə'луматында Муравјов ханн вə Совет һакимијјəтиннин дүшмəни е'лан олунмушду. Ијулун 11-дə ахшам Муравјов Сибирск ичрайјə комитəсинин ичласына чағырылмышды. Ичласда Муравјовун мұдахилəчилэрə вə ағвардијачылара гаршы һэрби эмəлијјатлары дајандырмаг һаггында хəјанəткар телеграмлары е'лан олундугда коммунистлэр онун һəбс олунмасыны тəлəб етмишдилэр. Муравјов мұғавимət көстəрмəјə чəһд етмиш вə өлдүрүлмүш, онун тэрəфдарлары исə һəбс олунмушду. — 129.

130 В. И. Ленинни директиви ағ ордунун Саритсына һүчүмунун гаршысыны кəсмəји нəзəрдə тутурду. Ијулун орталарында Тихоретскаја стансијасы ағвардијачылар тэрəфиндэн тутулмушду. Ағларыи сонракы ирəлилəјиши өз гүввэлəрини сүр'əтлə јенидэн тəшкил едэн вə Ленинни көстəришлəринə ујгун олараг Саритсына кəдэн јолун е'тибарлы мұдафиəсини јарадан Гызыл Ордунун күчлү мұғавимəтинə раст кəлмишди. — 131.

131 В. И. Ленинни дэрч олунан И. Е. Гуковскијə гыса мəктубларында јени совет пул ишанларынын бурахылмасына һазырлыгдан сөһбət кедир. Бах: һəбелə бу чилд, сənəd 123, гејд 73. — 132.

132 Көрүнүр, сөһбət ондан кедир ки, Москвада сол есер гијамы илə əлагəдар сол есерлэр партијасы Саратов комитəсинин чағырдығы мұшавирəдə сол есерлэр МК-сынын Совет һакимијјəтинин мəһвəнə апаран һэрəkəтлəрини пислəјэн гəрар гəбул едилмишди. Сол есерлəрин Саратов дəјүш дружинысы өз ичласында сол есерлəрин Москвадакы хəјанəткарлығыны гејд едэрэк, Совет һакимијјəтинин мұдафиəси платформасында галдығыны билдирмишди.

Мұшавирəнин сол есерлэр тэрəфиндэн гəбул едилмиш гəрарлары һаггында Саратовдан мə'лумат алан В. И. Ленин она ашағыдакы кириши јазараг, «Правда» редакцијасына јолламышды: «Гафгаза кəдэн комиссар Иванов Саратовдан хəбэр верир». Мə'лумат бу киришлə «Правда»да дэрч олунмушду. — 134.

133 Ме'мар Н. Д. Виноградовдан сөһбət кедир; Москва Советинин рəјасət һеј'əти ону, чарларыи вə онларыи хидмəтчилəринин шэрəфинə гојулмуш абидэлəрини јығышдырылмасы вə Русија социалист ингилабынын јени абидэлəринин лəјинəлəринин ишлəниб һазырланмасы һаггында Халг Комиссарлары Советинин декретинин јеринə јетирилмəсинə нəзəрəт үзрə мəс'ул шəхс тə'јин етмишди.

Дәрч олунан ғыса мәктубу В. И. Ленин Халг Комиссарлары Советинин ичласында јазмышды. Луначарскидән онун һәлә Виноградовла данышмадығы барәдә чаваб алараг, Ленин јазмышды: «Виноградовла зәнкләшә вә сабаһ онунла көрүш тә'јин едә биләрсинизми?»; «Сиздә онун №-си вармы?». Сонра катибә Н. Д. Виногорова зәнк етмәк һаггында көстәриш вермишди (бах: сонракы сәнәд). — 134.

134 Сәнәд Шимали Гафгаз һәрби даирәси гәһһизат бүросунун Дәниз коллекијасына мәктубу илә әләгәдар јазылмышды; мәктубда тә'чинли сурәтдә Бақы Халг Комиссарлары Советинин сәрәнчамына Хәзәр дәнизи вә Күр чајы үчүн моторлу мүһәррики олан 8—10 кәми көндәрилмәси хәһиш олунурду. Мәктубда кәми типләринин адлары верилмиш, көстәрилмишди ки, онлар топларла вә пулемјотларла, һәмчинин моторлар үчүн еһтијат һиссәләрлә тәһһиз едилмәлиндир. — 135.

135 В. И. Ленинни сорғусуна чаваб олараг Али һәрби шуранын үзвү Н. И. Подвојски мә'лумат вермишди ки, Курскдан Шәрг чәһһәсинә көндәрилмәли олан һиссәләр һәлә тәшкил едилир вә үч батарејалы үч полкдан ибарәт бригада ијулун 23-дә јүкләнәчәкдир. — 135.

136 Алманија сәфирлијинин мүһафизәси үчүн хүсуси дәстә јарадылмасындан сөһбәт кедир; бу, ашағыдакы вәзијјәтлә әләгәдар иди. 1918-чи ил ијулун 6-да сол есерләрин Алманија сәфири Мирбахы фитнәкарчасына өлдүрмәсиндән (бах: гејд 128) истифадә едән Алманија һөкүмәти, Москваја куја сәфирлији мүһафизә етмәкдән өтрү бир баталјон алман әскәри кәтирмәји тәләб етмишди. Совет һөкүмәти бу тәләби гәти рәдд етмиш вә билдирмишди ки, сәфирлијин мүһафизәсини тә'мин едәчәкдир. Лакин көстәрилән дәстәнин јарадылмасына еһтијач галмамышды, белә ки, тезликлә Алманија сәфирлији алманларын ишғал едикләри Пскова көчмүшдү. — 137.

137 Н. И. Подвојскинин Волгабојунда вә Уралда чехословак гиямынын вә әксингилаби чыхышларын јатырылмасына рәһбәрлији өз үзәринә көтүрмәк барәдә тәклифиндән сөһбәт кедир. — 138.

138 И. В. Сталинни 1918-чи ил ијулун 20-дә Саритсындан С. К. Шаумјана көндәрилмиш телеграмындан сөһбәт кедир. Һәмин телеграмда Сталин Бақы Советиндәки меншевикләрин, дашнакларын вә есерләрин сијасәтини писләмишди; онлар Бақыны һүчүм едән түрк гошунларындан мүдафизә бәһәнәси илә ичкилис гошунларынын «көмәјә» чағырылмасыны тәләб едирдиләр. Сталин ҮРМИК вә Халг Комиссарлары Совети адындан Бақы Халг Комиссарлары Советиндән V Үмумрусия Советләр гурултајынын мүстәгил хариңи сијасәт вә хариңи капиталын әкентләри илә гәти мүбаризә һаггында гә-

рарларынын данышыгсыз һәјата кечирилмәсини тәләб етмишди.

Бу мәсәлә барәдә бах: һабелә В. И. Ленинни С. К. Шаумјана 1918-чи ил 29 ијул тарихли телеграмы (бу чилд, сәһәд 235). — 140.

- 139 Һәрби жардым һаггында Дашкәнддән Түркүстан республикасы ХКС-нин сәдри Ф. И. Колесовдан алынмыш 1918-чи ил 24 ијул тарихли радиограм нәзәрдә тутулур. — 141.

- 140 Аггвардијачыларын Јарославлда меншевикләрин вә есерләрин фәал иштиракы илә Антанта империалистләри тәрәфиндән һазырланмыш гијамы нәзәрдә тутулур. Гијамын тәшкили әксингилабын Совет һакимијәти әлејһинә үмуми мүбаризә планына дахил иди. Мүдахиләчиләр Јарославлда силаһлы чыхышы сол есерләрин Москвадакы гијамы илә бир вахта салмышдылар. 1918-чи ил ијулун 6-да гијамчылар шәһәрин мәркәзи һиссәсини тутмуш, чәббәхананы, гочту, телеграфы вә диқәр мүәссисәләри әлә кечирмишдиләр. Мүәссисәләрин партија тәшкилатлары күтләри өз әтрафларында сых бирләшдирмиш вә онлары гијамы јатырмаға чағырмышды. Совет һөкүмәти Јарославл фәһләләринин көмәјинә бир сыра гошун һиссәләри вә Москва, Петроград, Иваново-Вознесенск, Кострома, Вологда, Рыбинскдән силаһлы пролетар дәстәләри көндәрмишди. 1918-чи ил ијулун 21-дә гијам јатырылмышды. — 141.

- 141 *Спартакчылар*—Алманија сол социал-демократларынын ингилаби тәшкилатынын үзвләри; «Спартак» групу дүнја империалист мүһарибәсинин әввәлләриндә К. Либкнехт, Р. Лүксембург, Ф. Меринг, К. Сеткин, Ј. Мархлевски, Л. Иокиһес (Тышка) вә В. Пик тәрәфиндән јарадылмышды. Спартакчылар күтләләр ичәрисиндә ингилаби тәблиғат апарыр, мүһарибә әлејһинә чыхышлар тәшкил едир, тәтилләрә рәһбәрлик едир, дүнја мүһарибәсинин империалист характерини вә социал-демократијанын оппортунист лидерләринин хәјанәтини ифша едирдиләр. 1917-чи илин апрелиндә груп өз тәшкилат мүстәгиллијини сахламагла, сентрист Алманија Мүстәгил социал-демократ партијасына дахил олмушду. 1918-чи илин ноябрында, Алманијада ингилабын кедишиндә спартакчылар «Спартак Иттифагы» һалында тәшкил олуномушдулар вә 1918-чи ил декабрын 14-дә өз програмларыны дәрч едиб «мүстәгилләrlә» әлагәни кәсмишдиләр. Спартакчылар 1918-чи ил декабрын 30-дан — 1919-чу ил январын 1-дәк олмуш Тәһсис гурултајында Алманија Коммунист партијасыны јаратмышдылар. — 142.

- 142 В. И. Ленин мәктубун ахырында РСФСР-ин дәвләт мөлүрүнүн оттискини вермишди. — 143.

143 В. И. Лениннин телеграмы Баkyдан алынмыш телеграма чаваб иди; Баkyдан алынмыш телеграмда түрк гошунларынын һүчүмү һаггында вә дашнакларын, һәмчинин меншевикларын вә есерларын хәјанәткар һәрәкәтләри һаггында данышылырды. Телеграмда Баky Советинин 1918-чи ил ијулун 25-дәки фөвгәләдә ичласы һаггында мә'лумат верилирди; бу ичласда болшевикларын — Баkyда Совет һакимијәтинин рәһбәрләринин гәти протестләринә бахмајараг, дашнаклар, меншевиклар вә есерлар инкилис гошунларынын Баkyја «кәмәјә» чағырылмасы һаггында гәтнамәни чүзи сәс чохлауғу илә кечирә билмишдиләр.

Инкилисларын «чағырылмасы» һаггында гәтнамә гәбул олундугдан сонра Баky Советинин ичласында болшевиклар өзләринин халг комиссарлары вәзифәләриндән имтина етдикләрини билдирсәләр дә, мүбаризәни давам етдирәрәк Совет һакимијәтинин мүдафиә етмишдиләр. 1918-чи ил ијулун 26-да Баky Совети ичраијә комитәсинин тә'чили ичласында гәрара алынмышды ки, һакимијәт мәсәләси гәти һәлл едиләдәк бүтүн халг комиссарлары өз вәзифәләриндә галырлар. Болшевикларын ијулун 27-дә кечирилән үмумбаky конфрансы Халг Комиссарлары Советинин рәһбәрлији алтында тә'чили сурәтдә Баkyнын мүдафиәсини тәшкил етмәји, үмуми сәфәрбәрлик елан етмәји вә фәһләләри шәһәри вә Совет һакимијәтинин мүдафиә етмәјә чағырмағы гәрара алмышды. Баky Халг Комиссарлары Совети бу гәрары һәјата кечирмәк үчүн бир сыра тәдбирләр көрмүшдү.

В. И. Ленин С. К. Шаумјана телеграмын јазылдығы һәмни күн, 1918-чи ил ијулун 29-да ҮРМИК-ин, Москва Советинин, Москва фабрик-завод комитәләри вә һәмкарлар иттифагларынын бирләшмиш ичласында чыхыш едәрәк Баky коммунистләринин фәалијәтинин жүксәк гијмәтләндириб гејд етмишди ки, онлар инкилисларын «чағырылмасынын» әлејһинә мүбаризә апармагла «сөздә дејил, ишдә социалист оланлара лајиг јеканә бир аддым атмышлар» (Әсәрләри, 5-чи нәшри, 37-чи чилд, сәһ. 7). — 144.

144 Москва данрәсинин јоллар комиссары В. И. Ледовски 1918-чи ил 28 ијул тарихли телеграмында бәзи мәсул ишчиләрин миник вагонларына һәдсиз тәләбләри һаггында мә'лумат вермиш вә белә вагонлардан истифадә һүгугунун мәһдудлашдырылмасыны хаһиш етмишди. Сонралар ҮРМИК-ин гәрары илә тәсдиг олунмуш хусуси «Ајры-ајры миник вә хидмәти вагонлардан истифадә вә тә'чили гатарларын тәјин едилмәси гәјдалары» ишләниб һазырланмышды (бах: «Известия ВЦИК», № 195, 1918-чи ил 10 сентјабр). — 146.

145 Сонралар Ј. Ларин В. И. Ленинни бу мәктубу барәдә Л. А. Фотијеванын сорғусуна чаваб оларак она мә'лумат вермишди: «Владимир Иличин (АХТШ барәдә китабча тәртиб етмәк һаггында) көндәрдијиниз мәктубуну мән һеч вахт

алмамышам. Бэлкэ дэ о мэн алманларла данышыглар анар-
маг үчүн (1918-чи илдэ) Берлинэ көндөрилднм вахта алд-
дир вэ гајыдаркэн мэнэ верилмэк үчүн һазырланмышдыр.
Һэр һалда, гајыдандан аз сонра мэн Владимир Илнчдэн, ха-
ричи вэ бизим эһалһини бир ил эрзиндэ нэјэ һалт олдуғу
музла таныш етмәкдән өтрү тәкчә АХТШ һаггында јох, үмү-
мијјәтлә Совет республикасы һаггында јазмаг барәдә ошмар
мөвзуда, лакин даһа кенш мазмунда мәктүб алмышдым
(мәктүб тапылмамышдыр — *Ред.*). Сонра бу мәсәдлә Влади-
мир Илнч тәләб етднм бүтүн мәлүматларын мэнэ верил-
мәси һаггында бүтүн идарәләрә сәрәнчам јазмышды (бах:
Ленин мәчмүәсинин XXI китабы, сәһ. 139. — *Ред.*). Лакин
идарәләрин көндәрдикләри материаллар аз гәһәтбәхш иди
вэ биз һакимијјәтимизин биринчи или һаггында һөкүмәтин
белә конкрет һесабатыны тәртиб етмәкдән, — көрүнүр, бу фикир
Владимир Илнч јалныз Али халг тәсәррүфаты шурасы ба-
рәдә китабча тәртиб етмәк нијјәтиндән дашындырмышды, —
имтина етмәли олдуғ.

Ленинин јаздығы вэ халг комиссарлыгларынын 1917-чи
ил октябрын 25-дән (ноябрын 7-дән) бәрн фәалнијјәтләри
барәдә јазылы һесабатлар вермәләри һаггында 1918-чи ил
августун 29-да Халг Комиссарлары Совети тәрәфиндән гә-
бул олунмуш гәрар вэ Ленинин бу мәсәләјә даир халг комис-
сарларына мәктүбу (Әсәрләри, 5-чи нәшри, 37-чи чилд,
сәһ. 85—86) Ленинин Фотијеваја мәктүбда хатырлатдығы
В. И. Ленинин тапшырығы илә әләғәдардыр. — 147.

- 146 Курск-Нижни Новгород даирә јолу муһафизә дәстәсинин
рәиси Горбуновун телеграмындан сәһбәт кедир; о мәлүмат
вермишди ки, 1918-чи ил августун 2-нә кечән кечә тутдуғу
вэ Серпухов шәһәринә јола сәлынмыш бир груп австријалы
вэ алман әсирини бир нечә саатдан сонра о, Серпухов стан-
сијасында јенидән тутмушдур, өзү дэ бу заман әсирләр оила-
рын Москваја кирмәләринә ичазә верилмәси һаггында Серпу-
хов мулки комиссарлығындан алдыглары сәнәдләри тәгдим
етмишләр. Телеграмда көстәриллрди ки, Москваја кириш гај-
дасы һаггында гәрары позан бу ичазәләрин верилмәси үчүн
комиссарлыгда әсирләрин һәрәсиндән бир манат алынмыш-
дыр. — 151.

- 147 1918-чи ил августун 2-дә Архангелскә Антанта гошунлары чы-
харылмышды. Елә һәмин күн мудахиләчиләрини көмәји илә
Архангелскдә «халг социалисти» Чајковски башда олмагла
әксингилаби һөкүмәт тәшкил едилмишди. Мудахиләчиләрини
гошунлары Вологда вэ Котласа һүчүм етмишдиләр. — 152.

- 148 В. Л. Панјушкинин дәстәси Шәрг чәһәсинә көндөрилмиш-
ди. — 154.

- 149 Халг Комиссарлары Советинин В. И. Ленин тәрәфиндән 1918-
чи ил августун 2-дә јазылмыш «Әрзаг мәсәләсинә даир те-

зислэр» (бах: Эсэрлэри, 5-чи нэшри, 37-чи чилд, сәһ. 33—36) эсасында ишлэниб һазырланмыш декретлэри нэзэрдә тутулур: «Фәһлә тәшкилатларыны тахыл тәдарүкүнә чөлб етмәк һаггында» (Ленинин мәктубунда о, коллектив гатарлар һаггында декрет адландырылмышдыр) вә «Јығым вә јығым-реквизисија дэстэлэри һаггында». Декретлэр 1918-чи ил августун 3-дә вә 4-дә ХКС-нин ичласларында гәбул олунамш вә августун 6-да «Известия ВЦИК»-дә дәрч едилмишди.

«Фәһлә тәшкилатларыны тахыл тәдарүкүнә чөлб етмәк һаггында» декретин ашағыда хатырланан једдинчи параграфында дејилриди: «Тахыл үчүн көндәрилән дэстэләр мәһсул ығымында јерли әһалијә көмәклик көстәрмәлидирләр». — 155.

- 150 Али һәрби шураја сәрәнчамы В. И. Ленин Шимал чәбһәсинин рәһбәрлэри М. С. Кедров вә А. В. Ејдукун 1918-чи ил 8 август тарихли јазылы мәлуматынын үзәриндә јазмышдыр; һәмнин мәлуматда чәбһәнин еһтијачлары үчүн зәури олан һәрби ләвазиматын вә дөјүш сурсатыны сијайысы вар иди. Августун 9-да Али һәрби шураны һәрби рәһбәри М. Д. Бонч-Брујевич Ленинә әнун сәрәнчамынын јеринә јетирилмәси һаггында һесабат көндәрмишди. — 157.

- 151 Харичи дүшмәнләрин тәзјиги алтында вә бир сыра дахили сәбәбләр үзүндән 1918-чи ил ијулун 31-дә Бақыда Совет һакимијәти мүвәггәти олараг деврилмишди (бах: гејд. 143). Августун 1-дә ссерләр, меншевикләр вә дашнакләр «Сентрокаспи диктатурасы» дејилән әксингилаби һөкүмәт тәшкил етмишдиләр. Антаһанын әкентурасы олан «Сентрокаспи диктатурасы» тә'чили сурәтдә өз нүмајәндәләрини инкилис-ләрин даһынча Иран кәндәрмиш вә августун 4-дә Британија гошун дэстәси Бақыја чыхарылмышды.

Бу ағыр күнлөрдә Бақы коммунистлэри фәһлә күтләләрини ичәриләриндә идиләр. Олар јаранмыш вәзијјәти зәһмәткешләрә изаһ едир, есерлэрин, меншевиклэрин вә дашнаклэрин хәјанәткар сијасәтини ифша едирдиләр. Лакин сијаси вәзијјәти көкүндән дөјишмәк үчүн Бақы коммунистлэринин кифајәт гәдәр гүввә вә имканлары јох иди. Августун 12-дә коммунистлэрин конфрансында гәрар гәбул олунамшду ки, өзлэри илә мүмкүн гәдәр чоһ силаһ, һәрби ләвазимат вә әмлак кәтүрүб мүвәггәти олараг һәштәрхана кетсинләр. Конфранс Бақыда партија ишинә рәһбәрлик етмәк үчүн бир груп јолдаш ајырмағы гәрара алмышды.

Һәштәрхана евакуасија планыны һәјата кечирмәк мүмкүн олмады. Бақыда Совет һакимијәтинин рәһбәрлэри һәбс едилб һәбсханаја салындылар. 1918-чи ил сентјабрын орталарында түрк команданлыгы өз гошунларыны Бақы үзәринә һүчума јәнәлтди. «Сентрокаспи диктатурасы»нын гошунлары вә инкилис дэстәси шәһәри тәрк етди. Сентјабрын 15-дә сәһәр түрк ишғалчылары вә мүсаватчылар Бақыны тутдулар. Түрк гошунларынын Бақыны тутмасы әрәфәсиндә

бир групп коммунист комиссарлары вэ башга болшевиклэри хэбсдэн азад едэ билмишди. Онлар «Түркмэн» пароходунда Бакыдан жола дүшмүшдүлэр. Лакин пароходун эхсингилаби элвал-руһијјэли команда һеј'эти сентјабрын 17-дэ кэмини есерлэрин, меншевиклэрин вэ инкилис мүдахилэчилэринин ағалыг етдиклэри Красноводск лиманына кэтирмишди. Красноводскда Бакы Халг Комиссарлары Советинин бүтүн үзвлэри вэ дикэр ишчилэр дэрһал хэбс едилмишдилэр. 1918-чи ил сентјабрын 19-дан 20-нэ кечэн кечэ 26 Бакы комиссары кими тарихэ дүшмүш Бакы коммунасынын 26 хадими (С. К. Шаумјан, П. А. Чапаридзе, М. Э. Эзизбэјов, И. Т. Фиолетов, Ј. Д. Зевин, Г. Н. Корганов, М. Н. Вэзиров вэ башгалары) Закаспи чөллэриндэ есер вэ меншевиклэрин билаваситэ иштиракы илэ инкилис мүдахилэчилэри тэрэфиндэн вэһшичэснэ өлдүрүлдүлэр. — 158.

152 Антанта гошунлары 1918-чи ил августун 2-дэ Арханкелски тутдугдан сонра Арханкелск губернија ичраијјэ комитэсинин бир групп ишчиси Шимали Двинада ишлэри вэзијјэти һаггында мә'лумат вермэк үчүн Вологдаја М. С. Кедровун јанына жола дүшмүшдү. Групп Вологдада Ј. Д. Тротскинин әмри илэ таныш едилмишди; Тротски Арханкелски тәрк етмиш ишчилэрин фэари һесаб олунамасыны вэ Али ингилаби трибуналын мүһакимэсинэ верилмэсини тэлэб едирди. Арханкелски тәслим олунамасында билаваситэ тэгсирлэри олмајан бир групп коммунист бу әмрдән һиддэтләнэрэк В. И. Ленин вэ Ј. М. Свердлова мүрачинэт едиб, онлара Москваја жола дүшмәјэ вэ һадисэлэр һаггында һәгигәти хәбәр вермәјэ ичазэ верилмэсини хәһиш етмишди. Буна чаваб олараг Ленин дәрч едилән телеграмы көндәрмишди. — 159.

153 Пенза губернија партија комитэсинин катиби Ј. Б. Бошун губернијада вэзијјэт һаггында мә'луматы нәзәрдэ тутулур. 1918-чи ил августун 5-дэ Пенза гәзасынын Кучкин волостунда гөлчомаг гијамы галхмыш, тезликлә гоншу волостлара да кечмишди. Гөлчомаглар алдатма јолу илэ вэ зор васитәслә чохла ортабабы вэ һәтта јохсуллары да гијамда иштирака чәлб едэ билмишдилэр. Августун 8-дэ Пенза гәзасында гијам јатырылмышды, лакин губернијада кәркин вэзијјэт давам едирди. Августун 18-дән 19-на кечэн кечэ гәзә шәһәри олан Чембарда сол есер гијамы галхмышды (бах: гејд 165). Пензанын рәһбәр ишчилэри эхсингилаби гијамларын јатырылмасында кифајәт гәдәр гәтијјәт көстәрмәмишдилэр. В. И. Ленин Пензаја бир нечә телеграм көндәрэрэк, гөлчомагларла мүбаризәдә гәти тәдбирләр көрүлмэсини тэлэб етмишди. — 160.

154 Петрограддан Пензаја евакуасија едилмиш, пул нишанлары вэ почт маркалары чап етмәклә мәшғул олан Дөвләт кағызлары һазырлајан экспедисијадан сөлһәт кедир. — 160.

- 155 1918-чи ил августун 10-да В. В. Курајев телеграфла В. И. Ленинә вә Ј. М. Свердловә хәбәр вермишди ки, Пенза губернијасы кәндлиләри Совет һакимийјәтнин тәдбирләриндән јахшы хәбәрдар дејилләр, кәндләрдә исә Самара мүәссисләр мәчлиснин акентләри долашыр вә волост әксингилаб өзәкләринин мөвчуд олмасы әламәтләри вар. Телеграмда Пенза гәзасындакы голчомаг гиямынын јерли Гызыл Орду һиссәләринә мәнфи тәсирин һаггында мәлүмат верилмишди. Әмәкчи кәндлиләри Совет һакимийјәтнин тәрәфинә чәкмәк мәгсәди илә Курајев чәбһәјаны золагда — Пенза, Қазан вә Саратовда УРМИК-ин тәшвиғат вә тәблиғат үзрә хүсуси шө'бәләринин јаратмағы тәклиф етмишди. — 161.
- 156 А. Д. Сүрупа В. И. Ленинни бундан әввәлки гыса мәктубуна чаваб верәрәк јазмышды: «Реал гүввә олдуғу заман киров хөтүрмәк олар. Бәс белә гүввә вармы? Шүбһәлидир». — 162.
- 157 М. С. Кедровун Москваја јола дүшмәси нәзәрдә тутулур; бу, Антанта мүдахиләчиләри гошунларынын Вологда вә Котлас истигамәтиндә һүчумларынын башланмасы илә бир вахта тәсадүф етмишди.
- Орада партладачы маддәләрин бөјүк еһтијаты чәмләшдијинә көрә «нечә олурса-олсун Котласын мүдафисини тәшкил етмәји» тәклиф едән В. И. Ленин Котласдакы одлу сурсатын партладаылмасына һазырлыг ишләри кәрмәк үчүн Котласа тәхрибатчылар групу көндәрмиш вә тәһлүкәли анда ону партлатмаға сәрәнчәм вермишди. Ленин Москва даирәси гошунларынын команданы Н. И. Муралова Москвадан Урала јола салынмыш ағыр артиллерия батарејасыны тапмаг вә ону М. С. Кедровун сәрәнчамына көндәрмәк көстәришин вермишди.
- Совет гошунлары Котласы онун һәрби еһтијатлары илә бирликдә горујуб сахладылар ки, бунун да Шинмалда вәтәндаш муһарибәсинин пәтичәси үчүн бөјүк әһәмијјәти олду. — 165.
- 158 Ј. Б. Бошун В. И. Ленинә 1918-чи ил 11 август тарихли телеграмында тахыл дөјүлмәсинин кедишин вә Башмаково стансијасында онун јола салынмасы һаггында мәлүмат верилмишди. — 165.
- 159 В. И. Ленинни Фритс Платтенә мәктубу нәзәрдә тутулур (бах: Ленин мәчмуәсинин XXXVII китабы, сәһ. 99). — 168.
- 160 Дәрч олунан телеграм Москва даирә һәрби ишләр комиссарлығынын нүмәјәндәси, Шәрг чәһләсинә гызыл әскәр һиссәләринин јола салынмасына көмәк етмәк үчүн Оршаја езам олунмуш Д. Т. Петручукун мүстәғим хәтлә вердији мәлүмата чавабдыр. Телеграмда Петручук бир сыра гошун һиссәләринин позулмасы, јерли совет органларынын зәңф ишин һаггында мәлүмат вермиш вә она мүстәғим хәтдән истифалә етмәк һүгуу верилмәсинин хәһиш етмишди. — 168.

161 Марксизм-Ленинизм институтунда В. В. Воровскинин сәһәдләр вә ја һәр һансы дикәр материаллар әләвә олунмуш мәктубу јохдур; бунлар мәһз һансы ганунсузлугдан сәһбәт кетдијини мүәјјәнләшдирмәјә имкан верәрди. В. И. Ленинин мәктубуну Халг һәрби ишләр комиссарлығы коллекциясынын үзвү Е. М. Склјанскијә јазылдығындан еһтимал етмәк олар ки, һәр һансы бир һәрби идарәдәки ганунсузлуг нәзәрдә ту- тулур. — 169.

162 Бу телеграм Задонск гәзә ичранјјә комитәсинин (Воронеж губернијасы) сәдри М. Ф. Болдыревин Задонск шәһәриндә ачылан гәзә V Советләр гурултајында голчомаг үнсүрләрин зоракылығы һаггында мә'лумат верән 1918-чи 16 август тарих- ли телеграмына чаваб олараг көндәрилмишди. Гурултај коммунистләр фраксиясы тәрәфиндән тәклиф олуан тәбрик телеграмыны рәдд етмиш, сол есерләр фраксиясынын Спир- донованы тәбрик етмәк тәклифини гәбул етмишди. Болдырев хәбәр верирди ки, бунула әләгәдар олараг коммунистләр фраксиясы сәсвермәдән имтина етмиш вә ичлас залыны тәрк етмишдир.

В. И. Ленинин көстәришләринә ујғун олараг Задонск гу- рултајындакы әксингилаби әһвал-руһијјәнин фитвачылары һәбс едилмишди, Задонск вә шәһәрәтрафы Тешјовка кән- ди голчомагларынын силаһлы чыхыш тәшкил етмәк чәһдинин гаршысы исә лап әввәлдән алынмышды. Сол есерләр Задонск гәзасында Совет һакимиятинин сијасәтнин һәјата кечи- римәсинә мане ола билмәмишди. Гәзә V Советләр гурул- тајы торпаг вә әрзаг мәсәләләри барәсиндә болшевик гәтна- мәләрини гәбул етмишди. Гурултај өз ишини губернија IV Советләр гурултајына нүмајәндәләр сечмәклә гуртармышды; 6 коммунист вә 4 сол есер сечилмишди. — 171.

163 С. В. Малышев Шимал вилајәти коммуналары Иттифагынын мүвәккили кими Волгабојунда тахыла дәјишмәк үчүн мал апаран сәјјар барждүкәилардан ибарәт ексидисияја башчы- лыг едирди. Дәрч олуан телеграм В. И. Ленин тәрәфиндән мүвәффәгияјәтли тахыл сатын алынмасы һаггында Малыше- вин мә'луматына чаваб олараг көндәрилмишди. — 171.

164 Котелнич ичранјјә комитәсинә телеграм В. И. Ленин тәрә- финдән Д. С. Лубиннанын әринин, мүәллим М. В. Лубиннин һәбс едилмәсиндән шикәјәти илә әләгәдар көндәрилмишди. Бу ишин маһијјәти белә иди. 1918-чи ил ијулун ахырларында Котелнич шәһәрчдә (Вјатка губернијасы) халг маарифи сәһәсиндә ишләмәји давам етдирмәк арзусунда олмалары барәдә бүтүн мүәллимләрин әризә вермәси һаггында мәсә- ләни музакирә етмәк үчүн мүәллимләр гурултајы чағырыл- мышды. Халг маариф комиссарлығынын тәһминнә мувафиг олараг, мүәллимләр әризәләриндә өзләринин сијаси бахыш- лары вә бу вә ја башга партијаја мәнсуб олмалары һаггында

язмалы идиллэр. М. В. Лубининин сэдэрлэж илэ мүүллимлэр гурултажы эригэлэрдэ бунун кестэрилмэмэсинэ тэрэфдар чыхмышды. Бу шәкилдэ язылмыш эригэлэр јерли Фөвгәл'адә комиссијанын сәдри Никитинин элинэ кедикдә о, Лубинини һәбс етмишди. — 172.

- 165 Телеграм В. И. Ленин тэрәфиндән Пенза губернија ичранјјә комитэсинин сәдри А. Ј. Минкинин сорғусуна чаваб оларак көндәрилмишди; Минкин сорушурду ки, Ленинин 1918-чи ил 16 август тарихли сэрәнчамына бахмајараг, Пензада Экспедицијанын гатарынын бошалдылмасыны дајандырмаг барәдә Шимал вилајятинин халг малијјә комиссары А. И. Потјајевин Пензадакы Дөвләт кағызлары һазырлајан экспедицијанын мудиринә әмри јеринә јетирилмәлидирми.

Һаггында телеграмда данышылан Пенза губернијасынын гәза шәһәри Чембардакы сол есер гијамы августун 18-дән 19-на кечән кечә башламышды. Августун 20-дә гијам Пензадан кәлмиш латыш атычылары вә гызыл әскәр дәстәси тәрәфиндән јатырылмышды. — 174.

- 166 Казан вә Симбирскә биринчи дахил олачаг һиссәләрин тәлтиф едилмәсиндән сөһбәт кедир. — 176.

- 167 В. И. Ленин Выборгда Ј. Латукканын мәнзилдә ијул һадисәләриндән сонра буржуа Мүвәггәти һөкүмәтинин тәғибләриндән кизләнәрәк гејри-легал шәрантдә оларкән, 1917-чи ил сентјабрын 17-дән (30-дан) октјабрын 7 (20)-дәк јашамышдыр. — 176.

- 168 «*Demain*» («Сабаһ») — франсыз бејпәлмиләлчиләринин ајлыг әдәби-публицистик вә сијаси журналы. 1916-чы илин јанварында 1918-чи илин октјабрынадәк Ченеврәдә чыхмышдыр (журналын 31-чи №-си франсыз коммунистләринин Москва группунун органы кими 1919-чу илин сентјабрында Москвада нәшр едилмишди). — 181.

- 169 Халг әрзаг комиссарлығынын Урал вә Вјатка губернијасы үзрә мұвәккили Б. И. Монастырскинин Пермдән көндәрдији 1918-чи ил 20 август тарихли телеграмы нәзәрдә тутулур; телеграмда Ижевск вә Воткинск заводлары рајонунда ағвардијачы — есер гијамы илэ мұбаризәнин кедиши һаггында мә'лумат верилмишди. — 181.

- 170 Көрүнүр, В. И. Ленин А. Д. Сүрупаја гыса мәктубу Халг Комиссарлары Советинин ичласында јазмышдыр. ХКС-нин материалларында Сүрупанын чавабы галмамышдыр.

1918-чи ил августун 22-дә Халг Комиссарлары Совети картофун гијмәтләри һаггында мәсәләјә данр Ленин тәрәфиндән јазылмыш гәрары гәбул етмишди. Гәрар Мәркәзи статистика идарәсинә өз апаратынын бүтүн гүввәләринин картоф

мәһсулунун учоту вә онун илк нөвбәдә Москва әтрафындакы губернијаларда орта вә ири әкинчиләринин гејдијјата алынмасы үчүн сәфәрбәрлијә алмағы бир вәзнфә олараг тапшырмышды. Халг әрзаг комиссарлығына 1918-чи ил августун 25-дәк сәрбәст гијмәтләрлә азы 40 милјон пуд картоф сатын алынмасыны вә онун пайтахтларын дөвләт анбарларына вә һәрби базаларына дашынмасыны тәшкил етмәк тапшырылмышды. Картоф сатын алмаг үчүн Халг әрзаг комиссарлығына 500 милјон манат пул ајырмаг гәрара алынмышды. Картофун тәдарүкү вә дашынмасы ишинә сәнајә губернијаларынын һәмкарлар иттифаглары вә депутатлар Советләри васитәсилә фәһләләри кеніш чәлб етмәк тәклиф олунамышды. — 185.

171 Халг әрзаг комиссарлығынын мүвәккили А. К. Пайкес вә 4-чү ордунун сијаси комиссары Зорин Саратовдан һәрби һиссәләрин пис тәһһиз олунамасы һаггында мәлүмат вермиш вә палтар, ләвәзимат вә дөјүш сурсаты көндәрилмәси үчүн тәһһили тәдбирләр көрүлмәсини хаһиш етмишдиләр. — 185.

172 Пенза губернија партија комитәси сәдринин мұавини С. С. Турло, губернија комитәсинин үзвү А. М. Будзес вә катиби Ф. В. Веселовскаја 1918-чи ил августун 21-дән 22-нә кечән кечә алынмыш телеграмда В. И. Ленинә губернија комитәсинин Ленинин 19 август тарихли телеграмы (бах: бу чилд, сәнәд 284) илә әлагәдар чағырылмыш ичласы һаггында мәлүмат вермишдиләр. Ичласда губернија ичранјјә комитәсинин сәдри А. Ј. Минкин голчомагларын гијамыны јатырмаг вә онлардан тахылы мүсадирә етмәк үчүн әрзаг ишчиси вә 50 латыш гызыл әскәри көндәрмәк һаггында губернија комитәси үзвләринин гәрарына чаваб олараг билдирмишди ки, о, бу гәрары јеринә јетирмәкдән имтина едир. — 186.

173 В. И. Ленинин бу мәктубу ашағыдакы вәзијјәтлә әлагәдар јазылмышдыр. 1918-чи ил августун 24-дә Москва Совети шәһәрдеки әрзаг вәзијјәтинин чәтинлијини нәзәрә алараг, зәһмәткешләрә јалныз шәхси истәһлак үчүн Москваја сәрбәст сурәтдә пуд јарыма гәдәр әрзаг мәһсулу кәтирмәјә ичазә зәрән гәрар чыхармышды. Августун 26-да Халг Комиссарлары Совети күзәштли тахыл кәтирилмәси һаггында декрет лајиһәсини нәзәрдән кечирмиш, лакин Москва Советинин гәрары һаггында мәсәлә ачыг сахланмышды.

Нә гәдәр ки, мәсәләнин мұзакирәси кедирди, пуд јарым кәтирилмәси һаггында Москва Советинин һәјата кечирилмәјә башланмыш гәрары торбачылыгла мұбаризәнин тәшкिलини вә мұбаризә дәстәләринин фәалијјәтнини низамланмасыны чәтинләшдирмәјә билмәзди. Халг әрзаг комиссарлығы коллејјасынын бу ишә бахан үзвү Л. И. Рузер августун 29-да коллејјаја әрнзә верәрәк, торбачылыгла мұбаризәнин тәшкилиндән азад олунамасыны хаһиш етмишди. Рузер әрнзәдә

jazмышды ки, о «жерлэрин сорғусуна данр һеч бир сэрэнчам үчүн даһа ифадэ» тапа билмир. «Пуджарымчылыға» мәнфи мүнәсибәт бәсләжән А. Д. Сүрупа да Рузерин әризәсинин үстүндә јазмышды: «Коллекија үзвләриндән һеч ким, нә дә бүтүнлүкдә коллекија Рузерин тапмадығы ифадәләрни тапа билмәмишдир. Нәтичә: Москва Советинин сэрәнчамы тәхминән бу план үзрә ләғв олунмалыдыр: гәрар ХКС тәрәфиндән инди гәбул едиллир вә дәрч олунур; гәрарда Москва депутатлар Советинин гәрарынын гүввәдән дүшдүју вахт көстәрилир — тәхминән 15 сентјабр. А. Сүрупа» (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм институтунун Мәркәзи партија архиви).

Ленинин ғыса мәктубунун јухары һиссәсиндә Сүрупанын гејди вар: «Рузерин мәним гејдим олан әризәсинә чаваб» вә елә орадачы тарих гојулмушдур: «29/VI».

Халг Комиссарлары Советинин 1918-чи ил 5 сентјабр тарихли гәрары илә Москва Советинин гәрарынын вә Петроград Советинин буна бәнзәр гәрарынын гүввәдә олма мүддәти 1918-чи ил октјабрын 1-дәк мүәјјән едилмишди. — 197.

- 174 В. Д. Бонч-Брујевичин тутдуғу вә Шимал дәмир јолунун Тарасовка стансијасындан бир аз аралы, Кәјазма чајы саһилиндәки Комаровка кәнди јахынлығында јерләшән бағдан сәһбәт кедир. Сонралар орада «Лесныје полјаны» совхозу (даһа сонра — кәнд тәсәррүфаты трести) тәшкил едилмишди. — 198.

- 175 Дәрч олунан мәктубу вә сонракы бир сыра сәнәди В. И. Ленин хәстә оларкән, 1918-чи ил августун 30-да террорчу есерадын Ф. Каплан тәрәфиндән ағыр јараландығдан сонра јазмышды.

Һәкимләрин гадаған етмәсинә бахмајараг, Владимир Илич јараландығдан артыг бир нечә кун сонра ишләрлә мәшғул олмаға башламышды. Сентјабрын 16-да һәкимләр В. И. Ленинә ишә башламаға ичазә вермишдиләр. В. И. Ленин сентјабрын 23-дән октјабрын орталарынадәк Горкидә истирәјәтдә олмушду.

Ашағыда Орјол губернијасынын Јелетс тәзәсында тахыл јығымындан данышылып. Бу мәсәлә барәдә бах: һабелә бу чилд, сәнәд 327.

Әлјазмасында «7. IX. 1918-чи ил» тарихи ғыр. Лакин Халг Комиссарлары Советинин каркүзарлығында бу мәктубун сурәти сахланмышдыр; мәктубун үзәриндә намәлум хәтлә «6/IX» тарихи вә мәктубун көндәрилдији вахт «саат 21. 10 дәг.» көстәрилмишдир (ССРИ МДОИА). Бундан әлавә, сентјабрын 6-дан 7-нә кечән кечә А. Д. Сүрупа Петрограда Г. Ј. Зиновјевә мәлумат вермишди: «бу кун Владимир Илич мәктуб јазмышдыр» («Петроградская Правда», № 194, 1918-чи ил 7 сентјабр). Бу, дәрч олунан мәктубун 1918-чи

- ил сентјабрын 6-да җазылдығыны тәсдиғ етмәҗә әсас верир. — 198.
- 476 В. И. Ленинни бу телеграмы 1918-чи ил сентјабрын 7-дә 5-чи орду снҗаси шә'бәси рәһбәрләринни оиа сағалмағ арзусу илә көндәрдикләри телеграмына чавабдыр. — 199.
- 177 В. И. Ленинни телеграмы Казана 1918-чи ил сентјабрын 10-да сәһәр саат 6.54 дәгигәдә верилмиш, күндүз саат 2 үчүн исә Гызыл Орду һиссәләри Казаны ағвардиҗачыларын вә ағ чехләрин гошунларындан азад етмишди.
Казанын алынмасы мүнәсибәти илә В. И. Ленинни гызыл әскәрләрә тәбрикинә бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 37-чи чилд, сәһ. 92, 103. — 200.
- 178 Симбирск шәһәри 1918-чи ил сентјабрын 12-дә Г. Д. Гаҗ башда олмағла Дәмпр дивизиҗа тәрәфиндән азад едилмишди. — 200.
- 179 Кремлин коменданты П. Д. Малковун Халг Комиссарлары Советини Бәјүк Кремл сараҗында җерләшдирмәк һағгында тәклифиндән сәһбәт кедир. — 201.
- 180 Бу телеграм халг дахили ишләр комиссарынын мұавини, Халг Комиссарлары Советини Саратов губерниҗасында әрзағ мәһсуллары тәдарүкү үзрә мұвәккили А. П. Смирновун һәмин губерниҗада тахыл вә диҗәр әрзағ мәһсуллары тәдарүкүнүн кедиши һағгында, һәмчинин онларын дашынмасы һағгында мәлұматына В. И. Ленинни чавабыдыр. — 202.
- 181 Орҗол губерниҗасынын Јелетс гәзасы јохсул комитәләринни В. И. Ленинә телеграмлары онун халг торпағ комиссары С. П. Середаҗа мәктубуна (бах: бу чилд, сәнәд 320) чаваб ола-рағ көндәрилмишди. — 202.
- 182 1918-чи ил сентјабрын 20-дә «Правда»да дәрҗи олунмуш «Карл Каутски вә Генриетта Роланд-Голст болшевикләр һағгында» мәғаләси нәзәрдә тутулур. Мәғаләдә кәтирилән вә В. И. Ленинни хатырлатдығы парчалар К. Каутскинин 1918-чи ил илин августунда «Sozialistische Auslandpolitik» журналынын 34-чү №-синдә чап олунмуш «Демократиҗа, ја диктатура» мәғаләсиндән кәтүрүлмүшдүр.
«Sozialistische Auslandpolitik» («Сосналист Харичи Сиҗа-сәти») — каутскичиләрин органы; 1915—1922-чи илләрдә Берлиндә чыхмышдыр (1918-чи илин ноҗабрындан «Der Sozialist» — «Сосналист» адланмышдыр). — 204.
- 183 В. И. Ленинни «Дөвләт вә нигилаб» китабы Ленинни арзусу руһунда җазылмыш нәшриҗат кириши илә бирликдә 1918-чи илдә Берндә алман дининдә чап едилмишди. Бундан әлазә,

китаб 1918-чи илдэ Берлиндэ икн дэфэ алман диллиндэ нэшр едилмшш вэ сонракы иллэрдэ орада дэфэлэрлэ чыхмышды. — 205.

- 184 К. Каутскинин 1918-чи илин пајызында Вјанада нэшр олунмуш «Пролетариат диктатурасы» китабчасындан сөһбөт кедир. Китабчада Каутскии марксист пролетар ингилабы нэзэријјэсини һәр вәчһлә тәһриф едир вэ Совет дөвләтинә бөһтанлар јағдырырды. В. И. Ленин «Пролетар ингилабы вэ хаин Каутскии» китабында (бах: Әсәрлэри, 5-чи нәшри, 37-чи чилд, сәһ. 253—366) вэ һәмин дөврдө јаздығы башга әсәрләриндә II Интернациональн лидерләринин, ән әввәл Каутскинин социалист ингилабы вэ пролетариат диктатурасы һағында марксизм тәлимини тәһриф етмәсини кәскин тәнгид аташинә тутмуш вэ бу чох мүһүм мәсәлэләр үзрә марксизм нэзэријјэсини даһа да инкишаф етдирмишдир. — 206.
- 185 ҮРМИК, Москва Ссвети, фабрик-завод комитәлэри вэ һәмкарлар иттифагларынын В. И. Ленинни тәшәббусу илә чағырылмыш биркә ичласы чүмә ахшамы, 1918-чи ил сәтјабрын 3-дә кечирилмишди. Јараландыгдан сонра Горкидә истираһәтдә олан Ленинә ичласда иштирак етмәјә ичазә верилмәмишди вэ о, мәктүб көндәрмишди; һәмин мәктүб ичласда охунмушду (бах: Әсәрлэри, 5-чи нәшри, 37-чи чилд, сәһ. 104—107). Ичласда гәбул олунмуш гәтнамәјә Ленинни әсас тәклифлэри даһил едилмишди. Гәтнамә елә һәмин күн телеграфла «бүтүн дүнија» верилмишди. — 209.
- 186 В. Д. Бонч-Брујевичә мәктүб 1918-чи ил сәтјабрын 30-да онун арвадынын, Халг сәһијјә комиссарлығы коллекијасынын үзвү В. М. Величкича-Бонч-Брујевичин вәфаты мүнасибәтилә јазылмышды. — 209.
- 187 Л. Б. Красин В. И. Лениндән, Баш нефт комитәсинин гуллуҗусу Н. Мухинни һәбсдән азад олунмасы вэ она сәрбәст сурәтдә Москваја кәлмәк имканы верилмәси барәдә Саритсын фөвгәләдә комиссијасына телеграмы имзаламағы хаһиш етмишди. Красин телеграмын сурәтини Саритсына И. В. Сталинә көндәрмәји тәклиф етмишди. — 209.
- 188 «Пролетар ингилабы вэ хаин Каутскии» мәғаләсиндән (бах: Әсәрлэри, 5-чи нәшри, 37-чи чилд, сәһ. 108—118) сөһбәт кедир. Мәғалә 1918-чи ил октјабрын 11-дә «Правда»да дәрч олунмушду. — 210.
- 189 В. И. Ленин чар һөкүмәтинин вэ буржуа Мүвәггәти һөкүмәтинин Инкилтәрә, Франса, АБШ вэ башга әлкәләрин имперналистләринә борчларыны нәзәрдә тутур. ҮРМИК-ин 1918-чи ил 21 јанвар (3 феврал) тарихли декрети илә чар һөкүмәти-

нин вэ Мүвэггэти һокумэтин бүтүн харичи борчлары лэғв
едилмншиди. — 213.

190 АБШ президенти В. Вилсона нота 1918-чи ил октябрын 24-дэ
көндөрлмншиди (бах: «ССРИ-нин харичи сијасэтинин сэнэд-
лари», I чилд, 1957, сәһ. 531—539). — 213.

191 РСФСР-ин Инкилтэрэдэки сәләһијјәтли нүмајәндәси М. М.
Литвинов Совет республикасы әлејһинә әксингилаби фәалиј-
јәт үстүндә 1918-чи ил сентјабрын 3-дә Москвада һәбс едил-
миш Инкилтэрә витсе-кнсулу Локкартын әвәзиндә Инкил-
тэрә һокумәти тәрәфиндән Киров кими һәбс олунмушду. 1918-
чи илин октябрында Литвинов Локкартла дәјишдирилмиш вә
Совет Русијасына гајытмышды. — 213.

192 Бу мәктубу В. И. Ленин Москва Совети рәјасәт һеј'әтинин
1918-чи ил 7 октябр тарихли гәрары илә әләғәдар јазмыш-
ды; бу гәрарла Москва Советинин рәһбәрләри ингилаби һә-
рәкатын вә мәдәнијјәтин көркәмли хадимләринә Москвада
абидәләр гојулмасы һаггында Халг Комиссарлары Советинин
декретинин јеринә јетирилмәдијинә көрә мәс'улијјәти өз үзәр-
ләриндән көтүрмәјә чәлд етмншидиләр.

Ленинин әлјазмасында намә'лум шәхсин әли илә гејд едил-
мишдир: «Октябрын 14-дә рәјасәт һеј'әтиндә динләнилмиш-
дир» — 214.

193 1918-чи ил октябрын 3-дә «La Feuille» гәзетиндә сол есер-
ләр тәрәфиндән һазырланмыш «La Russie socialiste» («Сосна-
лист Русијасы») китабынын чыхмасы һаггында мә'лумат
дәрч олунмушду.

«La Feuille» («Вәрәгә») — 1917—1920-чи илләрдә Ченев-
рәдә чыхмыш күндәлик гәзет. Формал сурәтдә һәр һансы
бир партијанын органы олмајан гәзет, әслиндә II Интерна-
ционалын мөвгејиндә дурурду. — 215.

194 «Знамя Трудовой Коммуны» — гәзет; илк вахтлар, 1918-чи
ил ијулун 26-дан августун 18-дәк «Знамя Борьбы» ады илә
сол сосналист ингилабчылар грунунун органы кими, августун
21-дән исә сол есерләр партијасындан ајрылмыш «халгчы
коммунистләр» партијасынын органы кими чыхмышдыр. Гә-
зетин нәшри 1918-чи илин нојабрында, «халгчы коммунист-
ләр» партијасынын фөвгәл'адә гурултајы партијанын бура-
хылдығы вә онун РК(б)П илә бирләшдији һаггында гәрар
тәбул етдикдә дајандырылмышды.

«Воля Труда» — гәзет, 1918-чи илин сентјабрында сол
есерләр партијасындан ајрылмыш «ингилаби коммунизм» пар-
тијасынын органы. 1918-чи ил сентјабрын 14-дән декабрын
4-дәк чыхмышдыр. 1918-чи ил декабрын 29-дан күндәлик
гәзетин әвәзинә һәмин адда жүрнәл чыхмаға башламышды;
1920-чи илин октябрынадәк, «ингилаби коммунизм» партија-
сы РК(б)П илә бирләшәнәдәк нәшр едилмишди. — 215.

- 195 «Спартак» группунун кизли нәшр олуна «Мәктублар»ындан сөһбәт кедир; 1916-чы илин сентябрындан 1918-чи илин октябрынадәк бу чүр он ики мәктуб чыхмышдыр. — 216.
- 196 Л. Мартовун «Маркс вә пролетариат диктатурасы проблеми» магаләси «Sozialistische Auslandpolitik» журналынын 1918-чи ил 18 вә 25 июл тарихли 29-чу вә 30-чу №-ләриндә чап олунымушду. — 218.
- 197 Сөһбәтин нәдән кетдији мүүјјән едилмәмишдир. — 218.
- 198 1918-чи ил октябрын 3-дә В. И. Ленин тәрәфиндән јазылмыш «УРМИК-ни вә Москва Советинин фабрик-завод комитәләри вә һәмкарлар пттифаглары нүмәјәндәләри илә биркә ичласына мәктуб» (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 37-чи чилд, сәһ. 104—107) нәзәрдә тутулур. Антанта әлкәләринин Совет республикасы әлејиннә мудахиләни кешиләндирәчәкләрнин мүмкүнлүјү барәдә В. И. Ленин 1918-чи ил октябрын 22-дә УРМИК-ни бирләшмиш ичласындакы мә'рузәсиндә вә VI Советләр гурултајында бејнәлхалг вәзијјәт һаггындакы нитгиндә (јенә орада, сәһ. 127—128, 137, 174—175 вә 577) даһа әтрафлы данышмышдыр. — 218.
- 199 Алман сол соснал-демократларынын Бремен группу нәзәрдә тутулур; групп 1919-чу илдә Алмания Коммунист партијасына дахил олмушду. — 219.
- 200 Сөһбәтин нәдән кетдијини мүүјјәләшдирмәк мүмкүн олмамышдыр. — 220.
- 201 Ижевск вә Воткинск заводларында (Вятка губернијасы) ағгвардијачы-есер гиямынын јатырылмасындан сөһбәт кедир. Гиямчылар 1918-чи илин августунда Ижевск вә Воткински әлә кечирмишдиләр. Бу шәһәрләр 1918-чи ил ноябрын 7-дә вә 12-дә совет гошунлары тәрәфиндән азад етилмишди (Ижевскин азад едилмәси мүнәсибәтилә В. И. Лениннин тәбрик телеграммына бах: бу чилд, сәһ. 355). — 221.
- 202 1918-чи илдә М. А. Бонч-Брујевич вә В. М. Левшенски тәрәфиндән әсасы гојулач вә Октябр сосналет ингилабындан сонра јарадылмыш илк елми-тәдгигат институтларындан олан Нижни Новгород радио лабораторијасындан сөһбәт кедир. В. И. Ленин радио лабораторијасынын ишләри илә шәхсән марагланмыш вә дәфәләрлә она көмәк етмишди (бах: мәсәлән, бу чилд, Әлавәләр, сәһ. 26—28). — 221.
- 203 II Николајын гоһумларындан бири һаггында сөһбәт кедир. — 222.

- 204 Телеграм Карл Либкнехтин 1918-чи ил октябрын 22-дэ картга нэбсханасындан азад олунамасы нлэ элагэдар кэндэрилмишди. — 222.
- 205 В. И. Лениний «Дөвлэт вэ ингилаб» китабы франсыз дилиндэ илк дэфэ 1919-чу илдэ Москвада нэшр олуимушдур. 1921-чи илдэн е'тибарэн китаб Парисдэ франсыз дилиндэ дэфэлэрлэ нэшр едилмишдир. — 224.
- 206 Чэнуб чэбхэсинэ е'зам олуимуш Петроградын Выборг рајонунун бир групп партија үзвүндэн (Куклин, Чакин, Григорјев вэ башгалары) сөһбэт кедир. Москва Совети онлары Серпухова көндөрмөн нэээрдэ тутмушду, лакни онлар буна разы олмамышдылар. 1918-чи ил октябрын 27-дэ выборглулар бу мäsälэ нлэ элагэдар В. И. Лениний гäбулунда олмушдулар. — 224.
- 207 Халг сосиал тэ'минат комиссарлығынын ушаг евлэри шө'бөсинин мүдир А. И. Улјанова-Јелизаровичин Москва Халг сарајлары әмлакы ндарәсинэ тә'лигәсинин үзәриндэ јазылмышдыр; тә'лигэдэ ачлыгла элагэдар олараг Москвадан тахыл губернијаларына евакуасија едилэн ушаг евлэринин еттијачларындан өтрү балыш, јорған вэ ағ ајрылмасы хәниш олуурду.
В. И. Лениний сәрәнчамы јеринэ јетирилмишди. — 225.
- 208 Антанта әлкәләринин тәјинги алтында Исвечрә һөкүмәти 1918-чи ил нөјабрын 12-дә Ј. А. Берзинин рәһбәрлик етдији РСФСР-ни сәләһијәтли нүмәјәндәлијини Исвечрәдән чыхармышды. — 226.
- 209 В. И. Ленин Ижевскдә ағвардијачы-есер гијамынын јатырылмасына вэ шөһәрни азад едилмәсинә бөјүк әһәмијјәт верирди. О, 1918-чи ил нөјабрын әввәлләриндә 2-чи ордунун Ингилаби һәрби шурасынын үзвү С. И. Гусевн гәбул едәркән Октябр ингилабынын биринчи илдөнүмү күнүнәдәк Ижевскин азад олуначағына үмид етдијини билдирмиш вэ буну гызыл әскәрләрә чатдырмағы хәниш етмишди. Нөјабрын 7-дә дивизијанкн дөјүшчүләрн В. М. Азинин команданлыгы алтында шөһәрн вэ силәһ заводуну һүчүмлә алмышдылар.
Лениний телеграмы Ижевскин азад едилмәсән һаггында Шәрг чэбхәсиндән алынмыш мә'лумата чавабдыр. Телеграм шөһәрни азад олунамасында иштирак едән гызыл әскәрләрә охунмушду. — 227.
- 210 Архив материаллары кими (Краков-Пороһино архиви). Лениний Пәрәһиһодакы китабханасындан галмыш китаблар да артыг В. И. Лениний вәфатындан сонра Совет Иттифагына верилмишди. Материалларын илк һиссәси 1924-чу илдә, Ленинә мәхсус китабларын бир һиссәси 1933-чу илдә алын-

- мышды. Ленинин Быдгош китабханасында сахланан 12 китабы 1945-чи илдә шәһәрин алман ишғалчыларындан азад едилмәсинә көрә миннәтдарлыг әламәти олараг Совет Ордуна верилмишди. Полша Халг Республикасынын архив ишчиләри тәрәфиндән ашкар едилмиш Краков-Поронинно архивинин бөјүк бир груп материаллары 1951-чи илдә алынмышды. 1954-чү илдә Полша бирләшмиш фәһлә партијасы Сов.ИКП Мәркәзи Комитәсинә хүсусилә чохлу гүјмәтәи сәнәд вермишди. Бүтүнлүкдә 1951-чи вә 1954-чү илләрдә Полшадан ССРИ-јә миндән артыг јени сәнәд верилмишди. Алынмыш материаллар Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм институтунун Мәркәзи партија архивиндә сахланыр. — 229.
- 211 Дәрч олуан телеграм 1918-чи ил нојабрын 13-дә В. И. Ленинин Унеча стансијасындан (Червигов губернијасы) алдыгы ашағыдакы телеграма чаваб иди: «Алманија ингилаби әскәрләринин нүмәјәндәләри, Лышшичи әскәр депутатлары Советинин нүмәјәндәләри РК(б)П Унеча тәшкилаты илә бирликдә Снзин шәхсиниздә дүнја ингилабыны тәбрик едирләр. Лышшичи кәндинин ингилаби алман гошунунун нүмәјәндәләри (имзалар). РК(б)П Унеча тәшкилатынын сәдри *Иванов*. Ингилаб комитәсинин сәдри *Линд*. Богунск полкунун командири *Шорс*». — 230.
- 212 Халг әрзаг комиссарлығынын тәдарүк вә тәһһизат шө'бәси 1918-чи ил нојабрын 22-дә Финландија коммунист клубуна мә'лумат вермишди: «...индики вахтда тәшкилатлар гисмән тәһһиз олундуғуна көрә, Әрзаг комиссарлығынын еһтијатларындан Сизә 6 мин пуд тахыл бурахылмышдыр. Буна јол. Ленинин мәктубунун сурәти дә әлавә едилир» (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм институтунун Мәркәзи партија архиви). — 232.
- 213 Л. Б. Каменевә гыса мәктуб, чох күман ки, 1918-чи ил нојабрын 16-да Халг Комиссарлары Советинин ичласында, Москва үчүн кәләи јүкләрин бошалдылмасы һаггында мәсәләнин мұзакирәси илә әлагәдар јазылмышдыр. — 233.
- 214 Дәрч олуан гыса мәктуб Халг (Дөвләт) банкы Шимал вилајәт контору мүдиринин декабрын 14-нү — хүсуси банкларын милләвләшдирилмәси һаггында декрет верилмәсинин илдөнүмүнү тәнтәнә илә бајрам етмәк тәклифинә даир В. И. Ленинин фикри һаггында сорғуја чавабдыр. — 233.
- 215 Бу тапшырығы В. И. Ленин Москвадакы 18-чи евакуасија госпиталы һәкимләринин үзүрлү сәбәб олмадан гызыл әскәрләри һәрби хидмәтдән азад етмәләри һаггында Чәнуб чәбһәси сијаси шө'бәсинин коллекија үзвү И. И. Ходоровскидән мә'лумат алдыгдан сонра вермишдир. — 234.

216 Бу телеграмын жазылмасына АХТШ елм-техника шө'бөсннн мүдирн Н. П. Горбуновдан, Шимал рајону халг тэсэррүфаты шурасы техника комитэснннн һәрби идарэниин Мәркэзи елм-техника лабораторијасынын сифаришлэриннн јеринэ јетирмэсннн ләнкитмэсн һаггында В. И. Лениниин шикајэт алмасы сәбәб олмушду. В. И. Ленин Горбуновдан алынмыш сәнэдин јухарысында катибә сэрәнчәм јазмышды: «Горбунова зәнк етмәли ки, о, $\frac{1}{2}$ ај ләнкимә барәдә *дәгиг сәнәдләри* вә Амосовдан (Шимал рајону халг тэсэррүфаты шурасы техника комитэснннн мүдирн.—*Ред.*) кағызларын сурәтиннн елә бу кун көндәрсиин. Сәнәдләрсиз шикајэт етмәк гејри-чиддликдир. *Ленин*». Солда эләвә едилмишдир: «Төһмәт көндәрдим. *Ленин*» (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм институтунун Мәркэзи партија архивн).

Бах: һабелә сонрақы сәнәд. — 234.

217 В. И. Ленин тапшырығы Москванын Пресија рајонундақы евләрдән биринннн сакниллэринннн евинн реквизиенсија едилмәсн вә онларын көчүрүлмәсн һаггында дахил олмуш шикајәти илә әләгәдар вермишди. — 236.

218 К. В. Чичеринә бу директиви В. И. Ленин 1918-чи ил нәјабрын 10-да јарадылмыш, әсасән сағ соснал-демократлардан вә сентристрләрдән ибарәт олан Алманија һөкүмәтиннн радиограмы илә әләгәдар јазмышды. Алманија һөкүмәти 1918-чи ил 21 нәјабр тарихли радиограмында Совет һөкүмәтиндән онун танынмасы вә «башга һөкүмәт јаратмағ мәгсәди илә алман әһалисинә һәр һансы тәсир көстәрмәкдән чәкинмәк» тәһһүдү һаггында бәјанат вермәји халыш етмишди.

Лениниин хөстәришин К. В. Чичеринниин имзасы илә Алманијанын хариичи ишләр назирлијинә көндәрилмиш 1918-чи ил 25 нәјабр тарихли нотада әксини тапмышды (бах: «ССРИ-ниин хариичи сijasәтинннн сәнәдләри», I чилд. 1957, сәһ. 576—577). — 236.

219 Бөјүк вә Малы дәвләт театрларында мәркәзи ләжалары халг комиссарларынын вә коллекија үзвлэриннн истифадәсинә вермәк һаггында Кичик Халг Комиссарлары Советиннн 1918-чи ил 12 нәјабр тарихли гәрары нәзәрдә тутулур. 1918-чи ил нәјабрын 26-да Халг Комиссарлары Совети бу гәрара јенидән бахмағы вә «башга, даһа да әсасландырылмыш, даһа демократик гәрар чыхармағы» тәклиф етмишди (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм институтунун Мәркэзи партија архивн).

Кичик Халг Комиссарлары Совети ХКС-ниин күндәлијини хырда мәсәләләрдән јүнкүлләшдирмәк үчүн 1917-чи илин декабрында јарадылмышды; ХКС-ниин комисијасы һүтүгунда мөвчуд олмушдур. Кичик ХКС-дә јекдилликлә һәлл едилән бүтүн мәсәләләр В. И. Ленин тәрәфиндән имзаланыр вә Халг Комиссарлары Советиннн гәрарлары гүввәсинә минирди;

фикир ајрылыглары олдугда мәсәлә ХКС-јә кечярилир-ди. — 238.

- 220 Бу ташшырыг В. И. Ленин тәрәфиндән Халг маариф комиссарлығынын музеј ишләри, инчәсәнәт вә тарихи абидәләрин мәһәфизәси шөбәсинин Халг Комиссарлары Советинин Ишләр идарәсинә 1918-чи ил 26 нојабр тарихли јазылы мәлүматынын үзәриндә јазылмышды; мәлүматда дәвләт музејләринин еһтијачлары үчүн Бөјүк Кремл сарајынын бир нечә отағынын верилмәси хәһиш олуһурду.

1918-чи ил декабрын 12-дә Халг Комиссарлары Совети тәрар гәбул етмишди: «Бөјүк сарајын отагларынын музеј үчүн, хусусилә чар мәншәтинин тарихи мәнзәрәсинин нүмајиш етдирмәкдән өтрү истифадә олунмасы үчүн тәдбирләр көрүлсүн» (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм институтунун Мәркәзи партија архиви). — 238.

- 221 Украинадакы алман әскәрләри Советләринин чохунун болшевик мөвгеләриндә дурмасы һаггында мәлүматларын дүзкүн-лүјүнә В. И. Ленинн шүбһәләри тамамилә әсаслы иди. 1918-чи ил декабрын 13-дә Кијевдә олмуш алман әскәрләри Советләринин Үмумукрајна гурултајы алман сппортунистләринин тәсйри алтында кечмиш вә һеч бир сијаси гәтнамә гәбул етмәмишди. Гурултај петлјурачыларла разылыға кәлмәји вә Гәрбә кедән алман ешелонларына сәрбәст јол верилмәси әвәзиндә онлара Кијеви дөјүшсүз тәслим етмәји гәрара алмыш-ды. — 239.

- 222 1918-чи ил нојабрын 21-дә Халг Комиссарлары Совети тәрәфиндән гәбул едилмиш «Тәһизатын тәшкили һагында» декрет нәзәрдә тутулур. Бу декретә әсасән әһалинин тәһизатынын тәшкилиндә кооперасијая әһәмијјәтли рол верилмишди. — 240.

- 223 Мәһбусларын бәзи категоријаларына аминистија верилмәси һаггында VI Үмүрусија Февгәл'адә Советләр гурултајынын 1918-чи ил нојабрын 6-да Халг Комиссарлары Советинин тәклифи илә гәбул олунмуш гәрары нәзәрдә тутулур (бах: «РСФСР вә РСФСР-ин мухтар республикаларынын Советләр гурултајлары», I чилд, 1959, сәһ. 89—90). — 241.

- 224 Г. К. Ризенкампф — Түркүстан өлкәсинин ирригасијасы үзрә экспедицијанын («Иртур») — тохучулуг сәнајеси үчүн памбыг базасы һазырламаг мәгсәди илә 1918-чи илин октјабрында ХКС тәрәфиндән Түркүстана е'зам олунмуш мütәхәссисләрдән ибарәт бөјүк бир групун рәиси. «Иртур»ун Самараја чатдығы вахт јерли Февгәл'адә комисијая экспедицијанын әксингилаби тәркиби һаггында мәлүматлар дахил олмага башламышды. Буна көрә дә губернија комитәсинин, шәһәр ичранјјә комитәсинин вә Февгәл'адә комисијанын бирләш-

мнн ичласы бүтүн «Иртур» группуну һэбс етмәји гәрара алмышды.

В. И. Ленин Үмүруснја фөвгәл'адә комиссијасынын Самарадан алдығы мә'луматларла таныш олдуғдан сонра, 1918-чи ил декабрын 10-да Самара ФК-сынын сәдри И. Г. Бирнә телеграмда ҮРФК ишчиләри Самараја кәләнәдәк истинтагы лавам етдирмәји тәклиф етмишди. (Ленин мәчмуәсинин XXI китабы, сәһ. 235). ҮРМИК-ин вә Халг Комиссарлары Советинин сәрәнчамы илә 1919-чу илин январында «Иртур»ун бүтүн сәнәдләри вә експедицијанын һэбс едилмиш үзвләри Москваја кәтирилмишди. 1919-чу ил февралын 25-дә ҮРМИК «Иртур»ун экспедилабчылыгыда тәгсирләндирилмәси һаггында ишн әсас олмадығына көрә ләғв етмәк һаггында гәрар гәбул етмиш вә бүтүн совет идарәләриннә «Иртур»а «она тапшырылмыш ишдә лазыми көмәк» көстөрмәји тәклиф етмишди. 1919-чу ил августун 11-дә Халг Комиссарлары Совети ирригасија ишләри ләјһәләринин баша чатдырылмасыны АХТШ-ја верәрәк, «Иртур»ун ләғв едилмәси һаггында гәрар чыхармышды.

Нәзарәттин, һаггында телеграмда данышылан нүмајәндәләри «Иртур»а Халг дәвләт нәзарәти комиссарлығындан е'зам едилмишдиләр. — 242.

- 225 Дәрч олуан телеграм В. И. Ленин тәрәфиндән, онун Борисоглебскдәки ишсизлији сығорта кассасынын ишчиси И. В. Богдановдан оғлунын һэбс едилмәси барәдә алдығы шикајәтлә әлағәдар јазылмышдыр; Богдановун оғлу тәчрүбәсизлијини вә сәһһәтинин пис олмасыны әсас кәтирәрәк, торпаг комиссарлығындан көндәрилдији евакуасија комиссијасынын ишиндә иштирак етмәкдән бојун гачырмамышды. — 243.

- 226 В. И. Ленин тәрәфиндән фөвгәл'адә мүфәттиш Н. Терзијевин Пермдән телеграмынын үзәриндә јазылмышдыр; бу телеграмы Владимир Илич, көрүнүр, бундан әввәлки гыса мәктубу Н. П. Брүханова көндәрдиқдән сонра алмышды. Телеграмда хәбәр верилирди ки, Перм губернија тәһнизатынын вә Урал тәһнизатынын тахыл тәдарүкүндәки фәалијјәтсизлији заводларын бағланмасына, фәһләләрин һәјечанына вә чәһнәдә бәһрана сәбәб олмушдур.

Ленин алынмыш телеграмын мәтнинин јухарысында кәтибә јазмышды: «Брүхановун јанында мәнә хатырлатма-лы». — 243.

- 227 В. И. Ленинн бу гыса мәктубу Л. Б. Каменевә чавабдыр. Каменев ики ајлыға «бүтүн тәһнизат ишинин... дәвләтн әли-нә верилмәсинин сүр'әтләндирмәкдән имтина етмәји» тәклиф едәрәк, Ленинә јазмышды: «Буна күзәшт демәјин, маневр етмәк дејин вә е'тираф еднн ки, маневр етмәјин әсл вахты-дыр». — 244.

228 VI Үмүмруснја Фөвгәл'адә Советләр гурултајынын ингилаби ганунчулуг һаггында 1918-чи ил 8 нојабр тарихли гәрарынын чап едилдији китабчадан сөһбәт кедир. Бу гәрарда VI Советләр гурултајы «Республиканын бүтүн вәтәндашларыны, Совет һақимијјәтинин бүтүн органларыны, бүтүн вәзифәли шәхсләринин РСФСР ганунларына, мәркәзи һақимијјәтин дәрч едилмиш вә дәрч едилмәклә олан гәрарларына, әсаснамәләринә, сәрәнчамларына чидди әмәл етмәј» чағырмышды. Әксингилабла мүбаризә шәрантиндән ирәли кәлән ганундан һәр чүр кәнарачыхмалар гәрарда чидди сүрәтдә мүәјјән олунмуш чәрчивәдә мәһдудлашдырылмышды. Гәрарда совет идарәләриндә бюрократизм вә сүрүндүрмәчиликлә гәти мүбаризә тәдбирләри нәзәрдә тутулмушду.

Китабча 1919-чу илдә «Совет республикасынын ганунларыны ичра едип!» башлығы илә чыхмышды. — 244.

229 В. И. Ленин И. И. Радченкәја мәктуба шәхси фирмаларын, банкларын, ичтиман вә дәвләт тәшкилатларынын, депутатлар Советләри шө'бәләринин вә и. а. анбарларында олан јенидән көндәрилмәли әрзаг јүкләринин вә одуғун дашынмасыны сүр'әтләндирмәк һаггында намә'лум шәхс тәрәфиндән тәртиб олунмуш планы әлавә етмишди. — 244.

230 Һәштәрханын совет органларына сохулан вә совет гошунларынын тәһһизаты ишини позан мәһтәкирләр вә рүшвәтхорлар дәстәсинин иши һаггында материаллар нәзәрдә тутулур. — 245.

231 Көрүнүр, Һәштәрхан-Хәзәр һәрби донаңмасы кәмиләри дәстәсинин Хәзәр-Гафгаз чәһһәсинин Кизлјар сәһәси рајонунда Старотеречнаја көрпүсүнә десант чыхармаг әмәлијјатындан сөһбәт кедир. — 246.

232 Бөјүк гүввә үстүнлүјүнә малик олан Колчак гошунлары мүдаһиләчиләрин Шималдакы гошунлары илә бирләшмәк мәгсәди илә 1918-чи ил нојабрын ахырларында Чәнуб чәһһәсинин 3-чү ордусуна гаршы һүчүмә кечмишдиләр. Ағыр мүдафиә дөјүшләри нәтичәсиндә 3-чү орду хејли әразини тәрк етмәли олмушду. Мәғлубијјәтләрин сәбәбләри бунлар иди: һәрби һиссәләрин кејимлә, әрзагла вә дөјүш сурсаты илә пис тәһһиз олунмасы, зәрури еһтијатларын олмамасы, һиссәләрин тәшкили заманы синфи принципин позулмасы нәтичәсиндә ордуни бир чох һиссәләринин әксингилаби үнсүрләрлә зибилләмәси, ордуја рәһбәрликдә командан М. М. Лашевич вә орду Ингилаби һәрби шурасы тәрәфиндән һөсәнлара јол верилмәси.

Бу мәсәлә барәдә бах: һабәлә сәнәдләр 427, 434 вә гејд-ләр 265, 269. — 247.

233 В. И. Ленин тәрәфиндән баш командан И. И. Ватсетисин вә Республика Ингилаби һәрби Шурасынын үзвү С. И. Араловун

Гызыл Ордунун тэһизат идарэсинин рэиснэ 1918-чи ил 14 декабр тарихли ашағыдакы телеграмынын үзэриндэ жазылмышдыр: «Гэрбэ доғру һүчүм едэн һиссэлэр эрзагла, хүсүслэ чөрөклэ кифајет гэдэр тә'мин олунмамышдыр. Бу иһи Сизин шәхси мәсу'лијјәтиниз алтында елә тәшкил етмәк тәклиф олунур ки, гошунлар һеч нэдән корлуг чәкмәсинләр». — 248.

234 Халг даһили ишләр комиссары Г. И. Петровскијә тапшырығы В. И. Ленин 1918-чи ил декабрын 16-да Будилово (Ярославл губернијасы) кәндлиләриндән алдығы телеграмын үзэриндэ жазмышдыр; һәмни телеграмда кәндлиләр артыг тахыл олмасына бахмајараг, онлардан тахылы мүсадирэ едән јерли јохсул комигәсинин сәдриндән шикајәтләһир вә Лениндән «кәндли һөкүмәтинин башчысы» кими онлары мүдафиә етмәји хәлиш етмишдиләр. — 249.

235 Ј. М. Свердлова гыса мәктуб В. И. Ленин тәрәфиндән 6-чы ордунун һәрби комиссары Н. Н. Кузминин телеграмы үзэриндэ жазылмышдыр; Кузмин мә'лумат вермишди ки, Шимал чәһһәси гошунларында сол есер тәшвиғаты апарылыр, онун тә'сири алтында бә'зи һиссэләрдә интизам ашағы дүшүр, дәјүш мөвгејинә чыхмагдан бојун гачырмаг һаллары олур вә и. а.

Сол есерләр партијасынын лидерләриндән бири олан Спиридоноваја кәлдикдә исә, еһтимал ки, онун митинг вә јығынчағларда сол есер мөвгејиндән, Совет һакимијјәти әлејһинә, болшевикләр әлејһинә чыхышлары нәзәрдә тутулур. 1919-чу ил февралын 24-дә Москва ингилаби трибуналында М. А. Спиридонованын Совет һакимијјәтинә гаршы әксингплаби тәшвиғатда вә бөһтанда иттиһам едилмәси барәдә ишә бахылмышды. Мәһкәмәдә Спиридонованын әлејһинә ирәли сүрүлмүш иттиһамлар әсаслы сајылмыш, лакин «мүттәһимни хәстә-истегрик вәзијјәти» нәзәрә алынараг, трибунал «М. Спиридоноваја сағлам физики вә зейһи әмәклә мәшғул олмаг имканы вермәклә, ону санаторијаја салараг бир ил мүддәтинә сијаси вә ичтиман фәалијјәтдән тәһрид етмәји» гәраа алмышды («Правда», № 43, 1919-чу ил 25 феврал). — 249.

236 Н. Н. Крестинскијә тапшырығы В. И. Ленин Халг Комиссарлары Советинин одун тәдарүкү үчүн бурахдығы пулун верилмәсинин Халг банкынын Москва контору тәрәфиндән кечикдирилмәси барәдә АХТШ Мешә коллекијасынын шикајәт телефонограмы үзэриндә жазмышдыр. — 249.

237 Умумруснја фөвгәл'адә комиссијасынын сәрәпчамында олан сәнаје вә кустар истегсалы мәһсуллары сахланылан анбарларын Халг эрзаг комиссарлығына верилмәсиндән сөһбәт кедир. Бу, әһалинин тәһизатынын тәшкили һаггында Халг Комиссарлары Советинин 1918-чи ил ноябрын 21-дә гәбул

етдији декрет эсасында олмалы иди. 1918-чи ил декабрын 3-дэ Халг эрзаг комиссарлыгы ҮРФК-дан анбарларын Баш эрзаг бөлжүсү идарэсинин иштиҗарына верилмэсини хаиш етмишди, лакин декабрын 20-дэк бу хаиш чавабсыз галмышды. Декабрын 20-дэ Халг эрзаг комиссарлыгы бу мәсэлэ барэдэ Мүдафиэ Шурасына мүрачнэт етмишди. В. И. Ленинни мәктубу Халг эрзаг комиссарлыгынын тә'лигәсн илә әлагәдар олараг Ф. Е. Дзержинскијә көндәрилмишди. — 250.

238 Суздал гәзә ичранјјә комитәсинә телеграм В. И. Ленин тә-рәфиндән онун 1918-чи ил декабрын 22-дә «Ачлыг чәкән фәһләләр» имзасы илә бир нечә фәһләдән алдыгы телеграм-ла әлагәдар олараг јазылмышдыр; фәһләләрин телеграмында хәбәр верилмишди ки, «сон гәпикләринә алдыглары» тахылы Гаврилов Посадда мүбаризә дәстәсн һәмни фәһләләрин әлин-дән алмышдыр. Ленин алынмыш телеграмын мәтнинин ал-тында катибә јазмышды: «Һансы гәзанын вә губернијанын? Јохламаг». Ашағыда катибин чавабы вар: «Владимир губер-нијасы, Суздал гәзасы». — 250.

239 Чәнуб чәһәсиндә үч күн давам едән гар човғуну нәтичәсин-дә јүкләрин дашынмасынын дајанмасы илә әлагәдар Чәнуб чәһәсн дәмир јолларынын фөвгәләдә һәрби комиссары М. К. Владимиров В. И. Лениндән Чәнуб-Шәрг д. ј.-на нефт паровозлары вә јаначаг көндәрилмәсн һаггында көстәриш верилмәсини хаиш етмишди. — 251.

240 1918-чи ил декабрын 26-да Д. А. Булатов В. И. Ленинә те-леграфла хәбәр вермишди: «Мәктубу алдым. Тапшырыгы је-ринә јетирәчәјәм». 1918-чи ил 28 декабр тарихли телеграмда Булатов мә'лумат вермишди ки, Первитино јохсул комитәси-нин үзвү Тетерин кечмиш жандарм кими вәзифәсиндән кәнар едилмишдир, јохсул комитәсинин диқәр үзвләри исә онларын әлејһинә ирәли сүрүлмүш иттиһамлар сүбүт олунмадыгына көрә өз јерләриндә сахланмышлар. Декабрын 31-дә Булатов бу мәсэлә барэдә Ленинә әтрафлы мәктуб көндәрмиш-ди. — 252.

241 В. И. Ленинни телеграмы Вышнн Волоцск гәзә халг тәсәррү-фаты шурасынын сәдри С. А. Банкын 1918-чи ил 25 декабр тарихли ашағыдакы сорғусуна чавабдыр. «Мүдафиэ Шура-сынын гәрары илә һәрби ләвазимат анбарлары мөһүрлән-мишдир, тә'чилл сурәтдә сијаһылар тәртиб едилир. Шәһәрдә вә гәзада кенишләнән сәпмә јаталаг тәһлүкәли шәкил ал-дыгына көрә гәзә халг тәсәррүфаты шурасынын рәјасәт һејәти сәһијә шөбәсинә хәстәхана ләвазиматы бурахылма-сына ичазә вермишдир. Өз үзәрминә бөјүк мәс'улијјәт кө-түрәрәк, Сизин көстәриш вермәјинизи хаиш едирик» (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм институтунун Мәркәзи партија архиви). — 252.

242 Халг Комиссарлары Советинин 1918-чи ил ноjabрын 21-дэ гəбул етдији «Тəхнизатын тəшкили haггында» декретдэ кооперасијанын фəалијəтнин кенишлэндирилмэси, миллилəшдирилмиш вə бəлэдијəлəшдирилмиш кооператив дүканлары вə анбарларынын бəрпə едилмэси нəзəрдэ тутулмушду. Декрет голчəмагларын вə дицэр экингилаби үнсүрлэрин кооперативлэрин өз тəсирлэринə табе етмэк чəдлэринин гаршысыны алмаг мэгсэдилэ кооперативлэрин фəалијəти үзəриндэ мүнтəзəм нəзəрəт гојмагы јохсул комитэлəринə бə јерли Советлэрə бир вəзифə кими тапшырмышды. — 253.

243 Телеграм В. И. Ленин тəрəфиндэн III Дəвлəт думасы соснал-демократ фраксијасынын кечмиш үзвү П. И. Сурковдан онун адына кəлмиш шикајəтлэ əлагəдар јазылмышдыр; Сурков китабханасынын мүсəдирə едилмэси haггында Родники шəһəри (Иваново-Вознесенск губернијасы) Фəвгəл'адə комиссијасынын тəрəридан шикајəтлəнирди. Сурков хəбэр вермишди ки, китабхананын Родникијə апарылмасына етирəз едэрək, о, китаблары өз кəндиндэ кəнчлэрин охумасы үчүн вермəјə разыдыр. Сурковун китабханасы haггында бах: һабелə сənəдлэр 406, 407 вə 416.—254.

244 Баш командан И. И. Ватсетисин гардашлашмадан ентијат етмэси илэ əлагəдар олараг В. И. Ленинə вə Республика Ингилаби һəрби Шурасына 1918-чи ил 26 декабр тарихли телеграмында Л. Д. Трестки гардашлашманын, хусусилə Америка, инкилис вə франсыз гошунларынын олдуғу Шимал чəбһəсиндэ əһмијјəти haггында јазмышды. Бунунла бəлэ, дүшмəнин гызыл əскэрлэр ичəриндэ тəшвиғатынын гаршысыны алмаг вə Гызыл Орду һиссэлəринин дөјүш габилитјəтинин эңфлэмəсинэ јол вермəмэк мэгсэдилэ телеграмда гардашлашманы мүтəшəккил сурəтдэ, мəс'ул ишчилэрин, эн əввəl сијаси комиссарларын мүшəһидəси вə нəзəрəти алтында кечирмэк тəклиф олунмушду. — 255.

245 В. И. Ленинин К. В. Чичеринə мəктубу Ксминтернин биринчи конгресинə һазырлыгла əлагəдар јазылмышдыр.

Һəлэ биринчи дүјə мұһарибəсинин əввəллəриндэ, Гəрбин сосналист партијаларынын лидерлэринин чохунун соснал-шовинизм мөвгəјинə кечмэси нəтичəсиндэ II Интернационал ифласа уғрадығы заман В. И. Ленин јени, əсл ингилаби Интернационал јаратмаг вəзифəсини ирəли сүрмүш вə бейнəлхалг фəһлэ һэрəkатында сол сосналист гүввэлэрин сых бирлији уғрунда мұбаризəни кенишлэндирмишди. Бөјүк Октябр сосналист ингилабынын гəлəбəси вə онун тəсир алтында бейнəлхалг ингилаби һэрəkатын јүксəлиши, бир сыра капиталист өлкəсиндэ коммунист партијаларынын вə ја группларынын мейдана кəлмэси бу вəзифəни даһа да зəрури етмиш вə онун һəлли үчүн əлверишли шəрант јаратмышды.

Коммунистлэрин бəрлəшмəсинин тəхирəсалынмаз зəру-

рилижи һәм дә ондан ирәли кәлирди ки, оппортунист, социал-шовинист рәһбәрләр II Интернационалы дирчәлтмәк үчүн төшәббүсләр көстәрирдиләр. Инкилис Лейборист партијасынын рәһбәрләри II Интернационалы бәрпа етмәк үчүн 1919-чу ил январын 6-да Лозаннада бејнәлхалг социалист конгрессы чағырмаг тәклифи илә бүтүн өлкәләрин социалистләринә мурачиәт етмишдиләр. Бу мурачиәтә чаваб олараг, РК(б)П МК 1918-чи ил декабрын 24-дә радиотелеграм јазмышды; һәмин радиотелеграмда бүтүн ингилаби-бејнәлмиләлчи үнсүрләри «фәһлә синфинин социализм ады илә пәрдәләнен дүшмәнләрини конгрессында» иштирак етмәкдән бојун гачырмаға чағырмышды («Правда», № 281, 1918-чи ил 25 декабр). Ејни заманда В. И. Ленин, К. В. Чичеринә јаздығы вә дәрч олуна мәтубундан көрүндүјү ки, III Интернационал јаратмаг мәгсәдилә тәхирә салынмадан коммунистләрин вә сол социал-демократларын бејнәлхалг конгрессынын чағырылмасы һаггында мәсәлә гәјмушду. — 255.

246 «Спартак иттифагы» Мәркәзи шурасынын үзвү Е. Фукс нәзәрдә тутулур. 1918-чи ил декабрын ахырларында Фукс В. И. Ленинә Алманијадакы вәзијјәт һаггында мәлүмат вермәкдән өтрү Берлиндән Москваја кәлмишди. — 255.

247 Декабрын 31-дә В. И. Ленин үчүн Ленинин сијаһысында көстәрилмиш партијаларын вә тәшкилатларын характеристикасы олан арајыш һазырланмышды. Лениннин адларыны чәкдији тәшкилатлардан әләвә, арајышда даһа сәккизи дә көстәрилмишди. Конгресса һәмчинин гонаг сифәти илә Чин, Корейа вә Иран ингилабчы фәһләләринин нүмәјәндәләрини дәвәт етмәк нәзәрдә тутулмушду.

Елә һәмин күн В. И. Ленин онун тапшырығы илә вә онун тәклифләринә ујғун олараг тәртиб едилмиш «Коммунист Интернационалынын биринчи гурултајына» мурачиәтнамәсинин ләјһәсини дә алмышды. В. И. Ленин ләјһәјә бир сыра принципал дүзәлиш вә әләвә етмишди. Ләјһәнин биринчи бөлмәсинин («Мәгсәдләр вә тактика») В. И. Лениннин редакция дүзәлишләри олан һиссәсинин мәтнини веририк (Ленинин әләвәләри вә дүзәлишләри гара шрифтләрдә јығылмышдыр, позулмуш мәтн квадрат мөтәризәјә алынмышдыр):

«Бизим фикримизчә, јени Интернационалын әсасында бурада платформа ки, тәгдим олуна вә Алманијада «Спартакчылар иттифагы»нын вә Русија Коммунист (болшевикләр) партијасынын програмлары әсасында инләниб һазырланмыш ашағыдакы мүддәаларын гәбул едилмәси дурмалыдыр.

«Спартакусбундун» програмы онларын «Спартакусбунд нә истәјир?» китабчасында шәрһ олуна вә дәрһал бизим тәрәфимиздән бүтүн дилләрдә (филян дилләрдә) тәкрар нәшр едилер.

1. Үзүрүкү эпоха бүтүн дүңа капиталист системинин чүрүмэсн вэ сүгүтү эпохасыдыр ки, бунлар экэр капитализм өз хэлледилмэз индидијјэтлэри илэ бирликдэ мэхв едилмэсэ, хэм дэ үмумијјэтлэ Аврепа мэдэнијјэтинин сүгүтү демэк олачагдыр.
2. Инди пролетариатын вэзифэси дөвлэт хакимијјэтинин тэччил сурэтдэ элэ кечирмэкдир. Дөвлэт хакимијјэтинин элэ кечирилмэсн илэ буржуазиянын [көһнэ] дөвлэт аппаратынын мэхв едилмэсиндэн вэ јени, пролетар хакимијјэт аппаратынын јарадылмасындан ибарэтдир.
3. Бу јени хакимијјэт аппараты фэхлэ синфинин (бэхзи јерлэрдэ илэ — кэнд јарымпролетариатынын да, јэхни кэнд јохсулларынын) диктатурасыны тэхэссүм етдирмэли, јэхни истисмарчы синфлэри мүнтэхэм сурэтдэ эзмэк силахы вэ онларын експроприасиясы силахы олмалыдыр. Өзүнүн сырф формал бэрабэрлији илэ сахта, буржуа демократиясы — бу, малијјэ олигархиясынын ағалыгынын ријакар формасыдыр — дејил, [кешиш] зэхмэткеш күтлэлэри үчүн азадлыглары һэјата кечирмэхэ имкан верэн пролетар демократиясы; парламентаризм дејил, бу күтлэлэрин [өзүнүн] сечкили органлары васитэсилэ өзүнүндарэси; капиталист бюрократиясы дејил, күтлэлэрин өзлэри тэрэфиндэн јарадылмыш, өлкөнүн идарэ олунмасында вэ социализм гуручулуғунда бу күтлэлэрин өзлэринин һэгигэтэн [кениш] иштирак етдиклэри идарэ органлары — пролетар дөвлэти типн белэ олмалыдыр. Онуи конкрет формасы Советлэрин вэ ја онлара охшар тэшкилатларын хакимијјэтиндр.
4. Пролетариат диктатурасы капиталы тэхчил сурэтдэ експроприасия етмэк вэ истехсал васитэлэри үзэриндэ хүсуси мүлкијјэти үмумхалг мүлкијјэтинэ чевирмэккэ [һеч бир өдөнчсиз] [социалистлэшдирмэк] лэгв етмэк васитэси олмалыдыр.

Ири сәһајевин вэ онун тэшкиледичи мэркэзлэринин, банкларын социалистлэшдирилмэсн (социалистлэшдирмэ ады алтында хүсуси мүлкијјэтин лэгв едилмэсини, пролетар дөвлэтинин мүлкијјэтинэ вэ фэхлэ синфинин социалистчэсинэ идарэсинэ верилмэсини баша дүшэрэк), мүлкәдар торпагларынын мүсәдирэси вэ капиталист кэнд тэсәррүфаты истехсалынын социалистлэшдирилмэсн; ири тичарэтин иһнисара алынмасы; шәһәрлэрдэ вэ гәсәбәлэрдэ ири евлэрини социалистлэшдирилмэсн; фэхлэ идарэсинин тәтбиги вэ игтисади функцијаларын пролетар диктатурасы органларынын эһиндэ мэркәзлэшдирилмэсн — күнүн ән мүһүм вәзифәсидир» (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм институтунун Мәркәзи партија архиви).

Икинчи бөлмәдә («Социалист партијаларына мүнәсибәт») В. И. Ленин 11-чи бәндә дүзәлиш етмишдир: «Нәһајәт, о пролетар групплары вэ тәшкилатларынын һамысынын чәлб олунмасы зәруридир ки, сол, ингилаби чәрәјана ачыгчасына гошулмәсалар да, һәр һалда өз инкишафларында бу тәрәфә

мејли бүрүзэ верирлэр». Гурултајда иштирак етмэк үчүн нүмајәндэләри дэвәт олунап партијаларын, группарын вә чәрәјаиларын адлары чәкилән 12-чи бәнддә В. И. Ленин «Лорио группу (Франса)» әвәзинә Лорионун «һәмфикирләри» вә ја «Франса сосиалист вә синдикалист һәрәкаты дахилиндә, әсасән Logiot илә һәмрәј олан группар вә тәшкилатлар» де-мәји тәклиф етмишди. Бундан әләвә, В. И. Ленин «Јапонија партијасынын» дэвәт едилмәси һаггында мәсәлә гојмушду.

«Тәшкилат мәсәләси вә партијаларын ады» адланан үчүн-чү бөлмәдән сонра В. И. Ленин мүрачиәтнамәнин дәрч олу-масына вә бәзи башга мәсәлэләрә аид бир нечә гејд јаз-мышды.

«Коммунист Интернационалынын биринчи гурултајына» мүрачиәтнамә лајиһәси 1919-чу илин јанварында бир сыра коммунист вә сосиалист партијасы вә тәшкилатлары нүма-јәндәләринин мүшавирәсиндә В. И. Ленин тәрәфиндән тәгдим едилмишди. Мүзакирәдән сонра мүшавирә лајиһәни гәбул етмишди. 1919-чу ил јанварын 24-дә мүрачиәтнамә мәтбуатда дәрч олунашду.

Коммунист Интернационалынын биринчи конгресн 1919-чу ил мартын 2—6-да олмушдур (бах: В. И. Ленин, Әсәрләри, 5-чи нәшри, 37-чи чилд, сәһ. 529—556 вә гејд 200). — 258.

248 Бах: гејд 243. — 259.

249 П. И. Сурковун китабханасынын реквизицијасы һаггында мә-сәлә 1918-чи ил декабрын 27-дә Родники шәһәрн ичраијә комитәсинин, Фөвгәләдә комиссијасынын вә РК(б)П коми-тәсинин кениш ичласында мүзакирә едилмишди. Гәбул олу-муш гәрарда гејд едилмишди ки, «кениш фәһлә вә кәндли күтләләринин маарифләндирилмәси үчүн китаб сарыдан чох бөјүк чатышмазлыг һисс олундуғу вахтда вәтәндаш Сурковун китабханасындакы ичтиман әһәмијјәтинә көрә гијмәтли олан китаблар бағлы вә һеч кәс тәрәфиндән охунмамыш галыр» вә Родникидә гырх минлик әһалијә хидмәт үчүн китабхана јарадылмагда олдуғуна көрә «реквизиција едилән китаблар ичтиманјјәтнн малы олмагла чох бөјүк хејр верәчәкдир». В. И. Ленинә бу мәсәләни даһа дүзкүн ишыгландырмаг үчүн јығынчаг јерли Фөвгәләдә комиссијанын катиби А. Н. Прокоф-јевн онун јанына е'зам етмәји гәрара алмышды.

В. И. Ленин Прокофјевн гәбул етмиш вә онунла сөһбәтдән сонра Халг маариф комиссарлығына дәрч олунап мәктубу јазмышды. — 259.

250 В. И. Ленинин мәктубуна чаваб олараг Халг маариф комис-сарлығы китабхана шөбәснин мүдири В. Ј. Брјусов 1919-чу ил јанварын 2-дә она мә'лумат вермишди ки, А. Н. Прокофјев китабхана шөбәсиндә гәбул едилмиш вә динләнилмишдир. Брјусов јазмышды ки, мөвчуд гајдалара көрә китабханаларын реквизицијасына јалныз Халг маариф

комиссарлығынын көстөриш илэ бу шэртлэ јол верилір ки, реквизиција заманы үмүдөвлэт манафеји — һәр шөјдөн эввэл бөјүк дөвлэт китабханаларынын — Румјангсев музејинин (индики В. И. Ленин адына ССРИ Дөвлэт китабханасы), Тарих музејинин, Сосиалист Академијасынын, университетлэрин вэ дикәрлэрин еһтијачлары нэзэрэ алынсын. Буна көрө дэ Прокофјевэ реквизиција олупан китабхананын сијаһысыны кәтирмәк тәклиф едилмишди.

В. И. Ленин В. Ј. Брјусовун ғыса мәктубуну алараг А. Н. Прокофјевә мәктуб јазмышды (бах: бу чилд, сәнәд 416). — 259.

251 Ола билсин ки, УРМИК тәрәфиндән тәсдиг едилмиш вэ 1918-чи ил сентјабрын 10-да «Известия ВЦИК»дә дәрч олунмуш «Ајры-ајры миник вэ хидмәти вагонлардан истифадә вэ тәҗилли гатарлары тәјин едилмәси гајдалары» нэзәрдә тутулур. — 260.

252 В. И. Ленин тәрәфиндән ғыса мәктуб, көрүнүр, А. М. Жарконун Украина Совет һөкүмәти тәркибинә дахил едилчәји еһтималы илэ әлагәдар јазылмышдыр. Ленинин суалларына Жарко ашағыдакы чаваблары вермишди: «1) Полтава губернијасынын Зенковск гәзасы; 2) бәли; 3) чәми 31 јашым вар, 1917-чи ил декабрын 1-дәк Полтава губернијасында јашамышам, 1904-чү илдән ишләмишәм; 4) онлардан өтрү торпаг вэ әрзаг мәсәләсинин дүзкүн гојулушу зәруридир вэ бирләшмәнин әсла әлејһинә дејилләр» (Ленин мәчмуәсинин XXXV китабы, сәһ. 43). — 260.

253 Халг торпаг комиссарлығынын «1918-чи ил торпаг ислаһатына даир материаллар»ы нәшр етмәсиндән сөһбәт кедир. VI бурахылыш — «Кәнд тәсәррүфаты инвентарынын өзкәнинкиләшдирилмәси вэ истифадә едилмәси» 1918-чи илин ахырларында чыхмышды. Китабчада мүсәдирә едилмиш саһибкар инвентарынын бөлүшдүрүлмәси вэ онун кәнд тәсәррүфаты ширкәтләриндә, артелләриндә, коммуналарында, чәмиј-јәтләриндә, совет тәсәррүфатларында вэ әһмәткеш кәндлиләр тәрәфиндән истифадә олунмасы тәчрүбәси үмүмиләшдирилмишди. — 261.

254 Көрүнүр, вәрәгәлэрин нәшри вэ Антанта гошунлары ичәриндә вэ мүдахиләчилэрин вэ ағвардијачыларын ишғал етдији јерләрдә јазылмасындан сөһбәт кедир. — 261.

255 В. И. Ленин тәрәфиндән халг јоллар комиссары В. И. Невскинин она тәгдим етдији арајышын архасында јазылмышдыр; арајышда Москвадан Петрограда көндәрилән әрзаг јүкләринин миғдары һаггында вэ Нижни Новгороддан Петрограда әрзаг јүкләри јола салынмасындакы ләнкимәләр һаггында мәлүмат вериллирди. — 262.

- 256 1919-чу ил январын 10-дан П. И. Сурковун китабханасы Родник халг маариф шөбөсннн сэрэнчамына кечмиш, бу заман китабларын бир һиссәси саһибнә гајтарылмышды. Реквизисија едилмиш вә П. И. Суркова гајтарылмыш китабларын сијаһысы февралын 3-дә В. И. Ленинә вә Халг маариф комиссарлығынын китабхана шөбөсннә көндөрилмишди. — 264.
- 257 В. И. Ленин Вичуга стансијасындан орада тахылын ләнкн-длмәси һаггында алынмыш телеграмын (1919-чу ил январын 3-дә гәбул едилмишди) үзәриндә јазмышды: «3/1-дә Јурјетсә чаваб верилмишдир», «јахын арајышлар үчүн архи-вә». — 264.
- 258 Мүдафиә Шурасынын бу мәсәләјә даир гәрары 1919-чу ил январын 2-дә гәбул едилмишди. — 266.
- 259 *Весёгонск гәза ичраијә комитәсинә вә Твер губернија ичраијә комитәсинә мәктуб* В. И. Ленин тәрәфиндән Твер губернијасы Весјегонск гәзасы Лопатинск волостунун Васјутино кәндиндән олан кәндли Ф. Ф. Образтсовла етдији сөһбәтлә әләгәдар јазылмышдыр; кәнд коммунистләри ону, 1917-чи илнн ахырында јанмыш Халг евиннн әвәзиндә јенисннн тик-мәкдә көмәк етмәк барәдә хәһннлә Ленинин јанына көндәр-мишдиләр.
- Образтсов евә гајытдыгдан сонра, 1919-чу ил январын 18-дә јерли «Известия Весъегонского Совета рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов» гәзетн Ленинин ону гәбул етмәси һаггында «Ленин јолдашын јанында» башлығы алтын-да мәгалә дәрч етмишди. Мәгаләдә Образтсов нәгл едирди ки, Ленинлә сөһбәт башлыча олараг ән јохсул вә орта кәндлилә-рә мүнәсибәтдә Коммунист партијасынын вә Совет һакимн-јәтинин сијәсәтинә һәср едилмишди. Образтсов мәгаләнин сонунда јазмышды: «Весјегонск гәзасынын јолдаш кәндлилә-ри! Өз көзләримлә көрмүш мәнә инанын ки, орада, јухарыда бизим үмуми ишнмизи мәмүрлар вә бүрократлар дејил, һаглы олараг Фәһлә-Кәндли һөкүмәти адланап бизим садә јолдашларымыз идәрә едирләр. Онлары сәсинә гулаг асаг. Олар биздән вә бизим ушагларымыздан өтрү ишләјирләр. Чәтин ишдә онлара бачардығымыз көмәји едәк. Онда бизим үчүн хошбәхт чағлары тезликлә көрәрик. Јолдашлар! Мән үмидварам, сизин һамынызла бирликдә учадап дејирәм: Јашасын пролетарнатын рәһбәри вә јохсулларын мүдафиәчиси, достумуз вә гардашымыз Владимир Ильч Ленин!!!». — 266.
- 260 Бу телеграм В. И. Ленин тәрәфиндән онун 1919-чу ил янва-рын 4-дә Горкино стансијасындан алдығы ашағыдакы теле-грама чаваб олараг көндөрилмишди: «Москва, Халг Комис-сарлары Совети, Ленинә... Биз, Шимал д. ј. Горкино стансија-сынын гуллугчулары, усталары вә фәһләләри үмуми јығын-чагда, тәхирәсалынмаз еһтијажларымызы шәрһ етмәк үчүн

өз нүмајэндэләримизи көндөрмәјә ичазә вермәк хаһиши илә Сизә мұраһиһәт етмәји лазым билмишик. Сизин гәбула вә мәнз нә вахт разы олмағыңыз барәдә хәбәр вермәји Сиздән хаһиш едирик. Үмуми јығынчағын сәдри *Рјабинин*. Катиб *Нестерјохин*» (Ленин мәчмуәсинин XXXV китабы, сәһ. 51). — 267.

- 261 В. И. Ленинни бу телеграмы 1919-чу ил јанварын 11-дә Курскун «Волна» гәзетиндә Курск фөвгәл'адә комиссијасынын ашағыдакы әлавәси илә дәрч олунмушду: «Курск губернија фөвгәл'адә комиссијасы пролетар ингилабынын рәһбәри јол. Ленинни бу телеграмыны е'лан едәрәк билдирир ки, ишә јалныз формал тәрәфдән јанашацаг, зијан вурацаг, фәаллыг көстөрмәјәчәк вә Совет фәһлә-кәндли һөкүмәтинин гојдуғу вәзифәләри һәјатә кечирмәјәчәк бүтүн ишчиләри чидди сурәт-дә чәзаландырацагдыр».

Мәркәзи сатыналма идарәләри—1918-чи ил ијулун 10-да РСДФП Халг әрзаг комиссарлығы јанында јарадылмыш Мәркәзи сатыналма бүросунун јерли конторлары. 1918-чи илин декабрында 23 белә тәдарүк контору вар иди. 1919-чу ил јанварын ахырларында Мәркәзи сатыналма идарәси апараты Халг әрзаг комиссарлығы илә, онун јерләрдәки конторлары исә јерли әрзаг органлары илә бирләшмишди.

Коганын иши барәдә бах: һабелә бу чилд, сәнәдләр 436, 440.—267.

- 262 Телеграм сағ есерләрин Кәлчакә гаршы биркә фәалијјәт барәдә данышығларә башламаг тәклифи илә мұраһиһәт етдикләри Уфа ингилаб комитәсинин сорғусуна чаваб олараг көндөрилмишди.

Уфа сағ есерләри илә данышығлар 1919-чу илин јанвар—февралында Уфада вә Москвада апарылмышды.

Февралын ахырларында ҮРМИК сағ есерләрә мұнасибәт һағында гәрар гәбул етмишди. Данышығларын мүсбәт нәтичәләринин нәзәрә алараг вә 1919-чу ил февралын 8-дә сағ есерләрин партија конфрансынын Совет һакимиијәти әлејһинә силаһлы мүбаризәјә гаршы вә Русијанын ишләринә харичи мұдахиләнин әлејһинә чыхдығыны гејд едәрәк ҮРМИК сағ есерләрин һәммин мөвгедә дуран групларына «совет ишиндә иштирак етмәк» һүғуғу вермәји гәрара алмышды («Известия ВЦИК», № 45, 1919-чу ил 27 феврал). — 269.

- 263 Бу вә ондан сонракы телеграм, һәмчинин 1919-чу ил 7 вә ја 8 јанвар тарихли телеграм (Әлавәләр, сәнәд 32) Хәзәр-Гафгаз чәһәсинин Сијаси шө'бәси илә Ингилаби һәрби шураһы арасында, һәмчинин Ингилаби һәрби шура илә һәштәрхан губернија партија комитәси арасында јаранмыш мұнағишә илә әлагәдар көндөрилмишди. Бу мұнағишә Ингилаби һәрби шуранын сәдри А. Г. Шлјапниковун вә Сијаси шө'бәсинин рәиси, ејни заманда һәштәрхан губернија партија

комитэсинин тэркибинэ дахил олан **Ж. Б. Бошун** дүзкүн олмажан һэрэкэтлэри нэтичэсиндэ жаранмышды. Мүнагишэ һэрби вэ партија органларынын биркэ ишинэ мане олур вэ Хэзэр-Гафгаз чэбһэсиндэ кэркин дөүшлэр дөврүндэ гошунларын дөүш габилијјэтини зэфлэтмэк тәһлүкәси төрәдирди.

В. И. Ленинни көстәришләринә бахмајараг (бах: сәһәд 360) **А. Г. Шлјапников** јерли партија вэ совет органилары илә достчасына ишләмәји тәмин етмәниш, онлары сажамыш вэ нүфуздан салмышды. Ингилаби һэрби шура илә губернија партија комитәси арасында мүнагишәнин дәринләшмәсинә Чэбһәјаны ФК-нын рәиси, сонралар исә чэбһә Ингилаби һэрби шурасы јанында Хүсуси шөбәнин мүдирин олан **К. Ж. Грасис**ни дүзкүн олмажан һэрэкәтлэри сәбәб олмушду; о, өз сәләһијјәтиндән сун-истифадә едир, әјинтиләрә, партија һәјаты нормаларынын вэ сосналист ганунчулуғунун позулмасына јол верирди вэ иш о јерә чатмышды ки, ләзими әсас олмадан онун ичазәси илә бир сыра мәсул јерли ишчи һәбс едилмишди. Грасисни һэрәкәтлэри партија вэ совет фәалларынын һиддәтинә сәбәб олмушду. 1919-чу ил јанварын 4—5-дә кечирилмиш шәһәр партија конфрансы Грасисни һәбс олунмасы вэ Москваја көндәрилмәсинин зәрурилији барәдә гәрар гәбул етмишди. Чэбһә Ингилаби һэрби шурасынын үзвләри **С. Ж. Сакс** вэ **Н. А. Анисимов**, чэбһә команданы **М. С. Свечников** Москвада олан **А. Г. Шлјапникова** вэ билаваситә **В. И. Ленин**ә вэ **Ж. М. Свердлов**а телеграмлар көндәрмишдиләр; бу телеграмларда гејд етмишдиләр ки, Ингилаби һэрби шура вэ губернија партија комитәси арасындакы мүнагишә әксинилаби гүввәләрин хејринәдир вэ тәкид етмишдиләр ки, өз һэрәкәтлэри илә гаршылығлы мүнасибәтләрин кәскинләшмәсинә көмәк етмиш **Ж. Б. Бош** һәштәрхандан кетсин. — 269.

264 **В. И. Ленин**ни дәрч олунан телеграмынын мәтнини **А. Г. Шлјапников** мүстәғим хәтлә **С. Ж. Сакс**ла данышаркән вермишдир.

С. Ж. Сакс мәлүмат вермишди ки, Ингилаби һэрби шура илә губернија партија комитәси арасындакы мүнагишә күчләнир, куја губернија комитәси һэрби ишләри идарә етмәјә чәһд көстәрир, паралел орган — шәһәри мүдафиә штабы јарадыр, гарнизонда Ингилаби һэрби шура әлјһинә тәшвиғат апарылыр. О, **Ж. М. Свердлов**ун јанварын 6-да Москваја чағырдығы **К. Ж. Грасис**ни сахланмасында тәкид едирди (губернија комитәси илә разылыға әсасән Ингилаби һэрби шура Грасисни һәбс олунмуш елан етмәк вэ јанварын 7-дә мүһафизә дәстәси алтында Москваја көндәрмәк барәдә гәрар гәбул етмишди. Грасисә ишләри тәһвил вермәк тәклиф олунмушду).

Һәмин күн, јанварын 8-дә ишләрин вәзијјәти һаггында һәштәрхан губернија партија комитәсиндән мәлүмат алан **В. И. Ленин** вэ **Ж. М. Свердлов** вэ Хэзэр-Гафгаз чэбһәси Инги-

лаби хэрби шурасына, губернија ичрайжэ комитэсинэ вэ губернија комитэсинэ телеграм көндөрмишдилэр; хэмин телеграмда Ингилаби хэрби шура илэ губернија комитэсин арасында мұнагишэнин јолверилмэз олмасындан, достчасына, элбир ишлэмэк үчүн тэдбирлэр көрүлмэсинин зэрурилијиндэн данышылмыш, билаваснтэ мэркэээ табе олан јерли органлар вэ мүэссисэлэр арасында гаршылыгы мұнасибэтлэр хаггында принципнал көстөришлэр верилмишди (бах: элавлэрдэ сэнэд 32 вэ гејд 421). — 270.

- 265 1918-чи ил декабрын 25-дэ колчакчы гошунлар Перми тутдулар. РК(б)П МК 3-чү ордунун мүвэффэјјјэтсизликлэринин сәбәблэри хаггында Урал вилајет партија комитэсинин мәктубуну нәзәрдә кечирәрэк, И. В. Сталин вэ Ф. Е. Дзержинскидән ибарәт партија-истинтаг комиссијасы јаратмышды; комиссија 1919-чу ил јанварын илк күнлэриндә 3-чү ордуја јола дүшмүшдү.

В. И. Ленин дәрч олуна сәрәнчамы И. В. Сталинин вэ Ф. Е. Дзержинскинин мәктубу илэ элагәдар јазмышдыр; онлар мәктубда тәһгигатын башландығыны хәбәр вермиш вэ көстәрмишдиләр ки, дүшмәнин сүр'әтли һүчумунун гаршысыны алмаг мәгсәдилә 3-чү ордуну мөһкәмләндирмәк үчүн тәччили оларак етибарлы үч полк көндөрилмәси зәруридир.

Бу мәсәлә барәдә бах: һәбелә сәнәдләр 390, 434, вэ гејдләр 232, 269. — 270.

- 266 В. И. Ленинин телеграмына чаваб оларак Рјазан губернија ичрайжэ комитэсинин сәдри Корнев мәлумат вермишди ки, 1919-чу ил јанварын 15-дә губернија ичрайжэ комитэси рәјасәт һејәтинин вэ шәһәр ичрайжэ комитэси рәјасәт һејәтинин ичласында гәрара алынмышдыр ки, шәһәр ичрайжэ комитэси јанында тәччили сурәтдә ичтиман пашә шөбәси јарадылсын, Рјазандакы бүтүн јемәкхана вэ чајханалар онун сәрәнчамына верилсин.—272.

- 267 Телеграмын јазылмасына 1919-чу ил јанварын 12-дә, ахшам саат 7 раделәриндә дөрд фәһләнин Ленинин адына алынмыш телеграмы сәбәб олмушдур; фәһлэләр Гаврилов-Посад фөвгәләдә комиссијасынын онлардан 16 пуд јулафы мүсәдирә етмәсиндән шикәјәтләнир вэ онун гајтарылмасы барәдә сәрәнча вермәји хәһиш едирдиләр.—272.

- 268 Кәтибә бу тапшырыг В. И. Ленин тәрәфиндән Тула губернијасы рајонларындан биринин дәмир јолу милисинин рәиси Пашковун Мұдафиә Шурасына телеграмынын үзәриндә јазылмышдыр; хэмин телеграмда дәмир јолунун гар јығынындан тәмизләнмәсинә даир ишләрин кедиши хаггында мәлумат верилмишди. Телеграмда јолларын тәмизләнмәсиндә ишләјән фәһлэләрин вэ арабаларын сајы хаггында конкрет рәгәмләр верилмишди.—273.

- 269 В. И. Ленинни дәрч олуан телеграмы онун И. В. Сталин вә Ф. Е. Дзержинскидән алдығы «Пермин тәслим олмасы сәбәбләриниң тәһигаты кедиши һаггында ғыса илкин һесабат»ла әләгәдар көндәрлмишди. — 274.
- 270 А. Д. Сүрупаја кәстәришләр В. И. Ленин тәрәфиндән Халг маариф комиссарлығынын Москва вә Петроград ушаглары үчүн әрзаг сатын алынмасы үзрә идарәләрасы комиссиясынын жазылы мәлүматы үзәриндә жазылмышдыр. Жазылы мәлүматда ушагларын әрзагла тәмин едиләмәсини јахшылашдырмаға даир тәдбирләр нәзәрдә тутулмуш вә хусуслә кәнд јерләриндә сәнаје малларыны әрзагла дәјишмәк үчүн вә бу әрзағы шәһәрә дашымагдан өтрү «ач ушаглар һәфтәси» һазырламаг вә с'лап етмәк тәклиф олуномушду. — 274.
- 271 Һаггында сәһбәт кедән сәнәд тапылмамышдыр. — 274.
- 272 Л. Д. Тротскијә сәрәнчам В. И. Ленин тәрәфиндән, Пермин тәслим олмасынын сәбәбләрн һаггында И. В. Сталин вә Ф. Е. Дзержинскинин мәлүматынын мәтнин үзәриндә жазылмышдыр. Мәлүматда хәбәр верилрди ки, 3-чү ордуну мөһкәмләндирмәк үчүн нәзәрдә тутулан үч полк јени јерә, Нарва јахынлығына тәјинат алмышдыр. — 276.
- 273 В. И. Ленин, ола билсин, Чәнуб чәһһәси дәмир јолларынын фәвгәл'адә һәрби комиссары М. К. Владимировун онун табелијиндәки јолларда вәзијјәт һаггында хәбәр верән 1919-чу ил 19 јанвар тарихли мәктубуну нәзәрдә тутур. Мәктуба Мүдафнә Шурасынын гар јығыллары илә мүбаризә һаггында мәсәләјә даир 1918-чи ил 22 декабр тарихли гәрарына әлавәнин лајһәси гојулмушду. — 276.
- 274 В. И. Ленинни телеграмы Қоганын ишинә даир материаллары (бах: бу чилд, сәнәдләр 422 вә 436) көндәрилмәсини хәһиш едән Курск губернија ичраијә комитәси сәдринин телеграмына җавабдыр. Губернија ичраијә комитәсинин сәдри јазмышды ки, Қоган мәркәзин иҗазәси олмадан әрзағын гнјмәтләрини дәјишдирә билмәзди. — 277.
- 275 1919-чу ил јанварын 18-дә Халг Комиссарлары Совети дәвләт машынгајырма заводларында јаначаг вә әрзаг ишинин вәзијјәти һаггында мәсәлә барәдә гәрар гәбул етмишди. Бу гәрарда Халг әрзаг комиссарлығына «дәвләт машынгајырма заводлары вә тохучулуг мүәссисәләри үчүн печә вагон, нә вахт вә һансы јерләрдән сифариш олунамасы» һаггында дәгиг мәлүмат вермәк тапшырылмышды (Ленин мәҗмуәсинин XXXIV китабы, сәһ. 94). — 278.
- 276 В. И. Ленин катибә бу тапшырығы Брјанск заводу завод идарәсинин телеграмы үзәриндә јазмышды; телеграмда тахыл олан чохлу маршрут гатарынын јығылыб галдығы Тамбов губернијасындан Брјанск заводуна әрзаг кәтирмәк үчүн

заводун паровозларынын бурахылмасына нчазә верилмәси хәлиш олунурду. — 278.

- 277 Вәтәндаш мұһарибәснни дајандырылмасындан өтрү тәдбирләр ишләјиб һазырламағ үчүн Русия әразисиндә мөвчуд олан бүтүн һөкүмәтләрин нүмәјәндәләринни иштиракы илә Принс адаларында (Мәрмәрә денизи) чағырылмасы нәзәрдә тутулан конфрансдан сөһбәт кедир. Конфранс иштиракчыларына мұрачиятин ләјинәси АБШ президенти Вилсон тәрәфиндән тәртиб едилмишди. Импералистләр конфранс һағгында сөһбәти әслиндә Ғызыл Ордунун һүчумуну дајандырмағ; Совет һөкүмәти конфрансда иштирак етмәкдән бојун гачырачағы тәғдирдә исә һәрби әмәлијјатларын давам етмәсинин тәғсирини онун үзәринә јыхмағ үчүн ортаја атышдылар. Совет һөкүмәти импералистләрин үзүндән «барышдырычылар» пәрдәсини чырыб атды; о, конфрансдан мұдахиләчиләрин ифшасы үчүн бејнәлхалг трибуна кими истифадә етмәк нијјәти илә 1919-чу ил февралын 4-дә радио илә Бөјүк Британија, Франса, Италија, АБШ вә Јапония һөкүмәгләринә конфрансда иштирак етмәјә разы олдугуну хәбәр вермишди. Лакин Антанта импералистләриндән чаваб алынмамышды. Деникин, Колчак вә дикәр әксингилаби һөкүмәтләр Совет республикасыны һәрби гүввә илә боғмаға үмид бәсләјәрәк, конфрансда иштирак етмәкдән бојун гачырмышдылар. Конфранс баш тутмамышды. — 279.

- 278 Телеграм В. И. Ленин тәрәфиндән, ағ чехләрин вахтында шәһәр рәисн олмуш сағ есер А. М. Смирновун һәбс едилмәси һағгында Самарадан Мұдафиә Шурасынын мұвәккили Швартсын мәлүматынын алынмасы илә әлағәдар көндәрилмишди; Смирнов тәғсирини бојнуна алмыш вә Колчака гаршы мұбаризә мәғсәдилә «Совет һакимијјәти» илә ишләмәк нијјәтиндә олдугуну билдирмишди. Швартсын телеграмында хәбәр верилмишди ки, Смирнов гаршыдакы фәалијјәти үчүн һеч бир шәрт гојмур вә өз дүшәркәсиндән Совет һакимијјәтинә хидмәт етмәји гәрара алан бир груп шәхс кәтирмишдир. Ленин Самарадан алынмыш телеграмын үзәриндә јазмышды: «јахын арајышлар үчүн, 27/1-дә телеграм вермишәм». — 279.

- 279 Халг Дөвләт нәзарәти комиссары К. И. Ландерә тапшырығ В. И. Ленин тәрәфиндән, әһали үчүн бәзн мәһсуллара олан нарјадларын вахтында истифадә едилмәмәси һағгында мәлүмат верән халг әрзаг комиссарынын мұавини Н. П. Брухановун тәлиғәси үзәриндә јазылмышдыр.

Ленинин көстәришинә әсасән Дөвләт нәзарәти бу мәсәләјә даир јохлама апармышды. Москва Советинин рәјасәт һеј'әтинә мұғәссирләри вәзифәдән кәнар етмәк вә әһали үчүн нәзәрдә тутулан мәһсулларын вахтында бөлүшдүрүлмәсиндән өтрү бүтүн тәдбирләри көрмәк тапшырылмышды. — 280.

- 280 Е. М. Склјански В. И. Ленинни ғыса мәктубуну алараг Республика Ингилаби һәрби Шурасынын үзвү С. И. Аралова тә'чили сурәтдә тәһгигата башламаг һаггында сәрәнчам вермишди. Аралов 1919-чу ил февралын 3-дә Склјанскијә мә'лумат вермишди кн, авиасија вә һава учушу сәһра идарәси тәрәфиндән тәфтиш үчүн Саритсын чәбһәсинә Үмумрусия һава донанмасы Советинин әмәкдашы көндәрилмишдир. — 280.
- 281 1919-чу ил январын 12-дә Мүдафиә Шурасы Москва вә Петроград фәһләләринин Ижевск вә Воткинск силаһ заводларына көндәрилмәси һаггында гәрар гәбул етмишди. Январын 22-дә вә 31-дә бу мәсәлә јенидән Мүдафиә Шурасында музакирә олунмушду. 1919-чу ил январын 31-дәки ичласда Мүдафиә Шурасы тәрәфиндән ашағыдакы гәрар гәбул едилмишди: «Јол. Красинә Шимал Коммунасынын әмәк комиссарына телеграмын мәтнини тәртиб етмәк тапшырылсын вә јол. Ленин Мүдафиә Шурасынын сәдри кими ону имзаламаға мүвәккил едилсин» (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм институтунун Мәркәзи партија архиви). Бу гәрара мүвафиг олараг, дәрч едилән телеграм көндәрилмишди. — 281.
- 282 Бу ғыса мәктуб Л. Б. Каменевни мәктубуна В. И. Ленинни чавабыдыр. Каменев мә'лумат вермишди кн, Ф. Е. Дзержински она мүрациәт едиб, һәбс олунмуш бир груп бандитин ичинин вә карточкаларынын Фөвгәл'адә комиссияја верилмәсини чинајәт ахтарышы идарәсинә тапшырмағы хәһиш етмишдир. Н. В. Крыленко ишин ФК-ја верилмәсинин әлејһинә чыхмышды; о, һддиә едирди кн, бу, «тәһгигаты корлајачагдыр». — 282.
- 283 В. И. Ленинни халг тичарәт вә сәнајә комиссары Л. Б. Красинә дәрч олунан ғыса мәктубу Полша социалист партијасынын (ППС) Русијада олан кечмиш хәдими В. Ј. Јастржембскинин Совет республикасынын Полша илә тичарәт вә мәдәни мунасибәтләр јаратмаг имканларыны ајдынлашдырмаг мәгсәди илә Варшаваја сәфәринин нәтичәләри һаггында мә'луматы илә әлағәдар јазылмышдыр. ППС-нин сағ лидерләринин мүгавимәти үзүндән Јастржембскинин мнссиясы мүвәффәгијјәт газанмамышды. Буна бахмајараг, В. И. Ленин данышыгларын давам етдирилмәсинә тәрәфдар иди. — 283.
- 284 В. И. Ленинни Уфа губернија ингилаб комитәсинин сәдри Б. Н. Нимвитскијә телеграмы сонунчунун, данышыглар үчүн губернија ингилаб комитәсинә кәлмиш башгырд буржуа-милләтчи һөкүмәтинин нүмајәндәси М. Д. Халикова мунасибәтдә нечә һәрәкәт етмәк барәдә сорғусуна чаваб олараг көндәрилмишди. Халиков Совет һакимиијјәтинә гаршы чыхыш етмиш башгырдлара амнистија верилмәси мәсәләсини гојмуш вә башгырд гошунларынын Ғызыл Орду тәрәфинә кечдијини хәбәр вермишди. Бах: һабелә бу чилд, сәнәд 467 вә гејд 299. — 283.

- 285 Полша католик килсэснinin Петроградкы нүмәјэндэсн архијенископ Ғопп. 1919-чу илин эввэллэриндэ, эхсингилаби фээлијјэтдэ иттиһам олунараг һэбс едилмишдн. 1919-чу илин февралында Ропп азад едилмиш вэ Полшада һэбсдэ. олан бир груп коммунистлэ дэјишдирилмишдн; лакни бу коммунистлэр Полша сэрһэднндэн кечэркэн полјак сэрһэд органдары тэрэфиндэн хаинчэсинэ өлдүрүлмүшдүлэр. --- 284.
- 286 Көрүнүр, РК(б)П-нин Франса бөлмэсинин үзвү Ж. Садулун 1918-чи илдэ Москвада нэшр едилмиш «Vive la Republique des Soviets!» («Јашасын Советлэр Республикасы!») китабчасы нэзэрдэ тутулур. — 284.
- 287 Украинанын халг һэрби ишлэр комиссары Н. И. Подвојскинин катибинин Подвојскинин гатарынын Москвадан Харкова јола дүшмэси һаггында једди мүхтәлиф үнвана көндөрилмиш телеграмынын үзэриндэ јазылмышдыр. — 285.
- 288 Е. М. Склјанскијэ вэ халг почт вэ телеграф комиссары В. Н. Подбелскијэ бу көстәришн В. И. Ленин, Тротскинин гатарынын Петрограддан Јамбурга јола дүшмэсн һаггында Л. Д. Тротскинин гатарынын рабитэ рәисинин телеграмыны алараг вермишдн; телеграм ејин вахтда чохла үнвана көндөрплмишдн. — 285.
- 289 1919-чу ил февралын 6-да А. Г. Шлјапников В. И. Ленине Бакы мүэссисэләри фәһләләринин вэ матросларын инкилис мүдахиләчиләринә дүшмән мүнәсибәт бәсләмәсн, һәлә рус матросларынын галдығы кәмиләрин Совет һакимиијјәтинин тәрәфинә кечмәјэ һазыр олмасы, Бакы фәһләләринин исә Гызыл Ордунун һүчүма кечәчәјин вахт үсјан галдырачағы һаггында Бақыдан алдығы мә'луматы хәбәр вермишдн. — 285.
- 290 Мәшһур ингилабчы-болшевик Г. Д. Лејтејзенин оғлу, о заман Халг харичи ишләр комиссарлығында ишләјән М. Г. Лејтејзендән ингилаби тәблиғат апармагда шүбһәләнмишдиләр вэ о, Финландијада һэбс едилмишдн. — 286.
- 291 Г. И. Петровскијэ тапшырыг В. И. Ленин тәрәфиндән һәрби инспексиянын ишчиләриндән биринин Курск губернијасында вәзијјәт һаггында тәгдим етдији мә'луматын мәтнн үзэриндә јазылмышдыр. Мә'луматда Курск губернијасы зәһмәткешләринин јерли совет вэ партија ишчиләринин сун-истифадә һәрәкәтләриндән наразылығы, кәнддә тәшвиғат-тәблиғат ишинин пис тәшкили вэ губернија партија тәшкилатларынын зәифлији һаггында хәбәр верилмишдп. — 285.
- 292 В. И. Доброволскинин ишинә ҮРФК-да бахылмышды; эхсингилабда иттиһам едиләрәк вәғәндаш мүһарибәсн гуртаранадәк онун һэбс дүшәркәсинә салынмасы һаггында 1919-чу илин мартында гәрар гәбул едилмишдн. — 287.

- 293 Н. П. Бруханова сәрәнчамы В. И. Ленин Филоново стансијасындан, Воронеж губернија эрзаг комиссары Гончаровдан алынмыш телеграмын үзәриндә јазмышдыр. Телеграмда Хоперск вә Уст-Медведитск маһалларында бөјүк тахыл еһтијаты олмасы һаггында вә районун красновчу бандалардан тәмизләмәсиндән артыг тәхминән бир ај кечмәснә бахмајараг, Воронеж тахыл банкынын тахылы дашымаг үчүн һеч бир тәдбир көрмәсә һаггында мә'лумат верилмишди.

Ленин телеграмын мәтнинин јухарысында катнбә ашағыдакы тапшырығы јазмышды: «5 нүсхә чыхармаг (мәним гејдләримсиз) вә көндәрмәк: 1) Каменевә, 2) партијанын *Москва комитәсичә*, 3) һәрби-эрзаг бүросуна, 4) фәһлә эрзаг инспексijасына, 5) Үмүмрусия һәмкарлар Шурасына» (Ленин мәчмуәсинин XXIV китабы, сәһ. 116).

Көрүнүр, Ленин көстәришләри јеринә јетирилдикдән сонра сәнәдин үзәриндә гејд етмишдир: «архивә». — 288.

- 294 В. И. Ленинә мә'лумат верилмишди ки, В. И. Засуличин вә диқәр ингилабчыларын чыхарылмалары һаггында шәјнә әсассыздыр. — 288.

- 295 Бу телеграмы В. И. Ленин РК(б)П үзвү Рукавишниковдан онун мәсәләсинин арашдырылмасы барәдә сәрәнчам вермәји хаһиш едән телеграмы алараг јазмышдыр. Рукавишников өз телеграмында хәбәр вермишди ки, о — көһнә партија ишчиси ејни вахтда эрзаг дәстәсинин сijаси комиссары, тәһвил мән-тәгәсинин мүдир, кассир вә конторчу вәзифәләрини јеринә јетирмәкдән имтина етдијинә көрә һәбс олунмушдур.

Алынмыш телеграмда Ленин гејдләр етмишдир: «18/II-дә телеграм вердим», «јахын арајышлар үчүн архивә». — 289.

- 296 Дәрч олунан телеграмы В. И. Ленин Тамбов губернијасы Јелатма гәзасынын Азејевә кәндиндән вәтәндаш М. М. Федосејевдән мәктуб алараг көндәрмишди. Федосејев хәбәр вермишди ки, 1918-чи илин октябрында Јелатма шәһәриндә онун мәтбәәси миллиләшдирилмишди; бу мәтбәә инди «аһбардадыр, пас атыр вә ишләмир», һалбуки, гәзә шәһәри Јелатма мәтбәәсиз галмышдыр вә сифаришләр башга гәзаларын шәһәрләринә көндәрилир. Федосејев јазырды ки, о, «буржуа дејил», 27 ил каркүзар, катиб, мүәллим, мүһасиб ишләмишдир; о, көһнә сығыг мәтбәә машыпыны борчла алараг гәјдәја салмыш вә өзү мәтбәәдә корректор вә јығычы ишләмишдир.

Ленин Федосејевин мәктубунда гејдләр етмишдир: «телеграмы 18/II-дә көндәрдим», «јахын арајышлар үчүн архивә». — 289.

- 297 В. И. Ленинин телеграмына чаваб олараг, Јелатма гәзә ичраијә комитәсинин сәдри П. Горбунов елә һәмин күн мә'лумат вермишди ки, гәзә ичраијә комитәси Федосејевин мәтбәәсини миллиләшдирилмиш диқәр јерли мәтбәә (Мешшерјаковун мәтбәәси) илә бирләшдирмәк, Федосејев вә Мешшерјакова

мүтәхәссисләр киңи бу мәтбәәдә иш вермәк нијјәтиндәдир. — 289.

- 298 Х. Г. Раковскиң телеграмы В. И. Ленин 1919-чу ил февралын 18-дә ХКС-нин ичласында Украјнада статистиканын тәшкили һаггында МСИ-нин мүдир П. И. Поповун мә'луматынын музакирәси илә әлагәдар Халг Комиссарлары Советинин тапшырығы илә көндәрмишдир. — 289.

- 299 Шәрг чәһәси штабынын 1919-чу ил 19 феврал тарихли телеграмында башгырд буржуа-милләтчи һөкүмәтинин нүмајәндәләри илә бу һөкүмәтин антисовет фәалијјәти дајандырмасы мәсәләси һаггында вә башгырд гошунларынын Гызыл Орду һиссәләри илә бирликдә Колчака гаршы мубаризәси һаггында данышыглар барәдә мә'лумат верилмишдир. Телеграмда белә бир фикир сөйләнилмишди ки, әкәр башгырд гошунлары тә'чили сурәтдә Колчака гаршы һүчума кечсәләр, онлары тәрк-силаһ етмәк лазым дејил, әкәр онлар буну етмәкдән бојун гачырсалар, онда тәрк-силаһ зәруридир.

1919-чу ил февралын ахырларында башгырд һиссәләринин вә Гызыл Ордунун аггвардијачы гошунлара гаршы биркә әмәлијјатлары башламыш вә Башгырдыстан ингилаб комитәси јарадылмышды. 1919-чу ил мартын 20-дә Башгырдыстан Мухтар Совет Республикасынын тәшкили һаггында РСФСР һөкүмәти Башгырдыстан һөкүмәти илә сазыш имзаламышды. — 291.

- 300 В. И. Ленин өзүнүн «Тахыл уғрунда мубаризә» (Москва, 1918) китабчасының үз габығында јазмышдыр; һәмни китабчаны о, А. П. Раменски (Владимир Иличин атасы И. Н. Улјановун иш јолдашы) васитәслә Твер губернијасындан кәлмиш мүәллимләрин нүмајәндә һеј'әтинә вермишди. Нүмајәндә һеј'әти Москваја Твер мүәллимләринә әрзагла јардым көстәрилмәси барәдә хәһишлә кәлмишди.

В. И. Ленинни китабчасында онун 1918-чү ил јунун 4-дә УРМИК, Москва Совети вә Іәмкарлар иттифагларынын бирләшмиш ичласында ачлыгла мубаризә һаггында мә'рузәсинин вә мә'рузәјә даир јекун сөзүнүн мәтнин вар иди (бах: Әсәрләри, 5-чү нәшри, 36-чы чилд, сәһ. 423—452). — 293.

- 301 В. И. Ленинни телеграмы Мокилјов губернијасы Орша гәзасы Микулинск волосту Рудија ичрапјјә комитәсинин сәдри С. Ј. Сехановскинин 1919-чу ил 26 феврал тарихли телеграмына чавабдыр. Сехановски јазмышды ки, Микулинск коммунистләри «тичарәтин коммунизм гурулушу, хусуси тичарәтин, таланчылығын мәһви, голчомаг үнсүрләрин фәалијјәт көстәрән истәһлак чәмијјәтләринин јенидән гурулмасы әсаслары үзәриндә фәһләләри вә кәндлиләри бирләшдирмәк» мәгсәдилә мәркәзи волост фәһлә кооперативни тәшкил етмишләр; бу фәһлә кооперативнинин низамнамәсинә АХТШ-дә бахылмышды.

Сехановски Орша вэ Мокил'овда гэза вэ губернија тэшкилатлары рэһбэрлэринин Микулинск коммунистлэринин һэрэ-кэтлэринэ мәнфи мүнәсибэт бәсләдиклэринин билдирәк, «көстәрилән ишин вәзијјәти һаггында коммунизмдин рэһбәри вэ пролетариатын мүдафиәчиси киши» шәхсән Ленинә мә'лумат вермәк үчүн ичазә истәмишди. — 295.

302 Коммунист Интернационалы I конгрессинин Москваја кәлмиш нүмәјәндәлэринин јерләшдирилмәсиндән сөһбәт кедир. — 296.

303 1919-чу ил февралын 27-дә Халг Комиссарлары Советинин ичласында Сентросојузун идарә һеј'әтинин (о заман бурада буржуа кооператорлары үстүнлүк тәшкил едирди) јенидән тәшкили вэ онун тезликлә вэ тамамилә әлә кечирилмәси тәдбирләрн һаггында декрет лајиһәси һазырламаг гәрара алынмышды. Халг Комиссарлары Совети Халг әрзаг комиссарлығына Үмүмрусия фәһлә кооперасијасы шурасына борч олараг 250 мил'јон манат мәбләгиндә малијјә јардымы көстәрмәји тәклиф етмишди. 1919-чу ил мартын 16-да ХКС «Истәһлак кооперасијасы һаггында» декрет гәбул етмишди; бу декретдә шәһәрләрдә вэ кәнд јерләриндәки бүтүн истәһлак кооперативлэринин ваһид истәһлак коммуналарында бирләшдирмәк нәзәрдә тутулушду, һәм дә шәһәрләрдә вэ фабрик-завод мәркәзләриндә белә коммуналар јарадыларкән фәһлә кооперасијасыны әсас көтүрмәк тәклиф едилмишди. Бүтүн јерли истәһлак коммуналары иттифагларынын ваһид тәсәррүфат мәркәзи Сентросојуз олмушду, Халг әрзаг комиссарлығына исә Сентросојузун идарә һеј'әтинә өз нүмәјәндәсини дахил етмәк һүгуу верилмишди. — 296.

304 М. М. Костеловскајаја гыса мәктуб В. И. Ленин тәрәфиндән, еһтимал ки, 1919-чу ил февралын 27-дә Халг Комиссарлары Советинин фәһлә әрзаг дәстәләри һаггында гәрар лајиһәсинин мүзакирә едилдији ичласында јазылмышдыр. Гыса мәктуб бу мәсәләнин мүзакирәсинин башга вахта кечирмәк һаггында Костеловскајанын тәклифинә чавабдыр. — 296.

305 В. И. Ленин катибә бу тапшырығы өзүнүн Јужа кәнди болшевик тәшкилатынын нүмәјәндәси фәһлә Борзову гәбул етмәси илә әлагәдар јазмышды; Борзов Јужа тохучулуг фабрикинә әрзаг јардымы көстәрилмәсини хаһиш етмишди.

Тапшырыг Халг Комиссарлары Совети сәдринин бланкында јазылмышдыр. Елә һәмин бланкда, көрүнүр, артыг Мүдафиә Шурасынын ичласында Ленин Н. П. Брүханова сорғу јазмышды (бах: сонрақы сәнәд). — 297.

306 Бу тапшырығы В. И. Ленин Н. П. Брүхановдан белә бир чаваб алдыгдан сонра јазмышдыр ки, Јужа тохучулуг фабрикинә әрзаг јардымы көстәрилмәсинин мүмкүнлүјү ертәси

күн Халг јоллар комиссарлығы илэ мүшавирэдэ мүэјјәнлэшдирилэчүкдир.

Еһтимал ки, катиб елэ һәмнин ичласда Борзовун гәбул едилмәси барэдэ Брухановла шәртләшмишди, белә ки, сәнәдин үзәриндә Брухановун гејдә вар: «күндүз саат 3 үчүн гысача мәктубла мәним јаныма көндәрини» (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм институтунун Мәркәзи партија архивы). — 298.

- 307 В. И. Ленин тәрәфиндән Халг әрзаг комиссарлығы коллекијасынын үзвү А. И. Свидерскинин гыса мәктубу үзәриндә, көрүнүр, Халг Комиссарлары Советинин ичласында јазылмышдыр. Свидерски јазмышды ки, Халг әрзаг комиссарлығында белә бир мәсәлә музакирә едилмишдир: Украина илэ сәрһәд бүтүнмү, јохса јалныз нормалашдырылмамыш әрзаг мәһсулларынын сәрбәст апарылмасы үчүн ачыг сајылсын.

Украјнанын азад олмуш рајонларында әрзаг ишинин тәшвили 1919-чу илин әввәлһәриндә чох мүһүм әһәмијјәтә малик иди. Ленин бу мәсәләјә бөјүк диғгәт верир, хусусилә Украина Халг әрзаг комиссарлығына башчылыг етмәли олан А. Г. Шлихтерин Украинаја јола дүшмәсинин сүр'әтләндирилмәсини тәклиф едирди. 1919-чу ил февралын 25-дә Леңин Г. Л. Пјатаковун Украинада әрзаг еһтијатлары һағгында мәһлүмат вердији телеграмы үзәриндә јазмышды: «Шлихтерә, сәфәринин ләнкимәсиндән сон дәрәчә наразы олдуғуму әләвә етмәклә вермәк» (А. Шлихтер. «Зәһмәткешләрин мүәллими вә досту». М., 1957, сәһ. 55). РК(б)П МК 1919-чу ил февралын 19-да вә мартын 11-дә Украинада әрзаг сijasәти һағгында хусуси гәрарлар гәбул етмишди (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 37-чи чилд, сәһ. 568, 680—681). — 298.

- 308 Халг Комиссарлары Советинин катиби Л. А. Фотијева В. И. Ленинә мурачият едәрәк ХКС Катиблијинә Халг Комиссарлары Советинин Ишләр идарәси јанында әмәкдашлар коллективни бүросунун тәклиф етдији јени әмәкдаш гадынын ишә гәбул олунмасыны хаһиш етмишди. ХКС-нин ишләр мүдирин В. Д. Бонч-Брујевич «Совет мүәссисәләриндә гоһумларын бир јердә ишләмәсинә јол верилмәмәси һағгында» декретә истинад едәрәк, ишә гәбулун әлјјинә чыхмышды (тәклиф олунач әмәкдашын бачысы ХКС-дә ишләјирди). Фотијева бу барэдә Ленинә јазмышды ки, коллективин тәклиф етдији әмәкдаш «чох гијмәтли ишчидир вә бизә мәһз ону көтүрмәк сәрфәлидир... Декретдән кәнара чыхмаг олмазмы?» Бу гыса мәктублар да Ленин тәрәфиндән бунунла әләғәдар јазылмышдыр. — 298.

- 309 Бу сәнәд В. И. Ленин тәрәфиндән Полша сосналист партијасы (ППС) Мәркәзи фәһлә комитәсинин РК(б)П МК-ја мәктубунун үзәриндә јазылмышдыр. Бу мәктубун үчүнчү бәндиндә мүбәһисәли әразиләрда вә илк нөвбәдә Литва вә Бело-

русијада јашајан аһалиннин өз мүгәддәратыны тә'јин етмәси әсазында Полша илә сәрһәд мәсәләсини һәлл етмәк арзусу билдирилмишди. Ленинин тәклифи РК(б)П МК тәрәфиндән гәбул олунмуш вә Полша һөкүмәтинин фөвгәл'адә нүмајәндәси А. Ј. Вейтсковскијә К. В. Чичеринни мәктубунда әксини тапмышды (бах: «ССРИ-нин харичи сijasәтинин сәнәдләри», II чилд, 1958, сәһ. 105—106). — 299.

- 310 Саритсын мәнзил шө'бәсини ишчиси В. В. Першкова Ленинин бир китабчадан чыхарылмыш портретини ејбә-чәрләшдирдијинә көрә һәбс олунмушду. Саритсын миһис мән-тәгәләриндән бирини рәиси В. С. Усачов вә гызыл әскәр Минни Ленинин адына көндәрликләри телеграмларда Перш-кованын азад олунмасыны хәлиш етмишдиләр. Ленин Мин-нин телеграмы үзәриндә катибә тапшырыг јазмышды: «Фөв-гәл'адә комиссија сәдринин чавабы кәләндә мәнә хатырлат-маг (бүтүн материалы исә *сонра* фелјетончулара вермәк)» (Ленин мәчмуәсинин XXIV китабы, сәһ. 172). — 299.
- 311 Дәрч олунан гыса мәктуб В. И. Ленин тәрәфиндән Халг Ко-миссарлары Советинин ичласында Дөвләт нәзарәтинин јени-дән тәшкили һаггында мәсәләсинин мүзакирәси заманы јазылмышдыр; Халг маариф комиссарлығы коллекијасынын үзвү Ф. И. Калинин Халг маариф комиссарлығы шө'бәләри-нин јенидән тәшкилини вә штатларынын ихтисарыны кечирән нәзарәт-штат комиссијасынын сәдри иди. һәмни дөврдә баш-га мүәссисәләрдә дә бу чүр иш апарылырды. — 299.
- 312 Халг Комиссарлары Советинин ичласында јазылмышдыр. — 300.
- 313 А. Л. Колегајев чаваб телеграмында хәбәр вермишди ки, Москваја әрзагла үч маршрут гатары јола салынмышдыр. Телеграмда һәмчинин әрзаг топланмасынын кедиши һаггында мә'лумат верилир вә көстәрилирди ки, тәдарүкү сүр'әтләндир-мәк үчүн әлава олараг мәркәздән фәһләләр вә мәс'ул әрзаг ишчилләри көндәрмәк لازمдыр. — 300.
- 314 1919-чу ил јанварын 29-да Вјатка губернијасы Сарапул гәза Советләринин II гурултајы Москва вә Петрограда һәдијјә олараг, гәзанын бүтүн кәндләриндә тахыл топланмасы һаг-гында гәрар гәбул етмишди. Гурултај гәрара алмышды: Москва үчүн 40000 пуд тахылы «өзүмүз апараг вә бизим әзиз вә севимли рәһбәримиз јол. Ленинә верәк». В. И. Ленин дәрч олунан гыса мәктубу Сарапул кәндлиләринин тахыл ешелонуну мүшәјнәт едән нүмајәндә һеј'әтини гәбул етмәси илә әлағәдар јазмышды. Көрүнүр, гыса мәктуб сәнәддә көс-тәрилдијн кими, 1919-чу ил мартын 12-дә дејил, мартын 11-дә јазылмышдыр.

Ленин өзүнүн Сарапул кэндлилэринин нүмајэндэ һеј'әти илэ сөһбәти һаггында 1919-чу ил мартын 13-дә Петроград Халг евиндәки митингдә данышмышдыр (бах: Әсәрлери, 5-чи нәшри, 38-чи чилд, сәһ. 33—35). — 300.

- 315 Л. Б. Красин Ленинни ғыса мәктубунун архасында јазмышдыр: «Ајларла истифадәсиз јатыб галан бу қағызын бурахылмасында Питерин инадла имтина етмәси шәксиз вә гәрәзли саботаждыр, тәкчә ону билмирәм Правбумун, Левбумун, јахуд һәр һансы дикәр бумун. 17/III. *Красин*». — 301.
- 316 Смоленск губернијасы Белск гәзасынын Алексејево кәндиндән олан кәндли Ј. Никитинин кәндлилэрин снјаси дәрнәјиндә рәһбәр тутулмаг үчүн зәрури олан декретлэрин вә дикәр материалларын кәндәрилмәси барәдә хаһиш илэ әлағәдар јазылмышдыр. — 302.
- 317 Сәнәддә А. Г. Шлихтерни гејди вар: «1919-чу ил мартын 19-да Москвада 8-чи партија гурултајынын ичласында алмышам». Һаггында ғыса мәктубда данышылаш «МК-нын директивиз» РК(б)П МК-нын 1919-чу ил мартын 11-дә гәбул етдији Украјнада әрзаг снјасәти һаггында гәрарыдыр (бах: А. Шлихтер. «Зәһмәткешлэрин мүәллим вә досту». М., 1957, сәһ. 57—59). — 302.
- 318 Сәнәддә ҮРМИК катпби А. С. Јенукидзеин дәркәнары вар: «Бу күнә Питерә гәдәр ики билет вермәк. А. *Јенукидзе*. 22/III» (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм институтунун Мәркәзи партија архиви). — 303.
- 319 Г. И. Петровскијә бу тапшырығы В. И. Ленин Вологда губернијасы Кадниковск гәзасынын Корбанг волосту кәндлилэриндән волост ичрајјә комитәсинин ортабаблара дүзкүн мүнәсибәт бәсләмәмәси барәдә шикәјәт алмасы илэ әлағәдар вермишдир. Ленин тапшырығы Н. К. Крупскајанын әли илэ јазылмыш ашағыдакы телеграмын лајһәси үзәриндә јазмышды: «Вологда губернијасы Кадниковск гәзасынын Корбанг волост Советинә. Ләнкимәдән бүтүн кәндләрдә, јалныз ачыгашкар голчомаглары чыхмагла вә орта кәндлини сечкиләрә чәлб етмәклә, Советә сечкиилэрин снјаһыларыны тәртиб един. Снјаһылар тәртиб олунан кими Советә тәкрар сечки тә'јин един. Јохлама апарылачагдыр. Снјаһыларын дүзкүн тәртиб едилмәсиндә тәгсиркар оланлар мәс'улијјәтә чәлб едиләчәкләр» (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм институтунун Мәркәзи партија архиви).
- В. И. Ленин бундан аз сонра, Халг дахили ишләр комиссарлығы коллекијасынын үзвү А. Г. Правдинин Вологда кәндлилэринин шикәјетини кәтирән У. П. Мостаковаја гаршы кобуд мүнәсибәтиндән хәбәр тутараг Петровскијә јазмышды: «...Правдинин абрыны вермәк ләзимдыр. Сяз ону

башлы-башына бурахмајын, нэзарэт алтына алын, онда сә-
фәһчәсинә «һөкм етмәјә» мејл вар. Буна сон гојмаг лазым-
дыр» (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм институту-
тунун Мәркәзи партија архиви). — 303.

320 Бу телеграмын јазылмасына В. И. Ленинни 5-чи ордунун си-
јаси шөбә мүдири В. Н. Кајуровдан алдығы телеграм сәбәб
олмушдур; Кајуровун телеграмында ағвардијачы гошунла-
рын Уфаны тутмасы вә 5-чи ордунун ағыр вәзијјәти һаггы-
да мә'лумат верилмишди. Ејни заманда Кајуровун телегра-
мында белә бир инам билдирилирди ки, әкәр «шүурлу,
тәлим көрмүш гүввәләр» көндәриләрсә, «дүшмән әзиләчәк-
дир». — 303.

321 Һәммин телеграмы В. И. Ленин Јарославл истеһлак чәмијјәт-
ләри иттифагы идарә һеј'әтинин телеграмыны алмасы илә
әлагәдар јазылшыдыр. Идарә һеј'әти хәбәр вермишди ки,
Ростов гәзә әрзаг комиссары Вишневски Ростов шәһәриндә
вә гәзәда губернија әрзаг комитәси тәрәфиндән тәсдиғ олун-
муш кооперативләр шәбәкәсини инкар едән вә гәзанын инзи-
бати чәрчизәси дахилиндә јени шәбәкә јарадан әсаснамә чы-
хармышдыр. Телеграмда иддиә олунурду ки, бу әсаснамә
Ростов кооперасијасыны дүзкүн бөлкү үчүн техники апарат
кими мәһвә мәһкум етмишди. — 304.

322 Ј. А. Јефимованын телеграфла шикајәти В. И. Ленин тәрә-
финдән 1919-чу ил мартын 28-дә алынмышды. Ленин бу ши-
кајәтә чаваб оларағ Череповетс губернија ичрайјә комитәси-
нә телеграф сорғусу көндәрәк Јефимованын телеграмынын
мәтнинин алтында гејд етмишди: «телеграм 29/III-да көн-
дәрилмишди». — 304.

323 Дәрч олунаң гыса мәктуб В. И. Ленин тәрәфиндән Черепо-
ветс гәзасы Јагановск волостунун вә Череповетс губернија-
сынын бир грул вәтәндашындан онун адына кәлмиш. әризә
илә әлагәдар јазылмышдыр; бу әризәни Москваја силарын
нүмәјәндәси В. Бахвалов кәтирмишди. Әризәдә 1915-чи илдә
тлкинтісинә башланмыш мәбәддиң инішасыны гуртармаға
ичазә верилмәси хаһиш едилмишди. — 305.

324 Тула губернија ичрайјә комитәсинин сәдри Г. Н. Камински
фәһләләрин ағыр әрзаг вәзијјәти вә әмәк һаггы вермәк үчүн
пул нишанларынын чатышмамасы илә әлагәдар оларағ Тула
силаһ вә патрон заводларындәкы һәјәчанлар һаггында мүс-
тәгим хәтлә мә'лумат вермишди.

Бу мәсәлә барәдә бах: һабелә бу чилд. сәнәд 511 вә
Ленин мәчмуәсинин XXIV китабы, сәһ. 7 вә 9. — 306.

325 Халғ Комиссарлары Совети 1919-чу ил апрелин 5-дә халғ
әдлијјә комиссары Д. И. Курскинин мә'рузәсинә әсасән ХКС

ичласларынын регламентинн тэсдиг етмишди; регламентдэ В. И. Ленинин бүтүн тэклифлэри нэзэрэ алынмышды. — 307.

- 326 Рязан губернијасы Скопинск гээсасы кэндлилэриннэ чаваб В. И. Ленин тэрэфиндэн гээсэ мәшвэрэтчи гурултајынын тапшырыгы илэ әлагәдар јазылмышдыр; тапшырыгда кэндлилэр таванасы орта вә ортадан ашәгы олан кэндлилэрдән алынан фөвгәл'адә ингилаби веркиннн азалдылмасы һаггында, иш атларынын вә сағмал инәкләрнн сәфәрбәрлијә алынмасынын ләғв едиlmәсн, кәндли тәсәррүфаты үчүн сахланылан тахыл нормасынын артырылмасы һаггында вә башга мәсәлэләр гөјмушдулар. — 308.
- 327 «Бирдәфәлик фөвгәл'адә ингилаби верки алынмасына мүнәсибәтдә ортабаб кэндлилэрә күзәштләр һаггында» декрет 1919-чу ил апрелин 9-да ҮРМИК-нн ичласында гәбул едиlмишди; апрелин 10-да декрет «Известия ВЦИК»-дә дәрч олунмушду. — 308.
- 328 В. И. Ленин Скопинск гээсасы кэндлилэриннэ башга мәсәлэләр барәдә чаваб тәртиб едиlmәсиндән ланышыр (бах: әввәлки сәнәд). — 308.
- 329 Шәкәр сәнајесиндә кәнд тәсәррүфатында чалышан зәһмәткешләрнн һәмкарлар, иттифагынын Үмумрусия гурултајынын нүмајәндә һеј'әтиндән сөһбәт кедир. — 309.
- 330 В. И. Ленин бу мәктубу Соколники мешә мәктәбнннн тәсәррүфат һиссә мүдирн Ф. И. Бодровла сөһбәти илэ әлагәдар јазмышдыр. В. И. Ленинин 1919-чу ил апрелин 7-дә Кремлин комендантына јазмыш олдуғу гыса мәктубу сахланмышдыр: «Буну тәгдим едән јол. Филипп Ильич Бодрову Кремлә вә Халг Комиссарлары Советинә бурахмағы хаһиш едирәм. ХҚС Сәдри В. Улјанов (Ленин)» (Ленин мәчмүәсиннн XXIV китабы, сәһ. 288).
- Бодров һаггында бах: һабелә бу чилд, сәнәд 555. — 309.
- 331 Һәмни дөврдә В. Л. Панјушкин Шимал-Гәрб чәһһәсиндә иди. Колчак гошунларынын һүчуму илэ әлагәдар Панјушкиннн дәстәси Шәрг чәһһәсинә јолланмышды.
- Бах: һабелә бу чилд, сәнәд. 512. — 310.
- 332 В. И. Ленинин Бела Куна радиограмлары 1919-чу ил апрелин 7-дә Мүнхендә Совет республикасы е'лан олунмасы һаггындакы хәбәрлә әлагәдар кәндәрилмишди. Һәмни күнләрдә Москвада һәлә мә'лум дејилди ки, Мүнхендә Совет республикасы алман сосиал-демократларынын вә Алманијанын сентрнст Мүстәгил сосиал-демократ партијасынын лидерләри тәрәфиндән е'лан олунмушдур; онлар белә бир маневрин көмәји илэ фәһләләри алдатмағ вә Советләрнн һакимијјәти идәјасынны онларын көзүндән салмағ истәјирдиләр. Баваријада

Совет республикасы е'лан етмөк үчүн һәлә шәрант јетишмә-
дији бир вахтда Баварија коммунистләри бу фитнәкар ојун-
да иштирак етмөкдән бојун гачырмышдылар. Коммунистләр
Совет республикасы е'лан етмәјин һәгиги мә'насыны күтләләр
рә изаһ едир, пролетариаты әксингилабла мүбаризә үчүн бир-
лијә чағырылдылар.

1919-чу ил апрелин 13-дә, Баварија әксингилабы һакимиј-
јәти әлә кечирмәјә чәһд етдији вахт Мүнхен күчәләриндә
шиддәтли мүбаризә гызышмыш, бу мүбаризә фәһләләрин
гәләбәси илә гуртармышды. Апрельн 13-дә ахшам ингилаби
фабрик-завод комитәләринин вә әскәр Советләринин јығын-
чағында Фәалијјәт комитәси јарадылмышды; комитә јени
Совет һөкүмәти — Баварија коммунистләринин лидери Јев-
кени Левине башда олмагла Ичрайјә комитәси сечмишди;
һөкүмәтин тәркибинә «мүстәгилләр» дә дахил олмушдулар.
Баварија Совет республикасы һөкүмәти буржуазијаны тәрк-
силаһ етмәјә, Гызыл Орду јаратмаға, банклары миллиләшдир-
мәјә, мүәссисәләрдә фәһлә нәзарәти гојмаға, әрзаг ишһини саһ-
мана салмаға башламышды.

1919-чу ил апрелин 27-дә Ленин «Баварија Совет респуб-
ликасына тәбрик» јазмышды; тәбрикдә Баваријанын ингила-
би һөкүмәтинә һакимијјәт башына кечән пролетар партијасы-
нын конкрет фәалијјәт програмы олан мәсләһәтләр вермиш-
ди (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 38-чи чилд, сәһ. 356—357).

Баварија Совет республикасынын дахили вә харичи вә-
зијјәти ағыр иди. «Мүстәгил соснал-демократларын» нүма-
јәндәләри Совет республикасы елә илк чәтинликләрә дүшән
ким хәјанәткар сijasәт јеритмәјә башламышдылар. Апрельн
ахырларында «мүстәгилләр» коммунистләрин рәһбәр вәзифә-
ләрдән кетмәсинә наил олмушдулар. Әксингилаб бу вәзијјәт-
дән истифадә едәрәк һүчума кечмишди. Мајын 1-дә ағварди-
јачы һиссәләр Мүнхенә дахил олмуш вә үчкүнлүк инадлы дө-
јүшләрдән сонра шәһәри әлә кечирмишдиләр. — 310.

333 Бу телеграм В. И. Ленин тәрәфиндән 6-чы ордунун һәрби ко-
миссары Н. Н. Кузминин 1919-чу ил 8 апрел тарихли телег-
рамларына чаваб олараг јазылмышдыр; бу телеграмларда ин-
килис кенералы Ајронсајдын һәрби әсирләри дәјишдирмәк
барәдә тәклифи һаггында мә'лумат верилмишди. Н. Н. Куз-
мин данышығлар апармаг үчүн сәләһијјәт верилмәсини хәһиш
етмишди. — 311.

334 Халг дахили ишләр комиссарлығы коллекијасынын үзвү
С. К. Минин мүстәгим хәтлә телеграмында В. И. Ленинә
Тула һәрби заводларында вә дәмир јолу е'малатханаларында
төтилләрин ләғви һаггында мә'лумат вермишди. Телеграмда
Халг әрзаг комиссарлығы хәтти илә Тула заводлары фәһлә-
ләринин вахтында вә мүнтәзәм тәһһиз олунмасынын вә фәһ-
ләләрин һаггынын өдәнилмәси үчүн Халг малијјә комиссарлы-
ғынын пул кәтирилмәсини сүрәтләндирмәсинин зәрурилијин-
дән данышылырды.

Ленин Мининин телеграмынын мәтнi үстүндө жазмышды: *«МК-нын Тәшкилат Бүросуна»*. — 312.

335 Бу тапшырыг В. И. Ленин тәрәфиндән П. А. Красиковун гыса мәктубунун архасында жазылмышдыр; Красиков Тройтсе-Серкијева лаврасында әһалинин нүмајәндәләринин, һәкимләрин, раһибләрин вә башгаларынын иштиракы илә «мүгәддәс чәсәдләрин» ачылмасы һаггында мәлүмат вермишди. Красиков жазмышды ки, тезликлә ачылышын протоколу вә кино ленти һазыр олачагдыр. — 313.

336 Бу телеграмы В. И. Ленин 1919-чу ил апрелин 12-дә А. М. Горкидән алдығы телеграмла әлагәдар жазмышдыр. Горки өз телеграмында Малоарханкелсдә әдиб И. Волнынын һәбс едилмәсинин хәбәр верәрәк Лениндән «Һәбсин сәбәбләринин гәрәзсизликлә тәһгиг олунмасы вә назарәт алтында азад едилмәси һаггында» телеграм вермәсини хәһиш етмишди; Горки жазмышды: «Онун сүјәси лојаллығына мәнәдә шүбһә јохдур».

Бах: һабелә Ленинин Горкијә 1919-чу ил 14 апрел тарихли телеграмы (бу чилд, сәһ. 516). — 313.

337 Гыса мәктубда В. И. Ленинин «Совет һакимијјәтинин мүвәф-фәғијјәтләри вә чәтиликләри» (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри. 38-чи чилд, сәһ. 43—81) әсәринин ајрыча китабча шәклиндә чәп едилмәси үчүн Петроград Советинин мәтбәәсиндән алдығы гоңорардан данышылыр. — 313.

338 Телеграм Л. С. Сосновскинин В. И. Ленинә мәктубу илә әлагәдар көндәрилмишди. Мәктубда хәбәр верилирди: «Тула гәзә Совети мартын икинчи јарысында сәпинин тәшкилине дәһр гәзә гурултајы чағырмышдыр. Әввәлчә (биздә гәбул олулдуғу кими) топланмыш коммунистләрин адындан Ленинә тәбрик телеграмы көндәрмәји тәклиф етдиләр. Нүмајәндәләр билдирдиләр: телеграмы мәминуніјјәтлә көндәрәрик, ләкин разы дејилик ки, биз коммунистләрик. Коммунист олмағы арзу етмирик. Чох да ки, кимсә өзүнү адландырыр!! Бунун үстүндә гурултај, әксингилаби гурултај кими дағдылды. 200-ә гәдәр гәзәбләнмиш, тәһгир олунмуш адам гәзәјә сәпәләнди. Буну мәнә дәгиг јохламағы вәд едән бир јолдаш демишдир. Бәлкә, бу гурултај һаггында сорушасыныз?»

Апрелин 23-дә Ленин Тула гәзә ичраијјә комитәси сәдринин бу иш барәдә илкин изаһатлар олан телеграмыны алмышды. Бах: һабелә гурултајын иштиракчылары П. Р. Медведев вә И. А. Мелниковун хәтирәләри («Октјабрын наһијјәтләри белә мөһкәмләнирди» [Тула], 1960, сәһ. 252—254). — 314.

339 1919-чу ил апрелин 11-дә «Известия ВЦИК»дә мәркәзи губернијаларын өзкә әмәјини истисмар етмәјән, 1886—1890-чы

иллэрдэ догулмуш фэйлэ вэ кэндлилэринин Гызыл Ордуја һәрби хидмэтэ чағырылмасы һаггында ХКС-нин декрети дәрч олунмушду. Г. Ж. Зиновьевин телеграмында хәбәр верилмишди ки, Петроград коммунистлэринин жыгынчагы үмуми сәфәрбәрликдән алава, партија үзвлэринин 20%-ә гәдэрини сәфәрбәр етмәји гәрара алмышдыр. — 316.

- 340 Есерлэрин Украина һөкүмәти тәркибинә дахил едилмәсиндән сөһбәт кедир. Бу мәсәлә барәдә бах: һабелә Х. Г. Раковскајә 1919-чу ил 25 апрел тарихли телеграм (бу чилд, сәнәд. 335). — 316.
- 341 П. Ж. Дыбенконун команданлыг етдији Крым истигамәти гошунларынын Крым жарымадасынын ичәриләринә доғру һүчүмундан сөһбәт кедир. һүчүмә, кечмәк сәһв иди, белә ки, һүчүм едән һиссәләр Перекоп районунда әсас гүввәлөрдән ајры дүшә биләрдиләр, бундан алава, һәмнин вахт әсас стратегия истигамәтдә — Донбас вә Ростова һүчүм үчүн максимум гүввә чәмләшдирмәк зәрури иди (бу барәдә бах: гејд 351). — 317.
- 342 Ф. Е. Дзержинскијә тапшырыг В. И. Ленин тәрәфиндән Чернигов губернијасы Почепск гәзасы кәндлилэринин нүмајәндәлэри Н. Д. Горелов вә П. И. Новиковун Халг торпаг комиссарлығындан Ленинә кәндәрилмиш мәктубунун сурәти үзәриндә јазылмышды. Јерли һакимият органларынын сунистиғадә етмәләриндән шикајәт үчүн Москваја кәлмиш вә Лениннин гәбулунда олмуш Горелов вә Новиков јазырдылар ки, онлар евә гајыдандан сонра тәғибләрә мә’руз галмыш вә һәтта һәбс едилмишдиләр. — 317.
- 343 В. И. Ленин Чәнуб чәһһәсинин архасында, јухары Донујә Вешенскаја вә Казанскаја станицалары районундакы антисовет гијамыны нәзәрдә тутур. Гијам, о дөврдә казакларын кечирдији тәрәддүдлэрин иғадәси олду. Бунунла јанашы, гијамын сәбаби һәм дә јерли совет органларынын јол вердији чидди сәһвләр — казакларын әксингилаби һиссәси илә бирликдә станицалардан бәзи әмәкчи казакларын да сүржүн едилмәси, күлли мигдарда һәбсләр вә и. а. иди. Республика Ингилаби һәрби Шурасына вә Чәнуб чәһһәси команданлығына директивләриндә Ленин үсјанчыларын һүчүм едән Деникин гошунлары илә бирләшмәк тәһдүкәсини вә гијамын тезликлә јатырылмасынын вәчиблијини дәфәләрлә гејд етмишди. — 317.
- 344 Тамбов истеһлакчылар чәмвјјәтнинин ХКС-нин истеһлак коммуналары һаггында 1919-чу ил 16 март тарихли декретинин һәјата кечирилмәси барәдә Халг Комиссарлары Советинә телеграмы нәзәрдә тутулур. Халг Комиссарлары Советинин декретиндә вәһид бөлүшдүрүчү апарат јаратмаг мәгсәди илә шәһәрләрдә вә кәнд јерләриндә бүтүн истеһлак кооператив-

лэрини истейлак коммуналарында бирлэшдирмэк нэзэрдэ ту-
тулмушду. Тамбовдан алынмыш телеграмда хэбэр верилмиш-
ди ки, Тамбов истейлакчылар чэмијјэтинин 252 үзвү өз
ичласларында тичарэтин апарылмасыны дүзкүн саймышдыр
вэ «истейлакчылар чэмијјэтиник истейлак коммуналарына вер-
мэк истэмирлэр». — 318.

345 В. И. Ленинин сорғусуна чаваб олараг Гомел губернија ич-
райјјэ комитэси 1919-чу ил мајын 20-дэ мә'лумат вермишди
ки, велосипед Гомелдэ аггвардијачы үсјаны илэ элагэдар
е'лан олуимуш мүһасирэ вэзијјэти заманы рабитэни һәјата
кечирмэк үчүн алынмышдыр. Бунунла элагэдар Ленин һәмнин
мәсәләјэ даир икинчи телеграм јазмышды (бах: бу чилд,
сәһэд 580). — 319.

346 Бу телеграм 1919-чу ил апрелин 21-дэ баш командан
И. И. Ватсетисдэн вэ Республика Ингилаби Гәрби Шурасы-
нын үзвү С. И. Араловдан алынмыш телеграма чавабдыр;
онлар сорушмушдулар ки, Галитсија вэ Буковинаја ирәли-
ләмәјэ сијаси бахымдан нэ дәрәчәдә јол верилэ билэр вэ бу
ирәлиләмәдә гаршыја һансы вэзифә гојулур.

Ленин Ватсетисин вэ Араловун телеграмы үзәриндә јаз-
мышды: «Склјански јолдашын катибинә: эләвә олунаны (еһ-
тимал ки, Ленинин телеграмы нэзэрдә тутулур. — *Ред*) шиф-
рәләмәји вэ көндәрмәји, сонра архив үчүн ј. Склјанскијә
вермәји хаһиш едирәм» («ССРИ-дә вәтәндаш мүһарибәси
тарихиндән», 2-чи чилд, 1961, сәһ. 382). — 320.

347 В. И. Ленин дәрч олунаг телеграмы 1919-чу ил апрелин 23-дә
Јелетсдән (Орјол губернијасы) Горичев вэ башгаларынын
имзасы илэ телеграм алдыгдан сонра јазмышды; онлар бу
телеграмда Јелетс стансијасында онлардан алынмыш човда-
рын гәјтарылмасыны хаһиш едирдилэр. Горичев вэ онун јол-
дашлары телеграмда хэбэр верирдилэр ки, онлар сон дәрәчә
јохсул вэзијјәтдәдирлэр вэ човдары Можайск вэ Подолск гә-
заларына анчаг өз еһтијачлары үчүн апарырдылар. — 321.

348 Е. М. Склјанскијә тапшырыг В. И. Ленин тәрәфиндән баш
командан И. И. Ватсетисин РСФСР-ин һәрби вэзијјэти һаг-
гында 1919-чу ил 23 апрел тарихли јазылы мә'луматы үзә-
риндә јазылмышдыр. Ватсетис ваһид команданлыға табе
едилмәклә, совет республикаларынын һәрби гүввәләринин
бирлэшдирилмәсинин зәрурилијјини әсасландырыр, һәмчинин
Үмуми тә'лим системини мүвәггәти ләғв едиб, Үмуми тә'-
лимин 24 000 тә'лиматчысыны Шәрг чәһһәсинин еһтијат
һиссәләринин команда һеј'әтини мөһкәмләндирмэк үчүн сә-
фәрбәрлијә алмағы тәклиф едирди. — 322.

349 И. И. Ватсетисин јазылы мә'луматы үзәриндә С. И. Араловун
эләвә јазысы вар; Аралов Үмуми тә'лимин ләғв олун-

масынын үмумијјэтлэ әлејһинә чыхараг, Үмуми тә'лимин аичаг 50%-дән 75%-әдәк азалдылмасыны тәклиф едирди. — 322.

- 350 Вилна ағ полјаклар тәрәфиндән 1919-чу ил апрелин 21-дә тутулмушду. В. И. Ленинин, көндәрилмәсинин зәрурилијн һаггында данышдығы телеграм, Гәрб чәбһәснин баш команданына вә Ингилаби һәрби шурасына 1919-чу ил апрелин 24-дә јолланылмышды (бах: сонракы сәнәд). — 324.
- 351 РК(б)П МК, В. И. Ленин Донбас уғрунда мүбаризәнин чох бөјүк әһәмијјәтини нәзәрә алараг, Чәнуб чәбһәсинә көмәк етмәк һаггында Украина чәбһәснин командаһлығына вә Украина совет һөкүмәтинә дәфәләрлә директивләр вермишдиләр. Лакин Украинанын бә'зи рәһбәр ишчиләри (Н. И. Подвојски, В. А. Антонов-Овсејенко вә башгалары) јерлпчилик мәнафәји үзүндән Донбаса гошун көндәрилмәсини ләнкидирдиләр. Украина чәбһәсинин команданы Антонов-Овсејенко Донбасда Украина вә Чәнуб чәбһәләри арасында гојулмуш ајырычы хәттин дәјишдирилмәсини, бу рајонда фәалијјәт көстәрән гошунларын әсас һиссәсинин она табә олмасыны тәләб едир, чәбһәнин Донетс һиссәсинин мүһүм сажылмасы илә разылашмыр, Украина чәбһәси гаршысында Украинанын гәрбиндә вә чәнубунда даһа мүһүм вәифәләр дурдуғуну иддиә едирди. В. И. Ленин бу ләјһәни рәдд етмишди. — 326.
- 352 Пролетариат диктатурасы әлејһинә, Совет һакимијјәтинин сјасәти әлејһинә, Украинанын Совет Русијасы илә сјаси, тәсәрруфат вә һәрби иттифагы әлејһинә чыхан Украина есерләринин Јекатеринослав тәшкклатынын милләтчилик руһунда олан гәтнамәси нәзәрдә тутулур. — 326.
- 353 Украина есерләринин Јекатеринослав тәшкклатынын гәтнамәси үзәриндә (бах: әввәлки гејд) јазылмышдыр. Гәтнамәнин үзәриндә В. И. Ленин тәрәфиндән бә'зи сәтирләрин алтындан хәтт чәкилмиш вә јазылмышдыр: «*архивә, сахламалы*». — 327.
- 354 В. И. Ленинин ғыса мәктубу Е. М. Склјанскијә чавабдыр; о, хәбәр вермишди ки, Вјошенскаја вә Казанскаја станптсалары рајонундакы антисовет ғыямынын јатырылмасы үчүн бир күн сонра ики командир курсларынын һеј'әтини дә көндәрир. — 327.
- 355 Склјански В. И. Ленинин бу тәклифи барәдә сәнәдин үзәриндә јазмышды: «кадамлар, јохса һиссәләр?», бунула әләғәдәр Ленин гејд етмишди: «һиссәләр». — 327.
- 356 Г. Ј. Зиновјевә тапшырыг В. И. Ленин тәрәфиндән Халг әрзаг комиссарлығы коллекијасынын үзү В. Н. Јаковлеванын мәктубу үзәриндә јазылмышдыр; Јаковлеванын мәктубу Ук-

рајна вэтэндашларынын Петроград кооперативыннн онлара нормалашдырылмыш эрзаг верилмэсн һаггында эрзэсн барэдэ Ленинин соргусуна чаваб иди. Мэктубда хэбэр верилмишди ки, Украјна совет һөкүмэтиннн хәишн илэ Халг эрзаг комиссарлығы бу кооперативэ Украјнадан аз миңдарда нормалашдырылмыш эрзаг кәтирмәјә истисна олараг ичазэ вермишдир, лакин Петроград эмэк коммунасынын эрзаг комиссары А. Ј. Бадајев буна мане олмушдур. Јаковлева јазырды ки, бу, Бадајевин Халг эрзаг комиссарлығынын сәрәнчамларыны јеринә јәтирмәдијн биринчи һадисә дејилдир.

Бу мәсәлә барэдә бах: һабелә бу чилд, сәһәд 552.—329.

- 357 В. И. Ленин тәрәфиндән Ј. Б. Каменевин гыса мэктубуна чаваб олараг јазылмышдыр; Каменев тахылдан башга галан эрзаг мәһсулларынын сәрбәст дашынмасыны «асанлашдырмағы, буна бармагарасы бахмағы тәлгин етмәјн» тәклиф едир вә идиһа едирди ки, һәр һалда «нјунда биз буна кәлиб чыхачағыг». — 333.
- 358 В. И. Ленин тәрәфиндән гыса мэктуб коммунистләрин Калчака гаршы мүбаризәјә сәфәрбәрлијә алындығы вахт јазылмышдыр. Мэктуб партија үзвү М. М. Костловскајанын бу суалына чавабдыр: онун 2-чи ордунун сијаси шө'бә рәнси кими Шәрг чәһәсинә тәјинат алмасыны нечә баша дүшмәли. — 334.
- 359 Гызыл Ордунун Чәлүб чәһәсиндә әлә кечирдијн һәрби гәһи-мәгләрин ичәрсиндә бир нечә франсыз танкы да еар иди. 2-чи Украјна совет ордусунун команданлығы онлардан бирини тәбрик мэктубу илэ В. И. Ленинә һәдијјә көндәрмишди. — 334.
- 360 Баш су нәглијјаты идарәсинин сәдри Ј. Е. Рудзутака бу тапшырығы В. И. Ленин Баш су нәглијјаты идарәсинә Казандан кәлән телеграмын үзәриндә јазмышдыр. Телеграмда хэбәр верилмишди ки, ағвардијачы гошунларын тутдуғу Чистополда (Шәрг чәһәси) тахыл, мазут вә керосин јүкләнмиш бир нечә кәмпин, ағларын сүвариләри атәшә тутдуғуна көрә ордан чыхармаг мүмкүн олмашдыр. — 334.
- 361 11-чи орду Ингилаби һәрби шурасынын сәдри К. А. Мехоношинин телеграмы үзәриндә јазылмышдыр; телеграмда Шәрг чәһәсинә көндәрилмәк үчүн нәзәрдә тутулан 33-чү дивизијанын бир һиссәсинин һәштәрхән рајонунда сахланмасы хәһиш олунурду. Мехоношин хэбәр вермишди ки, бүтүнлүклә 33-чү дивизијанын көндәрилмәси вә вәд олунан әлавә гүввәләр кечикдијинә көрә 34-чү дивизијаны сүрәтлә тәшкил етмәјн мүмкүн олмашы Кизлјара һүчуму дајандырмаға, нефт олан Гурјев вә Ракушаны тутмадан имтиһа етмәјә мәчбур едәчәк вә базасыны итирмәк тәһлүкәси олан доһанманы чы-

хылмаз вәзијјәтә салачагдыр. Мехоношин јазырды: «Сәһра штабынын дәгиг сәрәнчамларынын олмамасы исә ордуну таманлә пис вәзијјәтдә гојур, бизн фәалијјәтсизликдә тәгсирләндирмәјә әсас верир». В. И. Ленин Мехоношинин телеграммында бир нечә јердә сәтирләрнн алтындаи хәтт чәкмиш вә гејдләр етмишдир (бах: Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабы, сәһ. 127—128). — 337.

362 Дәрч олуан гыса мәктубу В. И. Ленин А. Ј. Бадајевин Петроград фәһлә вә гызыл әскәр депутатлары Советинин сәдринә әризәсинин үзәриндә јазмышдыр. Бадајев өз әризәсиндә она гаршы иттиһамлары «Мәркәзин мүәјјән групунун фитнәси» кими изаһ едәрәк, Халг әрзаг комиссарлығынын сәрәнчамларыны јеринә јетирмәдији һаллара (бах: гејд 356) бәрәәт газандырыр вә беш күн мүддәтиндә ону Петроград әмәк коммунасынын әрзаг комиссары вәзифәсиндә дәјишмәјп халһиш едирди.—338.

363 1919-чу ил мајын 4-дә радио илә В. И. Ленинни адына Арктиканын танынмыш тәдгигатчысы, Норвеч ғлими Ф. Нансенин 1919-чу ил 17 апрел тарихли мәктубу алынмышды. Бу мәктубда Нансен Антантанын дөрд башлыча дәвләтинин (АБШ, Франса, Инкилтәрә, Италија) һөкүмәт башчыларына, өз мүрачһәтинин мәтнини вә онларын чавабларыны шәрһи етмишди; мүрачһәтдә Русијаја әрзаг мәһсуллары вә дәрманларла көмәк тәшкил етмәкдән өтрү комиссия јаратмаг тәклиф олуурду. Антанта дәвләтләри рәһбәрләринин (В. Вилсонун, Ч. Ллојд Чорчун, Ж. Клемансонун вә В. Орландонун) чавабында бу көмәк Русија әразисиндә һәрби әмәлијјатларын дајандырылмасы илә шәртләндирилмиш, ләкин бу шәртин Совет республикасына мүнәсибәтдә мүдахилә сијасәти јеридән дәвләтләр үчүн мәчбури олачағы көстәрилмәмишди. Көрүнүр, Нансен Антанта башчыларынын маневрләринин баша дүшмәмишди вә онларын ирәли сүрдүкләри шәртләрлә разылашдығыны билдирмишди. В. И. Ленин елә һәмин күн, мајын 4-дә К. В. Чичеринә бу мәсәләнин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун мүзакирәсинә верилдијини билдирәрәк Нансенә чавабын лајһиәсини һазырламағы тапшырмыш, империалистләри ифша етмәјинә зәрурилијини гејд етмишди.

В. И. Ленинни дәрч олуан мәктубунда Ф. Нансенә чаваб лајһиәләринә гејдләр вар. — 340.

364 Америка дипломаты У. Буллит Совет һөкүмәтинин Антанта өлкәләри илә, һәмчинин Русија әразисиндәки ағгвардијачы һөкүмәгләрлә сүһбәтләмәгә разы олачағы шәртләри ајдынлашдырмаг үчүн 1919-чу илнн мартында Совет Русијасына кәлмишди. Буллит вәситәсилә АБШ президенти Вилсондан вә Бөјүк Британија баш назирин Ллојд Чорчдан кәлән тәклифләр чатдырылмышды. Совет һөкүмәти тезликлә сүһбәтләмәсина чалышараг, тәклиф едилән шәртләрлә данышыгларла башламагә разы олмуш, ләкин бу шәртләрә мүһүм

дүзәлишләр етмишди (АБШ һөкүмәтинин нүмајәндәси Буллит вә РСФСР һөкүмәти тәрәфиндән ишләннib һазырланмыш сүлһ тәклифи лајиһәсинин мәтнинә бах: «ССРИ-нин хариҗи сijasәтинин сәнәдләри» мәҗмуәси, II чилд, 1958, сәһ. 91—95). Буллит Совет Русиясындан келәндән аз сонра Колчак Шәрг-чәһәсиндә бәзи мүвәффеҗијәтләр газана билмишди вә Совет дәвләтинин дармадағын едилчәјинә үмид бәсләјән империалист һөкүмәтләр сүлһ һаггында данышыглардан имтина етмишдиләр. Вилсон Буллитин кәтирдийи сәзиш лајиһәсини: дәрч етмәји гадаған етмиш, Ллојд Чорч исә парламентдә чыхыш едәрәк билдирмишди ки, Совет һөкүмәти илә данышыгларла онуи үмумијјәтлә әлағәси јохдур. — 342.

365 Ф. Нансенә чавабын лајиһәләринә Ленинни гејдләри 1919-чу ил 7 мај тарихли радиограмда бүтүнлүклә нәзәрә алынмышды (бах: «ССРИ-нин хариҗи сijasәтинин сәнәдләри», II чилд, 1958, сәһ. 154—160). Нансен тәрәфиндән ирәли сүрүлмүш план һәјата кечирилмәмишди. — 343.

366 Дондакы антисовет гијамын јатырылмасындан сөһбәт кедир (бах: гејд 343). — 344.

367 Дәрч едилән, о вахт Чәнуб чәһәсиндә Мүдафиә Шурасынын мүвәккили олан Л. Б. Каменевә телеграмы В. И. Ленин 1919-чу ил мајын 4-дә ағларын тутдуғу Луганскын итирилмәси һаггында хәбәри алмасы илә әлағәдар кәндәрмишди. — 344.

368 Директив мүстәғим хәтлә Јекатеринослава Л. Б. Каменевин катибинә верилмишди. Телеграмын әввәлиндә Каменевин катибинә В. И. Ленинни сәрәнчамы вар: «Ханниш едирәм Кнјевлә әлағә сахлајын, орада Раковскидә Камсневә чатачаг 2-вә ја чох телеграм вар» (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм институтуни Мәркәзи партија архиви). — 346.

369 Оренбургдан шәргдә мүдафиә олуна совет гошунлары ағ-казакларын тәзјиги алтында кери чәкилмиш вә шәһәрин једди километрлијиндә мөвгә тутмушду. — 347.

370 Фәрарилјә гаршы мүбаризә үзрә УРМИК-ин мүвәккили ки-ми Костромаја кәндәрилмиш А. В. Луначарски Костромада вә Кострома губернијасында ағыр әрзаг вәзијјәти һаггында мәлумат вермишди. — 351.

371 Атаман Григорјевин 1919-чу ил мајын әввәлләриндә Украинанын чәнубунда, Јекатеринослав вә Херсон губернијаларында совет гошунларынын архасында галхмыш әксингиллаби гијамындан сөһбәт кедир. Гијам Донетс һөвзәсиндәки совет гошунларынын чинаһына вә архасына вә Крымда олан 2-чи Украина ордусунун арха коммунистјаларына билаваситә

төһлүкэ жаратмыш, һәмчинин бүтүн Украјнада дәмнр јолу нәглијјатынын ишини чәгинләшдирмишди.

Үсјанын тезликлә јатырылмасына В. И. Ленин бөјүк әһәмијјәт верирди; ашағыда дәрч олунан бир сыра сәнәддә бу барәдә данышылып. Мајын 11-дән 24-дәк олан дөврдә Украјна ордуларынын гошунлары шәргдән, шималдан вә чәнубдан биркә зәрбә илә гијамчылары дармадағын етмишди.—351.

- 372 1919-чу ил апрелин 24-дә Халг Комиссарлары Совети «Тахыл истәһсал едән губернијалара вә Дон вилајәтинә көчүрмәнин тәшкили һаггында» декрет гәбул етмишди. РСФСР-ин шимал губернијалары кәндлиләринин вә фәһләләринин, өлкәнин чәнуб рајонларына көчүрүлмәси онларын әрзаг вәзијјәтини јүнкүлләшдирмәк үчүн вә ағвардијачы гијамларындан зәрәр чәкмиш јерләрдә кәнд тәсәррүфатыны бәрпа етмәк үчүн һәјата кечирилмишди.

Бу мәсәлә барәдә бах: һабелә Смоленск, Твер, Москва вә Рјазан губернија торпаг шө'бәләринә В. И. Ленин вә С. П. Середә тәрәфиндән имзаланмыш 1919-чу ил 21 мај тарихли телеграм (Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабы, сәһ. 144—145).— 351.

- 373 Мандатда дејилдији кими, Н. П. Брүханов «дөвләт әрзаг тәдарүкләрини күчләндирмәк, тәдарүк олукмуш мәһсулларын е'мал јерләринә, стансијалара вә көрүләрә дашынмасыны тәшкил етмәк вә бунларын сонра дәмнр јоллары вә су јоллары васитәсилә тө'јин едилмиш јерләрә уғурла дашынмасына имкан јарадылмасыны тәмин етмәк саһәсиндә» (Сов.ИКП МҚ јанында Марксизм-Ленинизм институтун Мәркәзи партија архиви) бүтүн тәдбирләри көрмәк үчүн Мүдафиә Шурасынын мүвәккили кими Украјнаја вә Кырма кәндәрилмишди.

А. И. Сви́дерски мандатын мәтнн лајиһәсинин үстүндә В. И. Ленинә јазмышды: «Коллекцја (Халг әрзаг комиссарлығынын коллекцјасы — *Ред.*) Брүханова һәмнин редакцијда вәсигә верилмәсини хаһиш едир. Әкәр Сиз е'тираз етмирсинизсә, онда мән күндәлијә дахил едим». Н. П. Брүханова мандат Ленинн әлавәси илә 1919-чу ил мајын 19-да Мүдафиә Шурасы тәрәфиндән тәсдиг олунмушду. — 353.

- 374 Шәрг чәһнәси Ингилаби һәрби шурасынын үзвләри С. И. Гусев, М. М. Лашевич вә К. К. Јуренев РК(б)П МҚ-ја телеграмда С. С. Каменевин Шәрг чәһнәсинин команданы вәзифәсиндә А. А. Самөјло илә дәјишдирилмәсинә е'тираз етмишдиләр. Телеграмда дејилирди ки, Республика Ингилаби һәрби Шурасы штабынын рәиси Ф. В. Костјаев ордуда әсассыз олараг командирләри дәјишдирп, Республика Ингилаби һәрби Шурасынын үзвү С. И. Аралов исә Костјаевин бу сәрәнчамларыны өз имзасы илә тәсдиг едир. 1919-чу ил мајын 25-дә

С. С. Каменев јенидән Шәрг чәбһәсинин команданы тә'јин едилмишди. — 356.

375 Бу телеграм Петроград алтында вәзијјәт вә чәбһәни мәһкәм-ләндирмәк үчүн зәрури олан тәдбирләр һаггында И. В. Стали-нин мүстәғим хәтлә верилмиш гыса мәктубларына чавабдыр.

Елә һәмин күн, 1919-чу ил мајын 20-дә Мүдафиә Шура-сынын ичласында Петроград чәбһәсинә көмәк үчүн әләвә гүв-вәләрини һәрәкәти һаггында Е. М. Склјанскинин мә'луматы динләнилмишди. — 356.

376 Бах: бу чилд, сәнәд 524.—357.

377 В. И. Ленинин бу телеграмы јазмасына 1919-чу ил мајын 20-дә саат 19.10 дәгигәдә онун адына алынмыш телеграм сәбәб олмушдур; алынмыш телеграмда хәбәр верилмишди ки, Ленинин гәбулунда олдугдан сонра Новгородда кәлмиш артел иттифагынын сәдри А. А. Булатов вә тә'лимат шә'бәсинин мүдирі Лјубимов һәбс едилмишләр.

Алынмыш телеграмда В. И. Ленин гејд етмишди: «*Ла-хын арајышлар* үчүн архивә. 20/V-да чаваб верилмиш-дир».

Ленинин әввәлки сорғусуна бах: бу чилд, сәнәд 567. — 358.

378 В. И. Ленин тәрәфиндән ашағыдакы фактла әләгәдар јазыл-мышдыр. Халг Комиссарлары Советинин Ишләр идарәсинә кәндлиләрдән Ф. Романовун (Јарославл губернијасы) вә И. Калининин (Москва губернијасы) јерли һакимијјәт орган-ларынын һәрәкәтләриндән шикәјәт әризәләри дахил олмуш-ду; әризәләрин мүәллифләринин фикринчә, бу органлар он-ларын атларыны дүзкүн олмајараг реквизиција етмишдиләр. Әризәләр белә ишләрә бахан хусуси комиссияја кәндәрил-миш, орадан зәрфин үзәриндә Ленини һиддәтләндирән јазы илә ХКС-јә гајытмышды: «Иш онсуз да чохдур, бош шејләр-лә мәшғул олмаға вахт јохдур». — 358.

379 1919-чу ил мајын 22-дә Рига кенерал Голтсун алман гошун-лары вә латыш аггвардијачылары тәрәфиндән тутулмуш-ду. — 360.

380 М. Ф. Фрунзе В. И. Ленинин телеграмынын арха тәрәфиндә јазмышды: «Сизин 22 мај тарихли телеграмыныза чаваб ола-раг ашағыдакылары хәбәр верирәм: «Оренбург барәдә Сизин тәләбнизинин маһијјәти бахымындан, мәним ихтијарымда олан васитәләрин имкан вердији һәр шеј едилмишдир. Мә'лумат вермәлијәм ки, бу васитәләр Оренбурга әсаслы көмәк үчүн вә бунунла ејни вахтда башлыча истигамәтдә, Уфа истига-мәтиндә вәзифәләри һәлл етмәк үчүн гәтијјән кифајәт дејил-дир. Лакин һәр һалда әсас истигамәтдә мәсәләнин һәллине-дәк Оренбургун өзүнүн әлдә сахланмасы үчүн көмәк кифајәт

гэдэр верилмишдир вэ сөн күнлэрин һадисэлэри дэ буну сүбүт едир. Һеса́б едирэм ки, Оренбургдан са́йсыз-һеса́бсыз үнванла́ра кедән хаһишлар хе́йли дэрэчэдэ Оренбургун сэрэнчамында олан гүввэ вэ васитэлэрдән дүзкүн истифа́дэ едэ билмәмэлэри илэ изаһ едилмәлидир. Вахтында ча́ваб вермәди-жим үчүн үзр истә́йирәм. Бу онунла изаһ едилир ки, Сизин телеграмыны́з алынан вахт мән ча́бһэдэ идим. Чәнуб группун команданы *Фрунзе*» («ССРИ-дә вәтәндаш муһарибәси тарихиндән», 2-чи чилд, 1961, сәһ. 195). — 361.

- 381 1919-чу ил ма́йын 26-да В. И. Ленин Воронеж губерни́ја һәрби комиссарлығынын үнванына (сурәти губерни́ја парти́ја комитәсинә) јени телеграм көндәрмишди. Телеграмда де́йлирди: «Тә́чили сурәтдә мә́лумат верин көрәк Чәнуб ча́бһәсинә неча коммунист көндәрмисиниз. Халг Комиссарлары Советини́н Сәдри *Ленин*» (В. И. Ленин. «Муһарибә́јә даир мә́ктублашма», М., 1957, сәһ. 133). — 362.
- 382 Телеграмын «Нә́зәрә алын» сөзләриндән «бурахма́йын» сөзү-нәдәк олан мә́тн В. И. Ленин тәрәфиндән јазылмышдыр. Телеграмын биринчи һиссәси маки́нада јазылмыш мә́тндән ибарәтдир. Көрүнүр, К. В. Чичерин тәрәфиндән јазылмышдыр, белә ки, сәнәдин јанында Чичерини́н тыса мә́ктубу вар: «Јол. Лени́н. Телеграмын ла́йһәси; разылыг һаггында ча́ваб вермәк хаһиши илэ». Сонунчу ифа́дәни дэ о јазмышдыр: «Бунлар истисна тә́шкил едир: Чин фәһлеләри, пранлылар, мә́кзәзин сэрәнчамы илэ бурахылаңлар». — 363.
- 383 Александри́ја вэ Знаменка атаман Григорјевни́н әксингилаби ги́жамынын мә́ркәзләри иди. Григорјевни́н штабынын јерләш-ди́ји Александри́јаја совет гошунлары 1919-чу ил ма́йын 22-нә кечән кечә һүчумла дахил олмушдулар. — 363.
- 384 Елэ һәмин күн, 1919-чу ил ма́йын 28-дә Украина Халг Ко-миссарлары Советини́н сәдри Х. Г. Раковски́јә мүстәгим хәтлэ В. И. Лени́нни, Н. Н. Крестински́нни вэ Л. Б. Каменевни́н имзалары илэ даһа бир телеграм көндәрилмишди; теле-грамда РК(б)П МК-нын гәрарынын там мә́тн верилмиш вэ онун һә́јата кеңирилмәсинә даир конкрет тәдбирләр нә́зәрдә тутулмушду (бах: Ленин мә́чмүәсини́н XXXIV китабы, сәһ. 153). — 366.
- 385 1919-чу ил ма́йын икинчи јарысында Чәнуб ча́бһәсиндә вә-зи́јәт кәскин сурәтдә пиләшмишди. Ма́йын ахырларында Миллерово јахынлығында совет гошунларынын ча́бһәси ја-рылмыш, бу, Чәнуб ча́бһәси һиссәләрини́н кери чәкилмәсинә сәбәб олмуш вэ деңкиңчиләрә јухары Дон станитсаларын-дакы ги́јамчы казакларла бирләшмә́јә имкан вермишди. — 370.
- 386 РК(б)П МК-нын Тә́шкилат Бүросуна көндәрилмиш «Ху́рафа-та жүзәңг» башлыглы мә́ктубда Ј. М. Ярославски́ Тә́шкилат

Бүрсунун үзвлэриндэн сорушурду ки, дини мэрасимлэрдэ иштирак едэн шэхслэрин партијада галмасы мүмкүндүрмү.— 371.

387 Украина һәрби ишчилэринин 2-чи Украина ордусундан, 8-чи вэ 13-чү ордулардан, Чэнуб чэбһэсинэ табе олан Донбас чэбһэси Ингилаби һәрби шурасы жаратмаг планындан сөһ-бөт кедир; бу план маҗын 31-дэ Мүдафиэ Шурасынын мүвәк-кили тәрәфиндэн Харковдан телеграфла В. И. Ленинэ хәбәр верилмишди. — 374.

388 1919-чу ил маҗын 27-дэ ХКС тахыл тәдарүкүнүн вәзијјәти вә јени мәһсула гәдәр әрзаг кампанијасы планлары һаггында Халг әрзаг комиссарлығы коллекијасынын үзвү А. И. Сви-дерскинин мәрузәсини динләмишди. Халг Комиссарлары Совети Свидерскинин мәрузәсини мәгалә шәклиндә дәрч ет-мәји, һәмчинин бу барәдә радио илә харичә рәғәмләр олан ғыса мәлүмат вермәји гәрәра әлмышды.

Қатибә тапшырығы В. И. Ленин һазырланмыш радио мә-лүматынын мәтнин үзәриндә јазмышды; бу мәлүматда гејд олунмушду ки, сон дәрәчә әлверишсиз шәраитә (малларын олмамасы, пулун гијмәтдән дүшмәси, даһа бол тахыл верән рајонларын агвардијачылар тәрәфиндән тутулмасы) бахма-јараг, тахыл тәдарүкү 1919-чу илдә әвәлки илдән даһа мү-вәфғәгијәтлә кедир; әхәр 1917-чи илин нојабрындан 1918-чи илин августунадәк, он ај әрзиндә совет әрзаг органлары 28 милјон пуд тахыл тәдарүк етмишдиләрсә, 1918-чи илин августундан 1919-чу илин апрелинадәк, доғгуз ај әрзиндә 102 милјон пуд тәдарүк олунмушдур. Радио мәлүматында дејилрди ки, Советләр Республикасынын әрзаг органлары «әһалинин ачылыг әзабларыны јүнкүлләшдирә» билмишләр «вә буна көрә дә кәләчәјә руһ јүксәклији илә бахырлар» (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм институтунун Мәркәзи партија архиви).

А. И. Свидерскинин «Әрзаг сәһәсиндә ән јахын вахтларда нә көзләнилір» мәгаләси 1919-чу ил ијунун 3-дә вә 4-дә «Известия ВЦИК»дә дәрч олунмушду. — 374.

389 Бу телеграмда Гәрб чэбһәсиндәки вәзијјәтдән вә бир тәрәф-дән Гәрб чэбһәси Ингилаби һәрби шурасынын үзвү А. И. Оку-лов, диқәр тәрәфдән И. В. Сталин, Г. Ј. Зиновјев вә 7-чи ордунун рәһбәрлији арасындакы мүнәғишәдән сөһбәт кедир. Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм институтунун Мәр-кәзи партија архивиндә, ичласларын бириндә В. И. Ленин вә Е. М. Склјанскинин бу мәсәлә барәдә бир-бирләринә јаздыг-лары ғыса мәктублар сахланыр. Ленин Склјанскијә јазмыш-ды: «Сталин куја интрига илә мәшғул олан вә иши позан Окуловун керн чағырылмасыны тәләб едир». Склјанскинин Окулову мүсбәт характеризә едән ғыса мәктубуна чаваб ола-раг Ленин Склјанскијә ашағыдакы көстәриши вермишди:

«Онда телеграм мәтнн тәртиб един (Окуловун 7-чи ордуу нәдә тәгсирләндирмәсинин дәнг шәрһини) вә мұнағишә бә-јүмәсин, әксинә дүзкүн истигамәт алсын дејә, мән шифрлә Сталинә вә Зиновјевә көндәрәрәм». Дәрч олуан телеграмын сонрадан Ленин тәрәфиндән әлавәләр едилән вә имзаланан лајиһәси мәһз һәмин сәрәнчама ујғун олараг тәртиб едил-мишди.

Окуловун керн чағырылмасы мәсәләси барәдә бах: бу чилд, сәнәд 616. — 375.

- 390 К. В. Чичеринә ғыса мәктуб В. И. Ленин тәрәфиндән һинд профессору М. Баракатулланын мәктубу илә әлагәдар јазылмышдыр; Баракатулла һиндјстанда инкилис империализминә гаршы мүбаризә һаггында јазмыш, һәмчинин «мүсәлманларын гәлбини болшевизм тәрәфинә чәлб етмәк үчүн» онун болшевизм һаггында мәгаләсини дәрч етмәји хаһиш етмишди. — 378.
- 391 Ғыса мәктубда һаггында данышылан *ультиматум* инкилис һәмкарлар тәшкилатлары иттифагынын нүмәјәндә һејәти тәрәфиндән Инкилтәрә һөкүмәтинә верилмишди. Фәһләләр һөкүмәтдән Совет Русијасынын вә Совет Мачарыстанынын дахили ишләринә гарышмамағы тәләб етмиш вә онларын тәләбләринә әмәл едилмәјәчәји тәгдирдә, үмуми тәтиллә һәдәләмишдиләр. — 379.
- 392 1919-чу ил ијунун 6-да РК(б)П МК Сијаси Бүросу С. П. Натсаренусун Украјнаја көндәрилмәси һаггында гәрар гәбул етмиш, бу барәдә И. В. Сталинә ашағыдакы телеграм вурулмушду: «Петроград, Смолны, Сталинә. МК-нын Сијаси Бүросу гәрара алмышдыр ки, Украјнада ваһид команданлығы тәһили сурәтдә һәјата кечирмәк сон дәрәчә зәрури олдуғундан, Натсаренус он дөрдүнчү орду — кечмиш икинчи Украјна ордусу Ингилаби һәрби шурасынын үзвү тәјин едилир. *Ленин, Крестински, Каменев*» (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм институтунун Мәркәзи партија архиви). — 382.
- 393 Совет сәрһәдинә һүчума чәһд көстәрән ағ финләрин дәф едилмәсиндән сәһбәт кедир. — 382.
- 394 Е. М. Склјанскинин 1919-чу ил ијунун 9-да Г. Н. Мелничанскијә вә ијунун 10-да А. Г. Белобородова јаздығы телеграмлара бу китабда бах: В. И. Ленин «Мұһарибәјә даир мәктублашма», М., 1957, сәһ. 148. — 386.
- 395 Шәрг чәбһәси ғошунларынын Чәнуб группунун колчакчылара гаршы һәлледиһи һүчум әмәлијатлары заманы, бир сыра чәбһәјаны рајонларда (Самара вә Оренбург губернијалары, Урал вилајәти) ағ казак вә голчомағ үсјанлары башланмышды. — 389.

396 Х. Г. Раковски 1919-чу ил ијунун 11-дэ Республика Ингилаби Һәрби Шурасына хәбәр вермишди: «Хаһиш едирәм, фәһләләр-рин сәфәрбәрлијә алынмасы ишини сүр'әтлэндирмәк үчүн Аверина, Јекатеринослава тәзјиг кәстәрин». Бунуила әлагә-дар 1919-чу ил ијунун 12-дә Е. М. Склјаиски В. И. Лениндән Јекатеринослава өз адындан телеграм кәндәрмәји хаһиш етмишди.

Ленин телеграмын јухары һиссәсиндә јазмышды: «*Аве-рин* кимдир? Мән танымырам. Үнван кифајәтдирми? Аверин шифри билirmi?» — 391.

397 И. В. Сталин В. И. Ленинин телеграмыны алараг онун үзә-риндә Москваја вермәк үчүн чаваб јазмышды: «Итирилән һәлә кери гајтарылмамышдыр. Ири мәрмиләрлә атышма ке-дир. Гурудан әмәлијат үчүн нә кәндәрмәк мүмкүн идисә, кәндәрилмишдир. Көрүнүр, бу күнләрдә Москваја јола дүш-мәк олмаз, лазым дејил. Пленуму тә'хирә салын. Сәәдин бир һиссәсинин дәрч олунмасына е'тираз етмирик...» (Сов.ИКП МК јаиында Марксизм-Ленинизм институтунун Мәркәзи пар-тија архиви).

Телеграмда һаггында данышылан сәвәд тапылмамышдыр. — 392.

398 В. Н. Подбелски өлкәнин мүдафиәси үчүн ишләјән мүәсси-сәләри јохламагдан өтрү Тамбов губернијасына е'зам олуя-мушду. — 393.

399 В. И. Ленинин бу телеграмы јазмасына билаваситә сәбәб онун М. В. Фрунзедән алдыгы 1919-чу ил 15 ијун тарихли телеграм олмушдур: «Уралск артыг әлли күндүр мүһасирәјә давам кәтирир. Һәлә азы ики һәфтә дә давам кәтирмәк зәру-ридир. Гарнизонун исә мәтинлијн азалыр. Шәхсән Сизин тәбрик телеграмы кәндәрмәјинизи мәгсәдәүјгүн сајардым. Телеграмы Чәнуб групу штабына кәндәрмәк олар; бу штаб радио илә верәчәкдир» (М. В. Фрунзе. Сечилмиш әсәрләри, I чилд, 1957, сәһ. 205—206).

1919-чу ил ијулун 11-дә В. И. Чапајевин командалығы алтында совет гошунлары дүшмәнин мүһасирә һалгасыны ја-рараг, Уралск гарнизону илә бирләшмишдиләр. — 396.

400 1919-чу ил ијунун 13-нә кечән кечә Краснаја Горка истекка-мында галхан әксингилаби гијам ијунун 15-дән 16-на кечән кечә ләғв едилмишди. Гијамчылара гошулмуш Сераја Лошад истеккамы да ијунун 16-да күндүз тәслим олмушду. Һәлә гијамын јатырылмасындан бир нечә саат әввәл совет коман-данлығы белә бир мә'лумат алмышды ки, Краснаја Горка гијамчыларына көмәк үчүн Либавадан 23 кәмидән ибарәт иккилис ескадрасы јола дүшмүшдүр. Лакин Петроградын һәндәвәриндә дәниздә совет донанмасы һекмранлыг етдији бир шәраитдә Британија командалығы бәјүк әмәлвијатлара

башламаға чәсарәт етмәмиш вә өз ескадрасының фәалијә-
тини тәк-тәк басғыларла мәһдудлашдырмаға мәчбур ол-
мушду. — 397.

401 РК(б)П МК-ның гәраркаһ барәдә 1919-чу ил 15 ијун тарих-
ли гәрарындан сөһбәт кедир. Л. Д. Тротски РК(б)П МК-ја
әризәсиндә МК-ның гәрарына ғаршы чыхарағ иддиа едирди
ки, гәрарда «әдәбазлығ, дәчәллик вардыр» вә с. — 398.

402 Тәклифләр В. И. Ленин тәрәфиндән РК(б)П МК Дон буро-
сунун ишчиси С. И. Сыртсовун мәктубу үзәриндә јазылмыш-
дыр; Сыртсов Донда партија вә совет органларының казак-
ларла ишиндәки сөһвләр барәдә мәлүмат вермишди ки,
бунлар да Јухары Дон станитсаларында әксингилаби гија-
мын сәбәбләриндән бири олмушду (бах: гејд 343). — 398.

403 Колчак ордусунун архасындакы үсјандан сөһбәт кедир.
Дүшмән гүввәләрини јарыб совет гошунлары илә бирләшән
Қустанај партизанларындан Коммунист полку тәшкил едил-
мишди; полк вәтәндаш муһарибәсини ахырынадәк ингилаб
дүшмәнләр илә вурушмушду. — 400.

404 Бах: гејд 395. — 402.

405 1919-чу ил ијунун 23-дә Чәј нәглијјатыны идарә едән
комитәдән В. И. Ленинни адына телеграм алынмышды;
телеграмда Белаја чајы саһилләриндә бөјүк тахыл еһтијаты
олмасы һаггында вә онун дашынамасыны сүр'әтләндирмәјин
зәрурилији барәдә мәлүмат верилмишди.

Ленинни сорғусуна чаваб сарағ А. И. Свидерски хәбәр
вермишди ки, Белаја чајы саһилләриндә вә үмумијјәтлә Уфа
губернијасында тахыл тәдарүкүнү сүр'әтләндирмәк мәгсәдилә
Халғ әрзағ комиссарлығы коллекцјасының үзвү М. И. Фрум-
кин Самарадан ораја јола дүшмүшдүр вә Белаја чајы саһил-
ләринә әрзағ әскәрләрини көндәрилмәси үчүн тәдбирләр кө-
рүләчәкди. — 403.

406 АХТШ сәдри А. И. Рыкова сәрәпчәм В. И. Ленин тәрәфиндән
Вјатка губернија халғ тәсәррүфаты шурасының Мүдафиә
Шурасына 1919-чу ил 24 ијун тарихли телеграмының үзә-
риндә јазылмышдыр; телеграмда Вјатка һәрби тәдарүк ида-
ресини һәрби ләвазимат һазырланмасы саһәсиндәки ишләр
үчүн аванс бурахылмасы барәдә Мәркәзи һәрби тәдарүк ида-
ресинә сәрәпчәм верилмәси хаһин едилди. Телеграмда
хәбәр верилмишди ки, Мәркәзи һәрби тәдарүк идарәсинә дә-
фәләрлә мүрачәһәт едилмәсинә бахмајарағ, индијәдәк аванс
алынмамышдыр вә бу, фәһләләрә әмәк һаггы вермәк үчүн пул
олмадығындан, јахын күндәрдә фабрикларин дајанмасына
сәбәб олачагдыр. — 404.

407 Гәрб чәһнәси совет гошунларының 1919-чу ил ијунун 27-дә
Ладога көлүнүн шәрг саһилнәдәки Видлитса кәндини вә

Видлитса заводунун—Петроград чәбһәснин Олонетск сәһә-
синдә фәалијәт кәстәрән ағ финләрин башлыча базасы-
нын алынмасы заманы әлә кечирдикләри дәјүш сурсаты, лә-
вазимат, әрзаг вә кәјим анбарларындан сәһбәт кәдир. — 405.

- 405 Деникин гошунларынын тәркибинә дахил олан Вранжелин
Гафгаз ордусунун Саратов—Пенза истигамәтиндә һүчумун-
дан сәһбәт кәдир. — 406.
- 409 1918-чи ил январын 28-дә (февралын 10-да) Брест-Литовскда
сүлһ конфрансында Л. Д. Тротски — алман тәрәфи ултиматум
шәклиндә тәләб едәчәји һалда сүлһ имзаламаг һаггында
В. И. Ленинин директивинин зиддинә олараг, — бәјанат вер-
мишди ки, Совет һөкүмәти Алманијанын ирәли сүрдүјү шәрт-
ләрлә сүлһ мугавиләси имзаламагдан иттина едир, лакин
мүһарибәни гуртармыш сајыр вә ордуну тәрхис едир. Елә
һәмин күн Тротски РК(б)П МК-ны вә Халг Комиссарлары
Советини хәбәрдар етмәдән Али баш команданлыгыи Гәрар-
жаһына Алманија вә онун мүттәфигләри илә мүһарибә вәзиј-
јәтинин дајандырылмасы вә рус ордусунун тәрхис елунмасы
һаггында январын 29-на (февралын 10-на) кечән кечә әмр
вермәк барәдә сәрәнчәм олаң фитвәкар маһијәтли телеграм
кәндәрмишди. Телеграмда Брестдә сүлһ данышыгларынын
дајандырылмасындан данышылмырды вә онун мәтниндән бе-
лә нәтичәјә кәлмәк оларды ки, конфранс сүлһ бағланмасы
илә баша чатмышдыр. Январын 29-да (февралын 11-дә)
сәһәр тездән Али баш командан Н. В. Крыленко әмр вер-
мишди; әмрдә Тротскинин телеграмына әсасланараг, сүлһ
бағланмасы һаггында хәбәр верилир вә бүтүн чәбһәләрдә
һәрби әмәлијатлары дајандырмаг вә ордунун тәрхис едил-
мәсинә башламаг сәрәнчамы верилирди. Бу вә ондан
сонра дәрч олунаң телеграмлар мәбз Крыленконун әмри илә
әләгәдар кәндәрилмишди. — 412.
- 410 В. А. Антонов-Овсејенконун 1918-чи ил 26 феврал тарихли
телеграмы нәзәрдә тутулур; телеграмда о, Дон гошуну Кичик
гошун даирәсинин нүмајәндә һеј'әти илә данышыгларынын
мәзмунуну шәрһ етмиш вә хәбәр вермишди ки, нүмајәндә
һеј'әти Донун мухтаријјәти вә торпаг мәсәләсинин мүстәһил
һәлл етмәк һүгуғу һаггында мәсәлә гојмушдур. — 414.
- 411 Сәнәд, көрүнүр, И. В. Сталин тәрәфиндән һазырланмышдыр;
1918-чи ил апрелин 22-дә Халг Комиссарлары Советинин ич-
ласында Чертково стансијасынын алманлар вә гајдамаклар
тәрәфиндән тутулмаг тәһлүкәси һаггында мәсәләнин музаки-
рәси заманы она «халг һәрби ишләр комиссарына мувафиг
тә'лигә јазмаг» тапшырылмышды. — 415.
- 412 РСФСР вә Украјна кетман һөкүмәти арасында барышыг һаг-
гында мугавилә 1918-чи ил ијунун 14-дә имзаланмышды. Бу

мүгавилэжэ ујуун олараг һәрби эмэлијјатлар дајандырылмыш, һәр икн тәрәфин вәтәндашларынын евакуасијасы гәјдасы мү-
эјјән едилмиш, дәмнр јолу рабитәси вә тичарәт мүнасибәтләр
ри бәрпа олушмушду. — 416.

413 Бу сәнәд Халг әрзаг комиссарлығында һасырланмышдыр.
Сәнәдин јухары һиссәсиндә ашағыдакы јазы хәтлә ајрылмыш-
дыр: «Халг әрзаг комиссарлығынын дәнәпәсы». — 417.

414 Дәрч олуан телеграм М. С. Кедрова В. И. Ленинни Архан-
келск губернија ичранјјә комитәсинин үзвү А. Д. Метелјовдан
вә Арханкелск лиманынын бошалдылмасы үзрә фөвгәл'адә ко-
миссијанын үзвү С. Н. Сулимовдан алдығы 1918-чи ил 24
ијун тарихли телеграмла әлагәдар көндәрилмишди; онлар
Арханкелскин һәрби вәзијјәтдә е'лан едилмәси барәдә вә Ар-
ханкелск лиманынын бошалдылмасы вә гијмәтли шејләрин өл-
кәнин ичәриләрниә евакуасијасына даир көрүлән тәдбирләр
һаггында мә'лумат вермишдиләр. — 419.

415 Ејни мәзмунда мәктуб В. И. Ленинни имзасы илә әдлијјә
комиссарлығына көндәрилмишди. Бах: һабелә бу чилд, сәнәд
182, гејд 117. — 420.

416 Халг Комиссарлары Советинин һаггында сөнһәт кедән гәрә-
рында Парат тәрсанәсиндә (Казан губернијасы) Волга
һәрби донанмасынын тикилмәси үчүн база јарадылмасына
даир тәдбирләр нәзәрдә тутулмушду (Парат е'малатхана-
лары һаггында ХКС-нин В. И. Ленинни дүзәлишләри олан
гәрар лајиһәсинә бах: Ленин мәчмуәсинин ХХІ китабы,
сәһ. 134).

Ејни мәзмунда мәктуб В. И. Ленинни имзасы илә Али халг
тәсәррүфаты шурасына көндәрилмишди. — 421.

417 Бу телеграм Түркиянин Алманијада сәфири Рыфат пашанын
Гафгазда һәрби вәзијјәти низама салмаг һаггында протокол
имзаламаг тәклифи илә әлагәдар көндәрилмишди. Рыфат
пашанын тәгдим етдији протокол лајиһәси Гафгаздан түрк
гошунларынын Брест мүгавиләсиндә нәзәрдә тутулан сәрһәдә
гәдәр чыхарылмасыны нәзәрдә тутурду, ләкин лајиһәдә түрк-
ләрин евакуасија етдикләри әразиләрин биләваситә совет һа-
кимијјәт органларына верилмәси һаггында бәнд јох иди.

Бу телеграмла дејилән шүбһә дүз чыхмышды. 1918-чи ил
октябрын 30-да Түркия һөкүмәти Антанта өлкәләри илә
Мудрос барышығы имзаламышды; бу барышыгда һәмчинин
Антанта дәвләтләринин Бакыны ишғал етмәсинә Түркиянин
разылығы һаггында бәнд вар иди. Бу сәзишә ујуун олараг
түркләр 1918-чи илин нојабрында өз гошунларыны Бақыдан
чыхармыш вә шәһәр инжилисләр тәрәфиндән ишғал едил-
мишди. — 421.

- 418 УРМИК-ин «Тахыл елтијатларыны кизлэдэн вэ онунла мөһ-тэкирлик едэн кэнд буржуазијасы илэ мүбаризэдэ халг эрзаг комиссарына фөвгөл'адэ сәләһијјәтләр верилмәси һаггында» 1918-чи ил 13 мај тарихли декрети нәзәрдә тутулур. — 424.
- 419 АХТШ-нин гәбул етдији вэ 1918-чи ил августун 16-да «Из-вестия ВЦИК»дә дәрч олунмуш «Радיום алмаг үчүн тәчрү-бә заводунун тәшкили вэ истисмары һаггында әсаснамә» нә-зәрдә тутулур. — 425.
- 420 Бу телеграм В. И. Ленинә Самарадан баш командан Й. И. Ватсетис тәрәфиндән көндәрилән телеграмла әлагәдар јолланылмышды; Ватсетисни телеграмында Самара губернија-сында олан украјналыларын Украјнаја көндәрилмәк үчүн милли полклар тәшкил етмәк барәдә хаһиши вар идн.
Телеграмын лајиһәси, көрүнүр, И. В. Сталин тәрәфиндән һазырланмышды, белә ки, алынмыш телеграмда Ленин катибә ашағыдакы сәрәпчамы јазмышды: «17/XII. 1918. Телефонла Сталинә мәнним хаһишимлә бирликдә билдирин ки, о, украј-налылара е'тиразын мәтнини һазырласын вэ биз бирликдә имзалајарыг. *Ленин*». (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм институтунун Мәркәзи партија архиви). — 427.
- 421 Дәрч олунан телеграм губернија комитәсинин гәрарыны хә-бәр верән Н. Н. Кәлесникованын (1919-чу ил јанварын 8-дә Һәштәрхан губернија партија комитәсинин сәдри сечилмиш-ди) телеграмына чаваб иди; бу гәрарда көстәрилди ки, губернија комитәси Ингилаби Һәрби шура вэ Сијаси шө'бә арасындакы гаршылыглы мүнәсибәтләрә гарышмамышдыр вэ гарышмыр, Шлјанников губернија комитәси илэ разылыға кәлмәкдән имтина етмишдир. Ингилаби Һәрби шура штабы-нын партија өзәји өзүнү губернија комитәсидән тәчрид ет-миш вэ өзүнү губернија комитәсинә гаршы гојмушдур. Гу-бернија комитәсинин гәрарында дејилирди: «Јаранмыш вәзијјәти тәһгиг етмәк үчүн МК-дан комиссија кәлмәсини сәбирсизликлә көзләјирик... МК-дан хаһиш едирик ки, јаран-мыш вәзијјәт тәһгиг олунанадәк Ингилаби Һәрби шура вэ партија комитәси арасындакы гаршылыглы мүнәсибәтләрә еһтијатла јанащын, белә ки, күтләрә буна һәссаслыгла ја-нашырлар» (Мәркәзи дәвләт Октјабр ингилабы архиви).
Хәзәр-Гафгаз чәбһәсинин Ингилаби Һәрби шурасы (Н. А. Анисимов вэ С. Ј. Сакс) вэ Һәштәрхан губернија пар-тија комитәси В. И. Ленин вэ Ј. М. Свердловун көстәриш-ләриндән нәтичә чыхармышды. Разылашдырылмыш гәрарлар гәбул олунмуш, Һәрби ишләрә бахмаг үчүн комиссија јара-дылмышды. Јанварын 9-да К. Ј. Грасис мұһафизәчиләрнн мүшәјјәтн илэ Москваја јола салынмышды. Елә һәмнн күн Ј. Б. Бош Москваја јола дүшмүшдү.
1919-чу ил јанварын 18-дә РК(б)П МК-да губернија пар-

тија комитәсинин сәдри Н. Н. Колесникованын имзасы илә «Һәштәрханда ишләрин вәзијјәти һаггында Һәштәрхан губернија комитәсинин мәлүматы» алымышды. Һәштәрхан губернија комитәси А. Г. Шлјапниковун дүзкүн олмајан һәрәкәтләри һаггында РК(б)П МК-ја мәлүмат вермиш вә онун Һәштәрхандан керн чағырылмасы һаггында мәсәлә гојмушду. Мәлүматда дејилирди: «Комитә ј. Шлјапникову партија илә әләгәдә ишләјәчәк башга шәхслә әвәз етмәји јекәнә чыхыш јолу һесаб едир. Әкс һалда партијаны мөһкәмләтмәк вә күтләләрин ингилабилијини јүксәлтмәк саһәсиндәки бүтүн иш дағылачаг вә бизим сыраларымыза позғунлуг дүшәчәкдир ки, бу да мүдафиә ишинә фәләкәтли тәсир кәстәрәчәкдир. Комитә МК-ја мүрачнәт едәрәк мәсәләне музакирә етмәји вә гәрар чыхармағы халыш едир» (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм институтунун Мәркәзи партија архиви).

РК(б)П МК мунағишәнин сәбәбләрини арашдырмаг үчүн Һәштәрхана В. А. Радус-Зенкович башда олмагла комиссија кәндәрмишди. РК(б)П МК-нын комиссијасы вәзијјәти ајдынлашдырыб Шлјапниковун, Бошун, һәмчинин Грасисин дүзкүн олмајан һәрәкәтләрини кәстәрмишди. Ејни заманда комиссија јерли тәшкилатларын ишиндәки чидди чатышмазлыглары гејд етмиш, о чүмләдән кәстәрмишди ки, Ингилаби һәрби шура илә мунағишәнин кәскинләшмәсинин сон нәтичәдә дүшмән үнсүрләрин хејринә олмасыны губернија комитәси нәзәрә алмамышдыр.

А. Г. Шлјапников вә Ј. Б. Бош Һәштәрхандан керн чағырылмышдылар. РК(б)П МК К. Ј. Грасисин Һәштәрханда ишдә сахланылмасынын арзу олунмасы барәдә комиссијанын вә губернија партија комитәсинин фикири илә дә разылашмыш вә о, тезликлә Шәрг чәбһәсинә кәндәрилмишди.

К. А. Мехоношин, Хәзәр-Гафгаз чәбһәси Ингилаби һәрби шурасынын сәдри тәјин едилмишди. Бүтүн Һәштәрхан дијарынын мүдафиә ишини тәшкил етмәк үчүн РК(б)П МК С. М. Кирову Һәштәрхана кәндәрмишди. Тәшкилатларын вә идарәләрин фәалијјәтини јакшылашдырмаг вә әләгәләндирмәк, чәбһәдә вә архада бүтүн гүввәләри сых бирләшдирмәк мәгсәдилә 1919-чу ил февралын 25-дә С. М. Киров башда олмагла Һәштәрхан Мүвәггәти Һәрби Ингилаб Комитәси јарядылмышды. Һәрби Ингилаб Комитәсинин РК(б)П МК тәрәфиндән тәсдиг едилмиш тәркибинә губернија партија комитәсинин сәдри Н. Н. Колесникова, губернија ичрайјә комитәсинин сәдри И. И. Липатов, чәбһә Сијаси идарәсинин рәиси Ј. П. Бутјакин вә башгалары да дахил олмушдулар. — 429.

- 422 Көрүнүр, һәрби әсирләрин дәјишдирилмәси һаггында мәсәлә барәдә 1919-чу ил апрелин 4-дә халг харици ишләр комиссары К. В. Чичеринин адындан Франсанын харици ишләр назири С. Пишона кәндәрилмиш радиограмдан сөһбәт кедир (бах: «ССРИ-нин харици сијасәтинин сәнәдләри», II чилд, 1958, сәһ. 112—115).—430.

- 423 Телеграм јерли һакимнијјэт органларынын кәндлиләри ар-телләрә вә коммуналарә кирмәјә мәчбур етмәләри барәдә Нижни Новгород губернијасынын Кнјакинин гәзасындан Халг Комиссарлары Советинә В. И. Ленинин адына дахил олмуш мәлүматла әлағәдар кәндәрилмишди.

Телеграмын ләјинәси Халг торпаг комиссарлығында һазырланмышды.

1919-чу ил апрелни 10-да «Известия ВЦИК» гәзетиндә В. И. Ленинин вә С. П. Середанын имзасы илә һәмчинин ашағыдакы тәһим мәктубу дәрч едилмишди:

«Бүтүн губернија торпаг шө'бәләринә.

Сурәтләри—ичранијә комитәләринә.

Халг торпаг комиссарлығына мәлүмат дахил олмушдур ки, совет тәсәррүфатлары, коммуналар вә диһәр коллектив бирликләр тәшкил етмәк мәгсәдилә торпаг шө'бәләри, совхозлар идарәси Сосналист јер гурулушу һаггында әсаснамәнин 9-чу бәндиини мә'насынын әксия олараг, кәндлиләрин истифадәсинә кечмиш гејри-зәһмәткеш мүлкләринин торпагларыны керн алырлар. Бу чүр һалларын јолверилмәзлији тәсдиг едилир. Сосналист јер гурулушу һаггында әсаснамәнин дәрч олундуғу вахтадәк кәндлиләрин өз әмәји илә истифадә етдикләри вә гәза, јахуд губернија торпаг шө'бәләринин гәрарлары вә ја тәһиматлары әсасында онлара верилмиш бүтүн торпаглар һеч вәһилә совет тәсәррүфатлары, коммуналар вә диһәр коллектив бирликләр тәшкил етмәк үчүн мәчбури јолла алына билмәз. Кәстәрилән тәшкилатлар үчүн кәндлиләрин истифадәсиндән торпаг алынмасына јалныз күнүллү разылыг олдугда, јер гурулушу гәјдасы илә јол верилә биләр. Кәндлиләрин ичтиман бечәрмәјә, коммуналарә вә коллектив тәсәррүфатларын диһәр нөвләринә кечмәси үчүн мәчбуријјәт тәдбирләри јолверилмәздир. Коллектив формаларә кечид јалныз Әсаснамәнин тәләбләринә дәгиг әмәл едилмәклә, һакимнијјәт органлары тәрәфиндән һеч бир мәчбуријјәт олмадан һәјатә кечирилир. Бу сәрәнчама әмәл олунмасы нигилаб дөврүнүн ганунлары илә чәзаландырылыр. Әһалијә бу сәрәнчәм һаггында мүмкүн гәдәр кениш мәлүмат верин.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри *Ленин*

Халг торпаг комиссары *Середа*.

9 апрел 1919-чу ил.—432.

- 424 Көрүнүр, сәнәд Халг сәһнијјә комиссарлығында һазырланмышдыр, бәлә ки, о, Халг сәһнијјә комиссарлығынын бланкында чан олунмуш вә халг сәһнијјә комиссары Н. А. Семашко тәрәфиндән дә имзаланмышдыр. — 432.
- 425 Телеграм мүәллим М. С. Бурыкиндән 1919-чу ил апрелни 19-да алынмиш шикәјәтлә әлағәдар кәндәрилмишди. Елә һәмни күн Ленинин имзасы илә Бурыкинин адына ашағыдакы

мэзмунда телеграм жөндөрнлмишди (телеграмын мэгни дэ намэ'лум шэхсин эли илэ жазылмышдыр): «Спас-Деменск, мүэллим Бурыкинэ. Снзин атанызын иши барэдэ мөним тэрэфимдэн тэһигат тэ'жин едилмишдир. Халг Комиссарлары Советинин Сэдри *Ленин*» (Сов.ИКП МК жанында Марксизм-Ленинизм институтунун Мэркэзи партија архиви).—433.

- 426 *Танејев В. И.* — рус нггилаби-демократнк нчтимаи хадими, алим. 1919-чу ил мартын 25-дэ Халг Комиссарлары Совети В. И. Танејевэ мадди жардым олунмасы һаггында мэсэлэни нэзэрдэн кечириб гэрара алмышды.

«а) Эмэк бабилијјэти олмајан, 78 јашлы, узун иллэр елм саһэсиндэ ишлэмиш вэ Карл Марксын јаздығына көрө, өзүнү «халг азадлығынын сәдагәтли досту» кими көстәрмиш вәтәндаш В. И. Танејевэ һәр ај ики мин манат һәчминдэ социал тә'минат тә'жин едилсин.

б) Јол. Ленинэ мүһафизәнамэ имзаламаг тапшырылсын».—434.

- 427 Бах: К. Марксын М. М. Ковалевскијэ 1877-чи ил 9 јанвар тарихли мәктубу (К. Маркс вэ Ф. Енкелс. Әсәрләри, 2-чи нәшрн, 34-чү чилд, сәһ. 185). — 434.

- 428 Аф фин гошунларынын һүчүм тәһлүкәси мејдана кәлдијиндән 1919-чу ил мајын әввәлләриндә Петроградда шәһәрин мүдафиәсинә зәһмәткешләрин сәфәрбәрлијә алынмасы саһэсиндә ишә башланмышды. Лакин Петроградын бә'зи рәһбәрләри, о чүмләдән шәһәрдә јарадылмыш Мүдафиә комитәсинин сәдри Г. Ј. Зиновјев Петроград мүдафиәчиләринин гүввә вә имканларыны лазымынча гијмәтләндирмәдиләр. Онлар чахнашма әһвал-руһијјәсинин тә'сири алтына дүшәрәк, Мүдафиә Шурасынын разылығы олмадан шәһәрдән вә онун әтраф јерләриндән бә'зи заводлары евакуасија етмәји гәрара алмышдылар вә Балтик донанмасыны батырмаға һазырлашмышдылар. Петроградда фәһләләрин учдантутма сәфәрбәрлијә алынмасына башланмасы бөјүк мүдафиә әһәмијјәтли чохлу завод вә фабрикин ишинин зәифләмәсинә сәбәб олмушду. Бунунла әләгәдар В. И. Ленин тәрәфиндән Мүдафиә Шурасы адындан, дәрч олунан телеграм жөндөрилмишди. Телеграмын лајиһәси үзәриндә Л. Б. Красинин вә А. И. Рыковун визалары вар. — 435.

- 429 Мүдафиә Шурасы Петроградын мүдафиәсинин тәшкилини өзүнүн билаваситә нәзарәти алтына алмышды. 1919-чу ил мајын 17-дә Мүдафиә Шурасы Петроградын вә Петроград рајонунун үмуми евакуасијасыны е'лан етмәји вә буну ичра етмәји дејил, хусуси комиссија јарадараг она, апарылачаг әмлакы вә онун апарылма гәјдасыны мүәјјәнләшдирмәк һүгугу вермәји гәрара алмышды. — 436.

- 430 Чәнуб чәбһэсиндә совет гошунларынын вәзијјәтиния писләшмәси илә әләгәдар РК(б)П Мәркэзи Комитәси 1919-чу ил

мајын эввэллэриндэ Чэнуб чэбхэси ордуларыны мөхкөмлөт-мөх үчүн Украјнада азы 20 000 фөһлэнийн сэфэрбэрлијэ алын-масыны гэрара алмышды. МК-нын 1919-чу ил 9 мај тарихли директивиндэ көстөрилди: «МК Чэнуб чэбхэсиндэ бизим вэзијјетимизи хилас етмөк үчүн 20 000 рэгэмини минимум, ики һөфтөлик мүддэти максимум һесаб едир. Иш мүстөсна сәјлэ апарылмалыдыр. Көрдүјүнүз бүтүн тэдбирләр һаг-гында тәчили сурәтдә телеграфла мәлумат верин. Һәр үч күндән бир МК-ја әлдә едилән нәтичәләр барәдә телеграфла хәбәр верин».

1919-чу ил мајын 16-да Харьков Баш көмүр комитәси В. И. Ленинә мұрачнәт едәрәк бүтүн шахтачы фөһлөләрин сэфэрбэрликдән азад олунамасыны хәиш етмишди. Буна ча-ваб олараг, В. И. Ленин елә һәмин күн бу телеграмы јо-ламышды. — 436.

- 431 В. И. Ленинин вә М. И. Калининин мәктубу Әфғаныстан шаһы Аманулла ханын өзүнүн таң гојмасы вә тахта чыхма-сы һаггында хәбәр верән 1919-чу ил 7 апрел тарихли мәкту-буна чаваб иди. Аманулла хан јазмышды ки, бир һалда ки, Совет һөкүмәти «өз үзәринә сүлһүн вә инсанларын рифаһынын гајғысына галмаг кими шәрәфли вә нәчиб вәзифә» көтүр-мүшдүр вә «бүтүн дүнја өлкәләри вә халгларынын азадлыг вә һүгүг бәрәбәрлији принципини» елан етмишди, о, «тә-рәггijә чан атан әфган халгы адындан... илк дөфә олараг мүстәгил вә азад Әфғаныстанын әсл достлуг мәктубуну көн-дөрмәкдә хошбәхтди». Аманулла ханын мәктубу Әфғаныс-танын харичи ишләр назирин Маһмуд Тәрзинин мүшајиәт мәктубу илә РСФСР халг харичин ишләр комиссарынын ады-на көндөрилмишди. Маһмуд Тәрзи јазмышды ки, «достлугуи башланғычыны гојмаг вә достлуг мұнасибәтләри јаратмаг кими хејрхәһ мәгсәдләрлә» шаһын мәктубуну көндөрәрәк, о, халг харичин ишләр комиссарындан «һәр ики Јүксәк дөвләт—Русија вә Әфғаныстан арасында достлуг мұнасибәтләринин мөһкөмләнмәси вә инкишафы үчүн» көмөк хәиш едир («ССРИ-нин харичин сijasәтинин сәнәдләри», II чилд, 1958, сәһ. 175).

Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм институтунун Мәркәзи партија архивиндә Аманулла хана мәктубун маки-нада јазылмыш ики сурәти сахланыр. Онлардан бири, еһтя-мал ки, мәктубун илкин вариантынын сурәти, јалныз Ленин тәрәфиндән имзаланмышдыр. Икинчиси — Әфғаныстана ве-рилмәк үчүн Түркүстан республикасы Харичин ишләр комис-сарлығына көндөрилмиш мәктубун мәтнин олан радиограмын сурәти, В. И. Ленин вә М. И. Калинин тәрәфиндән имзалан-мышдыр; бу сурәтдә мәктубун мәтниндән сонра ашағыдакы мәзмүнәдә әләвә јазы вар: «Мәтнин сурәтини Бравинә хәбәр верин (Н. З. Бравин РСФСР Халг харичин ишләр комиссар-лығынын Түркүстандакы мұвәккили иди — *Ред.*). Мәктубун әсли јахын күнләрдә көндөриләчәк. Халг Комиссарлары Советиния Сәдри Ленин». — 437.

В. И. ЛЕНИН
СИТАТ КЭТИРДИ И ВЭ АДЫНЫ ЧЭКДИ И
ЭДЭБИ ЭСЭРЛЭРИН ВЭ МЭНБЭЛЭРИН
КӨСТЭРИЧИСИ

Акт о роспуске Московской городской думы — бах: Роспуск Московской городской думы.

[Алексеев, М. В. *Письмо во французскую миссию. 27 января (9 февраля) 1918 г.*].—«Известия ЦИК Советов Крестьянских, Рабочих и Солдатских Депутатов и Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1918, № 28 (292), 19 (6) февраля, стр. 2, в отд.: Предатели революции. Под загл.: Связь ген. М. В. Алексеева с французской миссией. — 49.

*Антонов-Овсеенко, В. А. Телеграмма от 26 февраля 1918 г.*¹ — 413—414.

«Бакинский Рабочий», 1918, № 143 (259), 22 (9) июля, стр. 2. — 140.

[Бронский, М. Г.] *Условия возобновления наших торговых сношений с Германией* (Речь тов. народного комиссара торговли и промышленности М. Г. Бронского, произнесенная 15 мая на заседании русско-германской комиссии в Москве по возобновлению экономических отношений между Россией и Германией).—«Вестник Народного Комиссариата Торговли и Промышленности», М., 1918, № 1, 1 июня, стр. 3—7. — 82.

«Вестник Временного Правительства», Пг., 1917, № 111 (157), 22 июля (4 августа), стр. 1—2; № 155 (201), 17 (30) сентября, стр. 1—3. — 10—11, 14—15.

«Вестник Народного Комиссариата Торговли и Промышленности», М., 1918, № 1, 1 июня, стр. 3—7. — 82—83.

¹ Илч дэфа бу китабда дарч олунмушдур: Антонов-Овсеенко, В. А. Вэгэндаш муһарибеси һаггында гејдлер. 1-чи чилд, М., Али һэрби редаксия мураасы, 1924, сһн. 262.

«Вечерние Известия Московского Совета Рабочих и Красноармейских Депутатов», 1919, № 256, 3 июня, стр. 1. — 379.

[Вильсон, В.] Речь президента Вильсона 26 декабря [1917 г.] на конгрессе. — «Известия ЦИК Советов Крестьянских, Рабочих и Солдатских Депутатов и Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 263, 30 декабря, стр. 4. — 25.

«Воля Труда», М. — 215.

Выписка из протокола заседания президиума Московского Совета от 7 октября 1918 г. Рукопись¹. — 214.

«Газета Временного Рабочего и Крестьянского Правительства», Пг., 1917, № 16, 23 ноября (6 декабря), стр. 1. — 87.

— 1918, № 5 (50), 9 (22) января, стр. 1. — 69.

Гойхбарг, А. Г. Исполняйте законы Советской республики! М. — Пг., «Коммунист», 1919, 15 стр. (РКП(б)). — 243—244.

Декрет Всероссийского Центрального Исполнительного Комитета о льготах крестьянам-середнякам в отношении взимания единовременного чрезвычайного революционного налога, принятый в заседании от 9 апреля 1919 г. — «Известия ВЦИК Советов Рабочих, Крестьянских, Казачьих и Красноарм. Депутатов и Моск. Совета Рабоч. и Красноарм. Депутатов», 1919, № 77 (629), 10 апреля, стр. 3. Под загл.: Заседание Всерос. ЦИК. — 307—308.

Декрет [ВЦИК о чрезвычайных полномочиях народного комиссара по продовольствию. 13 мая 1918 г.]. — «Известия ВЦИК Советов Крестьянских, Рабочих, Солдатских и Казачьих Депутатов», М., 1918, № 94 (358), 14 мая, стр. 3, в отд.: Действия и распоряжения правительства. — 424.

Декрет о коллективных поездках — бах: Декрет СНК о привлечении к заготовке хлеба рабочих организаций.

Декрет об организации и снабжении деревенской бедноты, принятый Всерос. Цент. Исполнит. Комитетом Советов рабочих, солдат., крест. и каз. депутатов в заседании от 11-го июня 1918 года. — «Известия ВЦИК Советов Крестьянских, Рабочих, Солдатских и Казачьих Депутатов», М., 1918, № 119 (383), 12 июня, стр. 3, в отд.: Действия и распоряжения правительства. — 105.

¹ Илк дэфэ Ленин мэхмуэсинин XXI китабында (1933) дэрч едилмишдир, сәһ. 215.

Декрет [СНК] о выпуске облигаций бывшего «Займа свободы» в качестве денежных знаков. [30 января (12 февраля) 1918 г.]. — «Правда», М., 1918, № 25 (252), 1 (14) февраля, стр. 2, в отд.: Действия правительства. — 45.

Декрет [СНК] о национализации нефтяной промышленности. 20 июня 1918 г. — «Известия ВЦИК Советов Крестьянских, Рабочих, Солдатских и Казачьих Депутатов и Московского Совета Рабочих и Красноармейских Депутатов», 1918, № 127 (391), 22 июня, стр. 4, в отд.: Действия и распоряжения правительства. — 115.

Декрет [СНК] о недопустимости совместной службы родственников в советских учреждениях. [27 июля 1917 г.]. — «Известия ВЦИК Советов Крестьянских, Рабочих, Солдатских и Казачьих Депутатов и Московского Совета Рабочих и Красноармейских Депутатов», 1918, № 161 (425), 31 июля, стр. 4, в отд.: Действия и распоряжения правительства. — 298—299.

Декрет [СНК] о передаче имущества и капиталов учреждений Красного Креста и Всероссийского союза городов в государственную собственность. [4 (17) января 1918 г.]. — «Газета Временного Рабочего и Крестьянского Правительства», Пг., 1918, № 5 (50), 9 (22) января, стр. 1. — 69.

Декрет [СНК] о привлечении к заготовке хлеба рабочих организаций. [3 августа 1918 г.]. — «Известия ВЦИК Советов Крестьянских, Рабочих, Солдатских и Казачьих Депутатов и Московского Совета Рабочих и Красноармейских Депутатов», 1918, № 166 (430), 6 августа, стр. 3, в отд.: Действия и распоряжения правительства. — 155—156.

Декрет [СНК] о регистрации акций, облигаций и прочих процентных бумаг. [18 апреля 1918 г.]. — «Известия ВЦИК Советов Крестьянских, Рабочих, Солдатских и Казачьих Депутатов», 1918, № 78 (342), 20 апреля, стр. 4, в отд.: Действия и распоряжения правительства. — 57.

Декрет [СНК] об уборочных и уборочно-реквизиционных отрядах. [4 августа 1918 г.]. — «Известия ВЦИК Советов Крестьянских, Рабочих, Солдатских и Казачьих Депутатов и Московского Совета Рабочих и Красноармейских Депутатов», 1918, № 166 (430), 6 августа, стр. 3, в отд.: Действия и распоряжения правительства. — 155—156.

Декрет Совета Народных Комиссаров [о мобилизации. 10 апреля 1919 г.]. — «Известия ВЦИК Советов Рабочих, Крестьянских, Казачьих и Красноарм. Депутатов и Моск. Совета Рабоч. и Красноарм. Депутатов», 1919, № 78 (630), 11 апреля, стр. 3, в отд.: Действия и распоряжения правительства. — 315—316, 435

Декрет Совета Народных Комиссаров о потребительских коммунах. [16 марта 1919 г.] — «Известия ВЦИК Советов Рабочих, Крестьянских, Казачьих и Красноарм. Депутатов и Московского Совета Рабочих и Красноарм. Депутатов», 1919, № 60 (612), 20 марта, стр. 3, в отд.: Действия и распоряжения правительства. — 318.

Декрет Совета Народных Комиссаров о чрезвычайных полномочиях народного комиссара по продовольствию. 9 мая 1918 г.¹. — 80.

Декрет Совета Народных Комиссаров об организации снабжения населения всеми продуктами и предметами личного потребления и домашнего хозяйства. 21 ноября 1918 г.] — «Известия ВЦИК Советов Крестьянских, Рабочих, Казачьих и Красноармейских Депутатов и Московского Совета Рабочих и Красноармейских Депутатов», 1918, № 257 (521), 24 ноября, стр. 4, в отд.: Действия и распоряжения правительства. — 240, 249—250, 252—253.

Закон об амнистии — бах: Об освобождении некоторых категорий заключенных.

Заявление германского правительства — бах: Предложение вести переговоры с Украинной в Киеве.

«Знамя Трудовой Коммуны», М. — 215.

Из прошлого скоропадчины. (Из последних киевских газет). — «Известия ВЦИК Советов Рабочих, Крестьянских, Казачьих и Красноарм. Депутатов и Московского Совета Рабочих и Красноарм. Депутатов», 1919, № 24 (576), 2 февраля, стр. 2, в отд.: На Украине. — 282—283.

«Известия ЦИК и Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 235, 25 ноября стр. 5. — 10—11.

«Известия ЦИК Советов Крестьянских, Рабочих и Солдатских Депутатов и Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов». — 93.

— 1917, № 263, 30 декабря, стр. 4. — 24—25.

— 1918, № 28 (292), 19 (6) февраля, стр. 2, 3. — 33, 48—49.

«Известия ВЦИК Советов Крестьянских Рабочих, Солдатских и Казачьих Депутатов». М., 1918, № 74 (338), 14 апреля, стр. 3. — 75—76, 112—113.

¹ Илк дафа Ленин мэхмуусинин XVIII китабында (1931) дэрч едил-миншдр, сәһ. 85—88.

- 1918, № 78 (342), 20 апреля, стр. 4. — 67.
- 1918, № 90 (354), 9 мая, стр. 3. — 78—79.
- 1918, № 94 (358), 14 мая, стр. 3. — 423—424.
- 1918, № 119 (383), 12 июня, стр. 3. — 105.
- «Известия ВЦИК Советов Крестьянских, Рабочих, Солдатских и Казачьих Депутатов и Московского Совета Рабочих и Красноармейских Депутатов». — 215.
- 1918, № 127 (391), 22 июня, стр. 4. — 115.
- «Известия ВЦИК Советов Крестьянских, Рабочих, Солдатских и Казачьих Депутатов и Московского Совета Рабочих и Красноармейских Депутатов», 1918, № 161 (425), 31 июля, стр. 4. — 298—299.
- 1918, № 166 (430), 6 августа, стр. 3. — 155—156.
- 1918, № 175 (439), 16 августа, стр. 5. — 424—425.
- 1918, № 195 (459), 10 сентября, стр. 4—5. — 259—260.
- 1918, № 244 (508), 9 ноября, стр. 2. — 240
- 1918, № 257 (521), 24 ноября, стр. 4. — 240, 249—250, 252—253.
- «Известия ВЦИК Советов Рабочих, Крестьянск., Казачьих и Красноарм. Депутатов и Московского Совета Рабочих и Красноарм. Депутатов», 1919, № 24 (576), 2 февраля, стр. 2. — 282—283.
- 1919, № 60 (612), 20 марта, стр. 3. — 318.
- 1919, № 77 (629), 10 апреля, стр. 3. — 307—308.
- 1919, № 78 (630), 11 апреля, стр. 3. — 315—316, 435.
- Карл Каутский и Генриетта Роланд-Гольст о большевиках. — «Правда», М., 1918, № 202, 20 сентября, стр. 2. — 204.
- Конституция (Основной закон) Российской Социалистической Федеративной Советской Республики. Опубликовано в № 151 «Известий Всерос. Центр. Исп. Комитета» от 19 июля 1918 г. М., Гиз., 1919. 16 стр. (РСФСР). — 269, 293.

- Ленин, В. И. *Государство и революция. Учение марксизма о государстве и задачи пролетариата в революции.* Август—сентябрь 1917 г. — 205, 217, 226.
- *Записка Г. В. Чичерину или Л. М. Карахану.* 10 октября 1918 г. — 213.
- *Материалы по пересмотру партийной программы.* Апрель—май 1917 г. — 256.
- *О мобилизации рабочих на борьбу с голодом.* Проект постановления СНК. 9 мая 1918 г. — 256.
- *Письмо тов. Ленина, прочитанное [на объединенном заседании ВЦИК, Московского Совета с представителями фабрично-заводских комитетов и профессиональных союзов 3 октября 1918 г.].* — «Правда», М., 1918, № 213, 4 октября, стр. 3. Под загл.: Соединенное засед. Центр. Исполн. Ком. Моск. Сов., район. сов., представителей фабр.-зав. ком. и профес. союзов. — 218—219.
- *Письмо С. Г. Шаумяну.* 14 мая 1918 г. — 90—91.
- *Письмо А. Г. Шляпникову.* 28 мая 1918 г. — 92.
- *Проект директивы ЦК о военном единстве.* Май 1919 г. — 320—321.
- *Пролетарская революция и ренегат Каутский.* 9 октября 1918 г. — «Правда», М., 1918, № 219, 11 октября, стр. 2. Подпись: Н. Ленин. — 210.
- *Телеграмма Е. Б. Бош.* 12 августа 1918 г. — 166—167.
- *Телеграмма Д. И. Ефремову.* 30 мая 1919 г. — 383—384.
- *Телеграмма И. В. Литорину.* 13 мая 1919 г. — 357—358.
- *Телеграмма А. Е. Минкину.* 12 августа 1918 г. — 167.
- *Телеграмма А. П. Смирнову.* 26 августа 1918 г. — 190.
- *Телеграмма техническому комитету совнархоза Северного района.* 21 ноября 1918 г. — 234.
- *Телеграмма М. В. Фрунзе.* 12 мая 1919 г. — 361.
- *Телеграмма ЦИК'у Советов Сибири.* 23 апреля 1918 г. — 79—80.

- Телеграмма С. Г. Шаумяну. 29 июля 1918 г. — 145.
- Черновой набросок проекта программы. Не позднее 8 марта 1918 г. — 255.
- Маркс, К. Письмо М. М. Ковалевскому. 9 января 1877 г. — 434.
- Материалы по земельной реформе 1918 года. Вып. VI. Отчуждение и использование сельскохозяйственного инвентаря. М., Наркомзем, 1918, 16 стр. (РСФСР). — 260—261.
- Новицкий, К. Ультиматум английских рабочих. — «Вечерние Известия Московского Совета Рабочих и Красноармейских Депутатов», 1919, № 256, 3 июня, стр. 1. — 378—379.
- О памятниках республики. Декрет [СНК. 12 апреля 1918 г.]. — «Известия ВЦИК Советов Крестьянских, Рабочих, Солдатских и Казачьих Депутатов», М., 1918, № 74 (338), 14 апреля, стр. 3, в отд.: Действия и распоряжения правительства. — 75—76, 112—113.
- О федеральных учреждениях Российской республики. [Резолюция, принятая III Всероссийским съездом Советов 15 (28) января 1918 г.]. — Бу китабда: Третий Всероссийский съезд Советов рабочих, солдатских и крестьянских депутатов. Пг., «Прибой», 1918, стр. 93—94. (РСДРП). — 37—38.
- Об освобождении некоторых категорий заключенных. Постановление VI Всероссийского Чрезвычайного съезда Советов рабочих, крестьянских, казачьих и красноармейских депутатов. 6 ноября 1918 г.]. — «Известия ВЦИК Советов Крестьянских, Рабочих, Казачьих и Красноармейских Депутатов и Московского Совета Рабочих и Красноармейских Депутатов», 1918, № 244 (508), 9 ноября, стр. 2. Под загл.: VI Чрезвычайный Всероссийский съезд Советов. — 240.
- Объявление о выходе книги «La Russie socialiste» — бах: Vient de paraître...
- Основной закон о социализации земли. [27 января (9 февраля) 1918 г.]. — «Известия ЦИК Советов Крестьянских, Рабочих и Солдатских Депутатов и Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1918, № 28 (292), 19 (6) февраля, стр. 3, в отд.: Действия и распоряжения правительства. — 33.
- Положение [ВСНХ] о коллегии по организации и эксплуатации пробного завода для извлечения радия. — «Известия ВЦИК Советов Крестьянских, Рабочих, Солдатских и Казачьих Депутатов и Московского Совета Рабочих и Красноармейских Депутатов», 1918, № 175 (439), 16 августа, стр. 5, в отд.: Действия и распоряжения правительства. — 429—430.

Положение о выборах в Учредительное собрание. — «Вестник Временного Правительства», Пг., 1917, № 111 (157), 22 июля (4 августа), стр. 1—2; № 155 (201), 17 (30) сентября, стр. 1—3. — 10, 14.

Постановление Совета Народных Комиссаров о размерах вознаграждения народных комиссаров и высших служащих и чиновников. [18 ноября (1 декабря) 1917 г.]. — «Газета Временного Рабочего и Крестьянского Правительства», Пг., 1917, № 16, 23 ноября (6 декабря), стр. 1, в отд.: Действия правительства. — 87.

Постановление Совета Народных Комиссаров об оказании материальной помощи В. И. Танееву. 25 марта 1919 г. Рукопись¹. — 434.

Постановление Совета Народных Комиссаров по докладу комиссии о фонде финансирования сельскохозяйственного машиностроения. 20 июня 1918 г. Рукопись². — 419.

«Правда», Пг. — М. — 7, 203, 215.

— 1917, № 182 (113), 20 (7) ноября, стр. 2. — 8—9.

— 1918, № 25 (252), 1 (14) февраля, стр. 2. — 45.

— 1918, № 65, 6 апреля (24 марта), стр. 1. — 62—63.

— 1918, № 202, 20 сентября, стр. 2. — 204.

— 1918, № 213, 4 октября, стр. 3. — 218—219.

— 1918, № 219, 11 октября, стр. 2. — 210—213.

Правила пользования отдельными классными и служебными вагонами и назначения экстренных поездов. — «Известия ВЦИК Советов Крестьянских, Рабочих, Солдатских и Казачьих Депутатов и Московского Совета Рабочих и Красноармейских Депутатов», 1918, № 195 (459), 10 сентября, стр. 4—5, в отд.: Действия и распоряжения правительства. — 260.

Предложение вести переговоры с Украиной в Киеве. [Заявление германского правительства от 8 мая 1918 г.]. — «Известия ВЦИК Советов Крестьянских, Рабочих, Солдатских и Казачьих Депутатов», М., 1918, № 90 (354), 9 мая, стр. 3, в отд.: Последние сообщения. — 79.

¹ Илк дэфэ Ленин мэчмуэсинин XXXV китабында (1945) дэрч едил-мишдир, сәһ 65.

² Илк дэфэ Ленин мэчмуэсинин XXI китабында (1933) дэрч едил-мишдир, сәһ. 150—151.

*Присеттэсэнная телеграмма В. И. Ленину. Увеча, 13 ноября 1918 г.*¹ — 231.

*Приветствие Совнаркома Советской власти на Украине. 16 (29) декабря 1917 г. Рукопись*². — 25.

*Проект декрета о регистрации акций, облигаций и прочих процентных бумаг. 16 апреля 1918 г. Рукопись*³. — 67.

*Проект телеграммы Совдепам. 6 апреля 1918 г. Рукопись*⁴. — 62—63.

Протест Центросибири против высадки японского десанта. [Резолюция, принятая Центральным Исполнительным Комитетом Советов Сибири 5 апреля 1918 г.]. — «Правда», М., 1918, № 65, 6 апреля (24 марта), стр. 1. — 62—63.

[Резолюция Петроградского Совета рабочих и солдатских депутатов о суде, принятая 24 ноября (7 декабря) 1917 г.]. — «Известия ЦИК и Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 235, 25 ноября, стр. 5, в отд.: Хроника. Под загл.: О суде. — 11.

Резолюция [V Всероссийского съезда Советов о внешней политике и решительной борьбе с агентами иноземного капитала. 4 июля 1918 г.]. — Бу китабда: Пятый Всероссийский съезд Советов рабочих, крестьянских, солдатских и казачьих депутатов. Стенографический отчет. Москва, 4—10 июля 1918 г. М., изд-во ВЦИК, 1918, стр. 36. (РСФСР). — 140, 144.

Резолюция Центросибири — бах: Протест Центросибири против высадки японского десанта.

Роспуск Московской городской думы. [Постановление Московского военно-революционного комитета. 1917 г.]. — «Правда», Пг., 1917, № 182 (113), 20 (7) ноября, стр. 2, в отд.: Москва. — 8.

*Смирнов, А. П. Телеграмма от 16 сентября 1918 г.*⁵. — 202.

«Собрание Указаний и Распоряжений Рабочего и Крестьянского Правительства», М. — 65.

¹ Илк дэфэ бу китабда дэрч едилмишдир: ССРИ-дэ вэтэндаш муһарибэснийн тарихинэ дээр сэнэдлэр. I чилд, М., Девэлэг америцжатары бир-лиж. 1940, сэл. 425.

² Жэнэ орада, сэл. 57—58.

³ Илк дэфэ Ленин мэммуосинин XXI китабында (1933) дэрч едилмишдир, сэл. 167.

⁴ Жэнэ орада, сэл. 125—126.

⁵ Илк дэфэ Ленин мэммуосинин XVIII китабында (1931) дэрч едилмишдир, сэл. 190—191.

Сталин, И. В. Телеграмма В. И. Ленину. 7 июня 1918 г.¹. — 104.

— Телеграмма В. И. Ленину. 7 июня 1918 г.¹. — 104.

— [Телеграмма С. Г. Шаумяну]. 20 июля 1918 г. — «Бакинский Рабочий», 1918, № 143 (259), 22 (9) июля, стр. 2, в отд.: Телеграммы. Под загл.: Отношение Центрального правительства к приглашению англичан. — 140.

«*Arbeiterpolitik*», Bremen. — 90.

Barbusse, H. *Le Feu*. — 181.

«*Berner Tagwacht*». — 114.

«*Demain*», Genève—Moscou. — 181.

«*Le Droit du Peuple*», Lausanne, 1918, N 39, 27 septembre, p. 1. — 216.

«*La Feuille*», Genève, 1918, N 31, 3 octobre, p. 3. — 215.

Frapiè, L. *Les contes de la guerre*. Paris, Flammarion, 1915. 334 p. — 215—216.

Junius—бах: Luxemburg, R.

Kautsky, K. *Demokratie oder Diktatur*. — «*Sozialistische Auslandspolitik. Korrespondenz*». Berlin, 1918, Nr. 34, 22. August, S. 2—3. — 204—205, 206.

— *Demokratie und Diktatur*. — «*Sozialistische Auslandspolitik. Korrespondenz*». Berlin, 1918, Nr. 1, 3. Januar, S. 1—5. — 205—206.

*—«*Die Diktatur des Proletariats*. Wien, Brand, 1918, 63 S.—205, 219.

**Klassenkampf gegen den Krieg!* Material zum «Fall» Liebknecht. Б. м., [1915]. 88 S. (Als Manuskript gedruckt).—114.

*[Legien, C.] *Warum müssen die Gewerkschaftsfunktionäre sich mehr am inneren Parteileben beteiligen?* (Ein Vortrag von C. Legien in der Versammlung der Gewerkschaftskommission

¹ Илк дафа «Пролетарская Революция» журналында дәрч едилмиш-дир, М., 1936, № 7, сәһ. 74, 75.

* Янында улдуз гојулмуш китаб, гәзет, мөгалә вә сәһәдләрдә В. И. Ленинин гејдләри вардыр, бунлар Сов.ИКП МК янында Марксизм-Ленинизм институтунун Мәркәзи партија архивиндә сахланылыр.

Berlins und Umgegend am 27. Januar 1915). Berlin, 1915. 47 S. — 115.

[Lenin, W. I.] *Nachwort* [zur Arbeit: *Staat und Revolution*. 30 November 1917]. — In: [Lenin, W. I.] *Staat und Revolution. Die Lehre des Marxismus vom Staat und die Aufgaben des Proletariats in der Revolution*. Belp-Bern, Promachos, 1918, S. 187. Перед загл. кн. авт.: N. Lenin. — 225-226.

*— *Staat und Revolution*. Die Lehre des Marxismus vom Staat und die Aufgaben des Proletariats in der Revolution. Belp-Bern, Promachos, 1918. 190 S. Перед загл. авт.: N. Lenin. — 225, 226.

Longuet, J. *La politique internationale du marxisme*. Karl Marx et la France. Paris, 1918. 295 p. — 215.

Loti, P. *Quelques aspects du vertige mondial*. Paris, Flammarion, 1917. 278 p. — 215—216.

[Luxemburg, R.] *Die Krise der Sozialdemokratie*. Anhang: Leitsätze über die Aufgaben der internationalen Sozialdemokratie. Zürich, Verlagsdruckerei Union, 1916. 109 S. После загл. авт.: Junius. — 114, 181.

Martoff, L. *Marx und das Problem der Diktatur des Proletariats*. — «Sozialistische Auslandspolitik. Korrespondenz». Berlin, 1918, Nr. 29, 18. Juli, S. 4—5; Nr. 30, 25. Juli, S. 4—7. — 218.

Peluso, E. *Contre-revolutionnaires*. — «Le Droit du Peuple», Lausanne, 1918, N 39, 27 septembre, p. 1. — 216.

*Rühle, O. *Zur Parteispaltung*. — «Vorwärts», Berlin, 1916. Nr. 11, 12. Januar. Beilage zu Nr. 11 des «Vorwärts», S. 2. — 114—115.

La Russie socialiste. (Evénements de juillet 1918). Genève, Imprimerie Reggiani, 1918. 65 p. (Parti des socialistes-révolutionnaires de gauche (internationalistes), — 215.

Sadoul, J. *Vive la République des Soviets!* M., Ed. du groupe Communiste Français, 1918. 71 p. — 284.

«*Der Sozialdemokrat*», Stuttgart. — 90.

«*Sozialistische Auslandspolitik. Korrespondenz*», Berlin, 1918. Nr. 1, 3. Januar, S. 1—5. — 204—205.

— 1918, Nr. 29, 18. Juli, S. 4—5; Nr. 30, 25. Juli, S. 4—7. — 218.

— 1918. Nr. 31, 22. August, S. 2—3. — 204—205, 206.

«*Spartakus*». — 216.

— 1918, Nr. 11, September. — 216.

Vandervelde, F. La Belgique envahie et le socialisme international. Préface de M. Sembat. Paris-Nancy, Berger-Levrault, 1917. 234 p. — 224.

— *Le socialisme contre l'Etat. Paris-Nancy, Berger-Levrault, 1918. 174 p. (Problèmes d'après-guerre).—215, 224, 226—227-*

— *Trois aspects de la révolution russe. 7 mai—25 juin 1917. Paris-Nancy, Berger-Levrault, 1918, 202 p. — 224.*

Vient de paraître: La Russie socialiste. (Evènements de juillet 1918). — «La Feuille», Genève, 1918, N 31, 3 octobre p. 3.—215.

«*Vorwärts*», Berlin, 1916, Nr. 11, 12. Januar. Beilage zu Nr. 11 des «*Vorwärts*», S. 2. — 114—115.

Was will der Spartakusbund? Berlin, Hrsg. von der Zentrale des Spartakusbundes, 6. r. 8 S. — 256.

А Д Л А Р К Ө С Т Ә Р И Ч И С И *

А

Аванесов, В. А. (1884—1930) — 1903-чу илдән партијанын үзвү.

1917—1919-чу илләрдә — ҮРМИК Рәјасәт һеј'әтинин катиби вә үзвү. 1919-чу илдә—1920-чи илин әввәлләриндә — Дөвләт нә-зарәт комиссијасы коллекијасынын үзвү (бах: һабелә 37-чи чилд, сәһ. 701) **. — 302, 358.

Аверин, В. К. (1885—1945) — 1904-чу илдән партијанын үзвү. 1905—1907-чи илләр ингилабынын Јекатеринославда иштиракчысы. 1917-чи илин февралындан РСДФ(б)П Јекатеринослав комитәсинин тәркибинә дахил иди. Вәтәндаш мұһарибәси дөврүндә Јекатеринослав Советинин сәдри, Совет Украинасынын Мүвәггәти фәһлә-кәндли һөкүмәтинин вә Үмумукрајна МИК-нин үзвү, Курск истигамәти гошунлары групу снјаси шө'бәсинин рәиси, 2-чи орду-нун Ингилаби һәрби шурасынын үзвү вә Јекатеринослав мұдафиә рајону Ингилаби һәрби шурасынын сәдри, Украинә ӘМШ вә УК(б)П МК-нын деникинчи вә петлјурачы бандаларла мұба-риздә хусуси мұвәккили олмушду. Сонралар мәс'ул дөвләт вә инзибатн-тәсәррүфат ишиндә чалышмышды. Украинә К(б)П МК-нын вә ССРИ МИК-нин үзвү олмушду.—391.

Азанчевскаја, С. В. (1874—1951) — ингилаби һәрәкатын ишти-ракчысы, есерләр, сонра сол есерләр партијасынын үзвү. 1908-чи илдән 1917-чи иләдәк мұһачирәтдә олмушду. 1918-чи ил-дә Халг маариф комиссарлығынын малијјә шө'бәсинин мұдир вә коллекијасынын үзвү. 1920—1921-чи илләрдә Халг-харичи ишләр

* Бу чилддә көстәрилән адларын сајынын чох олдуғуну нәзәрә ала-раг, әввәлки чилдләрин көстәричиләриндә әтрафлы мә'лумат олан шәхс-ләр һаггында, бир гәјда олараг, бурада тәкчә 1917—1919-чу илләрә аид мә'луматлар верилмишдир. Илк дәфә бу чилддә ады чәкилән шәхсләр һаггында даһа әтрафлы мә'лумат верилмишдир. Бә'зи шәхсләр һаггында мә'лумат топламаг мүмкүн олмамышдыр.

** Бурада вә ашағыда мө'тәризәдә бу нәшрин чилдләринә иснад еди-лир; һәммин чилдләрин адлар көстәричиләриндә мұәјјән бир шәхс һа-ггында даһа әтрафлы мә'лумат тапмаг олар.

комиссарлыгы малијја шө'бөсү мүдиринин мүшүннү вә комиссарлыгын шәхси һеј'әтинин мүдирин олмушду. Сонралар статистикачы вә һесабадар ишләмишдир. — 263.

Акселрод, Т. Л. (1888—1938) — 1917-чи илдән партијанын үзвү, әввәлләр Буйдун үзвү олмушду. 1910-чу илдән 1917-чи иләдәк Исвечрәдә јашамышдыр. 1917-чи илин мартында В. И. Ленин онун вәситәсилә «Исвечрә фәһләләринә вида мәктубу»ну көндәрмишди (бах: В. И. Ленин. Әсәрләри, 5-чи нәшри, 31-чи чилд, сәһ. 92—102; 49-чу чилд, сәһ. 490).

1917-чи илин октябрындан 1918-чи илин ијулунадәк Халг комиссарлары Совети јанында мәтбуат бүросунун, 1920—1921-чи илләрдә исә Коминтернин мәтбуат шө'бәсинин мүдирин олмушду. 1922-чи илдән Халг харичи ишләр комиссарлығында ишләмишдир. Сонралар редаксија-нәшријјат ишиндә олмушду. — 73.

Александрович, В. А. (1884—1918) — сол есер.

Октябр ингилабындан сонра, сол есерләр Совет һөкүмәтинә дахил оларкән, Үмүмрусия февгәл'адә комиссијасы сәдринин мүшүннү тәјин едилмишди. 1918-чи илин ијулуида сол есер гијамында фәал иштирак етмишди; һәбс едилмиш вә күлләләнмишдир (бах: һабелә 49-чу чилд, сәһ. 687). — 419.

Алексеев, М. В. (1857—1918) — чар ордусунун кенералы, гаты монархист вә әксингилабчы. Вәтәндаш муһарибәси дөврүндә Шимали Гафгазда тәшкил олунмуш ағвардијачы «көнүллү ордунун» башында дурурду (бах: һабелә 34-чү чилд, сәһ. 536). — 49, 143—144.

Алғфатер, В. М. (1883—1919) — контр-адмирал. Октябр ингилабындан сонра Совет һакимиятинин тәрәфинә кечмишди. Брест данышыглары заманы — совет нүмајәндә һеј'әтинин дәннз експерти. 1918-чи илин февралындан Дәннз баш штабы рәисинин көмәкчиси, апрелдән е'тибарән Халг дәннз ишләри комиссарлығы коллексијасынын үзвү, октябрдан е'тибарән Ингилаби һәрби Шуранын үзвү вә Республика дәннз гүввәләринин команданы олмушдур. — 72, 192—193.

Аманулла хан (1892—1960) — 1919—1926-чы илләрдә әфган әмпри вә 1926—1929-чу илләрдә падшаһ иди. — 437—438.

Андреева, М. Ф. (1868—1953) — 1904-чү илдән партијанын үзвү, мәшһур рус актрисасы, ичтимаи хадим, А. М. Горкинин арвады вә көмәкчиси.

Октябр ингилабындан сонра әлкәнин ичтимаи һәјәтында фәал иштирак етмишди. 1931—1948-чи илләрдә Москва алимләр евинин директору олмушдур (бах: һабелә 48-чи чилд, сәһ. 514). — 55, 301.

Андронников, В. Н. (1885—1942) — 1905-чи илдән партијанын үзвү. Кострома, Кијез, Самара вә башга шәһәрләрдә партија

иши апармышдыр. Октябр ингилабы дөврүндө — Јекатериинбург даирэ Советинин сәдри вә Урал вилајәт фәһлә вә әскәр депутатлары Совети комитәсинин үзвү иди. 1918-чи илин әввәлиндә Урал вилајәт Советинин вә Урал комиссарлар Советинин сәдри; 1918-чи илин мартындан 1919-чу илин февралынадәк — истәһсал комиссары олмушдур. Сонракы илләрдә рәһбәр партија, дәвләт вә тәсәррүфат ишиндә чалышмышды. — 76.

Анисимов, Н. А. (1892—1920) — 1913-чу илдән партијанын үзвү. 1914-чу илдән 1918-чи иләдәк Грозны болшевик тәшкилатынын рәһбәрләриндән бири олмушду. 1917-чи ил Феврал ингилабындан сонра Грозны фәһлә депутатлары Советинин сәдри иди. Вәтәндаш мұһарибәси дөврүндә Шимали Гафгаз һәрби даирәси Һәрби шурасынын үзвү, Брјанск районунун Һәрби-сијаси комиссары, 12-чи, 9-чу ордуларын вә Хәзәр-Гафгаз чәһһәси Ингилаби һәрби шурасынын үзвү олмушдур. — 158.

Антонов — бах: Антонов-Овсејенко, В. А.

Антонов-Овсејенко, В. А. (1883—1938) — 1917-чи илин мајындан партијанын үзвү.

II Үмүрусија Советләр гурултајында Һәрби вә дәниз ишләри комитәсинин үзвү кими Халг Комиссарлары Советинә дахил олмушду. 1917-чи илин сону—1918-чи илин әввәлиндә калединчиләрә вә Мәркәзи радаја гаршы мұбаризә апаран совет гошунларына команданлыг етмишди. 1918-чи илин мартында мајынадәк Русијанын чәнубунда совет гошунларынын команданы, 1919-чу илин январындан ијунунадәк Украина чәһһәсинин команданы олмушдур (бах: һабелә 35-чи чилд, сәһ. 550). — 11, 19—20, 24, 25, 32, 33, 34, 37, 38, 44, 45, 46, 49, 51, 56, 74, 316, 321, 326, 338—339, 344—345, 367, 411, 413—414.

Антропов. — 31.

Аралов, С. И. (1880—1969) — 1902-чи илдән сәсиал-демократ һәрәкатында олмушду. 1905—1907-чи илләр ингилабынын иштиракчысы. 1917-чи ил Феврал ингилабындан сонра 3-чу ордунун орду комитәси сәдринин мұавини, сонра исә сәдри олмушдур, меншевикләрә гошулмуш, мұдафиәчи мөвгеләриндә дајаймышды. 1918-чи илдә РК(б)П-јә дахил олмушду.

1918—1920-чи илләрдә әввәлчә Москва һәрби даирәсинин, сонра Халг Һәрби вә дәниз ишләри комиссарлығынын әмәлијјат шәбәсинин рәиси олмуш, Республика, 12-чи, 14-чу орду вә Чәнуб-Һәрб чәһһәси Ингилаби Һәрби шураларынын үзвү олмушдур. 1921-чи илдән—дипломатик ишдә олмушдур. 1927-чи илдән ССРИ АХТШ-дә ишләмишдир. 1938-чи илдән 1941-чи иләдәк Дәвләт әдәбијјат музејинин директор мұавини, сонра директору. — 185, 320, 356.

Арманд, Ф. А. (1896—1936) — Русија вә бејнәлхалг фәһлә һәрәкатынын жөркәмли хадими И. Ф. Армандын сәғлу. Вәтәндаш му-

Һарибәси дөврүндә — мүшәһидәчи-тәјјарәчи, сонра Москваның идман тәшкилатларында ишләмишдир. — 337.

Артјом (Серкејев, Ф. А.)* (1883—1921) — 1901-чи илдән партија үзвү.

Октјабр ингилабындан сонра — Донетс — Кривој-Рог Совет республикасы Халг Комиссарлары Советиниң сәдри, УК(б)П МК-нын үзвү. 1919-чу илдә Украјна Халг Комиссарлары Советиниң тәркибинә дахил иди. РК(б)П VII гурултајында МК-ја үзв, РК(б)П VIII гурултајында МК үзвлүјүнә намизәд сечилмишди (бах: һабелә 35-чи чилд, сәһ. 550—551). — 37, 56, 346—347, 373.

Асарх (Азарх), И. Х. (1896—1918) — көһнә орду забити, Октјабр ингилабындан сонра Совет һакимијјәтиниң тәрәфинә кечмишди. Ғызыл Орду пијада полкунун, сонра исә әләһиддә јығма бригаданың командири. Ғызыл Орду һиссәләриниң тәшкилиндә фәал иштирак етмишди. — 135.

Б

Багајев, И. Ј. (1884—1942) — 1918-чи илдә — Һәштәрхан губернија милисиниң рәнси иди. — 206.

Бадајев, А. Ј. (1883—1951) — 1904-чү илдән партијаның үзвү.

Октјабр ингилабындан сонра — рәһбәр партија, дөвләт вә тәсәррүфат ишиндә олмушдур; 1919-чу илдә — Петроград әмәк коммунасының әрзаг комиссары олмушдур (бах: һабелә 23-чү чилд, сәһ. 585). — 329, 338.

Бажанов, В. М. (1889—1939) — мә'дән мүһәндиси, 1910-чу илдән партијаның үзвү.

Октјабр ингилабындан сонра — Донетс миллиләшдирилмиш мә'дән вә заводларының мүдири, АХТИШ-ниң Мә'дән шура-сының коллекија үзвү. 1918-чи илдән Баш көмүр комитәси коллекијасының сәдри, 1922-чи илдән — Кузбастрестин мүдири, 1925-чи илдән РСФСР Дөвләт план комиссијасы рәјасәт һеј'әтиниң үзвү олмушдур. Сонралар — көмүр сәнајесиндә мәс'ул ишләрдә ишләмишдир. — 436.

Бак, Б. А. (1897—1939) — 1917-чи илдән партијаның үзвү. Октјабр социалист ингилабындан сонра Ғызыл Ордуда хидмәт етмиш, Али һәрби инспекцијаның мүвәккили олмушду. 1919-чу илдән 1920-чи иләдәк Шәрг чәбһәси 3-чү ордусунун һәрби комиссары вә артиллерија тәһизаты идарәсиниң рәнси иди. 1921-чи илдә — Иркутск губернија фөвгәл'адә комиссијасы сәдриниң мүавини. — 95.

* Мө'таризәдә курсивлә әсл фамилијалар көстәрилмишдир.

Балабанова, А. И. (1878—1965) — социал-демократ; II гурул-тайдан сонра — меншевик. Сонралар Италија социалист партија-сынын фэалијјэтинде фэал иштирак етмишди, биринчи дүнја му-һарибэси иллэринде Симмервалд бирлијинэ дахил иди. 1917-чи илдэ болшевиклэр партијасына дахил олмушду. Коминтернин I конгресинде мәшвэрэтчи сөслэ иштирак етмишди (бах: һабелэ 21-чи чилд, сәһ. 667). — 216.

Балонов, М. М. (1877—1945) — һәким, 1913-чү илдән тибб елмлэри доктору. Октябр ингилабындан сонра Петроград Совети јанында һәрби ингилаб комитэсинин тибб-санитарнија шөбөсинде ишләмишдир. Сонралар—Ленинграддакы «Вулкан» заводунун амбулаторнијасында һәким олмушдур. 1939-чу илдән партијанын үзвү. — 43.

Банк (Либавски), С. А. (1894—1938) — 1917-чи илдән партија үзвү.

1918-чи илдэ—Вышин Волочек гәза ичранијә комитэси рәјасәт һејәтинин катиб вә үзвү, 1918-чи илин ијунундан декабрына-дәк—гәза халг тәсәррүфаты шурасынын сәдри. Сонралар—Твер, Тула, Кустанај, Москва вә Иркутскда һәмчинин рәһбәр партија вә совет ишинде чалышмышдыр. — 252.

Баранов. — 280.

Барбус (Barbusse), Анри (1873—1935)—танынмыш франсыз јазычысы вә ичтимаи хадими. Милитаризм вә империалист муһа-рибэси әлејиннэ чыхыш едирди. Совет дәвләтинин досту олмуш, Антантанын антисовет мүдахиләси әлејиннэ һәрәкатда фэал ишти-рак етмишди. 1923-чү илдән Франса коммунист партијасынын үзвү иди.—181.

Баскаков, Г. Н.—1918-чи илдэ—Твер гәзасы Первитино волос-тунун јохсул комитэсинин сәдри. 1920-чи илин јанварында РК(б)П-јә дахил олмуш, лакин елә һәмин илин нојабрында рүш-вәтхорлуға вә фәрариләри кизләтдијинә көрә партијадан харич едилмишди. — 251.

Басок — бах: Меленевски, М. И.

Бахвалов, В.—Череповец губернијасы Череповец гәзасынын Афанасјевск кәнд Советинин сәдри (1919).—305.

Белобородов, А. Г. (1891—1938) — 1907-чи илдән партијанын үзвү. Уралда партија иши апармышды. 1917-чи-чил Феврал инги-лабындан сонра РСДФ(б)П Урал вилајәт комитэсинин үзвү.

1918-чи илдән — Урал вилајәт ичранијә комитэсинин сәдри. 1919-чу илдэ — Әмәк вә Мүдафиә Шурасынын Чәнуб чәһәсинде мүвәккили, 9-чу орду Ингилаби һәрби шурасынын үзвү, 1920-чи илдэ — Гафгаз әмәк ордусу Ингилаби шурасынын сәдр мүавини иди. Партијанын VIII гурултајында РК(б)П МК-ја үзв сечил-мишди. 1921-чи илин соьундан—РСФСР халг дахили ишләр ко-

миссарынын муавини, 1923-чү илдэн—халг комиссары. 1930-чу илдэн Ростов-Донда рәһбәр ишдә чалышмышдыр. 1927-чи илдә фраксиячылыг фэалијјәтинә көрә партијадан харич едилмиш, 1930-чу илдә бәрпа едилмишди. — 325, 344, 350, 352, 354, 358, 386.

Берзин (Берзин, Зијемелис), Ј. А. (1881—1938) — 1902-чи илдән партијанын үзвү.

1918-чи илдә Исвечрәдә совет миссијасына башчылыг етмишди. 1919-чу илдә — Совет Латвијасынын халг маариф комиссары (бах: һабелә 26-чы чилд, сәһ. 552). — 99, 114, 150—151, 167—168, 181, 204—205, 210, 215—216, 217, 223—224, 225—226, 290.

Берзин, Р. И. (1888—1939) — 1905-чи илдән партијанын үзвү. 1917-чи илин нојабрында Мокилјовдакы Гэраркаһда әксингилаби гәсдин ләғв едилмәси үзрә Шимал групу гошунларына команданлыг етмишди. 1918-чи илин ијунундан—Шимал-Урал—Сибир чәһһәсинин, сонра — Чәнуб чәһһәсинин 3-чү вә 9-чу ордуларынын команданы олмушдур. 1919—1920-чи илләрдә — Гәрб, Чәнуб вә Чәнуб-Гәрб чәһһәләри Ингилаби һәрби шураларынын үзвү. Сонракы илләрдә — мәс'ул һәрби вә тәсәррүфат ишиндә олмушдур. — 228.

Бернштејн (Bernstein), Едуард (1850—1932) — Алманија сосиал-демократијасы вә II Интернасионалын ифрат оппортунист гандынын лидери, тәфтишчилијин вә реформизмин нәзәријјәчиси (бах: һабелә: 37-чи чилд, сәһ. 703). — 205.

Биршерт — 1918-чи илдә Әрзаг комиссарлығы муһафизә дәстәсинин рәиси иди. — 112.

Благонравов, Г. И. (1895—1937) — 1917-чин илин мартындан партијанын үзвү. Октябр ингилабындан сонра — Петропавловск галасынын комиссары. 1918-чи илдә Шәрг чәһһәси Ингилаби һәрби шурасынын үзвү. 1918-чи илин октябрындан 1931-чи иләдәк — ҮРФК, Дөвләт сийаси идарәси, Дөвләт бирләшмиш сийаси идарәси органларында ишләмишди, сонра халг јоллар комиссарынын муавини вә дијкәр рәһбәр ишдә олмушду. — 20, 131.

Блохин, К. Н. — 1918-чи ил ијунун 18-дән ијулун 3-дәк Шәрг чәһһәси 2-чи ордусунун команданы. — 148.

Бобров, А. Н. (1886—1938) — 1905-чи илдән партијанын үзвү. 1905—1907-чи илләр ингилабында иштирак етмишди. 1907-чи илдән 1914-чү иләдәк муһачирәтдә олмушду, сонра Петроградда «Феникс» заводунда чилинкәр ишләмишди. 1918—1920-чи илләрдә Халг әрзаг комиссарлығынын мүвәккили, сонра Халг дахили ишләр комиссарлығында вә Халг фәһлә-кәндли инспексијасы комиссарлығында ишләмишди. 1922—1923-чү илләрдә Орјол губернија ичранјјә комитәсинин сәдри олмушду. 1934-чү илдән 1937-чи:

иләдәк Шимал дәннз јолунун баш идәрәсиндә ишләмишди. — 111, 158—159.

Богданов, В. И. (1902-чи илдә анадан олмушдур) — Борисоглебскдә торлаг комиссарлығынын гуллуғчусу. — 242—243.

Богданов, И. В. (1885-чи илдә анадан олмушдур) — 1905-чи илдә Новохоперск гәзасынын Синјавка кәндиндә сјаи интибаһнамәләр јайдығына кәрә полисин хусуси нәзарәти алтында олмушдур. 1918-чи илдә—Борисоглебскдә ишснзликдән сығорта кассасынын ишчиси. — 242—243.

Богдатјан, М. С.—1919-чу илдә Украинанын ордуну тәһннз етмәк үзрә фәвгәләдә комиссијасынын сәдри вә Украина фәһлә-кәндли мүдафиә шурасынын үзвү (бах: һабелә 42-чи чилд, сәһ. 562. — 436.

Богојавленски, Л. Н.—кимјачы мүнәндис. АХТШ радиоактив металләр бөлмәсинин мүдири, 1918-чи илдә Березнјаки шәһәриндә радиум заводуна рәһбәрлик етмишди. — 425.

Боголепов, Д. П. (1885—1941) — 1907-чи илдән партијанын үзвү. 1914—1915-чи илләрдә IV Дөвләт думасынын с.-д. фраксијасында ишләмишди.

Октјабр ингилабындан сонра — Халг малијјә комиссарлығы коллексијасынын үзвү, халг малијјә комиссарынын мүавини (1918). Совралар малијјә вә мүәллимлик ишиндә чалышмышдыр. — 64, 67.

Бодров, Ф. И. (1867—1948) — фәһлә, 1894-чү илдән партијанын үзвү. В. И. Ленинин рәһбәрлик етдији социал-демократ дәрҗәсиндә иштирак етмишди. Петербургда вә Москвада ингилаби иш апармышды.

1918-чи илин апрелиндән 1919-чу илин мајынадәк Москвада вәрәмли ушағларын мешә мәктәбиндә тәсәррүфат мүдири, 1919—1921-чи илләрдә Гызыл Ордуда мәтбуатын јайылмасы үзрә инспектор олмушду, сонра Венјовскда Сјаи маариф комитәсинин рајон шәбәсиндә ишләмиш, РК(б)П Венјовск гәза комитәси рәјасәт һејәтинин үзвү олмушду. 1928-чи илдән Москвада иди. — 309, 340.

Бойтсов, В. И. (1892—1944) — 1918-чи илдән партијанын үзвү. 1913-чү илдән Балтик донанмасынын матросу. 1917-чи илдә Хәзәр һәрби донанмасында хидмәт етмишди, донанма МК-сынын катиби сечилмишди. Бақыда Совет һакимијјәти е'лан едилдикдән сонра 1917-чи илин нојабрында әксингилаб әлејһинә мүбаризәдә иштирак етмишди. 1918-чи ил апрелин орталарында һәрби дәннзчиләрин нүмајәндә һејәти тәркибиндә В. И. Ленинин јанына кәлмишди; сонра Бақы радиостансијасынын комиссары олмушду. Бақы коммунасынын сүтутундан сонра Азәрбајҗанда Совет һаки-

мијјәти уғрунда силаһлы мүбаризәдә иштирак етмишди, сонралар бир сыра мәс'ул вәзифәләр тутмушду. — 74.

Болдырев, М. Ф. (1894—1939) — 1917-чи илин мартындан партијанын үзвү. Октябр ингилабындан сонра — Задонск гәза ич-райјә комитәсинин (Воронеж губернијасы) сәдри. 1919-чу илдән — Воронежда, Острогжска, Ростов-Донда, Ярославлда, Москвада рәһбәр совет ишиндә чалышмышды. 1932-чи илдән 1936-чы иләдәк Москва вилајәти сәһнјә шө'бәсинин мүдирин, сонра ССРИ халг сәһнјә комиссары олмушду. — 170—171.

Бонч-Брујевич, В. Д. (1873—1955) — 1895-чи илдән партијанын үзвү. Петроградда Октябр үсјашынын фәал иштиракчысы, Смолны-Таврически рајонунун коменданты, талан, бандитизм вә аксингилабла мүбаризә комиссијасынын сәдри олмушду. 1917—1920-чи илләрдә Халг Комиссарлары Советинин ишләр мүдирин (бах: һабелә 7-чи чилд, сәһ. 581; 45-чи чилд, сәһ. 679). — 20, 31, 87, 185, 201, 209, 244.

Бонч-Брујевич, В. М. — бах: Величкина, В. М.

Бонч-Брујевич, М. Д. (1870—1956) — Совет һакимијјәтинин тәрәфинә кечән илк бөјүк һәрби мүтәхәссисләрдән бири. Алн баш команданын штаб рәиси, Али һәрби шуранын һәрби рәһбәри, Республика Ингилаби һәрби Шурасы сәһра штабынын рәиси олмушду (бах: һабелә 45-чи чилд, сәһ. 680). — 57, 157, 163, 412.

Борзов, В. А. (1894-чү илдә аналан олмушдур) — 1917-чи илин мајындан партијанын үзвү, 1919-чу илдә — Јужа тохучулуг фабрикинин (Владимир губернијасы) фәһләси. — 297.

Борхардт (Borchardt), Јулиан (1868—1932) — алман социал-демократы, иғтисадчы вә публицисти (бах: һабелә 30-чу чилд, сәһ. 540—541). — 115.

Бош, Ј. Б. (1879—1925) — 1901-чи илдән партијанын үзвү.

Октябр ингилабындан сонра Украинанын биринчи Совет һөкумәтинә дахил иди. 1918—1922-чи илләрдә Пензада, һәштәр-ханда, Загафгазијада, Белорусија вә Украинада партија, һәрби вә совет ишиндә олмушдур. Брест сүлһү бағланмасы әлсәһинә чыхырды (бах: һабелә 27-чи чилд, сәһ. 627—628; 49-чу чилд, сәһ. 692). — 49, 160, 165, 166—167, 183, 269, 371.

Бріусов, В. Ј. (1873—1924) — мәшһур рус шаири.

Октябр ингилабыны алғышлајырды, буржуа эијалыларыны Совет һакимијјәти илә фәал әмәкдашлыг етмәјә чағырырды. 1919-чу илдә партијаја дахил олмушду; Халг маариф комиссарлығынын китабхана шө'бәсинә мүдирлик етмишди (бах: һабелә 14-чу чилд, сәһ. 560). — 264.

Бронски, М. Г. (1882—1941) — 1902-чи илдэн Полша Краллыгы вэ Литва Сосиал-Демократијасынын үзвү, болшевик партијасынын үзвү.

Октјабр ингилабындан сонра халг тичарэт вэ сәнаје комиссарынын муавини олмушдур (бах: һабелә 30-чу чилд, сәһ. 541—542). — 82.

Бруханов, Н. П. (1878—1938) — 1902-чи илдән партијанын үзвү.

Октјабр ингилабындан сонра Халг әрзаг комиссарлығы коллекијасынын үзвү, сонра халг әрзаг комиссарынын муавини, 1921-чи илдән халг әрзаг комиссары олмушду (бах: һабелә 38-чи чилд, сәһ. 546; 44-чү чилд, сәһ. 667). — 64, 120, 138, 156—157, 232, 243, 288, 297, 353—354.

Бубнов, А. С. (1883—1940) — 1903-чү илдән партијанын үзвү.

1918-чи илин мартында Украина Совет һөкүмәтинин вэ УК(б)П МК-нын тәркибинә дахил олмушду. 1919-чу илдә Украина чәбһәси вэ 14-чү ордунун Ингилаби һәрби шураларынын үзвү. Партијанын VIII гурултајында ордуда мәркәзләшмә вэ чидди интизама гаршы чыхыш едән, көһнә һәрби мүтәхәссисләрдән истифадә едилмәсинин әзурилијн әлејһинә олан «һәрби мүхалифәтә» дахил иди (бах: һабелә, 36-чы чилд, сәһ. 704). — 366, 367—368, 383, 391.

Булатов, А. А. (1877-чи илдә анадан олмушдур) — 1916-чы илдә Новгород губернијасы хырда кредит кассасынын идарә һеј'әтинин сәдри. 1917-чи илин мартындан нојабрынадәк буржуа Мүвәггәти һөкүмәтинин Новгород губернијасы үзрә комиссары; 1919-чу илдә Новгородда артелләр иттифагынын сәдри. — 357.

Булатов, Д. А. (1889—1941) — 1912-чи илдән партијанын үзвү. 1917-чи илдә Твер губернијасында гәза Советинин сәдри. 1918—1920-чи илләрдә — Твер губернија ичраијә комитәси сәдринин муавини, губернија әрзаг комиссары, сонра губернија ичраијә комитәсинин сәдри. 1920-чи илдән рәһбәр партија ишиндә олмушду. 1931-чи илдән Дөвләт бирләшмиш сijasи идарәси коллекијасынын үзвү вэ кадрлар шө'бәсинин рәиси. 1934—1937-чи илләрдә УИК(б)П Омск вилајәт комитәсинин биринчи катиби олмушду. — 251—252.

Буллит (Bullitt), Уилјам Кристиан (1891—1967) — Америка мүртәчә журналисти вэ дипломаты, антисовет сijasәтнин фәал тәблигатчыларындан бири. 1919-чу илдә Вилсән вэ Ллојд Чорч тәрәфиндән хусуси миссия илә Совет Русијасына көндәрилмишди (бах: һабелә 39-чу чилд, сәһ. 595). — 342.

* *Буров, М. Н.* (1889—1955) — 1907-чи илдән партијанын үзвү. 1917-чи илин декабрындан Орјол һәрби-ингилаб комитәси рәјасәт һеј'әтинин сәдри, сонра Орјол фәһлә вә әскәр депутатлары Совети ичраијә комитәсинин үзвү, Орјол губернија фәвгәл'адә

комиссиясының сәдри олмушду. Сонралар рәһбәр совет вә тәсәррүфат ишиндә олмушду. — 173.

Бурыкин, М. С. — Калуга губерниясының Мосалск газасы Спас-Деменск кәндинин мұәллимн. — 433.

Бухарин, Н. И. (1888—1938) — 1903-чы илдән партијада олмушду.

Октябр ингилабындан сонра «Правда»ның редактору, МҚ Сијаси Бүросунун үзвү, Коминтеринин Ичранјә комитәсинин үзвү олмушду. 1918-чи илдә антипартија «сол коммунистләр» группна башчылыг едирди (бах: һабелә, 34-чү чилд, сәһ. 590). — 17, 97, 98, 249, 255—256, 257, 327.

В

Валхер — бах: Нордон, Керта.

Вандервелде (Vandervelde), Емил (1866—1938) — Белчика Фәһлә партијасының лидери, II Интернационал Бејнәлхалк сәсналист бүросунун сәдри, ифрат оппортунист мөвгә тутурду. Октябр ингилабына дүшмән мүнәсибәт бәсләјирди, Совет Русијасына гаршы силаһлы мұдахиләјә фәал јардым көстәјирди (бах: һабелә 32-чи чилд, сәһ. 611). — 215, 217, 224, 226.

Василченко, С. Ф. (1884—1937) — 1901-чи илдән партијанын үзвү. Ростовда, Иркутскда партија ишн апармышды. 1917-чи илдә РСДФ(б)П Ростов—Нахичеван комитәсинин сәдри. 1918-чин илин әввәлиндә Донетс—Кривој-Рог һөвзәси вилајәт болшевик комитәсинин үзвү олмуш вә идарәетмә ишләри үзрә комиссар кими Донетс—Кривој-Рог республикасы һөкүмәтинин тәркибинә дахил иди. 1921-чи илдән Москвада әдәби-нәшријат ишиндә чалышмышдыр. — 56.

Ватсетис, И. И. (1873—1938) — көһнә ордунун полковники, Октябр ингилабындан сонра Совет һакимијәтинин тәрәфинә кечмишди. Латыш атычы дивизијасының командир кими Москвада сол есәр гијамының јатырылмасында иштирак етмишди. Сонралар Шәрг чәһһәсинин команданы. 1918-чи илин сентјабры — 1919-чу илин ијулунда РСФСР Силаһлы Гүввәләринин Баш команданы олмушдур (бах: һабелә 37-чи чилд, сәһ. 706). — 148, 175, 220, 232—233, 248, 265, 276, 279, 286—287, 320, 332—333, 337, 372, 406, 424.

Вөдерников, А. С. (1880—1919) — 1897-чин илдән партијанын үзвү.

1918-чин илдә Нижни Новгород губерниясының Выкса вә Кулебаки заводларының комиссары олмушдур (бах: һабелә 31-чи чилд, сәһ. 641). — 95.

Вејнберг, Г. Д. (1891—1946) — 1906-чы илдән партиянын үзвү. Кијев вә Одессада партија иши апармышдыр. 1917-чи илдә Выборг район металчылар иттифагы идарә һејәтинин сәдри, иттифагын Мәркәзи идарә һејәтинин катиби. Октјабр ингилабындан сонра — АХТШ рәјасәт һејәтинин үзвү вә башга мәс'ул тәсәррүфат вә һәмкарлар иттифаглары ишиндә чалышмышдыр. — 93.

Вејсброд, Б. С. (1874—1942) — 1904-чү илдән партиянын үзвү; пешәсинә көрә һәким-чәррах. 1917-чи илдә биринчи Замоскворечје Советинин сәһијјә шөбәсинә рәһбәрлик етмиш вә мүаличә мүәссисәләринин комиссары олмушдыр. 1919—1920-чи илләрдә — Түркүстан вә Чәнуб-Гәрб чәбһәләриндә епидемијаларла мүбаризә үзрә Фөвгәләдә комиссијанын сәдри. 1922-чи илдән Икинчи Москва тибб институтунун профессору вә Икинчи Градскаја хәстәханасынын баш һәкими. — 229.

Величкина (Бонч-Брујевич), В. М. (1868—1918) — 1903-чү илдән партиянын үзвү.

Октјабр ингилабындан сонра Халг маариф комиссарлығынын мәктәб-санитарија шурасына башчылыг едирди, 1918-чи илдә Халг сәһијјә комиссарлығы коллексијасынын тәркибинә дахил олмушду (бах: һабелә 48-чи чилд, сәһ. 520) — 69, 209.

Вера Михајловна — бах: Величкина, В. М.

Вийк (Wiik), Карл Харалд (1883—1946) — фин соснал-демократы, 1918-чи илдә Финландијада фәһлә ингилабы заманы ингилаби һөкүмәтә—халг мүвәккилләри Шурасына дахил иди (бах: һабелә 34-чү чилд, сәһ. 591; 35-чи чилд, сәһ. 552). — 40—41.

Вилјамс (Williams), Алберт Рис (1883—1962) — Америка публицисти вә журналисти. 1917-чи илдин јайында Русијаја кәлмишди; Октјабр ингилабынын шаһиди вә иштиракчысы. Гыш сарајына һүчүмдә иштирак етмишди. 1918-чи илдин јанварында В. И. Ленинни көмәжилә Совет һакимнијетинин мүдафиәси үчүн бејһәлмиләл дәстә јаратмышды; вәтәндаш мүһарибәси чәбһәләриндә вүрушмушду. Дәфәләрлә ССРИ-дә олмушдыр; сүһ вә соснализм үғрунда мүбаризә. — 96.

Вилми (Wilmi), Отто (1881—1938) — фин коммунисти; 1898-чи илдән — Финландија фәһлә партијасынын үзвү, 1903-чү илдән — Финландија соснал-демократ фәһлә партијасынын үзвү. 1918-чи илдә Финландијада фәһлә ингилабынын иштиракчысы; Финландија Коммунист партијасынын тәшкилатчыларындан бири, бир нечә ил онун МК-сынын үзвү олмушдыр. Финландијада ингилабын мәғлубијјәтиндән сонра ССРИ-дә јашамыш, мәс'ул партија вә совет ишиндә олмушдыр. 1918-чи илдән РК(б)П үзвү иди. — 347.

Вилсон (Wilson), Вудро (1856—1924) — 1913—1920-чи илләрдә АБШ-ын президенти. Империалист дәвләтләринин Совет Руси-

жасына гаршы һәрби мүдахиләсинин тәшкилатчыларындан бири (бах: һабелә 22-чи чилд, сәһ. 578). — 25, 213, 278—279, 341, 342.

Вилһелм II (Һоһенсоллерн) (1859—1941) — Алманија императору вә Пруссия кралы (1888—1918) — 208, 227.

Винниченко, В. К. (1880—1951) — Украина јазычысы. Әксингилаби Украина мәркәзи радасынын тәшкилатчыларындан вә лидерләриндән бири, сонра Петлјура илә бирликдә Директорија-ја — 1918—1919-чу илләрдә Украина милләтчи һөкүмәтинә башчылыг едирди (бах: һабелә 35-чи чилд, сәһ. 553). — 56.

Виноградов, Н. Д. (1885-чи илдә ападан олмушдур) — архитектор. 1918-чи илин мајындан Республика халг әмлак комиссарынын көмәкчиси ишләмишди, Халг Комиссарлары Советинин 1918-чи ил апрелин 12-дә гәбул етдији «Республиканын абидәләри һаггында» декретин һәјата кечирилмәсинә нәзарәт үзрә мәс'ул иди. 1918-чи илин августундан Москва Советиндә инчәсәнәт абидәләри вә гәдним абидәләрини муһафизәси үзрә, сонралар Рус архитектурасы музејиндә ишләмишди. — 135, 204, 214.

Виноградов, П. Ф. (1890—1918) — Сестроречје силаһ заводу-нун фәһләси. Ингилаби һәрәката 1905-чи илдә дахил олмушду; 1917-чи илдә Ғыш сарајына һүчүмдә иштирак етмишди. 1918-чи илин февралында Петрограда әрзаг јардымынын тәшкил едилмәси үчүн Арханкелскә е'зам олунмушдур. Арханкелск губернија ичраијјә комитәси сәдринин муавини сечилмишди. 1918-чи илин августунда Шимали-Двина һәрби донанмасыны јаратмыш вә она башчылыг етмишди. Котласын мүдафиәси заманы дөјүшдә гәһрәманчасына һәлак олмушду. — 69—70.

Вишневски, Ф. Н. — 1918-чи илдә Ростовда (Јарославл губ.) фәһлә, кәндли вә әскәр депутатлары Советләри бирләшмиш рәјасәт һејәтинин сәдри, Ростов Советинин идарәетмә, инзибати вә мәһкәмә ишләри үзрә комиссары, 1919-чу илдә Ростовда гәза әрзаг комиссары олмушдур. — 304.

Влаширов (Шејнфинкел), М. К. (1879—1925) — 1903-чү илдән РСДФП үзвү, болшевик. 1911-чи илдә болшевикләрдән узаг-лашмышды. РСДФ(б)П-нин VI гурултајында бир груп мејрајончуларла бирликдә болшевик партијасына гәбул едилмишди.

Октјабр ингилабындан сонра Петроград шәһәр әрзаг идарәсиндә вә Халг әрзаг комиссарлығында ишләмишди; 1919-чу илдә Чәнуб чәбһәси дәмпр јолларынын фәвгәләдә һәрби комиссары (бах: һабелә 35-чи чилд, сәһ. 553, 48-чи чилд, сәһ. 520—521). — 97, 251, 260, 276, 294—295.

Владимирски, М. Ф. (1874—1951) — 1895-чи илдән партијанын үзвү.

Октјабр ингилабындан сонра Москвада рајон думалары Советинин сәдри, ҮРМНК Рәјасәт һејәтинин үзвү, РСФСР халг да-

хили ишләр комиссарынын мұавини олмушду. РК(б)П VII гу-
рултаында МК-ја үзв, РК(б)П VIII гурултаында МК үзвлүжүнә
намизәд сечилмишди (бах: һабелә 39-чу чилд, сәһ. 597). — 224.

Волин Б. М. (1886—1957) — 1904-чү илдән партијанын үзвү.
Јекатеринославда, Брјанскда, Уралда вә Москвада партија иши
апармышды. 1917-чи илнн Октябр күнләриндә—Замоскворечје
Һәрби-ингилаб комитәсинин сәдри. 1918—1921-чи илләрдә —
Орјол, Кострома, Харьков губернијалары ичрайјә комитәләринин
сәдри, РК(б)П Брјанск губернија комитәсинин катиби, УССР
халг дахили ишләр комиссарынын мұавини олмушду. Сонраки
илләрдә — журналист ишиндә вә елми ишдә чалышмышдыр. —
238—239.

Волков. — 240.

Волковски, А. Н. — 1918-чи илдә Баш мөшә комитәси кәлле-
кијасынын үзвү. — 245.

Волны, Иван (Владимиров, И. И.) (1885—1931) — рус реалист
язычысы. 1903-чү илдә есерләр партијасына дахил олмушду.
1908-чи илдә Мтсенск исправникинә гәсд етдијинә кәрә Сибирә
сүркүн олунмуш, орадан харичә гачмышды. Капри адасында
А. М. Горки илә көрүшмүш, онун тәсири алтында есерләрдән
узаглашмаға башламышды. 1917-чи илдә Русијаја гајытмыш,
әдәби ишлә мөшгүл олмушду. — 214.

Володарски, В. (Голдштейн, М. М.) (1891—1918) — 1917-чи
илдән партијанын үзвү. Октябр ингилабындан сонра мөтбуат,
тәблиғат вә тәшвиғат ишләри комиссары, Петроградда «Красная
Газета»нын редактору олмушду. 1918-чи ил ијунун 20-дә есерләр
тәрәфиндән ханнчәсинә өлдүрүлмүшдү (бах: һабелә 34-чу чилд,
сәһ. 592). — 118—119.

Володченко, Н. Г. (1862-чи илдә анадан олмушдур) — чар
ордусунун кенерал-лейтенанты. 1917-чи илнн сентјабрындан —
Чәнуб-Гәрб чәһһәсинин команданы иди. — 9.

Воробјов, В. А. (1896—1937) — 1914-чү илдән партијанын
үзвү. 1917-чи илнн Феврал ингилабындан сонра — Невјанскда
большевик комитәсинин вә фәһлә депутатлары Советинин катиби
олмушду. 1917-чи илнн сентјабрындан — «Уральский Рабочий»
гәзетинин редактору; вилајәт партија комитәси вә Урал вилајәт
Совети ичрайјә комитәсинин үзвү. 1919-чу илдә — Вјаткада «Де-
ревенский Коммунист» гәзетинин редактору. 1920—1922-чи ил-
ләрдә РК(б)П МК апаратынын ишчиси, РК(б)П МК Урал бүро-
сунун үзвү, 1927-чи илдә фраксијачылыг фәалијәтинә кәрә
ҮЙК(б)П Москва Нәзарәт Комиссијасынын вә Мәркәзи Нәзарәт
Комиссијасынын гәрары илә ҮЙК(б)П-дән харич едилмиш, 1928-
чи илдә бәрпа едилмишди. — 18.

Воровски, В. В. (1871—1923) — 1894-чу илдэн партијанын үзүү.

Октјабр ингилабындан сонра Совет республикасынын Скандинавија өлкөлөрүндө (1917—1919), Италијада (1921—1923) сәләһиј-јәтли нүмајәндәси олмушдур (бәх: һабелә 9-чу чилд, сәһ. 554). — 52, 169, 204, 210, 218, 410.

Ворошилов, К. С. (1881—1969) — 1903-чу илдэн партијанын үзүү. Луганскда, Петербургда, Бақыда, Саритсында партија иши апармышды. 1917-чи илдә Луганск фәһлә депутатлары Советинин сәдрн. Октјабр ингилабынын фәал иштиракчысы. 1918—1919-чу илләрдә Саритсын чәбһәсинин команданы, Чәнуб чәбһәси команданын мұавини вә һәрби шурасынын үзүү, 10-чу ордунун команданы. 1918-чи илин декабрында — Украинанын халг дахили ишләр комиссары, сонра Харьков һәрби даирәси гошунларынын команданы, 14-чу ордунун вә дахили Украина чәбһәсинин команданы. РК(б)П VIII гурултајында «һәрби мұхалифәтә» гошулмушду. 1919—1921-чи илләрдә Ингилаби һәрби Шуранын үзүү вә 1-чи Сүвари ордусунун тәшкилатчыларындан бирн. 1921—1925-чи илләрдә Шимали Гафгаз һәрби даирәсинин, сонра исә — Москва һәрби даирәсинин команданы. 1925-чи илдән — халг һәрби вә дәниз ишләри комиссары вә ССРИ Ингилаби һәрби Шурасынын сәдри. 1934—1940-чы илләрдә — ССРИ халг мұдафиә комиссары. 1940-чы илдән ССРИ Халг Комиссарлары Советн Сәдринин мұавини вә ССРИ Халг Комиссарлары Совети јанында Мұдафиә Комитәсинин Сәдри. 1946-чы илдән ССРИ Назирләр Советинин Сәдр мұавини. 1953-чу илдән 1960-чы илин мајынадәк — ССРИ Али Совети Рәјасәт һеј'әтинин Сәдри. 1921-чи илдән партија МК-сынын үзүү, 1926—1952-чи илләрдә УИК(б)П МК Сијаси Бүросунун, сонра исә Сов.ИКП МК Рәјасәт һеј'әтинин үзүү; ССРИ Али Совети Рәјасәт һеј'әтинин үзүү иди. — 223, 367—368, 370, 373—374.

Вулфсон, С. Д. (1879—1932) — 1902-чи илдән партијанын үзүү.

Вәтәндаш мұһарибәси дөврүндә Гызыл Ордунун тәһизаты үзрә чәбһәләрдә ишләмишди; Крым Халг Комиссарлары Советинин тәркибинә дахил иди, сонра рәһбәр тәсәррүфат ишиндә олмушдур (бәх: һабелә 45-чи чилд, сәһ. 682). — 439—440.

Г

Галактионов, А. П. (1888—1922) — 1906-чы илдән партијанын үзүү. 1917-чи ил Феврал ингилабындан сонра Самара фәһлә депутатлары Советинин үзүү. Октјабр күнләриндә — губернија партија комитәсинин вә ингилаб комитәсинин үзүү, сонра — губернија дахили ишләр комиссары. Самара ағ чехләрдән азад едилдикдән сонра — Самара губернија ичранјјә комитәсинин сәдри. 1919-чу илдә — Самара губернијасында тахылын тәдарүкү үзрә ҮРМИК-ин хүсуси мұвәккили. — 292.

Ганетски (Фүрстенберг), J. C. (1879—1937) — 1896-чы илдән партијанын үзвү, рус вә полјак ингилаби һәрәкатынын хадими. ПК вә ЛСД Баш идарә һејәтинә дахил иди, РСДФП V гурулта-јында партија МК-сына үзв сечилмишди. Дүнја имперналист мүһарибәси заманы бејнәлмиләлчи мөвгеләрдә дурурду. 1917-чи илдә РСДФ(б)П МК Харичи бүросунун үзвү. Октябр ингилабындан сонра — Халг малијјә комиссарлығы коллежијасынын үзвү, Халг банкынын комиссары вә мүдири (бах: һабелә 22-чи чилд, сәһ. 581). — 16—17, 25, 93.

Гомберг, — 73.

Горбунов, Н. П. (1892—1938) — 1917-чи илдән партијанын үзвү. Октябр ингилабындан сонра — Халг Комиссарлары Советинин катиби; 1918-чи илин августундан — РСФСР АХТШ елми-техника шәбәсинин мүдири олмушду. 1919—1920-чи илләрдә Гызыл Ордуда сијаси ишдә олмуш, 13-чү вә 14-чү ордуларын Ингилаби һәрби шураларынын үзвү; сонра РСФСР Халг Комиссарлары Советинин ишләр мүдири олмушдур (бах: һабелә 45-чи чилд, сәһ. 682—683). — 45, 59, 87, 92—93, 117, 149, 178, 221.

Горичев. — 321—322.

Горки, Максим (Пешков, А. М.) (1868—1936) — бөјүк пролетар јазычысы, социализм реализминин вә совет әдәбијјатынын баниси (бах: һабелә 5-чи чилд, сәһ. 549—550). — 313—314.

Гортер (Gorter), Керман (1864—1927) — Һолландија сол социал-демократы, публицист. Дүнја имперналист мүһарибәси илләриндә — бејнәлмиләлчи, Симмервалд сол групунун тәрәфдары, 1918—1921-чи илләрдә Һолландија Коммунист партијасына дахил иди вә Коминтерннин ишиндә иштирак етмишди (бах: һабелә 19-чу чилд, сәһ. 604; 49-чу чилд, сәһ. 698) — 99, 168, 181—182, 216, 217.

Грабер (Grabner), Ернест Пол (1875-чи илдә анадан олмушдур) — Исвечрә социал-демократы. Дүнја имперналист мүһарибәсинин башланғычында бејнәлмиләлчиләрә гошулмушду. 1917-чи илин әввәлиндән сентрист-пасифист мөвгеләрдә дурмуш, 1918-чи илдә исә тамамилә Исвечрә социал-демократијасы сағ ганадынын тәрәфинә кечмишди (бах: һабелә 30-чу чилд, сәһ. 546; 37-чи чилд, сәһ. 707—708). — 215.

Грасис, К. J. (1894—1937) — 1909-чу илдә Латыш СДП-сина дахил олмушду; 1913-чү илдән — меншевик, 1914-чү илдә социал-шовинист мөвгәјинә вә позучулуг фәалијјәтинә көрә ЛСДП-дән харич едилмишди; 1917-чи илин мајындан — болшевик партијасынын үзвү. Чебоксары фәһлә вә әскәр депутатлары Советинин сәдри, Казанда ингилаби штабын сәдри олмуш, бир мүддәт Казан губернија партија комитәсинә рәһбәрлик етмишди. Брест сүлһү вә милли мәсәлә үзрә «сол коммунистләр» мөвгәјиндә дурурду.

Фөвгәл'адә комиссија органларында ишләмишди. Казан губерни-
ясы районында вә Симбирск вә Нижни Новгород губернијалары-
нын бунула јанашы олан гәзаларында әксингилабла мүбаризә
үзрә фөвгәл'адә комиссар олмушду. 1918-чи илин нәјабры—1919-
чу илин январында—Чәбһәјаны Фөвгәл'адә комиссијанын сәдри,
Хәзәр-Гафгаз чәбһәси Ингилаби һәрби шурасы јанында Хүсуси
шөбәнин мүдирі олмушду. Сонра, 1919-чу илин јайынадәк Хәзәр-
Гафгаз вә Шәрг чәбһәләри штабларынын кәшфијат бөлмәләриндә
ишләмишди. Публисист, бир сыра гәзетләри редактору, 1925—
1927-чи илләрдә—РСФСР Дөвләт нәшријјаты информасија бүро-
сунун мүдирі. — 270.

Гржебин, З. И. (1869—1929) — 1919-чу илдә Петроградда
бәди, елми вә елми-күтләви әдәбијјатын бурахылышы үчүн тәш-
кил олунмуш китаб нәшријјатынын (Москвада вә сонралар Бер-
линдә филиаллары илә) рәһбәри. — 301.

Григорјев М. Г. — су нәглијјаты мütәхәссиси, 1918-чи илдә
АХТШ-нин мәс'ул ишчиси. — 85.

Григорјев, Н. А. (1878—1919) — чар ордусу забити. 1919-чу
илин мајында Украинанын чәнубунда, совет һәрби һиссәләринин
архасында әксингилаби гижам галдырмышды. 1919-чу ил мајын
ахырында гижам дармадағын едилдикдән сонра Махнонун шта-
бына гачмыш, чох кечмәдән бурада өлдүрүлмүшдү (бах: һабелә
39-чу чилд, сәһ. 598—599). — 351, 364, 374.

Гримм (Grimm), Роберт (1881—1958) — Исвечрә соснал-де-
мократ партијасынын лидерләриндән бири (бах: һабелә 26-чы
чилд, сәһ. 560; 37-чи чилд, сәһ. 708). — 215.

Гуковски, И. Е. (1871—1921) — 1898-чи илдән партијанын

Октјабр ингилабындан сонра — халг малијјә комиссарынын
мүавини вә халг малијјә комиссары (бах: һабелә 35-чи чилд,
сәһ. 554). — 63—64, 67, 72, 108, 117, 121, 132—133.

Гусев, С. И. (Драбкин, Ј. Д.) (1874—1933) — 1896-чы илдән
партијанын үзвү.

1918—1920-чи илләрдә — Гызыл Ордуда сијаси ишдә чалыш-
мышдыр; 5-чи вә 2-чи ордулары, Шәрг, Чәнуб-Шәрг вә Чәнуб
чәбһәләринин Ингилаби һәрби шураларынын үзвү, Республика Ин-
гилаби һәрби Шурасынын үзвү (бах: һабелә 7-чи чилд, сәһ. 587—
588; 40-чы чилд, сәһ. 459). — 268—269, 287, 291, 328, 368, 377,
379, 385, 387, 388—390, 397.

Д

Данилов.—292.

Данишевски, К. Х. (1884—1941) — 1900-чу илдән партијанын
үзвү.

Октябр ингилабындан сонра — Республика Ингилаби һәрби Шурасынын вә Шәрг чәбһәси Ингилаби һәрби шурасынын үзвү, Республика Ингилаби һәрби трибуналынын сәдри. РК(б)П-ның VIII гурултаында МК үзвлүүнә намизәд сечилмишди (бах: һабелә 20-чи чилд, сәһ. 572—573; 44-чү чилд, сәһ. 671). — 148, 158—159, 424.

Дауке, П. К. (1869—1946) — ингилаби һәрәкатда 80-чи илләрин сонундан иштирак етмишди, РСДФП II гурултаындан сонра болшевик.

Октябр ингилабындан сонра — Латвијанын халг маариф комиссары, сонра РСФСР Халг сәһијјә комиссарлығы коллекијасынын үзвү (бах: һабелә 18-чи чилд, сәһ. 490). — 228.

Дворетскилар. — 247.

Дебс (Debs), Јучин Виктор (1855—1926) — АБШ фәһлә һәрәкатынын көркәмлә хадими, 1900—1901-чи илләрдә јаранмыш Сосиалист партијасынын әсас өзәјини тәшкил едән сәсиал-демократ партијасынын тәшкилатчыларындан бири. Бу партијада сол ганада башчылыг едирди (бах: һабелә 22-чи чилд, сәһ. 584; 37-чи чилд, сәһ. 709). — 258.

Деникин, А. И. (1872—1947) — чар ордусу кенералы; харичи һәрби мүдахилә вә вәтәндаш мүһарибәси дөврүндә (1918—1920) — Русијанын чәнубунда ағвардијачы силаһлы гүввәләринин баш команданы. Бу гүввәләр совет гошунлары тәрәфиндән дармадағын едилдикдән сонра (март 1920) харичә мүһачирәт етмишди. — 321, 327, 342, 405.

Дзержински, Ф. Е. (1877—1926) — 1895-чи илдән партијанын үзвү.

Октябр ингилабындан сонра — әксингилаб, саботаж вә мөһтәкирликлә мүбаризә үзрә Үмумрусија фөвгәл'адә комиссијасынын сәдри. РК(б)П МК-нын үзвү (бах: һабелә 35-чи чилд, сәһ. 555). — 18, 54, 127, 250, 274, 282, 317, 327, 380, 386.

Дыбенко, П. Ј. (1889—1938) — 1912-чи илдән партијанын үзвү.

II Үмумрусија Советләр гурултаында һәрби вә дәниз ишләри үзрә Комитәнин үзвү кими Халг Комиссарлары Советинин тәркибинә дахил олмушду. 1918-чи илин октябрындан вәтәндаш мүһарибәсинин сонунадәк Украина, Чәнуб, Гафгаз чәбһәләриндә вә диқәр чәбһәләрдә Гызыл Орду һиссәләринә вә Ҷирләшмәләринә команданлыг етмишди (бах: һабелә 35-чи чилд, сәһ. 555—556). — 220, 316, 330, 378.

Дыренков, Н. И. — мүһәндис, 1918-чи илин мартындан Рыбинск халг тәсәррүфаты шурасынын ишләр мүдири. Рыбинск Совети Ичрайјә Комитәси јерли сәнајенин бәрпасы вә инкишафы планыны ишләјиб һазырламағы она тапшырмышды. — 66.

Доброволски, В. И. (1865—1919) — кадетләр партијасы МК-сынын үзвү. 1918-чи илин августунда Петроград Фөвгэл'адә комиссијасы тәрәфиндән һәбс едилмишди. 1919-чу илин сентјабрында экингилаби фэалијәтинә көрә күлләләнмәјә мәнһум едилмишди. 1917-чи илдә чыхмыш «Нижә мән «Халг азадлығы» партијасына гәрәф дурурам» китабчасынын мүәллифи. — 287.

Думенко, Б. М. (1888—1920) — 1919-чу илдән партијанын үзвү; 1914-чү илдән һәрби хидмәтдә иди. 1917-чи илдә Гырмызы гвардијаја, сонра Гызыл Ордуја даһил олмушду; Салск вә дикәр рајонларын үсјанчыларындан сүварн дөстәләрин јарадылмасы тәшәббүсчүсү олмушду. 1919-чу илин сентјабрындан Чәнуб-Шәрг вә Гафгаз чәһһәләринин тәркибинә даһил олмуш Јығма сүварн корпусунун командирн. — 306.

Дутов, А. И. (1864—1921) — чар ордусу полковникн, Оренбург казак гошунларынын атаманы; 1917 — 1919-чу илләрдә — казак экингилабынын рәһбәрләриндән бири (бах: һабелә 35-чи чилд, сәһ. 556) — 11.

Дума (Dumas), Шарл (1883-чү илдә анадан олмушду) — журналист вә публицист, Франса Сосналист партијасынын үзвү, парламенттин депутаты. Дүнија империалист мүһарибәси илләриндә — соснал-шовинист. — 22--23.

Е

Еберт (Ebert), Фридрих (1871—1925) — алман соснал-демократијасы сағ ганадынын лидерләриндән бири. Дүнија империалист мүһарибәси заманы алман соснал-демократијасынын соснал-шовинист ганадына башчылыг етмишди, бу ганадын Кајзер һөкумәти илә әмәкдашылығынын әсас тәшкилатчыларындан бири иди. Алманијада 1918-чин ил Нојабр ингилабынын әввәлиндә Халг мүвәккилләри шурасы адланан шураја башчылыг едирди, әслиндә бу шуранын архасында буржуа һакимијәти дајанырды. 1919-чу илин февралындан Алманијанын президенти (бах: һабелә 37-чи чилд, сәһ. 710). — 208.

Елиава, Ш. З. (1883—1937) — 1904-чү илдән партијанын үзвү. Тифлиسدә, Кутансдә, Петербургда партија ишн апармышдыр. 1917-чин илин декабрындан Вологда фәһлә вә әскәр депутатлары Советинин сәдри. 1918-чин илин апрелиндән Вологда губернија бирләшмиш ичранјјә комитәси сәдринин мүавини, 1918-чин илин нојабрындан Москвада, Халг тичарәт вә сәнајә комиссарлығы коллексијасынын үзвү иди. 1919-чу илдә Шәрг вә Түркүстан чәһһәләри Ингилаби һәрби шураларынын үзвү. Сонралар мәс'ул совет ишиндә: Күрчүстан халг һәрби вә дәннз ишләри комиссары, Загафгазија халг һәрби вә дәннз ишләри комиссары, ЗСФСР Халг Комиссарлары Советинин сәдри олмушдур. — 151—152, 159—160, 395.

Елиович—Һәштәрханда һәрби шураның үзвү вә Гызыл Орду штабынын комиссары, 1918-чи илдә Бақы Халг Комиссарлары Советинин Һәштәрханда мүнвәккил. — 145.

Енкелс (Engels), *Фридрих* (1820—1895). — 257.

Ж

Жаков, М. П. (1893—1936) — 1911-чи илдән партијаның үзвү. 1918-чи илин әввәлиндә Донетс—Кривој-Рог республикасы һөкүмәтнинин вә Донетс—КривојРог һөвзәси вилајәт болшевик комитәсинин тәркибинә дахил иди. 1921—1922-чи илләрдә—РК(б)П Дон комитәсинин үзвү вә катиби. 1928-чи илдә тротскичи мұхалифәтә мәнсуб олдуғу үчүн партијадан хариц едилмиш, 1929-чу илдә партијаја бәрпа едилмишди. 1929-чу илдән мұәллимлик ишиндә вә елми ишдә чалышмышдыр. — 56.

Жарко, А. М. (1889—1939) — 1904-чү илдән партијаның үзвү. 1907-чи илдән 1917-чи иләдәк Полтавада паровоз тәмири заводунда партија иши апармышдыр. 1917-чи илдә — Полтава Советинин үзвү. 1918-чи илдә — Үмүмрусија дәмирјолчулар иттифагы МИК-нинин үзвү, 1919-чу илдә — Украинаның халг јоллар комиссары. Сонралар мәс’ул тәсәррүфат ишиндә олмушдыр. — 260.

Жорданија, Н. Н. (1870—1953) — Гафгаз меншевикләринин лидери. 1918—1921-чи илләрдә Күрчүстан әксингилаби меншевик һөкүмәтинә башчылыг етмишди (бах: һабелә 7-чи чилд, сәһ. 591; 34-чү чилд, сәһ. 595). — 91.

Жуховитски, Л. Г. (1891—1954) — 1917-чи илдән партијаның үзвү, әввәлләр Бунда дахил иди. Октябр ингилабындан сонра РСФСР Халг сәһијјә комиссарлығында ишләмиш, сонра Гызыл Ордуда сијаси ишдә олмушдыр. 1923-чү илдән — һүгүг ишиндә, сонра — Харичи тичарәт назирлијиндә чалышмышдыр. — 228.

З

Загорски (Луботски), В. М. (1883—1919) — 1905-чин илдән партијаның үзвү.

Октябр ингилабындан сонра Берлиндә совет сәфирлијиндә ишләмишдыр. 1918-чи илин ијунунда Москваја кәлмиш вә тезликлә Москва партија комитәсинин катиби сечилмишди. 1919-чу ил сентјабрын 25-дә Москва комитәсинин бинасына сол есерләр тәрәфиндән атылан бомбаның партлајышы заманы һәлак олмушду (бах: һабелә 48-чи чилд, сәһ. 529). — 340.

Зайтсев, П. А. — 415.

Закс, Б. Г. (1886-чы илдә анадан олмушдыр) — 1918-чин илдә Халг малијјә комиссарлығында ишләмишди, 1921—1922-чи ил-

лардә Әмәк вә Мүдафиә Шурасы ишләр мүдиринин көмәкчисин иди. — 117, 132.

Закс, Г. Д. (1882—1937) — есер, сол есерләр партијасынын тәшкилатчыларындан бири. 1917-чи илнин декабрындан — халг маариф комиссарынын мүавини, УРФК сәдринин мүавини. Сол есер гүямында (ијул 1918) фәал иштирак етмишди.

1918-чин илнин нојабрында болшевикләр партијасына дахил олмушду (бах: һабелә 35-чи чилд, сәһ. 556—557). — 419.

Залкинд, И. А. (1885—1928) — 1903-чү илдән партијанын үзвү. Петербург, Ярославл вә Одессада партија иши апармышдыр. 1905—1907-чи илләр ингилабынын иштиракчысы. 1908-чин илдән 1917-чин иләдәк мүһачирәтдә олмушдур. 1917-чин ил нојабрын сонундан РСФСР Халг харичин ишләр комиссарлығында ишләмишди. 1918-чин илнин мајындан нојабрынадәк Исвечрәдә совет комиссијасында чалышмышдыр. 1920—1921-чин илләрдә Нижни Новгород губернија партија комитәсинин үзвү иди. Сонралар јенидән Халг харичин ишләр комиссарлығында ишләмишдир. — 225.

Заславски, Д. И. (1880—1965) — журналист. Ингилаби һәрәката 1900-чү илдә гошулмушду. 1903-чү илдә Бунда дахил олмушду. Дүнја империалист мүһарибәсин илләриндә — социал-шовинист. 1917—1918-чин илләрдә болшевикләр әлејһинә кәскин чыхыш едирди. 1919-чу илдә өзүнүн сијаси көрүшләрини нәзәрдән кечирмиш вә Совет һакимијәтинин мүдафиә етмәк мөвгәјиндә дајанмышды. 1934-чү илдә партијада дахил олмушду (бах: һабелә 34-чү чилд, сәһ. 595—596). — 16, 17.

Засулич, В. И. (1849—1919) — Русијада халгчылыг, сонра исә социал-демократ һәрәкатынын көркәмлин иштиракчысы. «Әмәк азадлығы» группун јарадылмасында вә фәалијјәтиндә иштирак етмишди. 1900-чү илдә «Искра» вә «Заря» редаксијасына дахил олмушду. РСДФП II гурултајындан сонра меншеви́змнин лидерләриндән бири олмушду. Октјабр ингилабына мәнфи мүнәсибәт бәсләмишди (бах: һабелә 6-чы чилд, сәһ. 618—619). — 288.

Затонски, В. П. (1888—1938) — 1917-чин илнин мартындан партијанын үзвү, әввәлләр меншевикләрә гошулмушду. 1917-чин илнин мајындан — РСДФ(б)П Кијев комитәсинин үзвү, Кијевдә Октјабр силаһлы үсјаынын рәһбәрләриндән бири. 1917-чин илнин нојабрында РСДФ(б)П Кијев комитәсинин сәдри иди. 1917-чин илнин декабрындан Украина Совет һөкүмәтинин тәркибинә дахил иди, 1918-чин илнин мартындан — Украина МИК-нин сәдри. 1919-чу илнин мартындан — Украина халг маариф комиссары. 1919—1920-чин илләрдә — 12-чин, 13-чү, 14-чү ордулары Ингилабин һәрби шураларынын вә Чәпуб-Гәрб чәһәсин Ингилабин һәрби шурасынын үзвү, 1923-чү илдән — Украина халг маариф комиссары, сонра һәрби ишдә олмушдур. 1927—1933-чү илләрдә — УК(б)П Мәркәзн Нәзарәт Комиссијасынын сәдри вә УССР халг Фәһлә-кәндли инс-

лексиясы комиссары, 1933—1937-чи иллөрдө—УССР халг маариф комиссары. — 37, 49.

Зинөвјев (Радомыслски), Г. Ј. (1883—1936) — 1901-чи илдән партијанын үзвү.

Октјабр ингилабындан сонра — Петроград Советинин сәдри, МК Сияси Бүросунун үзвү, Коминтери Ичрайјә комитәсинин сәдри олмушдур. 1917-чи илин нојабрында меншевикләрин вә есерләрин иштиракы илә коалисиялы һөкүмәтин јарадылмасына тәрәфдар иди (бах: һабелә 35-чи чилд, сәһ. 557; 37-чи чилд, сәһ. 711). — 44, 95, 106, 108, 110, 111, 118, 120, 129—130, 139, 143—144, 155, 222, 235, 240—241, 248, 253, 262, 271, 281, 284, 286, 287—288, 316, 329, 331, 332, 355—356, 365, 371—372, 375—376, 382, 340, 386, 392, 435.

Зурбов, А. Г. (1873—1920) — ингилаби һәрәкатда 1892-чи илдән иштирак едирди. РСДФП II гурултајындан сонра — болшевик, сонралар меншевикләрә гошулмушду. 1917-чи ил Феврал ингилабындан сонра Петроград Совети ичрайјә комитәсинин тәркибинә дахил иди. Октјабр ингилабындан сонра Совет һакимийәтинин гурулмасы вә Совет Русијасы илә сых әләгә уғрунда меншевикләр вә дашнаклар әлејинә Загафғазияда фәал мүбаризә апармышды (бах: һабелә, 7-чи чилд, сәһ. 594). — 17.

И

Ибраһимов, Ј. И. (1895—1961) — Октјабр ингилабынын Шимал чәһәсиндә фәал иштиракчысы. 1918-чи илдә — Түркүстан МИК-нин вә Түркүстан республикасы һәрби-сияси штабынын үзвү. 1919-чу илдә — Халг һәрби вә дәниз ишләри комиссарлығы јанында мүсәлман һәрби коллекијасынын үзвү. 1920-чи илдә — Түркүстан чәһәси Ингилаби һәрби шурасынын үзвү. 1921-чи илдә — Түркүстан республикасы Халг дахили ишләр комиссарлығы коллекијасынын үзвү. Сонралар — тасәрруфат вә әрзаг ишиндә чалышмышды. — 70—71.

Иванов — РК(б)П Унеча тәшкилатынын (Чернигов губернијасы) сәдри. — 230.

Иванов, А. В. (1888—1963) — 1907-чи илдән Петроградда Путилов заводунун (инди С. М. Киров адына завод) фәһләси. 1918-чи илин апрелиндә фәһләләр үчүн әрзаг сатыу алынмасы үзрә үмүмзавод комиссиясынын сәдри сепилмишди. 1924-чү илдән электрик стансияларынын тикитисиндә мүһәндис ишләмишдир. — 80.

Иваноз (Кавказски), В. Г. (1888—1937) — 1907-чи илдән партијанын үзвү. 1917—1918-чи иллөрдә Тифлис партија комитәсинин, Гафғаз ордусу дијар Совети ичрайјә комитәсинин, Мәркәзи долакманын шәрг һиссәси рәјасәт һејәтинин үзвү, Москва һәрби

даирэсинин һәрби-фөври дэстэсинин рэиси олмушдур. 1921-чи илэдэк вэтэндаш мүһарибэси чэбһэлэриндэ олмушдур. Сонралар мәс'ул тэсэррүфат вэ инзибати ишдэ чалышмышды. — 131, 145—146.

Иванов, В. И. — 1918-чи илдэ Воронеж рајонунун һәрби-сијаси комиссары. — 131.

Иванов, Н. И. (1883—1937) — фәһлә, 1905-чи илдән партијанын үзвү. 1905—1907-чи илләр ингилабынын Луганскда вэ Севастополда иштиракчысы. 1917-чи илдэ болшевикләрин Петроград рајон комитэсинә башчылыг едирди. Октябр ингилабындан сонра — Петроград металчылар иттифагынын сәдр мүавини, сонра исә сәдри, УРҫИМШ рәјасәт һеј'этинин үзвү. 1918-чи илин орталарында Шимал вилајәти коммуналары Иттифагынын эмәк комиссары, сонра исә Петроградда губернија эмәк шө'бәсинин мүдири тәјин олуиушду. Сонралар рәһбәр һәмкарлар иттифагы, тэсэррүфат вэ совет ишиндэ чалышмышдыр. — 281.

Иванова, В. С. (1880-чи илдэ анадан олмушдур) — 1917—1918-чи илләрдә — Твер губернијасы Твер гәзасынын Первитино волостунун мәктәбләриндә мүәллим, 1920-чи илин мајындан — Первитино рајон китабхана-гирәәтханасынын китабханачысы олмушдур. — 251—252.

Ивашенко, Д. J. (1892—1947) — 1918-чи илдән партијанын үзвү. 1918-чи илдэ Орша стансијасынын комиссары иди. 1920-чи илдән Белорусија Фөвгәл'адә комиссија органларында, сәрләд гошунларында, Дөвләт сијаси идарәсиндә, Халг дахили ишләр комиссарлығында ишләмишди. — 125.

Илјин, Ф. Н. (1876—1944) — 1897-чи илдән партијанын үзвү. 1907-чи илдән 1917-чи илэдэк мүһачирәтдә олмушду. Октябр ингилабындан сонра Русијаја гајытмышды. Москва Советиндә, Ингилаби трибуналда, Али Мәһкәмәдә, РСФСР Дөвләт план комиссијасында ишләмишди. — 217.

Илјина, М. В. (1895-чи илдэ анадан олмушдур) — 1914-чу илдән партијанын үзвү. Исвечрәдә оларкән, партија әдәбијјатынын тәрчүмәси илә мәшғул олмушду. 1918-чи илдә Берндә совет мнессијасы јанында мәтбуат бүросунда ишләмишди. 1919-чу илдә Москваја кәлмишди; әдәби-редактор иши апармышды. — 217.

Илја — бах: Сивтсивадзе, И. В.

Ионов, И. И. (1887—1942) — 1904-чу илдән партијанын үзвү. 1918-чи илин јанварындан — Петроград Советинин нәшријјат мүдири, сонра Дөвләт нәшријјатынын Петроград шө'бәсинә мүдирлик етмишди. 1928—1929-чу илләрдә — «Торпаг вэ фабрик» вэ «Академиктаб» нәшријјатлары идарә һеј'этинин сәдри. Сон-

ракы иллэрдә — «Бејнэлхалг китаб» идарә һеј'әтинин сәдри, «Аерофлот» редаксија һәшријјатынын рәнси. — 313.

Иоффе, А. А. (1883—1927) — 90-чы илләрин сонундан социал-демократ һәрәкатында иштирак етмишди. РСДФ(б)П-нин VI гурултајында мејрајончулар групу илә бирликдә болшевикләр партијасына гәбул едилмишди. 1917-чи илин Октябр күнләриндә—Петроград һәрби-ингилаб комитәсинин үзвү. 1918-чи илдә «сол коммунист». Брест данышыглары заманы совет сүлһ нүмәјәндә һеј'әтинин тәркибинә дахил иди. РК(б)П VII гурултајында МК үзлүјүнә намизәд сечилмишди. 1918-чин илин апрелиндән нојабрынадәк — Берлиндә РСФСР-ин сәләһијјәтли нүмәјәндәси (бах: һабелә 35-чи чилд, сәл. 558).—52, 88—90, 97—98, 100, 105, 114—115, 122, 124, 125, 126—127, 128, 149—150, 204—205, 210, 218—219, 222, 330, 344, 367—368, 421.

Ј

Јаковлев, И. Ј. (1848—1930) — көркәмли чуваш маарифчи педагогу, јазычы вә тәрчүмәчи, чуваш әлифбасынын, чувашлар үчүн әлифба китабларынын, оху үчүн китабларын јарадычысы. 1868-чи илдә Симбирскдә (индики Улјановск) илк чуваш мәктәбинин әсасыны гојмушдур. 1875-чи илдән чуваш мәктәбләринин даирә инспектору, һәмчинин Мәркәзи чуваш мәктәбинә башчылыг етмиш, 1922-чи илә гәдәр бу мәктәбдә ишләмишдир. — 68.

Јаковлев, Н. Н. (1886—1913) — 1904-чү илдән партијанын үзвү. Москвада вә Харьковда партија иши апармышдыр. Сибирдә Совет һакимијјәтинин гурулмасы уғрунда мүбаризәнин рәһбәрләриндән вә Сибир Гырмызы гвардијасынын тәшкилатчыларындан бири. 1917-чи илин декабрында III Гәрби Сибир гурултајынын сәдри, сонра Гәрби Сибир дијар Советинин (Омск) сәдри, өлкәнин мәркәзи рајонларына тахыл көндәрилмәси үзрә бөјүк иш апармышдыр. 1918-чин илин февралындан Сибир Советләри МК-нин (Сентросибирин) сәдри иди. Афгвардијачылар тәрәфиндән күлләләнмишдир. — 63.

Јакубов, А. С. (1882—1923) — 1900-чү илдән партијанын үзвү. Тифлидә, Москвада вә Сибирдә партија иши апармышдыр. Октябр ингилабындан сонра РСФСР Халг әрзаг комиссарлығы коллектијасынын үзвү. Республика Ингилаби һәрби Шурасынын үзвү, Украјна халг Фәһлә-кәндли инспексијасы комиссары. — 107.

Јансон, Ј. Д. (1886—1939) — 1904-чү илдән партијанын үзвү. 1917-чин илин сентјабрындан РСДФ(б)П Иркутск комитәсинин үзвү. Октябр ингилабы дөврүндә Иркутск ингилаб комитәсинин үзвү, малијјә комиссары вә Иркутск Советинин сәдри. Сәнралар мәсул совет ишиндә олмушдур. — 415.

Јарославски, Ј. М. (1878—1943) — 1898-чи илдән партијанын үзвү.

1917-чн илдә Москвада еңиләлү үсјанын вә Совет һакимијәти гурулмасынын рәһбәрләриндән бири. Октябр ингилабындан сонра мәс'ул партија ишиндә олмушдур (бах: һабелә 15-чн чилд, сәл. 575—576). — 249.

Жарошенко, Н. А. (1846—1898) — көркәмли рус реалист рәсамы. — 273.

Жемелјанов, Н. А. (1871—1958) — фәһлә, 1904-чү илдән партијанын үзвү. 1905—1907-чн илләр ингилабынын вә 1917-чн ил Феврал ингилабынын фәал иштиракчысы. 1917-чн илин ијул—августунда партијанын тапшырыгы илә В. И. Ленини Мүвәггәти һөкумәтин хәфијјәләриндән Разливдә кизләдирди. Гыш сараына һүчүмдә иштирак етмишди. Октябр ингилабындан сонра мәс'ул вәзифәдә чалышмышды. 1918-чн илдә һәрби комиссар, 1919-чу илдә — Сестроречје Совети ичрайјә комитәсинин сәдри олмушду. — 111—112, 302—303, 331.

Јефимова, Ј. А. — 304.

Јефремов, Д. И. (Штејман, М. Ј.) (1881—1925) — 1902-чн илдән партијанын үзвү. Петербургда партија иши апармышды. 1918-чн илин мај—сентябрында — Москва партија комитәсинин катиби, 1918-чн илин сентябрындан 1919-чу илин октябрына дәк — 10-чу ордунун Ингилаби һәрби шурасынын үзвү. Сонра — Јекатерина дәмир јолунун мүдирин вә Донетс дәмир јолунун комиссары олмушдур. 1921-чн илдән — ССРИ дәвләт сығортасы Баш идарә һејәтинин сәдри иди. — 369, 383, 392.

Јудовски, В. Г. (1880—1949) — 1903-чү илдән партијанын үзвү. 1917-чн илдә РСДФ(б)П Петербург комитәсинин тәркибинә дахил иди. 1917-чн илин октябрындан Одесса вилајәт партија комитәсинин үзвү. Румчеродун гурултајында (Румын чәһәси, Одесса вилајәти вә Гара дәниз доһанмасы Советләринин Мәркәзи ичрайјә комитәси) онун сәдри сечилмишди. 1918-чи илин январында гәјдамаклар вә агвардијачылар гаршы үсјана башчылыг едән Ингилаб комитәсинин сәдри. Сонралар мәс'ул партија вә мүәллимлик ишиндә олмушдур. — 413—414.

Јуницс — бах: Лүксембург, Роза.

Јуренев, К. К. (1888—1938) — 1905-чн илдән РСДФП-нин үзвү. 1913-чү илдән 1917-чн илин ијулуна дәк Петроградда рајонлар арасы тәшкилатын рәһбәрләриндән бири. 1917-чн илин Феврал ингилабындан сонра Петроград Совети ичрайјә комитәсинин үзвү, Петроградда Гырмызы гвардија Баш штабынын сәдри. Партијанын VI гурултајында мејрајончулар групу илә бирликдә болшевикләр партијасына гәбул едилмишди. 1919-чу илдә Шәрг чәһәси, сонра Гәрб чәһәси Ингилаби һәрби шурасынын үзвү. Сонралар мәс'ул совет вә дипломатик ишдә: Курск губернија

ичрайјә комитәсинин сәдри, бир сыра өлкәләрдә ССРИ-нин сәла-
һијјәтли нүмајәндәси олмушдур. — 368—369, 377, 387, 401, 405.

Јурјев, А. М. (Алексеев) — 1918-чи илдә Мурманск дијар
меншевик-есер Совети ичрайјә комитәсинин сәдри. — 119.

К

Каледин, А. М. (1861—1918) — чар ордусу кенералы, Дон
казак атаманы. Октјабр ингилабындан сонра — Донда казак экс-
ингилабынын рәһбәрләриндән бири, ағвардијачы «көнүллү орду»-
нун јарадылмасында иштирак етмиш, казак гијамына башчылыг
етмишдир. Чәбһәдәки мәғлубијјәтлә әлагәдар 1918-чи илин јанға-
рында өзүнү күллә илә вуруб өлдүрмүшдү. — 19, 39, 409, 410.

Калинин, М. И. (1875—1946) — 1898-чи илдән партијанын
үзвү.

Октјабр ингилабындан сонра — Петроград шәһәр рәиси, сонра
Петроград шәһәр тәсәррүфаты комиссары. 1919-чу илин мартын-
дан — ҮРМИК-ин Сәдри. РК(б)П-нин VIII гурултајындан — МК
үзвү, 1926-чы илдән УЙК(б)П МК Сијаси Бүросунун үзвү (бах:
һабелә 31-чи чилд, сәһ. 647). — 271, 316, 349.

Калинин, Ф. И. (1882—1920) — 1903-чү илдән партијанын
үзвү.

Октјабр ингилабындан сонра — Халг маариф комиссарлығы
коллекцијасынын үзвү. 1918-чи илин ијунундан Халг маариф ко-
миссарлығынын малијјә шәбәсиндә, сонра Халг маариф комис-
сарлығынын нәзарәт-штат комисијасынын сәдри ишләмишдир
(бах: һабелә 19-чу чилд, сәһ. 612). — 299.

Каменев (Розенфелд). Л. Б. (1883—1936) — 1901-чи илдән
партијанын үзвү.

Октјабр ингилабындан сонра — Моссоветин сәдри, Мудәфиә
Шурасынын Чәнуб чәбһәсиндә фөвгәл'адә мүвәккили (1919);
Халг Комиссарлары Совети Сәдринин мүавини, МК Сијаси Бүро-
сунун үзвү олмушдү. 1917-чи илин ноябрында меншевик вә
есерләрин иштиракы илә коалисијалы һөкүмәтин јарадылмасы
тәрәфдары иди (бах: һабелә 35-чи чилд, сәһ. 559; 49-чу чилд,
сәһ. 708). — 34, 207, 233, 244, 282, 292, 300—301, 325, 330, 333,
344—345, 347, 380, 436.

Каменев, С. С. (1881—1936) — көһнә ордунун забити (пол-
ковник), Октјабр ингилабындан сонра Совет һакимијјәтинин тә-
рәфинә кечмишдир. 1918-чи илин јазындан сәддин Гәрб сәһәси
Невел районунун һәрби рәһбәри, 1918-чи илин сентјабрындан —
Шәрг чәбһәсинин команданы. 1919-чу илин ијулундан 1924-чү
илин апрелинәдәк — Республика Силаһлы Гүввәләринин Баш ко-

манданы. 1925—1926-чы илләрдә — штаб рәисе, Гызыл Ордунун баш инспектору, ССРИ Ингилаби Һәрби Шурасының үзвү. 1927-чи илдән — халг Һәрби вә дәннз ишләри комиссарының муавини. 1930-чу илдә партијаја дахил олмушдур. — 355—356, 368—369, 387.

Камикски, Г. Н. (1895—1938) — 1913-чү илдән партијаның үзвү. 1917-чи илдә — РСДФ(б)П Москва вилајәт бүросунун Тулада мүвәккили. Октјабр ингилабындан сонра Тула губернија партија комитәсинин вә губернија ичранижә комитәсинин сәдри олмушдур. 2-чи орду Ингилаби Һәрби шурасының тәркибинә дахил иди. 1920-чи илдән Азәрбајчан Коммунист Партијасының МК катиби, Бақы Советинин сәдри ишләмишди. 1922-чи илдән Москвада рәлбәр партија, һәмкарлар иттифагы вә совет ишиндә олмушду. 1934—1936-чы илләрдә РСФСР халг сәһижә комиссары, 1936—1937-чи илләрдә — ССРИ халг сәһижә комиссары. — 306, 373.

Карахан, Л. М. (1889—1937) — 1904-чү илдән ингилаби Һәрәкатда иди. 1913-чү илдә Петербургда РСДФП-нин районларарасы тәшкилатына дахил олмушдур. 1917-чи илин ијул күнләриндән сонра болшевикләр партијасына дахил олмушду. Брест-Литовскда совет сүлһ нүмајәндәлијинин катиби вә үзвү иди. 1918-чи илдән — Халг харици ишләр комиссарлығы коллежиасының үзвү, халг комиссарының муавини (бах: һабелә 35-чи чилд, сәһ. 559—560). — 28, 52, 53—54, 73, 210, 213.

Карелин, В. А. (1891—1938) — сол есерләр партијасының тәшкилатчыларындан бири вә онун МК-сының үзвү. 1917-чи илин декабрында халг дәвләт әмлакы комиссары сифәтилә Халг Комиссарлары Советинин тәркибинә дахил олмушдур. 1918-чи илин мартында Брест сүлһүнүн имзаланмасы илә әлагәдар Халг Комиссарлары Советинин тәркибиндән чыхмышдыр. 1918-чи илин ијулунда сол есер гижамының рәлбәрләриндән бири. Гижам јатырылдыгдан сонра харицә муһачирәт етмишди. — 77.

Карпов, Л. Л. (1879—1921) — 1897-чи илдән партијаның үзвү; кимјачы-алим. 1905—1907-чи илләр ингилабының иштиракчысы. Октјабр ингилабындан сонра — АХТШ рәјасәт һеј'әтинин үзвү, кимја сәнајеси шөбәсинин мүдири, АХТШ-нин Мәркәзи кимја лабораторијасы јарадылмасының тәшәббусчүсү, сонралар бу лабораторија Елми-тәдгигат кимја институтуна чеврилмишди, инди бу институт онун адыны дашыјыр. — 62.

Карташәв, А. Б. (1875—1952) — кадет; килә тарихи профессору. 1917-чи илдә синодун обер-прокурору, дини ајинләр назир. Сонралар Јудейичы агвардијачы һекумәтинин үзвү олмушду. — 55.

Каспаров, В. М. (1883—1917) — 1904-чү илдән партијаның үзвү. Дүнја империалист муһарибәси заманы Беридә јашамышды;

РСДФ(б)П харичи бөлмэлэринин Берн конфрансында иштирак етмишди, конфрансда онларың Комитэсинин (Харичи тәшкилат-лар комитэси) тәркибинә сечилмишди (бах: һабелә 49-чу чилд, сәһ. 709). — 21.

Каспарова, J. M. — бах: Попова, J. M.

Каутски (Kautsky), Карл (1854—1938) — алман социал-демөк-ратијасы вә II Интернационалын лидерләриндән бири, әввәлләр марксист иди, сонралар марксизмә хәјанәт етмишди, оппортунизм даһа чох тәһлүкәли вә зәрәрли нөвү олан сентризмин идеологу (каутскичилик) (бах: һабелә 37-чи чилд, сәһ. 713) — 204—206, 210, 219, 226.

Кайуров, В. Н. (1876—1936).—1900-чу илдән партијаның үзвү. 1918-чин илин јайында Казан губернијасында әрзаг дәстәсинә башчылыг етмишди; сонра Шәрг чәһәси 5-чи ордусунун сијаси шөбәсиндә ишләмишди. (бах: һабелә 36-чы чилд, сәһ. 710). — 139, 143—144, 199, 303.

Квинг, Е. Н. (1888—1937) — 1912-чи илдән партијаның үз-вү. Петербургда вә Јекатеринославда партија иши апармышды. 1917-чи ил Феврал ингилабындан сонра — Јекатеринослав бөл-шевик тәшкилатынын рәһбәрләриндән бири. 1919-чу илдә Украј-на АХТШ-синин сәдри, сонра 12-чи орду сијаси идарәсинин рәнс мүавини олмушду. 1920—1921-чи илләрдә — Полшада сүлһ да-нышыглары үзрә нүмајәндә һејәтинин үзвү. 1923—1925-чин ил-ләрдә — Украјна К(б)П МК-сынын катнби. 1925-чин илдән АХТШ, ССРИ Дөвләт План комисијасы сәдринин мүавини вә диқәр мәс'ул вәзифәләрдә олмушду. — 357—368.

Кедров, М. С. (1878—1941). — 1901-чин илдән партијаның үзвү.

Октјабр ингилабындан сонра — Халг һәрби ишләр комиссар-лығы коллекијасынын үзвү, ордунун тәрхиси үзрә һәрби комиссар. 1918-чин илин мајында дијарын мұдафиәсини тәшкил етмәк үчүн Шимала көндәрилмишди, сәддин Шимал-Шәрг саһәсинә коман-данлыг етмишди. 1919-чу илин мартындан — ҮРФК коллекија-сынын үзвү (бах: һабелә 47-чи чилд, сәһ. 461—462). — 42, 164—165, 193, 419.

Керенски, А. Ф. (1881—1970) — есер. 1917-чин илин Феврал ингилабындан сонра әдлијә назри, һәрби вә дәннз ишләри на-зири, сонра исә буржуа Мүвәггәти һөкүмәтин назир-сәдри ол-мушду. Октјабр ингилабындан сонра Совет һакимијәтинә гаршы мүбаризә апармышды, 1918-чин илдә харичә гачмышды (бах. һа-белә 35-чи чилд, сәһ. 560—561). — 240—241.

Клевлејев А. (1918-чин илдә вәфат етмишдир) — 1918-чин илдән партијаның үзвү. Түркүстанын халг милли ишләр комиссарлығы-

нын фөвгәл'адә комиссары олмушдур. 1918-чи илдә Түркүстан МИК сәдринин мұавини. — 70—71.

Клемансо (Clemenceau), *Жорж Бенжамен* (1841—1929) — Франсанын снјаси вә дөвләт хадими. 1917-чи илин нојабрындан Франса һөкүмәтинә башчылыг етмишди. Совет Русијасына гаршы блокаданын вә силаһлы мұдахиләнин тәшкилатчыларындан вә фитвачыларындан бири (бах: һабелә 40-чы чилд, сәһ. 465). — 341, 342.

Кобозев, П. А. (1878—1941) — 1898-чи илдән партијанын үзвү. Рига вә Оренбургда партија иши апармышды. 1917-чи илин нојабрындан 1918-чи илин февралынадәк — Оренбург — Тургај вилајәтинин фөвгәл'адә комиссары, сонра Орта Асија фөвгәл'адә комиссар тә'јин олуимушду, Шәрг чәбһәси Ингилаби һәрби шу-расынын сәдри олмушду. 1919-чу илдә ҮРМИК вә РСФСР ХКС Түркүстан комиссијасынын үзвү. 1919—1920-чи илләрдә Халг Фәһлә-кәндли инспексијасы комиссарлығы коллекијасынын үзвү. 1922—1923-чү илләрдә — Узаг Шәрг республикасы Назирләр советинин сәдри, сонра елмн-педагожи ишдә чалышмышдыр. — 74, 131, 148.

Коган, Д. М. — 1918—1919-чу илләрдә — РСФСР Халг әрзаг комиссарлығы јанында Мәркәзн сатыналма бүросунун Курск кон-тору коллекијасынын үзвү. — 255, 275, 277.

Кожевников, И. С. (1879—1931) — 1918-чи илдә чәнуби Руси-јанын совет республикалары әразисиндә дөјүш дружиналарынын тәшкили үзрә баш комиссар. — 45.

Козлов — Твер газасы Первтино волосту јохсул комитәсинин үзвү. — 251—252.

Козловски, М. Ј. (1876—1927) — 1900-чү илдән партијанын үзвү, полјак вә рус ингилаби һәрәкатынын хадими. Октјабр ин-гилабындан сонра — Петроградда Фөвгәл'адә истинтаг комисси-јасынын сәдри, сонра — Халг әдлијјә комиссарлығы коллекијасы-нын үзвү, Кичик Халг Комиссарлары Советинин сәдри. 1919-чу илдә — Литва — Белорусија республикасынын халг әдлијјә комис-сары (бах: һабелә 34-чү чилд, сәһ. 599—600). — 15.

Козмин, П. А. (1871—1936) — мұһәндис-технолог, сонралар техника елмләри доктору, профессор.

Октјабр ингилабындан сонра Халг әрзаг комиссарлығы кол-лекијасынын үзвү вә кәнд тәсәррүфаты машынлары илә кәндин тәһһиз едилмәси үзрә комиссар, сәнра исә мұдафиә үзрә Хүсуси мұшавирәнин сәдр мұавини олмушду. 1920-чи илдән — Баш ун идарәси истәһсал шөбәсинин мұдири. ГОЕЛРО планынын һа-зырләнмасында иштирак етмишди. 1921-чи илдән педагожи вә елмн ишдә чалышмышды. — 22, 108—109.

Кокошкин, Ф. Ф. (1871—1918) — кадетләр партијасынын лидерләриндән бири. 1917-чи ил Феврал ингилабындан соңра — буржуа Мүвәггәти һөкүмәтиндә назир иди (бах: һабелә 14-чү чилд, сәһ. 571). — 30.

Колсајев, А. Л. (1887—1937) — сол есер. 1917-чи илин декабрында халг торнаг комиссары сифәтилә Халг Комиссарлары Советинә дахил олмушду. 1918-чи илин мартында Брест сүлһүнүн имзаланмасы илә әлагәдар оларат Халг Комиссарлары Советинин тәркибиндән чыхмышды. Сол есер гүјамы јатырылдыгдаң соңра есерләр партијасы илә әлагәни кәсмиш вә 1918-чи илин ноябрында РК(б)П-јә дахил олмушду. Чәнуб чәбһәсинин тәһһизат рәиси вә чәбһә Ингилаби һәрби шурасынын үзвү иди (бах: һабелә 35-чи чилд, сәһ. 561). — 43, 57—58, 66, 129—130, 300, 343—344, 352—353, 358—359.

Колесникова (Дробинская), Н. Н. (1882—1964) — 1904-чү илдән партијанын үзвү. Москвада 1905-чи ил Декабр силаһлы үсјанында иштирак етмишди. 1907-чи илдән 1916-чы иләдәк Бақыда партија ишһ апармыш, Бақы комитәсинин үзвү олмушду. 1917-чи илдә РСДФ(б)П Москва даңрә комитәсинин катиби. 1918-чи илдә Бақы коммунасынын халг маариф комиссары. 1919-чу ил јанварын әввәлиндән јәјадәк РК(б)П һәштәрхан губернија комитәсинин сәдри олмушду. Соңралар Баш сијаси маариф идәрәсиндә, Азәрбајҗан халг маариф комиссарынын муәвини, партијанын Москва комитәси вә Јарәславл губернија комитәсиндә, Н. К. Крупскаја адына коммунист тәрбијәси Академијасынын ректору, УИК(б)П МК јанында Маркс—Еңкелс—Ленин институтунда вә В. И. Ленин Мәркәзи музејиндә ишләмишди. — 269—270.

Колесов, Ф. И. (1891—1940) — 1917-чи илдән партијанын үзвү. Октябр ингилабынын Түркүстанда фәал иштиракчысы. 1917-чи илин ноябрындан 1918-чи илин ноябрынадәк Түркүстан республикасы Халг Комиссарлары Советинин сәдри. 1919—1922-чи илләрдә — Ғызыл Ордуда команда-сијаси ишлә чалышмышды. 1923—1928-чи илләрдә — мәс'ул тәсәрруфат ишиндә, соңралар Москвада архитектор иди. — 137, 188.

Коллонтај, А. М. (1872—1952) — 1915-чи илдән партијанын үзвү. Октябр ингилабындан соңра — Халг дәвләт һимәјәси комиссары. 1919-чу илдә Крым республикасында халг тәблиғат вә тәшвиғат комиссары (бах: һабелә 34-чү чилд, сәһ. 600; 49-чу чилд, сәһ. 712). — 220.

Колчак, А. Б. (1873—1920) — чар донанмасы адмиралы, монархист. 1918—1919-чу илләрдә — Русија әксингилабынын әсас рәһбәрләриндән бири. АБШ, Инкилтәрә вә Франса импералистләринин көмәји илә өзүкү Русијанын али һөкүмдары елан етмиш, Уралда, Сибирдә вә Узақ Шәргдә һәрби буржуа-мүлкәдар диктатурасына башчылыг етмишди. Ғызыл Ордунун һүчүмү вә ингилаби-партизан һәрәкәтынын артмасы колчакчылыгын ләғвинә кә-

тириб чыхарды; Қолчак эспр алынды вә 1920-чи ил февралын 7-дә Иркутск ингилаб комитәсинин гәрары илә күлләләнди. — 279, 283, 291, 327, 348, 385—386, 387, 404.

Косчор, С. В. (1889—1939) — 1907-чи илдән партијанын үзвү. 1917-чи илдә Нарва-Петергоф рајону һәрби-ингилаб комитәсинә дахил иди. 1918—1920-чи илләрдә — жизли Правобережны вилә-јәт комитәсинин катиби, сонра — УК(б)П МК-нын катиби (бах: һабелә 44-чү чилд, сәһ. 678). — 1—2.

Костеловскаја, М. М. (1878—1964) — 1903-чү илдән партија-нын үзвү. Јекатеринодарда, Јалтада, Одессада, Москвада партија иши апармышды. 1917-чи илин Феврал ингилабындан сонра — РСДФ(б)П-нин Москва Преснја рајон комитәсинин катиби. Москвада Октјабр силаһлы үсјанынын фәал иштиракчысы. Вә-тәндаш мүнәрибәси дөврүндә — Шәрг чәбһәси 2-чи ордусу сijasи шө'бәсинин рәис. Сонралар — рәһбәр партија ишиндә, Москва-нын Бауман рајон комитәсинин катиби (1921—1922) иди, сонра нәшријат ишиндә олмушду. — 296, 334.

Костјајев, Ф. В. (1878-чи илдә анадан олмушдур) — көһнә орду забити (кәнсрал-мајор), Октјабр ингилабындан сонра Совет һакимијјәтинин тәрәфинә кечмишди. 1918-чи илдә — Шимал чәб-һәси штабынын рәис, сонра Республика Ингилаби һәрби Шура-сы штабынын рәис. Сонралар — Баш штабын һәрби академија-сынын мүәллим. — 355—356.

Красиков, П. А. (1870—1939) — 1892-чи илдән партијанын үзвү.

1917-чи илдә — Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Сөзе-тинин үзвү (бах: һабелә 10-чу чилд, сәһ. 556—557). — 15.

Красин, Л. Б. (1870—1926) — 1890-чы илдән партијанын үзвү.

1918-чи илдә Алманија илә игтисади сазишин бағланмасы һаггында данышыгларда иштирак етмиш, сонра Гызыл Ордунун тәһһизи үзрә Фөвгәләдә комиссијанын ишинә башчылыг етмиш-ди, АХТШ рәјасәт һејәтинин үзвү, халг тичарәт вә сәнајә комис-сары иди. 1919-чу илдән дипломатик ишдә олмушду. 1920-чи илдән — халг харици тичарәт комиссары (бах: һабелә 37-чи чилд, сәһ. 715). — 98, 124, 125, 178, 209—210, 282, 301, 306, 332.

Краснов, П. Н. (1869—1947) — чар ордусу кенералы. 1918—1919-чу илләрдә Донда ағ казак ордусуна рәһбәрлик етмишди (бах: һабелә 35-чи чилд, сәһ. 562). — 265.

Крестински, Н. Н. (1883—1938) — 1903-чү илдән партијанын үзвү.

1918—1921-чи илләрдә — халг малијјә комиссары. РК(б)П-нин VII вә VIII гурултајларында МК-ја үзв сечилмишди, 1919-чу илин декабрындан. 1921-чи илин мартынадәк РК(б)П МК-нын

катиби (бах: һабелә 44-чү чилд, сәһ. 679—680). — 249, 282, 306, 365, 398.

Қржижановскаја-Невзорова, З. П. (1869—1948) — 1898-чи илдән партиянын үзвү.

Октябр ингилабындан сонра Халг маариф комиссарлығынын мәктәбдәнкәнар шө'бәси мүдиринин муавини ишләмишди (бах: һабелә 46-чы чилд, сәһ. 669—670). — 280.

Крупскаја, Н. К. (1869—1939) — В. И. Ленинни силаһдашы вә арвады. 1898-чи илдән партиянын үзвү.

Октябр ингилабындан сонра — Халг маариф комиссарлығы коллекциясынын үзвү (бах: һабелә 7-чи чилд, сәһ. 601—602) — 22—23, 143, 315, 340.

Крыленко, Н. В. (1885—1938) — 1904-чү илдән партиянын үзвү.

Октябр ингилабындан сонра һәрби вә дәннз ишләри үзрә комитәнин үзвү сифәтилә Халг Комиссарлары Советинин биринчип тәркибинә дахил олмушду, сонра — Али баш командан. 1918-чи илдән совет әдлийә органларында ишләмишди (бах: һабелә 36-чы чилд, сәһ. 712). — 9, 28, 36, 53—54, 282, 412—413.

Кудински (1918-чи илдә вәфат етмишдир) — максималист-есер. 1917-чи илин нојабрында Керенски-Краснов гијамышын јатырылмасында иштирак етмишди. Сонралар әксингилабла мүбаризә үчүн Новгород вә Петроград губернијаларында јығма дәстәләр тәшкил етмишди, бүтүн шимали һәрби-ингилаб дәстәләринин команданы, сонра исә Али баш команданын Гәраркаһында комиссар олмушду. — 48.

Кудрявцев, А. П. — Маариф комиссарлығынын китабханә шө'бәсинин мүдир. — 273.

Кузнецова, К. Ј. (1878—1963). — 246—247.

Кузмин. — 28.

Кузмин, Н. К. — 1918-чи илдә Харьков даирәси Гырмызы гвардиясынын рәнси. — 32.

Кузмин, Н. Н. (1883—1939) — 1903-чү илдән партиянын үзвү. Шималда паргига иши апармышды. 1917—1918-чм илләрдә Чәнуб-Гәрб чәбһәсинин комиссары. 1918-чи илин августундан Шималда совет гошунларында ишләмишдир, 6-чы ордунун комиссары олмушдур, сонра 3-чү, 6-чы ордуларын Ингилаби һәрби шураларынын үзвү, Балтик донанмасынын һәрби комиссары, 12-чи ордунун команданы, Балтик донанмасы команданынын көмәкчиси олмушду. 1925—1934-чү илләрдә — Түркүстан чәбһәси Ингилаби һәрби шурасынын үзвү вә сијаси идарәсинин рәнси.

Фәһлә-Кәндли Гызыл Ордусу һәрби-тәдрис мұәссисәләри Баш идарәсинин рәиси, Сибир һәрби даирәси Ингилаби һәрби шура-сынын үзвү вә сийәси идарәсинин рәиси иди. Сонра дипломагик, тәсәррүфат вә партија ишиндә чалышмышды. — 311.

Кузбышев, В. В. (1888—1935) — 1904-чү илдән партијанын үзвү.

1917-чи илин нојабрында — Самара ингилаб комитәсинин сәд-ри; сонра Самара губернија ичраијә комитәсинин сәдри олмуш-ду. 1918—1919-чу илләрдә — Шәрг чәбһәси Чәнуб групу гошун-лары Ингилаби һәрби шурасынын комиссары вә үзвү (бах: һа-белә 44-чү чилд, сәһ. 680—681). — 61—62.

Кун (Кип), Белә (1886—1939) — Мачарыстан Коммунист пар-тијасынын әсасыны гојанлардан вә рәһбәрләришдән бири. 1919-чу илдә фактикн олага Мачарыстан Совет һөкүмәтинин рәһбәри, бу һөкүмәтдә халг харичи ишләр комиссары вә Халг һәрби ишләр комиссарлығы коллекијасынын үзвү вәзифәләрини тутмушду (бах: һабелә 38-чи чилд, сәһ. 553). — 310, 348, 399—400, 430—431.

Курајев, В. В. (1892—1938) — 1914-чү илдән партијанын үзвү.

Октябр ингилабындан сонра — Пенза губернија Совети ич-раијә комитәсинин сәдри, губернија партија комитәсинин үзвү, губернија комиссарлары Советинин сәдри иди. 1918-чи илин окт-ябрындан Халг торпаг комиссарлығы коллекијасынын үзвү. Вә-тәндаш мұһарибәси дөврүндә бир сыра ордуларын Ингилаби һәрби шураларынын үзвү олмушду (бах: һабелә 42-чи чилд, сәһ. 576—577). — 94, 161, 166—167.

Курски, Д. И. (1874—1932) — 1904-чү илдән партијанын үзвү.

1918-чи илдән 1928-чи иләдәк — РСФСР халг әдлијә комис-сары. 1919—1920-чи илләрдә Республика Ингилаби һәрби Шура-сынын үзвү, Гызыл Ордунун Баш вә сәһра штабларынын комис-сары (бах: һабелә 45-чи чилд, сәһ. 693)—77—78, 282, 305, 307,

Кутузов, А. В. (1892—1942) — 1917-чи илин мартындан пар-тијанын үзвү; журналист; 1917-чи илдә Свеаборгдә болшевик орду гәзетиндә әмәкдашлыг етминди. 1918-чи илдә — Пенза губернијасынын мәтбуат комиссары; «Пензенская Беднота», «Пензенская Коммуна» вә с. гәзетләрин редактору. Шәрг чәбһә-синдә «Правда»нын вә РОСТА-нын һәрби мұхбири, Пенза пулем-јот курсларынын мұәллими олмушду. 1922-чи илдән Москвада мұхтәлиф мәтбуат органларында (СИТА, «Вечерняя Москва») ишләминди. — 167.

Күлман (Kühlmann), Рихард (1873—1948) — 1917-чи илин августунда — 1918-чи илин ијулунда Алманијанын харичи ишлә-ринин статс-катиби; Брест-Литовскдакы сүлһ данышыгларында Алманија нұмајәндәлијинә башчылыг едирди. Антисовет мөвгәји тутурду. — 122.

К

Керд, А. J. (1841—1888) — рус мүтэрэгги педагог-натуралисти; 1880-чи илдэн Петербургда шәһәр мәктәпләринин тәшкили үзрә ишләмишди. — 273.

Керман. — 311—312.

Кетсов, С. А. (1883—1937) — 1918-чи илдә — Русија чәнубунун Халг Тәсәррүфаты Шурасы рәјасәт һеј'әтинин үзвү. 1919-чу илдә—Харковда Баш көмүр комитәсинин рәиси. 1920-чи илдән — көмүр сәнәјесиндә мүхтәлиф инзибати тәсәррүфат ишиндә чалышмышды. — 436.

Килбо (Guilbeaux), Анри (1885—1938) — франсыз сосналисти, журналист. Дүнја империалист мүһарибәси илләриндә «Demail» («Сабаһ») журналыны нәшр едирди, бејнәлмиләл әләгәләрин бәрпа едилмәсинә тәрәфдар чыхырды (бах: һабелә 30-чу чилд, сәһ. 556; 41-чи чилд, сәһ. 628). — 99, 168, 215, 217, 223.

Кинзбург, К. С. — днш һәкиму. — 228.

Киттис, В. М. (1881—1938) — көһнә орду забити (полковник), Октјабр ингилабындан сонра Совет һакимијјәтинин тәрәфинә кечмишди. 1918-чи илин февралындан Гызыл Ордуда олмушдур. Шимал чәбһәсинин 6-чы ордусуна, 1918-чи илин нојабрындан Чәнуб чәбһәсинин 8-чи ордусуна команданлыг етмиш, сонра Чәнуб чәбһәсинин, 1919-чу илин ијулундан 1920-чи илин апрелинәдәк Гәрб чәбһәсинин команданы, 1920-чи илин мајындан Гафгаз чәбһәсинин команданы олмушду. Вәтәндаш мүһарибәсиндән сонра — Заволжск, Петроград һәрби даирәләринин команданы, 1925-чи илдә партијаја дахил олмушду. 1930-чу илдән—Халг һәрби ишләр комиссарлығынын Халг тичарәт комиссарлығында мүвәккили. — 236, 373.

Л

Ладзари (Lazzari), Константино (1857—1927) — Италија фәһлә һәрәкатынын көркәмли хадими, Италија сосналист партијасынын әсасыны гојанлардан бири. Октјабр ингилабындан сонра Совет Русијасыны мүдафиә едирди (бах: һабелә 44-чу чилд, сәһ. 682—683). — 241.

Ландер, К. И. (1884—1937) — 1905-чи илдән партијанын үзвү. Латвијада, Москвада, Петербургда, Самарада вә диқәр шәһәрләрдә партија иши апармышды. 1905—1907-чи илләр ингилабынын Москвада фәал иштиракчысы. 1917-чи илдә—РСДФ(б)П-нин Минск вә Шимал-Гәрб вилајәт комитәләринин үзвү. Белорусијада Совет һакимијјәти гурулдугдан сонра — Гәрб вилајәти Халг Комиссарлары Советинин сәдри. 1918-чи илин мајындан — РСФСР Халг дәвләт нәзарәти комиссары. Вәтәндаш мүһарибәси гуртардыгдан сонра елми-әдәби фәалијјәтлә мәшғул олмушду. — 277—278, 280.

Ларин, I. (Лурје, М. А.) (1882—1932) — 1917-чи илин августундан партиянын үзү. 1918-чи илдә — АХТШ тәсәррүфат сija-сәти Комитәсинин рәһбәри иди (бах: һабелә 35-чи чилд, сәһ. 563). — 59, 79, 97, 98, 100, 147.

Латукка (Latukka), Јукка (1884—1925) — фин журналисти, 1904-чү илдән Финландија сoссиал-демократ партијасынын үзвү, сонралар — коммунист, Финландијада фәһлә ингилабынын мәғ-лубијәтнндән сонра (1918) Ленинградда јашамышды. — 176.

Латсис, М. И. (Судрабс, Ј. Ф.) (1888—1938) — 1905-чи илдән партијанын үзвү.

Октјабр ингилабындан сонра — Халг дахили ишләр комиссар-лығы коллекијасынын үзвү (јерли өзүнүндәрә шө'бәсинин мүдири), 1918-чи ил мајын 20-дән исә ејни заманда ҮРФК коллекијасынын үзвү (бах: һабелә 37-чи чилд, сәһ. 716—717). — 62, 127, 380.

Лашевич, М. М. (1884—1928) — 1901-чи илдән партијанын үзвү.

Октјабр ингилабындан сонра — совет вә һәрби ишдә. РК(б) П-нин VII гурултајында МК-ја үзв сечилмишди. 1918-чи илин но-јабрындан 1919-чу илин мартынадәк — 3-чү ордунун команданы, сонра Шәрг чәһәси Ингилаби һәрби шурасынын үзвү (бах: һа-белә 39-чу чилд, сәһ. 608). — 118, 139, 248, 355—356, 368—369, 377, 379, 385, 387, 388—389, 400, 405.

Лебедев, С. И. — 1918-чи илдә Тамбов губернијасы Темников Советинин сәдри. — 121.

Ледовски, В. И. (1886-чы илдә анадан олмушдур) — 1918-чи илин мајындан Москва даирәсинин јоллар комиссары. Сонралар — нәглијјатда маариф үзрә Мәркәзи идарәнин рәиси. — 146.

Лејтејзен, М. Г. (1897—1939) — 1917-чи илин мартындан пар-тијанын үзвү. Октјабр ингилабынын иштиракчысы. 1918-чи илдә Исвечрәдәки совет миссијасынын тәркибинә дахил иди, сонра Стокхолма е'зам едилмишди. Ингилаби тәблиғат апармагда ондан шүбһәләнмишдиләр вә о, 1918-чи илин сонунда Москваја кедәр-кән Финландијада һәбс едилмишди; Совет һөкүмәтинин тә'кнди илә 1919-чу илдә азад едилмишди. 1923-чү иләдәк Халг харичи ишләр комиссарлығында ишләмиш, сонралар елми ишдә олмуш-ду. — 215, 286.

Лекин (Legien), Карл (1861—1920) — алман сағ сoссиал-демок-раты, һәмкарлар иттифагларынын лидерләриндән бири, тәфтиш-чи (бах: һабелә 38-чи чилд, сәһ. 554). — 114—115.

Ленин, В. И. (Улјанов, В. И., Петров, П.) (1870—1924) — биографик мә'луматлар. — 5—6, 7—8, 10—11, 15, 18, 21, 22—23,

24—25, 27, 29—30, 31, 32—34, 35, 37, 38, 39—40, 50—51, 54—55, 57, 59—60, 61—62, 63—64, 65—66, 67, 69—70, 71—72, 74, 75, 78—79, 80—81, 82—83, 87—88, 89, 91, 92, 93, 94—95, 96, 97—98, 102—103, 104, 105—106, 110—111, 118, 119—120, 121, 124—125, 126, 130, 131, 134, 137, 141—142, 145, 146—147, 149, 150—151, 152, 160—161, 165—166, 167, 168, 171, 176, 177, 179, 180—181, 182—183, 185—186, 188—189, 190—191, 193, 198—199, 200, 201, 202, 203, 204, 206—207, 209—210, 213, 215—216, 217—218, 220—221, 222, 224, 225—226, 227—228, 230—231, 234—235, 236, 238, 240—241, 242—243, 245, 246, 248, 249, 250—251, 256, 262—263, 264—265, 266—267, 271—272, 273, 276, 277, 279—280, 284—285, 286—287, 290, 291, 293, 294—295, 297, 300—301, 302, 303, 305, 307—308, 309, 310, 311, 313—314, 315—316, 320—321, 324, 325, 329, 330, 331—332, 334—337, 338, 339—340, 341, 347, 348, 351—352, 353, 354—355, 356, 357, 358—359, 360, 361—362, 364, 368—369, 370—371, 372, 374—375, 380—381, 385, 386, 390, 391, 394, 400, 402—403, 430—432, 434—435.

Лейтшински, В. М. (1887—1919) — рабтәчи мұһәндис; 1916—1918-чн илләрдә—Твер гәбуледичи радио стансијасынын рәиси. 1918-чн илдә М. А. Бонч-Брујевичлә бирликдә Нижни Новгород радио лабораторијасыны тәшкил етмишди, 1918-чн илин августундан бу лабораторијанын директору иди. — 425, 426.

Либкнехт (Liebknecht), Карл (1871—1919) — алман вә беј-нәлхалг фәһлә һәрәкатынын көркәмли хадимн, алман соснал-демократијасы сол ганадынын рәһбәрләриндән бири. Дүнја империалист мұһарибәси илләриндә ингилабчы-бејнәлмиләлчи мөвгеләриндә дурурду. 1916-чы илдә антимилиитарист тәблиғатына көрә каторгаја мәһкум едилмишди. 1918-чн илдә һәбсханадан азад едилмиш вә Алманијада Нојабр ингилабы заманы Р. Лүксембургла бирликдә алман фәһлеләринин ингилаби авангардына башчылыг етмишди. «Die Rote Fahne» («Гырмызы байраг») гәзетини редактә етмишди. Алманија Коммунист партијасынын эсасыны гојанлардан бири олмушду. 1919-чу илин январьында Берлин фәһлеләринин үсјаны јатырылдыгдан сонра вәһшнчәсинә өлдүрүлмүшдү (бах: һабелә 37-чи чилд, сәһ. 717—718). — 114, 181, 216, 222, 290.

Лидија Александровна — бах: Фотијсва, Л. А.

Литвиненко (1922-чн илдә вәфат етмишдир) — «Украјна сосналист-ингилабчы-коммунист партијасы»нын (боротбистләр) рәһбәр хадимләриндән бири. 1919-чу илдә боротбистләр партијасы МҚ-сынын нұмајәндәси сифәтилә Украјна Халг Комиссарлары Советинин тәркибинә дахил иди, халг малијә комиссары олмушду. 1920-чн илин мартыдан РК(б)П-нин үзвү. 1922-чн илин паызында петлјурачы бандитләр тәрәфиндән күлләләнмишди. — 365—366.

Литвинов, М. М. (1876—1951) — 1898-чи илдэн партијанын үзвү.

Октјабр инглaбындан сонра — Инкилтәрәдә совет нү-мајәндәси (бах: һабелә 8-чи чилд, сәһ. 666—667). — 213. 340—343.

Литорин, И. В. — 1905-чи илдән партијанын үзвү.

1918—1919-чу илләрдә Новгород губернијасынын әрзаг комиссары, 1919-чу илин мајындан — Гәрб чәбһәси 7-чи ордусунун Даирә әрзаг комитәсинин сәдри. — 349—350.

Лјабурб (Labourbe), Жанна Мари (1879—1919) — Парис Қоммунасы хадиминин ғызы. 1896-чы илдә Русијаја кәлмиш, бу-рада мүәллим ишләмишди. 1917-чи илдән РСДФ(б)П-нин Москва тәшкилатында партија иши апармышды. 1918-чи илдә Москвада «Франсыз коммунист групу»ну тәшкил етмишди. 1919-чу илин февралындан — Одессада, мүдахиләчи гошунлар арасында кизли ишдә олмуш, франсыз әскәр вә матрослары үчүн йәшр олунан «Le Communiste» («Коммунист») гәзетини редактә етмишди. 1919-чу илин мартында франсыз әкскашфијаты тәрәфиндән һәбс едилмиш вә күлләләнмишди. — 177.

Ллојд Чорч (Lloyd George), Девид (1863—1945) — инкилис дөвләг хадими вә дипломаты, либераллар партијасынын лидери. 1916—1922-чи илләрдә — Бөјүк Британијанын баш назири. Совет дөвләтинә гаршы һәрби мүдахиләнин вә блокаданын фитвачыла-рындан вә тәшкилатчыларындан бири (бах: һабелә 22-чи чилд, сәһ. 596). — 341, 342.

Ломов, А. (Оппоков, Г. И.) (1888—1938) — 1903-чү илдән партијанын үзвү.

1918—1921-чи илләрдә — АХТШ рәјасәт һеј'әтиниң үзвү вә сәдринин мүавини (бах: һабелә 34-чү чилд, сәһ. 603—604). — 359.

Лонке (Longuet), Жан (1876—1938) — Франса социалист пар-тијасынын вә II Интернационалын лидерләриндән бири, публи-сист. Франсыз сентристләринин органы — «Le Populaire» («Халг Гәзети») гәзетинин әсасыны гојанлардан вә редакторларындаи бири (бах: һабелә 37-чи чилд, сәһ. 718). — 215.

Лорентс, И. Л. (1890—1941) — 1919-чу илдән партијанын үзвү. 1918-чи илдә — Берлиндә РСФСР сәләһијјәтли нүмајәндәлијинин катиби. 1919-чу илдә Коминтернин I конгресинин катиблији ишиндә иштирак етмишди. 1919—1920-чи илләрдә Гәрб чәбһәсиндә комис-сар көмәкчиси, 15-чи ордунун артиллерија комиссары. Сонра — мәс'ул дипломатик ишдә; Литва, Финландија, Латвија, Австри-јада сәләһијјәтли нүмајәндә олмушду. — 295—296.

Лорио (Loriot), Фердинанд (1870—1930) — франсыз социалис-ти; дүнја империалист мүһарибәси илләриндә сәјнәлмнәтчи;

Кинтал конфрансында (1916) — Симмервалд солларына гошулмушду (бах: һабелә 37-чи чилд, сәһ. 719). — 6, 258.

Лоти (Loti), Пјер (1850—1923)—франсыз буржуа јазычысы; һәрби донанма забити — 215—216.

Лубнин, М. В. (1876—1956) — 1900-чу илдән 1906-чы иләдәк — Вјатка губернијасынын Коса кәндиндә икисинифли мәктәбин мүдири. Кәндлиләр арасында ингилаби тәшвигат апармагда ондан шүбһәләнмишдиләр вә о, 1906-чы илдә Вологда губернијасына сүркүн едилмишди. 1909-чу илдән педагожи ишдә, 1918-чи илдә Вјатка губернијасында Қотелничдә мүәллим олмушду. Сонралар јенә дә мүәллимлик етмишдир. — 172.

Лубнина, Д. С. (1944-чу илдә вәфат етмишдир) — М. В. Лубнинин арвады, пешәсинә көрә — тибб ишчиси. — 172.

Лугановски (Португејс), Е. В. (1885—1940) — 1902-чи илдән партијанын үзвү. Кијевдә, Одессада, Јекатеринославда вә дијәр шәһәрләрдә партија иши апармышды. 1917-чи илин декабрындан 1918-чи илин мајынадәк Украјна Совет һөкүмәтинин тәркибинә дахил иди. 1918-чи илин октябрындан РСФСР Халг әрзаг комиссарлығынын мүвәккили, 1919—1921-чи илләрдә ӘМШ вә АХТШ-дә ишләмишди. Сонралар јенә дә рәһбәр инзибати вә тәсәррүфат ишиндә олмушдур. — 48, 49.

Луначарски, А. В. (1875—1933) — 90-чы илләрин әввәлләриндә ингилаби һәрәката дахил олмушду. РСДФ(б)П II гурултајындан сонра болшевик. Сонралар тәрәддүд етмиш, болшевизмдән узағлашмышды. РСДФ(б)П-нин VI гурултајында мејрајончулар групу илә бирликдә болшевик партијасына гәбул едилмишди.

Октябр ингилабындан сонра 1929-чу иләдәк — халг маариф комиссары. 1919-чу илдә Костромада фәрариликлә мүбаризә үзрә УРМИК-ин мүвәккили олмушду (бах: һабелә 9-чу чилд, сәһ. 575). — 81, 134, 204, 351.

Лутовинов, Ј. Х. (1887—1924) — 1904-чу илдән партијанын үзвү.

Октябр ингилабындан сонра — Донда вә Украјнада вәтәнлаш муһарибәсинин фәал иштиракчысы. 1918-чи илдә УК(б)П МК-нын үзвү олмушду (бах: һабелә 40-чы чилд, сәһ. 471). — 346.

Лүберсак (Lubersac), Жан—франсыз ордусунун забити, граф, монархист; 1917—1918-чи илләрдә Русијада олан франсыз һәрби миссијасынын тәркибинә дахил иди. — 70.

Лүксембург (Luxemburg), Роза (Јуниус, Junius) (1871—1919) — полјак вә алман фәилә һәрәкатынын көркәмли хадими, II Интернационалын сол ганадынын лидерләриндән бири.

Дүјиә империалист муһарибәсинин башланғычындан бејнәл-

милэлчи мөвгө тутмушду. Алманијада, сонралар «Спартак» групу, даһа сонра исә «Спартак иттифагы» адланмаға башлајан «Интернационал» группунун јарадылмасы тәшәббүсчүләриндән бири олмушду. 1918-чи ил Нојабр ингилабы заманы алман фәһләләри ингилабчы авангардынын рәһбәрләриндән бири олмушду. Алманија Коммунист партијасынын Тәһсис гурултајында рәһбәр кими иштирак етмишди. 1919-чу илин јанварында һәбс едилмиш вә вәһшичәсинә өлдүрүлмүшдү (бах: һабелә 4-чү чилд, сәһ. 566). — 114, 181, 216, 290.

Лүтераан (Luteraan), *Баренд* (1878-чи илдә анадан олмуш-дур)—һолланд сосиал-демократы, журналист. Дүңја империалист мұһарибәси заманы бејнәлмиләлчи мөвгеләрдә дүрмушду, 1911—1916-чы илләрдә Һолландија Сосиал-демократ партијасынын Мәркәзи идарә һејәтинә дахил иди. Сонралар—Нидерланд Мүстәгил сосиал-демократ, даһа сонралар исә Коммунист фәһлә партијасынын үзвү олмушду. Икинчи дүңја мұһарибәсиндән сонра — Әмәк партијасынын үзвү. — 36.

М

Майнор (Minor), *Роберт* (1884—1952) — көркәмли Америка сосналисти, журналист вә рәссам. Октябр ингилабыны руһ жүксәклији илә гаршыламыш, Москваја кәлмишди. Инкилис—Америка мұдахиләчи гошунлары арасында јајылан, Москвада нәшр олунаң «The Call» («Чағырыш») гәзетинин редактәсиндә иштирак етмишди. 1920-чи илдә АБШ-а ғайытмыш, Коммунист партијасына дахил олмуш вә онун рәһбәрләриндән бири олмушду. АБШ Коммунист партијасынын Мәркәзи Органы «Daily Worker»ин редактору олмушду. — 176—177.

Малиновски, П. П. (1869—1943) — 1904-чү илдән партијанын үзвү.

Октябр ингилабындан сонра — инчәсәнәт вә гәдим абидәләрин горунмасы үзрә Моссоветин комиссијасынын сәдри, Кремлнн мүлки комиссары. 1918-чи илин мартындан—Республика халг әмлак комиссары вәзифәсини јеринә јетирирди. 1921-чи илдән Дөвләт план комиссијасында, сонра — тикинтн тәшкилатларында ишләмишди. — 76, 81.

Малышев, С. В. (1877—1938) — 1902-чи илдән партијанын үзвү. 1905—1907-чи илләр ингилабынын фәал иштиракчысы, «Правда» гәзетн редаксијасынын катиби иди. Октябр ингилабындан сонра Халг әмәк комиссарлығында ишләмишди; 1918—1920-чи илләрдә Халг әрзаг комиссарлығынын мүвәккили. 1918-чи илдә Вөлгабоју кәндлиләри арасында сәнајә малларыны тахыла дәјишмәк үчүн Волга вә Кама боју експедисија тәшкил етмишди. 1920—1921-чи илләрдә — Түркүстан чәһһәси Ингилаби һәрби шурасынын мүвәккили иди. 1922-чи илдә Ирбит, сонра Нижни

Новгород ярмарка комитетлеринин сэдри, Үмүмттифаг тичарет палатасынын сэдри олмушду. Соңралар Сентросојузда ишлөмишди. — 171, 194.

Малков, П. Д. (1887—1965) — 1904-чү илдөн партијанын үзвү. 1917-чи илдө Һелсингфорс партија комитетинин үзвү вә Сентробалтын үзвү олмушду. Гыш сарајына һүчүмдә иштирак едөн јығма матрос дәстәсинә командалыгы етмишди. 1917-чи ил октябрын 29-дан (ноябрын 11-дөн) — Смолнынын коменданты, 1918-чи илин мартындан — Москва Кремлинин коменданты. 1920-чи илдө чәбһәјә 15-чи ордунун тәркибинә сәфәрбәр едилмишди. Соңралар мәс'ул совет вә тәсәррүфат ишиндә олмушду. — 201, 296.

Манн (Манн), Том (1856—1941) — инкилис фәһлә һәрәкатынын көркәмли хадими. XIX әсрин 90-чы илләриндә Инкилтәрә Мүстәғил фәһлә партијасынын тәшкилатчыларындан бири вә катиби олмушду. Дүнја империалист мұһарибәси илләриндә беј-нәлмиләлчи. Октябр ингилабындан соңра «Совет Русијасындан әлини чәк!» һәрәкатынын рәһбәрләриндән бири. Бөјүк Британија Коммунист партијасынын әсасыны гојанлардан бири (бах: һабелә 15-чи чилд, сәһ. 589—590). -- 6—7.

Маннер (Manner), Куллерво (1880—1936) — 1905-чи илдән Финландија Сосиал-демократ партијасынын үзвү, 1917—1918-чи илләрдә партијанын сэдри. 1918-чи илдә Финландијада фәһлә ингилабы заманы ингилаби һөкүмәтә — Халг мүвәккилләри шура-сына башчылыгы етмишди (бах: һабелә 35-чи чилд, сәһ. 567). — 40—41, 46—47.

Мануилски, Д. З. (1883—1959) — 1903-чү илдән партијанын үзвү.

Октябр ингилабындан соңра мәс'ул партија, совет вә дипломатик ишдә олмушдур. 1918-чи илдә, Брест мұғавиләси бағландыгдан соңра Украинә мәркәзи радасы илә сүлһ данышыгларында иштирак етмишди. 1919-чу илдә Франсада РСФСР Гырмызы Хач миссијасына башчылыгы етмишди (бах: һабелә 39-чу чилд, сәһ. 613—614). — 74, 430—431.

Марија Фјодоровна — бах: Андрејева, М. Ф.

Маркин, Н. Г. (1893—1918) -- 1916-чы илдән партијанын үзвү. Балтик доғанмасы дәнизчиләри арасында ингилаби иш апармышды. Октябр ингилабынын фәал иштиракчысы. Соңралар Халг харици ишләр комиссарлығында ишлөмиш, Халг һәрби-дәниз ишләр комиссарлығынын коллекијасы јанында хусуси тапшырыглар комиссары олмушду. 1918-чи илин ијунундан — Нижни Нөзгородда Волга һәрби доғанмасынын тәшкили үзрә комиссар, соңра доғанма команданынын көмәкчиси олмушду. — 158.

Маркс (Магх), Карл (1818—1883) — 204, 205, 257, 434.

Мартов, Л. (Седербаум, Л. О.) (1873—1923) — меншевизмни лидерлериндэн бири (бах: һабелә 4-чү чилд, сәһ. 566). — 218.

Махно, Н. И. (1884—1924) — Украинада анархист-голчомаг дәстәләринин башчысы. Өзләрини кәндли мәнәфејинин мүдафиәчиси кими гәләмә верән Махно вә онун тәрәфдарлары кәндли күтләләрини өз тәрәфләринә чәлб етмәјә чалышырдылар. Спјасн вә һәрби шәраитин дәјишдијини нәзәрә алараг Махно һијләјә әл атырды: каһ ағвардијачылара гаршы, каһ да Гызыл Ордуја гаршы (1918-чи илин јайында Махно бир мүддәт мүлкәдарлара, алман ишғалчыларына вә кетманчылыға гаршы партизан мүбаризәси апармышды) һәрби әмәлијјатлар апарырды. 1919-чу илин биринчи јарысында, Украинада Совет һакимијјәти бәрпа олундугдан сонра Махно пролетар диктатурасына мүнасибәтдә кәскин дүшмәнчилик мәвгеји тутмушду. 1921-чи илин јазында Махно бандалары совет гошунлары тәрәфиндән тамамилә дармадағын едилди (бах: һабелә 38-чи чилд, сәһ. 556). — 316—317, 345.

Медведев, С. П. (1885—1937) — 1900-чү илдән партијанын үзвү.

1918-чи илин ијулундан Шәрг чәбһәсиндә яди. 1918-чи илин сентјабрындан 1919-чу илин јанварынадәк 1-чи орду Ингилаби һәрби шурасынын үзвү (бах: һабелә 41-чи чилд, сәһ. 637). — 183—184.

Медјантсев, И. Ф. (1889-чу илдә анадан олмушдур) — Республика Ингилаби һәрби Шурасынын сәдр мүавини Е. М. Склјанскинин хүсуси тапшырыглар үчүн катиби. — 323, 401.

Межлаук, В. И. (1893—1938) — 1907-чи илдән ингилаби һәрәкатда. 1917-чи илин март—ијунунда бејнәлмиләлчи меншевик. 1917-чи илин ијулундан РСДФ(б)П-нин үзвү. Октябр ингилабынын Харьковда фәал иштиракчысы, Харьков болшевикләр комитәсинин үзвү. 1918—1920-чи илләрдә Украина халг малијјә комиссарынын мүавини, Донетс—Кривој Рог республикасынын халг малијјә комиссары, Казан губернијасынын һәрби комиссары. 5-чи, 10-чу, 14-чү вә 2-чи ордуларын Ингилаби һәрби шураларынын үзвү, Чәнуб чәбһәси Ингилаби һәрби шурасынын үзвү, Украинанын һәрби ишләр үзрә халг комиссары. 1920—1924-чү илләрдә — Москва—Балтик, Москва—Курск вә Шимал дәмир јолларынын комиссары, јоллар баш комиссарынын мүавини, Халг јоллар комиссарлығы коллекијасынын үзвү. 1924-чү илдән 1931-чи иләдәк ССРИ АХТШ рәјасәт һејәтинин үзвү, сәдр мүавини, 1931-чи илдән ССРИ Дәвләт план комиссијасынын сәдр мүавини вә сәдри, сонра ССРИ ХКС вә ӘМШ Сәдринин мүавини олмушдур. — 56, 346—347, 355—357, 364, 367—368, 370, 373, 383.

Меленевски, М. И. (Басок) (1879—1938) — Украина хырда буржуа милләтчиси, Украина сәсиал-демократ тәшкилаты «Счил-

ка»нын лидерлериндөн бири. Октябр ингилабында сонра тәсәр-
рүфат ишиндә олмушдур (бах: һабелә 49-чу чилд, сәһ. 722). —
25—26.

Мелничански, Г. Н. (1886—1937) — 1902-чи илдән партијанын
үзвү. Русијанын чәнубунда, Нижни Новгородда, Сибирдә партија
иши апармышды. 1917-чи илин Октябр күнләриндә — Москва
Һәрби-ингилаб комитәсинин үзвү. Октябр ингилабындан сонра
Москва губернијасы һәмкарлар иттифаглары шурасынын сәдри.
1918—1920-чи илләрдә ҮРҺИМШ-дән фәһлә-кәндли мүдафиә
Шурасынын үзвү олмушду. Сонралар јенә дә һәмкарлар итти-
фагы вә тәсәррүфат ишиндә чалышмышды. — 373, 378, 386.

Менжински, В. Р. (1874—1934) — 1902-чи илдән партијанын
үзвү.

Октябр ингилабындан сонра бир мүддәт халг малијјә комис-
сары, сонра Берлиндә РСФСР-ин баш консулу олмуш, 1919-чу
илдән ҮРФК-да ишләмишди (бах: һабелә 23-чу чилд, сәһ. 608—
609). — 88—90.

Меринг (Mehring), Франс (1846—1919) — Алманија фәһлә
һәрәкатынын көркәмли хадими, алман сосиал-демократијасы сол
ганадынын лидерлериндән вә нәзәријјәчиләриндән бири. Дүнја
империалист мүһарибәси илләриндә бејнәлмиләлчилик мөвгәјиндә
дурурду. Сонралар «Спартак», даһа сонралар «Спартак Иттифа-
гы» ады верилмиш «Интернасионал» групунун рәһбәрлериндән
бири олмушду. Октябр ингилабыны алгышламышды. Алманија
Коммунист партијасынын јарадылмасында көркәмли рол ојна-
мышды (бах: һабелә 6-чы чилд, сәһ. 630—631). — 142, 204—205.

Метелјов, А. Д. (1893—1937) — 1912-чи илдән партијанын
үзвү. 1918-чи илин ијунундан августун әввәлинедәк — Архан-
желск губернија ичраијјә комитәсинин үзвү, сонра 6-чы ордунун
сијаси ишчиси, Пенза губернија ичраијјә комитәсинин үзвү ол-
мушду. Сонралар мәс'ул тәсәррүфат ишиндә чалышмышды. 1933-
чү илдә ССРИ МИК-нин Азсв—Гара дәниз дијары үзрә мүвәк-
кили. — 159—160.

Мехоношин, К. А. (1889—1938) — 1913-чу илдән партијанын
үзвү. Уралда вә Петербургда партија иши апармышды. 1917-чи
илин Октябр күнләриндә—Петроград Һәрби ингилаб комитәси-
нин үзвү. 1917-чи илин декабрында халг һәрби ишләр комисса-
рынын мүавинин тәјин едилмиши. 1918-чи јилин јанварындан
Фәһлә-Кәндли Гызыл Ордусунун јарадылмасы үзрә Үмүмрусија
коллексијасынын үзвү, сонра Шәрг, Чәнуб вә Хәзәр-Гафгаз чәбһә-
ләри Ингилаби һәрби шураларынын үзвү, Республика Ингилаби
Һәрби Шурасынын үзвү идп. 1921—1924-чү илләрдә үмүми һәрби
тәлимин тәшкили үзрә, 1928—1929-чу илләрдә ССРИ Дөвләт
план комиссијасында ишләмиш, сонра Халг рабита комиссарлығы
коллексијасынын үзвү, Үмүмиттифаг океанографија вә дәниз тә-

сэррүфаты институтунун директору олмушду.—30, 32, 129—130, 131, 148—149, 323, 328—329, 360.

Милјутин, В. П. (1884—1938) — 1910-чу илдэн партијанын үзвү. 1918—1921-чи илләрдә — АХТШ сәдринин муавини олмушду (бах: һабелә 35-чи чилд, сәһ. 568). — 59, 108, 282—283.

Минин, С. К. (1882—1962) — 1905-чи илдән партијанын үзвү. 1917-чи илдә Саритсында рәһбәр ишдә иди. Вәтәндаш муһарибәси дөврүндә 10-чу орду Ингилаби һәрби шурасынын үзвү, Халг дахили ишләр комиссарлығы коллекијасынын үзвү олмушду. 1919-чу илдә В. И. Ленинни көстәриши илә хусуси тапшырыгларла Тулаја, Белорусијаја вә Литваја кетмишди. 1920—1921-чи илләрдә 1-чи Сүвари ордусу Ингилаби һәрби шурасынын үзвү олмушдур. 1923-чү илдән Коммунист вә Ленинград дәвләт университәтләринин ректору. Сонралар хәстәлијинә көрә ичтиман фәалијәтдән узглашмышды. — 312.

Минкин, А. Ј. (1887—1955) — 1903-чү илдән партијанын үзвү. 1918-чи илдә Пенза губернија партија комитәсинин сәдри вә Пенза губернија ичранјјә комитәсинин сәдри олмушдур (бах: һабелә 42-чи чилд, сәһ. 583). — 92—93, 94, 166, 167, 174—175, 180, 186.

Мирбах (Mirbach), Вилһелм (1871—1918) — алман дипломаты; 1918-чи илин апрелиндән Алманијанын Москвада сәфири. 1918-чи ил ијулун 6-да Алманија вә Совет Русијасы арасында муһарибә төрәтмәк мәгсәдилә сол есерләр тәрәфиндән өлдүрүлмүшдү. — 71, 126, 127, 129—130.

Мисјурски. — 240.

Митскевич, В. С. (1900—1948) — 1917-чи илин февралындан партијанын үзвү. 1918-чи илин пајызындан 1919-чу илин мајына-дәк В. И. Ленинни китабханачысы ишләмишдир. 1919-чу илин мајында көнүллү сурәтдә Гызыл Ордуја кетмишди. Вәтәндаш муһарибәси гуртардыгдан сонра Гызыл Ордуда сијасн ишдә вә сәнаједә мәс'ул вәзифәләрдә олмушдур. — 330.

Михајлов — бах: Фрунзе, М. В.

Мышкин, П. П. (1887—тәхминән 1924) — 1917-чи илдән партијанын үзвү. 1917—1918-чи илләрдә Саритсын Советинин, сонра Саритсын ичранјјә комитәсинин үзвү олмушду. 1919-чу илдә Саритсын фөвгәл'адә комиссијасынын сәдри. — 299.

Мјасников (Мјасникјан), А. Ф. — (1886—1925) — 1906-чы илдән партијанын үзвү.

Октјабр ингилабындан сонра Гәрб чәһһәсинин баш команданы. 1918-чи илин јазында Шәрг чәһһәсинин команданы (Муравјовдан

эзвол) тәјини едилмишди, ағ чехләрә гаршы эмәлијјатларда иштирак етмишди (бах: һабелә 43-чү чилд, сәһ. 532).—94.

Монастырски, Б. И. (1892—1964) — 1919-чу илдән партијанын үзвү; 1918-чи илдә Урал вә Вјатка губернијалары үзрә Халг әрзаг комиссарлығынын мүвәккили; 1919-чу илин мартындан Украинә Халг әрзаг комиссарлығы коллекијасынын үзвү, сонра Омскда губернија әрзаг шурасынын сәдри. Сонралар рәһбәр тәсәррүфат ишиндә олмушдур. — 181—182.

Моор (Моог), Карл (1853-чү илдә анадан олмушдур) — алман сосиал-демократы. Дүнија имперналист мұһарибәси илләриндә Исвечрәдә сијаси мұһачирләрә көмәк көстәрмишди. 1917-чи илдә Стокһолмда олмушду. Октјабр ингилабындан сонра Москвада јашамышдыр. — 240—241.

Муравјов, М. А. (1880—1918) — чар ордусунун забити, Октјабр ингилабындан сонра сол есерләрә гошулмушду. 1918-чи илин әввәлиндә Украина мәркәзи радасына вә Калединә гаршы фәалијјәт көстәрән гошунлара команданлыг етмишди. 1918-чи илин ијүлунда, Шәрг чәһнәси гошунларынын команданы оларкән, Сәвет һакимијјәтинә хәјанәт етмиш, гошунларын ичәрсиндә гијам галдырмаға чалышмышды. Бу фитнәкарлығын үстү ачылмыш вә ләғв едилмишди. Һәбс едиләркән Муравјов силәһли мұғавимәт көстәрмиш вә өлдүрүлмүшдү. — 46, 56, 130, 131, 413.

Муралов, Н. И. (1877—1937) — 1903-чү илдән партијанын үзвү. Подолск, Москва, Тулада партија ишин апармышды. Октјабр ингилабы дөврүндә Москва һәрби-ингилаб комитәсинин вә Ингилаб штабынын үзвү иди. Сонра Москва һәрби даирәси гошунларынын команданы. 1919—1920-чи илләрдә Шәрг чәһнәси, 3-чү вә 12-чи ордунларын. Ингилаби һәрби шураларынын үзвү. Вәтәндаш мұһарибәси гуртардыгдан сонра Москва һәрби даирәсинин, сонра Шимали-Гафгаз һәрби даирәсинин команданы вә диқәр мәс'ул вәзифәләрдә олмундур. 1927-чи илдә УИК(б)П-нин XV гурултајы тәрәфиндән тротскини мұхалифәтин фәал һадими кими партијадан хариш едилмишди. — 33, 151, 172, 194, 363—369, 385—386, 387.

Мухин, Н. — 1918-чи илдә Баш нефт комитәсинин гулдуғчусу. — 209—210.

Мушкетов, И. В. (1850—1902) — көркәмли рус кеологу вә чоғрафијачысы. Петербургда Мәдән институтунун директору, 1882-чи илдән Кеоложи комитәнин бөјүк кеологу. «Физики кео-локија» вә «Түркүстан» кими мұһүм әсәрләрин мұәллифи. — 440.

Мушкетова, Ј. П. — кеолог вә чоғрафијачы И. В. Мушкетовун арвады. — 440.

Н

Нансен (Nansen), *Фритјоф* (1861—1930) — көркөмлү Норвец алим, Арктиканын тэдгигатчысы, маһһур ичтнман хаднм. Дүнја империалист мұһарнбәснндән сонра Милләтләр чәмнјјәтнннн һәр-би әспрләр үзрә али комиссары олмушду. Совет Иттифагына рәһбәтлә јанашырды (бах: һабелә 39-чу чилд, сәһ. 615). — 341.

Натсаренус, С. П. (1883—1938) — 1904-чу илдән партијанын үзвү. 1918-чн илдә Мурманск-Беломор, сонра Петроград һәрби даирәснннн фөвгәл'адә һәрби комиссары. 7-чн, 14-чу вә 15-чн ордуларын Ингнлаби һәрби шураларынын үзвү иди. 1919-чу илин ијулуида Харков һәрби даирәснннн һәрби комиссары тә'јин едил-мишди. Сонралар рәһбәр совет вә тәсәррүфат ишиндә олмушду. — 119, 130, 141—142, 155, 163—164, 377, 381—382, 385.

Наумович, Г. — 201.

Невски, В. И. (1876—1937) — 1898-чн илдән партијанын үзвү. Октјабр ингнлабындан сонра халг јоллар комиссары (бах: һабелә 18-чн чилд, сәһ. 511). — 32, 156—157, 162, 200, 262, 278, 295.

Никитин, В. Ф. (1889-чу илдә анадан олмушдур) — 1918-чн илдә Вјатка губернијасында Котелничдә ичранјјә комитәснннн үзвү вә Фөвгәл'адә истинтаг комиссијасынын сәдри. — 172.

Никифоров, П. М. (1882-чн илдә анадан олмушдур) — 1904-чу илдән партијанын үзвү. Петербургда, Кроиштадтда, Сибирдә вә дикәр шәһәрләрдә партија ишн апармышды. Октјабр ингнла-бындан сонра Владивосток Совети ичранјјә комитәснннн сәдр мұавини, дијар партија комитәснннн үзвү. 1918-чн илин апрелнн-дән Владивостокун комиссары. 1918—1920-чн илләрдә Колчак һәбсханасында олмушдур. 1920-чн илин мартындан — РК (б) П МК Узаг Шәрг бүросуиун үзвү, Узаг Шәрг дијары партија комитә-снннн тәркибинә дахил иди. 1921—1922-чн илләрдә Узаг Шәрг республикасы Назирләр советиннн сәдри. 1923—1928-чн илләрдә Халг харичи тичарәт комиссарлығы Харичи тичарәт идарәснннн рәис мұавини вә ССРИ-нин Монголустаида сәләһијјәтли нұмајән-дәси; 1929—1930-чу илләрдә Шәргшүнәслыг институтуиун ректо-ру, 1930—1934-чу илләрдә ССРИ ХКС һазырлыг комиссијасынын үзвү вә РСФСР халг тәһнизат комиссарынын мұавини вә башга ишдә олмушдур. — 415.

Нилсен (Nielsen), *Мари Софи* (1875—1951) — Данимарка фәһлә һәрәкатынын хаднми. 1916-чы илдән 1918-чн иләдәк Дани-марка Соснал-демократ партијасынын Баш идарә һеј'әтинә дахил иди, сонра сосналист фәһлә партијасынын әсасынын гојулмасында фәал иштирак етмишди; бу партијанын үзвләри 1919-чу илин но-јабрында јарадылмыш Данимарка Коммунист партијасына дахил олмушдулар. Коминтернин ишиндә иштирак етмишдир.

1928-чи илдә тротскичи мұхалифәтлә әмәкдашлыг етдијинә көрә Данимарка Коммунист партијасындан харич едилмашиди; 1932-чи илдә јенидән гәбул едилмаши, 1936-чы илдә јенидән Данимарка Коммунист партијасындан харич едилмашиди. — 258.

Нимвитски, Б. Н. (1885-чи илдә анадан олмушдур) — 1905-чи илдән партијанын үзвү. Уфада вә Казанда партија иши апармышдыр. 1917-чи илдә Петроград Советинин үзвү, РСДФ(б)П Петроград комитәсинин тәркибинә дахил иди, Колпинск ингилаб комитәсинин сәдри олмушдур. 1918-чи илин февралындан Уфада рәһбәр партија, совет вә тәсәррүфат ишиндә олмушдур. 1923-чү илдән 1933-чү иләдәк Халг торпаг комиссарлығында вә АХТШ-дә ишләмишиди. 1933-чү илдән педагожи ишдә олмушдур. — 283.

О

Оболенски, В. В. — бах. Осински, Н.

Овсејенко — бах: Антонов-Овсејенко, А. В.

Одинцов, С. И. (1874-чү илдә анадан олмушдур) — көһнә ордунун кенерал-мајору. 1917-чи илин апрелиндән 3-чү Гафгаз казак дивизијасынын командири. 1918-чи илдә Халг һәрби ишләтәр комиссарлығы дәфтәрханасынын мүдир. 1919-чу илин ијунундан Украјнада али һәрби инспексијада, сонра Республика Ингилаби Һәрби Шурасы јанында инспексијада ишләмишиди. — 7—8.

Окулов, А. И. (1880—1939) — 1903-чү илдән партијанын үзвү, үч ингилабын иштиракчысы, јазычы. 1917-чин ил Феврал ингилабындан сонра Јенисејск губернија комитәсинин үзвү вә Јенисејск губернија ичранјә комитәсинин сәдри олмушдур. Вәтәндаш мүһарибәси заманы Чәнуб вә Гәрб чәбһәләри вә 10-чу орду Ингилаби һәрби шураларынын үзвү иди. 1918-чи илин декабрында Республика Ингилаби Һәрби Шурасына үзв тәјин едилмашиди. 1920—1921-чи илләрдә Шәрги Сибир гошунлары команданы вә Ингилаби һәрби трибуналын үзвү олмушдур. Сонралар совет ишиндә вә әдәби ишдә олмушдур. — 375, 376, 380—381.

Орлов, В. П. (1886—1961) — 1902-чи илдән партијанын үзвү. 1918-чи илин декабрындан 1919-чу илин августунадәк Гәрб чәбһәсинин Хүсуси әрзаг коммисијасынын сәдри; сонра Түркүстан чәбһәси һәрби-дипломатија идарәсинин рәиси. Сонралар мәс'ул совет ишиндә олмушдур. — 394.

Орлов, К. Н. (Јегоров, И. Н.) (1879—1943) — 1904-чү илдән партијанын үзвү. 1917—1918-чи илләрдә Гызыл Ордунун силаһландырылмасы үзрә Үмүмрусија коллежијасынын сәдри, 1918-чи илин августундан 1919-чу илин декабрынадәк — Тула силаһ вә патрон заводлары вә артиллерија анбарынын фөвгәл'адә сијаси

комиссары. 1922-чи илдэн 1929-чу илэдэк Баш һәрби сәнаје идарәсинин, Автомобил трестинин, АХТШ дәвләт сәнаје тикитисин Идарә һеј'әтинин сәдри олмушдур. — 306.

Оржоникидзе, Г. К. (1886—1937) — 1903-чу илдән партијанын үзвү.

Октјабр ингилабындан сонра — Украинанын, сонра исә Русиянын чәнубунун фөвгәл'адә комиссары олмушду. Вәтәндаш мұһарибәси илләриндә 16-чы, 14-чү ордуларын вә Гафгаз чәбһәсинин Ингилаби һәрби шураларынын үзвү иди (бах: һабелә 48-чи чилд, сәһ. 555). — 33, 34, 40, 55—57, 74, 271, 293—294.

Осински, Н. (Оболенски, В. В.) (1887—1938) — 1907-чи илдән партијанын үзвү.

Октјабр ингилабындан сонра РСФСР Дәвләт банкынын рәнси, АХТШ-нин сәдри, 1918-чи илин әввәлиндә Донетс һөвзәси мә'дәнләринин миллиләшдирилмәсинин һәјата кечирилмәсиндә ишти-рак етмишди (бах: һабелә 35-чи чилд, сәһ. 570). — 21, 45.

П

П. — 168.

Пайкес, А. К. (1873—1958) — 1917-чи илэдәк меншевик, 1918-чи илдән РК(б)П-нин үзвү. 1918-чи илдә Халг әрзаг комиссарлығынын Саратовда мұвәккили, сонра халг Дәвләт нәзарәти комиссарлығы вә халг Фәһлә-кәндли инспексиясы комиссарлығынын коллекија үзвү, Сибир ингилаб комитәсинин үзвү олмушдур (бах: һабелә 44-чү чилд, сәһ. 692—693). — 185—186, 190.

Палински, С. (1874—1921) — Полша фәһлә һәрәкәти хадими, ППС-ин үзвү олмушдур. 1917—1918-чи илләрдә Березники сода заводунда сех рәнси ишләмишдир, сонра Полшаја гајытмышды. — 136.

Палчински, П. И. (1875—1929) — мұһәндис; 1917-чи илин Феврал ингилабындан сонра — буржуа Мүвәггәти һөкүмәтиндә тичарәт вә сәнаје назиринин мұавини. Октјабр ингилабындан сонра совет сәнајесиндә зијанкарлығын тәшкилатчыларындан бири (бах: һабелә 32-чи чилд, сәһ. 628—629). — 240—241.

Панјушкин, В. Л. (1888—1960) — 1907-чи илдән партијанын үзвү. 1918-чи илин апрелиндә әксингилабла мұбаризә үчүн Тула губернијасына фөвгәл'адә һәрби комиссар тә'јин едилмишди; снлаһлы фәһлә вә матрос дәстәләринә командалыг етмишди, Шәрг чәбһәсиндә олмуш, сонра әксингилабла мұбаризә үзрә Волгабоју вә Урала фөвгәл'адә һәрби комиссар тә'јин едилмишди (бах: һабелә 44-чү чилд, сәһ. 693). — 99—100, 122, 152, 154—155, 310, 312.

Парвус (Келфанд, А. Л.) (1869—1924) — 90-чы иллэрин сонунда — 900-чү иллэрин эввэллэриндэ Русианын вэ Алманианын сосиал-демократ иэрэкаатында иштирак етмишди. Сонралар сосиал-демократижадан узаглашмышды; дунја империалист муһарибэси заманы шовинист, алман империализминин акенти олмушдур. Һәрби сифаришлардән варланараг ири мөһтәкпрликлэ мәшгүл олмушду (бах: һабелә 6-чы чилд, сәһ. 635). — 16—17.

Пашков, И. В. — 1919-чу илин апрелиндән 1920-чи илин мартынадэк Тула губернијасы үзрә Сызран-Вязма вэ Рязан-Урал дәмпр јолларынын дәмпр јолу милисинин рәиси; сонра Калугада дәмпр јолу милисинин Баш хәтт идарәсинин дәмпр јолу шөбәси мүдиринин көмәкчиси олмушдур. — 273.

Пелузо (Peluso), Едмондо (1882—1942) — Италија сосиалисти. 1918—1919-чу илләрдә «Спартак Иттифагы»на, сонра исә Баварија Коммунист партијасына дахил иди. 1921-чи илдән Италија Коммунист партијасынын үзвү (бах: һабелә 49-чу чилд, сәһ. 728). — 216.

Перејаславтсев (Переславски), М. А. (1888-чи илдә анадан олмушдур) — 1905-чи илдән партијанын үзвү; Јекатеринославда, Јузовкада вэ дикәр шәһәрләрдә партија иши апармышдыр. 1918-чи илдә Орјол губернија ичранјјә комитәсинин үзвү вэ Орјол губернија партија комитәси рәјасәт һејәтинин үзвү иди. Орјол губернијасынын Ливны гәзасында голчомаг-есер үсјанынын јатырылмасына рәһбәрлик етмишди. Сонралар рәһбәр партија вэ тәсәррүфат ишиндә олмушдур. — 173.

Перишкова, В. В. (Тәхминән 1900-чү илдә анадан олмушдур) — 1919-чу илдә Саритсын мәнзил шөбәсинин гулугчусу. — 299.

Петерс, Ј. Х. (1886—1938) — 1904-чү илдән партијанын үзвү. 1905—1907-чи илләр ингилабынын Либавада (Лијепәја) фәал иштиракчысы. 1917-чи илдә Латыш сосиал-демократијасы МК-сына үзв сечилмишди. Октябр күнләриндә Петроград Һәрби-ингилаб комитәсинин, сонра ҮРФК коллекијасынын үзвү вэ ҮРФК сәдринин муавини олмушдур. 1919—1920-чи илләрдә Петроград вэ Кијев истәһкам рајонларынын коменданты вэ Тула истәһкам рајону Һәрби шурасынын үзвү. 1920-чи илдән МК Түркүстан бүросунун үзвү, сонра Дөвләт бирләшмиш сијаси идарәси коллекијасынын үзвү, Мәркәзи нәзарәт комиссијасы—халг Фәһлә-кәндли инспексијасы комиссарлығы коллекијасынын үзвү; ҮИК(б)П Москва Нәзарәт Комиссијасынын сәдри, ҮИК(б)П МК јанында Партија Нәзарәти Комиссијасынын үзвү олмушдур. — 20, 159, 377.

Петерсон, К. А. (1877—1926) — 1898-чи илдән партијанын үзвү. Октябр ингилабы дөврүндә Һәрби ингилаб комитәсинин үзвү, сонра ҮРМИК Рәјасәт һејәтинин вэ ҮРМИК јанында ингилаби трибуналын үзвү, Латыш атычы дивизијасынын Һәрби комиссары

олмушдур. 1918-чи илин декабрындан Совет Латвијасында һәрби ишләр үзрә халг комиссары (бах: һабелә 39-чу чилд, сәһ. 617). — 177.

Петин, К. Г. (1887-чи илдә анадан олмушдур) — 1918-чи илдән партијанын үзвү; 1918-чи илин апрелиндә октябрынадәк алман ишләрн үзрә Волгабоју комиссарлығынын үзвү, сонра Волгабоју ичранјә комитәсинин үзвү вә алман вилајәтн Әмәк коммунасынын шөбә мүдирн олмушдур. — 136—137.

Петров, П. — бах: Ленин, В. И.

Петровски, Г. И. (1878—1958) — 1897-чи илдән партијанын үзвү.

1917—1919-чу илләрдә — РСФСР халг дахили ишләр комиссары, 1919-чу илдән 1938-чи иләдәк Үмумукрајна МИК-нин сәдри олмушдур (бах: һабелә 23-чу чилд, сәһ. 612). — 62, 121, 249, 286, 303.

Петручук, Д. Т. (1890-чы илдә анадан олмушдур) — 1917-чи илин ијунундан партијанын үзвү. 1918-чи илдә һәрби ишләр үзрә Москва даирә комиссарлығынын нүмајәндәси кими Гызыл Орду һиссәләринин Шәрг чәһәсинә көндәрилмәсинә көмәк етмәк үчүн Оршаја е'зам едилмишди. 1919-чу илдән Гызыл Ордунун атла тәһиз едилмәси үзрә Хүсуси Москва комиссијасынын комиссары, сонра тәсәррүфат ишиндә олмушдур. — 168.

Пишон (Pichon), Стефан Жан Мари (1857—1933) — франсыз сијаси хадими вә дипломаты. 1917—1920-чи илләрдә Франсанын харичи ишләр назирн. — 430.

Пјатаков, Г. Л. (1890—1937) — 1910-чу илдән партијанын үзвү.

Украјнада Совет һакимијјәти гурулдугдан сонра Украина Халг Комиссарлары Советинин тәркибинә дахил олмушду. 1918-чи илдә — «сол коммунист». Партијанын VIII гурултајында «һәрби мұхалифәтә» дахил иди (бах: һабелә 35-чи чилд, сәһ. 571). — 40, 366, 367—368.

Платтен (Platten), Фридрих (Фритс) (1883—1942) — Исвечрә сол соснал-демократы; 1912—1918-чи илләрдә Исвечрә соснал-демократ партијасынын катиби. 1919-чу илдә Коммунист Интернационалынын јарадылмасында иштирак етмишдир, Коминтернин Бүрө үзвү. «Коммунистический Интернационал» журналында әмәкдашлыг етмишдир. Исвечрә Коммунист партијасынын тәшкилатчыларындан бири олмушдур (бах: һабелә 27-чи чилд, сәһ. 651). — 99, 168.

Подбелски, В. Н. (1887—1920) — 1905-чи илдән партијанын үзвү.

1917-чи илин октябрында Москва вэ Москва вилајетинин почт вэ телеграф комиссары, 1918-чи илин мајындан РСФСР-ни халг почт вэ телеграф комиссары (бах: һабелә 35-чи чилд, сәһ. 572). — 106, 285, 385, 393—394.

Подвојски, Н. И. (1880—1948) — 1901-чи илдән партијанын үзвү.

Октябр силаһлы үсјанынын һазырлығы вэ кечирилмәси дөврүндә Петроградда һәрби-ингилаб комитәсинин сәдри. Октябр ингилабындан сонра һәрби вэ дәннз ишләри комитәсинин үзвү, Петроград һәрби даирәсинин команданы. 1919-чу илдә Украјна халг һәрби-дәннз ишләри комиссары (бах: һабелә 35-чи чилд, сәһ. 572). — 11, 23, 36, 42, 43, 135, 137—138, 316—317, 321, 326, 338—339, 346, 359, 367, 394, 403, 411, 436.

Позерн, Б. П. (1882—1939) — 1902-чи илдән партијанын үзвү. Нижни Новгородда, Минскдә, Вологдада, Москвада партија иши апармышдыр. 1918—1919-чу илләрдә Петроград һәрби даирәси штабынын комиссары, сонра Гәрб, Шәрг чәбһәләри вэ 5-чи орду Ингилаби һәрби шүраларынын үзвү. Вәтәндаш мұһарибәси гуртардыгдан сонра мәс'ул тәсәррүфат вэ партија ишиндә: Баш тохучулуг мүәссисәләри идарәсинин сәдри, УИК(б)П Чәнуб-Шәрг дијар комитәсинин катиби, Ленинград коммунист университетинин ректору, Ленинград вилајәт партија комитәсинин катиби олмушдыр. — 312, 376.

Покровски, М. Н. (1868—1932) — 1905-чи илдән партијанын үзвү, тарихчи.

Октябр ингилабындан сонра Москва Советинин сәдри. 1918-чи илдән РСФСР халг маариф комиссарынын муавини (бах: һабелә 34-чү чилд, сәһ. 610). — 204.

Попов, И. Ф. (1886—1957) — 1905-чи илдән 1914-чү иләдәк партијанын үзвү, әдәбијјатчы. Белчиқада мұһачирәтдә олмушдыр. 1918-чи илдә Совет Русијасына гајытдыгдан сонра тичарәт агенті кими Исвечрәјә көндәрилмишди (бах: һабелә 24-чү чилд, сәһ. 564—565; 48-чи чилд, сәһ. 559). — 98—99.

Попов, Н. П. (1871—1917) — мұһәндис-полковник, 1917-чи илин ијулунда — Житомир мәнзил шө'бәси рәисинин көмәкчиси. Болшеви́зми тәблиғ етмәкдә ондан шүбһәләнмишдиһәр вэ о, өлүм баталјонунун әскәрләри тәрәфнндән Шепетовка стансијасында өлдүрүлмүшдү. — 43.

Попов, П. И. (1872—1950) — статистикачы. 1918-чи илдән Мәркәзи статистика идарәсинә башчылығ етмишдыр. 1924-чү илдән партијанын үзвү (бах: һабелә 42-чи чилд, сәһ. 587). — 161—162, 289—290.

Попова (Каспарова), Л. М. (1888—1963) — 1903-чү илдән ингилаби һәрәкатда иштирак етмишдыр, 1919-чу илдән партијанын

үзвү. 1918—1922-чи илләрдә ҮРМИК мәнзил шө'бәсинин мүдиринишләмишдир; сонра ССРИ ХКС јанында ЗСФСР нүмајәндәлијинишләр мүдиринин көмәкчиси вә мәс'ул катиби, ССРИ Дөвләт план комиссијасы рәјасәт һеј'әтинин мәс'ул катиби вә башга вәзифәләрдә олмушдур. — 21.

Поповитски, Н. А. (1885-чи илдә анадан олмушдур) — АХТШ-нин ишчиси; 1918-чи илин ијулунадәк сол есер, сонра РК(б)П-јә дахил олмушду; 1923-чү илдә механики сурәтдә партијадан чыхмышды. — 133.

Правдин, А. Г. (1879—1943) — 1899-чу илдән партијанын үзвү. Одесса, Петербург, Луганскда вә дикәр шәһәрләрдә партија иши апармышдыр. 1912—1914-чү илләрдә «Правда»да әмәкдашлыг етмишдир. 1917-чи илдә Уралда ишләмишдир. Октябр ингилабындан сонра халг дәхили ишләр комиссарынын мүавини, 1923-чү илдән дикәр мәс'ул партија вә совет ишиндә: Мәркәзи Нәзарәт Комиссијасынын үзвү, халг јоллар комиссарынын мүавини, Шимал дәмир јоллары идарә һеј'әтинин сәдри, Халг Фәһләкәндли инспексијасы комиссарлығынын нәглијјат групунуи рәиси олмушдур. — 120, 153.

Прайс (Price), М. Филипс — инкилис журналисти; 1917-чи илдә «Манчестер Гардиан» гәзетинин мүхбири кими Русијаја кәлмишди. Русијадан гајытдыгдан сонра китаб јазмыш, бу китабда рус ингилабы һаггында хатирәләрини данышмышды. Сонралар Бөјүк Британија Коммунист партијасына дахил олмуш, лакин сонра бу партијадан чыхмыш вә лејборист партијасынын үзвү олмушду. — 176—177.

Преображенски, П. А. (1858-чи илдә анадан олмушдур) — педагог; Самара руһани семинаријасынын, Самара тичарәт мәктәбинин, Н. А. Хардинанын гадын кимназијасынын (1905—1916) мүәллим олмушдур. Самара халг университетләри чәмијјәтини тәсис едәнләрдән бири (1908). 1911-чи илдән «Известия Самарского общества народных университетов»да ишләмишдир. 1917—1918-чи илләрдә Самарада «Хүсуси мүвәггәти тәһлүкәсизлик комитәси»нә дахил иди. — 237.

Прокопјев. — 71—72, 79—80.

Прокофјев, А. Н. (1886—1949) — 1917-чи илдән партијанын үзвү. 1918-чи илдә Иваново-Вознесенск губернијасында Родникидә Фөвғәл'адә комиссијанын катиби. 1919-чу илдән 1926-чы иләдәк ҮРФК, Дөвләт бирләшмиш сијаси идарәси органларында ишләмишди. 1926-чы илдән тикинтә саһәсиндә рәһбәр ишдә олмушдур. — 259, 264.

Пурвин, П. Г. — матрос; 1917-чи илин декабрында силаһлы дәстәләр тәшкил етмәк үчүн Латвијаја көндәрилмишди; 1918-чи

илин эввэлинде Калединэ гаршы вурушан дэстэлэрин комиссары; 1918-чи илин февралында Таганрогда һалак олмушдур. — 24.

Пурышев — Петроград фәһләси. — 315.

Р

Рабкин, Г. М. (1884-чү илдә анадан олмушдур) — Жлобиндә (Гомел губ.) эчачы. 1922 вә ја 1923-чү илдә АБШ-а муһачирәт етмишиди. — 319, 357.

Равич, С. Н. (1879—1957) — 1903-чү илдән партијанын үзвү. 1917-чи илдә РСДФ(б)П Петроград комитәсинин үзвү. Октябр ингилабындан сонра партија вә совет ишиндә олмушдур. (бах: һабелә 9-чу чилд, сәһ. 584—585). — 271—272.

Радек, К. Б. (1885—1939) — 1917-чи илдән партијанын үзвү. Октябр ингилабындан сонра Халг харичи ишләр комиссарлығында ишләмиш, Коминтернин Ичраңјә комитәсинин катиби олмушдур. 1918-чи илдә «сол коммунист» (бах: һабелә 35-чи чилд, сәһ. 574). — 34, 88—89.

Радишишев, А. Н. (1749—1802) — көркәмли рус јазычысы, ингилабчы маарифпәрвәр (бах: һабелә 5-чи чилд, сәһ. 570). — 204.

Радченко, И. И. (1874—1942) — 1898-чи илдән партијанын үзвү.

Октябр ингилабындан сонра ССРИ-нин торф сәнајесинин тәшкилатчыларындан вә рәһбәрләриндән бири. 1918-чи илдә Баш мешә комитәсинин сәдри иди (бах: һабелә 44-чү чилд, сәһ. 695—696). — 244—245.

Раковски, Х. Г. (1873—1941) — 90-чы илләрин эввәлләриндән Болгарыстан, Румынија, Исвечрә, Франса сосиал-демократ һәрәкатында иштирак етмишиди. 1917-чи илдән болшевик партијасынын үзвү.

Октябр ингилабындан сонра Украина Халг Комиссарлары Советинин сәдри. РК(б)П-нин VIII гурултајында МК-ја үзв сәнилмишиди (бах: һабелә 38-чи чилд, сәһ. 560) — 46, 74, 103—104, 280—281, 289—290, 316—317, 321, 326—327, 330, 339, 344—345, 361, 363, 364, 365—366, 367, 368, 390—391, 394, 403, 432—433.

Раменски, А. П. (1845—1924) — 1873-чү илдән 1882-чи илдәк Симбирскдә муәллим; сонра Оренбург—Орск рајону халг мәктәпләринин инспектору вә Пермдә халг мәктәпләри директору олмушдур. 1917-чи илдән Симбирск губернија архивинин елми-әмәдашы. — 293.

Расколников, Ф. Ф. (1892—1939) — 1910-чу илдән партијанын үзү.

Октјабр ингилабындан сонра халг дәннз ышләрн комиссары-нын мұавини; Республика Ингилаби һәрби Шурасынын үзү, Шәрг чабәси Ингилаби һәрби шурасынын үзү, Волга-Хәзәр донанмасынын вә Балтик донанмасынын команданы. — 148—149, 159, 173, 245, 392—393.

Раттел, Н. И. (1875-чи илдә анадан олмушдур) — көһнә ордунун генералы, Октјабр ингилабындан сонра Совет һакимийјәтнинн тә-рәфинә кечмишдир. 1917-чи илин нојабрындан 1925-чи иләдәк Үмумрусија Баш штабынын рәиси. 1920-чи илин ијулундан 1925-чи илин октјабрынадәк Баш команданлыг јанында Хүсуси мұ-шавирәнинн үзү вә Ингилаби һәрби Шура јанында Ганунивери-чиликл мұшавирәсининн үзү иди. — 371.

Рахја, Е. А. (1886—1936) — 1903-чу илдән партијанын үзү. Русија вә Финландијада ингилаби һәрәкәтин фәал иштиракчысы. 1917-чи илин ијул күнләриндә Мүвәггәти һәкүмәтинн тәғибиндән кизләнән В. И. Ленинни конспиратив сурәтдә Финландијаја вә сонра октјабрда керијә — Русијаја кеңирилмәсиндә фәал иштирак етмишдир. 1918-чи илдә Финландијада фәһлә ингилабы заманы Гырмызы гвардија дәстәләринә команданлыг етмишдир. 1919-чу илдә Јуденичә гаршы вурушан һәрби бирләшмәләринн командирн олмушдур. — 30, 146—147.

Рејзон. — 28.

Ренквист (Renqvist). — 232.

Ризенкампф, Г. К. (1886—1943) — профессор, 1918—1919-чу илләрдә АХТШ-нин ирригасија ышләрн идарәси коллекијасынын сәдри вә техники директору олмуш, сонра елмн ишдә вә мұәллим-лик ишиндә чалышмышдыр; 1935—1941-чи илләрдә Волга-Дон идарәсининн баш мұһәндиси; 1941—1942-чи илләрдә ССРИ Халг чај дованмасы комиссарлығы техники шурасынын үзү олмуш-дур. — 242.

Рыков, А. И. (1881—1938) — 1899-чу илдән партијанын үзү. 1918—1921-чи илләрдә АХТШ сәдри (бах: һабелә 35-чи чилд, сәһ. 575—576, 45-чи чилд, сәһ. 705). — 50, 72, 85, 93—94, 404.

Рјабинин. — 257.

Робинс (Robins), Рајмонд (1873—1954) — полковник. 1917-чи илдә Русијада Америка Гырмызы Хач миссијасынын рәһбәри. — 25, 75, 83.

Розачов. — 439.

Розенголтс, А. П. (1889—1938) — 1905-чи илдән партијанын үзү. Октјабр ингилабы заманы Москва һәрби-ингилаб комитә-

синин үзвү. Вэтэндаш мұһарибәси илләриндә бир сыра орду вә чәбһәләрин Ингилаби һәрби шураларынын үзвү, сонра һәрби, дипломатик вә совет ишиндә олмушдур. 1937-чи илдә антипартија фәалијјәтинә көрә партиядан харич едилмишдир. — 369, 387.

Розенфелд, Н. Б. — рәссам. — 81.

Романов — II Николајын гоһумларындан бири. — 222.

Романов, И. Р. (1881—1919) — 1898-чи илдән ингилаби һәрәкатын иштиракчысы. 1907-чи илдә фәһлә куријасындан II Дөвләт думасына депутат сечилмиш, дума говулдугдан сонра мұһачирәт етмишдир. 1917-чи илин ијунунда Русијаја гајытмышдыр. 1917-чи илин Октябр күнләриндә Нижни Новгород һәрби ингилаб комитәсинин сәдри олмушдур. 1917-чи илин нојабрындан Нижни Новгород губернија ичрайјә комитәсинин сәдри. — 158—159, 418.

Ропп — Мокилјов архијепископу. — 284.

Рошшупкин, К. — 57.

Рудзутак, Ј. Е. (1887—1938) — 1905-чи илдән партијанын үзвү. Октябр ингилабындан сонра рәһбәр һәмкарлар иттифагы ишиндә, сонра АХТШ рәјасәт һеј'әтинин үзвү, Баш су нәглијјаты идарәсинин вә Сентротекстилин сәдри олмушдур. (бах: һабелә 42-чи чилд, сәһ. 589). — 336—337.

Рузер, Л. И. (1881—1959) — 1899-чу илдән партијанын үзвү. 1905-чин ил ингилабынын фәал иштиракчысы. 1917-чи илин декабрында Румчеродун (Румынија чәбһәси, Одесса вилајәти вә Гара дәниз донанмасы Советләринин Мәркәзи Ичрайјә комитәси) сәдринин мұавини. 1918-чи илин январында Одессада силаһлы үсјанын рәһбәрләриндән бири. 1918—1919-чу плләрдә Халг әрзаг комиссарлығында ишләмиш, Баш әрзаг комитәси коллекијасынын сәдри олмушдур. Сонралар мäs'ул совет вә елми-мүәллимлик ишиндә чалышмышдыр. — 359.

Рукавишников. — 288—289.

Рүле (Rühle), Отто (1874—1943) — Алманија сол социал-демократы, публисист. Дүнја империалист мұһарибәси илләриндә бејнәлмиләлчи мөвгеји тутмушдур. 1919-чу илдә Алманија Коммунист партијасына дахил олмушдур (бах: һабелә 31-чи чилд, сәһ. 667). — 114—115.

С

Савелјев, М. А. (1884—1939) — 1903-чу илдән партијанын үзвү. 1917-чин илдә партија МО-су «Рабочий Путь»ун, сонра исә «Правда»нын редаксиясына рәһбәрлик етмишдир. Октябр инги-

лабындан сонра Али игтисади мушавирэнин тэшкилиндэ иштирак етмиш, АХТШ-нин үзвү олмушдур. 1919-чу илдэ Украина К(б)П МО-су «Коммунист» журналынын редактору (бах: һабелә 48-чи чилд, сәһ. 565). — 7.

Садов. — 232.

Садул (Sadoul), Жак, (1881—1956) — франсыз ордусунун забити, социалист партијасынын үзвү. 1917-чи илдэ франсыз һәрби миссијасынын үзвү кими Русијага е'зам едилмишди. Октябр ингилабынын тәсирин алтында коммунист идејаларына тәрәфдар олмуш, РК(б)П-нин франсыз бөлмәсинә вә көнүллү сурәтдә Гызыл Ордуја дахил олмушдур. Украинанын чәнубуну ишғал етмиш франсыз гошунлары ичәрисиндә ингилаби тәблиғат апармышдыр. Коминтернин I вә II конгрессләринин иштиракчысы. Ингилаби фәалијәтинә көрә франсыз һәрби мәнкәмәси тәрәфиндән өлүм чәзасына (гијабн сурәтдә) мәнкум едилмиш, ләкин Франсаја ғајытдыгдан сонра (1924) бәрәат газанмышдыр. Сонрақы илләрдә халглар арасында сүлһ вә достлуг уғрунда фәал мүбариз. — 284.

Сакс, С. J. (1889-чу илдә анадан олмушдур) — 1917-чи илдән 1932-чи иләдәк партијанын үзвү. 1918-чи илдә Халг дәнниз ишләри комиссарлығы коллекијасынын үзвү, сонра Хәзәр-Гафгаз чәбһәси Ингилаби һәрби шурасынын үзвү вә һәштәрхан-Хәзәр донанмасынын команданы олмушдур. 1919—1921-чи илләрдә Халг дәнниз ишләри комиссарлығы идарәси јанында хусуси тапшырыглар комиссары. Сонрақы илләрдә Баш су пәглијјаты идарәсиндә ишләмәшдир. — 230.

Саммер, И. А. (1870—1921) — социал-демократ, болшевик; 1897-чи илдә ингилаби һәрәката гошулмушдур.

Октябр ингилабындан сонра Вологдада тәсәррүфат ишиндә олмушдур; 1919-чу илдән Сентросојузда ишләмәшдир (бах: һабелә 20-чи чилд, сәһ. 528). — 151--152, 159, 160.

Санајев, М. И. (1894—1938) — 1918-чи илдән партијанын үзвү. 1918-чи илин мајындан 1919-чу илин мартынадәк РК(б)П Нижни Новгород губернијасы Сергач гәза комитәсинин сәдри вә гәза ичрайјә комитәсинин үзвү; сонралар Украина Республикасынын дахили мұһафизә гошунлары сијаси шө'бәсинин рәнси олмуш вә дикәр партија вә совет ишиндә чалышмышдыр. — 203.

Сапронов, Т. В. (1887—1939) — 1912-чи илдән партијанын үзвү.

1918—1919-чу илләрдә Москва губернија ичрайјә комитәсинин сәдри, 1919—1920-чи илләрдә Харьков губернија ингилаб комитәсинин сәдри (бах: һабелә 39-чу чилд, сәһ. 621). — 75.

Свердлов, J. М. (1885—1919) — 1901-чи илдән партијанын үзвү. 1912-чи илдән Мәркәзи Комитәнин үзвү. 1917—1919-чу илләрдә МК Катиблијнә рәһбәрлик етмишдир. 1917-чи илин по-

жабырындан ҮРМИК-ин сәдри (бах: һабелә 35-чи чилд, сәһ. 576). — 5, 21, 25—26, 64, 104, 114, 161, 177, 197—198, 206, 207, 213, 216, 220, 238, 249, 269, 294—295, 421.

Светков. — 250.

Свидерски, А. И. (1878—1933) — 1899-чу илдән партијанын үзвү.

Октјабр ингилабындан сонра Халг әрзаг комиссарлығы кол-лекијасынын үзвү, Халг Фәһлә-кәндли инспексијасы комиссарлығы коллексијасынын үзвү (бах: һабелә 39-чу чилд, сәһ. 621—622). — 106, 110, 237, 296, 298, 308, 309, 403.

Семашко, А. Ј. — 1918-чи илдә Орјол һәрби даирәсинин һәрби комиссары иди. — 179.

Семенник. — 12.

Семјонов. — 311—312.

Серго — бах: Орчоникидзе, Г. К.

Серебрјаков, Л. П. (1888—1937) — 1905-чи илдән партијанын үзвү.

Октјабр ингилабындан сонра Москва вилајәт партија комитә-синин үзвү, РК(б)П МК-нын катиби вә ҮРМИК-ин катиби (бах: һабелә 42-чи чилд, сәһ. 590). — 352.

Серебрәзски, А. П. (1884—1938) — 1903-чү илдән партијанын үзвү.

1918-чи илдән Гызыл Ордунун тәһһизи үзрә фөвгәл'адә ком-миссија сәдринин мұавини, сонра халг јоллар комиссарынын мұа-вини, Украина чәбһәси һәрби тәһһизатынын рәиси (бах: һабелә 45-чи чилд, сәһ. 706). — 436.

Середа, С. П. (1871—1933) — 1903-чү илдән партијанын үзвү. 1918—1921-чи илләрдә РСФСР халг торпаг комиссары (бах: һабелә 36-чы чилд, сәһ. 721). — 64, 66, 138, 170, 172, 174, 189, 191, 198—199, 260—261, 308, 309, 351.

Сerratи (Serrati), Чачинто Менотти (1872—1926) — Италија фәһлә һәрәкатынын көркәмли хадими, Италија сосналист парти-јасынын рәһбәрләриндән бири. 1915—1923-чү илләрдә сосналист партијасынын мәркәзи органы «Avanti!» («Ирәли!») гәзетиниң ди-ректору. Коминтерн јарадылдыгдан сонра Италија сосналист пар-тијасынын Коминтернә дахил олмасыны тә'кид едирди. Коминтер-нин II конгресиндә Италија нүмајәндә һеј'әтинә башчылыг етмиш, реформистләрлә әлағәнин гәти кәснлмәсинә гаршы чыхмышдыр. Сонралар өзүнүн сентрист сәһвләрини дүзәлтмиш вә 1924-чү ил-дә «үчүнчү интернасионалчылар» фраксијасы илә бирликдә Ита-лија коммунист партијасына дахил олмуш, өмрүнүн ахырына гәдәр бу партијада фәал ишләмишдир. — 241.

Сеткин (Zetkin), *Клара* (1857—1933)—Алманија, бејнэлхалг фәһлә вә коммунист һәрәкатынын көркәмли хадими. 1916-чы илдә «Интернационал» групуна дахил олмушду, бу групп тезликлә «Спартак», даһа сонра «Спартак Иттифагы» адландырылмышды. Алманија Коммунист партијасынын әсасыны гојанлардан бири (бах: һабелә 37-чи чилд, сәһ. 728—729). — 142—143, 204—206.

Сехановски, С. Ј. — 295.

Сивтсисадзе, Н. В. (Илја) (1881—1941) — 1903-чү илдән партијанын үзвү. Батумда, Тифлиседә, Москвада партија ишн апармышдыр. 1917-чи илин јазында 1920-чи илдәк Москва партија комитәсинин тәркибинә дахил иди. Октябр күнләриндә Замоскваречје һәрби ингилаб комитәсинин үзвү иди. Октябр ингилабындан сонра Москва ингилаби трибуналы истинтаг комиссијасынын сәдри вә трибунал сәдринин муавини олмушдур. 1917-чи илдән 1921-чи илдәк Москва Советинин вә онун рәјасәт һеј'әтинин үзвү. 1921—1922-чи илләрдә Күрчүстан Халг Комиссарлары Советинин ишләр мүдирин. 1922-чи илин ахырларындан Москвада рәһбәр тәсәррүфат ишиндә: Москва коммунал тәсәррүфатынын мүдирин, Хүсуси техники бүронун Москва шө'бәсинин рәиси, «Остехбүро» заводунун директору олмушдур. — 340.

Сидоренко, С. М. — матрос. 1917-чи илин нојабрында тәшвиғат әдәбијјатыны јажмағ үчүн Јенисејск губернијасына е'зам едилмишди. — 54.

Синитсын — 1919-чү илдә Калуга губернијасы Лазняки волостунун комиссары иди. — 433.

Сытин, П. П. (1870—1938) — көһнә ордунун кенералы, Октябр ингилабындан сонра Совет һакимијјәтинин тәрәфинә кечмишди. 1918-чи илдә Брјанск дәстәләри группунун һәрби рәһбәри, сонра Чәнуб чәһәсинин команданы, Республика Ингилаби һәрби Шурасы һәрби-инзибати шө'бәсинин рәиси олмушдур. 1920-чи илдән РСФСР-ин Күрчүстанда һәрби нүмајәндәси. Сонралар Фәһлә-Кәндли Гызыл Ордусу һәрби академијасынын мүәллими вә елми ишдә олмушдур. — 83—84, 223.

Сквортсов, Ј. С. — 1918—1919-чү илләрдә Твер ғәзасынын Первинино волосту јохсул комитәсинин үзвү. 1919-чү илдә РК(б)П-дән харич едилмишди. — 251—252.

Скляјански, Е. М. (1892—1925) — 1913-чү илдән партијанын үзвү.

Октябр ингилабындан сонра һәрби комиссарлығын коллекија үзвү. 1918-чи илин сентјабрындан 1924-чү илдәк халг һәрби ишләр комиссарынын муавини вә Республика Ингилаби һәрби Шурасы сәдринин муавини (бах: һабелә 45-чи чилд, сәһ. 707). — 169—170, 178, 234, 235, 248, 280, 285, 305, 322, 323—324, 328, 337, 355, 356, 360, 370, 371, 372, 377, 383, 385—386, 388, 397, 401, 406.

Скорспадски, П. П. (1873—1945) — чар ордусу генералы. Чернигов вэ Полтава губернијаларынын ири мүлкөдары. 1918-чи ил апрелдин ахырларындан декабрынадэк Украинанын кетманы, алман империалистлэринин элалтысы олмушдур. — 282—283.

Скрыпник, Н. А. (1872—1933) — 1897-чи илдэн партијанын үзвү. Курск, Јекатеринослав, Петербург, Саратов, Одесса вэ дигр шәһэрлөрдө партија иши апармышдыр. 1917-чи илдө Петроградда фабрик-завод комитэлэрин Мәркәзи шурасынын катиби, биринчи чағырыш МИК-ин үзвү. Октјабр силаһлы үсјанынын фәал иштиракчысы. Октјабр ингилабындан сонра Украинада мәс'ул партија вэ совет ишиндә: УССР халг дахили ишләр комиссары, Үмумукрајна МИК Рәјасәт һеј'әтинин үзвү, УК(б)П МК-нын үзвү, Украинa Мүдафиә Шурасынын мүвәккили, УССР халг маариф комиссары олмушдур. — 49.

Слувис, М. В. (1888-чи илдә анадан олмушдур) — есер. 1917-чи илдән сол есер; көһнә ордунун забити, Октјабр ингилабындан сонра Совет һакимијјәтинин тәрәфинә кечмишдир. 1918-чи илин нојабрындан РК(б)П-нин үзвү. 1918-чи илдә дивизија рәис олмуш, 1919-чу илдә 15-чи вә 56-чы атычы дивизијаларына команданлыг етмишдир. — 135.

Слутски, А. И. (1918-чи илдә вәфат етмишдир) — 1905-чи илдән ингилаби һәрәкатда иштирак етмишдир. 1917-чи илдә Петроградда Обухов заводунун партија тәшкилатчысы олмушдур. Октјабр силаһлы үсјанынын фәал иштиракчысы. II Үмумрусија Советләр гурултајында ҮРМИК-ин үзвү сечилмишдир. 1918-чи илин мартындан Таврида Совет республикасы (Крым) ХКС-нин сәдри олмушдур. Ағвардијачылар тәрәфиндән күлләләнмишдир. — 56.

Смилга, И. Т. (1892—1938) — 1907-чи илдән партијанын үзвү. Октјабр ингилабындан сонра РСФСР ХКС-нин Финландијада мүвәккили, Республика Ингилаби һәрби Шурасынын үзвү, АХТШ сәдринин мұавини. Партијанын VII вә VIII гурултајларында МК-нын үзвү сечилмишдир (бах: һабелә 32-чи чилд, сәһ. 634). — 136, 315, 350, 381, 400, 401.

Смирнов, А. М. (1887-чи илдә анадан олмушдур) — 1917—1918-чи илләрдә есерләрдән Самара шәһәр думасынын милис вә һүгүг комиссијасынын үзвү; 1918-чи илин ијунунда Самара шәһәр бәләдијјә рәиси сечилмишди. — 279.

Смирнов, А. П. (1877—1938) — 1896-чы илдән партијанын үзвү. Твердә вә Петроградда партија иши апармышдыр. Октјабр ингилабындан сонра халг дахили ишләр комиссарынын мұавини; 1918-чи илдә тахыл вә диқәр әрзаг јүкләринин тәдарүкү вә көндәрилмәси үзрә ХКС-нин Саратов губернијасында мүвәккили олмушдур. 1919—1922-чи илләрдә халг әрзаг комиссарынын мұавини.

ни. Сонракы илләрдә халг торпаг комиссарынын мұавини, халг торпаг комиссары, РСФСР ХКС сәдринин мұавини, УИК(б)П МК-нын катиби, ССРИ АХТШ рәјасәт һеј'әтинин үзвү, ССРИ МИК-нин коммунал тәсәррүфат ишләри үзрә Үмүмиттнфаг Советинин сәдри олмуш вә дикәр ишләрдә чалышмышдыр. — 102, 121, 162, 190, 202.

Смирнов, И. Н. (1881—1936) — 1899-чу илдән партијанын үзвү.

1918—1919-чу илләрдә Шәрг чәбһәсинин 5-чи орду Ингилаби һәрби шурасынын үзвү, сонра Сибир ингилаб комитәсинин сәдри. Партијанын VIII гурултајында МК үзвүлүјүнә намизәд сечилмишди (бах: һабелә 44-чү чилд, сәһ. 700). — 348, 368—369, 387.

Соболев. — 194.

Сокольников (Бриллиант), Г. Г. (1888—1939) — 1905-чи илдән партијанын үзвү.

Октјабр ингилабындан соира дипломатик вә һәрби ишдә олмушдыр. РК(б)П-нин VII гурултајында МК-ја үзв сечилмишди. Брест сүлһүнүн бағланмасында совет нұмајәндә һеј'әтинин үзвү. Сонралар Алманија илә игтисади мәсәләләрә данр чанышыгларда иштирак етмишди. 1918-чи илин декабрындан Чәнуб чәбһәси Ингилаби һәрби шурасынын үзвү (бах: һабелә 34-чү чилд, сәһ. 616; 45-чи чилд, сәһ. 707—708). — 52, 97, 98, 317, 321, 325, 343—344, 350, 352—353, 354—355, 358—359, 360, 362, 384, 385.

Соловјов. — 21—22.

Соловјов, Н. Н. (1870—1947) — 1900-чу илдән партијанын үзвү. Саратовда, Самарада, Бақыда, Петербургда партија иши апармышдыр.

Октјабр ингилабындан сонра «Јаначаг үзрә хусуси мұшавирәнин» («Осотоп»ун) сәдри, сонра АХТШ јанында јаначаг шө'бәсинин мүдири; 1919-чу илдә Баш нефт комитәсинин сәдри. 1932—1936-чы илләрдә РСФСР халг тәсәррүфаты учоту идарәсинин рәнси вә РСФСР Дөвләт план комиссијасы сәдринин мұавини. — 100.

Сомов, О. И. (1869—1923) — һәким. 1904-чү илдән партијанын үзвү; Гызыл Орду санитар хидмәтинин тәшкилатчыларындан бири. 1918-чи илин августундан 1919-чу илин октјабрынадәк 10-чу вә 13-чү ордуларын Ингилаби һәрби шураларынын үзвү. 1919-чу илин ахырларындан 1920-чи илин апрелинәдәк Перм губернија сәһијјә шө'бәсинин мүдири олмушдыр. — 392—393.

Сорокин. — 311—312.

Спиридонова, М. А. (1884—1941) — сол есерләр партијасынын тәшкилатчыларындан вә лидерләриндән бири. Брест сүлһүнүн

багланмасы элејинэ чыхмыш, 1918-чи илин ијулунда экингилаби сол есер гиямында фэал иштирак етмиш, гиям јатырылдыгдан сонра Совет һакимијјетинэ гаршы дүшмәнчилик фэалијјетини давам етдирмишдир (бах: һабелә 37-чи чилд, сәһ. 729). — 33, 34, 77, 249.

Спунде, А. П. (1892—1962) — 1909-чу илдән партијанын үзвү.

Октјабр ингилабындан сонра Петроградда Дөвләт банкы баш комиссарынын муавини, сонра мухтәлиф шәһәрләрдә партија вә совет ишиндә олмушдур (бах: һабелә 36-чы чилд, сәһ. 723). — 45, 63—64.

Сталин, И. В. (1879—1953) — 1898-чи илдән партијанын үзвү. 1912-чи илдән МК-нын үзвү.

Октјабр ингилабындан сонра халг милли ишләр комиссары вә ејни заманда (1919-чу илин мартындан) халг Дөвләт нәзарәти комиссары, РК(б)П МК Сијаси Бүросунун үзвү олмушдур. Вә-тәндаш мунарибәси дөврүндә Русијанын чәнубунда ХКС-нин әрзаг үзрә мүвәккили, Республика Ингилаби һәрби Шурасынын вә бир сыра чәбһәләрин Ингилаби һәрби шураларынын үзвү (бах: һабелә 45-чи чилд, сәһ. 708—709). — 74, 92, 103, 104, 107, 121, 122, 127—128, 140, 141, 158, 209—210, 274, 352, 355—356, 365, 369, 371—372, 375—376, 380—381, 382, 386, 392, 396—397, 405, 415—416, 440—441.

Стасова, Ј. Д. (1873—1966) — 1898-чи илдән партијанын үзвү. 1917-чи илин февралындан 1920-чи илин мартынадәк партија МК-сынын катиби (бах: һабелә 48-чи чилд, сәһ. 571). — 139.

Стеклов, Ј. М. (1873—1941) — 1893-чү илдән соснал-демократ һәрәкатында иштирак етмишдир. РСДФП-нин II гурултајындан сонра болшевик. 1917-чи илдә «ингилаби мудафиэчилик» мәвгеләриндә дурмуш, сонра болшевикләрин тәрәфинә кечмишдир.

Октјабр ингилабындан сонра «Известия ВЦИК» гәзетинин редактору, УРМИК-ин үзвү (бах: һабелә 19-чу чилд, сәһ. 638—639). — 136.

Стријевски, К. К. (1885—1939) — 1902-чи илдән партијанын үзвү. Ригада, Велики Устјугда, Москвада партија илин апармышдыр. Октјабр ингилабынын фэал иштиракчысы, 1918-чи илдә Петроград әрзаг комиссары. 1919—1921-чи илләрдә Чәнуб-Шәрг, Гәрб, Петроград вә Гафгаз чәбһәләринин әрзаг тәһизатынын рәиси. Сонралар мәс'ул тәсәррүфат вә совет ишиндә чалышмышдыр. — 240.

Струве, Н. А. (1874—1943) — П. Б. Струвенин арвады вә педагог А. Ј. Кердин ғызы. Октјабр ингилабындан сонра хариҷә муһачирәт етмишдир. — 273.

Струве, П. Б. (1870—1944) — буржуа иғтисадчысы вә публицисти, кадетләр партијасынын лидерләриндән бири.

Октябр сoсналист ингилабындан соңра Совет һакимијјәтинин таты дүшмәни, әксингилаби Вранкел һөкүмәтинин үзү, әг мұһачир (бах: һабелә 1-чи чилд, сәһ. 670). — 273.

Стучка, П. И. (1865—1932) — 1895-чи илдән партијанын үзү.

Октябр ингилабындан соңра халг әдлијјә комиссары, 1918—1919-чу илләрдә Латвија Совет һөкүмәтинин сәдри, соңра РСФСР халг әдлијјә комиссарынын мұавини (бах: һабелә 38-чи чилд, сәһ. 563). — 15, 290.

Суворов. — 31.

Сурков, П. И. (1876—1946) — Кострома губернијасынын фәһләләриндән III Дәвләт думасынын депутаты, сoснал-демократ фраксијасына дахил иди. Октябр ингилабындан соңра бир сыра совет мүәссисәләриндә ишләмишдир. — 254, 259, 261.

Сурупа, А. Д. (1870—1928) — 1898-чи илдән партијанын үзү.

Октябр ингилабындан соңра халг әрзаг комиссарынын мұавини, 1918-чи илдин әввәлләриндән исә халг әрзаг комиссары, 1921-чи илдин ахырларындан Халг Комиссарлары Совети вә ӘМШ Сәдринин мұавини олмушдур (бах: һабелә 38-чи чилд, сәһ. 563—564). — 64—65, 69—70, 75, 78—79, 80—81, 85—86, 87, 88, 91, 95—96, 101, 102, 104, 105, 106, 107, 108—109, 110, 112, 113—114, 120, 148, 152—154, 155—156, 161—162, 169, 184—185, 197, 198, 274, 291, 294—295, 296, 309, 333, 349—350, 352, 403.

Т

Танејев, В. Н. (1840—1921) — рус ычтиман хадими, сoсналист, пешәсинә көрә вәкил; 1866-чы илдән бир сыра сијаси прәссәсләрдә мұдафиәчи кими чыхыш етмишдир. 1905—1907-чи илләр ингилабыны вә Октябр ингилабыны алгышламышдыр. — 434.

Тарвид, С. А. (1889-чу илдә анадан олмушдур) — мұһәндис-электрик, 1918-чи илдә Баш нефт комитәси коллексијасынын үзү; 1921-чи илдән Баш јаначаг идарәси инглијјат идарәсинин рәнси-нин көмәкчиси. — 423.

Тер-Арутюнянцс. М. К. (1894—1961) — 1917-чи илдин мар-тындан партијанын үзү. Петроград комитәси јанында һәрби тәшкилатлар комитәсинин үзү иди. Октябр күнләриндә Петро-павловск галасынын чәббәхана комиссары. Вәтәндаш мұһарибәси илләриндә һәрби бирләшмәләрин командири, әксингилабла мұба-ризә үзрә Ингилаби сәһра штабынын рәнси. 1924-чу илдән совет вә педагожики ишдә олмушдур. — 35.

Тетерин, Л. Л. — Твер губернијасы Твер гәзасынын Первотино волост јохсул комитәсинин үзү. 1918-чи илдин декабрында кеч-

миш жандарм кими комитәдә ишдән кәнар едилмишди. — 251—252.

Токмаков, Н. Д. (1889—1956) — 1917-чи илдән партијанын үзвү. Москвада Октјабр силаһлы үсјанынын иштиракчысы. Ингилаб комитәсинин тәркибинә дахил иди вә Дмитров гәзасынын идарә олуимасы үзрә комиссар иди. Дмитров гәзасы Рогачов волостунда голчомаг-есер гијамынын јатырылмасына рәһбәрлик етмишди. 1918-чи илин ахырларындан Шәрг чәбһәсиндә олмушдур. 1923-чү илдән Дмитров гәзә ичраијә комитәси сәдринин мұавини. 1926—1934-чү илләрдә Халғ фәһлә-кәндли инспексијасы комиссарлығы органиларында, сонра Москва советиндә тәһлиматчы, МОПР МК-сында, сәнајә кооперасијасы системиндә ишләмишдир. — 186—187.

Томски, М. П. (1880—1936) — 1904-чү илдән партијанын үзвү. Октјабр ингилабындан сонра Москва һәмкарлар иттифаглары шурасынын сәдри. 1919-чү илдән ҮРҺИМШ рәјасәт һејәтинин сәдри. Партијанын VIII гурултајында МК-ја үзв сечилмишдир (бах: һабелә 45-чи чилд, сәһ. 711—712). — 301.

Торниајнен (Törninen), *Едвард* (1886—1953) — фин социал-демократы, журналист. 1918-чи илдә Финландијада фәһлә ингилабында иштирак етмишдир; ингилаб мәғлуб едилдикдән сонра ССРИ-дә јашамышдыр. — 347.

Тротски (*Бронштејн, Л. Д.*) (1879—1940) — 1897-чи илдән РСДФП-нин үзвү, меншевик. РСДФ(б)П-нин VI гурултајында межрајончулар групу илә бирликдә болшевик партијасына гәбул едилмишди, МК-ја үзв сечилмишди.

Октјабр ингилабындан сонра халғ харнчи ишләр комиссары, халғ һәрби вә дәниз ишләри комиссары, Республика Ингилаби һәрби Шурасынын сәдри, МК Сијаси Бүросунун үзвү вә Коминтернин Ичрачјә Комитәсинин үзвү олмушду. 1918-чи илдә Брест сүлһүнүн бағланмасынын әлејһинә иди (бах: һабелә 45-чи чилд, сәһ. 711). — 25, 34, 92, 112, 134, 137—138, 155, 162, 163—164, 175—176, 199, 200, 207—208, 223, 232—233, 235, 245, 247, 255, 265, 276, 278—279, 303, 332, 347, 351, 355—356, 360, 367—368, 370, 374, 378, 379, 380—381, 384—385, 392, 394, 398, 412—413, 428—429, 436.

Труш, А. — 1918-чи илин мајындан — Тула губернијасы Јефремов гәзасынын фәвгәл'адә һәрби комиссары. — 146.

Турло, С. С. (1889—1942) — 1905-чи илдән партијанын үзвү. Латвијада партија иши апармышдыр. Октјабр ингилабындан сонра Ростов—Нахичеван комитәсинин сәдри; Дон вилајәт ичраијә комитәсинин үзвү; 1918-чи илин ијулундан Пенза губернија комитәси сәдринин мұавини вә губернија ичраијә комитәсинин сәдри. Вәтәндаш мұһарибәсн гуртардыгдан сонра мәс'ул партија вә совет ишиндә олмушдур. — 186.

У

Улјанов, В. И. — бах: Ленин, В. И.

Улјанов, И. И. (1884—1946) — 1911-чи илдән партијанын үзвү. Уралск вә Саратовда партија иши апармышдыр. Октябр ингилабындан сонра бир сыра чағырыш ҮРМИК-ин үзвү, Уралск вилајәт ингилаб комитәсинин сәдри (1919-чу илин мајынадәк), сонра рәһбәр инзибати-тәсәррүфат ишиндә: Керчдә, Иваново-Вознесенскдә Баш балыгчылыг вә балыг сәнајеси идарәсинин мүвәккили, Петрозаводскда вә Саратовда Баш дөвләт тичарәти идарәсинин мүвәккили олмушдур. — 397.

Урбан, Л. Б. — Дрисса шәһәр депутатлар Советинин (инди Верхнедвинск) сәдри. — 50.

Уритски, М. С. (1873—1918) — 1917-чи илдән партијанын үзвү. VI гурултајда МК-ја үзв сечилмишдир. Октябр ингилабынын фәал иштиракчысы — үсјана рәһбәрлик үзрә Һәрби-ингилаби мәркәзә дахил иди. 1917-чи ил августун 1(14)-дә тәшкил едилмиш «Мүәссисләр мәчлисинә сечкиләр үзрә Үмүмрусия комиссијасы»на 1917-чи ил нојабрын 23-дә (декабрын 6-да) комиссар тәјин олунмушду (бах: һабелә 36-чы чилд, сәһ. 725). — 14—15.

Ф

Фалковски. — 49.

Федосеев, М. М. — Тамбов губернијасы Јелатма гәзасында мәтбәә сәһиб. — 289.

Фјодоров, Г. Ф. (1891—1936) — 1907-чи илдән партијанын үзвү. Петербургда, Һелсингфорсда, Москвада, Нижни Такилдә вә дикәр шәһәрләрдә партија иши апармышдыр. 1917-чи илдә Петроград Совети ичраијә комитәсинин үзвү. Октябр күнләриндә Петроград Һәрби ингилаб комитәсинин үзвү. Ингилабдан сонра халг әмәк комиссарынын мүавини. 1918-чи илдә Нижни Новгород, сонра Саратов губернија ичраијә комитәсинин сәдри. 1919-чу илдән 1921-чи иләдәк 13-чү вә 14-чү ордуларын сијаси шө'бәләринин рәиси. Вәтәндаш муһарибәси гуртардыгдан сонра рәһбәр партија, һәмкарлар иттифаглары вә совет ишиндә чалышмышдыр. 1927-чи илдә УИК(б)П XV гурултајы тәрәфиндән тротскичи мухалифәтин фәал хадими кими партијадан хариҗ едилмиш, 1928-чи илдә УИК(б)П Мәркәзи Нәзарәт Комиссијасынын Рәјасәт Һејәти тәрәфиндән партијаја бәрпа едилмишдир. — 158—159.

Филимонов, А. П. (1866-чы илдә анадан олмушдур) — 1917-чи илин октябрындан 1919-чу илин нојабрынадәк Кубан казак тошунларынын атаманы. — 409—410.

Фотијева, Л. А. (1881—1975) — 1904-чү илдән партијанын үзвү. 1918-чи илдән Халг Комиссарлары Советинин вә ӘМШ-ини катиби вә ејни заманда В. И. Ленинни катиби слмушдур (бах: һабелә 44-чү чилд, сәһ. 705—706). — 60, 197—198, 209—210, 291, 298, 300, 302.

Франје (Frapié), *Леон* (1863—1949) — франсыз јазычысы. — 215—216.

Френсис (Francis), *Девид, Р.* (1850—1927) — Американын Ру-сијада сәфири. 1918-чи илдә дипломатик корпусун старшина-сы. — 27.

Фролов, А. И. (1892—1918) — фәһлә вә әскәр депутатлары Советинин I вә II гурултајларынын нүмајәндәси, Петроград һәр-би-ингилаб комитәсинин сәрәнчамында олмушдур. 1918-чи илдә Закаспи вилајәтинин фөвгәл'адә комиссары. Түркүстанда есерләр-гијамы заманы дөјүшдә һәлак олмушдур. — 1.

Фрумкин, М. И. (1878—1939) — 1898-чи илдән партијанын үзвү. Гомелдә, Тамбовда, Петербургда, Москвада вә диһәр шәһәрләр-дә партија ишн апармышдыр. 1917-чи илдә Краснојарск губернија ичрайјә комитәсинин рәјасәт һеј'әтиндә, сонра Омскда, Гәрби Сибир дијар Советиндә ишләмишдыр. Октјабр ингилабындан сон-ра Халг әрзаг комиссарлығы коллекијасынын үзвү, халг әрзаг комиссарынын мұавини (1922-чи илин мартыһадәк) олмушдур. 1920-чи илдә Сибир ингилаб комитәси сәдришин мұавини. Сонра-лар халг хариһи тичарәт комиссарынын мұавини, халг малијјә ко-миссарынын мұавини вә диһәр мәс'ул вәзифәләрдә олмушдур. — 296, 308—309.

Фрунзе, М. В. (Михајлов) (1885—1925) — 1904-чү илдән пар-тијанын үзвү. Петербургда, Москвада, Иваново-Вознесенскдә вә диһәр шәһәрләрдә ингилаби иш апармышдыр. 1905—1907-чи илләр ингилабынын вә Октјабр ингилабынын фәал иштиракчысы. Октјабр ингилабындан сонра Иваново-Вознесенск губернија ич-райјә комитәсинин вә РК(б)П губернија комитәсинин сәдри. Вәтәндаш мұһарибәси илләриндә орду команданы, Шәрг чәһһәси Чәнуб групунун команданы, Шәрг, Түркүстан вә Чәнуб (Вран-келә гаршы) чәһһәләринин команданы; вәтәндаш мұһарибәси гур-тардыгдан сонра Украина вә Қрым гошунларынын команданы, Ин-гилаби һәрби Шуранын УССР-дә мұвәккили олмушдур. 1925-чи илдә Республика Ингилаби һәрби Шурасынын сәдри вә халг һәрби-дәниз ишләри комиссары. 1921-чи илдән РК(б)П МК-нын үзвү, 1924-чү илдән РК(б)П МК Спјасн Бүросу үзвлүүнә нами-зәд иди. — 347—348, 361, 396.

Фукс (Fuchs), *Едуард* (1870—1940) — публисист. «Спартак» групунун, сонра исә Алманија Комунист партијасынын үзвү иди. 1929-чу илдә АКП-дән узаглашмыш, Брандлер-Талһејмер сәғ оп-портунист группна јахын иди. 1933-чу илдән мұһачирәтдә олмуш-дур. — 255.

X

Халиков, М. Д. (1894-чү илдә анадан олмушдур) — 1917-чи илин декабрында јаранмыш вә 1919-чу илин мартынадәк мөвчуд олан Башгырдыстан хырда буржуа милли һөкүмәтиндә мүсәлман ишләри үзрә комиссар. 1919-чу илдән партијанын үзвү. 1921—1925-чи илләрдә Башгырдыстан МССР Халг Комиссарлары Советинин сәдри. 1926-чы илдән Москвада мәс'ул тәсәррүфат ишиндә олмушдур: Мәркәзи кәнд тәсәррүфаты банкы идарә һеј'әтинин үзвү; Халг малијјә комиссарлығы коллекијасынын үзвү. — 283.

Харлов, В. Н. (1887-чи илдә анадан олмушдур) — 1923-чү илдән 1930-чу иләдәк фәсилә илә, 1917-чи илдән партијанын үзвү. 1905-чи илдә Псков губернијасы Островск гәзасы Вышегородск волостунда ингилаби иш апармышдыр. 1917—1918-чи илләрдә Островск Совети тәркибинә дахил иди, губернија земство комитәсинин сәдри олмушдур. 1918—1920-чи илләрдә Халг торпаг комиссарлығы коллекијасынын үзвү. 1918-чи илдә Халг Комиссарлары Советинин Саратов губернијасында мәһсулун тәдарүкү үзрә мұвақкили. Сонра совет вә тәсәррүфат ишиндә олмушдур. — 64, 183, 194—197.

Хаустов, П. С. (1884—1942) — 1917-чин илин ијунундан партијанын үзвү. Октябр ингилабындан сонра Қалмыков истейкам сәһәси губернија ичрайјә комитәсинин үзвү, ингилаб комитәсинин үзвү вә Ізәрби шурасынын үзвү; 1919-чу илдә Покровскда Јанк ингилаб комитәси бүросунун сәдри олмушдур. — 397.

Хвесин, Т. С. (1894—1938) — 1911-чин илдән партијанын үзвү. 1917-чин илдә Саратов фәһлә депутатлары Совети ичрайјә комитәсинин үзвү. Вәтәндаш мұһарибәси илләриндә Шәрг чәбһәси 4-чү ордусунун, Чәнуб чәбһәси 8-чи ордусунун команданы, сонра Донда әксингилаби үсјанын јатырылмасы үчүн көндәрилән экспедиција гошун группунун командири. Сонралар мәс'ул партија вә совет вәзифәләриндә: РСФСР Дөвләт тичарәт конторунун Берлиндә баш нұмајәндәси, ССРИ Дөвләт план комиссијасынын сәдри Москва Совети сәдринин мұавини, Саратов дијар комитәси бүросунун үзвү, РСФСР халг коммунал тәсәррүфаты комиссарынын мұавини олмушдур. — 354, 358—359.

Хинчук, Л. М. (1868—1944) — 1920-чин илдән партијанын үзвү. 1917—1920-чин илләрдә Москва фәһлә кооперативни идарә һеј'әтинин үзвү (бах: һабелә 37-чи чилд, сәһ. 733). — 240.

Хрјашинцева, А. Н. (1868—1934) — статистикачы. Октябр ингилабындан сонра Петроград сијаһыјаалма шө'бәси 1916 вә 1917-чин илләр сијаһыјаалмасынын ишләниб һазырланмасынын рәһбәри; 1918—1926-чы илләрдә Мәркәзи статистика идарәси кәнд тәсәррүфаты сијаһыјаалмасы шө'бәсинин мұдири. — 300.

h

Haapalainen (Нааралайнен), *Ееро* (1880—1938). — фин ингилаб хадимн; 1908—1913-чү иллэрдэ Финландија һәмкарлар иттифаглары бирлижинин катиби, сонра исә сэдри. 1918-чин илдэ Финландијада фәһлә ингилабынын фәал иштиракчысы; Халг мүвәккил-лери шурасында (Финландија нггилаби һөкүмәти) дахили вә һәрби ишләр үзрә халг мүвәккили вә Финландија Гырмызы гвар-дијасынын баш команданы олмушдур. Ингилаб мәғлүб олдугдан сонра ССРИ-дә јашамышдыр; Совет Карелијасында ишләмиш-дир. — 347.

Haywood (Наууд), *Уилјам (Билл)* (1869—1928) — АБШ фәһ-лә һәрәкаты хадими, Сосиалист партијасы сол ганадынын рәһ-бәрләриндән бири. Дунја сәнајә фәһләләри тәшкилатынын эса-сыны гојанлары вә рәһбәрләри сырасында олмушдур. Октјабр ингилабыны алгышламышдыр. АБШ Коммунист партијасы јара-дыллыгдан аз сонра онун сыраларына дахил олмушдур. Ингила-би фәалијәтинә көрә тәғиб едилдији үчүн АБШ-ы тәрк етмишди. 1921-чин илдән ССРИ-дә јашамышдыр (бах: һабелә 44-чү чилд, сәһ. 707). — 6.

Henderson (Henderson), *Артур* (1863—1935) — лејборист пар-тијасынын вә инжилис һәмкарлар һәрәкатынын лидерләриндән би-ри. Дунја империалист мүһарибәси илләриндә социал-шовинист. 1919-чу илдә Берн (II) Интернасионалынын тәшкилатчыларындан бири (бах: һабелә 26-чы чилд, сәһ. 602; 37-чин чилд, сәһ. 733—734). — 41—42.

Herzog (Herzog), *Јакоб* (1892—1931) — Исвечрә социал-демокра-ты. 1918-чи ил октјабрын 1-дә Исвечрә социал-демократ партија-сындаң харич едилмишди. Радикал истигамәтли «Vorderung» («Тәләб») групунун башында дурмушду; сонралар бу груп «гоча-ман коммунистләр» группу адланмаға башлаимышды. Коминтер-нин II конгресинин ишиндә иштирак етмишди. 1921-чин илдән — «гочаман коммунистләр» групунун вә сол социал-демократларын бирләшмәси нәтијәсиндә јаранан Исвечрә Коммунист партија-сында олмушду. — 217, 223.

Hordon (Hordon) (*Валхер (Walcher)*), *Керта* (1894-чү илдә анадан олмушдур) — Алманија фәһлә һәрәкатынын ветераны; 1915-чин илдән — «Интернасионал» групунун (сонралар «Спартак Иттифагы») үзвү. 1918-чин илдә Москваја кәлмишдир. 1919—1925-чин илләрдә К. Сеткиннин катиби олмушдур. — 142.

Hoschka (Hoschka), *Фердинанд* (1872-чин илдә анадан олмуш-дур) — алман социал-демократы; 1909-чу илдән 1932-чи иләдәк Вүртембергдә тохучу фәһләләр иттифагынын рәһбәри. Вүртемберг ландтагынын депутаты олмушдур (1912—1924) — 143.

Ч

Чернышов. — 311—312.

Чичерин, А. В. (1872—1936) — 1905-чи илдэн РСДФП үзвү; иртича дөврүндө меншевизм тәрәфдары, дүнја империалист мүһарибаси илләриндә бејнәлмилләтчи; 1918-чи илдә РК(б)П-јә дахил олмушдур.

1918-чи илдән 1930-чу иләдәк — халг харичи ишләр комиссары (бах: һабелә 37-чи чилд, сәһ. 735). — 41, 46, 52, 70, 71, 79, 84, 88—89, 97—98, 124, 176, 177, 210, 213, 235—237, 255—258, 282, 284, 340—343, 375, 378—379, 382, 400.

Чугурин, И. Д. (1883—1947) — Петроград фәһләси. 1902-чи илдән партијанын үзвү. 1917-чи илдә Петроградда РСДФ(б)П Выборг район комитәсинин катиби. 1918-чи илдә В. И. Ленинни тапшырығы илә Выборг тәрәфи фәһләләринини биринчи әрзаг дәстәсини тәшкил етмишди, сонра 5-чи орду сийәси шөбәсинини рәиси. 1919-чу илдә ҮРФК рәјасәт һеј'әтинини үзвү вә мәс'ул катнби. 1920-чи илдән тәсәррүфат ишиндә: «Сибугол» идарә һеј'әтниниң сәдри, Шимал кәмигајырма тәрсанәсинин директору, «Электроприбор» заводунун директору олмушдур. — 143—144, 199.

Чужинов. — 314.

Ш

Шадурскаја, З. Л. (1873-чү илдә анадан олмушдур) — журналист, 1905-чи илдән ингилаби һәрәкатда иштирак етмишдир, Петроградда металчылар иттифагы идарә һеј'әтиндә ишләмишдир. 1918-чи илдә Петроград әрзаг комитәсиндә, сонра мүхтәлиф совет мүәссисәләриндә вә Коминтерндә чалышмышдыр. — 271—272.

Шаумјан, С. К. (1878—1918) — 1900-чү илдән партијанын үзвү. 1917-чи ил Феврал ингилабындан сонра Бакы фәһлә депутатлары Советинә сәдр сечилмишдир. РСДФ(б)П VI гурултайында МК-ја үзв сечилмишдир. Октябр ингилабындан сонра Гафгаз ишләри үзрә Мүвәггәти фөвгәләдә комиссар, Бакы Халг Комиссарлары Советинин сәдри вә ејни заманда харичи ишләр комиссары. Бакы коммунасынын сүгутундан сонра, 1918-чи илин августунда Шаумјан диһәр рәһбәр ишчиләрлә бирликдә есер вә меншевикләрин көмәји илә ыңкилис мүдахиләчиләри тәрәфиндән һәбс едилмиш вә 1918-чи ил сентјабрын 20-дә 26 Бакы комиссары сырасында күлләләнмишдир (бах: һабелә 36-чы чилд, сәһ. 727). — 74, 81—82, 90—91, 100, 115—116, 121, 122, 128, 140, 144, 145, 158.

Шеломович, А. П. (1870—1948) — 1894-чү илдән партијанын үзвү. Петербургда, һәштәрханда, Бакыда партија иши апармыш-

дыр. 1917-чи илин декабрындан Халг жоллар комиссарлыгы коллекциясынын үзвү, 1918-чи илдән 1921-чи илэдэк халг жоллар комиссарынын мүавини; 1918-чи илин пајызында Уралда е'замиятде олмушдур. Сонралар Халг жоллар комиссарлыгында вә АХТШ-дә мәс'ул ишдә чалышмышдыр. — 243.

Шингарјов, А. И. (1869—1918) — кадет. 1917-чи ил Феврал ингилабындан сонра буржуа Мүвәггәти һөкүмәтинин биринчи таркибиндә торпаг назир иккинчи таркибиндә малийә назир олмушдур (бах: һабелә 17-чи чилд, сәһ. 673). — 30.

Шкловски, Г. Л. (1875—1937) — 1898-чи илдән партијанын үзвү. 1909-чу илдән сijasи мүһачир, Исвечрәдә јашамышдыр. 1918—1925-чи илләрдә дипломатик ишдә чалышмышдыр (бах: һабелә 48-чи чилд, сәһ. 581). — 99, 114, 124—125, 225.

Шлихтер, А. Г. (1868—1940) — 1891-чи илдән партијанын үзвү. 1917-чи илдә Краснојарск фәһлә вә әскәр депутатлары Совети ичрайјә комитәсинин вә РСДФ(б)П Краснојарск губернија комитәсинин үзвү. Октябр ингилабындан сонра РСФСР халг торпаг комиссары, халг әрзаг комиссары, Сибирдә фөвгәл'адә әрзаг комиссары, Тамбов губернија ичрайјә комитәсинин сәдри вә дикәр мәс'ул совет вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1919-чу илдә Украина халг әрзаг комиссары (бах: һабелә 42-чи чилд, сәһ. 597—598). — 2—5, 32, 120, 188—189, 298, 302, 390—391, 394, 403.

Шлапников, А. Г. (1885—1937) — 1901-чи илдән партијанын үзвү.

Октябр ингилабындан сонра халг әмәк комиссары сифәтилә Халг Комиссарлары Советинә дахил олмуш, сонра Тичарәт вә сәнајә комиссарлығына рәһбәрлик етмишдир. 1918-чи илдә Чәнуб чәһһәси Ингилаби һәрби шурасынын үзвү, сонра Хәзәр-Гафгаз чәһһәси Ингилаби һәрби шурасынын сәдри олмушдур (бах: һабелә, 36-чы чилд, сәһ. 728). — 18, 21—22, 59, 80, 85, 91, 92, 104, 107, 220, 235, 245—246, 285, 429—430.

Шмидт, В. В. (1886—1940) — 1905-чи илдән партијанын үзвү. 1918—1928-чи илләрдә УРҺИМШ-ин катиби, сонра халг әмәк комиссары. РК(б)П-нин VIII гурултајында МК үзвлүјүнә намиңдә сечилмишдир (бах: һабелә 44-чү чилд, сәһ. 710). — 301.

Шмидт, О. Л. (1891—1956) — көркәмли совет элими, 1918-чи илдән партијанын үзвү. 1917-чи илин ноябрындан — Халг әрзаг комиссарлығынын әрзаг мүбадиләси идарәсинин рәиси, 1918-чи илин сентјабрындан Халг әрзаг комиссарлығы коллекциясынын үзвү. 1920-чи илдән елми-тәдгигат, тәшкилат ишиндә вә инжибати ишдә олмушдур (бах: һабелә 42-чи чилд, сәһ. 598). — 296.

Шотман, А. В. (1880—1937) — 1899-чу илдән партијанын үзвү. 1905—1907-чи илләр ингилабында Петербург вә Одессада фәал

иштирак етмишдир. 1911—1912-чи иллөрдө Финландия сoсиал-демократ партиясынын Гелсингфорс комитетинин тәркибинә дахил иди. 1917-чи илнн ијунундан Петроград даирә партия комитетинин үзвү; һәмни илнн августунда партия МК-сынын тапшырығы илә Мүвәггәти һөкүмәтин тәғибиндән кизләнен В. И. Ленинн Разливдән Финландияја кетмәсинн тәшкил етмишди. Октябр ингилабында фәал иштирак етмишдир. Ингилабдан сонра мәс'ул тәсәррүфат, совет вә партия ишиндә олмушдур (бах: һабелә 34-чү чилд, сәһ. 622). — 72.

Шрејдер, А. А. — сол есер, 1918-чи илдә халг әдлијә комиссарынын мүәввин, РСФСР-ин конституциясынын тәртиби үзрә коммиссиянын үзвү олмушдур. — 65.

Штрассер (Strasser), Иосиф (1871-чи илдә анадан олмушдур) — Австрија сийаси хадими, сол сoсиал-демократ. 1918-чи илдә Коммунист партиясына дахил олмушдур (бах: һабелә 48-чи чилд, сәһ. 581). — 229.

Шутко, К. И. (1884—1941) — 1902-чи илдән партиянын үзвү. 1917-чи илдә РСДФ(б)П-нин Петербург комитетинин, Петроград Совети ичрапјә комитетинин тәркибинә дахил иди. Октябр ингилабындан сонра мәс'ул һәрби-сийаси, дипломатик, тәсәррүфат вә совет ишиндә олмушдур. — 57.

В

Barbusse — бах: Барбүс, Анри.

F

Frapie — бах: Фрапје, Леон.

Г

Gorter — бах: Гортер, Керман.

Ј

Junius — бах: Лүксембург, Роза.

L

Labourbe — бах: Лјабурб, Жанна Мари.

Legien — бах: Лекинн, Карл.

Liebknecht — бах: Либкнехт, Карл.

Longuet — бах: Лонке, Жан.

Loti — бах: Лоти, Пјер.

M

Minor — бах: Мајнор, Роберт.

N

NN. — 168.

P

Peluso — бах: Пелузо, Едмондо.

S

Strasser — бах: Штрассер, Иосиф.

V

Vandervelde — бах: Вандервелде, Емил.

МӨВЗУ КӨСТӘРИЧИСИ*

А

Авиасија Совет Русијасында—266, 446, 551, 628, 644.

Аграр мәсәләси Октјабр социалист ингилабынын кечирилмәси дөврундә — 19, 27, 54, 61; Әлавәләр — 10.

Адамлара гәјгы — 116, 241, 286, 289, 318, 319, 334, 339, 340, 354, 363, 389, 415, 462, 468, 485, 491, 555, 571; Әлавәләр—37, 44.

Азәрбајҗан — 128, 141, 153, 168, 200, 201, 209, 221, 229, 235, 236, 256, 306, 456; Әлавәләр — 21.

Али һәрби шура — 263, 300.

Алманија империализми вә Совет Русијасында хариҗи һәрби мүдәхилә — 85, 86, 88, 91, 92, 95, 100, 110, 135, 137, 151, 152, 173, 226, 306, 337; Әлавәләр — 12.

Антанта — Совет Русијасында һәрби мүдәхиләнин тәшкилиндә онун ролу — 106, 107, 135, 197, 207, 209, 213, 233, 244, 247, 266, 314, 332, 337, 342, 356, 443, 509, 556; Әлавәләр—21, 31.

Апарат — дәвләт, совет аппараты — 5, 99, 101, 102, 147, 164, 195, 238, 291, 309, 326, 327, 335, 338, 352, 419, 429, 432, 437, 441, 484, 549, 636; Әлавәләр — 3.

Бах: һабелә Совет гуручулуғу Совет Русијасында.

АХТШ (Али халғ тәсәрруфаты шурасы) — 143, 158, 240, 368, 369; Әлавәләр — 18, 25.

Б

Башға өлкәләрдә олан рус һәрби әсирләринә көмәк — 206, 589; Әлавәләр — 33.

* Рубрикаларда сәһифләрнин нөмрәләри кәстәрилир.

Башгырдыстан — 452, 467, 611, 623.

Бейнэлхалг коммунист һәрәкаты — 233, 330, 343, 349, 363, 364, 404, 565, 643.

Бейнэлхалг пролетариатын Совет республикасына јардымы, мүдәхиләчиләр вә агвардијачыларла мубаризәдә дикәр өлкәләрин бейнәлмиләлчиләринин иштиракы — 59, 233, 364, 644.

Бейнэлхалг фәһлә вә коммунист һәрәкаты хадимләри, онларла көрүшләр, онлара гәјғы — 48, 59, 162, 223, 233, 239, 286, 287, 288, 349, 363, 562.

Бейнэлхалг фәһлә һәрәкаты вә ингилаби һәрәкат — 8, 34, 40, 67, 69, 79, 83, 129, 165, 191, 333, 339, 343, 351, 356, 359, 364, 373, 380, 404, 424, 466, 508, 613; Әлавәләр — 9.

Бах: һабелә Бейнэлхалг фәһлә вә коммунист һәрәкаты хадимләри, онларла көрүшләр, онлара гәјғы.

Бейнэлхалг фәһлә һәрәкаты вә ингилаби һәрәкат һаггында мә'лумат, харижи әдәбијјат сорғусу — 151, 191, 271, 295, 330, 339, 340, 341, 351, 354, 447, 454, 466.

Белорусија — 602, 609.

Бүрократизм, сүрүндүрмәчилик вә онларла мубаризә — 189, 193, 254, 329, 338, 352, 358, 368, 369, 394, 395, 405, 422, 423, 440, 441, 463, 549, 582, 649.

Г

Ганунчулуг—ингилаби, социалист ганунчулугу — 46, 47, 49, 149, 183, 203, 223, 237, 274, 278, 358, 374, 379, 381, 382, 385, 386, 392, 396, 400, 401, 402, 408, 417, 431, 436, 444, 453, 458, 460, 463, 470, 481, 483, 492, 495, 496, 510, 514, 516, 521, 524, 527, 566, 580, 581, 584, 615; Әлавәләр — 23, 34, 36.

Гәрб чәбһәси — 263, 391, 530, 531, 573, 576, 578, 585, 592, 603, 604, 608, 609, 610, 616, 617, 618, 625, 626, 627, 628, 629, 631, 635, 638, 647, 652; Әлавәләр — 39, 45.

Гызыл Орду — 119, 226, 242, 255, 272, 282, 285, 299, 302, 333, 350, 355, 357, 364, 368, 369, 388, 391, 399, 459, 473, 493, 500, 518, 528, 543, 551, 563, 568, 584, 591, 602, 603, 605, 606, 609, 610, 612, 616, 617, 618, 628, 629, 635, 637, 642, 645, 646, 647; 652;

Әлавәләр — 29, 32, 40.

Бах: һабелә Республика Ингилаби Гәрби Шурасы вә Баш командантыг, Гызыл Ордунун стратеги планлары.

Гырмызы гвардија — 1, 2, 45, 52, 103; *Әлавәләр* — 1.

Голчомаглар вә онларла мубаризә—139, 166, 198, 199, 214, 226, 233, 245, 248, 249, 254, 259, 260, 261, 262, 267, 268, 269, 270, 276, 280 283, 284, 292, 294, 296, 302, 303, 304, 307, 316, 321, 471, 535, 536, 628, 645.

Д

Демократија—пролетар вә буржуа демократијасы—129, 330, 404.

Деникинчилик — бах: Чәнуб чәбһәси.

Динә мүнәсибәтдә Коммунист партијасынын вә Совет дәвләтинин сијасәти — 497, 513, 601.

Динч јанашы јашамаг — бах: Харичи сијасәт — Совет дәвләтинин харичи сијасәти.

Донбас — 75, 95, 522, 525, 526, 542, 553, 554, 559, 560, 561, 569, 574, 579, 585, 590, 591, 594, 595, 596, 650; *Әлавәләр* — 10, 40.

Е

Елм вә техника—346, 368, 369, 379; *Әлавәләр* — 25, 26, 27, 28, 37, 44.

Есерләр (сосоалист-ингилабчылар) — 424, 444, 520, 535, 536.

Ә

Әксингилаб вә онунла мубаризә — 1, 2, 3, 18, 28, 30, 57, 58, 60, 70, 82, 104, 145, 157, 174, 179, 183, 196, 202, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 215, 231, 233, 235, 257, 258, 259, 274, 281, 282, 283, 292, 294, 296, 302, 314, 321, 345, 348, 355, 522, 532, 533, 537, 557, 558, 568, 570, 572, 573, 575, 576, 583, 585, 590, 591, 592, 596, 599, 621, 622, 623, 624, 625, 628, 645, 651; *Әлавәләр* — 14, 17, 45.

Бах: һабелә Калединчилик вә онун ләғви; Голчомаглар вә онларла мубаризә.

Әрзаг вә гәһһизат — 50, 51, 53, 56, 62, 66, 82, 84, 110, 130, 139, 147, 148, 150, 154, 155, 161, 163, 166, 169, 170, 172, 173, 174, 176, 178, 179, 180, 181, 184, 185, 186, 188, 190, 196, 198, 230, 231, 232, 248, 249, 253, 254, 260, 261, 267, 268, 273, 275, 277, 279, 280, 282, 283, 284, 292, 293, 298, 301, 307, 308, 309, 310, 311, 316, 317, 320, 326, 327, 363, 365, 378, 383, 384, 395, 399, 400, 405, 412, 413, 422, 423, 429, 435, 442, 445, 461, 467, 469,

471, 472, 478, 479, 480, 486, 487, 490, 499, 502, 506, 511, 545, 546, 566, 570, 574, 607, 619, 623, 648, 650; Әлавәләр — 14, 22, 23, 26, 27, 43.

Бах: *һабелә* Халг комиссарлыглары РСФСР-дә — Халг әр-заг комиссарлығы.

З

Завод вә фабриклар Совет Русијасында — 33, 150, 169, 176, 178, 405, 479; Әлавәләр — 25.

Зәһмәткешләрин мәктуб, телеграм, әризәләринә вә јерләрдән сигналлара җаваблар — 331, 371, 382, 392, 396, 398, 421, 437, 458, 470, 471, 475, 489, 497, 503, 504, 505, 510, 521, 581.

И

Импералист муһарибәсиндән чыхмаг вә Брест сүлһүнүн бағлан-масы уғрунда мубаризә — 10, 13, 35, 55, 89, 90, 91, 92, 95, 96, 333, 342; Әлавәләр — 7, 8.

Интизам — партија вә дөвләт интизамы — 95, 100, 117, 118, 172, 203, 205, 238, 244, 283, 303, 335, 354, 418, 425, 426, 541, 552, 553, 560, 567, 584, 596; Әлавәләр — 22, 32.

Иҗтимаи мулкијәтин горукмасы, оғурлуғла мубаризә — 19, 27, 386.

Ј

Јаначаг — 53, 74, 82, 192, 335, 386, 390, 394, 397, 529, 545; Әла-вәләр — 22.

Јерличилик вә онунла мубаризә — 418; Әлавәләр — 11, 22, 23.

Јохсул комитәләри — 175, 198, 249, 262, 268, 276, 280, 282, 292, 293, 298, 304, 307, 320, 327, 328, 392, 398.

К

Кадрлар — партија вә совет кадрлары — 5, 6, 9, 24, 26, 31, 71, 75, 93, 109, 124, 139, 147, 154, 163, 164, 167, 180, 187, 194, 198, 199, 204, 205, 214, 244, 248, 257, 290, 299, 309, 310, 312, 317, 328, 344, 354, 360, 408, 409, 425, 426, 458, 469, 474, 479, 491, 518, 542, 543, 544, 547, 555, 617.

Казаклар—61, 212, 234, 331, 545, 597, 611, 639, 641; *Әлавәләр* — 10, 42.

Калединчилик вә онун ләғви — 29, 36, 37, 44, 52, 62, 65, 87; *Әлавәләр* — 2, 4.

Кәндлиләр — *јохсул вә орта кәндлиләр*—онлара *мүнасибәтдә Коммунист партијасынын сijasәти* — 130, 132, 242, 282, 409, 410, 487, 492, 503, 504, 505, 517.
Бах: Иабелә Јохсул комитәләрн.

Кәнд тәсәррүфаты — 157, 182, 249, 275, 410; *Әлавәләр*—15, 18.
— онун *сoсмaлистчәсинә дәјиндирилмәси* — 72, 73, 227; *Әлавәләр* — 34.

Китабханалар — *Совет Русијасында китабханалар* — 401, 406, 407, 416, 420, 433.

Колчакчылыг — *Бах: Шәрг чәбһәси.*

Коммунист Интернационалы (Коминтерн, III Интернационал), I Конгрес — 404, 476.

Консессијалар Совет Русијасында — 151.

Конститусија—*Совет конститусијасы*—424, 472.

Кооперасија Совет Русијасында — 146, 378, 400, 451, 475, 477, 494, 523, 567.

Көчүрмә сijasәти — 448, 545, 572, 576.

Крым — 95, 520; *Әлавәләр* — 35, 43, 44.

К

Кетман Скоропадскинин һөкүмәти вә Совет һөкүмәтинин онунла даныцыглары — 135, 137, 144, 151, 183; *Әлавәләр* — 13.

Журчүстан — 387.

М

Малијјә вә Совет дәвләтинин малијјә сijasәти — 58, 66, 76, 95, 107, 103, 110, 114, 115, 122, 123, 138, 146, 168, 174, 182, 184, 193, 195, 199, 213, 216, 217, 249, 270, 282, 285, 323, 339, 366, 394, 499, 503, 511, 587, 593, 649; *Әлавәләр* — 3, 4, 5, 15.

- Мачарыстан Совет Республикасы* — 508, 520, 525, 565, 643.
- Мәтбуат вә нәиријјатлар Совет Русијасында* — 9, 328, 347, 410, 451, 464, 488, 515, 536, 607.
- Мәһкәмә вә муһакимә ичрааты Совет Русијасында* — 17, 94, 111, 134, 223, 449.
- Бах: һабелә Ганунчулуг—ингилаби, сосналист ганунчулугу.*
- Миллиләшдирмә — Совет Русијасында банкларын миллиләшдирилмәси.* — Әлавәләр — 3.
- Миллиләшдирмә — Совет Русијасында сәнајенин миллиләшдирилмәси.* — 26, 32, 132, 158, 192, 240, 464.
- Милли сijasәт — Коммунист партијасынын вә Совет һөкүмәтинин милли сijasәти* — 39, 64, 65, 66, 75, 81, 83, 95, 116, 120, 141, 151, 153, 235, 236, 300, 306, 409, 418, 452, 465, 467, 528, 534, 535, 536 554, 560, 593, 611, 623; Әлавәләр — 10, 11, 13, 29, 41.
- 1918-чи илин јаз—јајында Совет һакимијјәтинин әрзаг вәзијјәти вә әрзаг сijasәти* (үмүмн характеристика); Әлавәләр — 14.
- 1918-чи илин февралында алман гошунларынын һүчүмү вә онларын дәф едилмәси — бах: Алманија импернализми вә Совет Русијасында харичи һәрби мүдахилә.*
- Музејләр Совет Русијасында* — 376.
- Мүдафиә гурғуларынын тикинтиси* — 636.
- Мүдахиләчиләрин гошунларында позғунлуг вә ингилабиләшмә* — 228, 337, 356, 361, 362, 372, 377, 411.
- Мүәссисләр мәчилиси* — 16, 20, 21, 22, 23, 25, 45, 46.
- Молдавија* — 15, 77, 565; Әлавәләр — 9.
- Монументал тәблиғат* — 131, 140, 189, 219, 220, 271, 329, 338.
- Мөһтәкирлик вә онунла мүбаризә* — 148, 166, 203, 268, 301, 388, 430, 451; Әлавәләр — 14.
- Н**
- Нәглијјат Совет Русијасында* — 53, 146, 160, 163, 237, 238, 263, 279, 282, 307, 314, 388, 390, 397, 408, 412, 413, 423, 429, 439, 442, 474, 646; Әлавәләр—2, 12, 31, 38.
- Нәзарәт — дәвләт нәзарәти* — 115, 136, 147, 195, 301, 331, 429, 430, 441, 445, 582.

О

Октјабр социалист ингилабы һаггында. Совет Русијасында вәзијәт һаггында башга өлкәләрин зәһмәткешләринә, дунја ичти-маијјәтинә мә'лумат верилмәси — 8, 125, 240, 245, 271, 287, 295, 339, 341, 354, 373, 556, 607.

Опportunизм вә тәфтиичилик бејнәлхалғ фәһлә һәрәкатында вә онунла мүбаризә—34, 69, 330, 336, 337, 340, 341, 343, 351, 354, 404.

П

Партизан һәрәкаты — 639, 644.

Почт вә телеграф Совет Русијасында—99, 455.

Пролетар бејнәлмиләлчилији — 69, 333, 343, 356, 361, 362, 363, 364, 562.

Пролетариат диктатурасы — 330, 404.

Р

Республика Ингилаби Һәрби Шурасы вә Баш команданлыг, Гызыл Ордунун стратеги планлары — 418, 427, 443, 459, 519, 520, 525, 545, 577, 640.

Рәһбәрлијин коллективлији — бах: Тәкбашчылыг вә коллекналыг; Совет Иттифагы Коммунист партијасы.

РСФСР Халғ Комиссарлары Совети (ХКС) — 11, 39, 63, 91, 94, 101, 102, 114, 142, 172, 195, 291, 324, 437, 441, 472, 501; Әләвәләр — 1, 12, 14, 18, 20, 22, 37.

Рүшвәтхорлуғ вә онунла мүбаризә — 134, 203, 246, 388.

С

Саһибкарларын саботажы вә онунла мүбаризә — 26, 33, 36, 240.

Сәнаје Совет Русијасында — 32, 91, 105, 112, 158, 168, 192, 193, 386; Әләвәләр — 25, 40.

— һәрби сәнаје — 448, 499, 511, 545, 634, 649; Әләвәләр — 20.
Бах: һабелә миллиләшдирмә—Совет Русијасында сәнајенин миллиләшдирилмәси.

Сәһијјә Совет Русијасында — 117, 367, 400; Әлавәләр — 35.

Сибир — 91, 106, 107, 122, 138, 160, 179; Әлавәләр — 11.

Совет гуручулуғу — 11, 12, 14, 39, 112, 120, 157, 171, 199, 228, 233, 243, 360, 414, 424, 492, 496, 517, 544; Әлавәләр—11, 32.

Совет Иттифагы Коммунист партијасы (Сов.ИКП), РСДФ(б)П, РК(б)П — 28, 325, 404.

— РК(б)П Мәркәзи Комитәси — партија вә өлкәјә, мүдахиләчиләр вә ағвардијачыларла мүбаризәјә рәлибәрлик үзрә коллектив органдыр — 91, 142, 154, 234, 244, 303, 427, 476, 482, 486, 490, 522, 528, 542, 547, 553, 577, 587, 594, 606, 610, 616, 640, 643; Әлавәләр — 32.

— партија һәјаты нормалары — 24, 95, 303, 309, 312, 425, 426, 566; Әлавәләр — 32.

— партија тәшвиғаты вә тәблиғаты — 6, 147, 148, 169, 184, 185, 186, 190, 240, 249, 270, 372, 377, 411, 439, 469, 489, 523, 528, 536, 563, 597, 607, 613, 632, 648, 651.

— коммунистларин чәбһәјә сәфәрбәрлијә алынмасы — 228, 234, 519, 545, 547, 568, 573, 583, 588, 626.

«јекчинс социалист һөкүмәти» һағгында мәсәләдә мүхалифәтчиләрлә мүбаризә — 4.

— «сол коммунистләр»лә мүбаризә — 55, 151, 158, 164.

Бах: һабелә Интизам—партија вә дәвләт интизамы; Кадрлар—партија вә совет кадрлары.

Советларин Үмүмрусија гурултајлары — 54, 61, 184, 229, 235.

Совет республикаларынын һәрби иттифагы — 95, 528, 535, 536, 548, 629, 647.

Сол есерләр (социалист-ингилабчылар) — 15, 54, 91, 113, 133, 175, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 215, 218, 269, 276, 280, 393; Әлавәләр — 17.

Социализм гуручулуғу (үмуми характеристика) — 240.

Статистика Совет Русијасында — 97, 465.

Бах: һабелә һесабат.

Т

Тәкбашчылығ вә коллекиаллығ — 94, 303, 309; Әлавәләр — 32.

Түркүстан — 120, 225, 231, 300, 306; Әлавәләр — 19.

У

Узаг Шэрг — 106, 107, 135.

Украјна—36, 39, 44, 57, 58 61, 64, 65, 66, 74, 75, 81, 83, 95, 96, 126, 127, 135, 137, 144, 151, 183, 356, 361, 362, 377, 409, 451, 465, 490, 520, 525, 526, 533, 534, 535, 536, 542, 548, 559, 560, 561, 565, 570, 579, 584, 587, 589, 590, 591, 593, 594, 596, 605, 606, 612, 615, 617, 620, 635; *Элавэлэр* — 13, 29, 35.

Украјна мэркэзи радасы вэ Совет Русијасынын онунла даньшыглары — 126, 127.

Ушаглар вэ ушаг мүэссисэлэри — 353, 435, 502; *Элавэлэр* — 43.

УРМИК (Үмумрусија Мэркэзи Ичраијјэ Комитэси) — 91, 121, 472, 481.

Ф

Фәһлә вэ Кәндли Мүдафиэ Шурасы (Мүдафиэ Шурасы) — 397, 419, 448, 474; *Элавэлэр* — 30, 39, 40.

Фәһлә, кәндли, зијалы вэ јерли иичиләрлә көрүшиләр вэ сөһбәтләр — 6, 18, 26, 31, 32, 33, 50, 52, 71, 72, 96, 109, 110, 139, 157, 160, 170, 171, 176, 178, 328, 352, 420, 479, 487.

Фәһлә синфи Совет Русијасында

- ачлыгла мүбаризэдә, кәнддә сосиалист ингилабынын кенишләндирилмәсиндә онун ролу — 51, 139, 147, 161, 163, 169, 184, 185, 186, 190, 196, 249, 253, 254, 262, 311, 320, 461, 478, 479, 544; *Элавэлэр* — 14.
- әрзаг вэ јығым-реквизисија дәстәлэри — 139, 161, 169, 170, 176, 178, 181, 184, 185, 186, 188, 190, 196, 198, 203, 249, 253, 254, 273, 308, 311, 316, 317, 320, 478, 648; *Элавэлэр*—14.
- фәһлеләрин чәбһәјә сәфәрбәрлијә алынмасы — 228, 234, 519, 545, 576, 578, 594, 596, 598, 602, 609, 621, 626, 630, 642, 645, 650; *Элавэлэр* — 40.
- совет гуручулуғунда онун ролу — 544.

Х

Халг комиссарлыглары РСФСР-дә

- әксингилаб, саботаж вэ мөһтәкирликлә мүбаризә үзрә Үмумрусија фөвгәл'адә комиссијасы (ҮРФК) — 358, 449, 615.
- Халг дахили ишләр комиссарлығы — 414.
- Халг торпаг комиссарлығы — 109, 133, 410.
- Халг һәрби ишләр комиссарлығы; *Элавэлэр* — 12.

- Халг харичи ишләр комиссарлығы — 151, 164, 167, 204, 205; Әлавәләр — 11.
- Халг дәннз ишләрн комиссарлығы — Әлавәләр — 20.
- Халг почт вә телеграф комиссарлығы — 99.
- Халг әрзаг комиссарлығы — 147, 148, 194, 254, 317, 405, 441, 502, 619.
- Халг маариф комиссарлығы — 338, 416.
- Халг јоллар комиссарлығы — 474.
- Халг соснал тә'минат комиссарлығы — 353.
- Халг әмәк комиссарлығы — 139.
- Халг малијә комиссарлығы — 195, 216.
- Халг әдлијә комиссарлығы — 111; Әлавәләр — 18.

Халг тәһсил — 116, 471.

Харичи сијасәт — *Совет дәвләтинин харичи сијасәти* — 38, 41, 42, 43, 68, 78, 79, 80, 98, 103, 106, 121, 126, 127, 135, 137, 141, 142, 143, 144, 145, 151, 153, 164, 177, 197, 201, 207, 208, 209, 224, 229, 244, 306, 332, 333, 337, 342, 373, 443, 450, 457, 482, 556, 589, 608, 609; Әлавәләр — 21, 33, 41.

Бах: һабелә Имперналист мұһарибәсиндән чыхмаг вә Брест сүлһүнүн бағланмасы уғрунда мұбаризә

Харичи тичарәт — *Совет Русијасынын харичи тичарәти* — 7, 86, 113, 142, 143, 151, 164, 201, 209, 337, 450, 556.

Харичи һәрби мұдахилә вә вәтәндаш мұһарибәси Авропа Русијасынын Шималында — 135, 197, 213, 232, 244, 245, 247, 252, 255, 258, 264, 265, 266, 307, 314, 315, 509, 545, 625, 635; Әлавәләр — 16.

Харичи һәрби мұдахилә вә вәтәндаш мұһарибәси Загафгазијада — 128, 141, 145, 153, 168, 201, 209, 235, 236, 306, 387.

Бах: һабелә Азәрбајжан, Јүрчүстан.

Харичи һәрби мұдахилә вә вәтәндаш мұһарибәси Совет Русијасында (үмуми характеристика) — 233, 245, 545, 556.

Харичдә В. И. Ленинин әсәрләринин нәшири — 330, 336, 337, 340, 351, 354.

Хәзәр-Гафгаз чәһәси — 297, 306, 360, 370, 387, 388, 418, 425, 426, 428, 529, 540, 550, 585; Әлавәләр — 31, 32.

Һ

Һесабат — 97, 326, 327, 432.

Һәмкарлар иттифағлары — 240, 254, 448, 626.

Һәрби донанма Совет Русијасында — 80, 151, 152, 177, 191, 221, 290, 305, 313, 370, 387, 388, 545, 638; Әлавәләр — 6, 22, 31.

Һәрби ингилаб комитәси—Петроград Совети янында—1, 2, 3, 7.

Һәрби иттифаг — Совет республикаларынын һәрби иттифагы — 95, 528, 535, 536, 548, 629, 647.

Ч

Чехословак һәрби корпусунун гијамы — бах: Шәрг чәбһәси.

Ч

Чәбһәләрдә гардашлашма—13, 403.

Чәнуб чәбһәси — 215, 306, 350, 356, 391, 418, 443, 446, 500, 520, 522, 525, 526, 532, 533, 534, 537, 542, 545, 548, 553, 554, 557, 558, 559, 560, 561, 563, 568, 569, 572, 573, 575, 576, 579, 583, 585, 588, 590, 591, 594, 595, 596, 598, 599, 600, 606, 621, 622, 623, 625, 626, 632, 633, 641, 642, 646, 650, 652, 653; Әлавәләр — 24, 31, 42.

Чәнуб-Шәрг (Дон) чәбһәси — 144.

Ш

Шәрг чәбһәси — 156, 159, 163, 207, 212, 214, 215, 222, 225, 226, 228, 231, 232, 234, 242, 245, 250, 251, 263, 272, 281, 285, 299, 321, 322, 323, 357, 390, 391, 418, 427, 434, 438, 443, 452, 459, 467, 493, 507, 512, 519, 538, 539, 545, 547, 549, 563, 564, 586, 597, 611, 614, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 637, 644, 645, 651; Әлавәләр — 30.

МҮНДЭРИЧАТ

Мүгэддимэ _____ IX

1917-чи ил

1. КОМИССАР ФРОЛОВ ЖОЛДАША. 29 октjабр (11 но-
jабр) 1
2. ГЫРМЫЗЫ ГВАРДИЈА ШТАБЫНА СЭРЭНЧАМ. 30 окт-
jабр (12 ноjабр) 1
3. С. В. КОСИОРА МАНДАТ. 30 октjабр (12 ноjабр) 1—2
4. РСДФ(б)П ПЕТРОГРАД КОМИТЭСИНЭ. 2(15) ноjабр 2
5. А. Г. ШЛИХТЕРЭ. Ноjабрын 7(20)-дэн тез — 10-дан
(23-дэн) кеч олмаjараг 2—5
6. Ј. М. СВЕРДЛОВА. Ноjабрын 8(21)-дэн тез олмаjараг 5
7. ҺЭРБИ ИНГИЛАБ КОМИТЭСИНЭ. Ноjабрын 9-дан
(22-дэн) тез — декабрын 5(18)-дэн кеч олмаjараг 6
8. АМЕРИКА, ФРАНСА ВЭ ИНКИЛТЭРЭ ФЭҢЛЭ МЭТ-
БУАТЫНА МЭ'ЛУМАТ ВЕРЭН БЕЈНЭЛХАЛГ ЧЭМИЈ-
JЭТЭ. Ноjабр, 10-дан (23-дэн) эввэл 6—7
9. М. А. САВЕЛJЕВЭ. Ноjабр, 11(24)-дэн тез олмajараг 7
10. КЕНЕРАЛ-МАЈОР С. И. ОДИНТОВА. 15(28) ноjабр 7—8
11. ҺЭРБИ ИНГИЛАБ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 16(29)
ноjабр 8

12. ПОДОЛСК СОВЕТИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 18 нојабр (1 декабр)	9
13. ҚАТИБЭ ТАПШЫРЫГ. 19 нојабр (2 декабр)	9
14. МОСКВА ФЭҢЛЭ ВЭ ЭСКЭР ДЕПУТАТЛАРЫ СОВЕТИНИН РЭЈАСЭТ ҲЕЈ'ЭТИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 19 нојабр (2 декабр)	9
15. ҚИШИНЈОВА ТЕЛЕГРАМ. 19 нојабр (2 декабр)	10
16. МҮЭССИСЛЭР МЭЧЛИСИНЭ СЕЧҚИЛЭР ҮЗРЭ БАЛТИК ДОНАНМАСЫ ҚОМИССИЈАСЫНА. 23 нојабр (6 декабр)	10
17. РСДФ(б)П ПЕТРОГРАД КОМИТЕСИНЭ. 25 нојабр (8 декабр)	11
18. Н. И. ПОДВОЈСКІЈЭ ВЭ ЈА В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНКОЈА. 26 нојабр (9 декабр)	11
19. ДӨЛҮШЭН ОРДУЈА ТЕЛЕГРАМ. 26 нојабр (9 декабр)	12
20. СЭРЭНЧАМ. 27 нојабр (10 декабр)	12
21. М. С. УРИТСКИЈЭ. 27 нојабр (10 декабр)	12—15
22. П. И. СТУЧКАЈА, П. А. КРАСИКОВА ВЭ М. Ј. КОЗЛОВСКИЈЭ. Нојабрын 27-си вэ ја 28-и (декабрын 10-у вэ ја 11-и)	15
23. МҮЭССИСЛЭР МЭЧЛИСИНЭ СЕЧҚИЛЭР ҮЗРЭ ҮМУМ-РУСИЈА ҚОМИССИЈАСЫНА. 28 нојабр (11 декабр)	15
24. РСДФ(б)П МК-ја. Нојабр, 29-дан (декабрын 12-дэн) кеч олмәјараг	16—17
25. МҮЭССИСЛЭР МЭЧЛИСИНЭ СЕЧҚИЛЭР ҮЗРЭ КОМИССИЈАЈА ТЕЛЕГРАМ. 30 нојабр (13 декабр)	18
26. А. Г. ШЛЈАПНИКОВА ВЭ Ф. Е. ДЗЕРЖИНСКИЈЭ. Нојабрын ахырлары (декабрын эввэлләри)	18
27. ОСТРОГОЖСК СОВЕТИ СЭДРИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 6(19) декабр	19
28. РСДФ(б)П ПЕТРОГРАД КОМИТЕСИНЭ. 8(21) декабр	19
29. В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНКОЈА. 8(21) декабр	19—20

30. Г. И. БЛАГОНПРАВОВА ВЭ В. Д. БОНЧ-БРУЛЕВИЧЭ. 8(21) декабр	20
31. J. M. СВЕРДЛОВА. 9(22) декабр	21
32. В. В. ОБОЛЕНСКИЈЭ. 18(31) декабр	21—22
33. П. А. КОЗМИНЭ. 20 декабр (2 январ 1918-чи ил)	22
34. ШАРЛ ДУМАЈА. 21 декабр (3 январ 1918-чи ил)	22—23
35. Н. И. ПОДВОЈСКИЈЭ. 29 декабр (11 январ 1918-чи ил)	23
36. В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНКОЈА ТЕЛЕГРАМ. 29 декабр (11 январ 1918-чи ил)	24
37. П. ПУРВИНИН ВЭСИГЭСИНДЭ ГЕЈД. 30 декабр (12 январ 1918-чи ил)	24
38. Л. Д. ТРОТСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 30 декабр (12 январ 1918-чи ил)	25
39. В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНКОЈА ТЕЛЕГРАМ. 30 декабр (12 январ 1918-чи ил)	25
40. J. M. СВЕРДЛОВА. 31 декабр (13 январ 1918-чи ил)	25—26
41. ХАЛГ ҺЭРБИ ИШЛЭР КОМИССАРЛЫҒЫНА. 31 декабр (13 январ 1918-чи ил)	26

1918-чи ил

42. АМЕРИКА СЭФИРИ ДЕВИД Р. ФРЕНСИСЭ. 1(14) январ вар	27
43. ПЕТРОПАВЛОВСК ГАЛАСЫНЫН КОМИССАРЫНА. 1(14) январ	27—28
*44. Л. М. КАРАХАНА ТЕЛЕГРАМ. 3(16) январ	28
45. ГЫРМЫЗЫ ГВАРДИЈА ШТАБЫНА. 3(16) январ)	29
46. СЭРЭНЧАМ. Январын 5-дэн 6-на (18-дэн 19-на) кечэн кечэ	29
47. ХАЛГ ЭДЛИЈЭ КОМИССАРЛЫҒЫНА ТЕЛЕФОНОГРАМ. 7(20) январ	30

48. К. А. МЕХОНОШИНЭ. 7(20) <i>январ</i>	30
49. В. Д. БОНЧ-БРУЛЕВИЧЭ СЭРЭНЧАМ. <i>Январ, 8(21)-дэн тез олмајараг</i>	31
50. ЭРЗАГ КОМИССАРЛЫГЫНА ВЭ АЛИ ХАЛГ ТЭСЭРРҮ-ФАТЫ ШУРАСЫНЫН ЭРЗАГ ШӨБӨСИНЭ. 13(26) <i>январ</i>	31
51. КАТИБЭ ГЫСА МЭКТҮБ. 13(26) <i>январ</i>	32
52. К. А. МЕХОНОШИНЭ. 13(26) <i>январ</i>	32
53. ХАРҚОВА ВЭ МОСКВАЈА ТЕЛЕГРАМ. 13(26) <i>январ</i>	33
54. М. А. СПИРИДОНОВАЈА. <i>Январын 13-дэн (26-дан) тез — 18(31)-дэн кеч олмајараг</i>	33—34
55. К. Б. РАДЕКЭ. 14(27) <i>январ</i>	34
56. В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНҚОЈА ВЭ Г. Қ. ОРЧОНИКИД-ЗЕЈЭ. 15(28) <i>январ</i>	34—35
57. ДЭНИЗ ИНГИЛАБ КОМИТЭСИНЭ. 15(28) <i>январ</i>	35
58. ХАЛГ МАЛИЈЭ КОМИССАРЛЫГЫНА. 15(28) <i>январ</i>	35
59. Н. И. ПОДВОЈСКИЈЭ ВЭ Н. В. КРЫЛЕНҚОЈА. 15(28) <i>январ</i>	36
60. ХАЛГ ЫЭРБН ИШЛЭР КОМИССАРЛЫГЫНА. 17(30) <i>январ</i>	36
61. В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНҚОЈА ТЕЛЕГРАМ. 17(30) <i>январ</i>	37
62. В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНҚОЈА ТЕЛЕГРАМ. 17(30) <i>январ</i>	37
63. МЭЛУМАТ КИТАБХАНАСЫНЫ СМОЛНЫЈА КӨЧҮРМӘҚ ЫАГГЫНДА СЭРЭНЧАМ. 18(31) <i>январ</i>	38
64. В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНҚОЈА ТЕЛЕГРАМ. <i>Январ, 21-дэн (феврал, 3-дэн) эввэл</i>	38
65. В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНҚОЈА. 21 <i>январ (3 феврал)</i>	39
66. Г. Қ. ОРЧОНИКИДЗЕЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 22 <i>январ (4 феврал)</i>	40
67. К. МАННЕРЭ ВЭ К. ВИЈКЭ ТЕЛЕГРАМ. 24 <i>январ (6 феврал)</i>	40—41

68. К. В. ЧИЧЕРИНЭ. 24 <i>январ (6 феврал)</i>	41
69. АРТУР ХЕНДЕРСОНА ТЕЛЕГРАМ. 24 <i>январ (6 феврал)</i>	41—42
70. ХЭРБИ ИШЛЭР КОМИССАРЫ Н. И. ПОДВОЈСКИЈЭ СЭРЭНЧАМ. 28 <i>январ (10 феврал)</i>	42
71. Н. И. ПОДВОЈСКИЈЭ. 29 <i>январ (11 феврал)</i>	43
72. А. Л. КОЛЕГАЈЕВЭ. 30 <i>январ (12 феврал)</i>	43
*73. Г. Ж. ЗИНОВЈЕВЭ. 30 <i>январ (12 феврал)</i>	44
74. В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНКОЈА ТЕЛЕГРАМ. 30 <i>январ (12 феврал)</i>	44
*75. В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНКОЈА ТЕЛЕГРАМ. 30 <i>январ (12 феврал)</i>	45
76. Н. П. ГОРЕУНОВА. 31 <i>январ (13 феврал)</i>	45
77. М. А. МУРАВЈОВА ТЕЛЕГРАМ. 14 <i>феврал</i>	46
78. КАТИБЭ СЭРЭНЧАМ. 14 <i>феврал</i>	46
79. К. МАЙНЕРЭ ТЕЛЕГРАМ. 14 <i>феврал</i>	46—47
*80. СЕНТРОБАЛТА РАДИОТЕЛЕГРАМ. <i>Февралын 14-дэн 15-нэ кечэн кечэ</i>	47
*81. УКРАЈНА СОВЕТ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ХАЛГ КАТИБИ Е. В. ЛУГАНОВСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 15 <i>феврал</i>	48
82. ДОН ВИЛАЈЭТИ ХЭРБИ ИНГИЛАБ КОМИТЭСИННИН СЭДРИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 16 <i>феврал</i>	48—49
83. В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНКОЈА ТЕЛЕГРАМ. 17 <i>феврал</i>	49
84. А. И. РЫКОВА. <i>Феврал, 18-дэн сонра</i>	50
85. ДРИССА ШЭХЭР СОВЕТИНИН СЭДРИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 19 <i>феврал</i>	50
86. РСДФ(б)П МК-жа. 22 <i>феврал</i>	51
87. В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНКОЈА ТЕЛЕГРАМ. 23 <i>феврал</i>	51
88. КУРСҚ ВЭ ОРЈОЛ СОВЕТЛЭРИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 23 <i>феврал</i>	51

89. СҮЛҮ НУМАЈЭНДЭ ЁЕЈ'ЭТИНЭ РАДИОГРАМ. 25 феврал	52
90. В. В. ВОРОВСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 26 феврал	52
91. ИРКУТСКА ТЕЛЕГРАМ. 27 феврал	52—53
92. БҮТҮН ДЕПУТАТЛАР СОВЕТЛЭРИНЭ. ЫАМЫЈА, ЫАМЫ- ЈА. 1 март	53—54
*93. Ф. Е. ДЗЕРЖИНСКИЈЭ. 4 март	54
*94. М. Ф. АНДРЕЈЕВАЈА. 1918-чи ил мартын 12-дэн сон- ра — 1919-чу илин сентјабрындан эввэл	55
95. Г. К. ОРЧОНИКИДЗЕЈЭ. 14 март	55—57
96. АЛН ЫЭРБИ ШУРАЈА. 16 март	57
97. А. Л. КОЛЕГАЈЕВЭ ТЕЛЕФОНОГРАМ. Мартын 18-дэн эввэл	57—58
98. МЭРКЭЗИ РЕКВИЗИСИЈА КОМИССИЈАСЫНА. 25 март	58
99. ПОЧТ ВЭ ТЕЛЕГРАФ ҚОЛЛЕКИЈАСЫНА. 26 март	58—59
100. ПЕТРОГРАД ЭМЭҚ КОММУНАСЫНЫН ХАЛГ КОМИС- САРЛАРЫ СОВЕТИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 28 март	59—60
101. ХАЛГ КОМИССАРЛАРЫ СОВЕТИНИН ҚАТИЫНЭ. Март-апрел	60
102. Л. А. ФОТИЈЕВАЈА. 1918-чи илин мартындан тез — 1919-чу илин сентјабрындан кеч олмајараг	60
103. ПЕТРОГРАД ЭМЭҚ КОММУНАСЫНЫН ХАЛГ КОМИС- САРЛАРЫ СОВЕТИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 1 апрел	61
104. МҮСТЭГИМ ХЭТЛЭ В. В. КУЛЫШЕВ ИЛЭ ДАНЫШЫГ. Апрел, 2-дэн тез — 4-дэн кеч олмајараг	61—62
105. Л. Ј. КАРПОВА ВЭ Г. И. ПЕТРОВСКИЈЭ. 5 апрел	62
106. СИБИР СОВЕТЛЭРИНИН МИҚ-инэ ТЕЛЕГРАМ. 5 апрел	62—63
107. СИБИР СОВЕТЛЭРИНИН МИҚ-инэ. 6 апрел	63
108. И. Е. ГУКОВСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 7 апрел	63—64
109. Ј. М. СВЕРДЛОВА ВЭ С. П. СЕРЕДАЈА. 8 апрел	64
110. Д. П. БОГОЛЕПОВА ВЭ А. Д. СҮРУПАЈА. 10 апрел	64—65

111. ЭДЛИҮЖЭ КОМИССАРЛЫГЫНА. 15 апрел	65
112. РЫБИНСКИН СОВЕТ ВЭ ФЭХЛЭ ТЭШКИЛАТЛАРЫНА. Апрел, 15-дэн тез олмажараг	66
113. С. П. СЕРЕДАҮА. 16 апрел	66
114. Д. П. БОГОЛЕПОВА ВЭ И. Е. ГУКОВСКИЭ. 16 апрел	67
115. НИЖНИ НОВГОРОД СОВЕТИНИН СЭДРИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 17 апрел	67—68
116. СИМБИРСҚ СОВЕТИНИН СЭДРИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 20 ап- рел	68
117. КИЧИҚ ХАЛГ КОМИССАРЛАРЫ СОВЕТИНЭ. 21 апрел	69
118. П. Ф. ВИНОГРАДОВА ТЕЛЕГРАМ. Апрель, 21-дэн тез олмажараг	69—70
*119. К. В. ЧИЧЕРИНЭ. 22 апрел	70
120. ТҮРКҮСТАН ӨЛКӘСИ ДАШҚӘНД СОВЕТЛӘР ГУРУЛТА- ЛЫНА, ТҮРКҮСТАН ӨЛКӘСИ ХАЛГ КОМИССАРЛАРЫ СОВЕТИНЭ, ИБРАҢИМОВА ВЭ КЛЕВЛЕЈЕВЭ. 22 апрел	70—71
*121. К. В. ЧИЧЕРИНЭ. Апрель, 23-дэн эввэл	71
122. СИБИР СОВЕТЛЭРИНИН МИК-инэ ТЕЛЕГРАМ. 23 ап- рел	71—72
123. А. И. РЫҚОВА. 23 апрел	72
124. В. М. АЛТФАТЕРЭ. 25 апрел	72
125. ХКС ЈАНЫНДА МЭТБУАТ БҮРОСУНА. 27 апрел	73
126. КУРСҚА СУЛЬ НУМАЈӘНДЭ ЫЕЈ'ӘТИНЭ МҮСТӘГИМ ХӘТЛЭ ЧАВАБ. 29 апрел	73
127. В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНҚОЈА ТЕЛЕГРАМ. 29 апрел	74
128. С. К. ШАУМЈАНА ТЕЛЕГРАМ. 29 апрел	74
129. РАЈМОНД РОБИНСЭ. 30 апрел	75
130. А. Д. СҮРУПАЈА. Апрельдэн тез олмажараг	75
131. П. П. МАЛИНОВСКИЭ. Мајын 1-и илэ 13-ү арасында	76

132. УРАЛЫН МИЛЛИЛЭШДИРИЛМИШ МҮЭССИСЭЛЭРИНИН ВИЛАЈЭТ ИДАРЭ ЁЈЭТИНЭ В. Н. АНДРОНИКОВА ТЕЛЕГРАМ. 2 мај	76
133. РК(б)П МК-ја. 3 мај	77
134. Д. И. КУРСКИЈЭ. 4 мај	77—78
135. КУРСКА СУЛЬ НУМАЈЭНДЭ ЁЈЭТИНЭ РАДИОГРАМЫН ЛАЈИЁСИ. 6 мај	78
136. А. Д. СУРУПАЈА. Мајын 7-и вэ ја 8-и	78—79
137. К. В. ЧИЧЕРИНЭ. 8 мај	80
138. СИБИР СОВЕТЛЭРИНИН МИК-инэ ТЕЛЕГРАМ. 8 мај	78—79
139. А. Д. СУРУПАЈА. 10 мај	80—81
140. А. В. ЛУНАЧАРСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 13 мај	81
141. С. К. ШАУМЈАНА. 14 мај	81—82
142. М. Г. БРОНСКИЈЭ. 14 мај	82
143. РАЈМОНД РОБИНСЭ. 14 мај	83
144. АЛИ ЁЭРБИ ШУРАЈА. 16 мај	83—84
145. К. В. ЧИЧЕРИНЭ. 16 мај	84
146. А. И. РЫКОВА. 17 мај	85
147. А. Д. СУРУПА ИЛЭ МЭКТУБ МУБАДИЛЭСИ. 20 мај	85—86
А. Д. Сурупаја	85
А. Д. Сурупанын чавабы	85—86
А. Д. Сурупаја	86
148. А. Д. СУРУПАЈА. 20 мај	86—87
149. В. Д. БОНЧ-БРУЈЕВИЧЭ. 23 мај	87
150. КАТИБЭ ГЫСА МЭКТУБ. 24 мај	87—88
151. А. А. ИОФФЕЈЭ ВЭ В. Р. МЕНЖИНСКИЈЭ. 24 мај	88—90
152. ДЭНИЗ БАШ ШТАБЫ РЭНСИНИН ЈАЗЫЛЫ МЭЛУМАТЫ ҮЗЭРИНДЭ ДЭРКЭНАР. 24 мај	90
153. С. К. ШАУМЈАНА. 24 мај	90—91

*154. А. Г. ШЛАПНИКОВА. 28 мај	91
155. А. Д. СҮРУПА ИЛЭ МЭКТУБ МУБАДИЛЭСИ. 28 мај	92
156. Н. П. ГОРБУНОВА. 29 мај	92—93
157. «ИЗВЕСТИЯ ВЦНК» ГЭЗЕТИ РЕДАКСИЈАСЫНА. 30 мај	93
158. А. Н. РЫКОВА. Мајын 30-у илэ ијунун 2-си арасында	93—94
159. В. В. КУРАЛЕВЭ. 31 мај	94
1. _____	94
2. _____	94
160. Г. Ж. ЗИНОВЈЕВЭ. 31 мај	95
161. ВЫҚСА ФЭНЛЭЛЭРИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 31 мај	95—96
162. АМЕРИКАНЫН БЕЖНЭЛМИЛЭЛЧИ СОСИАЛИСТЛЭ-РИНЭ. Мај	96
163. ПЕТРОГРАД СОВЕТИНЭ ТЕЛЕФОНОГРАМ. 2 ијун	96—97
164. А. А. ИОФФЕЈЭ. 2 ијун	97—99
165. Ж. А. БЕРЗИНЭ ВЭ Ж. Г. Л. ШКЛОВСКИНЭ. 2 ијун	99
166. В. Л. ПАНЈУШКИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 3 ијун	99—100
*167. БЕРЛИНЭ А. А. ИОФФЕЈЭ ТЕЛЕГРАМЫН ЛАЖИНЭСИ. Ијун 4-дэн сонра	100
168. Н. Н. СОЛОВЈОВУН МЭКТУБУНДА ДЭРКЭНАР. 5 ијун	100
169. А. Д. СҮРУПА ИЛЭ МЭКТУБ МУБАДИЛЭСИ. 7 ијун	101—102
170. А. Д. СҮРУПАЖА. 7 ијун	102
171. А. П. СМЕРНОВА. 7 ијун	102—103
172. НИЖНИЈЭ—ЧАЈА ТЕЛЕГРАМ. 8 ијун	103
173. И. В. СТАЛИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 8 ијун	103—104
174. И. В. СТАЛИНЭ ВЭ А. Г. ШЛАПНИКОВА ТЕЛЕГРАМ. 10 ијун	104
175. Ж. М. СВЕРДЛОВА ТЕЛЕФОНОГРАМ. 10 ијун	104

176. А. Д. СҮРУПАЈА. 10 ијун	105
177. А. А. ИОФФЕЈЭ МҮСТЭГИМ ХЭТЛЭ ЧАВАБ. Ијунун 10-у илэ 15-и арасында	105
178. А. Д. СҮРУПАЈА. 11 ијун	106
179. Г. Ж. ЗИНОВЈЕВЭ ТЕЛЕГРАМ. 11 ијун	106
180. А. С. ЈАКУБОВА, И. В. СТАЛИНЭ ВЭ А. Г. ШЛЈАПНИ- КОВА ЖӨНДЭРИЛЭН ТЕЛЕГРАМА ЭЛАВЭ. 11 ијун	107
181. Г. Ж. ЗИНОВЈЕВЭ. 11 ијун	108
182. В. П. МИЛЛУТИНЭ, И. Е. ГУКОВСКИЈЭ ВЭ А. Д. СҮ- РУПАЈА. 12 ијун	108—109
1.	108
2.	108
3. А. Д. Сүрупанын чавабы үзэриндэ гејдлэр вэ она тьса мэктуб	109
183. КУРСК СОВЕТИНЭ ТЕЛЕГРАМ. Ијунун 14-дэн кең олмајараг	109—110
184. Г. Ж. ЗИНОВЈЕВЭ. 14 ијун	110
185. Г. Ж. ЗИНОВЈЕВЭ. 14 ијун	110—111
186. Г. Ж. ЗИНОВЈЕВЭ ВЭ А. Н. БОБРОВА ТЕЛЕГРАМ. 14 ијун	111
187. Н. А. ЖЕМЕЛЈАНОВА ВЭСИГЭ. 14 ијун	111—112
188. А. Д. СҮРУПАЈА. Ијун, 15-дэн кең олмајараг	112
189. РЕСПУБЛИКА ХАЛГ МААРИФ ВЭ ЭМЛАК КОМИССАР- ЛЫГЛАРЫНА. 15 ијун	113
190. А. Д. СҮРУПАЈА. 17 ијун	113—114
1.	113
2.	114
191. А. А. ИОФФЕЈЭ. 18 ијун	114—115

192. С. К. ШАУМЈАНА ТЕЛЕГРАМ. 18 ијун	115—116
193. МЕНЗЕЛИНСК СОВЕТИНИН СЭДРИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 18 ијун	116
194. И. Е. ГУКОВСКИЈЭ. 22 ијун	117
195. ХКС КАТИБЛИЖИНЭ. 26 ијун	117—118
1.	117
2.	117—118
196. Г. Ж. ЗИНОВЈЕВЭ. 26 ијун	118—119
197. А. М. JURJEVЭ ТЕЛЕГРАМ. 26 ијун	119
198. А. Д. СУРУПА ИЛЭ МЭКТУБ МУБАДИЛЭСИ. 26 ијун	120
199. А. П. СМЕРНОВА, Г. И. ПЕТРОВСКИЈЭ ВЭ И Е. ГУ- КОВСКИЈЭ. 28 ијун	121
200. С. К. ШАУМЈАНА. 29 ијун	121
201. И. В. СТАЛИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 30 ијун	122
202. В. Л. ПАНЈУШКИНЭ ТЕЛЕГРАМ. Ијункун ахырла- ры — ијулун 2-дэн кеч олмжараг	122
203. БҮТҮН ДЭМИР ЈОЛУ ХЭТЛЭРИНДЭ РЕКВИЗИСИЈА ДЭСТЭЛЭРИНИН РЭИСЛЭРИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 1 ијул	123
204. А. А. ИОФФЕЈЭ. 1 ијул	124—125
205. Л. Б. КРАСИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 3 ијул	125
206. Д. Ж. ИВАШШЕНКОЈА ТЕЛЕГРАМ. 4 ијул	125—126
207. РКП-НИН БҮТҮН РАЈОН КОМИТЭЛЭРИНЭ, БҮТҮН РА- ЈОН ДЕПУТАТЛАР СОВЕТЛЭРИНЭ, ГЫЗЫЛ ОРДУНИН БҮТҮН ШТАБЛАРЫНА. 6 ијул	126
208. А. А. ИОФФЕЈЭ РАДИОТЕЛЕГРАМ. 6 ијул	126—127
209. И. В. СТАЛИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 7 ијул	127—128
210. МОСКВАНЫН БҮТҮН РАЈОН СОВЕТЛЭРИНЭ ТЕЛЕФО- НОГРАМ. 7 ијул	128
211. МОСКВА СОВЕТИНЭ ТЕЛЕФОНОГРАМ. 7 ијул	129

212. МҮСТЭГИМ ХЭТЛЭ К. А. МЕХОНОШИНЭ ЧАВАБ. 7 ијул	129—130
213. С. П. НАТСАРЕНУСА ТЕЛЕГРАМ. 7 ијул	130
214. ХАЛГ ҺЭРБИ ИШЛЭР КОМИССАРЛЫГЫНА. Ијул, 7-дән сонра	131
215. КОМИССАР ИВАНОВА ТЕЛЕГРАМ. 11 ијул	131
216. И. Е. ГУКОВСКИЈЭ. 11 ијул	132
1.	132
*2.	132
217. И. Е. ГУКОВСКИЈЭ. Ијулун биринчи жарысы	132—133
1.	132
2.	133
3.	133
*218. ВОРОНЕЖ ГУБЕРНИЈА ҺЭРБИ КОМИССАРЫНА ТЕ- ЛЕГРАМ. 12 ијул	134
219. А. В. ЛУНАЧАРСКИЈЭ. 12 ијул	134
220. КАТИБЭ ГЫСА МӘКТУБ. 12 ијул	135
221. ХАЛГ ДЭНИЗ ИШЛЭРИ КОМИССАРЛЫГЫНА. 13 ијул	135
222. Н. И. ПОДВОЈСКИЈЭ. 16 ијул	135
223. ПЕРМ СОВЕТИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 17 ијул	136
224. ВОЛГАБОЈУ АЛМАН ИШЛЭРИ КОМИССАРЛЫГЫНА ТЕЛЕГРАМ. 17 ијул	136—137
225. Ф. И. КОЛЕСОВА ТЕЛЕГРАМ. 17 ијул	137
226. Н. И. ПОДВОЈСКИЈЭ. 19 ијул	137—138
227. С. П. СЕРЕДАЈА. 19 ијул.	138
228. Г. Ј. ЗИНОВЈЕВЭ, М. М. ЛАШЕВИЧЭ ВЭ Ј. Д. СТА- СОВАЈА. 20 ијул	139

229. С. К. ШАУМЈАНА РАДИОГРАМ. 22 ијул	140
230. ФӨВГЭЛ'АДЭ ҺЭРБИ КОМИССАР А. ТРУША ТЕЛЕ- ГРАМ. 22 ијул	140
231. 1918-чи ИЛ ИЈУЛУН 24-дэ И. В. СТАЛИН ИЛЭ МҮС- ТЭГИМ ХЭТЛЭ ДАНЫШЫГ.	140—141
232. С. П. НАТСАРЕНУСА ТЕЛЕГРАМ. 24 ијул	141—142
233. ҚЛАРА СЕТҚИНЭ. 26 ијул	142—143
234. Г. Ј. ЗИНОВЈЕВЭ. 27 ијул	143—144
235. С. К. ШАУМЈАНА ТЕЛЕГРАМ. 29 ијул	144
236. 1918-чи ИЛ ИЈУЛУН 29-да ҺЭШТЭРХАН ҺЭРБИ ШУ- РАСЫНЫН ҮЗВҮ ИЛЭ МҮСТЭГИМ ХЭТЛЭ ДАНЫШЫГ.	145
237. В. Г. ИВАНОВ-КАВКАЗСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. Ијул, 30-дан кеч олмајараг	145—146
238. В. И. ЛЕДОВСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 30 ијул	146
239. Е. А. РАХЈАНЫН АДЫНА ВЭСИГЭ. 31 ијул	146—147
240. Ј. ЛАРИНЭ. Ијулун ахырлары — августун эввэллэри	147
241. А. Д. СҮРУПАЈА. Ијул	148
242. П. А. КОБОЗЕВЭ, Қ. Х. ДАНИШЕВСКИЈЭ, К. А. МЕ- ХОНОШИНЭ, Ф. Ф. РАСКОЛНИКОВА. 1 август	148—149
243. Н. П. ГОРБУНОВА. 3 август	149
244. А. А. ИОФФЕЈЭ. 3 август	149—150
245. Ј. А. БЕРЗИНЭ. 3 август	150—151
246. ҚАТИБЭ ТАПШЫРЫГ. 4 август	151
247. И. А. САММЕРЭ ВЭ Ш. З. ЕЛИАВАЈА ТЕЛЕГРАМ. 4 ав- густ	151—152
248. А. Д. СҮРУПАЈА ВЭ В. Л. ПАНЈУШКИНЭ. 1-ај, августун 5-дэн эввэл	152
249. А. Д. СҮРУПАЈА. 5 август	153—154
250. В. Л. ПАНЈУШКИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 5 август	154
251. ЈЕЛЕТС ВЭ ТУЛА ҺЭРБИ КОМИССАРЛАРЫНА ТЕЛЕ- ГРАМ. 5 август	154—155

*252. С. П. НАТСАРЕНУСА ТЕЛЕГРАМ. 6 август	155
253. А. Д. СҮРУПАЈА. 8 август	155—156
254. Н. П. БРҮХАНОВА ВЭ ЭРЗАГ КОМИССАРЛЫГЫ КОЛ- ЛЕЖИАСЫНЫН БАШГА ҮЗВЛЭРИНЭ. Август, 8-дэн сонра	156—157
255. АЛИ ЫЭРБН ШУРАЈА. 9 август	157
256. Н. А. АНИСИМОВА ТЕЛЕГРАМ. 9 август	158
257. Г. Ф. ФЛОДОРОВА. 9 август	158—159
258. А. Д. МЕТЕЛЛОВА ТЕЛЕГРАМ. 9 август	159—160
259. ПЕНЗА ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЛЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕ- ГРАМ. 9 август	160
260. В. В. КУРАЈЕВЭ ТЕЛЕГРАМ. 10 август	161
261. А. Д. СҮРУПАЈА. 10 август	161—162
1.	161
2.	162
3.	162
262. А. П. СМІРНОВА ТЕЛЕГРАМ. 10 август	162
263. АЛИ ЫЭРБН ШУРАЈА. 10 август	163
*264. С. П. НАТСАРЕНУСА ТЕЛЕГРАМ. 11 август	163—164
265. ВОЛОГДА ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЛЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕ- ЛЕГРАМ. 11 август	164
266. М. С. КЕДРОВА ТЕЛЕГРАМ. 12 август	164—165
267. Ј. Б. БОША ТЕЛЕГРАМ. 12 август	165
268. А. Ј. МИНКИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 12 август	166
269. В. В. КУРАЈЕВЭ ТЕЛЕГРАМ. 12 август	166—167
270. А. Ј. МИНКИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 14 август	167
271. Ј. А. БЕРЗИНЭ. 14 август	167—168
*272. Д. Т. ПЕТРУЧУКА ТЕЛЕГРАМ. 15 август	168

273. А. Д. СУРУПАЈА. <i>Августун икинчи жарысы</i>	169
*274. Е. М. СКЛАНСКИЈЭ. <i>16 август</i>	169—170
275. С. П. СЕРЕДАЈА ТЕЛЕГРАМ. <i>16 август</i>	170
276. М. Ф. БОЛДЫРЕВЭ ТЕЛЕГРАМ. <i>17 август</i>	170—171
277. С. В. МАЛЫШЕВЭ ТЕЛЕГРАМ. <i>17 август</i>	171
278. КОТЕЛНИЧ ИЧРАИЈЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ. <i>17 август</i>	172
279. Н. И. МУРАЛОВА ТЕЛЕФОНОГРАМ. <i>Августун 17-дан тез — 19-дан кеч олмајараг</i>	172
280. ОРЈОЛ ГУБЕРНИЈАСЫ ЗДОРОВЕЦС ИЧРАИЈЭ КОМИ- ТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ. <i>19 август</i>	173
281. Ф. Ф. РАСКОЛНИКОВА ТЕЛЕГРАМ. <i>19 август</i>	173
282. С. П. СЕРЕДАЈА ТЕЛЕГРАМ. <i>19 август</i>	174
283. А. Ј. МИНКИНЭ ТЕЛЕГРАМ. <i>19 август</i>	174—175
284. ПЕНЗА ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕ- ГРАМ. <i>19 август</i>	175
285. Л. Д. ТРОТСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. <i>19 август</i>	175—176
286. К. В. ЧИЧЕРИНЭ. <i>19 август</i>	176
*287. К. В. ЧИЧЕРИНЭ. <i>19 август</i>	176—177
*288. К. В. ЧИЧЕРИНЭ. <i>19 август</i>	177
289. Ј. М. СВЕРДЛОВА. <i>19 август</i>	177
*290. Е. М. СКЛАНСКИЈЭ. <i>19 август</i>	178
291. Н. П. ГОРБУНОВА. <i>Августун 20-дан эвсэл</i>	178
292. ЛИВНЫ ИЧРАИЈЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ. <i>20 ав- густ</i>	179
293. ТАМБОВ ГУБЕРНИЈА ЭРЗАГ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕ- ГРАМ. <i>20 август</i>	179—180
294. А. Ј. МИНКИНЭ ТЕЛЕГРАМ. <i>20 август</i>	180

295. J. A. БЕРЗИНЭ. 20 август	181
296. Б. И. МОНАСТЫРСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. Август, 20-дэн тез олмајараг	181—182
297. ҺЭШТЭРХАН ГУБЕРНИЈА ИЧІРАИЈЈЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 21 август	182
298. В. Н. ХАРЛОВА ТЕЛЕГРАМ. 21 август	183
299. 1-чи ОРДУНУН СИЈАСИ КОМИССАРЫ МЕДВЕДЕВЭ. 21 август	183—184
300. АЛН ҺЭРБИ ШУРАЈА. 21 август	184
301. А. Д. СУРУПАЈА. Август, 22-дэн эввал	184—185
302. А. К. ПАЈКЕСЭ ТЕЛЕГРАМЛАР. 22 август	185—186
1.	185
2.	185—186
303. РК(б)П ПЕНЗА ГУБЕРНИЈА КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 22 август	186
304. Н. Д. ТОКМАКОВА ТЕЛЕГРАМ. 23 август	186—187
305. МИНА КЭМИЛЭРИ ДЭСТЭСИНІН КОМИССАРЫНА ВЭ БАШ КОМАНДИРИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 23 август	187
306. Ф. И. КОЛЕСОВА ТЕЛЕГРАМ. 23 август	188
307. А. Г. ШЛИХТЕРЭ ТЕЛЕГРАМ. 23 август	188—189
308. С. П. СЕРЕДАЈА ТЕЛЕГРАМ. 26 август	189
309. А. П. СМІРНОВА ТЕЛЕГРАМ. 26 август	190
*310. А. К. ПАЈКЕСЭ ТЕЛЕГРАМ. 26 август	190
311. С. П. СЕРЕДАЈА ТЕЛЕГРАМ. 27 август	191
312. ПЕНЗА ГУБЕРНИЈА ИЧІРАИЈЈЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕ- ГРАМ. 28 август	191—192
313. В. М. АЛТФАТЕРЭ	192—193
1. 28 август	192
2. 29 август	192—193

314. М. С. КЕДРОВА. 29 август	193
315. Н. И. МУРАЛОВА. 29 август	194
316. В. Н. ХАРЛОВА ТЕЛЕГРАМ. 29 август	194—197
317. А. Д. СҮРУПАЈА. 29 август	197
318. Л. А. ФОТИЈЕВАЈА. 1aj	197—198
319. А. Д. СҮРУПАЈА. 1aj	198
320. С. П. СЕРЕДАЈА. 6 сентјабр	198—199
321. Л. Д. ТРОТСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 7 сентјабр	199
322. Л. Д. ТРОТСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 10 сентјабр	200
*323. Л. Д. ТРОТСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 12 сентјабр	200—201
324. В. Д. БОНЧ-БРУЈЕВИЧЭ. 14 сентјабр	201
325. ГРИГОРИ НАУМОВИЧЭ, КОММУНИЗМЛЭ МАРАГЛА- НАН ШАҚИРДЛЭР ГРУПУ ҮЧҮН. 16 сентјабр	201—202
326. А. П. СМЕРНОВА ТЕЛЕГРАМ. 16 сентјабр	202
327. ЖЕЛЕТС ГЭЗАСЫНЫН ЈОХСУЛ КОМИТЭЛЭРИНЭ ТЕ- ЛЕГРАМ. 17 сентјабр	202—203
328. «ПРАВДА» РЕДАКСИЈАСЫНА. 18 сентјабр	203
329. А. В. ЛУНАЧАРСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 18 сентјабр	204
330. Ј. А. БЕРЗИНЭ, В. В. ВОРОВСКИЈЭ ВЭ А. А. ИОФ- ФЕЈЭ. 20 сентјабр	204—206
331. И. Ј. БАГАЈЕВЭ. 25 сентјабр	206
332. Л. Б. КАМЕНЕВЭ. Сентјабрын ахырлары—октјабр	207
333. Ј. М. СВЕРДЛОВА ВЭ Л. Д. ТРОТСКИЈЭ. 1 октјабр	207—209
334. В. Д. БОНЧ-БРУЈЕВИЧЭ. 1 октјабр	209
335. Л. А. ФОТИЈЕВАЈА ВЭ Л. Б. КРАСИНЭ. 9 октјабр	209—210
336. К. В. ЧИЧЕРИНЭ ВЭ ЈА Л. М. КАРАХАНА ГЫСА МЭҚ- ТУБ, А. А. ИОФФЕЈЭ, Ј. А. БЕРЗИНЭ, В. В. ВОРОВ- СКИЈЭ МЭҚТУБ. 10 октјабр	210

*337. К. В. ЧИЧЕРИНЭ ВЭ Л. М. ҚАРАХАНА. 10 октјабр	213
338. МОСКВА ФЭҢЛЭ ВЭ ГЫЗЫЛ ЭСКЭР ДЕПУТАТЛАРЫ СОВЕТИНИН РЭЈАСЭТ ҢЕЈ'ЭТИНЭ. 12 октјабр	214
339. J. A. БЕРЗИНЭ. 15 октјабр	215—217
340. J. A. БЕРЗИНЭ. Октјабр, 15-и илэ 25-и арасында	217
341. A. A. ИОФФЕЈЭ. 18 октјабр	218
342. A. A. ИОФФЕЈЭ. 18 октјабр	218—219
343. «СПАРТАК» ГРУПУ ҮЗВЛЭРИНЭ. 18 октјабр	219—220
*344. A. M. ҚОЛЛОНТАЈА. 18 октјабр	220
345. И. И. ВАТСЕТИСЭ ТЕЛЕГРАМ. 20 октјабр	220—221
*346. Н. П. ГОРБУНОВА. 21 октјабр	221
347. СОВЕТ ЖУРНАЛИСТЛЭРИ ҢЭМҚАРЛАР ИТТИФАГЫ КОМИТЭСИНЭ ЭРИЗЭ. Октјабр, 22-дэн кеч олмаја- раз	221
348. Г. J. ЗИНОВЈЕВЭ ТЕЛЕГРАМ. 22 октјабр	222
349. A. A. ИОФФЕЈЭ ТЕЛЕФОНОГРАМ. 23 октјабр	222
350. П. П. СЫТИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 24 октјабр	223
351. J. A. БЕРЗИНЭ. 25 октјабр	223—224
352. М. Ф. ВЛАДИМИРСКИЈЭ. 27 октјабр	224
*353. МОСКВА ХАЛГ САРАЈЛАРЫ ЭМЛАКЫ ИДАРЭСИНЭ. 1 нојабр	225
354. J. A. БЕРЗИНЭ. 1 нојабр	225—226
355. 2-чн ОРДУНУН ҚОМАНДАНЫНА ТЕЛЕГРАМ. 7 нојабр	226—227
356. ОРЈОЛ ВЭ ҚҮРСҚ ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЭ КОМИТЭ- ЛЭРИНЭ ВЭ ГУБЕРНИЈА ПАРТИЈА КОМИТЭЛЭРИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 9 нојабр	227—228
357. Р. И. БЕРЗИНЭ. Нојабр, 9-у илэ 23-ү арасында	228
358. ҮМУМРУСИЈА ФЭВГЭЛ'АДЭ ҚОМИССИЈАСЫЦА ТЕЛЕ- ФОНОГРАМ. 11 нојабр	228—229
359. Б. С. ВЕЈСБРОДА. 11 нојабр	229

360. А. Г. ШЛАПНИКОВА ТЕЛЕГРАМ. 12 нојабр	230
361. РК(б)П УНЕЧА ТЭШКИЛАТЫНЫН СЭДРИ ИВАНОВА ТЕЛЕГРАМ. 13 нојабр	230—231
362. РК(б)П ОРЈОЛ ГУБЕРНИЈА КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 13 нојабр	231—232
*363. Н. П. БРУХАНОВА. 13 нојабр	232
364. И. И. ВАТСЕТИСЭ ТЕЛЕГРАМ. 15 нојабр	232—233
365. Л. Б. КАМЕНЕВЭ. 16 нојабр	233
366. ХАЛГ БАНҚЫНЫН МҮДИРИНЭ. 19 нојабр	233
367. КАТИБЭ ТАПШЫРЫГ. 20 нојабр	234
368. ШИМАЛ РАЈОНУ ХАЛГ ТЭСЭРРҮФАТЫ ШҮРАСЫНЫН ТЕХНИКА КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 21 нојабр	234
369. Г. Ј. ЗИНОВЈЕВЭ ТЕЛЕГРАМ. 21 нојабр	235
*370. А. Г. ШЛАПНИКОВА ТЕЛЕГРАМ. 21 нојабр	235
371. КАТИБЭ СЭРЭНЧАМ. Нојабр, 21-дэн тез олмајараг	236
372. В. М. КИТТИСЭ ТЕЛЕГРАМ. 23 нојабр	236
*373. К. В. ЧИЧЕРИНЭ. 23 нојабр	236—237
374. САМАРА ФӨВГЭЛ'АДЭ КОМИССИЈАСЫНЫН СЭДРИНЭ. 25 нојабр	237
375. КИЧИҚ ХАЛГ КОМИССАРЛАРЫ СОВЕТИНЭ. Нојабрын 25-и вэ ја 26-сы	237—238
*376. ХҚС ИШЛЭР МҮДИРИНЭ. 26 нојабр	238
377. 1918-чи ИЛ НОЈАБРЫН 29-да Б. М. ВОЛИН ИЛЭ МҮС- ТЭГИМ ХЭТЛЭ ДАНЫШЫГ.	238—239
*378. Г. Ј. ЗИНОВЈЕВЭ ТЕЛЕГРАМ. 30 нојабр	240
379. Г. Ј. ЗИНОВЈЕВЭ ТЕЛЕГРАМ. 3 декабр	240—241
380. ЧАЧИНТО СЕРРАТИЈЭ. 4 декабр	241
381. САМАРА ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕ- ГРАМ. 6 декабр	242

382. ТАМБОВ ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЖА ҚОМИТӘСИНӘ ТЕЛЕ- ГРАМ. 7 декабр	242—243
383. Н. П. БРҮХАНОВА. 7 декабр	243
1.	243
*2.	243
384. Л. Б. КАМЕНЕВӘ. 10 декабр	244
385. В. Д. БОНЧ-БРУЈЕВИЧӘ. 11 декабр	244
386. И. И. РАДЧЕНҚОЈА. 12 декабр	244—245
387. Л. Д. ТРОТСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ. 12 декабр	245
388. А. Г. ШЛЈАПНИКОВА. 12 декабр	245—246
389. МОСКВА СОВЕТИНИН ӘРЗАГ ШӨБӘСИНӘ. 12 декабр	246—247
390. Л. Д. ТРОТСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМЛАР.	247—248
1. 12 декабр	247
2. 13 декабр	248
391. Е. М. СҚЛЈАНСКИЈӘ. 15 декабр	248
392. Г. И. ПЕТРОВСКИЈӘ. 16 декабр	249
*393. Ј. М. СВЕРДЛОВА. 16 декабр	249
394. Н. Н. ҚРЕСТИНСКИЈӘ. 21 декабр	249
395. Ф. Е. ДЗЕРЖИНСКИЈӘ. 21 декабр	250
396. СУЗДАЛ ГӘЗА ИЧРАИЈЖА КОМИТӘСИНӘ ТЕЛЕГРАМ, 23 декабр	250
397. М. Қ. ВЛАДИМИРОВА ТЕЛЕГРАМ ВӘ ҚАТИБӘ ТАП- ШЫРЫГ. 23 декабр	251
398. Д. А. БУЛАТОВА. 25 декабр	251—252
399. С. А. БАНҚА ТЕЛЕГРАМ. 25 декабр	252
400. ШИМАЛ ВИЛАЈӘТИ ҚОММУНАЛАР ШУРАСЫНА ТЕ- ЛЕГРАМ 25 декабр	253
401. РОДНИКИ ИЧРАИЈЖА КОМИТӘСИНӘ ТЕЛЕГРАМ, 26 декабр	254

402. ВЛАДИМИР ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЈЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 27 декабр	254
*403. РЕСПУБЛИКА ИНГИЛАБИ ХЭРБИ ШУРАСЫНА ТЕ- ЛЕГРАМ. 27 декабр	255
*404. К. В. ЧИЧЕРИНЭ. 27 вэ ја 28 декабр	255—258
405. ЛУЖА ФАБРИКИНИИ ИДАРЭ ХЕЈ'ЭТИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 28 декабр	258
406. РОДНИКИ ИЧРАИЈЈЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 28 декабр	259
407. ХАЛГ. МААРИФ КОМИССАРЛЫҒЫНЫН КИТАБХАНА ШӨ'БЭСИНЭ. 30 декабр	259
408. М. К. ВЛАДИМИРОВА ТЕЛЕГРАМ. 31 декабр	260
409. А. М. ЖАРКОЈА. Декабр	260
410. С. П. СЕРЕДАЈА. Илин ахырлары	260—261
*411. ВЭРЭГЭЛЭР НЭШРИ ҲАГГЫНДА ГЫСА МЭКТҮБ. Илин ахырлары	261

1919-ч у и л

412. В. И. НЕВСКИЈЭ. 1 январ	262
413. Г. Ј. ЗИНОВЈЕВЭ ТЕЛЕГРАМ. 1 январ	262—263
414. ДАХИЛИ ИШЛЭР КОМИССАРЛЫҒЫНА ТЕЛЕФОНО- ГРАМ. 1 январ	263
415. С. В. АЗАНЧЕВСҚАЈАЛА ВЭСИГЭ. 1 январ	263
*416. А. Н. ПРОКОФЈЕВЭ. 3 январ	264
417. ЈҮРЈЕВЕТС ГЭЗА ИЧРАИЈЈЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 3 январ	264—265
418. Л. Д. ТРОТСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 3 январ	265
419. ХЭШТЭРХАН ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЈЭ КОМИТЭСИНЭ, ШӨНЭР ИЧРАИЈЈЭ КОМИТЭСИНЭ ВЭ ГУБЕРНИЈА ПАРТИЈА КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 3 январ	266

420. ВЕСЈЕГОНСК ГЭЗА ИЧРАИЈЛЭ КОМИТЭСИНЭ ВЭ ТВЕР ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЛЭ КОМИТЭСИНЭ. 3 <i>janvar</i>	266
421. РЈАБИННИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 5 <i>janvar</i>	267
422. КУРСК ФӨВГЭЛ'АДЭ КОМИССИЈАСЫНА ТЕЛЕГРАМ. 6 <i>janvar</i>	267
423. СИМБИРСК ГУБЕРНИЈА ЭРЗАГ КОМИССАРЫНА ТЕЛЕ- ГРАМ. 6 <i>janvar</i>	268
424. УФА ИНГИЛАБ КОМИТЭСИ ҮЧҮН С. И. ГҮСЕВЭ ТЕ- ЛЕГРАМ. 6 <i>janvar</i>	268—269
425. ХЭЗЭР-ГАФГАЗ ЧӨБӨСИННИН ИНГИЛАБИ ХЭРБИ ШУ- РАСЫНА ТЕЛЕГРАМ J. Б. БОША. 7 <i>вэ ja</i> 8 <i>janvar</i>	269—270
426. ХЭЗЭР-ГАФГАЗ ЧӨБӨСИННИН ИНГИЛАБИ ХЭРБИ ШУ- РАСЫНА ТЕЛЕГРАМ. 7 <i>вэ ja</i> 8 <i>janvar</i>	270
427. БАШ КОМАНДАНА СЭРЭНЧАМ. 8 <i>janvar</i>	270—271
428. Г. Қ. ОРЧОНИҚИДЗЕЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 9 <i>janvar</i>	271
429. Г. J. ЗИНОВЈЕВЭ ТЕЛЕГРАМ. 10 <i>janvar</i>	271—272
430. РЈАЗАН ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЛЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕ- ГРАМ. 12 <i>janvar</i>	272
431. СУЗДАЛ ГЭЗА ИЧРАИЈЛЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 12 <i>janvar</i>	272—273
432. КАТИБЭ ТАПШЫРЫГ. 13 <i>janvar</i>	273
433. А. П. КУДРЈАВТСЕВЭ ТЕЛЕГРАМ. 13 <i>janvar</i>	273
434. И. В. СТАЛИНЭ ВЭ Ф. Е. ДЗЕРЖИНСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 14 <i>janvar</i>	274
*435. А. Д. СҮРУПАЈА. <i>Janvar, 14-дэн тез олмајараг</i>	274
436. КУРСК ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЛЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕ- ГРАМ. 16 <i>janvar</i>	275
437. ХАЛГ КОМИССАРЛАРЫ СОВЕТНИН ИШЛЭР МҮДИ- РИНЭ. 18 <i>janvar</i>	275—276
438. Л. Д. ТРОТСКИЈЭ. 21 <i>janvar</i>	276
439. М. Қ. ВЛАДИМИРОВА. 22 <i>janvar</i>	276

440. ҚҰРСК ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЖА КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕ- ГРАМ. 22 <i>январ</i>	277
441. К. И. ЛАНДЕРЭ. 23 <i>январ</i>	277—278
442. КАТИБЭ ТАПШЫРЫГ. 23 <i>январ</i>	278
443. Л. Д. ТРОТСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 24 <i>январ</i>	278—279
444. САМАРА ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЖА КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕ- ГРАМ. 27 <i>январ</i>	279
445. К. И. ЛАНДЕРЭ. 28 <i>январ</i>	280
446. Е. М. СҚЛАНСКИЈЭ. 30 <i>январ</i>	280
447. Х. Г. РАҚОВСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 31 <i>январ</i>	280—281
448. Н. И. ИВАНОВА ТЕЛЕГРАМ. 31 <i>январ</i>	281
449. Л. Б. КАМЕНЕВЭ. <i>Январын икинчи жарысы</i>	282
450. Л. Б. КРАСИНЭ. <i>Январ—феврал</i>	282
451. В. П. МИЛУТИНЭ, Н. Н. КРЕСТИНСКИЈЭ, Д. И. КУР- СКИЈЭ. 2 <i>феврал</i>	282—283
452. Б. Н. НИМВИТСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 5 <i>вэ ја 6 феврал</i>	283
453. Г. Ј. ЗИНОВЈЕВЭ ТЕЛЕГРАМ. 6 <i>феврал</i>	284
454. ЖАК САДУЛА. 8 <i>феврал</i>	284
455. Е. М. СҚЛАНСКИЈЭ ВЭ В. Н. ПОДБЕЛСКИЈЭ.	285
1. 10 <i>феврал</i>	285
2. 11 <i>феврал</i>	285
456. А. Г. ШЛЈАПНИКОВА ТЕЛЕГРАМ. 12 <i>феврал</i>	285
457. Г. Ј. ЗИНОВЈЕВЭ ТЕЛЕГРАМ. 13 <i>феврал</i>	286
458. Г. И. ПЕТРОВСКИЈЭ. 13 <i>феврал</i>	286
459. ШЭРГ ЧЭБЬЭСИНИН ИНГИЛАБИ ЫРБИ ШУРАСЫНА ТЕЛЕГРАМ. 14 <i>феврал</i>	286—287
460. Г. Ј. ЗИНОВЈЕВЭ. 14 <i>феврал</i>	287

461. Н. П. БРҮХАНОВА. 17 феврал	288
462. Г. Ж. ЗИНОВЬЕВЭ ТЕЛЕГРАМ. 18 феврал	288
463. МАМАДЫШ ГЭЗЛ ИЧРАИЛЖЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 18 феврал	288—289
464. ЖЕЛАТМА ГЭЗЛ ИЧРАИЛЖЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 18 феврал	289
465. Х. Г. РАКОВСКИЖЭ ТЕЛЕГРАМ. 18 феврал	289—290
466. П. И. СТУЧКАЖА ВЭ Ж. А. БЕРЗИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 19 феврал	290
467. С. И. ГУСЕВЭ ТЕЛЕГРАМ. 19 феврал	291
468. А. Д. СУРУПАЖА СЭРЭНЧАМ. 19 феврал	291
469. Л. Б. КАМЕНЕВЭ. 21 феврал	292
470. ЯРОСЛАВЛ ГУБЕРНИЖА ИЧРАИЛЖЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕ- ЛЕГРАМ. 22 феврал	292
*471. ТВЕР ГУБЕРНИЖАСЫНЫН МҮЭЛЛИМЛЭРИНЭ. 22 фев- рал	293
472. ДАНИЛОВ МАНУФАКТУРАСЫНЫН НУМАЖЭНДЭЛЭ- РИНЭ ВЭСИГЭ. 24 феврал	293
473. РЕСПУБЛИКА ИНГИЛАБИ НЭРБИ ШУРАСЫНА. Фев- рал, 25-дэн кеч олмажараг	293—294
474. М. К. ВЛАДИМИРОВА ТЕЛЕГРАМЛАР. 26 феврал	294—295
1.	294
2.	294—295
475. С. Ж. СЕХАНОВСКИЖЭ ТЕЛЕГРАМ. 26 феврал	295
*476. И. Л. ЛОРЕНТСЭ ВЭСИГЭ. 26 феврал	295—296
477. А. И. СВИДЕРСКИЖЭ А. Д. СУРУПА ҮЧҮН. 27 феврал	296
*478. М. М. КОСТЕЛОВСКАЈАЖА. 27 феврал	296
479. КАТИБЭ ТАПШЫРЫГЛАР ВЭ Н. П. БРҮХАНОВА ГЫСА МЭКТҮБ. Феврал	297—298

1. Катибэ тапшырыг	297
2. Н. П. Брүханова	297
*3. Катибэ тапшырыг	297—298
480. А. И. СВИДЕРСКИЈЭ. <i>Феврал—мартын эввэли</i>	298
481. Л. А. ФОТИЈЕВАЈА. <i>4 март</i>	298
1.	298
2.	298
*482. РК(б)П МК-ја. <i>Мартын 4-ү илэ 24-ү арасында</i>	299
483. П. П. МЫШКИНЭ ТЕЛЕГРАМ. <i>8 март</i>	299
484. Ф. И. КАЛИНИНЭ. <i>8 март</i>	299
485. Л. А. ФОТИЈЕВАЈА. <i>8 март</i>	300
486. А. Л. КОЛЕГАЈЕВЭ ТЕЛЕГРАМ. <i>10 март</i>	300
487. Л. Б. КАМЕНЕВЭ. <i>12 март</i>	300—301
488. Л. Б. КРАСИНЭ. <i>12 март</i>	301
489. Л. А. ФОТИЈЕВАЈА. <i>Март, 17-дэн сонра</i>	302
490. А. Г. ШЛИХТЕРЭ. <i>19 март</i>	302
491. В. А. АВАНЕСОВА. <i>21 март</i>	302—303
*492. Г. И. ПЕТРОВСКИЈЭ. <i>Март, 22-дэн кеч олмајараг</i>	303
493. В. Н. КАЈУРОВА ТЕЛЕГРАМ. <i>27 март</i>	303
494. Ф. Н. ВИШНЕВСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. <i>28 март</i>	304
495. ЧЕРЕПОВЕТС ГУБЕРНИЈА ИЧРАНЈЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ. <i>29 март</i>	304
496. ХАЛГ ДАХИЛИ ИШЛЭР КОМИССАРЫНА. <i>2 апрел</i>	305
497. В. БАХВАЛОВА. <i>2 апрел</i>	305
498. Е. М. СКЛАНСКИЈЭ. <i>3 апрел</i>	305
499. Г. Н. КАМИНСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. <i>4 апрел</i>	306

500. 10-чу ОРДУНУН КОМАНДАНЬНА ТЕЛЕГРАМ. 4 апрел	306
501. Д. И. КҮРСКИЈЭ. <i>Апрел, 5-дэн кеч олмајараг</i>	307
502. САРАТОВ СОВЕТ ИДАРЭЛЭРИНЭ (ГУБЕРНИЈА ЭРЗАГ КОМИТЭСИНЭ, ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЭ КОМИТЭСИНЭ, ШЭНЭР ИЧРАИЈЭ КОМИТЭСИНЭ ВЭ БАШГАЛАРЫНА). 5 апрел	307
503. СКОПИНСК ГЭЗАСЫНЫН КЭНДЛИЛЭРИНЭ ЧАВАБ. 5 апрел	308
504. КАТИБЭ ТАПШЫРЫГ. 5 апрел	308
505. А. И. СВИДЕРСКИЈЭ. 5 апрел	308—309
506. С. П. СЕРЕДАЈА ВЭ А. Д. СҮРУПАЈА. 7 апрел	309
*507. В. Л. ПАИЈУШКИНЭ ТЕЛЕФОНОГРАМ. 7 апрел	310
508. БЕЛА ҚУНА РАДИОГРАМЛАР.	310—311
1. 7 апрел	310
2. 8 апрел	310—311
509. Н. Н. КУЗМИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 8 апрел	311
510. КАЗАН ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕ- ГРАМ. 9 апрел	311—312
511. С. К. МИНИИЭ ТЕЛЕГРАМ. 11 апрел	312
512. В. Л. ПАИЈУШКИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 12 апрел	312
*513. КАТИБЭ ТАПШЫРЫГ. 12 апрел	313
514. ОРЈОЛ ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕ- ГРАМ. 12 апрел	313
515. И. И. ИОНОВА. 13 апрел	313
516. А. М. ГОРКIJЭ ТЕЛЕГРАМ. 14 апрел	314
517. ТУЛА ИЧРАИЈЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 16 апрел	314—315
*518. И. Т. СМЛГАЈА. 17 апрел	315
519. Г. Ј. ЗИНОВЈЕВЭ ТЕЛЕГРАМ. 18 апрел	316

520. Х. Г. РАКОВСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 18 апрел	316—317
*521. Ф. Е. ДЗЕРЖИНСКИЈЭ. 18 апрел	317
522. Г. J. СОКОЛНИКОВА ТЕЛЕГРАМ. 20 апрел	317
523. ТАМБОВ ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЭ КОМИТЭСИНЭ. 20 апрел	318—319
524. ЖЛОБИН ДЭМИР ЈОЛУ ФӨВГЭЛ'АДЭ КОМИССИЈА- СЫНА ТЕЛЕГРАМ. 21 апрел	319
525. И. И. ВАТСЕТИСЭ ВЭ С. И. АРАЛОВА ТЕЛЕГРАМ. 21 вэ ја 22 апрел	320
526. В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНКОЈА ТЕЛЕГРАМ. 22 апрел	321
527. ЈЕЛЕТС ГЭЗА ИЧРАИЈЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 23 апрел	321—322
528. Е. М. СҚЛЈАНСКИЈЭ. 24 апрел	322
529. Қ. А. МЕХОНОШИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 24 апрел	323
530. Е. М. СҚЛЈАНСКИЈЭ. 24 апрел	323—324
531. ГЭРБ ЧӨБӨСИННИН БАШ КОМАНДАНЫНА ВЭ ИНГИ- ЛАБИ ХЭРБИ ШУРАСЫНА ТЕЛЕГРАМ. 24 апрел	324
532. Г. J. СОКОЛНИКОВА ТЕЛЕГРАМ. 24 апрел	325
533. Х. Г. РАКОВСКИЈЭ, В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНКОЈА, Н. И. ПОДВОЈСКИЈЭ, Л. Б. КАМЕНЕВЭ ТЕЛЕГРАМ. 24 апрел	325
534. В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНКОЈА ТЕЛЕГРАМ. 26 апрел	326
535. Х. Г. РАКОВСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 25 апрел	326—327
536. Н. И. БУХАРИНЭ. 25 апрел	327
537. Е. М. СҚЛЈАНСКИЈЭ 25 апрел	327
538. Е. М. СҚЛЈАНСКИЈЭ. 26 апрел	328
539. С. И. ГҮСЕВЭ ТЕЛЕГРАМ. 26 апрел	328
540. Қ. А. МЕХОНОШИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 26 апрел	328—329
*541. Г. J. ЗИНОВЈЕВЭ. 25 апрел	329

*542. Л. Б. КАМЕНЕВЭ ТЕЛЕГРАМ. 28 апрел	330
543. В. С. МИТСКЕВИЧЭ ЗЭМАНЭТ МЭКТУБУ. 29 апрел	330
544. Г. Ж. ЗИНОВЈЕВЭ. 30 апрел	331
545. ПЕТРОГРАД ТЭШҚИЛАТЛАРЫНА. Апрелин икинчи жарысы	332—333
546. Л. Б. КАМЕНЕВЭ. Апрель	333
547. М. М. КОСТЕЛОВСКАЈА. Апрель	334
548. 2-чи УКРАЈНА СОВЕТ ОРДУСУ ШТАБЫНА ВЭ БУ ОР- ДУДАҚЫ БҮТҮН ЖОЛДАШЛАРА. 2 мај	334
549. Ж. Е. РУДЗУТАКА. 2 мај	334—337
550. Е. М. СКЛАНСКИЈЭ. 2 мај	337
551. МИНСК ГУБЕРНИЈА ХЭРБИ КОМИССАРЫНА ТЕЛЕ- ГРАМ. 3 мај	337—338
552. А. Ж. БАДАЈЕВЭ. 4 мај	338
553. В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНКОЈА ВЭ Н. И. ПОДВОЈСКИ- ЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 5 мај	338—339
554. Х. Г. РАКОВСКИЈЭ, В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНКОЈА, Н. И. ПОДВОЈСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 5 мај	339
555. МОСКВА СОВЕТИНЭ ВЭ ЈА РК(б)П МОСКВА КОМИТЭ- СИНЭ. 5 мај	340
*556. К. В. ЧИЧЕРИНЭ ВЭ М. М. ЛИТВИНОВА. 6 мај	340—343
557. Г. Ж. СОКОЛНИКОВА ВЭ А. Л. ҚОЛЕГАЈЕВЭ ТЕЛЕ- ГРАМ. 6 мај	343—344
558. А. Г. БЕЛОБОРОДОВА ТЕЛЕГРАМ. 6 мај	344
559. Л. Б. КАМЕНЕВЭ ТЕЛЕГРАМ. 7 мај	344—345
*560. В. И. МЕЖЛАУКА ТЕЛЕГРАМ. 7 мај	345—346
561. Л. Б. КАМЕНЕВЭ ДИРЕКТИВ. 9 мај	346
*562. ХАЛГ СОСИАЛ ТЭМИНАТ КОМИССАРЛЫҒЫНА. 10 мај	346
563. И. Н. СМЕРНОВА ТЕЛЕГРАМ. 12 мај	347

564. М. В. ФРУНЗЕЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 12 мај	347—348
565. БЕЛА КУНА ТЕЛЕГРАМ. 13 мај	348
*566. М. И. КАЛИНИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 13 мај	349
567. И. В. ЛИТОРИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 13 мај	349—350
568. Г. Ж. СОКОЛНИКОВА ТЕЛЕГРАМ. 14 мај	350
569. Л. Д. ТРОТСКИЙЭ ТЕЛЕГРАМ. 15 мај	351
570. А. В. ЛУНАЧАРСКИЙЭ ТЕЛЕГРАМ. 15 мај	351
571. УРМИК РЭЛАСЭТ ЁЛЭТИНЭ. 15 мај	352
572. А. Л. КОЛЕГАЈЕВЭ ТЕЛЕГРАМ. 17 мај	352—353
573. Г. Ж. СОКОЛНИКОВА ТЕЛЕГРАМ. 19 мај	353
574. Н. П. БРУХАНОВУН МАНДАТЫНА ЭЛАВЭ. 19 мај	353—354
575. Г. Ж. СОКОЛНИКОВА ТЕЛЕГРАМ. 20 мај	354
576. Г. Ж. СОКОЛНИКОВА. 20 мај	354—355
*577. Л. Д. ТРОТСКИЙЭ ТЕЛЕГРАМ. 20 мај	355—356
578. И. В. СТАЛИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 20 мај	356
579. В. И. МЕЖЛАУКА ТЕЛЕГРАМ. 20 мај	356—357
580. ГОМЕЛ ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЭ КОМИТЕСИННИ СЭД- РИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 20 мај	357
581. НОВГОРОД ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЭ КОМИТЕСИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 20 мај	357—358
582. В. А. АВАНЕСОВА. 20 мај	358
583. А. Л. КОЛЕГАЈЕВЭ ТЕЛЕГРАМ. 21 мај	358—359
*584. Л. Д. ТРОТСКИЙЭ ТЕЛЕГРАМ. 21 мај	359
585. Л. Д. ТРОТСКИЙЭ ТЕЛЕГРАМ. 22 мај	360
1. _____	360
2. _____	360

586. М. В. ФРУНЗЕЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 22 мај	361
587. Х. Г. РАКОВСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 22 мај	361
588. ТАМБОВ ВЭ ВОРОНЕЖ ГУБЕРНИЈА ЪЭРБИ КОМИС- САРЛАРЫНА ТЕЛЕГРАМЛАР. 24 мај	362
1.	362
*2.	362
*589. ОДЕССА ИЧРАИЈЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 24 мај	363
590. Х. Г. РАКОВСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 24 мај	363—364
591. Х. Г. РАКОВСКИЈЭ ВЭ В. И. МЕЖЛАУКА ТЕЛЕГРАМ. 26 мај	364
592. И. В. СТАЛИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 27 мај	365
593. Х. Г. РАКОВСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 28 мај	365—366
594. Х. Г. РАКОВСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 28 мај	366
595. В. А. АНТОНОВ-ОВСЕЈЕНКОЈА ВЭ Н. И. ПОДВОЈСКИ- ЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 29 мај	367
596. А. А. ИОФФЕЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 29 мај	367—368
597. С. И. ГҮСЕВЭ, М. М. ЛАШЕВИЧЭ, К. К. ЈУРЕНЕВЭ ТЕ- ЛЕГРАМ. 29 мај	368—369
598. Д. И. ЈЕФРЕМОВА ТЕЛЕГРАМ. 30 мај	369
599. Л. Д. ТРОТСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 30 мај	370
600. В. И. МЕЖЛАУКА ВЭ К. Ј. ВОРОШИЛОВА ТЕЛЕГРАМ. 30 мај	370
601. МК-НЫН ТЭШКИЛАТ БҮРОСУНА. 30 мај	371
602. ҮМУМУРУСИЈА БАШ ШТАБЫНА. 31 мај	371
*603. И. В. СТАЛИНЭ ТЕЛЕГРАМ. Мајын ахырлары	371—372
604. Е. М. СКЛЈАНСКИ ИЛЭ МЭКТҮБ МУБАДИЛЭСИ. Мај вэ ја ијун	372
Е. М. Склјанскијэ	372

Е. М. Склјанскинин җавабы	372
Е. М. Склјанскијә	372
605. В. И. МЕЖЛАУКА, К. Ј. ВОРОШИЛОВА, Г. Н. МЕЛНИЧАНСКИЈӘ, Ф. А. АРҖОМА, Г. Н. КАМИНСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ. 1 ијун	373
606. В. И. МЕЖЛАУКА ВӘ К. Ј. ВОРОШИЛОВА ТЕЛЕГРАМ. 1 ијун	374
*607. КАТИБӘ ТАПШЫРЫГ. 2 ијун	374—375
608. И. В. СТАЛИНӘ ТЕЛЕГРАМ. 2 ијун	375
609. И. В. СТАЛИНӘ ТЕЛЕГРАМ. 3 ијун	375—376
610. И. В. СТАЛИНӘ ТЕЛЕГРАМ. 3 ијун	377
611. С. И. ГҮСЕВӘ, М. М. ЛАШЕВИЧӘ, Қ. Қ. ЈУРЕНЕВӘ ТЕЛЕГРАМ. 3 ијун	377—378
*612. Г. Н. МЕЛНИЧАНСКИЈӘ ТЕЛЕГРАМ. 3 ијун	378
*613. К. В. ЧИЧЕРИНӘ. Ијун, 3-дән сонра	378—379
614. С. И. ГҮСЕВӘ ВӘ М. М. ЛАШЕВИЧӘ ТЕЛЕГРАМ. 4 ијун	379
615. М. И. ЛАТСИСӘ. 4 ијун	380
616. И. В. СТАЛИНӘ ТЕЛЕГРАМ. 4 ијун	380—381
617. И. В. СТАЛИНӘ ТЕЛЕГРАМ. 4 ијун	381
618. И. В. СТАЛИНӘ ВӘ Г. Ј. ЗИНОВЈЕВӘ ТЕЛЕГРАМ. 5 ијун	382
619. Г. Ј. ЗИНОВЈЕВӘ ТЕЛЕГРАМ. 5 ијун	382
620. А. С. БУБНОВА ТЕЛЕГРАМ. 5 ијун	383
621. 10-чу ОРДУНУН ИНГИЛАБИ ҺӘРБИ ШҮРАСЫНЫН ҮЗ-ВҮ Д. И. ЈЕФРЕМОВА ТЕЛЕГРАМ. 6 ијун	383—384
622. Г. Ј. СОКОЛНИКОВА ТЕЛЕГРАМ. 6 ијун	384
623. Л. Д. ТРОТСКИЈӘ. 6 ијун	384—385

624. С. И. ГҮСЕВЭ ВЭ М. М. ЛАШЕВИЧЭ ТЕЛЕГРАМ. 6 ијун	385—386
625. Е. М. СКЛЈАНСКИЈЭ. 8 ијун	386
626. ШЭРГ ЧӨБҺӘСИННИН ИНГИЛАБИ ҺӘРБИ ШУРАСЫНА ТЕЛЕГРАМ. 9 ијун	387
627. Е. М. СКЛЈАНСКИЈЭ. 10 ијун	388
628. С. И. ГҮСЕВЭ ВЭ М. М. ЛАШЕВИЧЭ ТЕЛЕГРАМЛАР. 11 ијун	388—390
1.	388—389
2.	389
3.	389—390
4.	390
629. Х. Г. РАКОВСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 11 ијун	390—391
630. В. К. АВЕРИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 13 ијун	391
*631. И. В. СТАЛИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 13 ијун	392
632. О. И. СОМОВА ВЭ Д. И. ЈЕФРЕМОВА ТЕЛЕГРАМ. 14 ијун	392—393
633. ЧӨНУБ ЧӨБҺӘСИННИН ИНГИЛАБИ ҺӘРБИ ШУРА- СЫНА ТЕЛЕГРАМ. 14 ијун	393
634. В. Н. ПОДБЕЛСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 14 ијун	393—394
635. Х. Г. РАКОВСКИЈЭ, А. Г. ШЛИХТЕРЭ, Н. И. ПОД- ВОЈСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 14 ијун	394—395
636. ЧӨБҺӘЈАНЫ РАЈОНЛАРЫН ИЧРАИЈЭ КОМИТЭЛЭРИ- НЭ ТЕЛЕГРАМ. 16 ијун	395—396
637. М. В. ФРУНЗЕЈЭ ВЭ Ш. З. ЕЛИАВАЈА ТЕЛЕГРАМ. 16 ијун	396
*638. И. В. СТАЛИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 16 ијун	396—397
639. РК(б)П МК ТӘШКИЛАТ БҮРОСУНА ВЭ РЕСПУБЛИКА ИНГИЛАБИ ҺӘРБИ ШУРАСЫНА. 16 ијун	397
*640. РКП МК-ја. 17 ијун	398

*641. Н. Н. КРЕСТИНСКИЈЭ. <i>Ијун, 17-дэн тез — 21-дэн кеч олмајараг</i>	398
642. 10-чу ОРДУНУН ИНГИЛАБИ ХЭРБИ ШУРАСЫНА ВЭ САРИТСЫН ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕ- ЛЕГРАМ. 18 ијун	399
643. БЕЛА КУНА. 18 ијун	399—400
644. М. М. ЛАШЕВИЧЭ ТЕЛЕГРАМ. 18 ијун	400—401
645. М. М. ЛАШЕВИЧЭ ВЭ К. К. JURЕНЕВЭ ТЕЛЕГРАМ. 20 ијун	401—402
*646. ЧЭНУБ ЧЭБЬЭСИНИН ИНГИЛАБИ ХЭРБИ ШУРАСЫ- НА ТЕЛЕГРАМ. 21 ијун	402
647. Х. Г. РАКОВСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 21 ијун	403
648. А. И. СВИДЕРСКИЈЭ ВЭ JA А. Д. СҮРУПАЈА. 23 ијун	403
649. А. И. РЫКОВА. 24 ијун	404
650. ЧЭНУБ ЧЭБЬЭСИНИН ИНГИЛАБИ ХЭРБИ ШУРАСЫ- НА ТЕЛЕГРАМ. 25 ијун	404
651. М. М. ЛАШЕВИЧЭ ВЭ К. К. JURЕНЕВЭ ТЕЛЕГРАМ. 27 ијун	405
652. И. В. СТАЛИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 30 ијун	405
*653. Е. М. СКЛЈАНСКИЈЭ. <i>Ијунун ахырлары—ијулун эв- вэллэри</i>	406

Э Л А В Э Л Э Р

1. ТУЛА СИЛАҢ ЗАВОДУНУН ФАБРИК-ЗАВОД КОМИТЭ- СИНЭ. 25 нојабр (8 декабр) 1917-чи ил	409
2. ДЭМИР ЈОЛЛАРЫНЫН КОМИССАРЛАРЫНА СЭРЭН- ЧАМ. 6(19) декабр. 1917-чи ил	409—410
3. В. В. ВОРОВСКИЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 1917-чи илин декаб- ры, 8(21)-дэн сонра	410
4. ХАЛГ ХЭРБИ ИШЛЭР КОМИССАРЫНА. 20 декабр 1917-чи ил (2 јанвар 1918-чи ил)	410—411

5. ХАЛГ ХЭРБИ ИШЛЭР КОМИССАРЫ Н. И. ПОДВОЛСКИЈЭ. 22 <i>январ</i> (4 <i>феврал</i>) 1918-чи ил	411
6. СЕНТРОБАЛТА ТЕЛЕГРАМ. 27 <i>январ</i> (9 <i>феврал</i>), 1918-чи ил	412
7. АЛИ БАШ КОМАНДАНЫН ГЭРАРКАҢЫНА ТЕЛЕГРАМ. 29 <i>январ</i> (11 <i>феврал</i>) 1918-чи ил	412
8. АЛИ БАШ КОМАНДАНЫН ГЭРАРКАҢЫНА ТЕЛЕГРАМ. 30 <i>январ</i> (12 <i>феврал</i>) 1918-чи ил	412—413
9. БАШ КОМАНДАН М. А. МУРАВЈОВА. РУМЫНИЈА АЛИ КОЛЛЕКИЈАСЫНА, УКРАЈНА РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ХАЛГ КАТИБЛИЈИНЭ, В. А. АНТОНОВ-ОВСЕНКОЈА. 17 <i>феврал</i> 1918-чи ил	413—414
10. В. А. АНТОНОВ-ОВСЕНКОЈА ТЕЛЕГРАМ. 28 <i>феврал</i> 1918-чи ил	414
11. ЈАНСОНА ТЕЛЕГРАМ. 13 <i>апрел</i> 1918-чи ил	415
12. ХАЛГ ХЭРБИ ИШЛЭР КОМИССАРЛЫҢЫНА. 22 <i>апрел</i> 1918-чи ил	415—416
13. РУСИЈА СҮЛҢ НУМАЈЭНДЭ ЁЛҢЭТИНИН КАТИБИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 8 <i>мај</i> 1918-чи ил	416
14. КИНЕШМА СОВЕТИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 24 <i>мај</i> 1918-чи ил	417—418
15. И. Р. РОМАНОВА ТЕЛЕГРАМ. 11 <i>ијун</i> 1918-чи ил	418
16. М. С. КЕДРОВА ТЕЛЕГРАМ. 26 <i>ијун</i> 1918-чи ил	419
17. МОСКВА СОВЕТИНЭ ТЕЛЕФОНОГРАМ. 6 <i>ијул</i> 1918-чи ил	419
18. АЛИ ХАЛГ ТЭСЭРРҮФАТЫ ШУРАСЫНЫН РЭЈАСЭТ ЁЛҢЭТИНЭ. 16 <i>ијул</i> 1918-чи ил	420
19. ТҮРКУСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ХАЛГ КОМИССАРЛАРЫ СОВЕТИНЭ РАДИОТЕЛЕГРАМ. 23 <i>ијул</i> 1918-чи ил	420
20. Ј. М. СВЕРДЛОВА. 31 <i>ијул</i> 1918-чи ил	421
21. А. А. ИОФФЕЈЭ ТЕЛЕГРАМ. 7 <i>октјабр</i> 1918-чи ил	421
22. САМАРАНЫН АЛЫНМАСЫ МУНАСИБЭТИЛЭ ТЕЛЕГРАМ. 9 <i>октјабр</i> 1918-чи ил	422—423

23. СОВЕТЛЭРЭ ВЭ ЭРЗАГ КОМИТЭЛЭРИНЭ ТЕЛЕГРАМ.
14 октjабр 1918-чи ил 424
24. И. И. ВАТСЕТИСЭ ВЭ К. Х. ДАНИШЕВСКИНЭ ТЕЛЕ-
ГРАМ. 15 октjабр 1918-чи ил 424
25. УРАЛ ХАЛГ ТЭСЭРРҮФАТЫГ ШУРАСЫНА ТЕЛЕГРАМ.
28 октjабр 1918-чи ил 425
26. НИЖНИ НОВГОРОД ГУБЕРНИЈА ЭРЗАГ ШӨ'БЭСИНЭ
ТЕЛЕГРАМ. 29 ноjабр 1918-чи ил 425
27. НИЖНИ НОВГОРОД ГУБЕРНИЈА ХЭРБИ НШЛЭР КО-
МИССАРЫНА ТЕЛЕГРАМ. 29 ноjабр 1918-чи ил 426
28. НИЖНИ НОВГОРОД ХАЛГ ТЭСЭРРҮФАТЫ ШУРАСЫНА
ТЕЛЕГРАМ. 29 ноjабр 1918-чи ил 426
29. САМАРА ВИЛАЈЭТИ УКРАЈНАЛЫЛАРЫНА ТЕЛЕ-
ГРАМ. 17 декабр 1918-чи ил 427
30. И. И. ВАТСЕТИСЭ ТЕЛЕФОНОГРАМ. 23 декабр
1918-чи ил 427—428
31. Л. Д. ТРОТСКИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 2 вэ jа 3 jанвар
1919-чу ил 428—429
32. ХЭЗЭР-ГАФГАЗ ЧӨБЬЭСИННИН ИНГИЛАБИ ХЭРБИ
ШУРАСЫНА, ХЭШТЭРХЛН ГУБЕРНИЈА НЧРАИЈЛЭ КО-
МИТЭСИНЭ ВЭ РК(б)П ГУБЕРНИЈА КОМИТЭСИНЭ
ТЕЛЕГРАМ. 7 вэ jа 8 jанвар 1919-чу ил 429—430
33. БЕЛА КУНА РАДИОГРАМ. 5 апрел 1919-чу ил 430—431
34. КИЈАКИНИН ГЭЗА ТОРПАГ ШӨ'БЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ.
8 апрел 1919-чу ил 432
35. Х. Г. РАКОВСКИНЭ ТЕЛЕГРАМ. 15 апрел 1919-чу ил 432—433
36. КАЛУГА ГУБЕРНИЈА НЧРАИЈЛЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕ-
ГРАМ. 19 апрел 1919-чу ил 433
37. В. И. ТАМЕЈЕВЭ МУҢАФИЗЭНАМЭ. 26 апрел 1919-
чу ил 434
38. РЈАЗАН-УРАЛ ДОМИР ЈОЛУ КОМИССАРЫНА ТЕЛЕ-
ГРАМ. 5 маj 1919-чу ил 434—435
39. ПЕТРОГРАД МУДАФНЭ КОМИТЭСИНЭ ТЕЛЕГРАМ.
13 маj 1919-чу ил 435—436

40. ХАРКОВ БАШ КӨМҮР КОМИТЭСИНЭ С. А. КЕТСОВА
ТЕЛЕГРАМ. 16 мај 1919-чу ил 436—437
41. ЭФГАНЫСТАН ШАҢЫ АМАНУЛЛА ХАНА МЭКТҮБ.
27 мај 1919-чу ил 437—438
42. ЧӨНҮБ ЧӨБЬЭСИНИН ИНГИЛАБИ ҖӘРБИ ШУРАСЫНА
ТЕЛЕГРАМ. 3 ијун 1919-чу ил 438—439
43. С. Д. ВУЛФСОНА ТЕЛЕГРАМ. 20 ијун 1919-чу ил 439—440
44. ҚРЫМ ХАЛГ КОМИССАРЛАРЫ СОВЕТИНЭ.
24 ијун 1919-чу ил 440
45. И. В. СТАЛИНИН ТЕЛЕГРАМЫНДА ГЕЈДЛӘР.
16 ијун 1919-чу ил 440—441

Һазыркы нәшрин бундан әввәл чыхан чилдләринә
В. И. Ленинин дахил едилмиш мәктүб вә телеграмлары-
нын сијаһысы (Октјабр 1917 — ијун 1919) 445—449

В. И. Ленинин индијәдәк тапылмамыш мәктүб вә те-
леграмларынын сијаһысы (Октјабр 1917—ијун 1919) 450—453

Гејдләр 454—557

В. И. Ленинин ситат кәтирдји вә адыны чәкдији әдәби
әсәрләрин вә мәнбәләрин кәстәричиси 558—569

Адлар кәстәричиси 570—638

Мөвзу кәстәричиси 639—649

ШӘКИЛЛӘР

В. И. Ленин.—Јанвар 1918-чин ил XX—I

РСДФ(б)П Петроград комитәсинә В. И. Ленинин ғыса
мәктүбү.—2(15) нојабр 1917-чин ил 3

В. И. Ленинин Н. И. Подвојскијә вә ја В. А. Антонов-
Овсејенкоја мәктүбү.—26 нојабр (9 декабр) 1917-чин ил 13

В. И. Ленинин В. Н. Харлова телеграмы.—29 август
1918-чин ил 195

В. И. Ленин јарасы сағалдыгдан сонра Кремлин һәјә-
тиндә кәзәркән.—Октјабр 1918-чин ил 198—199

- В. И. Ленинин К. В. Чичеринэ вэ Л. М. Карахана
мэктубунун биринчи сәһифәси.—10 октјабр 1918-чи ил 211
- В. И. Ленинин Н. П. Горбунова гыса мэктубу.—21 окт-
јабр 1918-чи ил 220—221
- В. И. Ленинин «2-чи Украјна Совет Ордусу штабына
вэ бу ордудагы бүтүн јолдашлара» мэктубунун бирин-
чи сәһифәси.—2 мај 1919-чу ил 335
-

Чилдин русчасыны
А. А. Панфилова вэ Б. М. Яковлев
чапа хазырламышлар

хазырлајанларын көмэкчиси
К. Г. Ремизовадыр

Әдәбијјат көстәричисини
Л. П. Черешнјова
хазырламышдыр

Адлар көстәричисини
В. Н. Қосенко, Н. Г. Севрјукина,
М. И. Труш
хазырламышлар

Чилдин хазырланмасында
Р. З. Јунитскаја
иштирак етмишдир

Редактор В. Ј. Зевин

Азәрбајчанча чилдин нәшринә мәс'ул
А. Р. Һәсановдур

Техники редактору С. Әлмәдов
Корректорлары А. Бағырова, М. Сасани

ИБ № 2682

Лыгылмаға всрилмиш 14.06.84. Чапа имзаланмыш
28.11.84. Форматы 84×108¹/₃₂. Мәт. кағызы № 1.
Әдәби гарнитур. Лүксәк чап үсулу илә. Шәрти чап
вәрәги 37,17+0,31 әләвә шәк. Шәрти рәнкли
сурәти 38,78. Учот нәшр вәрәги 34,0.
Тиражы 15000. Сифариш 1009. Гијмәти 65 гәп.

Азәрбајҹан ССР Дөвләт Нәшријат, Полигра-
фија вә Китаб Тичарәти Ишләри Комитәси.

Халглар Достлуғу орденли Азәрбајҹан Дөвләт
Нәшријаты, Бақы — 370005, Нүсү Начыјев,
күчәси, № 4.

«Гызыл Шәрг» мәтбәәси, Бақы, Нәзи Асланов
күчәси, № 80.

Государственный комитет Азербайджанской ССР
по делам издательств, полиграфии и книжной
торговли.

Азербайджанское ордена Дружбы народов
государственное издательство «Азернешр».

Баку—370005, ул. Гуси Гаджиева, 4.

Типография «Красный Восток».

Баку, ул. Ази Асланова, 80.